BBC

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب پېژندنه

دکتاب نوم : ژوندۍ خاطرې
په تیرو نهو لسیزو کې دافغانستان تاریخ

لیکوال : ډاکتر عبدالعلي ارغنداوي

خپرندوی: بي بي سي د پښتو څانګه

همکاري: دافغانستان له پاره د بي بي سي د تعلیمي ډرامو پروژه

دکمپیوتر سمبالوونکي : اجمل سنګریار او ایمل سنګریار

دپشتۍ انځور: محمدحسن پاوند

دچاپ ځای : پبلک آرټ پریس ،پېښور

لومړی چاپ ۱۹۹۷

١١- د شاه محمود خان په صدارت کې ... ٨٨
١٢- د سردار محمد داؤد خان صدارت ٩٦
١٣- د سردار محمد داوخان صدارت او عمراني... ١٠٣
١٤- د سردار محمد داؤد خان استعفی ١١١

شپږم څپرکی

١٥- انتقالي دوره ١٢١
١٦- اساسی قانون ١٢٩
١٧- داولسي جرگې انتخابات ١٣٧
١٨- د خلق ډیموکراتیک گوند ١٤٥
١٩- اسلامي حرکتونه ١٥٤
٢٠ کابل پوهنتون د سیاسی فعالیتونو ډگر ١٦٣
٢١-آزاد مطبوعات او جریدې ١٧٢
٢٢- قومی جوړښت ١٨٠

اووم څپرکی

٢٣- د داؤد خان کودتا او جمهوریت ١٩٠
٢٤- د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه ١٩٨
٢٥ اقتصادی پالیسي او اصلاحات اراضی ٢٠٦
٢٦- د هلمند اوبه او پروژه ٢١٤
٢٧- حزب انقلاب ملي او لویه جرگه ٢٢٣

فهرست

۲۸- د پښتونستان مسئله ۲۳۱

۲۹- د افغانستان خارجي پالیسي ۲٤۱

اتم څپرکی

۳۰-د ثور کودتا او د داؤد خان سقوط ۲٥۱

۳۱- د خلق حکومت او خپل منځی اختلافونه ۲٦۰

۳۲- اصلاحات اراضی ۲٦۹

۳۳- د حکومت په مقابل کې مخالفتونه ۲۷۷

۳٤- د نور محمد تره کی سقوط ۲۸٥

۳٥- د حفیظ الله امین قدرت ته رسیدل ۲۹٤

نهم څپرکی

۳٦- پر افغانستان د روس یرغل ۳۰٤

۳۷- ولی روسانو پر افغانستان یرغل وکړ ؟ ۳۱۲

۳۸-د شوروی اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون ۳۲۱

۳۹- داخلي مقاومت او په پاکستان کې... ۳۲۹

٤۰- په حکومت او ګوند کې اختلاف ۳۳۸

٤۱- د ژنیولوزنامه ۳٤٦

٤۲- د تنی کودتا ۳٥٤

٤۳- د ملګرو ملتونو د سولې پروسې ناکامي ۳٦٤

سریزه

د افغانستان د شفاهي تاریخ پروژه په اول سر کې د بي بي سي د فارسي او پښتو څانګې ترمنځ یوه ګډه پروژه وه. داسې په نظر کې نیول شوي وو چې د راډیو له پاره یوه سلسله پروګرامونه جوړ شي او وروسته د کتاب په شکل چاپ شي.
لومړنیو کسانو چې د دې پروژې نظر وړاندی کړ د بي بي سي د ختیځې خپرونی پخوانی مرستیال مشر ډیوډ پیج، د پښتو څانګې پخوانی مشر ګورډن آدم، د فارسی څانګې مشر باقر معین او د فارسی څانګې بهروز آفاق تبریزی او د پښتو څانګې علی ارغنداوی وو.

څنګه چې په بي بي سي کې کلیدی لوبغاړی همیشه تبدیلیږی، نورو ځایونو ته ځی، ورته بیل مسئولیتونه ورکړل شي او په داسې کارونو مشغول شي چې یو مخ جلاوی. وروسته پښتو څانګې فیصله وکړه چې دا پروژه یوازی پیل کړي. علي ارغنداوی افغانستان، پاکستان، هند او یورپ ته ولیږل شو او د افغانستان په چارو کې یې د مهمو شخصیتونو سره مرکې وکړې. د امریکا په متحده ایالاتو او مسکو کې نورې مرکې د پښتو څانګې پخوانی مرستیال مشر نبی مصداق او د پښتو څانګې مقیمو همکارانو وکړې. د پروګرامونو په جوړولو او کره کتنه کې په

لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبرې

افغانستان چې د آسيا په زړه کې پروت دی د پېړيو په اوږدو کې يې د منځني ختيځ او منځنۍ آسيا هيوادونه د هند د نيمې وچې سره نښلولي وو. دا هېواد چې د لويو لارو پر سر پروت و ورڅخه د سوداګرۍ لارې تېرې شوې وې. د سوداګرۍ او ترانزيتي اهميت تر څنګ افغانستان په ستراتيژيک لحاظ هم ډېر مهم ؤ نو ځکه ورته د تاريخ په اوږدو کې د هند د دروازې نوم ورکړل شوی و. د هند نيمې وچې ته د انګليس تر ورتګ وړاندې ټول يرغلګر قوتونه د افغانستان د لويو درو او لارو څخه هندوستان ته ورغلي دي. د همدې اهميت له کبله افغانستان د ګاونډيو هيوادونو او لويو طاقتونو د مداخلې ډګر وګرځېده چې په نتيجه کې يې نا آرامي منځ ته راغله او کورنۍ جګړې پيل شوې.

د نولسمې پېړۍ په منځنيو لسيزو کې په افغانستان کې مرکزي حکومت يا د منځه تللی ؤ او يا خو به ډېر کمزوری ؤ او په بېلو بېلو سيمو کې به جلا جلا حکومتونه وو. نو دی حالت بهرنۍ مداخلې ته لاره هواره کړه او افغانستان د برتانوي امپراتورۍ او تزاري روسيې تر منځ د پيشقدمۍ ډګر وګرځېده. دواړو امپراتوريو پر افغانستان جګړې تحميل کړې او د دې هيواد خاوره يې د خپلو امپراتوريو برخه وګرځوله. د هند برتانوي حکومت د تزاري روسيې څخه په وېره کې ؤ چې د افغانستان د لارې به پر هند بريد وکړي. د غه وېره وه چې بالاخره د هند برتانوي حکومت فيصله وکړه چې د افغانستان ختيځې برخې جلا کړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوندۍ خـــــاطرې

ؤ. هغه څو ځله په پنجشیر کې د قومندان احمد شاه مسعود سره وکتل او د مجاهدینو سره یې لار جوړه کړه. په دې پروسه او د حکومت په انتقال کې د هغه رول ډېر مهم ؤ نو ځکه ما ډېره هڅه وکړه چې ورسره خبرې وکړم. وعده یې راکړه چې خبرو ته به تیار وي خو کله چې زه د جینوا څخه بېرته لیرې هغه ښار ته ورغلم چیرې چې ده ژوند کاوه ځان یې تیر کړ او خبرو ته حاضر نشو.

په برتانیه کې د بل هر اروپایي هیواد په پرتله د خلق د دیموکراتیک گوند د وزیرانو شمیر ډېر دی. په دې وزیرانو کې د مالیې پخوانی وزیر عبدالکریم میثاق هم شامل دی چې د خلق په دیموکراتیک گوند کې د سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی او اوس په لندن کې ژوند کوي. هغه په ډېره خوښۍ حاضر شو چې د شفاهي تاریخ په پروگرام کې خبرې وکړي. ده د خلق د دیموکراتیک گوند پر تاریخ او نورو موضوعگانو خبرې وکړې چې ثبت شوو خبرو یې درې ساعتونه ونیول. ده په دې خبرو کې د حفیظ الله امین او نور محمد تره کی د هغه اختلاف خبرې وکړې چې په نتیجه کې یې نور محمد تره کی ووژل شو او حفیظ الله امین قدرت ته ورسید. د ده خبرې د سلیمان لایق په شان وې او په انتقادي توگه یې ټولو موضوعگانو ته ځواب ووایه.

د افغانستان د شاهي کورنۍ د غړو څخه سردار عزیز نعیم چې د پخواني پاچا محمد ظاهرشاه زوم او د محمد داؤد خان وراره دی په لندن کې اوسي. د جمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې هغه په لندن کې د افغانستان د سفارت لومړی سکرتر ؤ خو کله چې د محمد داؤد خان حکومت د منځه ولاړ نو دی هم په برتانیه کې مهاجر شو. عزیز نعیم د لومړي سر څخه د یوه مورخ په صفت د افغانستان د

یو ښو خبرې

شفاهي تاریخ د پروګرام په پلان او غونډو کې ګډون کړی ؤ. دی د افغانستان په شاهي کورنۍ او جریانونو کې ښه فعال پاته شوی دی نو ځکه یې مرکې د پروګرام له پاره ښې په زړه پورې او دلچسپه وې او په ټول پروګرام کې ښې ګټورې ثابتې شوې.

باید ووایم چې په نړۍ کې ډېرو افغانانو چې د افغانستان د چارو سره یې اړیکې درلودې د شفاهي تاریخ په پروګرام کې علاقه وښودله او مرکو ته حاضر شول. د ډېرو سره مخامخ خبرې او د ډېرو نورو سره تلیفوني مرکې وشوې.

په پای کې باید ووایم چې د افغانستان د شفاهي تاریخ په مرکو کې د پښتو څانګې د پخواني مرستیال مشر نبي مصداق او په کابل، پېښور او مسکو کې د بي بي سي د پښتو څانګې د همکارانو هریوه: مرحوم میرویس جلیل، حامد علمي، رحیم الله یوسفزي او داؤد جنبش همکارۍ د ستاینې وړ دي.

د پښتو څانګې د مشرې صفیه حلیم هلې ځلې او مرسته د پوره یادونې وړ ده چې د دې په سپارښت د دې کتاب چاپ تر لاس لاندې ونیول شو. د پخواني شوروي هیوادونو او جنوب غربي آسیا ته د بي بي سي د خپرونو د سیمه ایز مشر ډیوېډ مورتیون څخه مننه کیږي چې د کتاب د نشر له پاره یې مالي مرسته او نورې آسانتیاوې برابرې کړې. د پښتو، فارسي او مرکزي آسیا د مجلې د مشر باقر معین توصیه چې د کتاب د شکل او چاپ په برخه کې یې کړې ده ډېر ارزښت لري. د پښتو ژبې د پیاوړي لیکوال حبیب الله رفیع څخه مننه کیږي چې د دې کتاب متن یې صحیح کړی او چاپ ته برابر کړی دی.

په پای کې باید ووایم چې په پېښور کې د بي بي سي د ښوونې او روزنې د

ژوندۍ خاطرې

ته دا احوال په همدغه ورځ رسېدلی وي. خو د څېرې څخه يې نه معلومېده چې د کومو ستونزو سره مخامخ دی.

په کابل کې حالات سم نه وو او لاره يې هم خوندي نه ښکارېده. د شفاهي تاريخ له پاره د پوهاندرباني خبرې ضروري وې نو ځکه مې فيصله وکړه چې بايد کابل ته ولاړ شم. د جلال آباد څخه د نورو مسافرو سره يو ځای په واړه سرويس موټر کې کابل ته ولاړم. تر دې وخت پورې لا سوځلي موټرونه او د سره پوځ ټانکونه د سړک پر غاړه او د کابل په سيند د جلال آباد او کابل د لويې لارې په اوږود کې ډېر ځايونه پراته وو.

د يوې خوا سړک خراب ؤ او د بلې خوا ورځې هم لنډې وې نو ځکه ماسپښين قضا کابل ته ورسېدو. د کابل څېره بدله وه هغه پخوانی کابل نه ؤ چې پنځلس کاله وړاندې ما ليدلی ؤ او د لوېديځو هيوادونو توريستان او د گاونډي پاکستان څخه په ورته سيلانيان راروان وو. اوس د کابل بازارونه خالي وو او يوازې د کابل د سيند پر غاړه لړه گڼه گوڼه وه. د خلکو څېرې الوتې وې او د هر چا سره وېره وه چې جگړه و نه نښلي. ښه لوړ مازيگر بازارونه خالي وو. په لومړي سر کې ما فکر کاوه چې په کابل کې به ټول مهم خلک په اسانۍ سره وموندل شي او په لږ وخت کې به مرکې پوره شي. څه چې ما فکر کړی و هغسې و نه شول. کابل د بيروت په شان ويشلی ښارؤ او هغه خلک چې د شفاهي تاريخ د مرکو له پاره په کار وو په آساني سره نه پيدا کېدل.

د ډاکټر نجيب الله د حکومت ډېر غړي په کابل کې نه وو ځينې نور چې بيا په کابل کې وو خبرو ته حاضر نه وو. په کابل کې مې د بي بي سي د مقيمو همکارانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبرې

هر يوه مرحوم ميرويس جليل او حامد علمي په مرسته وكولای شول چې د ډېرو مشرانو سره مركې وكړم خو يوازې د جمهور رئيس رباني سره ليدل گران كار ؤ. هغه په دغو ورځو كې د اهل حل وعقد د شورا له خوا جمهور رئيس ټاكل شوی ؤ او كارونه يې ډېر وو. تر ډېرو هلو ځلو وروسته او د حامد علمي په مرسته مې وكولای شول چې د جمهوري رياست د دفتر څخه وخت واخلو.

بله ورځ سهار وختي د جمهوري رياست دروازې ته ورغلو او د جمهوري رياست محافظانو راته وويل چې د باندې انتظار وكړو. سخت ساړه او د تورې خيلې ټكنې يخ ؤ. زمونږ د طالع څخه په همدې سهار د جنرال عبدالرشيد دوستم د يوه قوماندان اسد مار خور چې په بالاحصار كې يې قواوې پرتې وې او د حكومتي قواوو تر منځ د درنو وسلو جگړه پيل شوه. په دې وخت كې د جمهوري ارگ د دروازې د باندې ولاړ يو چې هره لحظه د راكټونو او توپونو د گوليو د لگيدلو خطره وه. تر ډېر څنډ وروسته اجازه راكړل شوه چې په جمهوري ارگ كې د ننه د لكشا ته ولاړ شو. په دې وخت كې مرمۍ يوې خوا بلې خوا ته تيريدلې. د جمهوري ارگ په انگړ كې يوه عسكر راته وويل چې په ناجوگانو كې مرمۍ نه گورې چې لگيږي. د لاس په اشاره يې پوه كړو چې بايد د ديوال په بغل كې ولاړ شو. د جمهور رئيس په دفتر كې تر لږ وخت انتظار وروسته چې د درنو وسلو ډزې كيدلې راته وويل شول چې استاد رباني به مازيگر مصاحبې ته وخت ولري.

په همدې مازيگر چې د جمهور رئيس وياند عزيز مراد راسره ؤ په دلكشا مانۍ كې يې جمهور رئيس رباني ته وروستم. كه څه هم هغه وزگار نه ؤ ولې د ژونديو خاطرو په پروگرام كې يې ډېره علاقه ښودله او د خپلو خبرو او مصاحبې په ترځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبرې

چې د هغوی پروپاګنډ ورته ډېر نقصان ورساوه.

په غربي هېوادونو او يورپ کې هم د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په شمول د پخوانيو حکومتونو چارواکي او هغه کسان اوسي چې د افغانستان په چارو کې يې فعاله ونډه اخيستې ده. د پخواني پاچا او د هغه د زوم سردار عبدالولي سره څو ځله خبرې وشوې چې په يوه مناسب وخت کې د خپلو تجربو په هکله خبرې وکړي. تر ډېر ځنډه وروسته د پښتو څانګې نبي مصداق روم ته ورغلی سردار عبدالولی خو خبرو ته هېڅ حاضر نشو ولې پخواني پاچا د ژونديو خاطرو د پروګرام له پاره خبرې وکړې، خو د هغه خبرې څنګه چې زمونږ غوښتنه وه هغومره اوږدې او هراړخيزه نه وې. خو بيا هم په پروګرام کې ډېرې ارزښتناکې تمامې شوې چې وروسته په فارسي کې هم ورڅخه کار واخيستل شو.

د ثور د کودتا او د حفيظ الله امين د مرګ په هکله ډول ډول راپورونه ورکړل شوي دي، خو کله چې زه په آلمان کې د مصاحبو په کار لګيا وم خبر شوم چې د پخواني جمهور رئيس حفيظ الله امين ميرمن آلمان ته راغلې ده. سمدستي مې لارې چارې ولټولې چې ورسره د شفاهي تاريخ د پروګرام له پاره مرکه وکړم. د امنيتي ملحوظاتو له کبله ورسره ليدل ګران وو خو د هغې د يوه نژدې دوست د اطلاعاتو او کلتور د وزارت د پخواني معين علي ګل پيوند په مرسته مې وکولای شول چې ورسره مصاحبه وکړم. په مصاحبه کې ميرمن امين د هغې ورځې خبرې وکړې چې ۱۹۷۸ کال د ثور د مياشتې پر شپږمه نېټه د نور محمد تره کی او ببرک کارمل تر بندي کېدلو وروسته حفيظ الله امين پوځيانو ته د يرغل امر ورکړ. دې د هغې شپې خبرې هم وکړې چې د حفيظ الله امين د درې مياشتنۍ جمهوري

یو څو خبرې

يې په لاس کې وو. سيد قاسم رشتيا په خپله تر نيمه پيړۍ ډېر وخت افغانستان ته خدمت کړی دی. ده په مطبوعاتو کې په ډېر ځوان سن کار پيل کړ چې وروسته بيا د مطبوعاتو وزارت ته هم ورسيد. رشتيا صاحب په جينوا کې ژوند کوي او اوس هم په تحقيق لگيا دی. د افغانستان د شفاهي تاريخ پر ټوله دوره د هغه مرکه او خبرې مستندې او د خپلو سترگو ليدلی حال ؤ. ده ته د امير حبيب الله خان د وخت څخه تر همدا اوسه پورې هر څه ورياد وو. همدا دليل ؤ چې ورسره خبرې دومره اوږدې شوې چې ساعتونه يې ونيول. د هلمند پروژه داسې يوه موضوع ده چې ډېر افغانان ورکې معلومات نه لري او ځينې نورو ته بيا ښه واضح نه ده. رشتيا صاحب ټوله پروژه تشريح کړه او ويې ويل چې دا يوه کاميابه او گټوره پروژه وه. د هغه په مرسته مې وکولای شول چې د اعليحضرت امان الله د زوی سردار احسان الله خان سره وگورم چې په جينوا کې ژوند کوي. ده د خپل پلار ټولې خاطرې را يادې کړې او په سويس کې يې د يوه غره نوم واخيستی او ويې ويل هر کله چې به مور د خپل پلار سره يو ځای سويس ته راغلو ده به ويل چې د دغه غره او کابل ارتفاع يو شان ده. ده همدا ډول د دوهمې نړيوالې جگړې د پښتنو بنديانو خبرې وکړې چې د برطانوي پوځ څخه آلمانيانو په مديترانه کې نيولي وو او په ايتاليه کې د جگړې بنديان وو چې اعليحضرت امان الله خان به هره اونۍ يو څو تنه خپل کورته را دعوتول او د وطن خبرې به يې ورسره کولې. سردار احسان الله خان د افغانستان د تاريخ سره ډېره مينه درلوده او ويل يې چې د خپل پلار ژوند ليک او د افغانستان تاريخ ليکي.

د ډاکتر نجيب الله د بهرنيو چارو وزير عبدالوکيل هم په سويس کې ؤ. هغه د ملگرو ملتونو د سولې په پروسه کې چې واک مجاهدينو ته انتقال کړي ډېر فعال

(c) kitaabun.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

3

۱

د امیر حبیب الله خان حکومت

د افغانستان لرغونی هیواد چې په زرونو کلونه زوړ تاریخ لري وربانديې د نورو تر څنګ د مغولو، انګلیس او روس تاړاکونه تیر شوي دي باید هېر نه کړو چې افغانانو په ډیره مېړانه او تلفاتو د خپل هیواد څخه دفاع کړې، یرغلګر او د نورو لاس پوځي يې مجبور کړي دي چې افغانستان خوشی او د قدرت څخه لاس واخلي. خو دا خبره د یادونې وړ ده چې په همدې حالاتو کې د بشري تلفاتو تر څنګ پر افغانستان داسې معاهدې تحمیل شوی دي چې په نتیجه کې يې افغانستان ځینی برخی دلاسه ورکړې دي. د دا ډول لوزنامو ښه مثال د ډیورنډ معاهده ده چې د امیر عبدالرحمن خان او برتانوي امپراتورۍ تر منځ لاس لیک شوه. د امیر عبدالرحمن خان تر مرګ وروسته د هغه زوی سردار حبیب الله خان پاچا شو. سید شمس الدین مجروح ته چې هغه وختونه وریاد دي وایي چې په هغه وخت کې پوره امن او آرامي وه:

د امیر شهید په وخت کې په افغانستان کې استقرار او آرامي ډېره وه، امنیت ؤ. دا امنیت او استقرار د امیر عبدالرحمن خان (د ده د پلار) د عملیاتو برکت ؤ چې هغه په افغانستان کې یوه شدیده او قوي دیکتاتوري تېره کړې وه چې هر څه یې مثلاً په اصطلاح فیوډال قدرتونه ورته وایې دا خانان او ملکان په افغانستان کې او دا مدعیان د قدرت دا یې ټول د منځه وړي وو. یو مرکزي حکومت جوړ شوی ؤ چې ډېر قوي ؤ. د هغوی په برکت باندې د امیر حبیب الله خان په دوره کې آرامي وه او وچلیدی یو څه موده. البته دا د داخلي اصلاحاتو په لحاظ چندان څه شی نه ؤ یوازې د حبیبیې مکتب هغه جوړ کی هغه هم قابل د تذکر دی ښه کار ؤ او بعضې سړکونه جوړ شول، په افغانستان کې ځینې فابریکې لکه د برق او بعضې نورې فابریکې جوړې شوې. عسکري که څه هم د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې منځ ته راغلې وه خو ده تقویه ورکړه. دا کارونه کېدل خو مملکت د ترقۍ خوا ته بیول او واقعاً یو صنعتي انقلاب په ملک کې راوستل داسې کار موجود نه ؤ.

ولې نور حرکتونه موجود وو چې برتانوي هند ته یې اندېښنه پیدا کړې وه چې د ډیورنډ معاهده به افغانان ونه مني. افغان مؤرخ پوهاند حسن کاکړ وایي چې په ۱۹۰۵ عیسوي کال کې کابل ته د لویس ډبلیوډین سفر د همدې اندېښنې له کبله شوی و:

د ډیورنډ کرښه چې په ۱۸۹۳ کال کې پر امیر باندې تپل شوې وه دا دوی داسې بلله چې دغه معاهده د شخص امیر عبدالرحمن خان سره امضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوې ده چې اوس مړ شوی دی. د ده وارثان امیر حبیب الله خان او نور به دغه معاهده و نه مني او له دې امله به د برتانوي هند له پاره په سرحدي سیمو کې په قبایلو کې مشکلات خلق کړي. نو په داسې حال کې چې هغوی د روسیې څخه کاملاً مطمئن نه وو او په دغو سیمو کې یې ډیر عملیات وکړه غوښتل یې چې خپل نفوذ قایم کړي. دوی غوښتل چې پر امیر باندی فشار راوړي یعنی دغه معاهده دوی تثبیت کړي او هغه څه قراردادونه چې امیر عبدالرحمن خان د انگلیسانو سره کړي دي هغه ومني او په دې معنی اوس چې عبدالرحمن خان نه ؤ نو دوی فکر کاوه په افغانستان کې چې هلته یوه ډیره لویه پارټۍ پیدا شوې وه چې هغوی خارجي خپلواکي هم غوښته او د انگلیسانو دغه تسلط ته یې بېخي خاتمه ورکوله هغه ډیره قوي وه. په هغه کې شخص نصر الله خان او عین الدوله امان الله خان چې د امیر حبیب الله خان زوی ؤ شامل وو هغوی د دې نه مطمئن نه وو نو غوښتل یې چې کابل ته راشي او امیر په دې متقاعد کړي چې دغه شرایط او دغه قراردادونه د پخوا په څېر، د امیر عبدالرحمن په څېر ومني. د هم دغو ملاحظو له امله وو چې ډین یې کابل ته واستاوه او غوښتل یې چې هغه نور شیان هم پر امیر باندې تحمیل کړي مگر امیر په دې باندې ټینگار کاوه چې هغه معاهدې چې د ده د پلار سره شوې دي د پخوا په شان قابل د اعتبار دي او د نورو معاهدو ضرورت نشته او هغوی په دې باندې قانع شول او سفر ته یې بیر ته خاتمه ورکړه.

که څه هم د ډین په معاهده کې پخوانۍ موافقې ومنل شوې ولې په قبایلي

سیمو کې د برتانوي هند ستونزې هم هغه شان پاته شوې او د نورو سره یو ځای د چکنوور ملا صاحب هم خپل فعالیتونه جاري وساتل. سناتور غلام نبي چکنووري چې د چکنوور د ملا صاحب زوی دی وايي چې د ده پلار غزاوې جاري ساتلې وې:

د چکنوور ملا صاحب هم دا غزاوی جاري ساتلې وی. نو هغه، وخت په وخت باندې د انګریزانو سره جهادونه کړي دي. قومي او اولسي لښکرې به یې جمع کولې او دا روحیه به یې هم په خلکو کې ژوندۍ ساتله او عملاً به یې غزاوې کولې. د انګریزانو سره هغه د مومندو په ساحه کې، د ډیری، شوقدر، سبحان خوړ او کړپې په حدودو کې متعددې غزاګانې کړې دي په مختلفو تاریخونو کې په ۱۳۱۲ هـ ش کې چې د ده سره خپل پیروان وو او د هډې صاحب سره یې یو ځای په غزا کې برخه اخیستې ده. په هم هغه وختونو کې وخت په وخت باندې قومي شاعرانو چاربیتې ویلې دي چې یوه دا ده:

د چکنوور ملا اختیار وکه   د غزا نیت یې په تلوار وکه
کور په کور وګرزید مهمند باندې   ویل راځئ غزا وکو په خوند باندې
مهمندو واړو اتفاق وکو   هر سړی دا رنګه طلاق وکو
زموږ په دغه بسم الله شه   د خدای رحمت په دې ملا شه.

که د یوې خوا د قبایلي او نورو افغانانو مبارزې د انګریزانو پر ضد جاري وې د بلې خوا په کابل کې هم د امیر حبیب الله خان پر ضد د مشروطه خواهانو فعالیت روان ؤ. د مشروطه خواهانو مشر مولوي محمد سرور واصف و چې د عزیز الله واصفی اکاؤ او دی وايي چې د هغوی هدف شاهي مشروطه ؤ:

مولوي محمد سرور خان واصف د مشروطه خواهانو د حزب رئیس ؤ.

او هغه یو حزب ؤ چې مطابق د اسلامي قوانینو سره وپادشاه ته یې ځینې شروط ایښی وو چې پاچا به د خدای تعالی د اوامرو پابندي کوي او د ملت په شورا به کار کوي او دی به په مشروطه شکل باندې نظام چلوي. نو په هغه وخت کې یې مولوي محمد سرور خان واصف چې واده یې لا نه ؤ کړی په توپ کې الوزاوه نو ده پر توپ باندې یو شعر ولیکئ:

ترک مال و ترک جان و ترک سر　　　　در ره مشروطه اول منزل است

(د مال، ځان او سر څخه تیریدل د مشروطیت په لاره کې لومړی منزل دی).

همدا وخت ؤ چې لومړی نړیواله جګړه ولګیدله چې ورکی برتانیه هم شامله وه. د هند وایسرای امیر حبیب الله خان ته په یوه لیک کې د دې جګړې اطلاع ورکړه او ورڅخه یې وغوښتل چې بیطرفه پاته شي:

اعلیحضرتا! زه غواړم چې تاسې ته اطلاع درکړم چې په یورپ کې جګړه ده، اتریش او هنګری د سربستان په مقابل کې جګړه اعلان کړې ده او جرمني هم د روس او فرانسې سره دښمني پیل کړې ده څنګه چې د فرانسې او برتانیې ګټې یو د بله تړلې دي نو د برتانیې او المان تر منځ هم دښمني پیل شوې ده. د ډېرن د تړون له مخې تاسې منلې ده چې په خارجي اړیکو کې به د برتانیې توصیه منئ نو ځکه زه اوس تاسې ته توصیه کوم چې په دې جګړه کې بیطرفه پاتې شئ!

ترکیه چې هم په جګړه کې داخل وه د هغه هیواد سلطان امیر حبیب الله

خان ته بلنه ورکړه چې په جګړه کې داخل شي او په خاصه بیا پښتانه قبایل تشویق کړي چې د برتانوي هند پر ضد راپورته شي. امیر د ترکیې د سلطان لیک ته څرګند جواب ورنکړ ولې د برتانوي هند وایسرای ته یې ولیکل چې ترهغه وخته چې افغانستان په سوله او امنیت کې وي نو زه به هم د برتانیې سره د شوو لوزنامو درناوی وکړم، که څه هم امیر حبیب الله خان بیطرفه پاته شو ولې د محمود طرزي په شان نور افغانان د انګریزانو خلاف وو. افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا ته چې امیرحبیب الله خان وریاد دی وایي چې دا بیطرفي د افغانانو په ګټه وه:

ټولو افغانانو غوښتل چې انګریزان لیرې شي، انګریزان ورک شي او انګریزان شکست وخوري، ما تې وخوري نو د دې له پاره ګویا دوی طرفداران د دې وو چې افغانستان د ترکانو او جرمنانو سره موافقه وکړي. هغه ګروپ چې د دې مخالف ؤ هغوی غوښتل چې بیطرفي وساتي هغوی لږ وو لاکن په عمل کې د هغوی موقف د افغانستان په ګټه ثابت شو. یعنی محمود طرزي او سراج الاخبار د انګریزانو سره مخالف وو او انګریزانو هم تجویز وکړی چې دا اخبار په سرحد کې بند شي دا د دې له پاره وو ځکه چې د هندوستان خلک یې راپورته کول. نو د دې جهته دا ویلای شو چې سراج الاخبار په دې حصه کې ډیر رول درلودی چې خلک د جرمنانو او ترکانو طرفداره کړي لاکن حکومت ځان په هغه سیاست چې ټاکلی یې ؤ په هغه سیاست ټینګار وکړ. نو په اخر کې ګویا هغه سیاست موفق شو. جرمنانو شکست وخوړی او افغانستان د غسې سلامت پاته شو.

د همدا ډول مخالفتونو په ترڅ کې امیر حبیب الله خان د لغمان په کله گوش کې ووژل شو سید شمس الدین مجروح ته چې دا وختونه وریاد دي وایي چې په څرگنده سره دا یو سیاسي قتل ؤ:

د امیر شهید مرگ یقیناً یو سیاسي مرگ ؤ هغه پلان شوی مرگ ؤ. امیر شهید د عمومي جنگ په وخت کې افغانستان د جنگ څخه بیرون وساته بعضی خلکو خصوصاً زلمو او منورینو غوښتل چې افغانستان باید په جنگ کې شامل شي، افغانستان باید د انگریزانو څخه خپل استقلال واخلي. افواهات دي ترکومه حده پورې صحیح ده او یا نه ده داسې وایي چې امان الله خان د امیر حبیب الله خان د زوی په حیث او یا مثلاً د شهزاده په حیث دی پکې شامل ؤ. سردار محمد نادرخان چې سپه سالارؤ او محمود بیگ طرزي او خود سردار نصرالله خان نایب السطنة چې د صدر اعظم په حیث یې کار کاوه او تقریباً د افغانستان ټول کارونه د هغه په لاس کې وو د خپل ورور په وخت کې. وایي چې دا په دې توطئه کې شریک وو دوی غوښتل چې یو جنگ وشي او استقلال د افغانستان لاس ته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵

دوهم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲

امیر امان الله او خپلواک افغانستان

د سردار نصرالله خان لنډه دوره

د امیر امان الله واکداري او

د استقلال جګړه

د امیر حبیب الله خان تر مرګ وروسته سمدستي په هغه ورځ په جلال آباد کې غونډه جوړه شوه. عزیز نعیم چې د افغانستان د شاهي کورنۍ غړی دی د دې غونډې له یوه برخه وال سره خبرې کړې دي او وایي:

سلطان احمد خان شیرزوی چې ډیر وخت د افغانستان وزیر خارجه ؤ او د دې ورځې مشاهد او واقعات یې په خپلو سترګو لیدلي دي ما ته په خپله

دا قصـه کړې ده چې د امیـر حبیب الله خـان تر شهـادت وروستـه د دربار خلک د جلال آباد په شاهي باغ کې را ټول شوي وو. سردار نصرالله خان نایب السلطنة او سردار عنایت الله خان معین السلطنة هم حاضر وو چې ناڅاپه خبر راورسیـدی چې د امیـر حبیب الله خـان جنازه د دروننتی د پله څخه را تیره شوه. په دې مجلس کې دا موضوع مطرح شوه چې د اسلام په اساس باید د پاچا د ښخولو د مخه نوی پاچا وټاکل شي سلطان احمد خان وویل چې هغه او نورو تعلیم یافته ځوانانو غوښتل چې سردار عنایت الله خان پاچا شي ځکه چې هغـه وزیر مـعارف او د عـصري نظر خـاوند ؤ ولې شـاغـاسي علي احـمـد خان چې وزیر داخله ؤ د نایب السلطنة لاس یې مچ کړی او ویې ویل چې زه تاسی د پاچا په توګه منم او تر هغه وروسته ټولو د هغه په پیروۍ د سردار نصرالله خان بیعت وکړی.

په دې وخت کې سردار امـان الله خـان چې تر معیـن السلطنة سردار عنایت الله خان کشر ؤ په کابل کې پاته او د چارو مسئول ؤ. هغه امیر نصرالله خان ونه مانه او په خپله یې خپل ځان پاچا وباله. دا چې هغه څنګه وکولای شول چې د امیر نصر الله څخه چې شهزاده ګان او روحانیون یې ملګری وو واک ترلاسه کي پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه لا پخوا کار کړی ؤ:

مخکې له مخکې ده کار کړی ؤ هم دغه ؤ چې په مجرد دې چې دا خبر ده ته ورسیدی دا اعـلان یې وکړی چې یو دا چې د خپل پلار قاتل به وژني او بل دا چې خارجي استقلال به اخلي چې انګریزانو د ده د نیکه امیر عبدالرحمن په وخت کې تصرف کړی ؤ هغه به اخلي او په عین حال کې یې

د دي مقصد د عملي کولو له پاره عساکرو ته شپږ روپۍ اضافه معاش ورکړی. یعني د څورلسو روپیو څخه شلو روپیو ته ورسیدی چې بیا وروسته یې ورته کم کئ هم دغه شیان وو چې د فعتاً د ده محبوبیت په کابل کې ډېر شو او لا هم د پخوا څخه زیات شو او امیر نصرالله خان چې په جلال آباد کې ؤ د ده په مقابل کې مقاومت ونه کړ اوبله دا چې امیر نصرالله خان اساساً د قتل و قتال او د وژنې طرفدارنه ؤ او غوښتل یې چې د امیر حبیب الله تر قتل وروسته دغه قتل وقتال ونه اوسي ده زرخان تسلیم کړ او که نه مقاومت یې کولای شو.

مقاومت ونه شو، سردار امان الله خان د امیر نصرالله خان تر استعفی وروسته په ټول افغانستان کې ومنل شو او د کابل د عیدگاه په جامع جومات کې د پاچا په توگه اعلان شو او د شور بازار د حضرت لخوا چې په شاه آغا مشهور ؤ بگړۍ ور وتړل شوه. په همدې سره د هغه موقف نور هم مضبوط شو او سمدستي یې د هغو کسانو محاکمه پیل کړه چې ورباندې د امیر حبیب الله خان د قتل شک ؤ. سردار نصر الله خان هم په لاس درلودلو ملامت وگڼل شو او ورباندې د ټول عمر د بند سزا وخیژول شوه. ډگرمن شاه علی رضا د قاتل په توگه اعلان او په اعدام محکوم شو. نادر خان او د هغه ورونه چې لږ وخت تر توقیف لاندې وو ورته په عزت یو ځل بیا وکتل شوه او مقامونه ورکړل شول. د بیعت تر لاسه کولو وروسته امیر امان الله خان د هند وایسرای ته د امیر حبیب الله خان د شهادت او د هغه د واک اخیستلو په هکله یو لیک ورولیږئ:

تر احترام وروسته غواړم چې تاسې د برتانوي حکومت د هند وایسرای

ته په ډېره خواښينې سره اطلاع درکړم چې زما پلار اعليحضرت سراج الملة والدين امير حبيب الله خان په غير قانوني او غير عادلانه توګه په لغمان کې په ۱۳۳۷ هـ ق کال کې د جمادي الاول په اتلسمه نيټه ووژل شو. زما اکا سردار نصرالله خان چې ناحقه په جلال آباد کې واک غصب کړی ؤ او ځان يې امير اعلان کړی ؤ اوس يې ماته بيعت کړې دی او د تخت څخه ليرې شوی دی. سردار عنايت الله، سردار حيات الله او د شاهي کورنۍ نورو غړو چې سردار نصرالله خان ته يې بيعت کړی ؤ هغه يې غير قانوني وباله او اوس يې ماته بيعت را کړ او زه يې د امير او پاچا په توګه ومنلم.

که څه هم د برطانوي هند وايسرای سمدستي جواب ورنکړ ولی څه وخت وروسته يې چې د لندن سره سلا او مشوره کړې وه د امير د ليک جواب ورولیږئ:

تر احترام وروسته. ستاسی ليک را ورسيدئ، ستاسی د پلار سراج الملة والدين اعليحضرت حبيب الله خان د بې وخته مړينې په خبر ډير پريشانه شوم. برتانوي حکومت چې د افغانستان سره د پخوانۍ دوستۍ له کبله يو ځای ؤ اوس په يوه ګډ غم کې ورسره شريک دی. ستاسې څخه مننه کوم چې ماته مو اطلاع را کړه چې تاسې د کابل د خلکو لخوا په پاچهي منل شوي ياست او سردار نصرالله خان واک پريښی او ستاسې ورونو بيعت درکړی دی.

ويل کيږي چې روحانيون او ځينې نور کسان چې د سردار نصرالله خان ملګري وو ناراضه شول او ځينې بيا وايي چې هم دا دليل ؤ چې اعليحضرت امان

الله خان سمدستي د استقلال اعلان وکړ تر څو د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي، خو افغان مؤرخ سید قاسم رشتیا د دې خبرې سره موافقه نه لري:

دا یوازې د دوی پروپاګنډ دی او چندان معنی نلری امان الله خان خپل د سرداری په وخت کې د خلکو سره ډیر تماسونه درلودل او افکار یې هم دې خوا ته متوجه وو او د انګریزانو قوت دوی ته معلوم وو لاکن بیا هم د ده مشاورانو د دې معلومات درلودل چې په دې وخت کې انګریزان تر ټولو وختو ضعیفه وو ځکه چې د جنګ څخه خلاص شوي وو او د خلکو اعصاب ګویا د سولې خوا ته متوجه وو او عسکر رخصت شوي وو او په هندوستان کې ډیر عسکر موجود نه وو عسکر ټول په اروپا کې وو. ګویا دا یو حساب شوی پلان ؤ او لاکن بیا ډیر یو شجاعانه حرکت ؤ.

دا حرکت لومړی په تورخم او لنډي کوتل کې پیل شو علاقه دار عبدالودود خان چې د شینوارو او سیدونکی دی دا وخت وریاد دی :

داسی مې یاد دي چې قسم مې دې نه وي چې لنډي کوتل ته راورسیدل انګریزان په لنډي کوتل پریوتل، د کونړ څخه مسریا جان پاچا دی خدای ویخښنی ماهلته ورسره سبق وایه، چکنوور کی د چکنوور ملا صاحب مبارک، په مهمند وکی ماصل خان نومیده مشر ؤ د ټولو مهمندو ،دوی به راسپاره شول د انګریزانو سره به جنګیدل په لنډي کوتل کې.

د انګریزانو د احضاراتو سره یو ځای په ټول افغانستان کې سفر بري اعلان شوه. سپه سالار صالح محمد خان مشرقي، سردار عبدالقدوس خان کندهار او سپه سالار محمد نادر خان جنوبي ته ولیږل شول تر څو د برتانوي فوځ مقابله وکړي. په

جنوبي کې د سپه سالار محمد نادر خان او د هغه د ورونو په مشرتوب افغانانو انګلیسي پوځونه مجبور کړل چې تل او وانه خوشې کړي او په دې سیمه کې افغانانو ته پوره بریالیتوب تر لاسه شو. په کندهار کې هم د انګلیسي فوځونو مخه ونیوله شوه. په ننګرهار کې د جنرال صالح محمد خان په مشر توب د هغه فوځ ونه کولای شول چې د برتانیې د هوایي قوې سره مقابله وکړي. سناتور غلام نبی چکنووري وایي چې نظامي شیرازه خوره شوې وه ولې اولسي مقاومت جاري ؤ:

نو هغه نظامی شیرازه خوره شوه بیا د چکنوور ملا صاحب او نور د هغه وخت مشران د قومونو او علما او روحانیون د ټول ننګر هار دا راجمع شول مګر چون دلته دا مهمند دره کې جنګ ؤ او د چکنوور د ملا صاحب ځای ؤ او دلته د ده اثر او رسوخ هم ډیر ؤ او بل په غزا ګانو کې د ده شهرت زیات ؤ نو ده خطونه ولیږل او د قومونو او د سرحدونو دا خلک را جمع شول. انګریزانو پیش قدمي وکړه پر تورخم باندې واوښتل او ډکه یې ونیوله. په دغه وخت کې د چکنوور ملا صاحب په خپله باندې د تورخم په سپینه ځوکه کې چې د ده خپله مورچه وه د خپلو غازیانو سره یو ځای هلته ؤ. مګر چون انګریزانو پیش قدمي وکړه نو هغه عقب نشیني وکړه او د هزار نو په کلي کې چې د ډکې نه په څو میله فاصله کې غرب ته پروت دی هلته یې دېره ونیوله او هلته یې یله جاري خلک را غونډ کړل نو دغلته هم یو شاعر وایي:

چې ملا صاحب ورته دېره ونیوله   په هزارنو کی یې ښکاره ونیوله

عـــمـــر مـــاصـل ورسـره مل ؤ انـــګریز د دوی د لاســـه دل ؤ

په کونړ او چترال کې د میرزمان خان په مشرتوب افغانانو وکولای شول چې په برتانوي هند کې ځینې سیمې تر لاسه کړي چې تر ډیره وخته یې ساتلې وې. هاشم زماني چې د میرزمان خان زوی دی وایي چې دا هېره شوې د جهاد څلورمه جبهه وه:

دکونړ مجاهدینو او غازیانو د اسمار او ناړۍ د لارې پر انګریزي تأسیساتو سختې حملې وکړې او د یو سلو اته ویشتو شهیدانو په ورکولو سره یې د آرنوی، لمبربټ او ګډ درې مهمې سیمې تر لاسه کړې او د چترال په سیمه کې یې داسې پرمختګ شروع کړ چې چترال یې محاصره کړ. دا جبهه که څه هم مؤرخینو هېره کړې ده. خو د صالح محمد خان په مشرۍ د خیبر د لوی محاذ ناکامي یې تلافي کړې ده.

څنګه چې په کونړ او پکتیا کې د افغانانو فشار جاري ؤ برتانوي الوتکو کابل بمباري کړ. سید قاسم رشتیا ته دا بمباري وریاده ده:

طیارې ډیرې کښته راغلې یوازې د ارګ پر اطرافو چې اوس د کابل هوټل دی دلته ګدامونه وو او طویلې وې او اسان وو. پر هغوی باندې یې څو بمونه واچول. په دغه وخت کې چې طیارې د چهلستون څخه تیریدې، زمونږ کور په چهلستون کې ؤ او دلته شپږ بجې د سهار وې او یو وار زما مور وه او که بل څوک پیدا شوه په غیږ کې یې ونیولم او تاخانې ته یې کښته کړم. ما ویل څه شی دي؟ څه خبره ده ؟دوی ویل جهاز هوایي. هر څه چې یې وکتل جهاز هوایي معلوم نشو لاکن تمامه ورځ ګویا مونږ بیریدلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د لته بیا جهاز هوایي راځی او پرمور باندی بمونه اچوي.

ځینې باور لري چې افغانستان د برتانوي الوتکو فشاراو برتانوي هند بیا د خپلو ستراتیژیکو سیاسی او اقتصادی اړتیاو له کبله مجبور شول چې اور بند ومني او د لوزنامو په ترڅ کې د افغانستان استقلال ومنل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳

د امیر امان الله خان ریفورمونه او د یورپ سفر

د افغانستان په معاصر تاریخ کې امیر امان الله خان لومړی پاچا ؤ چې ریفورمونه یې پیل کړل. ولی د هغه ریفورمونه د ځینو عواملو له کبله د مخالفت او نا کامۍ سره مخامخ شول. سید شمس الدین مجروح وایي چې په لومړي سر کې مخالفت نه و:

په ابتدا کې خو د امان لله خان د ریفورمونو سره مخالفت نه ؤ. مخصوصاً امان الله خان چې اعلان د استقلال وکړ، دی ډېر محبوب او مقبول شخصیت ؤ په افغانستان کې. عوامو د افغانستان ده ته واقعاً په ډېره درنه سترگه کتل. امان الله خان په افغانستان کې نور ډېر اصلاحات راوستل ډېر مشهور واقع شول. په افغانستان کې عصري مکتب یوازې

حبـيبـيـه چې مـا مـخـکې ورتـه اشـاره وکړه جـوړه وه. ده ابـتـدايي مـعـارف اجباري کړ او په ټول افغانستان کې په کلو کې په قصباتو کې په ښارونو کې په اطرافو کې په ولاياتو په هر ځای کې عصري مکتبونه بيرته شول.

د دې عـصري مـکـتـبونو پـه لړ کې د کندهار پـه شـالمار ښـوونځی کې هم د تلگراف مکتب پـرانـيـسـتـل شـو. مـديـر جـيـلانـی خـان الـکـوزی چې د تـيـلـگـراف د ښوونځی زده کوونکی ؤ، د امير امان الله خان سره ليدلي دي:

اعليحضرت امان الله خان چې کندرهار ته تشريف راوړی موږ پـه هغـه وخت کې په مکتب تيلگراف کې وو موږ لس کسـه وو چې د مکتب څخـه يې ورکړي وو تـيلگراف تـه. چې د تـيلگراف فن موږ زده کړو. نو زموږ دوه معلمان وو هغوی موږ تـه د تيلگراف فن راښووی. اعليحضرت امـان الله خان چې راغـی کندهار تـه د شـالمار پـه مکتب کې يې زمـوږ څخه امـتـحـان واخيستی نيمی يې کړو زموږ ټولگی يې پر دوو برخو وويشـه يوه ډله يې يوې خـوا او بله ډلـه يې بلې خـوا تـه کـښـيـنولو يـو سيم يې کش کـړی هلتـه مـاشـين ترلی ؤ چې دا ټکهـاری د مـاشـين کـيدئ نو يو مضمـون يې نوشتـه کړی هغه موږ مخابره کوی. هغه چې موږ مـخـابره کـړی هغـه بلې خوا هغـه ونيوئ. هغـه چې يی وليدئ، بيا يې دلتـه دغـه متن وليدی. هغـه صحيح ؤ. نو مـوږ تـه يې انعـام راکـړ لس کـسـو تـه د سړي پر سر دری دری سوه کـابلۍ چې دا پـه هغـه وخـت خـورا ډيرې پيـسـې وې او زمـوږ مـعـلم تـه يې زرکـابلۍ ورکړې.

د ښـوونځـيـو تـر څـنـگ دولـتـي چـارو تـه هـم تـوجـه اړول شـوی وه. سـيـد شـمـس

الدین مجروح وایي چې تر دې د مخه دولتي تشکیلات نه وو موجود:

تشکیلات دولتي منځ ته راغله مخکې دا تشکیلات نه وو. په منظم او عصري صورت باندې وزارتونه پیدا شول. تقسیم کار وشو. تقسیم عمل وشو. په افغانستان کې مثلاً حساب و کتاب مثلا په افغانستان کې د اول ځل له پاره بودجه جوړه شوه. بل ښځو ته تعلیم ورکړل شو، یا سهم ورکړل شو، مثلاً ښځې د حجاب څخه راووتې. د ده په پروګرام کې خدمات عسکري اجباري شول د افغانستان په تبعهؤ باندې. د نفوسو په لحاظ باندې، په هغه وخت کې خلکو ورته هشت نفري ویل.

د اداري چارو تر څنګ د افغانستان تاریخي عنعناتو او لویې جرګې ته هم پوره توجه شوې وه. عزیزالله واصفي چې د جمهور رئیس داؤد خان په وخت کې د لویې جرګې مشرؤ وایي چې د اعلیحضرت امان الله خان په لویه جرګه کې پوره آزادي موجوده وه:

تاسې ګورئ چې په هغه جرګه کې په نام د مولوی عبدالحمید پنجشیري په خپله د اعلیحضرت امان الله سره مواجه دی په عین لویه جرګه کې چې دی سوالونه کوي او اعلیحضرت امان الله خان د هغه ځوابونه وايي. په دې کې هیڅ شک نشته چې دا علیحضرت امان الله خان په دوره کې یوه مدني دوره شروع شوه او علماؤ د هغه وخت چې هغه ډیر محافظه کار شخصیتونه وو او باید هم وای او تر اوسه همدغسې ده. دا توافق په مابین کې د یوې مترقي او موډرنې ډلې او د یوې محافظه کارې ډلې ډیر مشکل په نظر بریښي اوس هم او په آینده کې هم داسې نه چې

تنها په افغانستان کې بلکه په ټول جهان کې د مدنیت او محافظه کارۍ په منځ کې یو ډېر عظیم تفاوت موجود وي. نو دا ابتداء د اعلیحضرت امان الله خان په وخت کې شروع شوه ځکه ده په آني وخت کې غوښتل چې افغانستان د مدنیت وشاهراه ته د اروپایانو په پیروۍ باندې مخ ته بوزي تاسې معیار د ډیمرکراسۍ او لویې جرګې د افغانستان د هغه ځخه فهمولای شئ او دا نه وایم چې آیا په دې جرګه کې مولوي صاحب عبدالحمید پنجشیري حق په جانب ؤ او که امان الله خان دا د قضاوت خبره ده. مګر تاسې کولای شئ چې یو روش د پاچا په لویه جرګه کې د یوه ملا په مقابل کې یاد نورو وکیلانو په مقابل کې چې په خپله ده انتخاب کړي وو وګورئ. داسې معلومېدلای شي چې یو پاچا په کوم ملاطفت په کومه نرمۍ او په کوم شرافت باندې د خپلو خلکو سره خبرې کوي.

اعلیحضرت امان الله خان نه یوازې په لویه جرګه کې بلکه د باندې هم د ډېر نرم چلند خاوند ؤ. سید قاسم رشتیا چې په هغه وخت کې د لږ عمرؤ او بې لایسنسه موټرېې روان کړی ؤ د کابل په دارالامان کې د اعلیحضرت امان الله خان سره مخامخ شو:

زه شپاړس کلن وم او زما پلار یو موټر درلودی هغه موټر مې نوی زده کړی ؤ. په جادهٔ دارالامان کې مې چکر واهه د خپل د اکا د زوی سره. یو وار د ده موټر تېر شو موږ موټر یوې خواته کړئ، دی ولاړئ او بیر ته راغی او دا ځراغونه یې پرسترګو رابرابر وله. ما موټر ودراوه. ده هم موټر ودراوه کښته شو. موږ هم کښته شولو. ما سلام وکړ او زما د اکا زوی سلام وکړ.

PROPERTY OF ACKU 7139

ده وویل چې موټروانی کوئ لایسنس لرئ؟ اجازه نامه لرئ؟ زه نه پوهېدم چې اجازه نامه څه شی ده. ما ورته وویل چې یه نه یې لرم، هغه راته وویل ما چې ستا موټروانی ولیدله ښه موټروان یې. موټروانی کولای شې لاکن سبا ورشه په وزارت دربار کې هلته یو باشي دی باشي ته وواېه چې ماته یو لایسنس راکړه! هغه ستا څخه امتحان اخلي. سبا چې زه ورغلم ده په خپله هدایت ورکړی ؤ او نفر موجود ؤ نفر ماته وویل چې راشه دموټروانی امتحان راکړه. دغه ځای چې اوس کتابخانه عامه د کابل ده. دلته ګویا موټرخانه دولتي وه. په دې میدان کې یې زما څخه امتحان واخیستئ.

اعلیحضرت امان الله خان علاقه درلوده چې د نورو هیوادونو په شان افغانستان هم پر خپلو پښو ولاړ هیواد وي. په همدې غرض هغه فیصله وکړه چې د اروپایي هیوادونو مدنیت وګوري او د هغوی د تجربو څخه ګټه پورته کړي. پوهاند حسن کاکړ وایي چې د یورپ سفر ډیرې ښې ګټې درلودې ولې لږ شانې اوږد او وځنډیدئ:

دا سفر د یو پاچا له پاره چې هغه په خپله صدراعظم هم و نه لري شپږ میاشتې غیاب او په سفر باندې تګ د مصلحت نه لیرې کار دی. مګر دا چې د بلې خوا ځینې ډیرې ښې ګټې هم لري نو د اسلامي افغانستان د یوه مستقل واکمن په حیث اروپا ته د اعلیحضرت امان الله خان مسافرت ډیر ګټور ؤ. واقعاً اول په اسلامي حکومتونو کې یې ډیر زیات استقبال وشو. په مصر کې یې نهایت زیات استقبال وشو. په خپله هندوستان کې یې هم ډیر قوي استقبال وشو. اما په دې سفر پیسې هم مصرف شولې اما په

عمومي کې ده ته ډيرو مملکتونو دومره تحفې ورکړې دغه تحفې چې د دغه سفر څخه ده ته راغلې په مراتبو ډيرې وې نظر هغه ته چې د ده په سفر خرڅې شوې وې اما غټه خبره فقط داوه چې افغانستان د نيا ته د يوه واکمن مملکت په حيث معرفي شو . اما منفي خوا يې فقط همدغه ده چې اعليحضرت امان الله خان په حيث د يوه فرد درجه اول واکمن د افغانستان د شپږو مياشتو له پاره په داسې حال کې چې په داخل کې هم وضع ښه نه وه او نا رضايت موجود ؤ ولاړ شي او بيا راشي دفعتاً دوې مياشتې وروسته په اصلاحاتو باندې پيل وکړ او داسې اصلاحات چې تر هغه لومړنۍ مرحلې نه زيات اساسي او پارونکي وو دا د مصلحت نه د يوه واکمن له پاره ليرې خبره وه.

ولې د اعليحضرت امان الله خان زوی سردار احسان الله خان چې اوس په سويس کې هستوګنه لري وايي چې د دې سفر څنډ د مجبورۍ خبره وه:

اول هغه غوښتل چې فقط دری څلور هيوادونه وګوري مګر مجبور ؤ چې نور مملکتونه وګوري. کله يې چې د فرانسې، انګلستان او ايتاليې ليدنه کوله نور و هيوادونو هم بلنه ورکړه. هغه د ترکيې او ايران په شان هيوادونو چې و افغانستان ته نژدې پراته دي غوښتنې نشوای ردولای. د اعليحضرت امان الله خان له دې سفر څخه هدف ګرزيدل نه وو هغه غوښتل چې د افغانستان د پرمختګ له پاره صنعتي لارې ولټوي.

که څه هم اعليحضرت امان الله خان په خپلو لومړيو کلونو کې ډير اصلاحات منځ ته راوړه ولې د يورپ تر سفر وروسته يې په نورو داسې اصلاحاتو

لاس پورې کړې چې ډېرو ته د منلو نه وو. عـزیز نعـیم چې ښه مؤرخ او د خـپـل پلار سردار محمد نعیم خان څخه یې هم اورېدلي دي وايي چې اعلیحضرت امان الله خان د داسې ځوانانو تر تأثیر لاندې راغلی ؤ چې د اولس سره یې آشنایي نه لرله:

اعلیحضرت امان الله خان په یوه حرکت کې شامل ؤ چې هغه د افغانستان د ځوانانو جنبش ؤ. دا ځوانان د ترکیې د ځوانانو د جنبش تر تأثیر لاندې راغلي وو هغوی د افغانستان له پاره په خپلو زړونو کې هیلې او ارزوګانې درلودې. ولې دا ځوانان د ښارونو وو او کلي یې نه وو لیدلي. دا ځوانان د هغو هیوادونو تر تأثیر لاندې هم وو چېرې چې یې زده کړه او تحصیلات کړي وو. چې په خاصه د یورپ هیوادونه د یادونې وړ دي. د هغوی خیال ؤ چې د ترقۍ معنی اروپایي کېدل دي. حتی په هغه دوره کې لویو زمامدارانو لکه اعلیحضر امان الله خان، کمال اتاترک او رضا شاه هم کله چې ریفورمونه معرفي کړل د هغوی مقصد اروپایي کیدل وو. هغوی عیني او ذهني شرایط په نظر کې ونه نیول او داسې تحولات یې منځ ته راوړل چې د محیط د هضم کیدلو نه وو.

سید قاسم رشتیا وايي چې وروستي او د دویمې دورې ریفورمونه شکلي او د خلکو د عنعناتو سره برابر نه وو:

په دویمه دوره کې داسې اصلاحات منځ ته راغلل چې زیاترو یې شکلي شکل درلودئ او داسې عجولانه ماهیت یې درلودئ او د خلکو دعنعناتو سره یې ټکر وخوړئ. او ژر د امان الله خان سلطنت پای ته ورسیدی او سقوط یې وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤
د اعلیحضرت امان الله سقوط

د اعلیحضرت امان الله خان د ریفورمونو سره مخالفت پیدا شو او ځینې خلک را پورته شول دا چې هغه ولې ونه کولای شول چې دا بغاوتونه ارام کړي سید شمس الدین مجروح وايي چې د هغه شاته پوره قوت نهٔ موجود :

قوت يې شاته چې مثلاً عسکر واوسي یا مثلاً لویه پارټۍ یا حزب یا ډله واوسي چون دا په افغانستان کې موجود نه وو او مخصوصاً دا بعضې اصلاحات چې شوي په دنیا کې مثلاً په مشرق کې اکثراً په قوت باندې شوي دي په د یکتاتورۍ زور باندې شوي دي په عسکري زور باندې شوي دي ده له هغه زور نه هم کار نه اخیسته ،هغه زور ورسره نهٔ او لهذا له داخلي مخالفت سره مواجه شو او تر کومه حده پورې چې خلک فکر کوي

افواهات دي له انګريزانو سره يا مثلاً بعضی نورو ګاونډيانو سره هم د ده د قدرت او د ده د نهضت نه تشويش موجود ؤ وايي هغوی هم ګوتې وهلې چې په افغانستان کې دانظام له منځه لاړ شي نو داخلي انقلاب را پيدا شو.

داخلي انقلاب په لومړي ځل په پکتيا کې پيدا شو پروفيسر رسول امين وايي چې د هغه پلار د دې پاڅون د آرامولو په غرض وزليږل شوی و:

په ۱۹۲٤ کال کې ګوډ ملا په خوست کې باغی شو نو د هغه له پاره بيا مير زمان خان ته امان الله خان وويل چې ته دا د کونړ خلک بوزه او دا ګوډ ملا ووهه نو په دې جګړې کې زما پلار هم تلی ؤ بيا ګوډ ملا هغوی وواهه او ويې نيو رايې وستی کابل ته بيا زما پلار يوه قصه کوله په اسونو باندې څوک سواره وو څوک پياده روان وو چهلستون ته و لاړو او مير زمان خان بيا ارګ ته ولاړئ او وايي بيا د هغې خوا څخه چې ګوډ ملا موږ راوستئ نو بيا د هغه نه وروسته دا کار چې وشو امان الله خان بيا دانظامي رتبې ورکړې چې په هغه وخت کې ملکي رتبې وې تاسو ته به معلوم وي مير زمان خان ته يې دواړې ورکړې.

خو د اعليحضرت امان الله خان د يورپ تر سفر وروسته نارضايتې ډيره شوه او په لومړي ځل شينواري پر جلال آباد ور وختل چې ورکی علاقه دار شينواری هم شامل ؤ:

زموږ د اسپين ږيري ورغله زه ورسره کيناستمه پير مبارک د غسي قرار تکيه وهلې وه په چوکی کې، نو زموږ سپين ږيرو ورته عرض وکړ چې

صاحبه میرزمان خان سره د لښکره د کنړه راغی او جلال آباد یې ونیوئ.

جلال آباد یې ونیو او دغه دي مورږ ته دعا وکړه، نور غږ یې ونکړ پیر مبارک داسې لاس وروخوځوئ داسې اشاره یې وکړه چې اشاره یې څنګه داسې وکړه یو دم زمورږ خلکو بیرغونه واچول ویل ورځئ پرې وروره په دا ځای کې چې وو د جلال آباد نه یې هم وشړل پورې بهسود باندې یې هم تیر کړل منځ کې سینده په دې باندې یې هم ورتیر کړل د میر زمان خان نه مرګ هم پکې وشو ډیر یې ووژل بیا نو پس د هغه نه بهسود او دا کلي والادا زمورږ خلکو را تالا کړل وریژې او غوړي او دا به یې راوړه مورږ ته ملا یانو پرې فتوی را کړه ویل دا اوس حلال شوي دي او راوړئ خورئ بیامو تیپر نه خواړه بیا مو هغه وریژې خوړلې.

په نورو ځایونو کې هم مخالفت په زیاتیدو شو خو تر ټولو لوی پاڅون په کوهدامن کې د حبیب الله خان کلکاني په مشر توب چې په افغانستان کې په ځینو کې د بچه سقاو په نوم پیژندل شوی دی، را پیدا شو. سید شمس الدین مجروح وایي چې د بچه سقاو تر څنګ د قدرت مدعیان نور او حتی د اعلیحضرت امان الله خان دربار یان هم ورسره ملګری وو:

په خپله دغه شیر جان او محمد صدیق خان فرقه مشر، یو وزیر دربار ؤ هغه بل په پکتیا کې مشغول ؤ په کار باندې د سپه سالار محمد نادر خان په مقابل کې نو داسې د دې خلکو لاس ؤ. د قدرت په مدعیانو کې یوازې محمد صدیق خان، شیر جان خان یا دا خلک نه وو نور خلک هم وو پکې یو د هغه جملې نه دغه حضرت صاحب ؤ، د شوربازار د حضرت صاحب کشر

وروروپخپله مشر ورور یې نه کشر ورور یې چې هغه مثلاً هلته په دغه کې
ویلي ؤ اول ملاقات کې چې په باغ بالا کې شوی ؤ دی وړاندې شوی ؤ که
دی مخکې کړو معین سلطنة دې نه وي دی به پاچا کړو بیا هغه خانه نشین
شو بندي غوندې شو داسې بعضې دا سردارانو کې دا سردار حیات الله
خان دامیر حبیب الله خان زوی هغه هم دسقاو سره لار لرله عین د امان الله
خان په وخت کې پټ پټ یې خبرې ور سره کولې مثلا محمد ولي خان دا
خلکو داسې فکر کاوه چې دوی به یو جمهوریت جوړ کاندې محمد ولي
خان وزیر دفاع او وزیر حربیه د امان الله خان و.

په افغانستان کې ډیر خلک باور لري چې د اعلیحضرت امان الله خان په رالویدلو کې د انګریزانو لوی لاس او خلک یې پارولي وو. پوهاند حسن کاکړ چې د افغانستان د چارو په هکله د انګریزانو آرشیف لیدلی دی وایي چې په دې هکله یې رسمي اسناد نه دي لیدلي:

مخصوصاً په دغه شرقي قومونو کې یوه سلسله تحریکات روان وو او
د غبار په کتاب کې هم واضح دي چې ډیرو ملایانو تحریکات کول اما دا
چې سړی ووایي دغه خپله حکومت د انګلیسانو یعنی حکومت د
هندوستان دوی استولي لیږلي دا ماته ثابته نه ده، معلومه نه ده او ممکن
ده کړي یي وي ممکن نه یې وي کړي مګر داسې په رسمي ډول سره په دا
اوراقو کې ماته داسې شواهد چې وښیي چې حکومت دانګلیس د
اعلیحضرت امان الله خان په راچپه کولو کې سهم لري او اقدام یې کړی
وی ماته معلوم نه ده او باید دا وویل شي چې امیر امان الله خان چې د سفر

څخه را وګرځیده مخصوصاً په انګلستان کې هم حکومتی عمالو هم خلکو د اعلیحضرت امان الله خان استقبال نظر هر بل مملکت ته زیات کړی ؤ اعلیحضرت امان الله خان هم د دوی د دغه ښه استقبال څخه نهایت مشکور ؤ حکومت هند بر تانوي اساساً د اعلیحضرت امان الله خان د اصلاحاتو مخالف نه ؤ او هغوی هم یعني واقعاً په دې باندې خوښ وو چې په افغانستان کې د غسې اصلاحات راشي افغانستان چې د هغه پخواني ذهنیت سره ژوند کاوه او په نوي دنیا کې داخل شی ددې اصلاحاتو هغوی مخالف نه وو.

د افغانستان شمالی ګاونډی شوروي اتحاد چې په اولو کلونو کې د اعلیحضرت امان الله خان سره د مرستې وعده کړې وه په سختو ورځو کې ترې وا وښتئ، سید قاسم رښتیا وایي چې د بچه سقاو د حملې په وخت کې یې د امان الله خان د پوځي مرستې غوښتنه ونه منله:

دامان الله خان په آخري ورځو کې چې بچه سقاو په کابل کې حمله کړې وه د دوی څخه طیارې او پیلوټان درخواست کړي وو لاکن دوی دا خبره ونه منله وروسته چې بیا په قندرهار کې ؤ یو نفر نماینده د روسانو راغی او خواهش یې وکړ چې تاسو څه شی غواړئ؟ امان الله خان خپل نظریات وویل لاکن دوی ولاړل او هغه یوازنی د تیلګراف ماشین چې له ځان سره یې راوړی ؤ هغه یې بیرته یوړئ امان الله خان هر څه ټینګار وکړ چې هغه وساتي چې وکولای شی د دنیا دخلکو سره رابطه قایمه کړي هغه یې د ځان سره یوړئ نو وروسته چې غلام صدیق خان مسکو ته ولاړ او

غلام نبي خان دې ته حاضر شوئ و چې بیا دلته افغانان چې وو ، په هغه وخت کې په روسیه کې ډیر وو ، هغوی سره یو ځای کړي او دلته مزار شریف ته داخل شي روسانو که څه هم په اول کې خپل څو تنه عسکر له دوی سره یو ځای کړي وو د دوی مقصد د امان الله خان مؤفقیت نه ؤ هغه وخت چې دوی خپل عسکر بیرته وغوښتل هغه وخت لا امان الله خان په غزنی کې ؤ ددې نه معلومیږي چې روسانو هیڅ یوه آرزو نه درلوده چې امان الله خان بیرته په افغانستان کې راشي او بلکه د دوی له پاره حبیب الله کلکاني د دوی په نظر بهتر کاندید ؤ.

د روسانو او نورو داخلي مخالفتونو سره سره د اعلیحضرت امان الله خان قواوو وکولای شول چې په اول کې حبیب الله خان او د هغه ملګروته ماتې ورکړي جنرال هاشم خان کاکړ هم په دې جګړوکې شامل او څلور سوه تنه یې یرغمل نیولي وو:

پلار مې دې خدای وبخښي یو فقیر سړی ؤ راته وویل چې امان الله خان ته لاړ شه او ورته ووایه چې د سقاو له زوی سره وجګړې ته چمتو یم ، زه امان الله خان ته ورغلم او هغه رانه زما د قطعې پوښتنه وکړه خو ما ورته وویل چې زه د پولیسو د نوي ښوونځي زده کوونکی یم او دوه اوښي مې را سره دي او کومه قطعه راسره نشته! امان الله خان هغه نورو کسانو ته چې دده په دربار کې ناست وو اشاره وکړه او وویل چې دوی هم د خدمت دعوی لري. ما ورته وویل چې له ما سره دې لاړ شي بیا د عزالدوله کورته لاړو او یو توپ مو واخیست او په تیل وهلو تیل وهلو مو شهراراته ورساوه ،

دجگړې په ترځ کې ما د سقاو دزوی ځلور سوه پلويان يرغمل ونيول او امان الله خان ته مې ودرول بيا د برتانيې سفارت ته ورغلو چيرته چې د سقاو زوی سنگرنيولی ؤ امان الله خان خپل د دربار وزير يعقوب جان ته وويل چې کيدای شي چې د سقاو زوی د برتانيې له سفير سره خبرې کړې وي چې سفير راته کومه بله بلاجوړه نه کړي ماامان الله خان ته يو ليک وليکئ او ورته مې وويل چې يا به د سقاو زوی له دې ځای ځخه وشړم او يا به ځان ورباندې و وژنم هم هغه ؤ چې په شپړو بجو د سقاو زوی بيرته شمالي خواته وتښتيد خو دوهم ځل کله چې د سقاو زوی بيا حمله وکړه زه ناروغ وم نائب سالار عبدالوکيل خان يې وليږئ او هغه د سقاويانو له خوا ووژل شو.

د حبيب الله خان دوهمې حملې اعليحضرت امان الله خان مجبور کړی چې تخت خوشې کړي او د قندهار او هند دلارې په ايتاليا کې مهاجر شي، په مهاجرت کې هم د اعليحضرت امان الله خان په زړه کې د خپلو خلکو مينه پاته وه د هغه زوی سردار احسان الله خان وايي چې د ايتاليې د حکومت ځخه يې وغوښتل چې پښتانه بنديان د هغه په کور کې واوسي:

د جگړې په وخت کې جرمنيانو يو زيات شمير پښتانه يوځيان بنديان کړي وو همدغه پښتانه انگريزانو او امريکايانو د روم په جنوب کې د ځان سره کښته کړی وو چې د جرمنيانو او ايتالويانو پر ضد وجنگيږي د هغو شمير د سلو او يو سلو شلو تنو تر منځ وو اعليحضرت امان الله خان د ايتاليې د دولت ځخه وغوښتل چې پښتنو بنديانو ته اجازه ورکړي چې د

ده په کور کې واوسېږي د ایتالیې حکومت د هغه دا غوښتنه ونه منله خو څلورو تنو پښتنو بندیانو ته یې اجازه ورکوله، چې د جمعې په ورځ زموږ کور ته راشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

۵

امیر حبیب الله خان کلکانی

کله چې اعلیحضرت امان الله خان د کابل ښخه ووتئ نو خپل ورور سردار عنایت الله خان ته یې د چارووا ک ورو سپارئ هغه هم دری ورځې وروسته مستعفي شو او په الوتکه کې د کابل ښخه ووتی ، د سردار عنایت الله خان د وتلو سره سم حبیب الله خان کلکاني په کابل کې وا ک ته ورسیدئ. د پوهاند فاضل خان پلار جنرال محمد صدیق خان چې د حبیب الله خان کلکانی سپه سالار او آکایی شیر جان خان چې د دربار وزیر ۇ وایي چې حبیب الله خان یو شجاع او سخی پاچا ۇ:

د امیر حبیب الله خان په هکله باید تاسو ته ووایم چې امیر حبیب الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان زړه ور، سخي، ځوانمرد او راستکار سړی ؤ خلک وایي چې دوه داړه ماران وو چې په خلکو باندی یې داړې اچولې او د حکومت له خوا اعلان شوی وو چې که دوی مړه یا ژوندی ونیول شي حکومت به د دوی گرفتار کوونکو ته انعام ورکړي امیر حبیب الله په کابل کې عسکر ؤ او کله چې خپل کور ته روان ؤ دې داړه مارانو د هغه لار ونیوله خو د امیر حبیب الله په لاس ووژل شول او امیر حبیب الله د دوی سرونه حکومت ته ورکړل خو ځکه چې دوخت په حکومت کې فساد او رشوت عام وو او د حکومت مامورینو له لیوانو سره غوښې خوړلې او له شپنو سره یې چیغې وهلې نو حبیب الله ته یې انعام ورنه کړ او هغه یې د قاتل په نامه بندي کړ خو حبیب الله له بندي خانې څخه وتښتیدئ او د حکومت پر ضد یې بغاوت وکړ او هغه ځای ته ورسید چې موږ ټول ورباندې خبریو.

په کابل کې حکومت مضبوط شو او د ښار معتبرین چې د اعلیحضرت امان الله خان طرفداره وو بندیان شول په دې بندیانو کې جنرال هاشم خان کاکړ هم شامل ؤ چې په اول سر کې یې حبیب الله خان کلکاني ته ماتې ورکړې وه:

کله چې سقاو پاچاهي وگټله نو سقویانو زه او د کابل نور معتبرین بندیان کړو او موږ یې ملک محسن ته چې د سقاو والي ؤ ودرولو هلته یو مدیر ؤ چې زما سره یې پېژندگلوي لرله هغه ملک محسن ته وویل چې ستا سو هغه لومړنی ماتې د همدغه سړي له لاسه وه، ملک محسن را ته په خندا شو او ویې ویل چک دې واچوه چې موږ ستا بگیلان یو بیا یې ډوډی را ته وغوښتله او له ما سره یې ښه دار مدار وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل د نورو خلکو تر څنګ د سید قاسم رښتیا پلار او اکا ګان هم بندیان شوي وو :

دوی بندیان وو زما اکا د بچه سقاو تر آخره پورې ګویا په بندي خانه کې ؤ زما پلار هم ډیر وخت په بندي خانه کې ؤ او زمونږ نور اقارب هم بندیان شول او زمونږ کورونه ضبط شول، سر کار ضبط کړل او مونږ ته یې دوې کوټې راکړې وې چې ټول فامیل په هغه کې ګوزاره کوله او زه د سن له لحاظه د ټولو نه مشروم ګویا سرپرست زه وم هغه ورځ چې دوی بندیان کیدل زما اکا ماته وویل چې اوس نو دا ته د دې کورنی سری یې او ته باید د دوی سر پرستي وکړې او په هغه وخت کې ګویا زما وظیفه داوه چې دا ټولې ښځې، کوچنیان ټول باید وساتم او د دوی حراست زما په غاړه ؤ او په دې لاره کې مې ډیر جنجالونه ولیدل د بچه سقاو سپاهیانو کله کله تقاضا کوله چې ماته داشی راوړه داشی راوړه ما ویل ټول خو په هغه کورونو کې دي چې تاسو ضبط کړي دي ټول قلف او کلي او تاسې مهر ولاک کړي دي نو له کومه ځایه یې زه راوړم! ورشه دباندې د خپلو خپلوانو څخه یې راوړه، پیسه راوړه کله کله زما خوابدیده او کله ما د دوی په ټوپک باندې لاس اچوئ هغوی به ویل چې اوس غواړې چې اوس یو ډز وکړم.

که په سید قاسم رښتیا څه بود نشول خو د سرپرسي سایکس په قول حکومت وکولای شول چې د کابل د نورو خلکو څخه پیسې واخلي:

غاصب د کابل د غني او شتمنو او سیدونکو څخه په زور او جبر پیسې

واخیستلې او په دې پیسو یې دوولس زره کسان د کوهستان څخه عسکرۍ ته استخدام کړل. د دې قوا وو په زور هغه وکولای شول چې په جنوب غرب کې هزاره ګانو او په ختیځه برخه کې تګاویانو ته په ډیرو تلفاتو سره ماتې ورکړي.

پوهاند فاضل خان چې د خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي وایي چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې د کابل امنیت ډیر ټینګ ؤ:

تر هغه ځایه پورې چې ما له خپلو مشرانو څخه اوریدلي دي د حبیب الله خان په وخت کې امنیت ډیر ټینګ ؤ ویل کیږي چې پل خشتي ته نژدې د چایو شال غلا شوی ؤ سید حسین هم هلته ودریدئ او د هغه سړي شال یې ورته بیرته پیدا کړ او د غله غوږ یې ورته میخ کړ امنیت هغسی چې د امیر حبیب الله خان په وخت کې ټینګ ؤ د نادرخان د راتلو په اول سر کې نه ؤ د نادر خان په وخت کې ټول سفارتونه لوټ شول مګر د امیر حبیب الله خان په وخت کې یو هم لوټ نه شو.

سید قاسم رښتیا وایي چې د هغه حکومت په وخت کې افغاني ارزښتونو ته پوره توجه شوې وه او زیاتوي چې د هغوی د ناموسدارۍ د سپلین د پوره قدر وړ دی:

زیاتر چې قابل د قدر دي چې دوی په ناموس کې ډیر ګویا په د قت سره ناموسدارۍ ساتلي دي او هیڅ یو تجاوز په ټول وخت کې نه دی شوی او نه دوی خلکو ته آزار ورکړی بلکه د امان الله خان خویندې چې کورنۍ یې په ارګ کی وو او ټول ښځې او هلکان وو او بچه سقاو په دوهمه ورځ

دوی ته وویل چې خپل خپلوان و غواړئ چې تاسې بوزي او نفریې مقرر کړل چې هر یو خپلو خپلوانو ته وسپاري.

سید شمس الدین مجروح چې په همدا وخت کابل ته تللی دی په دربار کې گډون کړی ؤ او وایي چې د کوهدامن خلک هم په دې حالاتو خوښ نه وو:

د کابل ښاریې نیولی ؤ په لاس کې یې ؤ او د کوهدامن خلک یې مجهز کړي وو، مسلح کړي وو هغه هم عوام د کوهدامن زه پخپله په دغه وختونو کې کابل ته تللی یم نو دی مې هم ولیدی په یو تقریب باندې هلته پېښې شوې وو، په خپله د کوهدامن خانانو مشرانو مثقف خلکو پوه خلکو تشویش لاره خوشحاله نه وو په دې کار سره پوهیدل چې د دې عاقبت ډیر بد دی نو په ننگرهار کې جنگ ؤ د سقاو په مقابل کې په قندهار کې د سقاو په مقابل کې جنگ ؤ په مزار کې د سقاو په مقابل کې جنگ روان ؤ تمام افغانستان نه ؤ منلی، یو کابل ؤ او یوڅه د کوهدامن خلک یې مسلح کړې وو هغه خوا دې خوایې ډزول را ډزول څه بیچاره گان یکې مړه شول څه یکې د منځه لاړل څو دی هم له منځه لاړ.

عبدالاحد خان کرزی وایي چې د سقاوي په ټوله دوره کې په قندهار کې د سقاویانو پر ضد جگړه روانه وه او د هغوی کلی کرز د مقاومت مرکز او د هغه پلار په دې مقاومت کې لویه ونډه اخیستې وه:

دا خونو د قندهار اکثره سپین ږیري په دغه سقاوي انقلاب کې داخل وو او مرکز یې هم د غه کرز ؤ په هغه وخت کې د ښار د باندې نژدې ښار ته یو کلی کرز ؤ اعاشه یې ټوله د هغه ځای څخه کیدله چې بیا زموږ پلار په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې انقـلاب کـې ډېر سـهم درلودئ مـوږ چې قندهار ونيـوئ بيـرتـه مـو د سقـاويانو څخـه قندهار تسليم کړئ اڅکزي او نور قـومونـه د قندهار چې راغلل قندهار يې ونيوئ د قندهار په خزانه کې شپيته زره افغانۍ د پرتې وې د هغه رسيد موږ کـابل ته ورووړئ چې د غه شپيته زره افغانۍ په خزانه کې شته تېوله اسلحه چې په هغه وخت کې وه يو کارتوس هم نه شو بې ځايه نه په خـود ارګ کـې چې په هغـه وخت کـې ډير کـافـي سـامـان وو دا فـرش وظرف يوشي بې ځايه نه شو.

ځينو افغـانانو او روحـانيـونو په دې جګړو کې برخـه وانه خيـستـه ، سناتور غلام نبي چکنوري وايي چې سقـاوي ښه ورياد ده او د چکنوور ملا صـاحب وويل چې دا د مـسلمـانانـو تر منځ جګړه او مـسلمـان کـشي ده نو ځکـه يې حـصـه وانه خيسته:

دومره مې ياد يږي لږ لږ په هغه وخت کې ډير خلک ورله راغلل قـومي خلک، خو دوی وويل چې دا خپله د مسلمـانانو په منځ کې مـسلمان کشي ده هغه په دې کې حصه نه ده اخيستې مګر دومره وو چې دا راته لږ لږ ياد دي چې سردار محـمد هاشم خان چې د پيښور په لاره باندې راغی د هغه ځای نه راغی خانقاه ته راغی او له هغه سره يې يوه شپه وکړه او هغه بيا ورته وويل چې کـه ته جرګې کوې مرکې کوې جنګ مـه کوه جرګـه وکړه او لويه جرګه وکړه، دې ننګرهار کې لويه جرګه جوړه کړه مګر هغـه د کوم چا په ځـای کې يې مـه جوړوه د خان ملک او د ميـا او مـلا پـه ځـای کې يې مـه جوړوه ځکه چې بيا دغه کيږي ته د هډې صاحب په زيارت کې جرګې وکړه

لویه جرگه ځکه چې هغه یو روحاني او جهادي شخصیت دی او هلته به ستا جرگه ممکن کامیابه شي او بد اثر به ونه کړي په هم هغه توصیه باندې یې د هډې صاحب په زیارت کې جرگه وکړه، لویه جرگه یې وکړله مگر دغه ځو مره انقلاب چې ؤ دی په خپل کور کې ؤ هیڅ چیرته نه ؤ خوځیدلی او هیڅ یې په دې کې حصه او برخه نه وه اخیستلې.

د سردار محمد هاشم خان نور ورونه لاپخوا د جنرل محمد نادرخان په مشرتوب پکتیا ته ورسیدل او هلته یې د حبیب الله خان کلکاني پر ضد په فعالیت لاس پورې کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۶

٦

محمد نادرشاه

په پکتیا او کابل کې د حبیب الله خان کلکانی

د قواوو سره جګړې

محمد نادر خان د اروپا څخه برتانوي هند ته ورسیدئ او هلته یې په فعالیت لاس پورې کړ. محمد حکیم آریوبي چې د ځائیو او سیدونکی دی وایي چې محمد نادر خان او د هغه ورونه د مرستې په غرض د هغوی کور ته ورغلي وو:

زما پلار او نیکه په ځائیو او پکتیا کې وو، نو بیا اعلیحضرت شهید راغی او د هغه ورونه راغلل. پکتیا ته راغلل او په پکتیا کې زموږ کره راغلل نو هغوی زما د پلار او نیکه او زموږ د قوم څخه ځینې غوښتنې لرلې او هغوی ویل موږ راغلي یو تاسو ته، ستاسې څخه کومک غواړو یو کومک دغه دی چې موږ تاسې ته راغلي یو چې په کابل کې چې کوم حکومت راغلی دی دا حکومت یو سالم حکومت نه دی او یو قانوني حکومت نه دی دا نورو راوستی دی د بیګانه ؤ ورسره لاس دی نو که تاسې زموږ سره کومک وکړئ چې دا حکومت نسکور شي. بیا به یو قانوني حکومت منځ ته راشي نو هلته زما پلار او نیکه او زموږ کورنۍ اعلیحضرت شهید او ورونو ته وویل چې دا خبره زموږ په قوم پورې اړه لري نو زه به د خپلو قومي مشرانو سره مشوره وکړم، هغه یوه غونډه وکړه یوه جرګه یې وکړه هغه هلته په قوم کې ډیر مؤثریت لرلو نو هغه قومي مشرانو دا خبره خوښه کړه او له هم هغې ورځې څخه چې دا خبره فیصله شوه په سبا یې زموږ دقومونو او د پکتیا د ځینو نورو خلکو لښکرد پکتیا څخه د کابل پر خوا روان شول.

تر پکتیا وروسته اصلي هدف کابل ؤ او د دې عملیاتو مشري د مارشال شاه ولیخان پر غاړه وه. د دې عملیاتو په هکله مارشال شاه ولیخان په خپلو

یادابنتونو کې وايي چې د کابل په غرونو کې مې خپلې قواوې ځای پر ځای کړې وې:

د میزان پر شپاړسمه نیټه چې د ۱۹۲۹ عیسوي کال د اکتوبر نهمه نیټه وه د وروستۍ حملې تیاري ونیول شوه. د شپې په لسو بجو ماوزیرو ته امر وکړ چې د زنبورک پر غره ډولونه ووهئ د شیر دروازې او آسمایي پر غره هم ډولونه ووهل شول د سپاه سالار محمد نادر خان څخه تر اجازې او ډیرو سلامشورو وروسته مې پر ارگ د اور امر ورکړ او تر سختې بمبارۍ وروسته حبیب الله او د هغه ملگري د ارگ د شمالي دروازې څخه کوهدامن ته وتښتیدل.

په دې وخت کې د محمد نادر خان او د هغه د ورونو کورنۍ په کابل کې پاتې وې. عزیز نعیم چې د محمد نادر خان د ورور سردار محمد عزیز سکه لمسی دی وايي چې د هغه پلار په سقاوي کې د پنځلسو کالو او په کابل کې پاته ؤ:

زما پلار د بچه سقاو په وخت کې یو څورلس کلن پنځلس کلن ځوان ؤ او د سقاوي د سلطنت په وروستیو میاشتو کې که څه هم سقاو زموږ کورنۍ ډیره ونه ځورله مگر کله چې اعلیحضرت نادرشاه وکابل ته راغی او د سقاو پر ضد یې قیام وکړ په دې وخت کې زموږ کورنۍ هم تر نظارت لاندې راغله او په هغه ورځ چې مارشال شاه ولیخان وکابل ته راغلئ نو په

دې وخت کې جګړه وروستۍ مرحلې ته ورسیده. سقاو زموږ د کورنۍ غړي د انساني سپر په توګه استعمال کړل او اعلیحضرت نادرشاه ته یې هم اطلاع ورکړه چې که نادرخان سقاو د خپلې حملې هدف وګرځوي نو دوی به پر خپله کورنۍ حمله کوي او اعلیحضرت نادرشاه سقاو ته پیغام ولیږئ چې اصلي موضوع د دوی کورنۍ نه ده بلکه موضوع د افغانستان خاورې ته نجات ورکول دي. د حملې په وخت کې یوه ګولۍ زما د پلار داوړې څخه تیره شوه اما کوم آسیب ورته ونه رسیدئ.

فرقه مشر هاشم خان کاکړ د سردار نعیم خان تر څنګ د هغوی د کورنۍ نور غړي هم راویستلي دي:

د سقاو زوی کابل ته راغی نو کله چې نادرخان د کابل د نیولو له پاره راغی د ده د کورنۍ ټول غړي په کابل کې بندیان وو. نادرخان فیض محمد او عبدالغني خان ولیږل چې د ده د کورنۍ غړي ورته راولي. خو د شاوخوا څخه د مردکو باران وو هغوی په دې بریالی نشول. زه ورغلم او هغوی مې راوایستل او هغوی څلور ورځې کم دوې میاشتې زما په کورکې پاته شول. زما او د نادرخان ښې اړیکې وې او هغه په ما اعتماد لاره او زما سره یې مشورې کولې.

په افغانستان کې ځینی خلک په دې عقیده دي چې په لومړي سر کې

محمد نادر خان د امان الله خان په نوم په فعالیت بوخت ؤ خو عزیز نعیم په دې عقیده نه دی:

خبره داسې ده هغه څه چې ما د خپلو لویانو د خولې څخه اوریدلي دي ځکه ما اعلیحضرت نادر خان نه ؤ لیدلی ولې چې اعلیحضرت نادر خان زما تر پیدا کیدلو د مخه په شهادت رسیدلی ؤ. نو د خپلې کورنۍ د لویانو لکه د سردار هاشم خان او د ده د امثالو د خولې چې ما اوریدلي دي د نادر خان مقصد افغانستان ته نجات ورکول و یعني مقصد یې د پاچهۍ نیول او تخت و تاج نه ؤ او کله چې یې کابل ونیوئ واضح یې وویل چې زه د تخت و تاج د نیولو له پاره نه یم راغلی بلکه افغانستان ته د نجات ورکولو له پاره راغلی یم او هغه څوک چې د افغانستان خلک ومني هغه سړی باید قدرت په لاس کې واخلي. که هغه په خپله امان الله خان وي او که یې د کورنۍ بل تن وي. اما د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې امان الله خان د افغانستان د خلکو اعتماد د لاسه ورکړی ؤ او هغه شرایط دا دي: اول دا چې پرده یې د کفر تور لګولی ؤ او بل دا چې دی د افغانستان څخه ولاړئ یعنی افغانستان یې په اور کې پرینبودئ او دی په خپله ووتئ ګویا د ده دې ګام دی د خلکو په وړاندې بې اعتماده کړ او لکه په امان الله خان چې خلک بې باوره شوي وو نادرخان باید ژر راغلی وای او کابل یې نیولی

وای اما نادر خان دا ونه ویل چې زه د امان الله مخالف یم او له دې امله ځینو خلکو چې د نادر خان سره یې مرسته کوله هغوی داسې فکر کاوه چې نادر خان د امان الله خان له پاره کار کوي چې په پای کې نادر خان مجبور شو چې ووايي چې نه خو د امان الله خان پر ضد یم او نه خو د امان الله خان طرفداره یم، او کله چې یې کابل ونیوئ نو خلکو ده ته مبارکي ورکړه اما ده وویل چې د صاحب دې مبارک شي نو د هغه وخت تر شرایطو لاندې یې تخت په شوق سره قبول نه کړ که څه هم هغه یې په اکراه قبول کړ څو چې وکولای شي په افغانستان کې آرامي را منځ ته کړي. هغه څه چې ما د سردار محمد هاشم خان د خولې څخه اوریدلي دي نادر خان تر پایه پورې د دې آرزو نه درلوده چې پاچهي د ده په کور کې د میراث په توګه پاتې شي. خو ده وویل چې دی به تر یوه وخته پورې پاچا وي او بیا به د پاچهۍ څخه لاس واخلي او لویه جرګه به غونډه جوړوي او کوم څوک به د افغانستان د مشر په توګه ټاکي. سردار محمد هاشم خان به ویل چې ما مشوره ورکوله چې دا کار چې تاسې کوئ ډیر د وخت څخه وړاندې دی او دا شیان په فکر کې مه نیسئ او باید ترلسو پنځلسو کالو پورې تاسې د افغانستان د پاچا په توګه پاته شئ تر څو چې اوضاع ارامه شي. اما وروسته اوضاع بل ډول شوه.

اوضاع آرامه شوه او د ولایتونو څخه بیعت تر لاسه شو. نادر خان په کابل کې یوه لویه جرگه را وغوښته تر څو د هیواد مشروتیاکي. ډاکټر احسان روستا مل تره کی چې په کابل پوهنتون کې د سیاسي علومو استاد او د کابینی وزیر پاته شوی دی وایي چې په دې جرگه کې محمد نادر خان ته د سلطنت د قبلولو دعوت ورکړل شو:

په کابل کې د لویې جرگې په نامه یو مجلس تنظیم شو او په هغه کې د اماني دورې دوه تنه سابقه وزیران چې په جرگه کې شامل وو د جنرال نادر خان د اظهاراتو په مقابل کې چې گواکي دی د سلطنت ارزو نلري د جرگې د اعضاؤ په نمایندگی جنرال نادر خان د سلطنت د مقام د قبلولو له پاره په تاکید سره دعوت کړ د جرگې نورو اعضاؤ د غه پیشنهاد په چکچکو سره تأئید کړ. جنرال نادرخان د سلطنت پر تخت تر کښینستلو پس د افغانستان د والیانو او لویو حاکمانو د جلبولو له پاره د مملکت په ولایاتو کې د ماکیاولي د سیاست څخه کار واخیست. د خارجي جرایدو په حواله د سقاویانو د تښتیدلو څخه وروسته کله چې اعلیحضرت محمد نادر شاه دوی ته د مجازاتو د عفوی وعده ورکړه نو حبیب الله او سید حسین د خپلو یوولسو کسو طرفدارانو سره خپل ځانونه تسلیم کړل. خو دوی په یو زرو نه سوه دیرش کال کی د مارچ په آخر کې ووژل شو.

په دی کسانو کې د فاضل خان پلار هم شامل ؤ چې په اعدام محکوم شو. د کورنۍ نور غړي یې بندیان شول چې ورکی د هغه وړوکی ورور هم شامل ؤ:

کله چې زما پلار شهید شو زما ورور محمد کاظم خان چې لا ماشوم ؤ بندي او هلته په بندیخانه کې ځلمیتوب ته ورسیدئ. موږ چا ښوونځیو ته نه پرېښودلو او خلکو زموږ د دوستۍ څخه ډډه کوله.

سید قاسم رښتیا وایی چې دا کار قصدي نه ؤ او یوازې د کسات اخیستلو اوغچ ویره وه:

په لومړیو کلونو کې داسې فکر ؤ چې هغه کسان چې د دوی کورنۍ ګویا وژل شوې دي دوی حتماً د انتقام د رویه امکان لري چې داسې حرکات وکړي د دوی سخت ګیري همدا وه چې ګویا دوی کوښښ کاوه چې دوی په مکتب کې نه وي چې هلکان تحریک نه کړي مقصد دا نه ؤ چې دوی تعلیم ونه وایي. مګر د ظاهر شاه په دوره کې وضعیت بدل شو او اکثر و تعلیم وکړ. فاضل خان او د دوی کورنۍ او آقای واله او دغو کسانو چې تعلیمات کړي دي. هغو ټولو دغه د محمد هاشم خان په دوره کې ګویا خپل تعلیمات شروع کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷

د محمد نادرشاه اداره او خارجي اړيکې

کله چې د محمد نادر شاه اداره ټينګه شوه نو د هيواد داخلي چارو ته يې پوره پاملرنه وکړه. ډاکټر احسان روستا تره کی وايي چې محمد نادر شاه په دې برخه کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړ:

> اعليحضرت محمد نادر خان په عين حال کې د مملکت داداري، مالي او نظامي چارو په تنظيم کې په جدي اقداماتو لاس پورې کړئ او د افغانستان د سياسي اصولو په جوړولو کې يې چې د اماني دورې د اساسي اصولو يو تعديل شوی متن ؤ د مملکت اداره په مرکزي سيستم

تنظیم کړله خو دغه اصول اساسي عملاً د پاچا په لاس کې وو نادر خان
خپل خارجي روابط په ښه توګه ټینګ کړي وو او په لنډه موده کې يې د
مملکت په خارجي او داخلي ساحو کې ځیني اساسي او مډرن اقدامات په
نظر کې ونیول.

په دې اقداماتو کې د پوځ بیا تنظیمېدل او په نوې پوځي تنظیم کې د
جلبیانو را غوښتل او خوش رضایي عسکر شامل وو، د جلبیانو د خدمت وخت دوه
کاله ولې خوش رضایي کار د ټول عمر ؤ په دې دوره کې د امان الله خان پالیسي
پرېښودل شوه او پر سرحدي قومونو عسکري جبري نه وه ولې د ضرورت په وخت
کې به قبایل مجبور وو چې په پوځي برخه کې مرسته وکړي. اداري، قضایي او
تعلیمي برخو ته هم پوره پاملرنه شوې وه، عزیز نعیم وايي چې اعلیحضرت محمد
نادرشاه په پوره احتیاط ګامونه پورته کړل او تندرونه وو:

اعلیحضرت نادر خان اصلاً یو محافظه کار سړی ؤ که څه هم د تحول
او ریفورم طرفدار ؤ اما هغه يې د وطن د شرایطو په چوکاټ کې غوښتل
عملي کړي، د اعلیحضرت امان الله خان د پاچاهۍ دوه کاله مخکې د
حبیبیې لیسې فارغ التحصیلان و جامعې ته ورالندې شول اما پوهنتون نه
ؤ چې دوی هلته عالي تحصیلات تر سره کړي، بیا يې د دارالامان ماڼۍ
جوړه کړه یا مثلاً فابریکې يې جوړې کړې اما د هغوی اقتصادي اړتیا وو

ته يې فکر ونه شو او هيڅ يوې فابريکې په توليد اتو پيل نشو کولای او له دې امله د نادرخان په وخت کې د ملک د ودانولو بنسټ ته فکر وشو، پوهنتون تأسيس شو، بانک ملي تأسيس شو، مکتبونو ته توسعه ورکړل شوه، شمال او جنوب يو د بل سره وصل شول او په ځلورو کالو کې يې دودانولو بنسټ کښيښود او په خارجي سياست کې دی واقعيتبين ؤ او ايډيالست نه ؤ ده ويل چې انګريزان په دې منطقه کې پراته دي او هغه موږ په زور سره نشوليرې کولای او له دې امله مجبور يو چې موږ ګوزاره ورسره وکړو.

د داخلي چارو تر څنګ بهرنيو اړيکو ته هم توجه واړول شوه د برتانيې امپراتورې چې د افغانستان سره يې نژدې اړيکې لرلې محمد نادر خان خپل ورور شاه ولي خان د لندن دربار ته د خپل استازي په توګه وليږئ او د اعليحضرت محمد نادرخان دا ليک يې د برتانيې پاچا ته وړاندې کړې:

په ډيرې خوښۍ سره بايد د خپل لومړي ليک په ترڅ کې تاسې اعليحضرت ته چې د نړيوالې سولې مينه وال ياست اطلاع در کړم چې په افغانستان کې انقلاب پای ته رسيدلی دی، زه ډاډه يم چې دا اعلان به ستاسی د خوښۍ سبب وګرځي ځنګه چې تاسی اعليحضرت ته معلومه ده چې افغانستان په تيرو کلونو کې د برتانوي حکومت سره نژدې او دوستانه

اړیکې لرلې دي چې د دې ثبوت د نړیوالې لومړۍ جګړې په وخت کې چې حالات نامعلومه وو د افغانستان بې طرفه پاتې کېدل وو ستاسې سره د خپلې صادقانه دوستۍ په ترڅ کې خپل سکني ورور شاه ولي خان چې د هیواد د قرارۍ په هڅوکې یې برخه اخیستې ده د خپل خاص استازي او وزیر مختار په توګه ستاسې دربار ته معرفي کوم.

مارشال شاه ولی خان په لندن کې د وزیر مختار په توګه ومنل شو او د برتانیې دپاچا له خوا ریچرد میکناکي په کابل کې د استازي په توګه د یوه لیک په ترڅ کې واعلیحضرت محمد نادر خان ته وروپیژندل شو :

په ډېرې خوښۍ ستاسی د ورور شاه ولي خان په لاس یو لیک چې د خاص استازي او وزیر مختار په توګه مو معرفی کړی دی، را ورسید. په افغانستان کې د آرامۍ په جوړېدلو او ستاسې په بریالیتوب چې پر تخت کښیناستلی یاست درته مبارکی وایم، دا لیک به د ریچرد میکناکي په لاس درورسیږي چې ستاسې په دربار کې به زما نماینده وي چې زما ور باندې پوره باور دی.

ښوونې او روزنې ته د توجه په ترڅ کې محمد نادرشاه انجمن ادبي ته هم پوره پاملرنه کړې وه، سید قاسم رښتیا هلته د سالنامی په کار لګیا ؤ او وایي چې اعلیحضرت محمد نادرشاه همیشه د هغوی څارنه کوله:

په انجمن ادبي کې مؤظف وم چې دا سالنامه جوړه کړم هلته نادر خان
په خپله هره ورځ راتلی مطبعې ته او دا عکسونه او دا چاپ د سالنامې یې
کتی هغه وخت زه هلته موجود وم چې دی راغی، زه ورسره صوفي
عبدالحمید خان معرفي کړم ده زما څخه پوښتنه وکړه چې « پدرت
کیست؟ » ما وویل چې سید حبیب خان مستوفي. ده وویل چې: آه ته خو
زما وراره یې خوشحاله شوم چې ته دومره رسیدلی یې چې په خارجي
لسان باندې تکلم کوې، دلته اصلاحات کوې، دلته اخبار چاپوې! په دې
سالنامه کې دلته یو عکس ؤ د موسولوني هغه یوه صفحه عکس ؤ د
عکس لاندې ما لیکلي وو موسولونی دیکتاتور ایتالیا. ده چې هغه
وکتئ زما څخه یې پوښتنه وکړه چې دیکتاتور څه معنی؟ ما وویل چې
صاحب اختیار صاحب قدرت. ویې ویل نه درست نه دی دیکتاتور هغه یو
نفر ته وایي چې په خپل سروي او دا یو دشنام دی یو کنځا دی دا باید ایسته
کړې! ده قلم واخیست ویې لیکل « موسولوني رئیس وزراء ایتالیا ».

د محمد نادر شاه دوره لنډه وه، سید شمس الدین مجروح چې په دې وخت
کې د حکومت مامور پاته شوی دی وایي که هغه ډیر وخت پاته شوی وای نو په
افغانستان کې به ډیر پرمختګ راغلی وای:

محمد نادر خان که څو کاله زیات پاتی شوی وای، یقیناً افغانستان به

زیاته ترقي کړې وای، زیات اصلاحات به پکی شوي وو ځکه دی ډیر محتاط روان ؤ، ډیر پوهیده، مثلاً یوشی به چې د قوم په روحیه باندې برابر نه و نو دا ډول اصلاحاتو ته یې ډیره زیاته عجله نه کوله او د بلې خوانه د خپل محبوبیت او دې نه یې هم استفاده کوله یواځې په زور او یا په وهلو ټکولو او په وژلو باندې متکي نه ؤ او دا وهل او ټکول او بندي کیدل پس د ده د مرګه زیات وشول، په افغانستان کې یو نوع فشار د حکومت را پیدا شو، د ده په خپله ډیر ښه حکومت ؤ، ولې متاسفانه چې ډیر ژر له منځه ولاړی او موفق نه شو چې هغه ټول اصلاحات وکړي اما په هر حال د ده په وخت کې یا د ده د وخت نه وروسته هغه اصلاحات چې تر نظر لاندې وو په ډیر تدریجي صورت باندې، په ډیر عادلانه صورت باندې منځ ته راغلل مثلاً د ښځو مکاتب او مدارس شروع شول، د ښځو مثلاً حقوقو باندې فکر وشو، قوانین لیکل مثلاً بیرته مروج شول، بیرته منځ ته راغلل، قانون اساسي بیرته ولیکل شو، تثبیت شو او سره د دې هم د افغانستان حیثیت په خارجي دنیاکې د هغه معرفي کول د هغه نماینده ګي کول په ښه شان باندې دا کارونه وشول او دا ډیر مفید وو.

د نورو چارو تر څنګ اعلیحضرت محمد نادرشاه د خپلو مخالفانو لیرې کولو ته هم مخ واړاوه یو د دې مخالفانو څخه غلام نبي خان چرخي ؤ چې

داعلیحضرت امان الله خان ملګری ؤ او د کابل په ارګ کې د محمد نادر خان په امر ووژل شو. تر دې وروسته د چرخي کورنۍ او د شاهي کورنۍ تر منځ بدي پیل شوه، لیون یې پولادا چې په افغانستان کې ډیر وخت پاته شوی دی وایي چې دا د افغاني بدیو ناوړه شکل ؤ. د عزیز نعیم نیکه سردار محمد عزیز خان چې هم په دې بدۍ کې وژل شوی دی وایي چې اروپا یانو دی قصو ته رومانتیکه بڼه ورکړیده:

پولادا ودې موضوع ته یوه رومانتیکي بڼه ورکړې ده ځکه زموږ د کورنۍ او د چرخي د کورنۍ ترمنځ پخوا کومه دښمني موجوده نه وه منتها هغه اختلاف چې موجود ؤ هغه دا وو چې چرخي د افغاني ځوانانو سره ارتباط درلودی ځکه دوی له تندروه دریځ څخه پیروي کوله او اعلیحضرت محمد نادر شاه د میانه رو دریځ څخه پیروي کوله او د هغه وخت د شرایطو په رڼا کې یې ومحافظه کارۍ ته ترجیح ورکوله او نه تندروۍ ته ځکه بله چاره نه وه ولی چې د هغه تندروۍ په نتیجه کې افغانستان بیا تر دیرشو کالو پورې تر شا ولویدئ. د محافظه کارۍ څخه زما مقصد دا دی چې تحول به منځ ته راوړي اما د موجوده شرایطو په چوکاټ کې اوله همدې امله د غلام نبی خان د قتل موضوع د کورني اختلاف سره اړیکي نه لري او داسې مثال لري لکه څو تنه چې د یوه دولت پر ضد قیام وکړي نو خوامخوا هغوی په قتل رسیږي خو باید دوی په

عادلانه ډول محاکمه شوي وای یعني د غلام نبي خان قتل یو ډول افراط ؤ مونږ باید اعتراف وکړو چې د ده په قتل کې افراط شوی دی اما قتل د کورنۍ دښمنۍ په نتیجه کې نه ؤ اما تر دې پیښې وروسته کورنۍ دښمني پیدا شوه چې په نتیجه کې یې زما نیکه سردار محمد عزیز خان او وروسته اعلیحضرت نادر خان هم په شهادت ورسیدل.

اعلیحضرت محمد نادر شاه چې په کابل کې د ښوونځیو فارغ التحصیلانو ته د مراسمو په ترڅ کې د جایزو په ورکولو لګیاؤ د عبدالخالق له خوا چې غلام نبی خان چرخي خپل زوی منلی ؤ ووژل شو ، په دې وخت کې د محمد نادرشاه زوی د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهر شاه هم حاضرؤ او وایي چې دا ډیرې ترخې خاطرې دي او زما پلار زما په مخ کې په شهادت ورسیدئ:

زما ډیرې ترخې خاطرې دي ، زما پلار زما په مخ کې شهید شو نو زما به څه احساس وي او څه کیدای شوای ، هغه ما ته هر څه ؤ ، هم مې پاچا ؤ ، هم مې پلار خو کله چې د سلطنت تکلیف زما په اوږو شو که څه هم ما ته ډیر دروند بار ؤ او زه دې دروند بار ته چمتو نه وم خو بیامې هم هغه ومنئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸

د محمد نادر شاه قتل او د محمد ظاهر شاه پاچاکیدل

کله چې محمد نادر شاه ووژل شو نو په دې وخت کې د قتل عام ويره وه
سيد قاسم رشتيا وايي چې سردار شاه محمود خان په پوره حوصله د مرګ ژوبلې
مخه ونيوله:

زلمي خان نائب سالار چې خپلې وفادارۍ يې حکومت سره، د پاچا سره
ښکاره کړې وې پيشنهاد يې وکړ چې دا ټول که قاتلان نه دي ټول
کافران دي او د پاچا دښمنان دي او دا مکتبيان بايد ټول ووژل شي نو بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه محمود خان بیرته ګرځیدلی ؤ او وې ویل قطعاً دا کار مه کوئ قطعاً اجازه نه ورکوم چې په یوه باندې لاس پورته کړئ!

درمرجان خان ځاځي چې د څلورم ټولګي شاګرد او په هغه ځای کې حاضر ؤ دا ټول حالات په خپله لیدلي دي:

دغه زموږ ووړکي دا مکتبونه چې ټول دلته پاتې شول چار چاپیره عسکرو یو واړې غبړ وکړ، زموږ سر بلندخان نائب سالار نومیده ځاځی ؤ دغه بړغ وکړ چې راونیسئ دا ووړکي پرې نږدئ داسې چار چاپیره شول دا عسکر وېې نیولو ټول دا څوک چې وتښتیدل په هره لیار وتښتیدل هغه لاړ هغه ځینی چې پاتې شول هغه همدغسې چې بوېې تلو بوېې تلو په هغه جمله کې زه هم وم بیا یې ننباسلو د دلکشا یوه سالون ته په دا دهلیز کې یې ټول ننباسلو هلته یې حصار کړلو بیا خپله سر بلند خان امر وکړ چې دا ووړکي را وباسئ ټول یو دم مړه کړئ چار ماري یې کړئ. بیا هغه خبر شول شاه محمود خان وویل چې نه داسې کار مه کوئ د ټولو ووړکو ګناه نه ده دا به د یوه ګناه وي په ټولو ووړکو باندې غرض مه لرئ هم دلته دې وي تر څو چې زه نفر پیدا کړم. بیا هم هغه وو چې دوی پسې کوشش وکړلو، پورته شول هغه نفر یې ونیو هغه نفر یې چې ونیولو بندي یې کړلو دا نور نفر په دلکشا کې بند پاتې شول هم هغه بندي خانه کې د دلکشا په کوټه کې نو

هم هغه ؤ چې پس له تقريباً نهو لسو بجو د شپې امر راغی چې هغه خلک چې تاسې بنديان کړي دي هغه ووږکي د مکتبو تاسې هغه پرېږدئ مونږ خپل مدعي پيدا کړی ومونيولو.

سيد قاسم رښتيا وايي کله چې دا معلومه شوه چې نادر شاه خپل ژوند د لاسه ورکړی دی نو سردار شاه محمود خان سمدستي محمدظاهر خان دپاچا په توگه اعلان کړی:

په عين وخت کې محمد هاشم خان د ښکاري لارې د افتتاح له پاره سمت شمال ته تلی ؤ د ځينې وزيرانو سره او شاه محمود خان دلته وکيل د صدر اعظم ؤ او دلته گوياوختی چې نادر خان شهيد شو دوی ته معلومه شوه چې مړ دی هلته گويا ځينو کسانو دا فکر کاوه چې شاه محمود خان ځان پاچا کوي لاکن دی را پورته شوی ؤ او ظاهر شاه ته يې ويلی ووچې پاچا ته يې تا ته بيعت کوم. ظاهر شاه ويلي و چې زما لوی يې زما مشر يې. ده ويل نه دا خبره نه کيږي ته د نادرشاه زوی او حق د سلطنت ستا دی او زه تا ته بيعت کوم ستا نوکريم. عسکر هم د ده په لاس کې وو که ده غوښتل چې پاچا شي هيڅ په دې کې شک نه ؤ چې سبا به د ده پاچاهي اعلان شوی وای.

سردار شاه محمود خان چې د صدر اعظم وکيل او د دفاعی چارو وزير ؤ

کولای شول چې په خپله پاچا شي دا چې هغه ولې د خپل ځان په نسبت ظاهر شاه ته ترجیح ورکړې ده په دې هکله د سردار شاه محمود خان زوی محمود غازي وايي چې د هغه اکا ګانو او پلار د وطن سره قوي علاقه لرله:

زما پلار شاه محمود خان غازي په کابل کې وزير دفاع ؤ او د صدارت چارې يې هم په لاس کې وې وطندوستي او د آرامۍ سره علاقه د اعليحضرت نادرشاه د وروڼو سره دومره قوي وه چې قدرت طلبي يې يوه خوا پريښې وه او سلطنت يې اصلي وارث ته ورکړ د دې خود ګذرۍ نتيجه آرامي وه چې وروسته افغانستان ته راغله.

سردار محمد هاشم خان چې د نادرشاه په وخت کې صدراعظم مقرر شوی ؤ هم هغسې پاته شو، سيد قاسم رښتيا وايي چې د محمد نادرشاه ځای د هغه زوی محمد ظاهر شاه ته ورسيدئ نور هر څه د پخوا په شان پاته شول:

دا تقسيمات چې وروسته وو هغه ته دوی تغير ورنه کړ، ظاهر شاه په عوض د نادر شاه راغی او شاه محمود خان وزير حربيه پاته شو عسکر د ده په لاس کې وو او د محمد هاشم خان ملکي حکومت او صدارت په لاس کې ؤ او لاکن پس له دې د محمد هاشم خان قدرت په زياتيدو کې ؤ او دلته ګويا دوی ټولو حکومت په لاس واخيست شاه محمود خان تجريد شو عسکريې په لاس کې وو لاکن شاه محمود خان شريف سړی ؤ او شاه

محمود خان گویا مداخله نه کوله دلته محمد هاشم خان یواځې د یکتاتور منځ ته راغی ځکه چې د نادر خان قتل هم واقع شوی ؤ. دغه بدګماني هم زیاته وه او د امنیت مسئله هم وه ده یو پولیسي حکومت جوړ کړ او دلته د دې له پاره یوه بل عامل هم کومک وکړ دلته دوهم جنګ شروع شو او دلته هم یادول په کار دي چې په مملکت کې باید انضباط زیات شي او بل دلته د هتلر افکارو په افغانستان کې هم تر یوې اندازې تاثیر درلودئ چې دیکتاتوري ګویا یو مود د ورځې ؤ هلته هتلر ؤ هلته موسولوني ؤ هلته فرانکو ؤ.

د محمد هاشم خان حکومت نه یواځې په کابل کې بلکه په ولایتونو کې هم پوره انضباط راوستی ؤ د ولایتونو څخه مخور کسان چې د قدرت خاوندان وو په کابل کې د منصبونو په پلمه ساتل شوي وو په دې کسانو کې د عبدالاحد کرزي پلار معین خیروجان هم شامل ؤ:

نو د هغه وخت سیاست به دغه تقاضا کوله نو ظاهراً خو هلته سناتور ؤ هلته ؤ معاش یې درلودئ ډیر ښه په عزت و او په نهایت کې د هغه وخت دامنیت او استقرار له پاره د دې له پاره چې مملکت آرام وي ډیر خلک هلته په کابل کې وو مثلاً مشاور صاحب سید احمد خان هلته ؤ، نائب سالار صاحب محمد انور خان ؤ، معین صاحب عبدالرشید خان چې هغه هم بیا

په وزارت داخله کې معین ؤ هغه هلته ؤ د هر ولایت داسې کسان په اعیان کې وو او په بعضې چوکیو کې وو چې تقریباً دوی اعزازي هلته وو هلته اوسیدل اما داسې بې اجازې د حکومت یعني د شخص محمد هاشم خان بې اجازې خپلو وطنو ته نشو تلای زمونږ پلار هم همیشه اجازه اخیستله یوه میاشت دوې میاشتې چې به راتلئ قندهار ته له شخص محمد هاشم خان څخه به یې اجازه اخیستله ،د صدر اعظم صاحب څخه بیا به راتلئ قندهار ته.

که د ولایتونو مخور کسان کابل ته راوستل شوی وو همدا ډول د کابل متنفذین ولایتونو ته تبعید شول په دې کسانو کې استاد خلیل الله خلیلي هم شامل ؤ چې د حبیب الله خان کلکاني په حکومت کې لوی مامور پاته شوی دی. خو د هغه زوی معتصم بالله خلیلي وایي چې د صافیانو د پاڅیدلو له کبله د هغه پلار تر نظارت لاندې نیول شوی ؤ:

پلار مې د هاشم خان په وخت کې چې هاشم خان صدر اعظم ؤ په افغانستان کې په هغه وخت کې بندي شو، د هاشم خان په وخت کې بیا قندهار ته تبعید شو ولې چې د صافیانو قوم جګ شوی وو په کنړو کې صافیان او دوی داسې فکر کوي چې هاشم خان چې البته دا صافیان د وزیر عبدالرحیم خان له خوا یا د استاد خلیلي له خوا تحریک شوي دي په هغه

اساس هم نائب سالار عبدالرحیم خان یې بندي کړئ او هم زما پلار یې
بندي کړ ، پس له هغه یې بیا تبعید کړ په قندهار کې.

که څه هم محمد ظاهر شاه په دی وخت کې پاچا ؤ ولې د هېواد چارې د هغه اکا گانو په مخه بیولې ، عزیز نعیم وایي چې دا واضح خبره ده په دې وخت کې ظاهر شاه ځوان او د خپلو آکاگانو مشورې ته احتیاج ؤ:

دا خو یوه څرگنده خبره ده کله چې ظاهر شاه په تخت کښیناست نو ده رهنمایی ته ضرورت درلود او که داسې یو قوي لارښود موجود نه وای په افغانستان کې به بیا انارشي را منځ ته شوې وای. د سردار هاشم خان په باب وایي چې د ده دوره یوه تاریکه او د استبداد دوره وه او کوم پرمختگ ونه شو ، د تاریخ د یو شاگرد په حیث که څوک د هغه وخت شرایط په نظر کې ونیسي نو مونږ ویلی شو چې د ده دوره هم د ملک دودانۍ له پاره د اساس ایښودلو یوه دوره بلل کیدای شي او په همدې وخت کې د کابل پوهنتون پراختیا مومي او معارف دوه چنده کیږي البته دامنو چې یوه برخه خلک پاماله شول خو د هغه برسیره د افغانستان د ودانو لو بنسټ کیښودل شو او د شاه محمود خان له پاره یې زمینه برابره کړه چې د دیموکراسۍ لومړۍ خښته کښیږدي د بلې خوا په دې وخت کې په دریمه نړۍ کې یواځې یو محدود شمیر مستقل هیواد ونه موجود وو او که مونږ

نیاز پاچا دمصرمستثنی کړو چې یوه نسبي دیموکراسي یې درلودله په بل ملک کې دیموکراسی موجوده نه وه یعنی آزاد مطبوعات، سیاسی احزاب موجود نه وو. درست دي چې په افغانستان کې آزاد پارلمان، سیاسي احزاب موجود نه وو اما د خلکو او حکومت ترمنځ یو دیالوګ موجود ؤ او په غیر مستقیم ډول یې د خلکو افکار درک کول او د هغه په اساس یې ګامونه پورته کول.

د خلکو سره د دیالوګ تر څنګ د هیواد نورو چارو ته هم توجه شوې وه سید شمس الدین مجروح وایي چې د هغه په وخت کې ډیر اصلاحات منځ ته راغلي دي:

د سردار محمد هاشم خان په دوره کې باوجود د دی چې هغه په خپله سخت ګیره سړی ؤ د یکتاتور مزاجه سړی ؤ، دې کې شک نشته. ولې په افغانستان کې یې ډیر کار وکړ، ډیر اصلاحات وشول اصلاحات په دې معنی چې د ترقی خواته، د صنعت خواته، د آبادی خواته، د سړکونو جوړولو خواته په دې لحاظ باندی ډېر پیشرفت وشو په افغانستان کې مخصوصاً هغه د امان الله خان په مقابل کې عکس العمل د ښځود مکتب په هکله په دغه وخت کې د ښځو مکتب بیرته منځ ته راغی او د ښځو مثلاً رفع حجاب ،د ښځو آزادي او د ښځو حتی په رایو اخستلو کې

شامیلیدل د محمد ظاهر شاه په وخت کې منځ ته راغله او د همدې لحاظه دافغانستان په تاریخ کې ډیر قابل قدر دی. زه باید تاسې ته ووایم چې همیشه په افغانستان کې حکومتونه ښه یا بد دي په دې کې شک نشته دی چې دیموکراتیک حکومتونه نه وو او ډېر مثلاً سړی ووايي چې ټول به پاک او منزه خلک وو داسې هم نه وو همیشه دافغانستان حکومت د خپلو متعصبو او ناپوهه عوامو خواصو څخه خواص په سطح کې دروحانیونو او ملایانو او په سطح دعوام خانان او ملکان، د دې نه دی د دواړو څخه ډیر پیشرفته تر او مترقی تر ؤ او دې نه زیات منورتر ؤ دافغانستان هر حکومت همیشه کوشش کاوه چې دوی استخدام کاندې، له دوی نه استفاده وکاندې دوی له ځان سره ملګري کاندې، خپل قدرت هم وساتي او داخپل مطالب چې اصلاحات د افغانستان دي دا مخکی بوزي، دا کار یې همیشه کړی دی او داخلک یې اکثره استعمال کړي هم دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹

په دویمه نړیواله جګړه کې د افغانستان بیطرفي

کله چې په یورپ کې دوهمه نړیواله جګړه ولګیده نو په دې وخت کې دبرتانوي امپراتورۍ او المان اړیکې دافغانستان سره ډیرې او نژدې وې یعني په ستراتیژیک لحاظ افغانستان دبرتانوي هند او شوروي اتحاد ددوو لویو قدرتونو ترمنځ واقع شوی ؤ. پوهاند حسن کاکړ وایي چې په همدا وخت کې کوم بل دریم ګړی هیوادنه ؤ چې دافغانستان سره مرسته وکړي:

دلته باید په نظر کې ونیول شي چې دافغانستان عمومي حالت داسې ؤچې یعني ددوو لویو اروپایي قدرتونو ترمنځ واقع ؤچې یو شوروي اتحاد

په شمال کې او بل هندبرتانوي په هندوستان کې وو او داسې يو بل دريم ګړی قوت چې دافغانستان حفاظت وکولای شي لکه ملل متحد که څه هم دملل جامعه وه اما هغه دومره قوي نه وه، په ۱۹۳۷ کې چې پرایتوپیا باندې ایتالیا حمله وکړه دهغې اهمیت له منځه لاړ. لهذا دافغانستان دپاره داخارجي سیاست ډیر زیات مهم شو په دې معنی چې څنګه د دوو لویو قدرتونو په منځ کې دغه خپل خپلواک بیطرفه حیثیت وساتلی شي دا ډیره غټه او مهمه خبره وه او په دې کې نولومړنی شی چې محمد هاشم خان او د ده ډیرو نژدې مصاحبینو فیصله وکړه دا وه چې مونږ له یوی خوا به امنیت د مملکت ساتو اما په خارجي سیاست کې چې دافغانستان واکمني وساتي دافغانستان بشپړتیایي حالت وساتي یوه فیصله چې دوی وکړه فقط دا وه چې مملکت ته باید انکشاف ورکړو او دنورو خارجي مملکتونو په سرمایې او کومک سره اما دهغو حساسیتونو سره چې دهمسایه مملکتونو کې مخصوصاً داتحاد شوروي او هندبرتانوي په مقابل کې یې لرل په نظر کې ونیول شی د دوی کوشش داؤ چې یو افغانستان بیطرفه وساتل شي او له بلې خوا څخه کومکونه، کریډیټونه دانکشافي پروژو دپاره له هغو مملکتونو څخه واخیستل شي چې همسایه نه وي.

المان داسې یو هیواد ؤ چې پرمخ تللی ؤ او دافغانستان همسایه نه ؤ نو

همدا وجه وه چې د المان په مرسته په افغانستان کې ډیرې پروژې فعاله شوې.

پوهاند ګل جانان ظریف چې د المان په فرانکفورت کې د پوهنتون استاد دی او ډیر وخت په هغه هیواد کی پاته شوی دی د دې مرستو په هکله پوره مطالعات کړي دي:

ددوهم نړیوال جنګ دپیل دمخه دافغانستان او المان ترمنځ په تجارتي او تخنیکي اړیکو کې دلیدووړ آسانتیا وې پیښې شوې وې دافغانستان اومه مواد المان دنړیوال تجارتی بازار دنرخ څخه په لوړه بیه اخیستل او هم یې افغانستان ته د ۵۵ میلیونو مارکو د کریډټ ورکولو سره موافقه وکړه او په افغانستان کې ترټولو زیات المانی متخصصین چې په ۱۹۳۶ کې یې شمېر ۱۷۰ تنو ته رسیده دفني پرسونل په توګه استخدام شول.

پوهاند حسن کاکړ چې پر همدې دوره د پوره مطالعې خاوند دی وایي چې دالمان دا مرسته دخدای په جات نه وه:

هغوی هم دخدای په جات کومک نه کاوه هغوی داقتصادي مقصد په اړخ کې یا د هغه اقتصادي کومک له لارې سیاسي مطالب هم مخکې بیول چې په هغو کې غټه خبره فقط دا وه چې دوزیرستان لوی عالم میرزا علي خان چې په فقیر ایپي باندې مشهور ؤ له هغه سره یې مرستې وکړلې او هغه یې تحریک کاوه دانګلیسانو په مقابل کې عمومي پالیسي همدغه

وه چې دغــه د سرحـد قـبـايل چې پښتـانه دي تحـريک کړي ويې پاروي په مقابل د هندبرتانوي کې.

خو په سرحد کې د فقير ايپي ترڅنګ نور قبايل لا پخوا د ملي آزادۍ په جذبه راپاريدلي وو او په جګړو بوخت وو ولې د برتانوي پوځ افسر کرنل محمد شريف خان چې په همدې وخت کې د فقير ايپي سره په جګړه بوخت و وايي چې د هغوی سره محوري قدرتونه ملګري وو:

په وزيرستان کې فقير صاحب له دا اکسز پاور (محوري قواوې) به يې ورته ويل که نه جرمني او جاپان او ايټلي، اوريدل به مو داسې چې هغه له يې دومره لوی رقم ورکاوه چې هغه بيا توپې هم جوړې کړې او هغه دا فيصله وکړه چې انګريز له شکست به زه په دې ورکړم چې د «د ته خيلو» کلاترې نه واخلم نو په دغه ورځو کې زما پوستنګ (مقرري) په د ته خيلو کې واو درې مياشتې په جون - جولای - اګست کې مونږه کلابند وو او دې حد ته خبره ورسيده چې راشن ماشن به مونږ ته د هوا نه راغورځيده ليکن په ټول نارترن کمانډ (شمالي قومندانۍ) کې چې د هغې هيډکواټر، په پېنډۍ کې ؤ پاراشوټس نه ؤ نو مونږ له به يې دا اوړه، دانې، چای، چيني وغيره دا به يې د هوا نه فري (يله) راغورځول نتيجه يې دا شوه چې هغه به چې ځمکې باندې را خلاص شول هغه به خواره شول په هر حال مونږ

سره يوه وړه غونډې توپه وه او ايپي فقير صاحب سره څلور وې هغې له به په لس کسه باندې يو ګډېږه دريمه ورځ فی کس له لس کارتوس په دوهمه ورځ باندې ورکول کيدل. او دا دفقير صاحب سره لکه څنګه ما چې د دې خبرې په سرکې وويل د هغه سره پيسه وه او هغه به په دې باندې سودا کولی شوه او هغه پيسه به ورله د ايټلي، جرمني او دجاپان د طرف نه راتله.

په همدا ډول حالاتو کې چې د نړۍ لوی قدرتونه چې په دې سيمه کې پوره فعاله وو افغانستان تر سخت فشار لاندې ؤ خو عزيز نعيم وايي چې افغاني مشرانو خپله ګټه په بيطرفۍ او د قواؤ په توازن کې ليدلې وه:

افغانستان د دواړو خواوو ترمنځ خپله ګټه د قوې په توازن يعني بيطرفۍ کې ليدله بيا هم د دوهمې نړيوالې جګړې په وخت کې افغانستان بيطرفي غوره کړه داخل دافغانستان ګاونډي هيوادونه برتانوي هند او شوروی اتحاد رقيبان نه وو بلکه متحد او يو دبل ملګري وو نو که چيرې افغانستان طرف نيولی وای نو د ايران په شان يوه برخه به يې د شوروي اتحاد او بله برخه به يې دبرتانيې تر تأثير لاندې راغلې وای نو ځکه افغانستان دا تشخيص وکړ چې په دوهمه نړيواله جګړه کې بيطرفه پاته شي ځنې موضوع ګانې پيښې شوې چې د افغانستان بيطرفي ته خطر متوجه کړي که څه هم په سطح کې اوضاع عادي وه ولې تر سطحې

لاندې وضع غیر عادي وه مختلفو حکومتونو تلاش کاوه چې افغانستان په خپله طرفدارۍ په جنګ کې راګډ کړي یوه موضوع هم والماني او ایټالوي استادانو او متخصصانو ته بهانه ګیري وه کوم چې په افغانستان کې په کار لګیا وو دمتحدینو په عقیده دامتخصصان په اصل کې متخصصان نه وو بلکه استخباراتي ماموران وو او ښايي دجرمني په ګټه کاروکړي نو ځکه دهغوی د ويستلو غوښتنه وشوه افغانستان دا غوښتنه په اول کې ونه منله ولې تر ډیر فشار وروسته يې دا موضوع لويی جرګی ته وړاندی کړله او لویې جرګې فیصله وکړه چې تضمین ورکړل شي تر څو د جرمني او ایټالیې اتباع خپلو کورونو ته په سلامتۍ ورسول شي. دافغانستان حکومت ته دا تضمین ورکړل شو او وروسته داکسان خپلو کورونو ته سلامت ولیږل شول.

سیدقاسم رښتیا چې په همدا وخت کې په کابل راديو کې دنشراتو مشرؤ وايي چې افغانستان په دې تینګار سره په نړۍ کې دلوی نوم خاوند شو:

داکسان مور، هیڅکله تاسو ته نه تسلیموو او که تاسې هرڅه چې ووایئ داکارنه کوو داټینګار دافغانستان له پاره یولوی نوم په دنیا کې قایم کړ. ځکه چې هیڅ یوبل مملکت داسې یو کار نه وو کړی په داسې وخت کې چې انګریز او روس دواړه یو خواته وو په آخر د جنګ دوی

مجبور شول چې خپل پيشنهاد ته تغير ورکړي.

پوهاند ګل جانان ظريف وايي چې د اکسان د برتانوي هند او ترکيې له لارې خپلو هيوادونو ته وليږل شول او هغو المانانو ته چې دا وختونه ورياد دي او س هم د افغانانو ممنون دي:

آلماني او ايتالوي متخصصين د هند او ترکيې له لارې و خپلو هيوادو ته ستانه شول په دې هکله بايد وويل شي چې په ځينو خصوصي او عامو غونډو کې المانيان د افغانانو د دې دريغ په درناوي او قدرداني يادونه کوي او ستايي يې او د افغانانو د دې ميړني او جسور موقف نيونې احساس په تيره په مسنو اشخاصو کې زيات ليدل کيږي بايد علاوه شي چې د نړۍ تردوهم جنګ وروسته د المان او افغانستان ترمنځ نژدې اړيکې موجودې وې چې علمي او تخنيکي همکارۍ لکه د کابل، بن او بوخم د پوهنتونو ترمنځ توامیت او د افغاني پرسونل روزنه د يولړ انکشافي پروژو چې د سروبي، ماهيپر د بريښنا او د پکتيا د کرکرنې پروژې پکې شاملې وې او د افغانستان او آلمان د رعيتيانو اتباعو له پاره د يو بل هيواد ته د آزاد تګ او د ويزې نه موجوديت يې ځينې مثالونه دي.

۱۰

د هاشم خان استعفی او د شاه محمود خان حکومت

سردار محمد هاشم د خپل حکومت په اوږده دوره کې په ټول هیواد کې ریښې ټینګې کړې وې. پوښتنه داده چې په دا ډول حالاتو کې دی ولې استعفی ته مجبورشو عزیز نعیم وایي چې د هغه صحت ښه نه ؤ:

د سردار محمد هاشم خان حکومت اول او ولس کاله دوام وکی او ولس کاله د هر حکومت له پاره اوږد وخت دی. سر دار محمد هاشم د افغانستان په ډیر بد وخت کې صدراعظم ؤ . د دوهمې نړیوالې جګړې په وخت کې د افغانستان ټول کارونه د سردار محمد هاشم خان په لاس کې وو. هغه ته د

جنګ نه وړاندې د زړه تکليف ورپيښ شوی ؤ او د تداوۍ له پاره جرمني ته ولاړئ. په هغه وخت کې ډاکترانو ورته وويل چې د کار فشار کم کړي.

د جهاني جنګ وړاندې سردار محمد هاشم خان د همدې تکليف په اساس غوښتل چې استعفی ورکړي، ولې پاچا ونه منل او ځنې ويې غوښتل چې د جګړې په وخت کې د صدارت وظيفې ته دوام ورکړي. د جنګ په وخت کې هم ورباندې د زړه حمله راغله او شپږ مياشتې په شفاخانه کې بستري ؤ.زمـا په ياد دي چې ده وويل هر کله چې جنګ خـلاص شي زه به هم د صدارت د کار څخه لاس واخلم.

سيد قاسم رښتيا وايي چې په نړۍ کې آزادي راغلې وه نو همدا وجه وه چې شاهي خاندان فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي.

تغيير د اوضاع په دنيا کې همداسې ايجابول چې بايد په افغانستان کې تغيير پيدا شي نو په هغه سيستم کې محمد هاشم نور ګنجايش نه درلودئ په دنيا کې آزادي راغلې وه، په دنيا کې نوي دولتونه راغلي وو، نوې آزادۍ راغلې وې، حقوق بشر راغلي وو، دلته پر افغانستان دا تأثير خوامخوا راتلئ. دلته د شاهي خاندان مشورتي کورنۍ فيصله وکړه چې محمد هاشم خان کار پرېږدي او شاه محمود خان صدارت واخلي او دلته شاه محمود خان د يوه نوي پروګرام سره يو ځای راغلئ. پروګرام يې دا وو

هغه ټول بنديان چې سردار محمد هاشم خان بندي کړي وو او څوارلس کاله

يې تير کړي وو خوشي کړل او هغوی ته يې کارونه ورکړل.

که د يوې خوا سياسي بنديان خوشي شول او آزادي راوستل شوه ولې د بلې خوا سيد شمس الدين مجروح وايي چې په عمراني برخه کې رکود او څه پرمختګ ونه شو:

يقيناً د ده دوره د فعاليت په لحاظ باندې په افغانستان کې د آبادۍ په لحاظ يو رکود پيښ ؤ. د هغه يو دليل خو البته لکه مخکې چې ما وويل د يو شخص په سجيې، خلق او مشيت پورې هم تعلق لري او د بلې خوا شرايط هم د ملک په اقتصادي مشکلاتو پورې اړه لري. مثلاً په دا آخر کې چې څه لږ حرکتونه پيدا شول په خارجي کومکونو او امدادونو باندې زياته اتکا وشوه. د هغې نه يو څه راووتل. مګر په دغه دوره کې څنګه چې د ده د شخصيت نه توقع کيده څه ونه شوه. البته شک نشته سړی آرام سړی ؤ، نرم سړی ؤ يقيناً اولسي سړی ؤ او ښه سلوک يې کاوه د خلکو سره يې په دار مدار باندې ژوندون کاوه، باوجود چې تصادمونه هم پيښ شول، په دې آخر کې د ده د دورې د منورينو سره . يو څه شوق يې لاره چې کوم تحول د ديموکراسۍ په لحاظ په افغانستان کې راشي او يو نوی نهضت پيدا شي اخبارونه وي، شورا زياته فعاله اوسي، مؤثره اوسي. د

افغانستان په حوادثو کې يې دې کارونو ته موقع ورکړه.

شاه محمود خان ته دا نظر چې ديموکراسي راوستل شي ځنګه پيدا شوی ؤ، عبدالحميد مبارز چې په دې وختونو کې پوره فعال پاته شوی ؤ وايي چې د امريکا تر سفر وروسته دا نظر ور پيدا شو:

امريکا ته تر اووه مياشتنی سفر وروسته، کله چې شاه محمود خان بيرته افغانستان ته راوګرځيدئ تر هغه وروسته يې اول ډيموکراسی ته هڅه وکړه په همدې ترغ کې يوه سلسله جريدی را ووتلي چې مرحوم عبدالرحمن محمودي د «ندای خلق» د جريدې امتياز واخيستئ، غلام محمد غبار د «وطن» د جريدې امتياز واخيستئ، ګل پاچا الفت د «اولس» د جريدې امتياز واخيستئ او مرحوم فيض محمد انګارد انګار د جريدې امتياز تر لاسه کئ. دې جريدو په کابل کې خپل آزاد نشريات پيل کړل او د ويونکو شمير يې زښت ډېر ؤ. د دې ټولو جرايدو هدف ډيموکراسي او مشروطه شاهي وه. د هغوی تلاش دا وو چې حکومت د سلطنت څخه بيل کړي. د شورا په اوومه دوره کې آزادي وه. هلته يو اقليت موجود ؤ چې په دې اقليت کې مير غلام محمد غبار، ډاکټر عبدالرحمن محمودي، محمد کريم نزيهي، محمد علم ورد ک، د دوشي سخي امين، د کندهار عبدالحی حبيبی او د مزار څخه خال محمد خسته

داسې يو اقليت ؤ چې د حکومت د طرفدار اکثريت په مقابل کې دريدلي وو. دې اقليت د آزادۍ طرفداري کوله او د حکومت د ځينو پروژو سره يې هميشه مخالفت کاوه.

د مطبوعاتو د آزادۍ سره هيچا مخالفت نه درلودئ. سيد قاسم رښتيا چې په همدې وخت کې د مطبوعاتو مستقل رئيس ؤ هم په دې آزادۍ کې ونډه اخيستې ده:

مطبوعات زما په پيشنهاد آزاد شول ، د شاه محمود خان په دوهم کال چې صلاح الدين خان سلجوقي په سفارت مقرر شو زه د هغه په عوض کې رئيس مطبوعات شوم. په دې وخت کې زما هم آرزو دا وه، هغه چې شاه محمود خان آمادګي لري د دې له پاره چې د ډيموکراسۍ په ساحه کې قدمونه واخلي په هغه کې ما برخه واخيستله. هغه ؤ چې ما پيشنهادونه کول او دا پيشنهادونه هغه منل. دلته پيشنهاد وشو چې يو قانون مطبوعات جوړ شي او آزاد اخبارونه منځ ته راشي ده هم قبول کړل. په مجلس وزرا کې تير شول. مجلس وزرا بحث وکړ او ټول حيران وو چې څرنګه کيږي د مخه د نشر سانسور نه وي. تر نشر دمخه د سانسور ستونزه حل شوه. بيا د بلديي (ښاروالي) انتخابات وو. ما عرض وکړ چې ټول خلک د بلديې انتخابات کوي په يوه کوټه کې کښيني بيا وايي چې

پلانکی د بلدیې رئیس دی. ما وویل چې خلک پوهیږي باید موقع ورکړو چې په خپله نفر وټاکي ده قبول کړه فرمان یې ولیکئ او د بلدیې انتخابات وشول. غلام محمد خان فرهاد د بلدیې رئیس شو.

پوهاند احمد جاوید چې د کابل پوهنتون رئیس پاته شوی دی په دې وخت کې د پوهنتون شاګرد ؤ وایي چې د دې قانون په اساس آزادې جریدې راووتلې:

د دې قانون په اساس ډیری غیر دولتي جریدې خپرې شوې چې یوه هم ندای خلق ده. د ندای خلق مؤسس ډاکټر عبدالرحمن محمودي او مسوول مدیر یې عبدالحمید مبارز ؤ. ندای خلق د خلق د جریدی سره چې د حزب دیموکراتیک خلق ارګان ؤ هیڅ ارتباط نه لري. دا جریده پس له نه ویشت شمارو توقیف شوه. بله د وطن جریده ده چې مؤسس یې میر غلام محمد غبار او مسوول مدیر یې محمد علي خروش او وریسې محمد صدیق فرهنګ ؤ. دا جریده پس له اته ویشتو شمارو توقیف شوه. د خلق جریده ډیره جذباتي احساساتي او توندروه وه او د وطن جریده معتدله، استدلالي او محافظه کاره وه دې دوو جریدو د افغانستان په سیاسي ژوند کې ډیر اهم رول درلودی.

په افغانستان کې سیاسی فعالیت په ډیرېدو ؤ. ډاکتر عبدالصمد حامد چې ډیر کلونه په افغانستان کې د صدرات معاون ؤ وایي چې په لومړي ځل د

افغانستان پوهانو ته امیدواري پیدا شوې وه:

د لومړي ځل له پاره د افغانستان د پوهانو په منځ کې یوه امیدواري پیدا شوې وه او خوش بیني او جذبه. چې نوی حرکت به وي داسې یو نظام به وي چې په خپله افغانان به د خپل ژوند په باره کې تصمیم نیسي. خپل وطن به اباد وي. د مثال په توگه مثلاً مونږ شاگردان وو ډیر خلک به داو طلبانه تلل د جاده میوند د جوړیدلو له پاره کورونه به یې نړول چې جاده جوړه شي. داو طلبانه به پکې کار کیده. ټولو ته دا ضمني وظیفه بلل کیده. د اوومې دورې شورا چې منځ ته راغله نستباً آزاد انتخابات وو او د افغانستان د سیاسي فعالو حلقو خلق هم پکې شامل وو، دا یوه بله مایه د امیدواری وه. اول ځل غیر دولتي خصوصي آزاد اخبارونه وو تل او دانشرات د هم هغه وخت په سویه زما په فکر د قدر وړ وو.

ډاکټر احمد عبدالرحیم زی چې د خپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی تر بندي کیدلو وروسته په اطریش کې پاتـه شو په همدې وخت کې د کابل پوهنتون محصل او د شاه محمود خان خدمتونه یې د قدر وړ بللي دي:

زه باید ووایم چې مرحوم شاه محمود خان په هغه وخت کې ډیر خدمت کړی ؤ بالخاصه تر یوې اندازې چې ځوانانو ته یې موقع ورکړې وه چې خپل افکار آزاد اعلان کړي. د ده په دوره کې یو تحول راغلی ؤ او تصادف هم

زموږ نیک ؤ چې په دې دوره کې موږ په پوهنتون کې وو. زه په خپله په فاکولتهٔ حقوق کې وم. موږ ته په اول وار کې موقع راکړه شوه. ښاروال د کابل انتخابیدئ موږ باید په کابل کې ګرځیدای خلکو ته مو توضیح ورکولای چې د ښاروال اهمیت څه دی. پس له هغه څخه انتخابات د شورا راغلل چې مرحوم غبار او مرحوم محمودي په اوله دوره کې انتخاب شول یوه څورلس نیم زره او بل یې تقریباً د یارلس نیم زره رایې په کابل کې واخیستې، دوی په پارلمان کې په شورا کې د هغه وخت وکیلان وو په دې تولو کې چې وو د فاکولتې محصلینو ته موقع ورکړه شوې وه چې خلکو ته تبلیغ وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱

د شاه محمود خان په صدرات کې ډیموکراسي او سیاسي ګوندونه

کله چې شاه محمود خان فیصله وکړه چې ډیموکراسي راولي نو په دې وخت کې سیاسي ګوندونو او د محصلانو اتحادیې په فعالیت پیل وکړ ولې ویښ ځلمیانو لاپخوا خپلې ډلې جوړې کړې وې او په پوره فعالیت بوخت وو، پوهاند عبدالشکور رشاد چې د ویښ ځلمیانو یو فعال غړی ؤ وايي چې د ویښو ځلمیانو مرام ملي وحدت ؤ:

د ویښ ځلمیانو په مرامنامه کې مهمه نقطه دا وه چې وحدت ملي

تأمین شي په افغانستان کې اوله بله طرفه دوی کوشش کاوه چې اقتصادي منابع په پراخه پیمانه باندې په کارولویږي، وده وکړي، بندونه جوړشي، ولې وکښلی شي او فابریکې راشي، فابریکې جوړې شي د دې دپاره ددوی مبارزه وه چې خلک په کاربانديږ ولویږي او دبیکارۍ مخه ونیوله شي دغه رنګه ددوی په اهدافو کې دعلم او تعلیم ، تدریس وتحصیل مسئله وه دوی غوښتل چې په هر ځای کې په هر کلي کې دهاتي مکتبونه جوړ شي او حتی د دهاتي مکتب نظر تقریباً ددوی نظر ؤ چې بیا وروسته دولت هغه تعمیل کړ نو د تعلیم خپرونه وه البته ځینې مواد نورهم وو ورسره مثلاً په هغه وخت کې د پښتونستان حرکت نوکی په شدت کې ؤ ددغه سره ددوی همنوایي موجوده وه اوغوښتل یې چې هغه غصب شوې ځمکې چې دوخت دحکمران یعني انګلیس په لاس کې پاته شوې وې هغه ته حق دخودارادیت ورکړشي که دوی وغواړي چې دافغانستان سره ملحق شي او یا دا چې په خپله دیو حکومت تشکیل وغواړي یا داچې له پاکستانه سره ګډشي دایې هم په اهدافو کې وه.

ځینې خلک بیا وایي چې د ویښو ځلمیانو په جوړیدلو کې سردار محمد داؤد خان مرسته کړېده ولې جیلاني خان الکوزی چې دویښو ځلمیانو غړی او ډېر کلونه یې په بندکې تیر کړي دي داخبره نه مني:

په داؤد خان په دې کې لاس نه درلودئ زموږ سره داؤد خان کوم لاس نه درلود فقط دونه وو چې داؤد خان لا یو وخت موږ وروغوښتلو زموږ د بعضې ملګرو سره یې خبرې وکړې چې تاسې داسې کارونه کوئ. موږ وویل یه هغه دروا غ دي چې خلکو تا ته ویلي دي موږ نور کارونه نه دي کړي. داؤد خان زموږ سره کوم ارتباط نه درلود پس له هغه چې موږ د قندهار خلک بندیان شولو زموږ بعضې خلک چې هلته په کمیټه مرکزي کې وو هغه حکومت تطمیع کړل نو هغه خلک که د هغو سره کار درلودئ موږ په هغه نه یو خبر زموږ له داؤد خان سره کوم کار نه ؤ زموږ مرکز وینې په قندهار کې ؤ، موږ دغه وو او هغه نفري چې زموږ وو په کابل کې هغه حکومت تطمیع کړل موږ یې بندي خانې ته کش کړو، دوی ته یې چوکۍ ورکړې پس له څلورو پنځو کالو چې یې موږ ایله کړو زموږ څخه یې معافي غوښتله د هغه څخه ما پوښتنه وکړه چې موږ دې ولې بندیان کړو موږ خو په هغه وخت کې هم ویل چې موږ بې ګناه یو پس له هغې چې دوی ایله کړو ورویې غوښتلو چې ستاسو په خصوص کې اشتباه شوې ده هیڅ شی نه ؤ په مابین کې.

په افغانستان کې د خلق د دیموکراتیک حکومت مؤسس او مشر نور محمد تره کي ادعا کوله چې نوموړی د ویښو ځلمیانو مؤسس او مشر ؤ جیلاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان الکوزی وايي چې :

دا خبره بلکل صحیح نه ده بلکه هغه چې دی موسس نه ؤ بلکې د وينښ ځلميانو سره يې څه دغه هم وکړه يعنی د وينښ ځلميانو سره يی وفا ونه کړه دی په هغو څلورو کسانو کې وو چې حکومت ته ور تسليم شوي دي په دغه يې آتشه مطبوعاتي په امريکا کې مقرر کړ.

د وينښو ځلميانو تر څنګ د وطن حزب په کابل او د افغانستان په ځينو ځايونو کې د مير غلام محمد غبار په مشرتوب رينښې ټينګې کړې وې، ډاکتر عبدالرحمن محمودي هم د ندای خلق ترنوم لاندې منورين راټول کړي وو. ډاکتر عبدالاحمد عبدالرحيم زی چې د محصلانو د اتحاد يی غړی ؤ د ډاکتر محمودي او نورو مشرانو سره ليدلي دي او وايي چې د هغوی اساسات محلي وو:

اول کې د دوی اساسات چې وو محلي وو عمومي نه وو، وينښ ځلميان چې وو زيا تره يې د پښتو خواته توجه وه او دا نور چی وو، وطن چې ؤ په مسايلو د سوسياليستي کې لږ فکر کاوه او خپله دا رهبران يې، خدای دې اوس وبخښي مثلاً ډاکتر محمودي ؤ دا ځينی نفر وو ډير احساساتي وو. په احساساتو کې سړی داسې قضاوتونه سياسي چې کوي عموماً لږ ذره کې موازنه پريږدي او يو وارې مونږ، تاسو ته مثلاً وايم مونږ په ليسه استقلال کې يو کنفرانس داير کړ په هغه کې مرحوم محمودي خبرې

وکولې او ما خپله له دې سره خبرې وکړې له غبار سره وغږېدم ورته ومې
ویل: چې تاسې هر څه چې وایئ تاسې وکیلان د پارلمان یاستئ تاسې
مسئوونیت لرئ او اول کې چې مونږ دا شروع کووکه داسې لوی لوی
خیزونه اچوو هدف ته نه رسیږو مونږ غوښتل چې یوه اساسنامه د اتحادیې
د محصلینو جوړه کړو ،مونږ پیشنهاد کړه پوهنتون ته او دا اساسنامه چې
مونږ د مختلفو هیوادو څخه چې زمونږ څخه وړاندې وو مثلاً تجربه یې
درلوده مثلاً لکه مصر غوندې نورو ځایو غوندی مونږ اساسنامه د هغه په
اساس سره ترتیب کړه او هغه مو وړاندی کړه ریاست د پوهنتون ته او
زمینه مونږ ته مساعده شوې وه چې مونږ یوه اتحادیه د محصلینو عملي
کړو ، زه خپله د حقوقو فالوکتې له خوا څخه په دې کې نماینده وم او له طرف
د طب څخه مثلاً په هغه وخت کې حسن شرق وچې تاسې یې نوم اوریدلی
دی ،ځینی له ساینس څخه وو له نورو څخه وو مثلاً غلام علی آئین ؤ د
فاکولتې د ساینس دا ټول نفر وو چې باید په دې مسایلو کې بحث سره
وکړي ، متأسفانه ځینی نفر زمونږ چې وو ، دوی خپل هم له دې حیثه د
کارنه وو چې دوی خپل شخصي اغراض نسبت د ټولنې ، نسبت د
محصلینو مسؤلیتونو او ارزوګانو ته ترجیح ورکړه په دې وخت کې وو چې
دا موفق نه شو مثلاً وکیلان د پارلمان وو چې انتخاب شوي وو هغوی

غوښتل چې ځانته تولنه جوړه کړي، په محصلینو کې ځانته یو تعداد ولري چې هغوی د دوی خوله او ژبه وي نور مثلاً د حکومت له خوا څخه وو خو د داؤد خان په هغه وخت کې ؤ مثلاً نفرېې لیدل هغو ته یې هدایت ورکاوه خو صدارت ته هم نفر تلل چې هدایت یې اخیسته د خلکو څخه او راتله په اتحادیه د محصیلنو کې به دوی خبرې کولې نو اتحادیه د محصلینو یې غوښته چې یو منطقه د پریکتس خپله جوړه کړي د غه خبره وه چې گویا زموږ موقعیت یې ضعیف کړ په هغه وخت کې.

ولې عبدالحمید مبا رز چې د ډاکتر محمودي نژدې ملگری او د محصلانو د اتحادیې غړی ؤ وایي چې اتحادیې په خپله د آزادو ډلو سره اړیکې ومونډلې:

د محصلینو اتحادیې د هغو آزادو ډلو سره اړیکې پیدا کړې چې د میر غلام محمد غبار، محمودي او ویښو ځلمیانو په شاو خوا راټول شوي وو دې کسانو هم زیار ویستئ چې د دې ځوانانو د هلوځلو څخه د ډیموکراسۍ په لاره کې کار واخلي ځکه چې د پوهنتون څخه د سیاسي غونډو مرکز جوړ شوی ؤ په دې وخت کې حکومت د دې کنفرانسونو او غونډو څخه په بیره کې شو په تیره بیا په هغو کنفرانسونو کې چې ومحمودي ته بلنه ورکړل شوې وه دا هغه وخت ؤ چې حکومت په سیاسي غونډو باندې بندیز ولگوئ او یو شمیر محصلین یې هم ورسره بندیان کړل.

پوهاند احمد جاوید هم په دې فعالیتونو کې رول لوبولی دی او وایي چې سردار محمد داؤد خان د محصلینو د اتحادیې دلارې هڅه کوله چې شاه محمود خان را وغورځوي:

داؤد خان چې د شاه محمود خان سره مخالف ؤ د ملی کلوپ او دمحصلینو د اتحادیې په تشکیل سره غوښته چې شاه محمود خان دقدرت نه وغورځوي او مجبوریې کړي چې دډیموکراسۍ د ادعانه منصرف شي. په همدې لحاظ آزادې جریدې پرله پسې بندې او توقیف شوې او دانتخاباتو درسیدو په وخت کې دولت خپلې پالیسۍ ته تغییر ورکړ او دملي شخصیتونو دانتخاب کیدلو مانع شو په همدې لحاظ یې له محمودي او غبار سره نه یواځې مخالفت شروع کړی بلکهٔ ددوی د انتخابیدلو ممانعت یې وکړ په همدې مناسبت په کابل کې یوه لویه مظاهره وشوه. مظاهره کوونکي چې پکې محصلین هم وو د آزادۍ غوښتلو په نارو او شعارو دارګ خواته روان شول، زه په خپله په دی وخت کې هم هلته وم او دصحنې شاهد او ناظر وم دهرچا د خولې نه دمحمودي او غبار نومونه په ډیر احترام او احساساتو سره اوریدل کیدل هیڅ کله ما داسې فضا چې دملي او صمیمي حقیقي جذباتو څخه ډکه وي نه وه لیدلې خلکو په ډېره مینه او هیجان سره محمودي او غبار په اوږو پورته کولو سره فریادونه وهل او دډیموکراسۍ او آزادۍ په زنده باد ویلو سره یې خپل

احساسات څرګند کړل، ټول مظاهره کوونکي د ارګ د دروازې په څنګ کې په مسالمت آمیز ډول راټول شول هم هلته یې د ارګ له نمایندہ سره خبرې کولې د دولت پولیسو او عسکري سوارکارانو د جمعیت په منځ کې حملې وکړې او غوښتل یې چې خلک پراګنده کړي ډیر خلک ټپیان شول او د ځوانانو او محصلینو حتی عامه خلکو احساسات جریحه دار شول داورځ د دیموکراسی پای ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲

د سردار محمد داؤد خان صدارت

عبدالحمید مبارز وايي چې دشاه محمود خان په وخت کې ډيموکراسي په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه ولې د سردار محمد داؤد خان دفعاليت له کبله شاه محمود خان مجبور شو چې استعفی ورکړي:

د ډيموکراسۍ اوله دوره په ښه توګه مخ په وړاندې روانه وه، منورين او روشنفکران په دې عقيده وو چې دشاه محمود خان حکومت تقويه شي ترڅو دشاه محمود خان دنفوذ له لارې ډيموکراسي خپل وروستي پړاوونه تير کړي ولې سردار محمد داؤد خان غوښتل چې حکومت لاس ته راوړي او يو شمير محصلانو دهغه سره اړيکې درلودې په دې جمله کې حسن

شرق او دهغه نور ملګري شامل وو او دهغوی هڅه دا وه چې ژر دسردار شاه محمود خان حکومت سقوط وکړي او دسردار محمد داؤد خان حکومت واک واخلي، د تاریخ یو واقعیت دادی چې په هغه مهال کې دکابل والي عبدالحکیم شاه عالمي ؤ او په ځینو ځایوکې ده په خپلو خلکو دتلیفون پایې چپه کولې او ویل به یې چې دا محصلینو او دغبار او محمودي طرفدارانو چپه کړې دي او په مملکت کې بې نظمي راولي په دې وخت کې هغوی ته بل چانس هم میسر شو چې د ډاکتر مصدق قیام دشهنشاه ایران په مقابل کې منځ ته راغی او په هغه ځای کې یو تغییر را وستل شو دې تغییر دافغانستان پر ډیموکراسي بداثر وکړ او په مقاماتو کې داسې انګیزه پیدا شوه چې نه دا چې په افغانستان کې دا ایران حالات رامنځ ته شي.

د ایران حالت رامنځ ته نشو خو دافغان ملت پخواني مسئول مدیر قدرت الله حدا دوایي چې بې باکي شروع شوې وه او دکود تا په تورځینې کسان ونیول شول:

ضمناً هر چیرته داسې لږ بې باکی هم شروع شوې وه او له بلې خوانه شاه محمودخان هم کله کله په دې متردد شو چې هلته د ګوسوار د زوی خبره پیدا شوه دخواجه محمدنعیم خان چې یو کودتا غوندې یو شي ؤ چې دنوروز په ورځ یې داخلک ونیول او په هغه کې ډیر خلک وو. ګل جان خان وردک ؤ په هغه وخت کې، حتی دمایارو کورنی هم ورسره شریکه وه نو

دوی ډاریده چې دغسې یوه کودتا څه شی ونه شي نو دغه ټول دلایل داؤد خان راټول کړل او دغه یې سلطنت ته وویل او خلک یې په دې قانع کړل چې دشاه محمود خان نه نوره خرابیږي او نن یا سبا به دا سړی له منځه لاړشي ده غوښتل چې یو څه محکم حکومت راشي چې مبادا دا سلطنت هم له منځه لاړ نشي.

په دې وخت کې دمحمد ظاهر شاه نفوذ ډیر شوی ؤ ، سیدقاسم رښتیا وایي چې ظاهرشاه نه غوښتل چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شي او د شاهي خاندان دباندې کاندید په نظر کې نیول شوی ؤ:

اعلیحضرت دلته زیاتر نفوذ درلود په دې دوره دشاه محمودخان کې په خپله ظاهر شاه گویا ډیر زیا تر نفوذ درلود ، په ټولو مسایلو کې داخل ؤ دلته بیا دوی فیصله کوله چې دا خانداني وضعیت ته دوام ورکړي یا هغه قطع کړي دلته یو کاندید هم راغلی ؤ چې هغه ملک یار گویا کاندید ؤ دصدارت لاکن بیا وروسته بیا ده قبوله نه کړه دلته داؤدخان چې اعلیحضرت نه غوښتل چې داؤد خان راشي ده فکر کاوه چې داؤد خان دا مسایل ډیر شدید گویا دپیچیدگی سره مخامخ کوي خصوصاً دپښتونستان مسئله لاکن اعلیحضرت بل څوک کاندید پیدا نه کړ او داؤد خان صدراعظم شو.

که څه هم ځینې باور لري چې دشاه محمود خان په لیرې کولو کې دسردار محمد داؤدخان لوی لاس ؤ. ولې عزیز نعیم موافقه نه لري او وایي چې زه په خپله

ددې کورنۍ ديوه غړي په توګه په اطمينان سره ويلی شم چې سردار محمد داؤد خان دشاه محمود خان په مقابل کې هيڅ ډول توطئه نه ده کړې:

زه ددې کورنۍ ديوه غړي په توګه تاسو ته اطمينان درکوم چې داؤدخان دشاه محمودخان په مقابل کې دهيڅ ډول توطئې څخه کار نه دی اخيستی ولې دکار دطرز او طريقې له مخې يې دسردار شاه محمودخان سره موافقه نه لرله او همدا وجه وه چې دوه ځله يې دحکومت څخه استعفی ورکړه ولې يو شمير عناصر موجود وو چې سردار شاه محمودخان ته به يې ويل چې سردار محمد داؤد خان تخريب کوي کلونه تير شول سردار شاه محمودخان استعفی ورکړه او سردار محمد داؤد خان صدراعظم شو. يو وخت دسردار محمد داؤد خان لور ته دسردار شاه محمود خان دزوی له پاره مرکه ورغلې وه سردار محمد داؤد خان په دی عبارت دسردار شاه محمودخان خانمې ته وويل چې زه حيران يم چې سپه سالار صاحب څنګه دا خواهش کوي بايد امر وکړي.

که ديوې خوا داخلي حالاتو دسردار محمد داؤد خان راتګ ته لاره هواره کړې وه ولې نړيوال حالات هم بې اثره نه وو ډاکټر عبدالصمدحامد وايي چې دسوړ جنګ جريان هم دسردار محمد داؤد خان دراتګ عامل بلل کيدای شي:

مخصوصاً د دوهم عمومي جنګ څخه وروسته داخلي او بين المللي او منطقوي عوامل سره ډير ميشته دي، نښتي دي او يو له بله نه جلا کيږي. زه تصور کوم چې دسوړ جنګ جريان او زموږ په منطقه کې د پښتونستان

مسئله چې زموږ او د پاکستان ترمنځ يې جنجال خلق کړی ؤ او د امريکې د سياست چې د ډالس وزير خارجې له خوا طرح کيده چې بايد شوروي حتی المقدور په دنيا کې او بيا زموږ په منطقه کې محاصره وي ددې باعث ګرځيدلی چې يوه نوع خارجي نوې لاره يوه نوع نوې موقف ګيري دې منځ ته راشي او په دغه نوې موقف ګيری کې شايد شاه محمود خان داسې معلوميده چې صحيح سړی نه وي ، داؤد خان په دې نوي ترتيب کې به دغه موقف په وړاندی بيايي او دی نوي موقف کې د يموکراسی او آزادی ته مجال نه ؤ او په دې چې شوروی سره چې نژدې کيدل شوروي يو ديکتاتوري نظام هلته ؤنو شايد داسې فکر کېده چې په افغانستان کې هم بايد يو قوي لاس وي شايد عامل يې دا شی وي زه ګومان نه کوم چې داخلي عوامل دومره مهم شوي وای چې د هغه په اساس د ډيموکراسی حرکت معطل شوی وای په دې چې سره دځينې آزادي ګانو بيا دافغانستان په ټولنه کې د روشنفکرانو نفوذ او د سياسي فعالو خلکو نفوذ دومره زيات نه ؤ چې ددې نه دافغانستان دهغه وخت د قدرت مرکز ته دخطر احساس موجود شي.

سردار محمد داؤد خان وا ک ته ورسيدئ په دې وخت کې افغانستان په پوځي لحاظ کمزوری او اقتصادي مرستي ته هم ضرورت ؤ د دې مرستو لويه برخه په لومړي ځل دشوروي اتحاد ځخه ترلاسه شوه ، دافغانستان ممتاز ډيپلوماټ عبدالرحمن پژواک چې ډير کلونه په ملګرو ملتونو کې دافغانستان نماينده پاته

شوي دي وايي چې نه ځله په حساب، دامريكا څخه د مرستې غوښتنه وشوه:

اولينه مراجعه دافغانستان وامريكايانو ته دسردار محمد داؤدخان مرحوم په وخت كې وشوه چې دافغانستان دپروژو سره هم كومك وكړي تعميراتي ، دسړكونو او دي خبرو. او هم دتسليحاتو په باره كې داسلحې په باره كې څه كومك دافغانستان سره ددفاع دپاره وكړي ددې دپاره نه كرتې مراجعه وشوه، امريكايانو ته شپږ كرتې، زه په هغه وخت كې مدير عمومي سياسي وم په وزارت خارجه كې زما په واسطه دحكومت په هدايت مراجعه وشوه امريكايانو ته. اوپس له هغه نه دوه وارې دسردار محمد نعيم خان چې معاون دصدارت او وزير خارجه هم ؤ هغه او دده ورور مرحوم سردار محمد داؤد خان چې صدر اعظم ؤ دوى شخصاً ورته مراجعات وكړل لاكن ددوى له خوانه كوم كومك ونه شو چې كومك ونه شو افغانستان مجبور شو چې دبل ځاى نه دا كومكونه لاس ته راولي په دې وخت كې ؤ چې دروسانونه داخواهش وشو هغو موافقه وكړه چې مونږ دا كومكونه كوو.

ځينې كسان باور لري چې سردار محمد داؤدخان دپلان ګذارۍ سيستم رامنځ ته كړ چې دشوروي اتحاد څخه دتقليد يوه نښه وه ولې ډاكټر عبدالصمد حامد وايي چې تر داؤدخان وړاندې هم دپلان ګذارۍ سيستم په نظر كې نيول شوى ؤ:

پخوا ددې چې داؤد خان راشي لا دشاه محمود خان په دوره كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالمجید خان زابلي چې د اقتصاد ملي د ګروپونو مشر ؤ هغه په یوه
سلسله مقالو کې د پلان ګذارۍ سیستم د مزایاوو په هکله خپل نظر
او توضیحات ورکړي وو هغه سره هم دا نظر ؤ او یو مرکزي قوي قدرت چې
مرکزي قوت د دولت د پاره څوک چې غواړي هغې کې د اقتصاد رهنمایي
مهم جزدی د دې لحاظه داؤد خان دې شي ته توجه کړې وه لیکن زه فکر کوم
چې د شوروي مستقیم تأثیر به البته نه ؤ لیکن یو نوع تقلیدي اثر به
موجود ؤ چې هغه کې پلان ګذاري د غه کیږي لیکن د شوروي تر څنګ
د هند تأثیر ؤ چې هغوی هم یو نوع پلان ګذاري سیستم لاره، وروسته ناصر
دوی چې منځ ته راغلل چې هغوی سره هم افغانستان نژدې اړیکې لرلې
هغوی هم یو نوع د سوسیالیزم پروګرام تعقیباوه چې د هغه خصوصیت هم
داسې ؤ نو یواځې شوروي د نمونې په حیث نه ؤ لیکن کوم کمپ کې چې
افغانستان قرار لاره چې هغه د باندونګ دولتونه وو یا د غیر وابسته
دولتونو حرکت، نهضت وو چې د هغوی په موسسینو کې افغانستان هم
ؤ دا ټولې چې سوسیالستي اقتصادي پالیسی تعقیبولې. لکه هند،
لکه مصر، لکه افغانستان لکه اندونیزیا تر سوکارنو یوګوسلاویا تر
ټیټو لاندې ټول دا هم پکې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳

د سردار محمد داوخان صدارت او عمراني چاري

کله چې سردار محمد داؤد خان صدر اعظم شو نو اداري چارو او د هیواد عمران ته توجه واړول شوه. سید شمس الدین مجروح چې لوړ رتبه وزیر پاته شوی دی وايي چې سردار محمد داؤد خان جدي ؤ او عمراني چاروته يې ښه توجه کړې وه:

کاريگر سړی ؤ د فعاليت او عمران په لحاظ باندې په ملک کې زيات کار وشو، لاکن د طبيعت په لحاظ باندې يې له خپل تره سره کم فرق لاره ،

محمد هاشم خان سره، سخت گیره سړی ؤ عسکري مزاجه سړی ؤ او ټول کارونه یې چې وکړه ورکې قابل افتخار کارونه هم دي دافغانستان اردو جوړول دي، عسکر قوي کول دي او ډېر ښه عسکري ماشین جوړ شو آبادي ډیره وشوه، سړکونه او عمارتونه او بعضې نور اصلاحات اداري او دامنځ ته راغلل، دې کې هیڅ شک نشته.

ډاکټر محمدحسن شرق چې د سردار محمد داؤدخان نژدی ملگری او دصدارت په وخت کې دقلم مخصوص مدیر پاتی شوی دی ددې دورې په فعالیتونو پوره خبر دی:

دمثال په ډول زه تاسو ته ویلی شم کله چې په ۱۳۳۲ کال کې محمد داؤد صدر اعظم شو په ټول افغانستان کې یوولس کیلو متره قیر ریزي شوی سړک موجود ؤ او کله یې چې د ۱۳٤۱ کال په پای کې استعفی وکړه نو په هغه وخت کې په افغانستان کې دوه زره کیلو متره قیرریزي شوی سړک موجود ؤ، دښوونې او روزنې په برخه کې تاسو ته وایم کله چې سردار محمد داؤدخان صدراعظم شو په پوهنتون کې دمحصلینو شمېر یوازې ځلور سوه تنو ته رسیدئ خود محمدداؤد دصدارت دلس کلنې دورې په وروستي کال کې په پوهنتون کې دمحصلانو شمیر درې زره تنو ته زیات شو په اقتصادي ډگرکې دافغانیو ارزښت لوړ شو چې دیوه امریکایي ډالر نرخ ۳۸ افغانیو ته راښکته شو.

سردار محمد داؤد خان مالی او اقتصادي چاری عبدالملک خان عبدالرحیم

زي ته سپارلي وې چې خپله زده کړه يې په ترکيه کې کړې وه عبدالملک خان وکولای شول چې دهيواد مالي او اقتصادي چارې په ښه توګه سمبالې کړي ولې دی وزارت دومره دوام ونکړ او دکودتا په تور په زندان کې واچول شو. زموږ همکار يعقوب کاکړ تر ليرې کيدو لږ وخت وړاندې عبدالرحيم زی په لندن کې ليدلی ؤ:

ښاغلی عبدالملک عبدالرحيمزی دافغانستان وزير ماليه دامريکا څخه کابل ته دتلو په وخت کې ديو دوو ورځو دپاره په لندن کې پاته شو ښاغلي حکيمي دده مرستيال ؤما ته يې په بانک کې تيلفون وکړ چې که زه هوټل ته ورشم او دښاغلي عبدالرحيم زي سره ووينم. عبدالرحيم زي زما څخه غوښتنه وکړه چې که دلندن و تاريخي ځايونو ته لکه د انګلستان بانک ته دی بوزم خو لومړی يی غوښتنه وکړه چې که يو ترکي رستورانت ته يی دډوډۍ له پاره بوزم هغه ؤ چی دی مې په لندن کې داستانبول نامي رستورانت ته دغرمې دډوډۍ له پاره بوتلئ دډوډۍ ترخوړلو وروسته موږ بيرته هوټل ته ولاړو خو کله چې هوټل ته ورسيدو ډاکټر نجيب الله دافغانستان سفير په هوټل کې دده دملاقات له پاره راغلی ؤ عبدالرحيم زي زما څخه معذرت وغوښت چې اوس مصروف يم او که خدای وکړي بيا به بل وخت دلندن تاريخی ځايونه ګورو ، دوداع په وخت کې دده مرستيال ښاغلي حکيمي په خصوصي توګه راته وويل چې ښايي وکابل ته تر رسيدو وروسته به دی دوزارت چوکی دلاسه ورکړي هغسې هم وشوه کله

چې د کابل ته ورسیدې موقوفه شو.

د عبدالملک خان کشر ورور عبدالاحمد عبدالرحیم زی چې په ویانا کې په زده کړه بوخت ؤ وایي چې سردار محمد داؤد خان هغه هم په خپل پروګرام کې نیولی ؤ:

داؤد خان چې دلته راغلی ؤ ماته یې وویل چې ما په خپل پروګرام کې د پولیسو په څانګه کې نیولی یې که ته په پولیسو کې وې په خاصه دلچسپه ده او پس له هغه څخه چې تنها هم راسره ورغیدئ وې ویل چې ته به راځې افغانستان ته باید یواځې پولیس مدنظر ونه نیسې بلکه سیستم د اداري دافغانستان چې وزارت داخله دی ټول مدنظر ونیسې او وروسته چې دلته یحیی خان طرزي سفیر شوی ؤ هغه راڅخه خواهش وکړ چې تاسې به افغانستان ته له خیره راځئ زما اوس آخري دوری دسفارت دي زه وزیر هم وم سفیر هم یم زه قسم در ته خورم چې زه اعلیحضرت ته داټول لیکم له محمود حبیبي سره مې هم خبرې وکړې وایي هغه هم آماده دی تاسې هم ولاړشئ تاسې ته لویې چوکۍ دي هلته، لوی مسوؤلیت دی، ما مخ ور ته راواړاوه ماویل نظر خو دې ډیر ښه دی اما یوشی دی چې ماته یې په مونشن کې وویل چې تاسې لاړشئ ویانا ته چې پاچا له تاسې نه خطر حس کاوه اوس څنګه یو دم ماته افغانستان ضرورت لري چې هلته یې خطر راڅخه حس کاوه او دوهم سوال زما دادی چې زما ورونه په زندان کې دي چې هغو دومره وطن ته کار وکاوه زه دهغو د پښو خاور و ته هم نشم

رسیدلی هغوی یې داسې تقدیر کړل نو ما به څنګه تقدیر کړي په دی کاروکې. دامې ورته وویل . د طرزی په خپله خدای دې وبخښي اوس که ژوندی نه وي اوښکې یې په سترګوکې راغلې، ماته یې وویل چې دا بدبختي دافغانستان ده نه د تاسې چې داسې حال راغلی دی، ما وویل هغه مسؤلین دې خدای ته جواب ورکوي.

داوخت ؤ چې دشوروې سره اړیکې ښې شوې دشوروي اتحاد په مرسته په افغانستان کې ډیرو پروژو په فعالیت پیل وکړ. د پروژو تر څنګ په پوځی ډګر کې هم دشوروی مرسته ډیره شوه دسردارد محمد داؤد خان مخالفان وایي چې همدا وخت ؤ چې په افغانستان کې د شوروي نفوذ پیل شو ولې قدرت الله حداد وایي چې هغه مجبوره ؤ او بله لاره یې نه درلوده:

په دې وخت کې دا دامریکې کومک له پاکستان سره زیات شو نظامي او اقتصادي نو افغانستان ته په یوه حساب تقریباً بله لاره نه وه پاتې ځکه چې هم دمملکت دودانۍ دپاره هم دچلیدلو دپاره اوهم مثلاً یو چا سره چې مونږ اوس یوه دعوه شروع کړله دهغه اوددې مملکت دومره زیات تفاوت داتولې خبرې وې چې دا مشورت یې ورکاوه که روسان بې له قیدوشرطه له افغانستان سره کومک کوي نوودې کړي نو په دې خاطر داؤدخان یوه لویه جرګه دایره کړله چې په لویه جرګه کې دغه دبې قید و شرطه سیاسي خبره راغله او روسانو داومنله چې مونږ دابې قید و شرطه کومک کوو نو له هغه ځایه څخه دا کومکونه شروع شول نو داچې یعنی که

ظاهرخان او داؤد خان دانه غوښتل چې روسان دې افغانستان ته راشي زه په دې حصه کې دوی دواړه ملامت نه بولم په دې چې یعنی هغه نیکسن د امریکا مرستیال جمهور رئیس چې راغلی ؤ افغانستان ته دغه خبره یې کړې وه چې د افغانستان خلک ټول غله دي او دا خبره تر اوسه پورې د افغانانو له زړه نه ده وتلې کومک یې هم ونه کړ نو په دغه ترتیب سره یعني ظاهرخان او داؤد خان به ډیرې غلطی درلودې په هغه کې هیڅ شک نشته مگر دغه آرزو به یې نه درلوده او دا یو مجبوریت ؤ او بالآخره پاکستان په مونږه لاره وتړله دغه لاره د ترانزیت وتړل شوه مالونه په بندر کې پاته شول په کراچۍ کې، دغلته د خلکو صادراتی مالونه چې وو په زرها وو ټنه میز او نور شیان دا ټول خراب شول تجارت بیخي سقوط وکړ ختی هغه څوک چې تولید یې کاوه لکه دهقانان هغه بیکاره پاته شول نو دلته خو یې صاحب مونږ پاک دیوال ته ودرولو دا بالکل طبیعي خبره ده چې مثلاً که ټولې دروازې سړی په ځان باندې تړلې ووینې نو سړی له کړکۍ خیز کوي چاره نشته.

د سردار محمد داؤد خان په وخت کې د شوروي سره اړیکې ښې ولې د پاکستان سره اړیکې خرابې شوې، د افغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې دی هم د شوروي د مخالفت له کبله په زندان کې اچول شوی ؤ:

داؤد خان صدراعظم ؤ نو په هغه وخت کې د روسانو نفوذ هم هلته

شروع شوی ؤ ، په افغانستان کې دوی خپل نفوذ وړاندې کړی ؤ او د دوی نمایندګان او متخصصین او انجنیران او ډاکتران دار اتلل نو فعالیت د دوی شروع شو د مسلمانانو په مقابل کې بیا کمونیستانو زه تهدید کړم د سنه ۱۹۵۹ په اوایلو کې یعنې چې سنه ۱۳۳۸ وه په هغه وخت کې یې تهدید کړم دا ببرک کارمل او خیبر راغئ دده د خولې نه یې ماته احوال راکړچې تاسې یوائینې سړی یئ په افغانستان کې چې زمونږ په مقابل کې تاسو کارکوئ او تبلیغات کوئ که مونږ سره جوړ شې نو چې هر څه غواړې مونږ تاسو ته حاضر یو چې دریې کړو هم هغه ؤ چې خبره یې جوړه کړه حکومت ته یې وویل چې دا خروسچوف راځي افغانستان ته خروسچوف وژني او حکومت بدون د کومې محاکمې او پوښتنې نه د حوت میاشت وو چې د کوره یې راوویستم بندي یې کړم په یوه تیاره کوټه کې یې واچولم چې په یو کال کې ما لمر نه دی لیدلی په درې نیم کاله کې مې خپل اولاد هم نه ؤ لیدلی.

سید قاسم رښتیا چې د سردار محمد داؤد خان په وخت کې د کابینې غړی او د مطبوعاتو مستقل رئیس پاتې شوی دی وایي چې په دې دوره کې اجتماعي چارو ته دومره توجه نه وه شوی:

زه په اخري کلو کې وزیر وم د مطبوعاتو ، رئیس مستقل د مطبوعاتو وم په کابینې کې وم او د داؤد خان په وخت کې اقتصادي مسایلو ترجیح درلوده او سیاست داخلي خصوصاً اجتماعي چارو ته

چندان توجه نه وه. مور هم ګویا په کابینه کې پر هغه باندې ډیرې خبرې نه وې کړې یوازې یې دښځې دحجاب په حصه کې یو ابتکار وکړ، په هغه کې هم بې له دې چې له چاسره مشوره وکړي ده په خپله کړي وو او هغه ګویا په آخره کې کامیاب شو او تر یوې اندازې پورې هغه خوب، هغه آرزو چې امان الله خان درلوده دیرش کاله وروسته د داؤدخان په ذریعه بیا عملي شوه لاکن په اجتماعي مسایلو کې داؤدخان تر آخره پورې په لس کاله کې چې صدراعظم ؤ په دې حصه کې کوم داسې یو ګام نه دی اخیستی.

دافغانستان دچارو لیکوال لویس دوپری په خپل کتاب کې وایي چې دافغانستان په تاریخ کې دا دوره بې حده مهمه او ۱۹۵۹ کال دیادولو وړ دی دهمدې کال په جشن کې شاهي کورنۍ او دحکومت غړي دخپلو میرمنو سره یوځای راوتلي وو چې ورکې ښځوته اجازه ورکړل شوې وه چې خپلې چادرۍ لیرې کړي. که په کابل کې دا پروګرام کامیابه ؤ ولې په کندهار کې دپوره مخالفت سره مخامخ شو، بلوا جوړه شوه چې ورکې ډیر خلک مړه او ډیر نور بندیان شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤

د سردار محمد داود خان استعفی

ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې دافغانستان خلکو ته دډيموکراسۍ ورځې وريا دې وې او نوريې دډيکتاتورۍ زغم نه درلودئ.

په افغانستان کې څه بدلون راغلی ؤ پس له دې چې دشاه محمود خان لنډه دوره ختمه شوه په داؤدخان باندې داتور لګيدلی ؤ چې عامل دډيموکراسی د شنډيدلو دی ؤ نو کوم هغه خلک چې د ډيموکراسۍ سره يې علاقه لرله يا يې له سياسي آزادی سره علاقه لرله دوی پرداؤدخان باندې نشو تړليدلی بيرته چې يو حرکت راشي دوهم په خارجي سياست

کې هم تقریباً بدلون راغلی ؤ مرحله شدیده دسوړ جنگ چی محصور کول
دشوروی په منطقه کې ؤ هغه دوره نسبتاً پای ته رسیدلې او شوروي بیرته
فعالیده نو دلته هم د داؤدخان شخصیت ته ډیر ضرورت نه ؤ او دریم عامل
به دا وو چې په اداري مسئله کې هم ورو ورو کنټرول دلاسه تلو ځینې
وقایع شوي وو په سرحدي مسایلو کې دباجوړ مسئله وه ځینی خلک وژل
کیدل، امنیت خرابیدئ داشیان به ددې باعث ګرځیدل. لیکن زه فکر کوم
چې دلته په خپله پخواني پاچا هم علاقه لرله چې یو دده په وخت کې
نسبتاً داسې آزاده دوره دې راشي چې دخلکو سیاسي آزادی ترلاسه شي
او په دې افتخار کې دی هم شامل شي او هلته زه شخصي معلومات هم لرم
چې په دې کې ده ډیر وخت نه پخپله هم تماسونه دخلکو سره نیول.

د ډاکټر حامد ترځنګ نور خلک هم باور لري چی دافغانستان پخواني
پاچا محمدظاهرشاه په خپله علاقه لرله چې دیکتاتوري ختمه او ډیموکراسي ته
لاره خلاصه کړي خو دی په خپله وایي چې دافغانستان نورو شاهانو هم په دې لاره
کې هڅه کړیده:

باید تاسې ته وو ایم چې نه یوائې زما په دور کې بلکه هروخت او په
هره زمانه کې او په خاصه توګه په دې وروستیو وختو کې دافغانستان
دباچاهانو سره دا خیال ؤ چې په هیواد کې ډیموکراسي او اصلاحات

راشي خو هغو ته شرایط مساعدنه وو زما د پاچاهۍ په دوره کې د تعلیم یافته ځوانانو شمیر په هیواد کې زیات شو او دوی و کولای شول چې د دغو هیلو د پرمختګ په لور کې کار وکړي او په دې ترتیب سره د هیواد اساسي قانون جوړ شو او د دیموکراسۍ دور پیل شو او د هیواد دري ګونې قواوې سره جلا شوې او دا یو نیک اقدام و ځینې ګوت نیونه کوي چې دا شرایط هسې هم را تلل خو که بهرني تحریکات د دې سبب شي چې یو نیک اقدام له مینځه لاړ شي دا بیله خبره ده.

سید قاسم رښتیا وايي چې د داؤد خان د صدارت د دورې په پای کې نارضایتي راغلې وه:

په آخر د دورې د داؤد خان کی دا افکار پیدا شوي وو، دا نهضتونه پیدا شوي وو نارضایتي ډېره وه چې ولې په افغانستان کې دا اصلاحات نه راځي؟ ولې په افغانستان کې آزادي نه راځي؟ ولی په افغانستان کې آزادي د بیان نه راځي؟ ولې د آزادې شوری انتخابات نشته؟ نو دلته دا په صورت محرک موجود ؤ لاکن ظاهر شوی نه ؤ دلته دوه کارونه هم وشول چې ظاهرشاه یې مجبور کړ چې داؤد خان لیرې کړي یو دلیل دا وو چې ده د پښتونستان په حصه کې ده داسې قدمونه واخیستل چې بالاخره په قطع مناسبات منجر شول د افغانستان او پاکستان ترمنځ او دلته په دې هم

کفایت و نه کا په داخلی صحنه کې هم ګویا وضعیت ډیر نازک شو ځکه چې د خلکو شکایتونه زیات وو چې داؤد خان ګویا چا ته موقع نه ورکوي او ګویا په محدوده حلقه کې محصور دی.

د داخلي پالیسۍ تر څنګ د ګاونډیو هیوادونو سره اړیکې مهمې وې، سید شمس الدین مجروح وایي چې د افغانستان او پاکستان تر منځ سړه جګړه روانه وه او دا ترتیب نور نه چلیدئ:

په هغه باندې دوه دلیله وو یو دا دی چې د افغانستان او پاکستان تر منځ اختلاف او جنګ سرد روان وو او د پاکستان راډیو او اخبارونو د افغانستان په شخصي نظام باندې حملې کولې، راډیوګانو ورپسې خبرې کولې په خلکو کې یو قسم عکس العمل پیدا شو د نظام په مقابل کې او د دنیا سره هم زموږ روابط، ارتباطات وو قرضې مو غوښتلې، پیسې مو غوښتلې، کومکونه مو غوښتل نو هغوی هم داسې فکر کوئ چې داکو مکونه له ملتونو سره کیږي یو اځې د حکومتونو او د اشخاصو سره خو نه کیږي که نه باید یو داسې نماینده ګي و کړای شي یو څوک چې خارجي کومکونه غواړي یا خارجي روابط ساتي یا خارجي معاملات کوي په اصطلاح نو په دې لحاظ د خارج په لحاظ او د داخل په لحاظ باندې یو تحول ته ضرورت لیدل کیدئ د دې ضرورت تشخیص وشو او د دې

ضرورت تشخیص په خپله ظاهرشاه کړی ؤد دې تشخیص ضرورت ته داؤدخان هم ملتفت و دا مسایل وو په هغه وخت کې زه وزیر وم یو څو کسه وزیران وو زیات نه ؤ په هغه جمله کې یو زه وم، یو ډاکتر محمد یوسف خان ؤ ډاکتر علي احمدخان وزیر معارف ؤ او علي محمد خان دا یو پنځه شپږ کسه وو چې پردې باندې کله چې سردار محمد نعیم خان وزیر خارجه ؤ په هغه وخت کې او معاون صدارت هم ؤ د سردار محمد داؤدخان کشر ورور دا پنځه شپږ کسه کله کله په دې باندې راغونډیدو د محمد داؤدخان په کاله کې یا دمحمد نعیم خان په کاله کې او په دې مو خبرې کولې چې دا تحول راولو. په څه صورت یې راولو سردار محمد داؤدخان په دې شکل ؤ چې په افغانستان کې به لویه جرگه راغونډه کړو خلکو ته به وو ایو چې تاسو څه غواړئ پاچاهي غواړئ؟ په څه ترتیب یی غواړئ؟ یا جمهوریت غواړئ؟ پاچاهي دي نه وی جمهوریت دې وي په دې صراحت باندې په دې اندازه هرڅه چې خلکو وویل هغسې به وکړو.

داسې ښکاري چې پر جمهوري نظام د لویې جرگې فیصله عملي نه وه سیدشمس الدین مجروح هم د دې خبرې سره موافق دی او وایي چې دا خبره یو مخ عملي نه وه یوازنی عملي کار داؤ چې شاهي مشروطه حکومت او داساسي قانون مسوده جوړه شي:

زما یاد یږی ملګرو زمانه تائید کړی دی دا یوازې زما نظر نه ؤ لاکن زه په دې عقیده یم چی اول کرت د پاره دا نظر ما ورته ووایه نورو ملګرو زما تائید وکړو زه په دې پوهیدم چې دا خبره صحیح نه ده که تاسې محض غواړئ چې خلکو ته یو ظاهر داري وکړئ نو لویه جرګه به راغونډه کړئ ټول به ووایئ تخت و بخت برقرار، موږ پاچاهي غواړو داسې یو شی به ترې نه راوځي. که تاسې رښتیا غواړئ یو حرکت وکړئ د قانون اساسي یوه مسوده جوړه کړئ چې په هغه کې مثلاً د شوری قدرت او صلاحیت معلوم وي او د صدر اعظم مسئوولیت د شوری په مقابل کې معلوم وي را یه اعتماد واخلي شوری یې تائید وکاندې که شوری یې تائید نه کاوه برطرف کیږي به. پاچاهي او حکومت بیل کړئ په نور مملکت کې ډیرې خلاګانې قانوني شته دي دا قوانین راغونډ شي په دې باندې باید کار وشي او د غسې یو قانون اساسي اول وړاندې کړئ او که خلکو قبول کړ تر هغه وروسته به اصلاحات شروع شي د قانون اساسي د مسودې کمیټه وه په هغه کې زه د کمیټې رئیس وم او په هغه کې متخصصین هم وو د حقوق اساسي حتی یو خارجي مشاور هم موږ لاره د فرانسی نه مو دعوت کړی ؤ لوی سړی ؤ پوه سړی ؤ، حتی دالجزایر پر قانون باندې یې هم کار کړی ؤ له بعضې نورو اسلامي ممالکو سره هم آشنا ؤ هغه مو غوښتی ؤ. بیا دا قانون

اساسي چې جوړ شو د قانون اساسي خو يو هدف دا ؤ د پاچاهي کورنۍ
څخه بايد صدر اعظم ونه اوسي که صدراعظم د پاچا سره تعلق ولري
مشکل دی چې خلک هغه بيا مسوول کاندې برطرفه يا د محاکمې لاندې
ونيسي نو سردار محمد داؤدخان مستعفي شو خوشحاله نه ؤ خوشحاله په
دې نه ؤ چې سردار محمد داؤدخان دا فکر نه کاوه چې گني دی د پاچاهي
کورنۍ په حيث باندې تر دې تعريف لاندې راشي چې دی د پاچا د کورنۍ
دی. ډاکټر يوسف خان او د اخلک منځ ته راغلل او زه دوزير عدليې په
حيث د قانون اساسي د کميټې د رئيس په حيث باندې تعيين شوم او په دوو
کالو کې مو داشي تکميل کړ.

سردار محمد داؤدخان مستعفي شو، عبدالحميد مبارز چې په همدې وخت
کې د مطبوعاتو په وزارت کې لوړ رتبه مامور ؤ وايي چې يوه ورځ وروسته د خپلو
نورو همکارانو سره يوځای د سردار محمد نعيم خان کورته ورغی:

هغه ورځ چې سردار محمد داؤدخان د صدارت د مقامه استعفی وکړه
په داسبا ورځ عبدالرشيد لطيفي، مولانا ارشاد، محمد ابراهيم عباسي او
زه په خپله د سردار محمد نعيم خان کورته ورغلو چې د بهرنيو چارو وزير ؤ
داچې د افغانستان مطبوعات د بهرنيو چارو دوزارت تر ادارې او کنټرول
لاندې وو د بلې خوا دده وظيفه هم پای ته رسيدلې وه نو د بناغلي لطيفي

دغوښتنې سره سم موږ و محمد نعیم خان ته ورغلو سردار محمد نعیم خان موږ ته په خپله هرڅه روښانه کړه ده موږ ته وویل چې افغانستان ته ټوله دنیا دیوه فیوډالي شاهي نه پرته په بل نظرنه ګوري موږ ددې دپاره چې ددې مونارشي نه چې په فیوډالي بنسټ ولاړه ده خلاص شو نو پریکړه مو وکړه چې حکومت استعفی وکړي او داساسي قانون د جوړولو او وړاندې کولو دپاره لاره خلاصه شي چې په هیواد کې یوډول دیموکراسي رامنځ ته شي.

شپیر م خچر کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۰

121

۱۵

انتقالي دوره

که څه هم اعلیحضرت امان الله خان او وروسته بیا محمدنادرشاه اساسي قانون جوړ کړ او ترهمدې دورې پورې پاته ؤ ولی عزیز نعیم وایي چې دا اساسي قانون دوروستي وخت دتقاضاؤ سره برابر نه ؤ:

د ۱۹۳۱ع کال اساسي قانون دیو وخت له پاره جوړ شوی ؤ او د وروستي وخت دتقاضا وو سره برابر نه ؤ ددې کبله دا احساس همیشه دسردار محمد داؤدخان سره موجود ؤ که چېرې دلوړ څخه حرکت رانشي او دکښته څخه منځ ته راشي نو هغه به په ډېر بدشکل منځ ته راشي دا

دلیل ؤ چې سردار داؤدخان به همیشه د خپلو وزیرانو سره صلاح مشورې او خبرې کولې نو همدا دلیل ؤ چې سردار داؤدخان اعلیحضرت محمدظاهرشاه ته وړاندیز وکړ چې شاهي مشروطه نظام جوړشي او دیوه اساسي قانون په رڼاکې سلطنت او حکومت سره جلا شي ډېر وخت د دې وړاندیزونو جواب ونه ویل شو نو ځکه سردار محمد داؤدخان مستعفي شو په هر حال د هغه استعفی ومنل شوه او د نوي صدراعظم په هکله یې نظر وغوښتل شو یو دهغو کسانو څخه چې داؤدخان دخپل جانشین په توګه معرفي کړی ؤ چې د دې کار تر عهده وتلی شي هغه ډاکټر محمد یوسف ؤ. او وروسته ډاکټر یوسف خان دې کارته وګومارل شو خو کله چې نوی حکومت جوړ شو یوه بله پالیسي یې غوره کړه په تبلیغاتو کې د داؤدخان پر ضد خبرې وې او پخوانۍ دوره د استبداد د دورې په نوم یاده شوه او د ډاکټر یوسف حکومت دډیموکراسۍ عصرو بلل شو.

عبدالحمید مبارز چې ډاکټر محمدیوسف دنژدې پېژندئ وايي چې دهغه دلیاقت له کبله نوموړی دې مقام ته ورسیدئ:

ډاکټر محمد یوسف دسردار محمد داؤدخان د اولې دورې یو ډیر پوه او لایق وزیر ؤ دی پیژندل شوی شخصیت ؤ، بل داچې دی دسردارمحمد داؤد او دپاچا د ډاډوړ سړی ؤ. له دې کبله په هغه مهال فکر کیدئ چې

د دوو کسانو څخه به بنايي چې يو د صدر اعظمۍ د پاره وټاکل شي چې يو ډاکټر يوسف او بل سړی ډاکټر محمدظاهر ؤ فکر کوم چې ډاکټرظاهر دا بلنه ونه منله خو ډاکټر يوسف دا بلنه ومنله چې صدراعظم شي.

ډاکتر محمديوسف خان وايي چې پخواني صدراعظمان د سلطنتي کورنۍ خلک وو او په دې کار سره نورهم د هغه کار گران شوی ؤ:

انتقالي دوره زما د پاره آسان کار نه ؤ ،زما د مخه صدر اعظمان د سلطنتي کورنۍ څخه وو او دا د هغوی د قدرت اصلي منبع وه کله چې دا ساسي قانون په اساس حکومت د سلطنتي کورنۍ څخه جلا شو نو صدراعظم بايد د حزبي لارې او د خلکو په ملاتړ راغلی وای ولې په هغه وخت کې احزاب نه وو او ملي پشتيباني په منظم ډول نه وه موجوده د انتقالي حکومت د قدرت يوائينی منبع د هغوی کار او د سلطنت اعتماد ؤ خو بايد دا خبره وکړو چې په دی لاره کې مشکلات موجود وو په دې دوره کې پاچا تجويز وکړ چې اساسي قانون جوړ شي نو په دې لاره کې يې مسووليت زما په غاړه راواچاوه چې په انتقالي دوره کې اساسي قانون جوړ کړو هغه مسئلې لکه لويه جرگه چې په شاه پورې مربوط وي سرته يې ورسولې او لويه جرگه يې راوغوښته.

پوهاند جاويد وايي چې خلک ځکه خوشحاله وو چې د صدارت څوکۍ

دشاهي کورنۍ دانحصار څخه راوتلې وه:

د انتقالي دورې په راتګ خلق ددې امله خوشحال وو چې نوی قانون اساسي منځ ته راغلی په دې موجب دحکومت تصدي یا دصدارت څوکۍ د شاهي کورنۍ څخه خلاص او خلقو ته وسپارل شوه یعني دولت دحکومت څخه جلا شو څرنګه چې تاسې خبریاست دمیزان په نهم په ۱۳٤۳ کال کې د افغانستان نوی اساسي قانون تصویب شو.

ډاکټر عبدالصمد حامد چې ددې اساسي قانون دجوړېدلو دکمیټې غړی ؤ وایي چې په اساسي قانون کې افغاني دود او دعصر غوښتنې په نظر کې نیول شوې وې:

په دې قانون اساسي کې کوشش کېده چې د یوې خوا نه د افغانستان ثقافتي او دخلکو دعلاقې او واقعیتونو په بنا باید هر نظام چې راځي داسلام په اصولو ولاړ نظام وي دبلې خوا نه دافغانستان نورې عنعنې چې په هغه کې شاهي سیستم ؤ او لویه جرګه وه دې شیانو ته هم ځای ورکړ شي او یو چوکاټ ددغه خصوصیت په چوکاټ کې طرح شي دبلې خوانه باید ددې قانون اساسي په چوکاټ کې نوي اوضاع دجهان او دسبا ضرورتونو ته هم باید مثبت ځوابونه ورکړل شي او داسې یوه لاره دې پیدا شي چې داسلام داصولو په چوکاټ کې خلکو ته په سیاسي فعالیت کې د

وندې اخیستلو مجال میسر شي بې له دې چې په دی بهانه یا هغې بهانه
یوې خاصې طبقې ته د قدرت انحصار یا اجاره ور تر لاسه شي. دا اصلي
تفکر ؤ چې ددې تفکر نتیجه داوه چې د یوې خوانه باید آزادي گانې راشي
د بلې خوانه دې شاهي کورنۍ په سیاست کې ونډه وانخلي خپله پاچا ته
البته وظایف ترغاړه شوي وو.

دا اساسي قانون په هغه لویه جرگه کې تصویب شو چې په ۱۳۴۳ هـ ش کال کې د میزان په میاشت کې راغوښتل شوې وه ډاکټر محمد یوسف خان وایي چې دا لویه جرگه آزاده او ورکې مداخله نه ده شوې:

تاسو ته معلومه ده چې لویه جرگه زموږ عنعنوي مؤسسه ده او لوی
کارونه باید په لویه جرگه کې اجرا شي نن ورځ هم زه دلویې جرگې
طرفداریم چې په افغانستان کې جوړه شي او د نن ورځی مسئلې حل کړي
په هغه وخت کې یوه آزاده لویه جرگه انتخاب شوه د حکومت مداخله ډیره
کمه وه په حقیقت کې موږ هیڅ مداخله ونه کړه که چیرې مداخله شوې وي
نو په هغه زه نه یم خبر په دې جرگه کې دهیواد په هکله ډیرې آزادانه خبرې
وشوې په دی لویه جرگه کې اساسي قانون درا یو په اکثریت پاس شو.

دنوي اساسي قانون له مخې انتخابات سر ته ورسیدل اولسي جرگه جوړه شوه او ډاکټر محمدیوسف خان دصدراعظم په توگه وټاکل شو ترڅو د پارلمان څخه

داعتماد رایه ترلاسه کړي. میرمن معصومه وردک په دې وخت کې په اولسي جرگه کې یوه فعاله وکیله وه:

په شوری کې کوشش کیدئ چې رایې علني وي او مستقیمې وي، حکومت ته چې رایې ورکول کیږي باید علني او مستقیمې وي مگر ځینی چپیان وو چې هغوی کوشش کاوه چې رایې سري وي. ولې هغو دمخه، پیش له انتخاباتو څخه هغو دحکومت سره تماسونه نیولي وو چې که تاسې موږ سره کومک وکړئ چې وکیلان شو بیا په رایه کې ستاسو سره موږ کومک کوو مگر ظاهراً موږ له تاسو سره مخالفت کوو نو په دې خاطر دغه موضوع شوه چې رایي علني وي یا سري وي پر دغه موضوع باندې یو کش مکش ؤ په شوری کې عسکر راغلل د ننه شوراته، وکیلانو وویل چې عسکرو او پولیسو ته ضرورت نشته باید دوی ووځي بیا فیصله وشوه چې شه رایه به سري وي او حکومت دې راشي سامعین دې رانشي د ننه په شوری کې دباندې به لاوډسپیکرونه ودرول شي خلک به خپلې خبرې وکړي کله چې سهار موږ راغلو په شوری کې ناست وو چې فیرونه شروع شول او ددریم دعقرب حادثه وشوه.

ډاکټر محمدیوسف خان وایي چې دده په مقابل کې فعالیت کمونیستانو او هغو کسانو پیل کړی ؤ چې اساسي قانون یې په گټه نه ؤ:

تاسو ته معلومه ده کله چې زه د وخت د پاچا له خوا د صدراعظم په توګه انتخاب شوم باید د ملي شورې څخه مې د اعتماد رایه ترلاسه کړې وای کله چې د نوي اساسي قانون له مخې اولسي جرګه او مشرانو جرګه جوړه شوه نو په دغه وخت کې په پارلمان کې تحریکات او لاس وهنه پیل شوه د اتحریک د هغو کسانو له خوا پیل شو چې اساسي قانون یې په تاوان او یا داچې زه یې په شخصي او یا د کورنۍ په تاوان وم. تاسو ته باید ووایم په هغه ورځ چې زما حکومت د اولسي جرګې څخه د اعتماد رایه غوښته د اولسي جرګې دروازې خلاصې وې هغه محصلین چې د کمونستانو له خوا اغوا شوي وو د اولسي جرګې تالار اشغال کړ او حکومت ته یې موقع ورنه کړه چې د اعتماد رایه واخلي اما یوه ورځ وروسته زه اولسي جرګې ته ورغلم خپل پروګرام مې وړاندې کړ او د کابینې لست مې وړاندې کړې بې له څو کمونستو وکیلانو ټولې اولسي جرګې د اعتماد رایه راکړه.

که د شورې په تالار کې ډاکټر یوسف خان و کولای شول چې د اعتماد رایه ترلاسه کړي ولې د باندې مظاهرې جوړې او د ۳ عقرب پېښه منځ ته راغله چې ورکې څو کسان ووژل شول زمونږ ملګرې اسحق نګارګر په دې وخت کې د پوهنتون استاد او دا ورځې وریادې دي:

کله چې د دریم د عقرب پیښه رامنځ ته شوه او د ډاکټر یوسف خان

حکومت له پښو وغورځېده میوندوال د کابینې په جوړولو مامور شو نو په هغه وخت کې د پوهنتون د ځوانانو په منځ کې داسې ډېر تاوتریخوالی لیدل کېده نو میوندوال په خپله کابل پوهنتون ته راغی توره دریشي یې اغوستې وه او د ځوانانو له تودو احساساتو سره مخامخ شو او هغوته یې په خطاب کې وویل چې دی به د دریم دعقرب د پېښې مسئولین محاکمه کاندې خو وروسته چې د مسئولینو دا محاکمه ونه شوه نو د پوهنتون ځینې استادان لاړل هلته په صدارت کې یې له میوندوال صاحب سره خبرې وکړې بیا له هغه نه وروسته بیرته د پوهنتون او حکومت مناسبات سره ګډوډ شول او هم هغه مظاهرې او اعتصابات له سره پیل شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦

اساسي قانون

د ۱۳۴۳ کال اساسي قانون داسې يو سند ؤ چې ورکې ډيموکراسي او شاهي مشروطه نظام تضمين شوي ؤ په دې اساسي قانون کې اجرائيه، مقننه او قضائيه قواوې بيلې شوې او پاچا د ملي حاکميت د ښکارندوی په توګه وپيژندل شو، داکتر احسان روستا مل تره کی چې يو حقوقدان او د عدليې وزير پاتې شوی دی وايي چې دا يو پرمخ تللی اساسي قانون ؤ:

دا اساسي قانون دانکشاف په لور د ملکونو د مقتضياتو او شرايطو په

نظرکې نیولو سره دډیموکراسۍ او دبشري حقوقو اکثر اصلونو ته په متن کې ځای ورکړی دی خو دډیرو اړخونو له نظره دجامعې دسیاسي شعور دتکامل له سطحې څخه پورته او دهغه وخت دحاکمه هیئت د سیاسي حوصلې او روحیې نه ترېو حده پورې خارج ؤ ځرنګه چې په عملي توګه دا ناسازګاري دهغو تعرضاتو او صدماتو په مقابل کې چې پر اساسي قانون باندې وارد شوي دمقاومت دنه کولو په شکل ظاهر شو په بل عبارت د ۱۹٦٤ کال اساسي قانون په داسې شرایطو کې وضع اونافذ شو چې افغاني جامعې دډیموکراسۍ او دهغه دحدبندۍ سره چې ددې سند په وسیله صورت موندلی ؤ په عمل کې پېژندنه درلوده دبیان دآزادۍ نشتوالی، دآزادو جرایدو داجازې عدم موجودیت، داجتماعاتو منع، دسیاسي اوصنفي جمعیتونو نشتوالي، دانساني حقوقو محدودیت، دشخصي مصوونیت نشتوالی، دقضایي مصوونیت نشتوالی او نور دافغاني جامعې مدني او سیاسي فضا ددغه اساسي قانون دانفاذنه مخکې مختصر تصویر ښیي زما په عقیده ښخوا تردې چې دغه اساسي قانون چې ځینې مهمو موادویې دلسو کلونو په موده کې د تطبیق امکان پیدا نه کړ تنظیم او نافذ شي لازمه وه چې د ۱۹۳۰ کال داساسي قانون په چوکاټ کې متناسبه او لازمه تیاری نیول کیدای او هغه آزادي او حقوق

چې د ۱۹۳۰ کال د اساسي قانون په چوکاټ کې د خلکو د پاره پیژندل شوی وو په واقعي او عملي توګه رعایت کیدای او برعکس هغه مواد چې د عصر له مقتضیاتو سره یې سازګاري نه درلوده له نظره غورځیدلي وای.

د ناسازګاریو ترڅنګ د ځینو خلکو په خیال په دې اساسي قانون کې د نهمې مادې په اساس پاچا ته ډیر واک ورکړل شوی ؤ. ډاکټر عبدالصمد حامد چې د دې اساسي قانون مسوده جوړه کړې ده وایي چې بله لاره نه وه موجوده:

ځینو خلکو پر دغه نهمې مادې باندې تنقید کاوه، لیکن د افغانستان د هغه وخت د وضعې په بنا چې نه احزاب موجود وو او نه نورې سیاسي بنیې موجودې وې چې هغوی د خلکو د ارادې تمثیل وکړي نو قدرتي بله لاره نه وه غیر له دې چې د سلطنت مقام ته چې عنعنوي ریشه یې لرله ځینې مهم صلاحیتونه لکه اعلان حرب، یا د شوری انحلال یا د لویې جرګې راغوښتنه وسپارل شي مخصوصاً چې اوس ګورو چې څومره مشکلات مونږ دې شیانو کې لرو دا چې هره نوی مرجع باید د خلکو له خوا د قبول وړ ګرځیدلي وای او هغه باید تجربه شوي وای د دې لحاظه دا قانون اساسي مناسبه ؤ لیکن بدبختانه په عمل کې د قانون اساسي د تطبیق کیدلو د پاره بیا کوم کارونه چې باید شوي وای هغه موجود نه وو اول مشکل دا ؤ چې د افغانستان د سوابقو د لحاظه مدرن تنظیمي سازمانونه موجود نه وو لکه

احزاب او نوري اتحاديې چې دوی دي بيا دسياسي مرامونو دتحقق دپاره هڅه وکړي او که انحراف چيرته ترلاسه کيږي دهغې په مقابل کې مقاومت وکړي او دوهم هغه ټکي چې دقانون اساسي په طرح کې موجود وو چې په لويه جرگه کې بيا بدبختانه حذف شول هغه دا وو چې بايد داحزابو قانون د تقنيني فرمان په واسطه دانتقالي دورې دحکومت په واسطه لکه دمطبوعاتو دقانون او لکه نورو قوانينو غوندې داجتماعاتو او انتخاباتو قوانين غوندې بايد داحزابو قانون هم وتلی وای چې اول انتخابات داحزابو دموجوديت په اساس منځ ته راغلي وای بدبختانه په هر غرض چې وو دا قانون بيا حذف شو داسې محول شو چې بايد داحزابو قانون دلومړۍ شورى له خوا وتاکل شي اوهلته هم لکه چې معلومه ده بيا عوامل داسې راغلل چې قانون تر اخره پورې پاس نه شو چې نو نتيجه يې زما په نظر داشوه چې پټ په غير مشروع توگه هغه ډلې چې خارجي ارتباطات يې لرل هغوی فعال وو او نور مجال ددې پيدا نشو چې نورې سياسي ډلې موجودې شي. په آخره کې اخواني حرکتونه هم چې شروع شول هغوی هم تقريباً په عدم مشروعيت کې دعکس العمل په بنا منځ ته راغلل.

خو پوهاند جاويد ددې اساسي قانون دځينو موادو سره پوره موافقه لري:

ددې قانون په څلورويشتمه ماده کې راغلي دي چې دپادشاه زوی،

لور، ورور، خور او د دوی ښځې میړونه او زامن او لوڼې او د پادشا تره او د تره زامن پادشاهي کورنۍ ده. د دولت په رسمي تشکیلاتو کې پادشاهي کورنۍ په پادشاه او ملکه پسې جوخت ځای نیسي د پادشاهي کورنۍ لګښت د پادشاهي لګښتونو په بودجه کې ټاکل کیږي، لقبونه یوازې د پادچاهي کورنۍ له پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم ټاکل کیږي د پادشاهي کورنۍ غړي په سیاسي ګوندونو کې ګډون نه کوي او د غه وظیفې په غاړه نه اخلي یو صدارت عظمی یا وزارت دوهم د شورى غړیتوب دریم د ستری محکمی غړیتوب. د پادشاهي کورنۍ غړي خپل حیثیت د پادشاهي کورنۍ د غړو په صفت ترڅو چې ژوندي وي ساتي. داخبره یا دا ماده چې یو ډیموکراتیک او مترقي ټکۍ ؤ دننه په هیواد کې او په بهرنیو محافلو کې د ډیر تود استقبال سره مخامخ شوه متأسفانه سردار داؤد خان په دې مصوبه خوښ نه ؤ.

عزیز نعیم د اساسي قانون دې مادی ته د شک په سترګه کتلي او وايي چې دا ماده د هغه د پلار او اکا سردار محمد نعیم خان او سردار محمد داؤد خان د منزوي کیدلو په غرض راوړل شوی وه:

د ځینو افواهاتو او خبرو څخه داسې معلومیږي چې ښايي اعلیحضرت د ځینو تلقیناتو تر تأثیر لاندې راغلی وي او د سردار محمد

داؤدخان او دهغه د ټیم موجودیت یې ځان ته خطر باله او یا کیدای شي چې د سردار محمد داؤدخان د دورې ترقي او پیشرفت حسادت ته هڅولی وي په هر صورت وروسته داسې معلومه شوه چې بنا یي هغې ډلې چې داساسي قانون مسوده جوړه کړه اعلیحضرت هڅولی وي چې سردار داؤدخان او سردار محمدنعیم خان منزوي کړي.

د دې اساسي قانون په یوه بله ماده کې ویل شوي دي چې پاچا غیر مسؤول او واجب الاحترام دی. ډاکټر عبدالصمدحامد وایي چې دا ماده یوه لفظی اشتباه او باید داسې نه وای:

تنقید د دې لحاظه کیده چې یو د اسلامي نقطې نظره په دې چې هلته هیڅ انسان کامل مصئونیت نه لري هر څوک د خپل عمل مسؤول دی او مخصوصاً صلاحیتونه چې د پاچا سره وي باید مسؤولیت هم ولري دلته زما په نظر یوه لفظي اشتباه وه مسؤلیتونه دوه خیل مسؤلیتونه دي یو سیاسي مسؤلیتونه دی او یو اخلاقي او ایماني اوقسماً جزایي مسؤلیتونه دي. دلته خبره د سیاسي مسؤلیتونو نه وه، سیاسي مسؤلیت معمولاً حکومتونه لري چې بیا ترې سلب اعتماد کیږي او د بل حکومت په واسطه تعویضیږي او د سلطنت په باره کې نو دا مسؤلیت نه تطبیقیږي په دې چې داسې نه کیږي چې د یو پاچا څخه سلب اعتماد وشي

بيا بل پاچا دې راشي دامشکلات لري ليکن په قانون اساسي کې داسې

ويل شوي وو چې پاچا دې صلاحيتونو نه چې په نهمه ماده کې وو ددې

قانون اساسي او دنورو قوانينو په چوکاټ کې ترې استفاده کوي او هلته

بيا توضيح شوي وو چې مثلاً توشيح دقوانينو دې څنګه وشي؟ اعلان

دحرب دې څنګه وشي؟ لويه جرګه دې څنګه دايره شي؟ صدراعظم دې

څنګه تعينيږي؟ دا شيان ټول وويعني په محدوديت کې وو اما سره ددې

هم زما په نظر زه اوس اعتراف کوم چې بهتره به دا واې چې دغه ماده اصلاً

موجوده نه واى.

عزيز نعيم وايي چې په دې اساسي قانون کې دپاچا اختيارات ډير او په

عمل کې ډيموکراسي نه وه:

دې اساسي قانون په عوض ددې چې په رښتيا يو ډيموکراسي منځ

ته راوړي، چې يو مشروطه سلطنت منځ ته راوړي په دې اساسي قانون کې

نه په فرضيه کې وينو او نه يې په عمل کې ددې قانون په اساس پاچا ته

دصدراعظم دتعيين، دمشرانو دجرګې ددريمې برخې دانتصاب، دسترې

محکمې دقاضيانو او قاضي- القضات دتعينولو او دشورى دانحلال او

داسې نورو واک ورکړل شوى ؤ کله چې صلاحيت دومره وي نو بايد

مسؤليت هم موجود وي خو په قانون اساسي کې پاچا غير مسؤول او

واجب الاحـتـرام ؤ، صـلاحـيت د پاچا سـره ؤ او صـدراعـظم صـلاحـيت نه درلودئ، بلې خـوا کـه وگـورو د احـزابو، دولايتي جـرگـو، دبلديې او مطبوعـاتو قـانونه پاس شول ولې پاچا توشيح نه کړل، ډيموکراسی نه په عمل کې وه نه په فرضيه کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷

د اولسي جرګې انتخابات

عبدالرحيم هاتف چې په دې وخت کې د اولسي جرګې وکيل پاتې شوی دی، وايي چې دا انتخابات تر ډيرې اندازې آزاد او ورکې مستقيمه مداخله نه وه:

هغه انتخابات چې ما په خپله ليدلي دي په ښاروکې، تقريباً تر ډيرې اندازې بې مداخلې وو. مستقيمه مداخله دهغه زمانې حکومت نه پکې درلوده. غير مستقيم البته سفارشونه به يې ضرور کړي وي او دا دهغه زمانې پر محلي حکومتو باندې درنه هم تماميدله. داچې د ښارستانو څخه دباندې په اولسواليو کې څنګه جريان ؤ په هغه کې سړی پوره تضمين نه

شي کولای چې هغه به هم بې د خله وو که به نه وو مګر ضرور په هغوی کې
په لومړی سر کې هم په بعدي دوره کې هم څه مداخلې شوې دي، په هغه
شکل باندې چې سربیره د هغو مداخلو سره سړی په حساب کې و نیسي تر
پخوانیو دوړو مترقي وو.

میرمن معصومه ورد ک چې د قندهار د معروف ښځه وکیله شوې وه ورپسې
ویل کیدل چې د حکومت په مرسته راغلې ده، ولې دا په خپله د اخبره نه مني:

برخلاف ما ته حتی د دولت له خوا په لوړه سطحه خبر راکړل شو چې ته
څنګه قندهار ته ځې؟ هلته خو تلل ډیر خطرناک دي. مخصوصاً هغه چې
دمخ لوځي په وخت کې په قندهار کې مظاهره وشوه او خلک بندیان شول،
ددې ښځه حتی حکومت هم هراس درلودئ چې نه ویل کیږي ما ته کوم
خطر هلته پیدا نه شي مګر خوشبختانه زما قومي ځای په قندهار کې واو
په لویه جرګه کې زما شناخت ؤ چې زه په لویه جرګه کې وم هلته مې خبرې
وکړې په ځینې موضوعاتو باندې هغو ټولو خپل تأثیر اچولی ؤ او ضمناً
زما خپل قومي ارتباط ؤ نو زه راغلم اما حکومت او حتی په سطح
د حکومت نه پورته دا تشویش موجود ؤ چې که دا ولاړه شي قندهار ته نه
ویل کیږي چې کوم عکس العمل قندهار یان ورښکاره نه کړي.

دافغانستان پارلمان د اولسي جرګې او مشرانو جرګې ښځه جوړ شوی ؤ د

اولسي جرګې ټول غړي انتخابي ولې د مشرانو جرګې یوه دریمه سناتوران د پاچا له خوا انتخاب شوي وو. د اولسي جرګې صلاحیت هم ډیر ؤ او حکومت مجبور ؤ چې رایه اعتماد ترې ترلاسه کړي او په خپلو ټولو مهمو چارو کې د شورئ موافقه ولري عبدالاحد کرزی چې د اولسي جرګې معین پاته شوی دی وایي چې په اولسي جرګه کې نورې وړې جرګه ګۍ هم موجودې وې:

شورئ په خپله یعنی د اولسي جرګې په نامه چې یاد یدله ځانته یې جرګه ګۍ درلودې هغه جرګه ګۍ به د پارلمان له مابینه انتخابیدلې مثلاً د تقنین جرګه وه د قوانینو کمسیون ،مالی او بودجه ؤ د غسې د وزارت خارجې کمسیون ؤ هر کمسیون ته به د هر ولایت یو یو نفر ورتلئ په ټولو کمسیونو به تقسیم ؤ بیا ټولې لایحې اصولنامې یا بعضې قرار دادونه بودجې هر یو چې به راتله هم به مطابق د قانون هغه خپل مربوط کمسیون ته ورتله هغو به وارد واره غور پر کاوه وزیران به یې راغوښتل هغه مربوط وزیران به یې راغوښتل مثال د بودجې کمسیون به د مالیې وزیر راغوښتئ د هغه ځخه به یې خپل معلومات کاوه یا هر وزیر به یې را غوښتئ د هر وزارت بودجه به ځان ته راتله د هغو ځخه معلومات به یی کاوه چې دا بودجه تاسو ځنګه ترتیب کړې ده دې ته ځه ضرورت لرئ وزیران هم راتلل ډیر په احترامانه وضعیت به پوښتنې ځینې کیدلې هغو به هم په احترامانه

وضعيت د ډيموکراسۍ سره موافق جوابونه ويل بيا به مربوط کمسيون دا ترتيب کړل خپله فيصله به يې وکړه عمومي مجلس ته به راتله په مجلس کې نو عمده او مهمو مسايلو ته به خپله حکومت راتلئ صدراعظم به يې جواب وايه وزيران به ورسره وو او په داسې کوچنيو موضوعاتو کې هغه مربوط وزير به راتلئ هغه جواب وايه دفاع به يې کوله خپلې طرحې دخپل قرارداد يا دخپلې بودجې دهرشي جواب به هغو وايه يعني ټول شيان به په ډيموکراتيک اساس برابر وو د ديموکراسۍ د اصولو سره به موافق وو هلته دوې جلسې دسوال وې يوه د استيضاح وه بله دسوال وجواب وپر سوال جواب باندې به راى ګيري نه کېدله يعنى دسوال په جلسه کې به دحکومت څخه ديوشي سوال کيدئ او يوه مهمه موضوع که به پيښه شوه په هغه کې به يې له حکومت نه استيضاح کوله بيا به راى ګيري باندې کيدله قانون داؤ چې که به پارلمان تأئيد کړى واى دا دحکومت دصدراعظم جوابونه صحيح ؤ خلاص ؤ حکومت او که يې تائيد کړې نه واى حکومت سلب اعتماد ؤ.

په دې وخت کې چې ډاکتر عبدالصمد حامد دصدراعظم مرستيال او دپلان وزير ؤ وايي چې داولسي جرګې غونډې ته ورغلى دى ولې داتګ په آرام خاطرنه ؤ:

هر وزير يا هر حکومت چې شـــوری تـه تلئ پـه آرام خـــاطر نـه تلئ.

احساس دنا آرامی به ورسره ؤ او دا دما په نظر ښه شی دی چې يو حکومت

هم ځان دومره مقتدر ونه ګڼي چې قاطع تصميم ونيسي او مونږ هم چې تلو

تنقيد په مونږ باندې کيده او په استدلال کې هم کله کله له مونږ سره ډير

مشکلات وو، وکيلان که څه هم د تحصيل له لحاظه اکثر سويه يې جګه نه

وه ليکن له دوی سره د کور او کلي تجربه موجوده وه او دوی پوهيدل چې د يو

خاص اداري تصميم په عمل کې په نهايت کې څه نتيجه ورکوي او څه

نقايص لري ددې لحاظه ډير وخت لګيده چې مونږ به ملتفت کيدو او دغه مو

کول. زه شخصاً په وزارت پلان کې چې وم نو د پلان خصوصيت داسې ؤ

چې دې سره ټولو وکيلانو علاقه نيوله او علاقه هم په دې چې زما محل ته

څه شي ورکول کيږي او ولې لږ دي ددې د پاره قناعت ورکول هم مشکل شی

وليکن سره د دې هم ما ډيره ښه تجربه لرله په عمومي مجلس کې وزيرانو ته

چانس دخبرو لږؤ. معمولاً رئيس د حکومت خبرې کولې ولې کمسيونونو

ته به مونږ تلو زما په خيال هوا او فضا اکثراً مثبته وه.

د اولسي جرګې وکيلانو د قانون ترڅنګ د هيواد پر نورو چارو هم نظر

ساتلی ؤ. ننګ يوسفزی چې د پارلمان وکيل ؤ وايي چې محمود حبيبي د اصلاح د

ورځپاڼې د کارتون پر سر سلب اعتماد او د خپل کار څخه ليرې شو:

محمود حبيبي خو په دې ليرې شو چې هغه په هغه وخت کې د اطلاعاتو او کلتور وزير ؤ او اصلاح د حکومت سرکاري ورځپانه وه او په اصلاح کې يو داسې کارتون يا کاريکاتور چې مونږ ورته وايو هغه چاپ شو چې په هغې کې د اسلام د ستر پيغمبر توهين شوی ؤ د هغه سپکاوی شوی ؤ او پارلمان په دې خبره باندې بد وګڼل او د دې په وجه باندې پارلمان دا سړی ليرې کړ او مات يې کړ او ويې وغورځاوه.

داسې ښکاري چې پارلمان پوره تجربه نلرله ډاکټر عبدالصمد حامد وايي چې خبرې ډيرې ولې فيصلې کمې وې:

واقعاً ډيرې خبرې کيدې تصميمونه ډير لږ نيول کيدل مثلاً پر حکومت باندې چې رايه اعتماد کيده شل ورځې خبرې کيدې زما په خيال د درې هفتې پورې هم خبرې اوږدېدې يا قوانين به کله کله نه پاس کيدل يا قراردادونه به نه امضأ کيدل ليکن زه وايم چې په يوه ټولنه کې په خپله د ديموکراسۍ مشق داهم يوقوي ملي ارزښت دی چې خپل قيمت لري د دې زده کول او د دې نقش بيله قيمته نه کيږي داسې نه کيږي چې سړی دې هم غازي شي هم شهيد شي او هم صحيح سالم کورته دې راشي قراردادونه دې هم زروشي او قوانين دې هم زر تصويب شي، خلک دې هم تعامل زده کړي او د افغانستان قانون اساسي و ديموکراسي هم زما په نظر

د افغانستان د خلکو د ارادې نه نشئت نه دی کړی بلکه خارجي سیاست په دې کې لاس لاره.

که څه هم په نورو هیوادونو کې دا ډول مشکلات موجود وي ولې وصدر اعظم ته د اعتماد رایه دومره وخت نه نیسي خو عبدالرحیم هاتف د څینې نیمګړتیاؤ په ړه پر اساسي قانون اړوي او وایي چې د اساسي قانون د تصویب په وخت کې لږ کمی پاتې ؤ:

یوه خبره داده چې یو څو نقیصې په خپله د قانون اساسي د تصویب په وخت کې پاته وې یوه دا خبره ده چې مثلاً احزاب نه وو په افغانستان کې او دوه سوه شپاړس نماینده ګان په اولسي جرګه کې فقط دری تنه د دست چپي طرفه څخه په یوه حزب کې موجود وو چې نو دوه سوه دیارلس حزبه کیږي یعنی هر فرد یو حزب ؤ هغو خپل نظر مستقل وایه او که به د چا سره په تماس کې راتلئ څه معامله به یې کوله ګذشت به یې کاوه او پر یو شي باندې به یې توافق کاوه نو دا خو را درنه معامله وه د حکومتو د پاره چې د دغه شورۍ سره خپل کار پر مخ باندې بوزي په شورۍ کې په قانون اساسي کې یوه بله ګونګې فقره چې د دوو ژبو رسمیت ؤ او د هغه حدود نه ؤ معلوم په وروسته کې دلویو جنجالو او دلویو معرکو سبب شوه حتی تر اوسه پورې هم سرې د هغه آثار لیدلای شي. او دا چې حزبونه نه وو څینې

خلکو چې د دې خبرې چنداني رعايت نه کاوه چې د دې عواقب به څه شي وي مونږ منتظر شوو دې ته چې د احزابو قانون راوځي که نه راوځی د دې رعايت يې نه کاوه د قانون اساسي پر اجمال باندې يې حزبونه بنا کړه خصوصاً د ست چپي گروپونو د هغو د عمل په نتيجه کې په خپله بيا د ست راستي مذهبي گروپونه د شورى څخه د باندې ايجاد شول او د غو دواړو انکشاف وکړ د قانون احزاب د نيستى په نسبت باندې په افغانستان کې نيشنالستى، ليبرالستى او نور ملي احزاب، معتدل يا وسطي احزاب منځ ته رانه غله او هغو د پاچاو استيذان او اشارې ته کتل نو هغه خلا تر اوسه پورې باقي پاته ده او دا تر اوسه پورې چې تاسې په افغانستان کې جنجالونه وينئ، د هغه دوو افراطو دوو قطبو د جنگونو نتيجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸

د خلق ډیموکراتیک ګوند

که څه هم په افغانستان کې د حزبونو قانون نه وُ ولې د ۱۳۴۳ کال په اساسي قانون کې د حزبونو خبره شوې وه د دې قانون په نظر کې نیولو سره د خلق دیموکراتیک ګوند د نور محمد تره کي په مشرتوب په فعالیت پیل وکئ او لومړۍ کنګره یې په ۱۳۴۳ کال کې جوړه شوه. د افغانستان پخواني صدراعظم سلطانعلي کشتمند په دې کنګره کې ګډون کړی وُ:

موسسه کنګره چې د ۱۹۶۵ کال د جنورۍ د میاشتې په لومړۍ نیټه جوړه شوه په هغه کې د رابلل شوو دیرشو تنو څخه اووه ویشت کسانو

ګډون کړی ؤ چې یو دهغو څخه زه هم وم . په نوموړې کنګره کې اووه تنه دمرکزي کمیټې داصلي غړو په حیث او څلور تنه دمرکزي کمیټې دعلی البدل غړو په حیث وټاکل شول چې زه هم یو دمرکزي کمیټې د اصلي غړو څخه وم زه په لومړی کنګره کې دټاکل کېدو څخه وروسته بیا تر هغې ورځې پورې چې دګوند څخه مې استعفی کوله همدغه مقام مې درلودئ.

دافغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند هغه وخت تأسیس شو چې دسیاسي ګوندونو او سازمانونو دجوړېدو دپاره عیني امکانات او زمینې رامنځ ته شوې وې، د ١٩٦٤ کال په اساسي قانون کې یو لړ دیموکراتیکې آزادۍ وړاندې کړی شوې نو په همدې اساس سره دیو لړ تدارکي کارونو څخه وروسته دافغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند تاسیس کړی شو البته دهمدې ګوند دتأسیسېدو څخه هدف لکه څرنګه چې دهغه په اساسنامه کې راغلی وو دافغانستان اولس ته خدمت، دټولنې دزحمتکښې طبقې دحقوقو دفاع داولس دملي حقوقو تأمین، اقتصادي پرمختګ، دخلکو دژوند دسطحې لوړول او داسې نور کارونه وو.

په دې کنګره کې نور محمد تره کی عمومي منشي او ببرک کارمل دوهم منشي وټاکل شول ځینې وایي چې دهمدې وخت څخه دمشر توب پر سر دهغوی تر

منځ اختلاف پیل شو. سلیمان لایق چې د مؤسسې کنگرې غړی دی داخبره نه مني:

موږ دغسې کوم اختلاف په هغه وخت کې د دوی ترمنځ نه لیدئ تره کی د هغه اووه ویشت نفري غونډې په ترځ کې چې مونږ لومړنی کنگره ورته وایو دخپل حزب په اتفاق آرا سره د کنگرې عمومي منشي، دحزب عمومي منشي وټاکل شو او کارمل هغه ته د دوهم منشي په حیث وټاکل شو، په هغه ځای کې یو سړی چې اوس زموږ ترمنځ نشته یو محترم سړی طاهر بدخشي هغه دریمې رایې واخیستې په هغه ځای کې دهغې کنگرې مشهور خلک چې اوس لاژوندي دي دستگیر پنجشېری، صالح محمدزیری، ډاکټرشاه ولی، نوراحمدنور، سلطانعلی کشتمند او دغه کسان دي زه شخصاً هم البته په هغه کنگره کې وم.

عبدالکریم میثاق چې هم په دې کنگره کې گډون کړی ؤ وایي چې دحزب د تأسیس په وخت کې درهبرۍ پر سر رقابت پیل شو:

کله چې د خلق دیموکراتیک گوند تأسیس شو په دې گوند کې د دریو کسانو ترمنځ پر رهبرۍ باندې رقابت ؤ، دا کسان د نورمحمد تره کي، ببرک کارمل او طاهر بدخشي څخه عبارت وو دا رقابت په دې شکل وو چې هر یوه کوشش کاوه چې د مرکزي کمیټې غړي دخان طرفداره کړي او خپل موقف په حزب کې مضبوط کړي، اساسي اختلاف په ظاهري توگه پر

رهبرۍ ؤ او په اصولو کې کوم اختلاف نه ؤ موجود البته نورمحمد تره کی
په تدریج سره دا ادعا وکړه چې هغه په ببرک کارمل باندې سیاسي اعتماد
نه لري نو ځکه نشي کولای چې دهغه سره په یوه رهبرۍ کې کار وکړي.
نور محمد تره کی په هغه وخت کې دحزب عمومي منشي ؤ او دهمدې بې
اعتمادۍ په اساس چې هغه راپورته کړه حزب د ۱۳٤٦ کال دثور په
میاشت کې پردوو برخو خلق او پرچم وویشل شو.

دخلق دگوند تر ویشلو وروسته نور محمد تره کی دخلق او ببرک کارمل
دخلق دبلې برخی چې وروسته د پرچم په نوم یاد شو، مشر شو که څه هم دا گوند
ویشلی ؤ ولې تگ لاره یې یوه وه. سلیمان لایق وایي چې دهغوی ایډیالوژي ملي
او دیموکراتیکه وه:

گوند یوه ملي دیموکراتیکه ایډیالوژي غوره کړه که څه هم وروسته په
گوند کې مارکسیستي لینینستي تعلمیات پراخ شول چې په لکچرونو کې
په تدریسي حوزو دحزب کې چې طبیعی ده هر حزب دغه ډول فعالیتونه
لري په کلتوري فعالیتونو کې مارکسیستي لیننستي تعلمیات تبلیغ او
ترویج شول لیکن حزب په خپله کوم مرام هم چې له هغه نه پاته دی هغه یو
کمونستي مرام نه دی په هغه ځای کې راه رشد غیرسرمایه داري
داقتصاد په حیث منل شوې دی چې طبیعی ده دا یو کمونیستی پروگرام نه

شي کېدای د اقتصاد د پاره او نه شوای کېدای او همداسې په سیاسي عرصه کې ملي دیموکراټیک حکومت ملي په دی معنی چې هغه ضد استعماري او ضد امپریالیستي دا توجیه به ځینې کیده او دیموکراټیک په دې معنی چې هغه د فیوډالي نظام پر ضد چې په هغه زمانه کې د استبداد مظهر یاله کیده دهغه پر ضد توجیه کېدای شي نو ملي دیموکراسي زمونږ سیاست ؤ او په هغه گوند کې په هغه وخت کې د داسې یو دولت پیشبیني کېدله چې په هغه کې یوه پراخه جبهه حکومت وکړي په دې پراخې جبهې کې کارگران ، دهقانان او ملي سوداگر او دغسې وطنپال روحانیون ،روشنفکران ، کسبه او دجامعې ټول اجتماعی اقشار په نظر کې نیول شوي وو.

خو عبدالکریم میثاق وایي چې د گوند د تأسیس په ورځ په ځرگنده سره معلومه شوه چې داگوند چپي او د سوسیالیزم طرفدار دی:

په کنگره کې کله چې خبرې پیل شوې او ځینې خلکو بیانیې ورکړې کله چې نوبت نورمحمدتره کي ته ورسیدئ نو هغه له خپل میز څخه یو سورټوکر راوویست او دا سورټوکر یی د خپل میز پر سر هوار کړ او وروسته یې په خبرو پیل وکړ کله چې نور محمد تره کي دا سور ټوکر په خپل میز هواراوه نو په دغه وخت کې د کنگرې دغړو له خوا په تودو

احساساتو هرکلي وشو. نو ددې خبرې څخه داسې څرګندېږي چې دکنګرې ایدیالوژي چپه وه او دافغانستان دپاره یې سوسیالیزم غوښتئ.

پوهاند رسول امین چې دنور محمد تره کي سره له نژدې پېژندل وايي چې هغوی دشوروي تر کنترول لاندې وو:

اول چې ما تره کی ولیدی ما داسې فکر کاوه چې یاره ځینی شبونه په تره کي کې زما خوښ شول او هغه داوو چې تره کی هم تهوکې کوي زه هم تهوکې کوم په دغه تهوکو کې یعنی سطح یو شان ته وه بیا وروسته چې مادی لیده دی په مسایلو ګرېده دی په ډیرو زړو نسخو ګرېده ما تره کي ته وویل چې تاسې که فکر کوئ چې په شوروي کې کوم شی کیږي دا علمي دي او په نورو ځایونو کې چې کیږي دا غیر علمي دي علمي نه دي. بیا زما یوه واقعه د ده یاده ده چې بحث شو دکتاب په څه محتوی باندې ما ورته وویل تره کي صاحب داته چې وایې داسې نه دي دا عبارات نو ځکه ماویل خپله باندې مارکس وایي چې زړه جامعه دهغې عنعنات او دودونه دا دهرې جامعې هرنسل ته انتقالیږي او ددې نه خلاصیدل ډیر مشکل دي نو ده وویل چې دا تا په کوم کتاب کې لوستي دي ما ورته دکتاب نوم واخیستی، ده وویل دا په کوم ځای کې چاپ شوی دی ما وویل په لندن کې چاپ شوی دی نو ده ماته وویل چې ښه ته دامپریالستانو چاپ شوي

کتابونه کوري ځکه دي مازغه خراب شوي دي البته دا یو ډیر لوی بحث دی لیکن یو شی چې د تره کي او د دوی د خبرونه ماته نتیجه معلومه شوه هغه داوه چې دوی د شوروی اتحاد د کمونست گوند تر ډېر کنترول لاندې وو.

سلیمان لایق وایی چې زموږ پالیسي د امپریالیستي هیوادونو ضد او د سوسیالیستی هیوادونو سره د همکارۍ په رڼا کې پرمخ بیول کیدله:

په دې برخه کې زموږ سیاست د استعمار او امپریالیزم پرضد توجیه کیده چې د هغې زمانې ډیر گرم شعارونه وو د غه نو طبیعي ده چې د سوسیالستي هیوادونو سره د نزدیکت، همدردۍ او همکارۍ او د هغوی د حمایې او د تفاهم د جلبولو یو سیاست تعقیبیده لیکن په طرحو کې کومه داسې طرح هم موجوده نه وه چې هغلته باید مشخصاً څوک په موږ باندې زموږ پر گوند باندې وکولی شي دا اتهام ولگوي چې دوی گواکي په تعبدي طور سره له کوم طرف سره اختلاف او له کوم طرف سره توافق درلود. مگر طبیعي ده چې په هغه مرام کې ویل شوي وو چې د جهان تر ټولو ستر تضاد ژموږه په وخت کې د سوسیالیزم او سرمایدارۍ ترمنځ تضاد دی نو طبیعي ده چې د سوسیالیستي مکتب حمایت شوی و او د سرمایه دارۍ د نیا سره اختلاف نظر افاده شوی ؤ په دې لحاظ ؤ چې

ځینې کسانو هم ډېره عجله وکړه چې زمونږ حزب د یو کمونستي حزب په توګه باندې مارک کړي. بدبختانه چې ډیر وختی' په دغه پیشرفته غرب کې په همدغه انګلستان کې چې ستاسې راډیو له هغه ځای نه ټول جهان ته خپرونې کوي دوی کله چې په هغه زمانه کې یو څه چپ ګرایي به وشوه دخپلو ملي منافعو پر اساس به حزب یوه موضعګیري وکړه پر ضد داستعمار او خصوصاً چې به دامپریالیزم کلمات به یې پکې یاد کړل نو ددغه پیشرفته غرب دقهر او دغضب مورد به ګرځیدل او هغوی دانه زغمل چې دې حزبونو ته داوبخښي هغوی ددغه ملیتونو په بدبختۍ باندې هیڅ وخت ژور فکر نه کاوه چې دلته لوږه ده، دلته فقر دی دلته انسان تحقیر شوی دی، دلته یوه جامعه ده چې هغه هم غواړي چې خپله شتمني، خپل امکانات په کار واچوي نو دوی به دشوروي اتحاد سره او دغسې د سوسیالستي هیوادونو سره دنزدیکت او دهمکارۍ تفاهم په خپلو دښمنیو باندې توجیه کاوه چې دا ګویا ددوی سره دښمني ده زمونږ حزب لکه مخکې چې مو تاسو ته وویل طبیعي ده چې په هغه ځای کې مارکسیزم لیننیزم او علمي سوسیالیزم مطالعه کیده دا دغو هیوادونو ته وغرب ته دا انتباه ورکړه چې ګوره زمونږ حزب یو کمونست حزب دی تر پایه پورې مونږ ونشو کولای چې ځان ددې اتهامه خلاص کړو چې مونږ

ورورجانه یو کمونستي کوندنه یو بلکه مونږ داسې یو کوند یو چې یوه سلسله اقتصادي ریفورمونه چې هغه سوسیالیزم ته نژدې دي نسبت سرمایه دارۍ ته دهغه طرفداري کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹

اسلامی حرکتونه

د ډېره پخوا څخه اسلامي حرکتونه موجود وو ولې منظم سیاسي شکل یې نه درلودئ یو د دې حرکتونو څخه هم ډېر وړاندې پیل شوی ؤ چې ورکې مولوي محمد یونس خالص هم شامل ؤ ولې دهغوی هدف د مدرسو جوړول او د شاگردانو روزنه وه:

زمونږ یو تنظیم په نوم د حزب التوابین باندې جوړ کړلو او هغه تنظیم کې گهیځ صاحب دې خدای وبخښي هغه هم شامل شولو هدایت صاحب دې خدای وبخښي هغه هم زمونږ سره شامل شو لو او دهغه اصلي هدف دا

ؤ چې په عام معارف باندې سلطه پيدا کړي نه په داسې عام معارف باندې
چې هغه د حکومت په چوکاټ کې وي بلکه د هغه نه بهر مدارس جوړ کړي
او هغه هلکان وروزي يو د بل سره يې آشنا کړي چې د سيمو ځوانان سره په
خپل مينځو کې آشنا شي او د سيمو ځوانان واسلامي رشد ته ورسيږي او
د وطن او وطنوالو د پاره د قدر وړ خدمتونه وکړای شي.

داوخت ؤ چې د افغانستان په هر گوټ کې اسلامي سياسي خيالات را پيدا
شوي وو ، د افغانستان جمهور رئيس استاد برهان الدين رباني وايي کله چې هغوی
په بدخشان کې په متوسطه ښوونځي کې په زده کړه بوخت ؤ ورسره دا ډول افکار
پيدا شول او تل به د طاهر بدخشي سره يوځای په مطالعاتو بوخت ؤ ولې کله چې په
پغمان کې ابوحنيفه ليسې ته شامل شو د لته د يوې بلې دنيا سره مخامخ شو:

البته په دې ځای کې موږ د يوې سلسلې بلې دنيا او ډيرو کتابونو
سره مخامخ شولو په دې وخت کې په افغانستان کې چپي او کمونيستي
جنبشونه پيل شوي وو يوولسم او دوولسم صنف ته چې ورسيدو ومولېدل
چې نوي شبان دي نوي ځوانان او نوي افکار وو په دې وخت کې زموږ
غوږونو ته د مارکسيزم او کمونيزم خبرې لړلړ را ورسيدې دا وخت ؤ چې
اسلامي افکار د مارکسيزم سره مخامخ شول په دې وخت کې موږ د خپلو
محدودو معلوماتو په واسطه کوښښ کاوه چې د مارکسيزم سره مقابله

وکړو په دې وخت کې تهذیب او شرعي هم په ظاهره اسلامي افکار درلودل او له موږ څخه دمخه وو چې وروسته بیا جلا شول داوخت ؤ چې موږ پټ اسلامي فعالیتونه پیل کړل، مارکسیستانو علني فعالیت کاوه ولې زموږ کار پټ ؤ کله چې دفاکولتې اول صنف ته ولاړو او استاد نیازی راغی او دځان سره یې نوي معلومات راوړي وو موږ په دې فکر شولو چې باید ښه منظم کارونه پیل شي.

منظم کارونه پیل شوي وو ولې دا کارونه چېپي او ان داچې دافغانستان شمال ته رسیدلي وو، دافغانستان پخوانی صدراعظم انجنیر گلبدین حکمتیار وایي کله چې دلیسې زده کوونکی ؤ دچپي شاگردانو سره به په مناقشه بوخت ؤ:

زما په یاد دي چې زه په امام صاحب کې وم دپرچم دډلې دیوه غړي سره مې مناقشه وه او هغه مناقشې کې په ټولو قضایاؤ کې عقب نشیني کوله او په پای کې چې څه ور سره نه وو پاته ماته یې وویل چې کله ته پوهنتون ته راشې بیا به هلته وضع بدله وي او دا افکار او نظریات چې له تا سره په دې محیط کې دي دا به پرېږدې نو له ماسره دا تشویش ؤ چې شاید پوهنتون دغسې یو محیط وي چې مونږ ته هلته اوسیدل گران وي کله چې زه پوهنتون ته داخل شوم ومې لیدل چې هلته سراسر دپردیو تقلید مسلط ؤ او دا دکمال او دافتخار خبره گڼل کیده چې سړی خپلو ټولو ملي

عنعناتو ته شاکړي. په لباس کې، په کرکتر کې، په شخصیت کې، په خبرو کې به تغیر راولي بهرنی الفاظ استعمال کړي په هر څه کې باید د پردیو تقلید وشي دا کمال ګڼل کیده او لیدل مې چې کمونیستي احزاب په پوهنتون کې فعال دي هغوی ځوانان دالحاد طرف ته بولي له ځان سره بله برنامه هم نه لري د اخلاقي فساد د خورولو نه پرته او د شراب او قمار د محفلونو د جوړولو نه پرته څه نه لري محدود څه ناولونه ورسره دي چې هغه په ایران کې ترجمه شوي د تودې حزب له خوا هم هغه لاس په لاس کیږي او پرته له دې چې د ملک ظروف شرایط په نظر کې ونیولی شي هغه د توتیانو په شان زمزمه کیږي او د پوهنتون حالت داسې ؤ چې متأسفانه تردې وخته پورې یو منظم قوت چې د دغو وارداتي افکارو او تحریکونو مقابله وکړي نه ؤ جګ شوی مونږ هم هغه ځوانان چې په جومات کې مو یو بل سره پیژندل چې له دوی سره عقیده او احساس دی د دې وضعی نه متنفره دي پر نظام او حاکم حالت باندې اعتراض لري او تر اوسه پورې ملحدو چپی ډلو هم نه دي دوکه کړي یو بل سره و پیژندل او بالاخره مو تصمیم ونیوئ چې باید یو منظم کار پیل کړو. یوه ورځ د پوهنتون د فاکولتې په درسي اطاق کې سره کښیناستو یوه شپه چې باران هم اوریدئ د حمل میاشت وه او دوولس کسان وو تعهد موو کړ چې د دې نه

بعد به مونږ د اسلام په لاره کې په منظم شکل مبارزه کوو دهغو کسانو نه اوس یوولس په شهادت رسیدلي دي او زه لا له دی سعادت نه محروم دهغوی په نقش قدم روان یم.

دافغانستان پخوانی جمهور رئیس پروفیسر صبغت الله مجددي وایي چې د پوهنتون شاگردانو چې اسلامي حرکت پیل کړی ؤ ورسره دده همکاري موجوده وه:

د پوهنتون هلکانو یو څه حرکت شروع کړئ هغه هم ما تحریک کړي دي خدای شته تحریک زما داسې وو چې یو جومات ؤ یو مسجد ؤ پوهنتون ته نژدې دي ته به دجمعې په ورځ زه راتلم مونځ به مې کاوه دلته د پوهنتون هلکان راتلل ما ورته داسلام په باره کې خبرې کولې دوی ویل دا اسلام چې تاسو وایئ دا مونږ نوی اورو دا نوې خبره ده. بیا زما کورته لس لس دوولس تنه د دوی راتلل معلومات یې اخیسته ما ورته ویل چې دغه اسلام دی دغه انجنیر احمدشاه ماته همیش راته ده ته ماکتابونه ورکول ده ته ما درسونه او په اسلام کې معلومات ورکول بیا یو صوفي قربان یې کاوه چې اوس هم دجمعیت سره دی هغه به راتلئ استاد رباني ته مې ویل چې دخدای دپاره ته راشه دا په پوهنتون کې ته درس ورکوې هلته ته کولی شې چې رهبري د دغه کسانو وکړې دا یې نه کوله. هغه وخت ماته

دعوت راغی دلیبیا نه چې ویل یې هرڅوک چې تاسې دځان سره راولئ چې ټکټونه ورته ولیږو ماد استاد رباني نوم ورکړ اشنامې ۇ ، پیژانده مې دده نوم می ورکړ ، دهغه بل رباني چې په ابوحنیفه کې ۇ دهغه نوم مې ورکړ ، دغلام نبي نوشاد نوم مې ورکړ ، دعشرتي نو م می ورکړی عبدالاحد عشرتي ، دنیازی غلام محمد نیازی چې دفاکولته شرعیات ۇ دهغه نوم می ورکړ . دحکومت په سطح نه وو ټول ډاریدل فقط ماسره هغه رباني دامام ابوحنیفه ولاړ ، نماینده دګهیځ ولاړ او غلام نبي نوشاد او نور نه ولاړل ټول وډار شول نو ما ویل زه باید دوی آزاد کړم چې دنیا یې وپیژنی خلک یې وپیژني دوی خو چانه پیژندل بیخي دا حرکت ما تقویه کړی دی همیش زما کورته دا هلکان راتلل همیش دوی چې بندیان کیدل دا حکمتیار بندي شو زه تللی یم خلاص کړی مې دی.

دمجددي صاحب ترڅنګ نورو هم داسلامي تحریک ملاتړ کړی دی ، دحزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې داحرکتونه انفرادي وو او تنظیم شوي نه وو :

ته ماته ووایه چې ترمانه په پوهنتون کې یوه دوره دمخه یی تا په هغو کلونو کې څه تحرک ، نشاط ، فعالیت داسلام په نامه لیدلی ، مظاهری ، اعتصاب میتینګ ، اجتماع ، دکتابونو خورول ، اجتماعات جوړول دعوت

ورکول څه شي دی لیدلي وو په منظم شکل. مونږ چې پوهنتون ته راغلو یو څه مونه دي لیدلي که چېرته دغسې یو تحریک وای نو مونږ دبل حزب بنستې اینبودلو ته هم نه مجبوره کیدو منظم کاربه روان ؤ مونږ به په هغه کې برخه اخیستې وای ماته خو دغسې یو منظم صف په نظر نه دی راغلی او دچانه مې هم نه دی اوریدلي هغه څوک چې دعوی کوي ددې یو دوه نه یې شمیرنه زیاتیږي داځنګه تحریک دی چې د دې نه دمخه دې نه نشریه ولري، نه دې دهغوی فعالیت محسوس وي نه دې هغوی تظاهرات او اجتماعات ولري، نه دې نظم ولري او نه دې دیو دوودرو کسانو نه هغوی تجاوز کړی وي په دوو درو کسانو کې دې راخلاصه شي آیا دې ته هم تحریک ویل کیږي کیدای شي چې ډیرو کسانو سره دا احساس ؤ په انفرادي طور له وضع ناراض وو اعتراض یې درلود غوښتل یې چې داسلام له پاره څه وکړي او دالحادي چپي ډلو مقابله وکړي، په اجتماع کې بدلون راشي، ښه دا احساس له ډیرو سره وو خودا انفرادي احساس نه باید سړی داسې تعبیر کړي چې دتحریک اساس ایښودل شوی دی کوم صف جوړ شوی دی.

که څه هم منظم سیاسي فعالیت نه ؤ ولې دځینو حرکتونو پرضد چې داسلام سره برابر نه وو پوره مخالفت کیدئ یوه هم دملایانو مظاهره وه چې دهغې

لیکنې پرضد جوړه شوې وه چې د پرچم په جریده کې د لینن د سلمې کلیزې په موقع لیکل شوې وه. پوهاند مجددي هم دې لیکنې ناراحته کړی ؤ:

بس نو ما په دا کور کې اور واخیست ما ویل زه خو ځم خو دا خلک راټولوم او مظاهره جوړوم نو په دې کې زه راغلم ما ته چا وویل چې دا مظاهره جوړه شوې ده علما په دغه متأثره دي، علما راغلي دي مظاهره یې کړیده څه ته راغلي دي؟ شوری ته راغلي دي! ما ویل والله دا عجبه خبره وشوه اول همداسې یو توارد ؤ سره له دې خوا علماؤ شروع کړه دهغه خوا ما شروع کړه چې راغلو ګډ شوو هلته. قبله ګاه صاحب را ته وویل چې وه هلکه څه کوې؟ هلته اووه زامن مې هلته ؤ ما ویل که دا اووه زامن مې ټول قتل شي زه خو د دې نه تیرېږم چې باید دا کمونستان جزا ته ورسیږي باید بندي شي او دا محاکمه شرعي شي نو په دی کې بیا نو همدغه ؤ چې د علماؤ سره تر آخره پورې زه ولاړوم بیا علمأ بندیان شول او ولس تنه تقریباً د دوی بندیان شول. بیا عبدالولي رئیس قوای مرکز ؤ هغه سره ما شروشور کړی دی یو نیم ساعت خبرې مي کړې دي د دوی نه مي وعده واخیسته چې اعلیحضرت د خارجه راشي، دی سفر ته تللی ؤ چې راشي دوی خلاصوم زه خپله تلم بندي خانې د همزنګ ته دوی مې د لاس نه نیولي دي خلاص کړي مې دي راویستي مې دي. چې دوی بندیان وو ما هلته

کومکونه ورته رسول نو دا خبره په دې مظاهره کې الحمدلله سرقافله وم بالکل تر آخره پورې په شوری کې اوس نمایندګان د شوری شته چې شوری ته زه ورغلم ما خبرې کولې په موټر باندې، په لاری باندې جګ شوم ما خبرې کولې بیا زه په نمایندګۍ د علماؤ تللی یم شوری ته دوکیلانو سره مې خبرې کړې دي کلکې خبرې مې وکړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰

کابل پوهنتون د سیاسي فعالیتونو ډګر

کابل پوهنتون په دې دوره کې داسې یوه تعلیمي مؤسسه وه چې په سیمه کې یې ساری نه درلودئ او ورکې پوره ډیموکراسي وه پوهاند عبدالحی نظیفي چې د پوهنتون استاد ؤ ورته درنه دنده سپارل شوې وه او په پوهنتون پوره خبر دی:

د پاشاه د سلطنت په آخرو وختو کې د پوهنتون ریاستونه او عمومي ریاست او د فاکولتو ریاستونه انتخابي ؤ چې په هغه جمله کې رئیس پوهنتون هم انتخابي ؤ او رئیسان د فاکولتو هم انتخابي وو او هر ځل به

دځلورو کلويا دومره وختونو دپاره انتخابيدل. کانکور دپوهنتون چې زه يو دهغه خلکو نه وم چې په دې کې مې کار کاوه او مونږ به په ټول افغانستان کې امتحان اخيست او داامتحان به مونږ په داسې معيار سره اخيسته چې هم د تيرينکوټ دليسې نفر په دې پوهنتون کې شامليده او هم دکابل دحبيبيې دليسې په دې پوهنتون کې شامليده او مونږدا مقايسه داسې کوله چې دولاياتو نفر مو دولاياتو سره مقايسه کول او دکابل نفرمو دکابل سره مقايسه کول داسې مونږ نه کول چې دکابل نفر د ولايتونو سره مقايسه شي او دولاياتو دکابل سره مقايسه شي معنی ددې رقم مقايسې دا وه چې مونږ فکر کاوه هغه سړی چې دخپلو ملګرونه دده ذکاوت ځومره زيات دی په اطرافي ليسو کې هم هغه مو انتخاباوه او هغه بيا په تجربه کې دا وښودله چې دهغه هلکانو په خوا کې چې هغوی دمکتب ټول پروګرام نسبتاً په پوره ډول تطبيق کړی دی او هغه چې نه دی کړی دواړو کولای شول چې دا د درس بار په آسانۍ سره يوسي ترهغه ځايه پورې چې زه پوه شوی يم په دې امتحانوکې هيڅا نه حکومت او نه بل چا دشخصي غرض دپاره مداخله نه کوله.

همدا وخت ؤ چې کابل پوهنتون دسياسي فعاليت مرکز وګرځيدئ تورپالی اعتمادي چې دپوهنتون انتخابي رئيس ؤ وايي چې دپوهنتون ډېر مشکل وخت وه

د پوهنتـون ډېرې مـشـکلې ورځـې وې، هم د افـغـانسـتـان د مـعـارف مشکلې ورځـې وې بدبختـانـه ټولو خـوا وو چې غـرض يې درلودئ په پوهنتون کې لاس واهه په افغانستان کې د سیاست ساحه دومره پراخه نه وه يوائینی ځای د کابل پوهنتون ؤ چې د سیاسي فعالیت مرکز ؤ هلته چپ و راست افراطي او غیر افراطي موجود وو هلته کار کول ډېر ګران و زما په اداري تجربو کې د پوهنتون ریاست بدترینې ورځې وې کله چې په خوب کې هغه ورځې و ماته را یادې شي ما پرېشانه کوي.

په دې وخت کې مظاهرې جوړې وې او د محصلانو اتحادیې ته مبارزه جاري وه او وایي چې پوهنتون د سیاسي حزبونو د فعالیت ډګر ګرځیدلی ؤ په لندن کې د افغانستان پخوانی شارژدافیر تازه خان ویال چې د خلق غړی او اتحادیې ته کاندید ؤ وایي چې د خلقي ډیموکراسۍ سره يې موافقه نه لرله نو ځکه ورته حزب اجازه ورنه کړه چې کاندید پاته شي:

له تره کي کره لاړمه او تره کي وویل چې زما خوښه داسې ده چې ته زمونږ با استعداده کدريې او زمونږ نازولی کدريې. تره کی په زړه کې ډېر خوږ سړی ؤ ډېر زبردست سړی ؤ که داسې دې کړي وای چې سبا انتخابات دي د انتخاباتو وړاندې دې مونږ ته یو لیک راکړی وای چې زه د افغانستان

ډیموکراتیک ګوند ته وفاداریم نو سباته په انتخاباتو کې شرکت کولای شې او که نه مو نو فیصله داسې کړې ده چې ستا په ځای بل څوک معرفي کړو نو ما ورته وویل چې رفیقه محترم دا خو عجبه خبره ده چې که چیرې زه د ګوند غړی یم او ددې ګوند د پاره مې په دا تیرو کالونو کې داسې کارهم کړیدی چې کله کله ستا د تائید وړهم ګرځیدلی دی نو دا څنګه اوس نوې معجزه را ووتله چې زه بیا خط درکوم چې تره کی صاحب زه دې ګوند ته وفاداریم او که زه خط درکړم او هم وفادارونه اوسیږم خو وفادارنه یم منتها دومره په وضاحت سره درته وایم چې زه د خلقي ډیموکراسی شعارته وفادارنه یم دا دافغانستان داوسنی جامعې د پاره تطبیقي شعارنه بولم دافغانستان دخلق دیموکراتیک ګوند یو ملي ګوند بولم او ډیموکراتیک ګوند یې بولم.

دا داسې وخت و چې په کابل پوهنتون کې د شعله جاوید او پرچم پوره زور ؤ او ډیر استازي یې د محصلانو اتحادیې ته وتاکل شول. په دې وخت کې دچپي حزبونو ترڅنګ اسلامي حرکتونه هم په پوهنتون کې پیل شول دحزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار چې په دې وخت کې د پوهنتون محصل ؤ وایي چې په لومړي سر کې دهغوی شمیر کم ؤ ولې وروسته یې وکولای شول چې په اتحادیه کې اکثریت تر لاسه کړي:

د پوهنتون په شرایطو کې چې کله دا تحریک ابتدا پیل شو زمونږ لومړۍ مظاهرې او اجتماعات داسې وو چې د پنځوس او شپیتو نه به یې تجاوز نه کاوه تاسې په خپله د دغسې صحنو شاهدیاست د پوهنتون په اوضاع باندې کمونیستي احزاب مسلط وو هغوی ترمونږ ډیر دمخه کار شروع کړی ؤ کم نه کمه شلور پنځه کاله هغوی زمونږ نه دمخه کار پیل کړی ؤ چې په علمي مؤسساتو هغوی تسلط درلودئ. رژیم دهغوی ترشا وي او لویو طاقتونو دهغوی حمایت کاوه او دا هره ډله دبهر نه تغذیه کیدله او دهغوی مرسته ورسره وه دد دې په مقابل کې بل طرف ته محدود دځو ځوانانو په سطح یوه اجتماع یوه ډله چې نه بهرنۍ پشتوانه لري او نه دهغه ترشا لوی قوت ولاړ دی او غواړي چې په ملک کې تبدیلي راولي رژیم هم دغسې چې له هغو قوتونو نه احساس دخطرنه کوي بلکه هغه که دچانه احساس د خطر کوي نو همدا تحریک دی فکر کوي چې د دې ریشې په ملت کې دي او ژر ملت راپاځولای شي ملت منظم کولای شي او دا په یو خطر بدلیدای شي دنورو ډلو مهار کول ډیر آسان دي هغه حداعظمي د روشنفکرانو په سطح کې محدود دي اما دا چې ملت دنورو اقشارو سطحی ته دې هغه نفوذ نه وي کړی او له هغه نه دې ډیر ژر یو خطر جوړ شي ددې احتمالات ورته ضعیف بریښیده او ظاهر شاه صریحاً ویل چې د

سرو بیرغونو په ځای دا شنه بیرغونه اصلي خطر تمثیلوي او د دې مخه نیول بیاګران دي. همدا وجه ده چې تاسو لیدل په هغه وخت کې د کمونیستي احزابو یو کس هم زندان ته نه لاړو مګر د نمایش د پاره د څو ورځو په خاطر ولې زمونږ ګڼ شمیر کسان د ظاهرشاه په وخت کې زندان ته لاړه او په مودو مودو په زندانونوکې پاته شول. حالت د غسې وو چې د اسلامي تحریک د پاره خلکو شرایط سازګار نه ګڼل ولی الحمدلله د خلکو د تصور خلاف په ډیره کمه موده کې نهضت وتوانیدلای شو چې د علمي مؤسساتو د اکثریت ملاتړ ترلاسه کړي. تاسو ته به په یاد وي چې په لومړیو انتخاباتو کې مونږ نه« ۹ » څوکۍ د محصلینو په اتحادیه کې ترلاسه کړې په دوهم کې دوولس څوکۍ او په دریم انتخاباتو کې مونږ دوه ثلثه څوکۍ ترلاسه کړې. دا داسلامي تحریک روز افزون وده او نفوذ په علمی موسساتو کې ښیي.

د پوهنتون ترځنګ لیسوته هم سیاسي فعالیت ورسیدئ عزیز نعیم چې د کابل پوهنتون استاد ؤ په ابن سینا کې د پولیسو حمله لیدلې ده چې وروسته بیا کابل پوهنتون ته ورسیدله:

هغه مظاهرې چې په ۱۳٤۸ کال په پوهنتون کې شروع شوې د ابن سینا دلیسې د اعتصاباتو څخه را پیدا شوې په ابن سینا کې چې

د پوهنتون په څنګ کې موقعیت درلودئ شاګردانو معلمان ګروګان ونیول او تر دوو هفتو وروسته پولیسو مداخله وکړه په دغه وخت کې چې دماسپښین دوې بجې وې زه پوهنتون ته روان وم او دا حال مې په خپله ولیدی په هر حال زه پوهنتون ته ورسېدم او تدریس مې شروع کړئ او د پوهنتون محصلان د دې واقعې څخه چې ډېره تازه وه نه وو خبر نیم ساعت وروسته د ابن سینا شاګردان پوهنتون ته ورسیدل او زما صنف ته راغلل او وې ویل چې ستاسې د ورونو څه حال دی تاسې اوس هم په صنف کې یاست دلته زه په ډېر مشکل موقف کې واقع شوم محصلانو ته مې وویل چې ستاسې اختیار دی که مو درس په ګټه وي پاتې شئ او که مو مظاهره په ګټه وي ولاړ شئ په هر حال ډېر محصلان پاتې شول په بله ورځ په پوهنتون کې مظاهرې جوړې شوې وروسته پولیسو مداخله وکړه او یو تعداد استادان ووهل شول د پوهنتون استادانو سخت عکس العمل وښود چې په نتیجه کې استادانو غونډه وکړه او یوه فیصله نامه صادره شوه چې ما هم امضاء کړه. په دې فیصله نامې کې د حکومت څخه وغوښتل شول چې دې موضوع ته جواب ووایي.

پوهاند محمد رحیم الهام چې د پولیسو دا حمله ولیدله چې ورکې دده شاګردان او نور استادان وهل شوي وو وایي چې د دې حملې د عکس العمل په نتیجه کې هغوی وکولای شول چې د استادانو انجمن جوړ کاندي:

ولاړو اتاق شوری علمي ته په شوری علمی کې کښيناستو استادان هم راغلل په هغه وخت کې خو دا جريانونه هم وو ګوندونه هم وودا اکثره ددې ګوندونو مشران او دا خلک چې په پوهنتون کې وو دا ټول راغلل. يوازې صاحب موږ انجمن جوړ کړئ تصادفاً استادان سره راغونډ شول دلومړي ځل له پاره دافغانستان داستادانو انجمن جوړ شو په دې کې چونکه دا ابتکار ما کړی وزه دعمومي مجمعې له خوا ، دټولو استادانو له خوا ددې انجمن دمنشي په حيث وټاکل شوم بيا وروسته دهر پوهنځي نه چې خلک راغلي وو دا هلته سره يو ځای شولو او موږ علي محمد زهما خپل رئيس وټاکئ او ډاکتر هاشميان هغه هم په دې هيئت رئيسه کې دی هم منشي وټاکل شو. نو موږ مبارزه شروع کړه داستادانو او دشاګردانو دحقوقو د ساتنې په خاطرباندې چې په علمي مرکز باندې تدريسي مرکز باندې بايد داسې حملې ونه شي.

جنرال عبدالحکيم کتوازی چې دژاندارم او پوليسو عمومي قوماندان ؤ او دا مظاهرې يې دنژدې څخه څارلې وايي چې ددې حرکت پيل محصلانو په خپله کړی ؤ:

حرکت هم دمظاهرې دګروپوله طرفه وشو داسې چې دوی په پوليسو حمله وکړه پوليسو چې له ځانه دفاع وکړه دوی منډه واخيسته چې دپوليسو په مقابل کې دوی تيښتې ته مجبور شول دوی پر پوهنتون حمله

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه، د پوهنتون شیشې یې ماتې کړې، دروازې یې ماتې کړې. بعضې نجونو ته یې اذیت ورورساوه او ددې دپاره چې دا په نام د دولت تمامه شي.

داسې کله کله به د پولیسو او د مظاهره چیانو په منځ کې د ډبرو ګذارونه که به وشول د مظاهره چیانو له خوا به کیدل په پولیسو باندې یو نیم زموږ د پولیسو نه چون اکثراً افراد عجمي ؤ او دا وو که به یې احساسات و توریدل یو مظاهره چې ته که به یې یو سوک یا یو لرګی ورکړی وي دا زه ویلی نشم ولې زموږ په سویه د محاکمې د قانون د بندي ګرۍ په سویه باندې د دوی هغه مشرانو چې د هغې جملې یو ډاکټر نجیب و له ما سره دوه دری واره بندي شوی دی په اوس وخت کې په قدرت کې هم یوه ورځ سره مخامخ شولو صحبت د قانون و دې ته راغی ما په صراحت ورته وویل چې ته خوله ماسره دوه دری واري بندي شوی یې. ویل هو! ما ویل اوس هم زه حاضریم، ددې دپاره چې زه دی قانون ته یا قانوني روش ته راوبولم، نو ورته ومی ویل زه اوس هم حاضریم که کوم خلاف قانون حرکت زما له خوا یا زما په وخت کې د پولیسو له خوا د تا سره شوی وي چې زه اوس د هغه جواب ووایم ،ده راته وویل نه داسې حرکت نه دی شوی.

۲۱
آزاد مطبوعات او جريدې

د محمد ظاهر شاه د ډيموکراسۍ په لس کلنه دوره کې آزادو جريدو ته د خپرولو اجازه ورکړل شوې وه. محمدحسن اولس مل چې همدا اوس په ناروې کې د مجاهد اولس داخبار په خپرولو لګيا دی وايي چې د محمدظاهرشاه د سلطنت په وروستي وخت کې آزادو مطبوعاتو ته د تنفس موقع په لاس ورغلې وه:

په افغانستان کې د پخوانی پاچا محمدظاهرشاه په وروستيو

لسوکلونو کې په نسبي ډول آزادو او ملي خپرونو ته د تنفس کولو موقع په لاس ورغلې وه په دې جرایدو کې یو شمیر جراید مثلاً دافغان ملت جریده وه، مساوات جریده وه ، گهیځ ؤ ، ملت ؤ ، کاروان ؤ ، پیام امروز ؤ ، دسبا په نامه یوه جریده وه، پیام وجدان ؤ افکار نوؤ ، دخلق جریده وه، د پرچم جریده وه، دشوخک په نامه یوه جریده وه، ترجمان ؤ ، روزگار ؤ او افغان جریده وه چې زه یې په خپله مسئول چلوونکی وم او داسې نور جراید په دغه وخت کې را ووتل.

په دې جریدو کې دخلق جریده هم شامله وه چې دخلق د ډیموکراتیک گوند نشراتي اورگان او دنور محمد تره کي په مشرتوب او دبارق شفیعي په مسؤول مدیریت راوتله. د خلق جریدې د دولتي سکتور او اصلاحات اراضي طرفداري کوله. کله چې دخلق ډیموکراتیک گوند وویشل شو نو د پرچم جریده پیل شوه. په چپي جریدو کې شعله جاوید هم یوه مهمه جریده وه چې په کابل کې یې لوستونکي زښت ډیر وو. دافغان ملت مسئول مدیر قدرت الله حداد وایي چې دهغه دجریدې هدف دا ؤ چې دافغان ملت جریدې له لارې دخارجي ایډیالوژیو دطوفان مخه ونیسي:

افغان ملت په لومړنیو اخبارو کې وو چې په ۱۳٤۵ کال کې نشر شو او ددې دامتیاز خاوند ډیپلوم انجنیر غلام محمد فرهاد ؤ او مسئول مدیریې زه وم البته په ابتداء کې پنځه شمارې احمدعلي ملت یار هم مدیر

داخبار ؤ بيا پنځه شمارې وروسته هغه استعفى وكړه بيا ما دا اخبار په غاړه واخيستو نو دافغان ملت هدف دا ؤ چې موږ داسې محسوسه كړله چې يو طوفان افغانستان ته راتلونكى دى چې هغه داخارجى ايډيالوژۍ ګانې يا مفكورې دي چې زياتره دشمال له خوانه اويو مقدارهم دغرب له خوانه را روانې وې نو موږ ددې دپاره چې دافغانستان خلك خپل هغه تاريخي هويت او تاريخي شخصيتونه او تاريخي اعمال ورك نه كړي نو ددې دپاره لازمه وه چې يو غږ يا يو چراغ ددې خپلو خلكو د تاريخ او دعقايدو پربنا هم بل وي په دامنځ كې زمونږ هدف دا ؤ چې دافغانستان خلك دا خپل مشران وپيژني په خپلو مشرانو پسې لاړ شي نه د پرديو مشرانو پسې موږ په دى معتقد وو چې اعليحضرت احمدشاه بابا دومره يوه عالي فلسفه درلوده او دومره ملي فلسفه يى درلوده چې موږ به هيڅاته محتاج په دنيا كې پرې نږدي چې موږ له هغه نه څه راواخلو موږ بايد دده په حضور كې دده له لمنې نه بايد يو څه راټول كړو نه دبل چا له لمنې نه.

دافغان ملت ترڅنګ مساوات هم يوه منځ لارې جريده او دصدراعظم محمدهاشم ميوندوال دډموكرات مترقي نشراتي ارګان ؤ ، ددې اخبار مسئول مدير پوهاند محمد رحيم الهام وايي چې روشنفكرانو په دې جريده او نورو چاروكې

د میوند وال سره مرسته کړې وه:

کله چې میوند وال امیدوار شو چې صدارت ته ورسیږي نو یو څو تنه روشنفکران یې سره راغونډ کړل دوی ته یې وویل چې زما د پاره یوه برنامه د عمل جوړه کړئ چې زه څه وکړم په دې کې موږ کښیناستو زه فکر کوم دلومړی ځل له پاره د عمل یوه معینه برنامه جوړه شوه چې هغه برنامه بیا په مختلفو ژبو هم ترجمه شوه او دلومړی ځل له پاره دیو کتاب په شکل باندې دا برنامه جوړه شوه او بیا میوندوال دا برنامه په ملي شورى کې ولوستله او ددې برنامې په بنا باندې ده ته د اعتماد رایه ورکړه شوه، دی صدر اعظم شو موږ دغه څو تنه روشنفکران چې وو داسې موغوښتل چې په حکومت باندې دیو اخبار په واسطه فشار راشي چې خپله دغه برنامه عمل تطبیق کړي نو له دې جهته موږ د قمچینی په حیث باندې دا اخبار غوښتی چې استعمال کړو چې سرغړونې څوک په حکومت کې ونه کړي په لومړي سر کې او دغه ټوله فلسفه چې په دې کې داخلي انکشاف دافغانستان په ټولو څانګوکې د کلتورنه نیولي په اقتصادي برخوکې، په اجتماعي برخو کې او په خارجي سیاست کې داټول داسې په منظم شکل سره راغلي وو او موږ په عین زمان کې غوښتل چې دغه ډیموکراسي څومره چې په اساسي قانون کې منعکسه شوې وه هم هلته

دحکومت په واسطه تطبيق شي او دشاهي مشروطې خواته موږ داساسي قانون پرېنا باندې په عملي توگه حرکت وکړو دهمدې جهته کله کله نو ما په خپله هم دا روزنامه نگاران راپورتران دې خوا هغه خوا ليږل او په وزارتخانو کې چې به قصې پېښېدې دا به موږ په لومړي سرکې هم په اخبار کې نشرولې يو وارې وزيرانو بغاوت وکړ، بغاوت يې په دې وکړ چې ميوندوال ته يې وويل چې موږ مو وزيران کړي يو په عين زمان کې دا اخبار هم په تا پورې اړه لري نو که انتقاد هم په موږ باندې کوې په اخبار باندې ددې پرځای موږ موقوف کړه او دوی يو وارې استعفی هم وکړه يعنې ددې اخبار فشار دومره ډېر ؤ چې موږ حتی په ميوندوال باندې هم کله کله انتقادونه کول نو زموږ هدف داؤ چې ديموکراسي په ښه مترقي شکل باندې او دافغانستان دټولو اوضاعو دتشخيص پر بنا باندې دغه د مترقي ديموکراسۍ په نامه باندې يا دمترقي ديموکراسي دفلسفې په اساس باندې موږدا اخبار چلاوه. دی اخبار ورو ورو په ټولنه کې ډېر حيثيت پيدا کړ او علی الخصوص په هغه وخت کې چې بيا يوه جبهه غوندې جوړه شوه دهلمند داوېو دويشلو په برخه کې نو کله چې ميوندوال بيا په خپله دصدارت نه ولويدئ دلته دې اخبار چې داپوزيشن شکل غوره کړ په دغه وخت کې دې اخبار ډېر اهميت پيدا کړ.

محمد حسن اولسمل چې په دې وخت کې دافغان جریدې مشر او مسؤول مدیر ؤ وایي چې دهغه اخبار آزاد او یوه ملي جریده وه:

دافغان جریده یوه آزاده ملي جریده وه او په هیڅ یوه گوند پورې نه وه تړلې. افغان جریدې داساسي قانون دپوره تطبیق ملاتړ کاوه امریکایي پروفیسور دوپرې په خپل کتاب ، افغانستان، کې ددې جریدې په هکله لیکلي چې افغان جریدې په افغانستان کې پارلماني ډیموکراسي غوښتله د لته باید ووایم چې دافغان جریدې په قلمي همکارانو کې دافغانستان پرځوانو لیکوالانو سربیره اروا ښاد گل پاچا الفت ، اروا ښاد پوهاند عبدالحی حبیبی ، مرحوم محمدهاشم میوندوال، مرحوم عبدالروف بینوا ، جناب سید شمس الدین مجروح شامل او دغه نوموړی دایمي قلمي همکاران وو نو ددې نه تاسو ددې جریدې اهمیت معلومولای شئ چې مثلاً دې کې به څنگه خپرونې کیدلې همدارنگه دافغان ملي جریده په اولسي جرگه کې هم دملت دانتخاب شوو وکیلانو د قاطع اکثریت دملاتړ نه برخورداره وه حکومت پخوا پټ او بیا وروسته په ښکاره توگه په مطبعه کې دمسؤول مدیر په نامه یو سړی کینولی ؤ نوموړي به په خپلو ذره بیني عینکو د آزاد و اخبارونو خپرونو مطالب له نشرنه دمخه دنظره تیرول او کومې خبرې به چې ډیر حساسیت پیدا کاوه او یا به دحکومت په گټه نه

وې فوراً به يې ترې حکومت خبراوه. حکومت به يا د خپرونې په مسؤول چلوونکي فشار راووست چې دا مطلب وباسه او يا به يې د نشر نه وروسته په داخل د فابريکې کې پخواله دې چې د چا لاس ته ورسيږي خپرونه مصادره کړه چې د افغان ملي جريدې ډيرې ګڼې په همدغه توګه مصادره شوې دي. لکه څنګه چې ما مخکې اشاره وکړله مهم سياسي او ملي شخصيتونه د دې قلمي همکاران وو او حکومت د دې تحمل نشو کولای. نو دې جريدې د هلمند داوبو په موضوع کې ډير سخت موقف نيولی ؤ زه په هم هغه وخت کې څلور کرته پاچا وغوښتلم لاکن ما ونه منله حکومت هم راسره تماسونه ونيول بالاخره دامير عباس هويدا د هغه وخت د ايران د صدراعظم دراتګ نه درې ورځې مخکې د شپې داتو بجو په خبرونو کې زما د جريدې د مصادرې اعلان وشو چې د دې جريدې خلاف د قانون نشريات کول او دا به نوره نه نشريږي.

د دې مصادرې معنی دانه ده چې پوره آزادي نه وه عبدالحميد مبارز چې د باختر آژانس مشر ؤ وايي چې په هيڅ يو هيواد کې هم پوره آزادي نه ده موجود:

زه فکر نه کوم چې په جهان کې به کامله آزادي موجوده وي په نسبي ډول زموږ د مملکت په سويه ډيموکراسي موجوده وه. د افغانستان د ملي او

ټولنیزو مصالحو په نظر کې نیولو سره په افغانستان کې یوه نسبي ډیموکراسي موجوده وه د مثال په ډول زه تاسې ته ویلی شم چې باختر آژانس به همیشه آزاد خبرونه ورکول مونږ به د چا سره سلا نه کوله مگر کله چې به ډیره مهمه موضوع وه په هغه صورت کې به مو مشوره وکړه مونږ به د ریوتر، اې پي، اې ایف پي، تاس او نورو خبري ایجنسیو خبرونه اخیستل او د افغانستان په مطبوعاتو کې به نشریدل زه تاسې ته ویلای شم چې په باختر آژانس کې پوره آزادي موجوده وه کله چې په شوری کې د صدر اعظم نور احمد اعتمادي د حکومت په مقابل کې د سلب اعتماد رایه ورکړله شوه نو په هغه وخت کې د حکومت د خوښې خلاف دا خبر نشر شو.

۲۲

قومي جوړښت

په افغانستان کې په وروستيو کلونو کې ځيني قومونو شکايت کاوه چې ورته حق نه دی ورکړل شوی زمونږ ملګری اسحق نګارګر چې د بلخ او سيدونکی او د اوزبکو او نورو قومونو سره يوځای اوسيدلی دی دا شکايت نه مني:

په عامو خلکو کې خو دا خبره نه وه ځکه چې د دوی په منځ کې ودونه شوي دي د دوی وينې سره ګډې شوې دي مګر په روشنفکرانو، په تعليم يافته ځوانانو کې دا خبرې وې. اما په عادي خلکو کې نه، تا سو خو پوهيږئ چې د افغانستان په روشنفکرانو باندې د چپي افکارو يو قسم

تسلط ؤ. نو په روسیه کې کله چې ستالین دبیلابیلو قومونو خبرې کولې او دهغو دپاره یې آزادي غوښتله نو په افغانستان کې هم دبیلابیلو قومونو روشنفکرانو داسې فکر کاوه چې ددوی قوم یا ددوی په خبره ددوی ملیت دحاکم ملیت یا دپښتنو له خوا ځپل شوی دي او په هغو باندې دپښتنو لخوا ظلم او تعدا شوې ده خو دا دکتاب له نظره کیدای شي چې صحیح خبرې وي مگر بالفعل په افغانستان کې چې گورئ مثلاً دافغانستان په شمال کې ځمکه نشته پراخ دښتونه دي چې دحکومت له خوا دلامالکې ځمکې په نوم خلکو ته ورکول کیدې مگر هلته داوبو خبره ده چې دافغانستان په شمال کې مثلاً په بلخ او په جوزجان کې اوبه نشته داوبو پر سر کله کله دبیلابیلو قومونو په منځ کې شخړې پیدا کیږي دپښتنو په منځ کې هم کله کله د دوی گټې یو له بل سره ټکر خوري او د دغسې ټکر خبره چې راشي بیا پښتانه هم په خپلو منځو کې سره وهي.

اهل تشیع چې په کابل، کندهار او دافغانستان په نورو سیمو کې میشته شوي دي باور لري چې ورسره برابر چلند نه دی شوی. آیت الله شیخ محمد آصف محسني چې داهل تشیع او حرکت انقلاب اسلامي مشر دی وایي چې دا طبیعي خبره ده:

طبعاً زموږ عقیده دغه ده چې کیدئ. په قندهار کې یو وار دغسې یو

جنگ شو تر اوسه پورې د چورا په واقعه معروف دی خلک شهیدان شول.

دا جهالت د مسلمانانو په منځ کې شته د مذهب په نامه تعصب، د قام په نامه مثلاً اوس دا یوې ازبک دی، یوې تاجک دی، یوې پښتون دی یوې شیعه یو یې هزاره بیا په پښتون کې تاسې خبر یاست یو په قندهار کې دا فلان زیې دی او دا فلان زیې دی. دا ټول شیان جهالت وو اوس الحمدلله ښه شوي دي پس له انقلاب څخه اوس هغه شی نشته ښه شوي دي لاکن یو څه سیاست وو یو څه جهالت زموږ په شرق ډیر جهالت موجود دی تنها دا نه دي چې دا د شیعه او سني طبقې په منځ کې په افغانستان کې تعصب موجود وو قومي او نژادي تعصبات هم موجود وو ما تاسې ته وویل چې په پښتنو کې هم په ځای ځای کې ډیر تعصبونه موجود وو دا ټوله دا ناروا تعصبونه وو.

داهل تشیع ډیر خلک د کابینې غړي او ان دا چې د پښتني ولایتونو څخه پارلمان ته رسیدلي وو یو د دې کسانو څخه هم نور محمد اکبري و چې د کندهار د ښار څخه انتخاب شوی و آیت الله محسني وایي چې د هغه د انتخاب سره هم حکومت مخالف ؤ:

په دغه دا کبري په موقع کې والي د قندهار ما ته وویل یوه ورځ چې پام کوه چې دا اکبري ځان کاندید نه کړي دا د کندهار محیط دا تحمل نه لري

چې دی کاندید شي ما ورته وویل چې زه دا کار نه کوم چې زه ورته ووایم چې خپل ځان مه کاندیدوه زه د دې حق نه لرم دا حق زما څخه نه ؤ دی به ما ته وايي چې دا یو شرعي کار دی چې ته ما ته وایې چې ته خپل ځان مه کاندیده وه که شرعي نه دی. زه ورته درواغ نه وایم او وایم په یو شرعي کار نه دی دا یو سیاسي دستور دی هغه ما ته وايي چې زه ستا دیني دستورات منم غیر دیني دستورات نه منم، زه هغه ته نه وایم ما ته د کندهار والي وویل چې ورته ووایه چې دی خپل ځان کاندید نه کړي ته جلوګیري وکړه خو دا کار ونه شو هغه بیا کامیاب شو. دا شیان شته لاکن د دې معنی دانه ده چې سل په سل کې تعصبات وو، جنګ و، بدبیني وه. محبت هم ؤ، لور ورکول، ازدواج و د شیعه او سني په منځ کې محبت ونه وو، تعصب نه و خو دا یوه اجتماع ده نو هر رنګه کیږي.

مولوي محمد یونس خالص چې د حزب اسلامی مشر دی وایي چې د اهل تشیع د حق خبره ایران راپورته کړې ده:

دا خبره خو د ایران د حکومت خبره ده چې د دوی د خولې نه راوځي ځکه هغه بله شپه به تاسې اوریدلي وي چې د منابعو نشراتي نه دا خبره وشو له چې د ایران حکومت غواړي چې و اهل تشیع ته یو داخله وزارت ورکړی شي او بل خارجه وزارت ورکړی شي نو د دې معنی دا ده چې په اهل تشیع

کې تحریک په خپله د اهل تشیع شخه نه دی راولاړ شوی خو لیکن دا
دایران د حکومت له خوا راولاړ شوی دی او دایران حکومت غواړي چې
دوی خو یقین لري چې په دومره اهل تسنن کې قدرت اهل تشیع ته په لاس
نه ورځي خو هغوی غواړي چې ددوی ترمنځ داسې خونریزي او داسې
جړبونه راشي چې د آینده دپاره ددوی ترمنځ توحید ناممکن وګرځوي او هر
حکومت چې راځي د هغه دپاره دلته اهل تشیع دایران دپاره یو دمزدور په
حیث کار وکړي همیشه هر حکومت چې راځي هغې دپاره ددې لاړې نه
مشکلات پیدا کړي او یا به دایران د حکومت د غلامۍ حلقه په غوړو کې
ګرځوي. زما خیال دانه دی چې اهل تشیع په خپله دا کار کوي ځکه اهل
تشیع چې په افغانستان کې دي هغوی د افغانستان حالات درک کړي دي
هغوی پوهیږي چې په افغانستان کې ددوی سره دادوی چې یا دوي دا
مظالم ورسره نه دي شوي نه دوی چا غروته شړلي دی چې دوی په غروکې
هستوګنه وکړي او یا دې راشي په کابل کې دې مزدوري کوي دا ددوی
وطن دی دا ددوی هیواد دی په خپله باندې دوی هلته میشته شوي دي. که
تاریخ خبره ثابته کړله چې دا کسان په سمه کې چا نه پرېښودل نو بیا دا
خبره صحیح ده مګر دوی چې هلته میشته دي البته هغه ځای کې یې خپل
منافع سنجولي دي بیا چې راځي موږ یې وینو چې د کابل ټول کسبه کار

ټول د اهل تشیع په لاس کې ؤ او مونږ لیدل چې حتی د ظاهر شاه خپل شخصي ډاکتر، ډاکتر فتاح نجم نومیدو او هغه د اهل تشیع نه وما پیژندلو او حتی زما عملیات چې په ابن سینا کې وشول عظیم اسلمي نومیدی، هغه د اهل تشیع نه ؤ زه تر اوسه ترې ممنون یم چې هغه زما سره ډیره خواري کړې ده په همدې ترتیب باندې اهل تشیع خلک بیکاره پاتې نه وو په دارالعلوم کې چې علمي موسسه وه د هغې مامور هغه په خپله باندې اهل تشیع سړی ؤ زه هلته مدرس وم هغه هلته کارکولو او زه فکر کوم چې تاسې ته به معلومات وي چې په مطبوعاتو کې د اهل تشیع ډیر کسان ځای شوي وو په هغه ځای کې مختلف پوستونه پیدا شول یعنې دوی په مختلفو ځایونو کې کار کړی دی او اوس هم مونږ د دوی سره مخالف نه یو چې حکومت دوی ته کار ورکړي په حسب د لیاقت باندې مگر مونږ دا نشو قبلولی چې په نوم د اهل تشیع یا په نوم د اهل تسنن یا په نوم د ازبک، په نوم، د پښتون، په نوم د تاجک باندې په هغه ځای کې وظایف تقسیم شي چې دا اساس د تجزیې د افغانستان گڼل کیږي له دې سره موږ مخالف یو موږ داسې نه وایو چې اهل تشیع زموږ د ملت خلک نه دي یا په هغو کې باکفایته خلک نشته یا هغوی ته کار نه ورکول کیږي خلک یې غلط تعبیر وي چې موږ د دوی داسې مخالف یو.

آیت الله فاضل چې د حزب وحدت یو مشر دی باور لري چې نه یوازې هزاره ۀ بلکه نورو اقلیتونو ته هم حق نه دی ورکړل شوی او وایي چې دا تبوله بدبختۍ گډې دي:

حزب وحدت په خاصه یو اخې د شیعه ملیت په فکر کې نه دی دا ټولې بدبختۍ گډې بولي هدفونه هم مشترک بولي حزب وحدت همدا اوس د شیعه یانو او د نورستان د خلکو ترمنځ فرق نه کوي د ټولو اقلیتو ترمنځ موږ په هیڅ ډول فرق قایل نه یو هغه حقوق چې د هزاره جات او اهل تشیع د پاره غواړي هم هغه حقوق د خپل نفوس په تناسب د نورستان او ازبکو د پاره هم غواړي حزب وحدت غواړي چې په افغانستان کې یو واقعي عدالت منځ ته راشي.

غلام زرملوال چې د پښتون انجمن غړی دی وایي چې د انصاف څخه باید کار واخیستل شي هغه څه چې پښتنو تر نورو زیات لرل هغه څه وو:

راځئ له انصافه به نه تیر یږو هغه څه چې د مثال په توگه پښتنو چې زموږ د هیواد اکثریت قام دی له نورو افغاني قامونو څخه زیات لرل څه وو؟ په اصل کې که خدای ته مخ کړو بنده ته شاکړو په افغانستان کې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسیدلی دا قتصادي خوا غریب وو، د ماشومانو د پاره یې ښوونځي نه وو او د روغتیا د پاره یې روغتون نه درلود، که تاسو

په رښتیا په حکومتي دستګاووکې ددوی برخه وخیرئ نو در ته څرګنده به شي چې پښتنو ته خپل حق نه ؤ رسیدلی په اداره کې، په پوهنه او روزنه او کتاب کې د پښتو ژبې برخه په هیڅ شمار یدله موږ او تاسې ټولو ته څرګنده ده چې تعلیم یافته د پښتنو لکه څنګه چې په پښتو خبرې او لیکنې کولې په هغه اندازه یې په دري ژبه خبرې کولې خپله ژبه یې بلله او بولي یې مګر هغه څوک چې وايي چې په افغانستان کې پر دوی ظلم شوی دی خپل ګریوان ته دې سر ټیټ کړي آیا دا ادعا کولی شي. له بلې خوا راځئ چې د پکتیا، ننګرهار، پکتیکا، کندهار او هلمند په دښتو کې وګورو چې آیا د هغو اولسونو ژوند په دښتو کې داوسیدونکو ازبکو یا ترکمنو، هزاره ګانو او تاجکو تر ژوند ښه دی نو دا خبره چې په افغانستان کې دې په مشخصه توګه له یو قام سره ظلم شوی وي زما په نظر بې اساسه خبره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳

د داؤدخان کودتا او جمهوریت

د محمد ظاهرشاه دسلطنت په وروستي وخت کې داسې ویره پیدا شوې وه چې حالات په خرابیدو دي د محاذ ملي مشر پیر سیداحمد گیلاني وایي چې همدا دلیل ؤ چې په سیاست کې یې د گډون فیصله وکړه:

ما داعلیحضرت ظاهرشاه دسلطنت په اواخروکې نیت کړی ؤ چې سیاست ته داخل شم ، مرحوم موسی شفیق چې په داوخت کې صدر اعظم هم ؤ او مخکې دهغه نه یې هم غټ غټ ماموریتونه درلودل زما ډیر نژدې

دوست ؤ هغوی سره ما په دې باره کې خبرې کړې وې موږ ويل چې بايد سياست ته داخل شو او دغه ډار چې ويريدلو چې داسې يو نظام به راځي چې دافغانستان دملت مخالف وي او په زور به حکومت وکړي لکه چې داځو کاله چې موږ ورسره جهاد وکړ موږ ويل چې بايد سياسي جبهه ورته جوړه کړو او دسياست له لارې نه هم ددوی مقابله وکړو لاکن متاسفانه چې داؤدخان راغی او نظام واوښت.

دافغانستان پخوانی پاچا محمدظاهرشاه وايي چې هغه پيشبينه ؤ چې په ديموکراسۍ کې داخبرې موجودې وې ولی دکودتا توقع او په خاصه بيا دخپلو څخه يې نه درلوده:

زه په بشپړه توګه پيشبين وم کله چې ديموکراسي وي، کله چې آزادي وي دا طبيعي خبرې دي نو ځکه ما دزغم څخه کار اخيسته خو څو پورې چې زما په ياد دي دا غورځنګونه دهيواد دتجزيي او بربادۍ علت نه ووخو په چاچې ماګمان نه کاوه راباندې يې کودتا وکړه خو زه فکر نه کوم چې زما زغم او زما پراخ نړۍ ليد د اوسنۍ وضعې سبب وي که څه هم ځينو راته دکودتا خبرې کولې خو زه له چا سره بدبيني نه لرم دا دخدای اراده وه.

دهمدې کال دسرطان دشپږويشتمې نيټې په پيل کيدو سره دسردار محمد داؤدخان په مشرتوب کودتا پيل شوه. عزيز نعيم چې دخپل اکا په پروګرام ناخبره ؤ

وایي چې په نیمه شپه کې یې د ټوپکو ډزې واوریدلې:

د سرطان په پنځه ویشتمه نیټه مریض وم او په کور کې پاته شوم په نیمه شپه کې مې د ټوپکو ډزې او د خلکو غږونه واوریدل داسې ښکاریده چې یوه نظامي عملیه په شروع کیدو ده د ډزو غږونه دوامدار شول او نور خوب را نغی وروسته مې تلیفون راپورته کړ، ولی معلومه شوه چې تلفون کار نه کاوه بالاخره ما او میرمنې مې تصمیم ونیو چې دباندې راووځو چې راووتلو د جنرال عبدالولي کور محاصره دی دهغه تر کور چې تیر شولو یو زرهدار تعقیب کړو مونږ یې ونه پیژندلو چې څوک یو خو پر موټر دارګ رسمي نمبر پلیټ ؤ ماهم موټر چابک کړ د وزیر اکبر خان په واټونو کې یو عسکر لاس راکړ چې ودریږئ مونږ ونه دریدو او موټر مو نور تیز کړ عسکر فیر وکړ او دموټر دمخ هنداره یې راماته کړه خو مونږ ونه دریدو او دشهزاده احمدشاه خان، چې دسلطنت وکیل ؤ دکور خواته روان شولو هلته چې ورسیدو عسکرو ودرولو او په خپل موټر کې یې کښینولو ترشپږو بجو یې دلته وساتلو او وروسته یې د قدیر خان کور ته بوتللو هلته یې دشاهي رژیم مهم منسوبین راوستلي وو د سحر په اووه بجې مرحوم سید عبدالاله او مرحوم قدیرخان راغلل او ماته یې وویل چې تاسې په اشتباه کې راوستل شوي یاست په دې وخت کې هم زه نه پوهیدم چې څه پیښه ده او کله چې

کورته راورسیدم او راډیو مې ولګوله د مرحوم جمهور رئیس افتتاحیه بیانیه مې واوریدله.

په همدې سهار پوره کنترول ترلاسه شو او سردار محمد داؤد خان د راډیو افغانستان د لارې خپله لومړۍ وینا وکړه:

خویندو او ورونو سلام! د خپل وطن د خدمت په ترځ کې زه د خپلو ماموریتونو په وخت کې همیشه د داسې هدفونو په فکر کې وم چې د افغانستان د خلکو په خاصه د محرومو طبقو او ځوان نسل د مادي او معنوي ودې له پاره یو مثبت محیط منځ ته راشي. په دې محیط کې باید د هیواد ټولو خلکو بې له تبعیض او امتیاز څخه د وطن په انکشاف کې برخه اخیستې وای ډیر وخت تیر شو او بې حده کوښښ وشو چې په تدریج سره په دې لاره کې خښونه لیرې کړو ما د خپل وطن د راتلونکي وخت د نیکمرغۍ له پاره بیله یوې واقعي ډیموکراسۍ چې بنسټ یې د خلکو پر اکثریت ولاړ وي بله لاره نه لیدلې او نه یې وینو.

داسې ښکاري چې د دې حرکت پلان په وروستیو وختونو کې نیول شوی وي ډاکټر محمد حسن شرق چې د سردار محمد داؤد خان نږدې ملګری ؤ وایي چې په اول کې دا خبره نه وه:

تاسې ته وایم چې د ډاکټر صاحب محمد یوسف خان په وخت کې قطعاً

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعتمادي په وخت کې تاسې ته معلومه ده چې وضعې يو مخ بيل شکل غوره کړی ؤ او س زه نه غواړم چې په دې برخه کې تاسې ته څه ووايم مونږ په دې عقيده شولو چې بايد لنډه لاره پيدا کړو چې قدرت خلکو ته نقل شي او خلک خپل سرنوشت په خپله وټاکي نو يواځنۍ لنډه لاره کودتا وه مونږ د کودتا لاره پيدا کړه او له دې لارې موفق شولو، مونږ وکولای شول چې د اردو حساسې کيلې پيدا کړو او داسې يې تنظيم کړو چې لوړ رتبه جنرالان ونه کولای شي چې حرکت وکړي. د همدې تنظيم په اساس مونږ وکولای شول چې په معين وخت کې کودتا وکړو او کامیابه شولو.

په لوړ رتبه جنرالانو کې جنرال عبدالحکيم کتوازی هم شامل ؤ چې په کابل کې ديوې مهمې فرقې قوماندان ؤ او په هم هغه شپه ونيول شو:

زه چې يې بندي کړم ماته يې وويل تا فرقې ته امر ورکړی ؤ چې حرکت وکړي زمونږ پر ضد. ما فکر وکړ چې داخلک بې عقل دي يا ساده يا بې تجربې خلک دي او گستاخ خلک دي نو مې لنډ دومره ورته وويل چې زما تلفون قطع ؤ ما تلفون راپورته کړ، تلفون مې قطع ؤ دوی وويل مونږ خبر يو چې تا امر ورکړی ؤ ستا قطعې حرکت هم کړی ؤ ما ورته وويل ما تلفون راپورته کړ تلفون مې قطع ؤ دوی په غصه شول چې مونږ څه پوښتنه درڅخه کوو ته څه ځواب راکوې! ما ورته وويل: چې داستاسې د سوال

ځواب دغه دی چې دا زه درته وایم او که تاسې غواړئ له ما پوښتنه وکړئ چې ولې دې فرقې ته حرکت ورکړی ؤ یا دې امرورکاوه یا څرنګه وویادې تشبث کاوه نو داسې پوښتنه راڅخه وکړئ که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ بیانو دوی وروسته پوښتنه وکړه که دې تلفون قطع نه وای څه به دې کول؟ ما ویل که مې تلفون قطع نه وای نوبه مې خپلې فرقې ته امر ورکاوه چې آماده واوسي ترڅو چې ما ورته څه ویلي نه وي دهیڅ په امر باندې حرکت ونه کړی او زه به مشغول کیدلم معلومات به مې کول چې دا حرکت له کومه ځایه دی؟ څوک یې اداره کوي؟ لاس دچا دی؟ څومره دی؟ چیرې دی؟ نظر په هغه به مې بیا خپل تصمیم نیوی او خپلې قطعې ته که مې وظیفه ورکوله بیا مې خپلې قطعې ته حرکت ورکاوه. بیا ددوی سوال دغه ؤ چې ښه که داسې هم درته معلومه شوې وای چې سردار داؤدخان په رأس دکودتا کې دی او انقلاب دی ډیموکراټیک او جمهوري انقلاب دی، بیا به دې څه کول؟ نو ما ورته وویل: هغه ساعت هغه مصلحت! دې به دوی ته لږ زور ورکاوه بیا نو دوی ویلي وو چې ده به ویل چې مورږ ته یې په ځواب کې وویل چې که قطعه او زه سره رسیدلي وای ما به په کابل کې د وینو ویالې روانې کړې وای او ما ورته وویل چې زما دغه بې عقل ځواب نه دی ما ورته ویلي دي چې هغه ساعت هغه مصلحت! نو دغه وه زمونږ دکودتا دشروع شپه.

په افغانستان کې د شاهي دولتونو سابقه اوږده او په سوونو کلونه وه پاچاګل وفادار چې د لومړي سرخخه د کودتا په پلان کې شامل ؤ وايي چې دا د سردار محمد داؤد خان خاص مهارت او پوهه وه چې شاهي نظام يې پای ته ورساوه:

داد داؤدخان خاص مهارت ؤ ، د ده پوهه وه ، د ده استعداد ؤ ، د ده هغه واقعي رهبري وه. يعنې د صاحب منصبانو په لحاظ زه ځکه درته وايم په دغه کودتا کې د اتياؤ کسو څخه زيات څوک نه وو په اتياوو کسو د نظام چپه کول مګر دا خاص مهارت ؤ چې دا څنګه يې ترتيب کړي. په دغه حصه کې البته هوايي قواوو ، زرهدارو کماندو او هغه صاحبمنصبانو چې په نوم د ګروپ د نيولو يا دستګيري باندې ياديده چې مهم اشخاص دستګير کړي هم رول ولوباوه. يعنې په کابل کې دا پلان شو مونږ په دا مطمئن وو چې که چيرې په کابل کې قدرت ونيول شي د داؤدخان نوم اعلان شي هغه پيژندل شوی سړی ؤ نو په نور افغانستان کې دا ضرورت نه پاتې کيږي چې په نورو ولاياتو کې عسکر به د هغه نه دفاع وکړي. زه په خپله يوځای کې مسؤول د ارتباطاتو د ولاياتو سره وم په داخل کې د مخابرې وظيفه ما په غاړه لرله او په اوله ورځ زه خو د ده ياور ومه هغه د واړې وظيفې مې په غاړه لرلې د ټولو ولاياتونه د تبريکي تلګرامونه ورته راتله که واليان وو که عسکري قوماندانان وو خپله همکاري يې ورسره

اعلان کړه یعني په حقیقت کې ټول افغانستان د ده رهبري و منله کوم مخالفت پکې و نشو په ټول افغانستان کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٢٤

د جمهوریت دوره او مخالف حرکتونه

دځینو خلکو په خیال د جمهور رئیس محمد داؤد خان سره چپي حزبونه ملگري وو خو اجمل ختک چې ورسره د نژدې پیژند گلوي لرله دا خبره نه مني:

> هغه چې په کور ناست ؤ نو زه به چې کله افغانستان ته لاړم نو له هغه سره به مې لیدل او هغه به هم کوشش کاوه چې ما پټ یا څرگند ځان ته وغواړي او ما ووینې هغه چې څنگه افغانستان جوړولو نو په ذهن کې یې هم هغه افغانستان ؤ نو هغه یو ملي ، واحد ، مترقي او په صحیح معنو

باندې مستقل په خپلو پښو ولاړ هم په سياسي لحاظ هم په معنوي لحاظ
يعني اقتصادي لحاظ په هر لحاظ سره يو خپلواک مملکت جوړول دهغه په
ذهن کې و او ورسره داوو چې دابه په خبرو نه جوړيږي ددې دپاره به
دافغانستان اقتصاد او دافغانستان اقتصادي ترقي وي ددې په بنياد
باندې به افغانستان مضبوطوو نو هله به موږ هغه مرام ته رسو نو دهغه
ټول عمر دا ګيله وه چې کومو حکومتونو هغه ليرې کړو يا په هغه وخت کې
ؤ هغه به دا ګيله وه چې په هغه لوري کار نه کوي کوم لوري ته چې هغه
افغانستان بوتلل غواړي. دغه دهغه په ذهن کې داخبره وه او بيا تاسو ته
معلومه ده چې په افغانستان کې دبيدارۍ يو نهضت داسې پيدا شو، يو
نهضت راغی چې په هغې کې ډير ځوانان چې وو هغوی پټ يا ښکاره
دخپل دهغه وخت دحکومت نه خوشحال نه وو نو دهغو ټولو دحکومت
دبدلون يوه عامه چيغه وه هغلته بيا په خصوصيت سره دا دهلمند داويو
موضوع جوړه شوه نو په هغې باندې په ټول افغانستان کې يو قسم ته نا
آرامي پيدا شوه او يوه جبهه هغوی جوړه کړه دټولو سياسي جماعتونو
ددې په ضد باندې جلسې او مظاهرې به يې کولې دغه اثنا کې دا اوس يوه
خبره ډير وخت غواړي او ډير هغه غواړي چې تاسو ته وو ايم خو داوينا د
داؤدخان چې راغلی دی نو داد چا په اشاره راغلی دی يا بهرنی طاقت

راوستی دی زه خپله پوره ذمه واری سره ویلی شم چې داسې نه وه دا د افغانستان دبیدارو ویښو زلمو چې په پوج کې وو د هغو دجذباتو، دهغو دولولو او د داؤدخان دارمانونو یو داسې جوړښت یو داسې تړون وشو چې دهغې په نتیجه کې هغه خپل مرام طرف ته تلو په افغانستان کې حرکت وکړ او راغلو اختیار یې واخیستو.

عبدالحمیدمبارز وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان سره داسې افسران ملگري وو چې وروسته معلومه شوه چې دخلق دډیموکراتیک گوند غړي دي:

دغه صاحب منصبان چې په شوروي اتحاد کې یې زده کړه کړې وه وروسته معلومه شوه چې دخلق دگوند غړي وو اوس خو موږ قضاوت کولای شو چې داخو ک دي وفادار څوک وداټول وروسته دخلق دگوند غړي وپیژندل شول او بیا یې د ثور په انقلاب کې برخه واخیستله البته دسردار محمد داؤدخان په کودتاکې داسې څیرې هم وې چې دکینړ اړخو سره یې هیڅ اړیکی نه درلودلې لکه غلام محی الدین دترافیکو مامور، دفوائد عامې وزیر فایق، دکورنیو چارو وزیر قدیر، دادرې سره کسان ما پیژندل چې چپیان نه وو په دې معنی چې داکسان دسردار محمد داؤد خان خپل خاص ملگري وو علاوه په دې نور کسان لکه دسالنگ قوماندان، دقوای کار قوماندان داهم په کودتا کې وو خو دکینلاسو سره یې ارتباط نه

درلودئ خبر داده هرڅوک چې کودتاکوي داګوري چې څوک يې په ګټه تاميږي او دکومو ځواکونو څخه ګټه کولای شي.

پاچاګل وفادار چې دجمهور رئيس داؤدخان نږدې ملګری او په کودتا کې شامل ؤ وايي چې په هغه وخت کې څوک په دې نومونو نه پيژندل کيدل:

په دې کودتا کې چې څوک شامل وو په کودتا کې يې حصه اخيستې وه د داؤدخان سره په هغه وخت کې په دغه نوم باندې چې داخلقي دی دا پرچمي دی، نه داؤد خان څوک پيژندل او نه دغو خلکو له داؤدخان سره تماس لرئ موږ اقلاً اتيا نفره صاحب منصبان وو. د داؤدخان سره خو دقوای زرهدار نه يونفر، دکماندونه يونفر، په خپله زه دهوايي نه وم دا موږ مسؤليت درلود چې ده سره مو تماس نيوئ مګر داچې موږ شاته نور څوک ملګري لرل دوی هر وخت نشو کولای د داؤدخان سره ووينی. يا که فرضاً ددغونه کوم نفر په حزب کې ؤ په خلق کې يا په پرچم کې داؤدخان دهغونه نه ؤخبر او نه يې نوم پيژندئ. غير د داؤدخان څخه په هغه کودتاکې چا لوی رول نه دی لوبولی په نظامي لحاظ صحيح مګر په سياسي لحاظ کله چې داؤد خان قدرت ته ورسيد خپله کابينه يې جوړه کړه قوماندانان يې بيا تعين کړل او وروسته جريانات چې بيا څه رقم شول داځينې خلک بيا داحزب ته جذب کيږي مثلاً اسلم وطنجار دی دکودتا

نه وروسته بیا د حزب ډیموکراتیک خلق غړی کېږي یعنی جناح د خلق هغې
خواته ورځي نو دده په وخت کې ده د کمونستیانو سره د چپیانو سره چې دده
تماس وي مستقیم یا غیر مستقیم هیڅ دا نا ممکنه وه.

د ځینو میانه رو ګوندونو سره هم د جمهور رئیس داؤدخان اړیکې ښې نه وې
پخوانی صدراعظم محمدهاشم میوندوال چې د حزب ډیموکرات مترقي مشر ؤ
د کودتا په تور بندي شو. ډاکتر احسان روستامل تره کی چې د میوندوال په کابینه
کې وزیر او د هغه نژدې ملګری ؤ باور لري چې نوموړی د شورویانو د ګټو په مقابل
کې لوی خنډ ؤ نوځکه په زندان کې واچول شو:

فقید میوندوال د شورویانو په نظر یو خطرناک ملي او پیاوړی
شخصیت ؤ چې د شورویانو نفوذ یې په افغانستان کې د ډیرو خنډونو سره
مخامخ کاوه. د بله طرفه سردار داؤدخان هم دده د نفوذ نه ډاریده نوځکه
دغه مبارز افغان د کودتا په تنظیم متهم شو او په جیل کې واچول شو په
جیل کې د داخلې وزیر او ځینې شوروي جاسوسانو هغه لوی ملي
شخصیت په شهادت ورساوه چې د افغانستان اکثریت خلک د دې
دردناکې حادثې نه اطلاع لري.

محمدهاشم میوندوال په حق ورسیدئ حکومت وویل چې هغه خودکشي
کړې او په خپله یې ځان وژلی دی ولې د افغانستان خلکو دا خبره و نه منله او وې ویل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې میوندوال د دې سرې نه ؤ چې ځان په خپله ووژني د میوندوال دوستانو او ملګرو د دې مړینې مسؤولیت پر حکومت او په خاصه بیا پر امنیتي واکدارانو واړاوه ولې د هغه وخت د پولیسو او ژاندارم عمومي قوماندان عبدالصمد ازهر چې د میوندوال څخه تحقیقات کول د مجاهد اولس د اخبار سره د یوې مرکې په ترڅ کې دا مسئولیت نه دی منلی او وایي چې هغه په خپله ځان وژلی دی. د میوندوال ترڅنګ د اسلامي حزبونو سره هم د جمهور رئیس داؤد خان اړیکې ښې نه وې د حزب اسلامي مشر ګلبدین حکمتیار وایي چې د جمهور رئیس داؤد خان د کودتا هدف داؤ چې اسلامي تحریکونه تر فشار لاندې راولي:

مسلحانه فعالیتونه په هم هغه دور کې پیل شول. په لغمان، کونړ، ننګرهار په مختلفو ولسوالیو کې، په پکتیکا کې په پنجشیر کې، کابل کې د رژیم په خلاف موږ تحرکات کړي او وسله مو اخیستې، مسلحانه فعالیتونه شوي او دې ته موږ رژیم مجبور کړو ځکه هلته خو قدرت د کمونستانو په لاس کې ؤ او کمونستانو دا کودتا د دې د پاره کړې وه چې ویې لیدل چې ظاهرشاه د اسلامي تحریک د مخنیوي نه عاجز دی باید وضع بدله کړي که حالت په همدې شکل پاته شي کیدای شي څه موده بعد د کمونیستي احزابو تغرتول شي کودتا وشوه د کودتا هدف داؤ چې دا اسلامي تحریک وټکوي موږ احساس د خطر وکړو مجبور شوو د رژیم

دمقابلې بله لیار اختیار کړو.

دافغانستان جمهور رئیس برهان الدین رباني چې په دې وخت کې دپوهنتون استاد ؤ د پولیسو تر تعقیب لاندې ؤ او په همدې وخت کې دافغانستان څخه مهاجرت ته مجبور شو:

زما او داستاد نیازي پر کور پولیسو یوه شپه حمله وکړه تقدیري په هغه شپه زه په کور کې نه وم هغه یې ونیوئ ولې زه یې دستگیر نه کړم، زه خبر شوم چې استاد نیازی یې نیولی دی نو کورته نه ولاړم دری شپې وروسته زه مجبور شوم کورته ولاړم چې باید حکومت ته ځان تسلیم کړم بل سهار د پوهنتون په موټر کې چې کښیناستم ټول استادان حیران او یو بل ته یې کتل دهغوی فکر دا ؤ چې زه بندی شوی وم په دې وخت کې زه دپولیسو تر تعقیب لاندې وم دپولیسو موټر وروسته راپسې ؤ پوهنتون ته چې ورسیدم دڅلورم ټولگي دشاگردانو مونوگرافونه مې ورکړل په دې وخت کې پولیس راغلل او ماته یې وویل: چې راځه! ما ویل: ښه دی، درسره ځم په دې وخت کې دیو شاگرد چې هلته موجود ؤ په سترگو کې اوښکې راغلې راته وې ویل چې مه ځه! زما هم په زړه کې راوگرځیدل او. دتعلیم او تربیې فاکولتې په اوږده دهلیز کې مقابل طرف ته ولاړم او دڅلورو زده کوونکو سره یوځای دگردنۀ سخي دلارې دپوهنتون څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووتو او په دې ځاى کې مې کالي واغوستل ځکه چې د ريشي مې په غاړه وه ما هيڅ پروګرام نه درلودئ چې چيرې ولاړ شم! چاويل شمال ته ولاړ شه! ولې وروسته فيصله وشوه چې بايد جلال آباد ته ولاړ شم، زه د پوليسو تر تعقيب لاندې وم، د جلال آباد په اډه کې پوليسو بندي کولم نو ځکه مو دريو شاګردانو ته وويل چې تاسې په اډه کې په سرويس کې کښېنئ يکه توت ته به موږ د پس کوڅو د لارې په ټکسي کې ځان در ورسوو هلته موټر و دروئ تاسو د سرويس څخه راښکته شئ ستاسو پرځاى به موږ کښېنو هم هغسې مو وکړل درو شاګردانو په يکه توت کې موږ ته سرويس ودراوه او د هغو پرځاى موږ کښيناستو او جلال آباد ته ولاړو او د جلال آباد څخه د کونړ له لارې پاکستان ته ورسيدو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۵

اقتصادي پاليسي او اصلاحات اراضي

کله چې جمهور رئيس داؤد خان واک تر لاسه کړ نو د هيواد اقتصادي حالت ته يې توجه واوښته. د کتونکو په خيال د جمهوريت په پيل کيدو سره پريماني هم منځ ته راغله. جمهور رئيس داؤد خان په خپله هم د اقتصادي پرمختګ خبرې کړې او د ۱۳۵۵ کال په لويه جرګه کې يې چې په کابل کې جوړه شوې وه، په دې هکله اشاره کړې ده:

د داخلي عوايدو رشد ۶ , ۱۴۴ فيصده، د پانګې اچونې د مصارفو

(c) ketabton.com: The Digital Library

رشد ٤۹۷ فیصده او د عادي مصارفو رشد ۱۰٦ فیصده تخمین شوي دي. صادرات ۸, ۷۷ فیصدو ته لوړ شوي دي او واردات ٥٥ فیصده تخمین شوي دي. صنعتي تولیدات له ٥٦, ٥ ملیارده افغانیو څخه ۲۰, ۱۰ ملیارده افغانیو ته زیاتیږي. زراعتی تولیدات د ۸, ۳ ٥ ملیارده افغانیو څخه ۹, ۷۳ ملیارده افغانیو ته یا په سلو کې ۳۸ لوړ شوي دي. د سړکونو اوږدوالی به له ۹۲۰۰ کیلومترو څخه ۱۱۰۰٦ کیلومترو ته ډیر شي.

د اقتصادي ماهرانو په خیال ټرانسپورټ او سړکونه د یوه هیواد په پرمختګ کې ډیر اهم دي. ډاکتر حسن شرق وایي چې لا ډیره پخوا څخه داؤدخان په دې برخه کې پوره علاقه اخیستې وه:

د تورخم - جلال آباد سړک شروع کیدئ. بلا استثنی هره ورځ د پنجشنبې په سهار په شپږو بجویې حرکت کاوه. کله به زه ورسره وم او کله به نه وم. هغوی به تلل تورخم ته د تورخم څخه به جلال آباد ته راغلل او بیا به ماهیپر ته راغلل چې تر اوسه پورې کار پرې کیده کارګران به یې لیدل او شپې ته به یې کورته ځان راورساوه. په دوهمه هفته کې یې کار داوو چې د سالنګ لارو ګوري. بنایي تاسې سالنګ لیدلی وي. کله چې تونل نه ؤ دری واره د انجنیرانو سره یو ځای پر اس د سالنګ په غره واوښت چې

یوه ښه لاره پیدا کړي چې د سالنګ تونل وباسي. زه باید تاسې ته وواېم چې په افغانستان کې به داسې خښتنه نه وي اینبود ل شوې چې ورباندې د داؤد خان د لاس نخښه نه وي.

ډاکټر عبدالصمد حامد وایي چې د خبرو او عمل تر منځ فرق دی او که په پوره غور سره وکتل شي ښه نتیجه تر لاسه نه شوه:

په وروسته پاتې ممالکو کې اصلي معضله دا ده چې د خبرو او عمل تر منځ ډیر فرق وي. په خبرو کې یو شی وي او په عمل کې بل شي وي له دې لحاظه ډیر مشکل دي چې سړی یوازې قضاوت د وینا په بنا وکړي. او س چې سړی د جریان پس منظر ګوري، که دی موفق شوی وای چې په آخره کې افغانستان د کمونستانو له لاس نه خلاص کړي او لکه چې له پاکستان سره یې هم ښه روابط شروع کړي وو، له ایران سره، عربستان سعودي او حتی تر مصره پورې، عراقه پورې او هند سره یې هم لرل، یعنی که دی موفق شوی وای چې افغانستان د کمونستانو له چنګ نه خلاص کړي په دې کې شک نشته چې د ده نوم او شهرت به د افغانستان په تاریخ کې د یو لوی شخصیت په توګه معرفي کیده، اما بد بختانه دې شي باندې دی بریالی نشو او په تاریخ کې چې قضاوتونه کیږي، نتیجې ته یې ګوري، نتیجه بدبختانه خرابه وه او نتیجه داسې شوه چې د ده دوره د دې له پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفيده ثابته شوه چې کمونيستيانو د ده تر سيوري لاندې وده وکړه او په دوهمه مرحله کې بيا خپل قدرت تر لاسه کړي.

عزيز الله واصفي چې د داؤد خان نژدې ملګرى او د کرنې وزير ؤ وايي چې د جمهور رئيس انتخاب بنه نه ؤ او داسې کسان يې مقرر کړي وو چې دى يې د حالاتو څخه ناخبره ساتلى ؤ:

داؤد خان په خپله ډير لوى او عالي شخصيت درلودئ او ډير لوى سړى ؤ، ولي خو له بده مرغه درته ووايم چې د ده په ملګرو کې داسې يو سړى چې د داؤد خان په واقعي فلسفه او د داؤد خان په مقابل کې اظهار د حقايقو وکړاى شي، داسې خلک داؤد خان نه لرل. پر داؤد خان باندې يوه ډله خلک را ټول شوي وو چې خپل قلبي مکنونات او احساسات يې درلودل لکه د خلق او د پرچم د ډلې خلک. بله ډله داسې خلک وو چې دده ته يې په ځينو حالاتو کې د اطلاعاتو ورکولو په خاطر قربت حاصل کړى ؤ. يوه ډله داسې خلک وو چې سردار داؤد خان د هغوى سره قديمي اشنايي درلودى او د هغوى په تعاقب کې يې دا خلک راوستلي وو او خپل کار يې ځيني اخيستى.

د اصلاحات اراضي پروګرام په لومړي ځل په همدغه وخت کې تر لاس لاندې ونيول شو. کتونکي وايي چې په دې پروګرام کې احساسات داخل او پروخت

نه ؤ. انجنیر عبدالکریم عطایي چې د کابینې غړی ؤ د دې خبرو سره موافقه نه لري:

که چیرې تاسې د ځمکو د اصلاحاتو و پلان ته ځیر شئ نو ښکاره به شي چې په دې پلان کې د هیڅ ډول احساساتو څخه کار نه دی اخیستل شوی. د بلې خوا که چیرې د افغانستان د ځمکو د خاوندانو تاریخ ته وکتل شي نو یوه افغانی مالیه هم چا وحکومت ته نه ورکوله. په افغانستان کې داسې زمینداران وو چې په زرهاوو زرهاوو جریبه ځمکه یې لرله. د دې خانانو سره بزګران وو چې استثمار یده. د دې له پاره چې یوه داسې منځګړې لاره وموندله شي چې زمیندار خپله زمینداري وکولی شي او یوازې دومره ځمکه باید ولري چې دی ګټه ځینې اخیستلی شي، نو هغه ؤ چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان وړاندې شو. تاسو ته معلومه ده چې په افغانستان کې هر کال ټولې ځمکې نه کرل کیږي. یو کال به د ځمکې یوه برخه او بل کال به د ځمکې بله برخه کرل کیده، نو هغه ؤ چې مترقي مالیه د دې ټولو له پاره د حل ښه لاره وه، چې په دې سره و حکومت ته په عدل برابره مالیه ټوله شي او د بلې خوا زمیندار باید دومره ځمکه ولري چې هغه کرلی شي او د هغې مالیه ورکولی شي، هغه ځمکه چې شاړه پاتې وي ګټه یې څه وه؟ چې چا به کرلی هم نشوای زه ویلی شم چې د ځمکو د اصلاحاتو پلان ډیر منظم او ښه پلان ؤ. پوهانو ښه فکر او څیړنې پر کړې

وې او له هره پلوه مناسب پلان ؤ.

اصلاحات اراضي د کرنې د وزارت په چوکاټ کې تر لاس لاندې نیول شوي وو ،عزیز الله واصفي چې د کرنې وزیر پاتې شوی دی وایي چې دا پروګرام تر هغه د مخه په تصویب رسیدلی ؤ:

د داؤد خان د اصلاحات اراضي مسئله زما تر مخه په تصویب رسیدلې وه حتی تر دې مرحلې پورې چې د اصلاحات اراضي مسئله پیاده شوې نه وه د جاپانه سره د بانک زراعتي په وسیله وزارت زراعت یو پیشنهاد کړی ؤ، یو قرارداد کړی ؤ چې دوه سوه داني تراکتورونه دا کوچني تراکتورونه واخلي او دا کوچنيو زارعانو ته یې ورکړي زه چې وزیر شوم یو وخت په بانک زراعتي کې دا مجلس دایر شو دا مسئله را پورته شوله. ما ته اطلاعات راغلي وو چې په دې کې د وزارت زراعت ډیرو عمالو او د بانک زراعتي عمالو پیسې اخیستې وې په نامه د کمیشن د جاپانیانو څخه او د بلې خوا څخه ما ته دا را معلومه وه چې دا کوچني تراکتورونه په افغانستان کې ګټور نه دي. دا مرحله د ریفورم د مخکې ډیره مشکله ده. ما ته د افغانستان د خلکو دا ذهنیت معلوم ؤ چې دا ناممکن نه دي او که ممکن وي نو ډیر ګران کار دی او په موجوده حالاتو کې مونږ پرې نه موفق کیږو. ما په هماغه مجلس کې چې بیخي ژوندی

تاریخ دی، اسناد یې موجود دي. ما په جدي توګه پر اصلاحات اراضي باندې انتقاد وکړ چې بانک زراعتي دې ته کتلی چې دا اصلاحات اراضي میدان ته راوتلي وای بیا به مو قرارداد کولای. تاسې د مخه تر دې چې اوبو ته نه یئ ګډ شوي، بوټونه ولې کاږئ. ما داشی کړی ما چې په حیث د وزیر زراعت په افغانستان کې مطالعه وکړله په افغانستان کې د خلکو مځکو ته لاس اچول یو عاجل خطر لاره ما حکومت ته پیشنهاد کړی ؤ چې په افغانستان کې باید نوری ویالې وکښل شي نورې ویجاړې ځمکې، دولتي ځمکې آبادې شي او د افغانستان خلک په هغو باندې مصروف شي. د خلکو څخه د ځمکې اخیستل بیا و خلکو ته ورکول په هغه مقدار باندې ډیر لږ تأثیر کاوه د افغانستان په زراعت باندې، په دې خاطر چې په موجوده حالاتو کې که تاسې وینئ د افغانستان لوی لوی زمیندار چې تر آبیاری لاندې ځمکه لري، ډیر محدود کسان وو دوی د ډیرو متوسطو زمیندارانو ځمکې هم په نقشه کې راوستلې وې، یعني د ریفورم اراضي خپل فورمول چې جوړ شوي ؤ چندان صالح فورمول نه ؤ. زه په خپله د هغه سره مخالف وم چې یوه علامه یې داوه چې ما د بانک انکشاف زراعتي ټراکټورونه جواب کړل اوما داؤد خان ته په رسمي توګه پیشنهاد وکړ چې په دې مسئله کې بیړه په کار نه ده. دا باید د افغانستان

د خلکو په مشوره په یوه دقیق حساب، په ډیر ښه پلان او اصولو باندې عملي شي. په هروخت کې په واقعي توگه که ریفورم وي او خلک ورته تربیه شوي وي او ریفورم چې پر یوه میکانیزه سیستم باندې راشي ریفورم ډیر محترم او ډیر مسعود شی دی او که په داسې شکل باندې وي چې د خلکو ځمکې واخله تقسیم یې کړه، او وه جریبه یو زمیندار ته ورکړه او په اووه جریبه باندې یو فامیل ژوند کوي نوما گمان نه کاوه او س یې هم نه کوم چې دا به دافغانستان د خلکو له پاره د سعادت نخښه وي نو په دې خاطر باندې دا پلان ناکامه ؤ او ځکه ناکامه شو چې د هغه پلان شوي محتویاتو او مبادیو هم علمی مبنا نه درلوده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲٦

د هلمند اوبه او پروژه

د هلمند پروژې د افغانستان د جنوب غربي سيمې ډير ميدانونه تر اوبو لاندې راوستل او دا سيمه يې يو ځل بيا د پخوا په شان د غلو گدام وگرځوله. ډاکتر فاروق اعظم چې د هلمند په پروژه کې يو لوی مامور پاتې شوی دی وايي چې دا پروژه حتی امير حبيب الله خان په نظر کې نيولې وه:

> دا پروژه که تاسې يې تاريخچه وگورئ نو د امير حبيب الله خان په وخت کې سردار محمد عثمان خان شروع کړې وه او نو دا په ۱۹۱۰ کې دا پروژه شروع شوې وه. بيا وروسته تر هغه وزير محمد گل خان چې راغی

د پروژې کار بیا پسې شروع کړ او په دویم جهاني جنګ کې هم افغانستان په خپلو پیسو بې له خارجي ملکو له کمک څخه دا پروژه تقریباً ۲۵ کیلو متره د بغرا کانال په خپله کښلی ؤ.

سید قاسم رښتیا چې په همدې وختونو کې کابینې ته ورغلی ؤ وایي چې په سیاسي لحاظ دا پروژه ډیره مهمه وه:

وادي هلمند چې د محمد هاشم په وخت کې شروع شوې وه هلته مقصد داؤ چې انګریزانو هندوستان پریښی دی او د افغانستان په شرق کې یوه سیاسي خلا پیدا شوې وه نو حکومت فکر کاوه چې دا خلا باید ډکه شي. دوی کوشش درلود چې امریکایان په دې کې دلچسپي پیدا کړي چې د افغانستان ټول مواد خام چې لري ټول ذخایر دست نا خورده دي، که تاسې دلته سرمایه ګذاري وکړئ داخل شئ موږ ګویا استقبال کوو. ګویا په وخت د محمد هاشم کوشش وشو چې یوه امریکایي کمپني دلته راشي دا سنه ۱۳٤٦ هـ ش ده چې افغانستان دا قرارداد وکړ. اول ګویا نهر بغراؤ. د هغه پیسې هم هماغه پیسې وې چې افغانستان په وخت د جنګ کې د قره قل له درکه یو څه پیسې په امریکا کې درلودې. عبدالمجید خان پیشنهاد وکړ چې په دغه مدرک کې دا مصرف شي. هغه پنځلس ملیونه موږ مصرف کړې چې نهر بغرا تکمیل شو. لاکن دلته

خشک سالي راغله. خشک سالي چې راغله اوبه کښته وې نهر ته جاري نه شوې. یو وار موږ پوه شوو دا هر څومره مصرف چې مو کړې دی بېځایه دی او خلکو د امریکایانو په مقابل کې ډېر سخت عکس العمل ونبود او د شاه محمود خان په حکومت کې هم بحران راغی. دلته یې د امریکایانو سره مذاکره وکړه، امریکایانو وویل چې زموږ سره هم داسې ریکارډ موجود نه ؤچې موږ پوهېدلي وای چې پس له لس کاله، پنځلس کاله داسې یوه وچ کالی راځي او داسې کیږي. که تاسې غواړئ چې مطمئن واوسئ نو دلته دوه بندونه باید جوړ شي، د کجکي او ارغنداب او کاسه بند په خپله د نهر بغرا له پاره هم جوړ شي. هغه په څو کیږی؟ هغه په ۲۵ میلیونه کیږئ؟ هغه د کوم ځایه کوو؟ امریکایانو وویل چې موږ پور در کوو. هغه پور چې دوی را کړ بندونه جوړ شول لاکن بیا بل مصیبت پیدا شو پر ځمکه چې اوبه راغلې ځمکې شوره پیدا کړه د دې له پاره باید جرکني وشي. هغه پنځلس ملیونه روپۍ په کار وې نو دلته د خلکو په نظر دا د امریکایانو یو منفي کار او د افغانستان په نقص یوه پروژه ثابته شوه. خلکو داسې فکر کاوه لاکن وروسته په سنه او یا کې دا معلومه شوه چې هغه ارزښت لري.

د ځینو کسانو له خوا د هلمند پروژه یوه ناکامه پروژه معرفي شوې وه خو

ډاکټر فاروق اعظم دا خبره نه مني:

د هلمند پروژه په حقیقت کې یو لوی پوهنتون دی او یوه ډیره مغلقه پروژه ده. هغه خلک چې وايي چې دا ناکامه پروژه وه زه د هغو سره اتفاق نه لرم، مثلاً د هغه په خلاف روسانو په خپل ټول طاقت د تبلیغ مشینري په کار اچولې وه کمونیستانو هر ځای په دې پسې تبلیغ کاوه. ایران د دې پروژې مخالف ؤ او هغوی نه غوښته چې د هلمند اوبه استعمال شي، د افغانستان په خاوره کې. د ایران حکومت او د هغه طرفدارانو په د ننه افغانستان کې مخالفت کاوه، خو کله چې د افغانستان حکومت فیصله وکړه، جنګ ختم شو چې موږ باید ډیرې اوبه را وګرځوو او د ایران هغه مشکلات چې آینده موږ ته خلق کیږي هغه باید موږ قابو کړو.

که څه هم د هلمند رود د افغانستان له غرونو څخه سرچینه اخیستې او د افغانستان په د ښتونو کې ختم شوی دی، خو بیا هم ایران وايي چې ورکې د هغوی حق او وربانديې کشاله موجوده وه. په وروستي ځل په ۱۹۷۳ کال کې کله چې موسی شفیق صدراعظم ؤ د هلمند داوبو موافقه حکومت او پارلمان ومنله. عزیزالله واصفي چې په دې وخت کې د اولسي جرګې وکیل ؤ دا موافقه نه ده منلې:

نو پخوا دا د هلمند په نامه د حقابه سیستان از دریای هلمند ؤ، موږ څو واره دا مذاکره د ایران سره کړې ده اصلاً د معاهدې نوم حقابه سیستان

از دریای هلمند ؤ. تاسې پوه شوا ست. دا چې بیا دوی را ولاړېږي حدای دې وبخښي موسی شفیق حقابه - ایران در دریای هلمند. زه اوس هم د دې سره مخالف یم چې ایرانیان په هلمند کې حق نه لري. د حقابې حق بین المللی حق تثبیت شده د سیستان دی. که دا هغه معاهده په نامه د حقابه سیستان وای امکان لري زما به د دې مخالفت اندازه کمه وای ولې دوی چې وغوښتله چې حقابهٔ ایران، دا د ایران حقابه نه ده. زه اوس هم له دې سره مخالف یم او دا حقابه د سیستان ده. حق د ایران نه دی. د سیستان دا حق دی. تر اوسه پورې دافغانستان په ټول ډیپلوماتیک روش کې سیستان جزد خاوری د ایران نه دی بلل شوی. کوم پروتوکول کوم سند موږ نه ورسره لرو د ایران او افغانستان په مابین کې دا مسئله لاینحله پرته ده. په دغه معاهده کې تفتیش موجود ؤ چې ایران ته یې دا حق ورکاوه چې د افغانستان په ملکیت کې دوی تصرف وکړي. مثلاً د دهراود په رود کې دوی یو ګیج د اندازه ګیری ایښی ؤ او د ایرانیانو کمیسار به راتلئ او اندازه به یې اخیستله چې یعني تاسې دومره اوبه په دغه ځای کې نشئ مصرفولای چې د ایرانیانو حق په دې کې موجود دی. موږ د ایرانیانو حق نه منو. د ارغنداب په رود مثلاً یا د دهراؤد په رود کې د ایران حق نه منو.

د عزیز الله واصفي تر ځنګ سیاسي ګوندونو هم دا موافقه ونه منله.

سلیمان لایق چې د خلق د ډیموکراتیک گوند د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې د هغوی وکیلانو په پارلمان کې د هلمند د اوبو موافقه یو مخ رد کړې ده:

زموږ د گوند پارلماني نمایندگانو او همداسې ټول گوند مجموعاً د هلمند د اوبو په باره کې د دولت د هغه وخت توافق د اوبو د ویشلو په باره کې رد کړ او موږ هغه تائید نه کړ موږ د هغه په مقابل کې ودریدلو. زما په یاد دي چې حتی یوه جبهه هم دا حزبو یا شبه احزابو چې په هغه زمانې کې موجوده وو افغان ملتیان او دغسې د میوندوال ډیموکرات مترقي، زموږ د پارټۍ په هغه زمانې کې نور کوچني احزاب چې هم وو لکه د ډاکټر صاحب فرزان او عصمتي صاحب دوی گوند، دوی ټولو په گډه سره ډیر جدي مظاهرات وکړل او د غه زرنگار چې ورته وایي دلته یوه کوچنۍ د خاورو تپه ده زما دغسې یادیږي لکه دا نن په دې باندې د دې پارټیو ټول رهبران را ټول شول د متحدې جبهې په توگه یې د دغو فیصلو په مقابل کې د رد اعلان وکړ.

ملي متحدې جبهې د دې موافقې پر ضد مظاهرې جوړې کړې چې یوه هم په پارک زرنگار کې جوړه شوې او ورکې پخواني صدر اعظم محمد هاشم میوندوال خبرې کړې دي. ډاکتر احسان روستا مل تره کی چې د دې غونډې منتظم ؤ او افتتاحیه وینا یې کړې وه وایي چې میوندوال ته د ډیموکراټ مترقي د گوند د مشر

په توګه د دې جبهې وعونډې ته بلنه ور کړل شوې وه:

فقید میوندوال د یو ملي او سیاسي شخصیت په حیث او د مترقي دیموکرات د ګروپ د رئیس په صفت دعوت شو چې په ملي متحده جبهه کې برخه واخلي. په دې جبهه کې د میوندوال نقش او موقعیت ډیر بارزا و د توجه وړ ؤ. هغه متقابل اعتراض چې په دې وخت کې د متحدې ملي جبهې له خوا د میوندوال فقید په شمول سره د شپږ و سیاسي حزبونو او د پوهنتون د محصلانو د جنبش د جریدې په نشرولو د زرنګار په پارک کې وشو، د افغانستان د هغه وخت په حکومت بد ولګید. زه له پوهنتونه اخراج شوم او تر عدلي تعقیباتو لاندې ونیول شوم ځکه چې ما میتینګ تنظیم کړی او تعارفي بیانیه مې ورکړې وه. باید ذکر وشي چې د پرچم نماینده ګان یعني ببرک کارمل او خلیل زمر چې د متحدې ملي جبهې عضویت درلود، په ابتدا کې د عمومي موقف څخه د هلمند په باره کې حمایت نه کاوه خو وروسته یې خپل موقف ته لږ تغییر ورکړ او تر آخره پورې یې د مشاهد او بې تفاوته په څیر په جبهه کې اشترا ک کاوه او د میوند وال خبرې یې په دقت سره تعقیبولې. په دې منځ کې د فقید میوند وال موضع او موقعیت چې پخوانی صدر اعظم هم ؤ او ټول سوابق دوی ته معلوم وو په متحده ملي جبهه کې خاص اهمیت درلود. د متحدې جبهې

جلسا تو شپږ میاشتې دوام درلود او د سردار داؤد د کودتا تروخته پورې

یې فعالیت کاوه.

ډاکټر فاروق اعظم وایي چې دا موضوع تخنیکي او د خلکو مخالفت د
افغانستان په گټه نه ؤ:

د خلکو رایه په تخنیکي مسایلو کې ډیر مدارد اعتبار نه وي داځکه
چې خبره خو دحق او د تخنیک مسئله وي. ځینې وخت خلک د سیاسي
پروپاگنډې تر تأثیر لاندې هم ځي او ځینې وخت خلک حق په جانبه وي. د
هلمند په مسئله کې هر څومره چې د هلمند مسئله لاینحله پاتې وای،
هغومره زموږ په ضرر وه. علت دا دی چې د هلمند ټول رود چې د پغمان له
غرو څخه شروع کیږي او بیاتر ختمه پورې دا په افغانستان کې دی، خو
دغه رود زموږ سرحد تشکیلوي د ایران سره. په پخوا وختو کې د امیر
دوست محمد خان په وختو کې یا د تیمور شاه او شاه زمان دوی په وختو
کې په هغه منطقه کې د ایران اړخ ته ډیر کم کورونه وو، ډیرو کمو خلکو
ژوند کاوه، لاکن چون په ایران کې استقرار ؤ او زموږ په وطن کې همیش
نا آرامي وه متأسفانه، کرار کرار هغو خلکو د دې سیند د اوبو څخه گټې
اخیستې او کلي پکښې آباد یدل او چې هر څومره کلي آباد یدل او هر
څومره اوبه استعمالیدې هغوی حق د اوبو د آبیارۍ پیدا کاوه او په کرار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرار زمونږ په اوبو کې د احقابه پسې ډیریده.

د هلمند لوظنامه چې د افغانستان د پخواني پاچا محمد ظاهر شاه په وخت کې لاسلیک شوه، اسناد یې د جمهور رئیس محمد داؤد خان له خوا منل شوي او تبادله شول. جمهور رئیس محمد داؤد خان په یوه وینا کې دې موضوع ته اشاره کړې ده:

د افغانستان د جمهوریت اړیکې د ګاونډي هیواد ایران سره په دیني او د ورور ولی پر علایقو ولاړې دي. یوازنی اختلاف د هلمند د دلتاؤ چې څو کاله د دواړو هیوادو تر منځ د اړیکو د سوړوالي سبب ګرځیدلی ؤ، خو تر هغه قرارداد وروسته چې حکومت پیشنهاد او پارلمان تأئید او د هغه وخت د پاچا له خوا توشیح شو او وروسته یې اسناد تبادله شول، اوس کوم دلیل نه لیدل کیږي چې د اړیکو د پراختیا مخه ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷

حزب انقلاب ملي او لويه جرگه

عزيز الله واصفی چې د دې لويې جرگې مشر توب په غاړه لاره ، وايي چې د واقعي بيعت اخيستلو او نورو لارو چارو له پاره دا جرگه را غونډتل شوې وه:

داؤد خان په دا آخر وخت کې د دې له پاره چې دی يو واقعي بيعت د خلکو په لاس کې واخلي ، هغه يو فرمان صادر کړ ، د لويې جرگې له پاره په افغانستان کې چې ډير خلک يې انتخابي وو او څه کسان انتصابي وو په دې کې شک نشته او دا انتصابونه د داؤد خان حق ؤ او هغه انتخابي هم د داؤد خان حق ؤ چې خلکو ته يې وويل چې انتخاب يې کړي هغه چې

خلکو انتخاب کړل انتخاب یې کړل او چې ده انتصاب کړل انتصاب یې کړل. دا راغلل کښیناستل. زه درته وایم چې که تاسې هغه مواد د لویې جرګې وګورئ د امان الله خان دا ولې لویې جرګې ما سوا چې ما مخکې تاسې ته اظهار وکړ چې په خپله پاچا بالمواجه د مولوي عبدالحی پنجشیري او نورو علما وو سره خبرې کوي، زه ګمان کوم چې آزاده ترینه لویه جرګه وه. په دغه ځای د داؤد خان په لویه جرګه کې یو سړی دی چې هم په حزب اسلامی کې دی، مولوی عبدالمجید د خلکو له خوا انتخاب شوی دی الآن هم په حزب اسلامی کې له حکمتیار سره دی. هلته په شورا کې هم ؤ، تاسې د هغه مباحثات وګورئ چې هغه سړی په کومه آزادۍ باندې پروزیرانو، پر حکومت، پر قوانینو باندې اعتراضونه کړي دي او زه یې مخاطب کړی یم او ماهر یوه ته داسې ځوابونه ورکړي دي چې په ځینو ځایونو کې زه د خلکو ملګری شوی یم. ما د پولیسو قانون د وزارت داخلې په مقابل کې چې پیشنهاد یې کړی ؤ د خلکو اکثریت نه وو، ورسره ما د خلکو په حمایه باندې د خلکو په نظر باندې هغه رد کړ، یعنې د دولت پیشنهاد مو رد کئ، د خلکو داموومانه که نه وي دا خو دروغ نه دي. د داؤد خان ډیره ښه لویه جرګه وه. ما درته وویل داؤد خان د ښمنان خورا ډیر لرل. ارتجاع د افغانستان د داؤد خان دښمنه وه، کمونستان د افغانستان

دداؤد خان دښمنان وو، پاکستان د افغانستان دښمن ؤ، حتی امریکا د افغانستان دښمنه وه. حتی ایران نشم ویلی په دې سویه لکه پاکستان. او د بلې خوا څخه د افغانستان د خلق پارټی خو د داؤد خان د بیخ د کښلو له پاره یې کار کاوه، همدا کار یې وکړ. د داؤد خان سره یوه بله ډله دښمنان وو چې په سابقه حکومتو کې د داؤد خان د هغوی څخه بد راتله یا ملوث خلک وو، هغوی یې له چوکۍ څخه وغورځول هغوی په ډیره بیړه باندې د داؤد خان په مقابل کې دا مخالف قوتونه تقویه کول چې زه یې نومونه نه اخلم. چې وزیران له وزارته وغورځېدل جنرالان له جنرالۍ و غورځېدل، خانان له خانۍ وغورځېدل، دې ټولو دداؤدخان په مقابل کې حرکت شروع کړ.

د لويې جرګې جلسې چې څو ورځې روانې وې، ورکې جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا وکړه او وکیلانو ته یې د هرکلي په ترځ کې د هغوی د بریالیتوب غوښتنه وکړه:

د لوی او توانا خدای په نامه! د افغانستان د ملت محترمو نماینده ګانو! زموږ د ملت په عنعناتو کې ډیموکراسي ژورې ریښې لري او لکه چې تاسې ټولو ته معلومه ده لویه جرګه زموږ د دې ملي خصوصیاتو یوه څرګنده نمونه ده. په دې مهم او تاریخي وخت کې چې تاسو محترم

هيوادوال د ملت په وکالت سره د افغانستان د جمهوري دورې د لومړنۍ
جرګې د نماينده ګانو په حيث نن ورځ په دې تالار کې را ټول شوي ياست او
د هېواد د نوي جمهوري نظام د اساسي قانون په مسودې باندې د غور
کولو وروسته تصميم نيسئ، خپله وظيفه بولم چې د ځان او خپلو ملګرو
اوهمکارانو له خوا کابل ته ستاسې تشريف راوړلو ته د زړه له کومې ښه
راغلاست ووايم او په دې مسوده باندې د پوره غور کولو له پاره د ګران
افغانستان په سرنوشت او را تلونکې نيمګرغۍ کې ګټوره اغيزه ولري، د
خداى له درباره ستاسې د موفقيت هيله کوم.

د ځينو خلکو په خيال د لويې جرګې ټول غړي په ډيموکراتيکه توګه نه
وو راغلي، پوهاند قيوم وردک چې په دې وخت کې د کابينې غړى ؤ، وايي چې د
وکيلانو په راوستلو کې د حکومت د ځينو غړو لاس وهنه د امکانه ليرې نه وه:

البته په هر حکومت کې مخصوصاً په دې ممالک عقب مانده کې د
حکومت مشران لاس وهي چې څنګه اشخاص راولي، زه له دې نه انکار
نشم کولې چې ممکن زه په خپله نه اما نورو په دې حصه کې لاس درلود
چې بعضى اشخاص مطابق د خپلې آرزو لويې جرګې ته راولي.

د انتخاباتو نه علاوه ځينې نور بيا په خپله د لويې جرګې سره موافقه نه
لري خو عزيز الله واصفي وايي چې په افغانستان کې لويې جرګې واقعي او د

افغانانو د عنعنې سره برابرې دي:

زه د افغانستان ټولې لویې جرګې ډیرې واقعي لویې جرګې بولم. ځینې کسان چې د افغانستان په جامعه کې د انتقاد نظر لري، یعنی انتقادي نظر لري، هغوی دا وایي دا ډیموکراتیک سیستم نه دی. زه تا ته وایم د افغانستان په جامعه کې غربي ډیموکراسي او د افغانستان ملي ډیموکراسي ډیر تفاوت لري، ځکه چې په افغانستان کې د افغانستان ټول خطوط معینه د سیاست د اسلام په تابعیت کې را روان دي. د افغانستان زمامدار چې بایع چې خلکو بیعت ورسره کړی دی، تاسې ته معلومه ده، دی شرعاً دا حق دا صلاحیت لري چې په افغانستان کې خلک وټاکي. زه لویه جرګه اوس هم ډیره واقعي اسلامي ملي لویه جرګه بولم او داؤد خان هم عیناً داسې یو زمامدار ؤ، ولو که ده حکومت په زور نیولی وو، دا زموږ په حکم کې د شریعت یو حکم دی که چا حکومت په زور ونیوی او خلکو یې بغیه ونه کړه، د هغه اطاعت داسې واجب دی لکه د یو امیر او خلیفه چې مسلمانانو په رضا او په رغبت راوستلی وي. نو په دې خاطر باندې د افغانستان د قوانینو په مابین کې او د پښتونیت په مابین کې دا یو مزج شده یو سیستم دی او وي به، په هره لویه جرګه کې زما او ستا پلرونه نیکه ګان پکښې کې وو، په دوو لویو جرګو کې زه وم.

په دې لویه جرگه کې اساسي قانون تائید او یو حزبي سیستم ومنل شو. د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي، ځینو کسانو حزب ته جلب پیل کړی ؤ، دا جلب تر وخت د مخه ؤ. عزیز نعیم وایي چې جمهور رئیس محمد داؤد خان په دې هکله اطلاع نه درلوده:

د جمهوریت په دویم کال مې یو ورځ د مرحوم جمهور رئیس سره د هېواد پر حالاتو خبرې کولې. هغه وویل چې په موجوده حالاتو کې باید اجتماعي او اقتصادي حالت ته توجه وکړل شي ځکه چې سیاسي ډیموکراسي بې له اقتصادي او اجتماعي ډیموکراسۍ څخه نشي موفق کېدلای. نو د دې مقصد له پاره باید دولت د رهبرۍ نقش ولري او د انارشۍ د مخنیوي په خاطر باید د یوې مودې له پاره یو حزب سیاسي فعالیت وکړي چې د اکثریت منافع یې په نظر کې نیولي وي. جمهور رئیس وویل چې دا د دې معنی نه لري چې نور حزبونه به نه وي ځکه بې له مخالف حزب څخه ډیموکراسي معنی نه لري. همدا دلیل ؤ چې د حزب انقلاب ملي جوړیدل په نظر کې ونیول شول، ولې د مخه تر دې چې د حزب اساسنامه جوړه شي یوه سلسله کسانو د شخصي منافعو په اساس حزب ته جلبول پیل کړل زه په وزارت خارجه کې وم. یوه ورځ وزارت خارجې ته د حقوقو د پوهنځي څخه زما شاگردان راغلل چې موږ حزب انقلاب ملي ته

دعوت شوي یو ، څه وکړو ؟ ما ورته وویل: که چیرې ما څوک حزب ته دعوت کړي زه به د حزب د اساسنامې پوښتنه وکړم. که چیرې زما د افکارو سره برابره وه ورځم او که نه وي د رد ځواب ورکوم. هغوی وویل چې ستاسې خبره خو سمه ده مګر موږ په تور لست کې اچوي. بیا دا موضوع مرحوم جمهور رئیس ته وویله هغه وویل چې تر اوسه پورې د حزب اساسنامه تر مطالعې لاندې ده. د حزب په شمولیت کې هیڅ اجبار نشته هغه ؤ چې دا موضوع په راديو کې اعلان شوه چې د حزب شمولیت اجباري نه دی.

پوهاند قیوم ورد ک چې په لومړي سر کې د حزب غړی نه ؤ ، وايي چې د حزب هدف د کدرونو روزل وو :

زه په دا حزب کې هیڅ ورسره نه وم ، اول دوی حزب جوړ کړی ؤ ، بیا په خپله ده په راديو کې اعلان وکړ چې هلته ډیر ناپاک عناصر داخل شوي دي ، نو هغه یې ړنګ کړ. بیا دویم وار یې یو حزب جوړ کړ ، په هغه کې یې په کمیتهٔ مرکزی کې زه هم نیولی وم. خو هر حزب چې جوړ یږی ممکن یو هدف یې داوي چې دا حکومتي چارې او د مملکت چارې د دوی حزب په لاس کې ونیسي. د دې حزب هدف هم دغه ؤ چې باید داسې اشخاص ونیول شي او تربیه شي چې د وطن چارې په لاس کې ونیسي او دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونه مخ ته بوځي.

جمهور رئيس محمد داؤد خان چې په افغانستان کې د جمهوري نظام باني او د ډيموکراسۍ طرفدار ؤ ، څنګه يو حزبي سيستم ته ترجيح ورکړې وه. پاس يوسفي چې د محمد داؤد خان سره د نژدې پيژندګلوي لرله وايي چې لوی علت منظم حزبونه وو:

لوی علت يې دغه ؤ چې دی په دې پوهيده چې بعضې ډلې نوکې منظمې ډلې دي، په افغانستان کې چې د هغو مثلاً پر قدرت باندې را تلل بيا ممکن ډير بد عواقب ولری، يا به د مملکت او يا د ملت په نفع نه وي. نو دا ډېر احتياط چې يې کاوه، يو حزب يې اعلانا وه هم يو علت يې دا ؤ. ما هم په دې دليل تائيدول چې زموږ په وطن کې خو تا ته معلومه ده چې پاس بيسواده طبقه ډيره وه او دا حزبي اخلاق کم ؤ ځينې اشخاص به د حزب په نامه را تلل مګر شخصي استفادې به يې مطلب وې. دومره صادق نه وو د خپل هدف او مرام له پاره روزل شوي هم نه وو. نو چې يوه پلا حزبي سيستم راغلی وای هغه وخت نو بيا دا خبره په خپله حليدله. موږ هم دا خبره ورسره منله. ولې د دې تولو افکار، که عمل ؤ که ګفتار ؤ موږ د افغانستان په نفع بلل. د ده شخصي شی نه ؤ يکښې او سن يې هم د دې مقتضي نه ؤ، چې دی د دې پس خپل د آسايش او د راحت له پاره يو پلان جوړ کړي، موږ فکر کاوه چې دا ټول شيان د وطن له پاره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸

د پښتونستان مسئله

دبرتانوي امپراتورۍ د توسعه طلبۍ په نتيجه کې د پښتونستان مسئله منځ ته راغله چې په نولسمه پېړۍ کې يې د افغانستان ډېرې سيمې د هندوستان سره يوځای کړې. عزيز الله واصفي وايي چې د پښتونستان مسئله يو واقعيت او د ډيورنډ د معاهدې په ترځ کې دا سيمه د افغانستان څخه بيله شوه:

د پښتونستان مسئله يوه ډېره طبيعي، ډيره سياسي او ډېره حقاني مسئله وه چې د افغانستان د ملت په ماحول کې يې وجود درلود. تاسې چې متعلمين واست نو ستاسې به په ياد وي چې پر امير عبدالرحمن خان باندې

دا الزام وارد ؤ دملي الزام په شکل ؤچې امیرعبدالرحمن خان د ډیورنډ
کرښه امضاء کړه نو په همدې مثال کې دا دډیورنډ په کرښه کې د پښتنو
ځینې علاقې دانګریزانو په تصرف کې پاتی شوې.
ډیر افغانان دابېلتون نه مني، سیدشمس الدین مجروح وايي چې حتی
عوام هم دې خبرې ته متوجه دي:
دجنګ استقلال نه وروسته خلکو به تبصره کوله، چابه ویل امان الله
خان غازي او ډیر ښه سړی دی. بعضې خلکو به ویل چې څه یې وکړل؟
جنګ یې وکړ خو هغه خاوره چې زموږ نه انګریز نیولې وه هغه خو یې بیرته
وانه خیسته که نه. هغه خو ټوله انګریز سره بیرته پاتې ده. یعني
دافغانستان څخه چې داخاوره چې بیله شوی ده ، دبلوچستان خوا کې
دکوټې طرف ته او دې خوا ته د پېښور خوا ته یعني دا دافغانستان دخلکو
په ذهن کې ناست وو چې دا زموږ مال ؤ انګریزان هندوستان نه ووتل او
هندوستان یی دوه تقسیمه کړ ، پارټیشن (تقسیم) وشو یو پاکستان شو ،
یو هندوستان شو ، په دغه وخت کې هم دا غږ اوچت ؤحتی خارجي خلکو به
زموږ نه تپوس کاوه دا څنګه کوئ تاسې داخپله خاوره چې هلته په
هندوستان کې پاتې ده د دې په متعلق څه فکر کوئ؟ زموږ نه به رسمي
سوالونه کېدل. تاسی په دې کې څه فکر کوئ؟ په هغه وخت کې چې

سردار محمدهاشم خان صدراعظم ؤ . په افغانستان کې نه شورا وه نه آزاد اخبارونه وو لاکن دا فکر به موجود ؤ ، د افغانستان د زلمو سره ، د منورینو سره به دا فکر ؤ چې دا بهترین وخت دی. د هندوستان نه چې انګریز وځي هرچا ته خپل مال باید وسپاري. هندو ته یې خپل ملک وروسپاره. مسلمان ته یې علیحده برخه ورکړه او باید افغانستان ته د افغانستان خاوره وسپاري. زما یادیږي چې په دې سلسله کې شاه محمود خان چې صدراعظم شو ، دی چې په یو سفر باندې و تلی ؤ خارج ته او شاه ولی خان ده وکالت کاوه د صدارت او هغه یو څو کسه دا د افغانستان په اصطلاح روشن فکران ورته وو ایئ اهل نظر ورته وو ایئ ، دا یې د شپې راوغوښتل او یو مجلس یې دایر کړ چې په دې باندې سره خبرې وکړي چې په دې جمله کې غبار هم شامل ؤ . دوی ټول یې را وغوښتل چې انګریزان خو ځي او موضوع د ولایات شمال مغرب د سرحد ده په دې باندې بحث ؤ چې دا د هندوستان سره پاتې شي او که د پاکستان سره په دې باندې یو ریفرنډم کیږي او س پښتنو د هغه ریفرنډم سره مقاطعه کړې ده او عبدالغفارخان دا اعلام کړی چې زه هندوستان هم نه غواړم ، پاکستان هم نه غواړم ، زه پښتونستان غواړم. دا آواز اول هغه او چت کړی.

داغوښتنه په ریفرنډم کې د یوې دریمې لارې په توګه وغوښتل شوه د ملي

عوامي گوند مشر خان عبدالولي خان ته داوخت وریاد دی:

کله چې فرنگیانو دا فیصله وکړه چې موږ د دې ملک نه ځو او د دریم جون اعلان یې وکړ هغې کې دوی د هندوستان د تقسیم فیصله وکړه نو د هغې نه پس بیا چې وروسته د هغې تفصیلات راتلل نو دا پته ولگیده چې دلته به دوی په دې پښتونخوا زموږ یعني د ې صوبه کې به دوی تپوس کوي زموږ نه د خلکو نه به تپوس کوي دلته به ریفرنډم کیږي رای عامه باندې به معلومیږي چې تاسو د پاکستان سره تلل غواړئ او که د هندوستان سره تلل غواړئ. نو موږ د دې ټیز مخالفت وکړ. موږ ویل چې دا منصوبه د تقسیم هند چې موږ ورته تقسیم هندنه وایو موږ یې مخالفت کاوه ځکه چې موږ ورته تقسیم مسلمان وایه. د تقسیم هند دا فیصله چې کوم وخت کې کیده نو دا کانگرس او مسلم لیگ دواړو دا فیصله قبوله کړې وه او موږ چونکې کانگرس سره تعلق درلود پاچا خان په خپله د کانگرس د مرکزي کمیټې ممبر ؤ نو دا د تقسیم فیصله منظوره شوې ده او موږ د پاکستان حصه یو دلته د ریفرنډم ضرورت نشته. خو فیرنگیان په دې خبره نښتی وو او د مسلم لیگ هم په کې دا غرض ؤ چې دوی به ځنگه ټینگ پاکستان جوړ کړي ځکه چې داخو موږ منلې وه زموږ د خدایی خدمتگارو جرگه چې کښیناسته نو هغوی بیا دا فیصله وکړه چې

د پاکستان او هندوستان د تقسیم په مسئله کې خو موږ د پاکستان سره د تلو فیصله کړې ده خو د هغې باوجود هم که دوی زموږ څخه تپوس کول غواړي نو بیا موږ غواړو که حق خوداراديت دوی ورکوي نو د هغې اصول دا دي چې په هغې کې یوه دریمه فیصله دې هم موږ ته اجازت ورکړي. دا سوال چې لکه کوم نن په کشمیر کې پیښ شوی دی چې دریمه فیصله دا ده چې آیا دا پښتانه د هندوستان سره تلل غواړي، د پاکستان سره تلل غواړي او که ځان ته یو آزاد مملکت د پښتونستان جوړوي. فیصله خوشوې ده چې موږ به پاکستان سره ځو خو که تاسو د غه نه منئ نو بیا به دا مهرباني وکړئ چې موږ له به دا دریم حق هم راکړئ چې موږ دا فیصله وکړو چې آیا موږ آزاد پاتې کېدل غواړو او که نه یو مملکت سره به ځو، د دغه وخت نه شروع شوې ده.

دریم حق ورنه کړل شو، د خدایي خدمتګارو په مشر توب ډیرو پښتنو په ریفرنډم کې برخه وانه خیسته او د پښتنو سیمه د پاکستان سره یوځای شوه. په دې وخت کې افغانستان چوپ نه ؤ. سید شمس الدین مجروح وایي چې په دې برخه کې درې فکرونه موجود وو:

د عمومي طرز تفکر په لحاظ باندې درې فکره وو په افغانستان کې.

اول فکر دا ؤ چې دا د فغانستان خاور ده باید ادعا یې وشي، افغانستان

چې معاهدات لرل د انګریز سره، انګریز له منځه لاړ، هغه معاهدې نشته دي، خط د یورند نشته دی. د افغانستان خاوره د افغانستان سره باید ملحقه شي. دوهم فکر داؤ چې که د پښتونستان خلق نه غواړي چې د افغانستان سره واوسیږي، هغوی به هم د یر تن کښېنږدي دې ته لکه خان عبدالغفارخان دی او نور منورین او د اخلک، هغوی بنایي چې خپل استقلال وغواړي نو سړی باید د دوی تائید وکاندې چې دوی څه غواړي. هم د دوی تأئید وشي. دریم فکر داؤ چې هیڅ نه کوو هغه پښتانه پوهیږي پاکستان پوهیږي او انګریزان پوهیږي. موږ او تاسې به سیل کوو آینده ته به ګورو ولې ځان په مشکل کې اچوو.

وایې چې افغان حکومت اول فکر خپل کړ او د برتانیې څخه یې د خپلې خاورې غوښتنه وکړه، خو دا غوښتنه ونه منل شوه. عزیزالله واصفي وایي چې د حکومت تر څنګ اولسي جرګې هم دا خبره پورته کړه او د د یورند لوزنامه یو مخ رد شوه:

دشاه محمود خان عصر دی. زه په هغه وخت کی په اتحادیهٔ محصلین کې موجود یم، او زما پلار په هغه وخت کی معین د شورا ؤچې په همدې ورځ باندې په شوری کې مجلس دایر شو چې د د یورند په مسئله کې بحث وشو. زما پلار د شورا ریاست اشغال کئ دده تر ریاست لاندې دا د د یورند

لاین فسخ شوچی مورږ د ډیورنډ لاین نه منو. نو همدا وخت ؤ چې افغانستان په دې وخت کې د پښتونستان د مسئلې لزوم پورته کړ او که یې نه وای پورته کړی نن به دا د ظاهرشاه خاندان ټول په افغانستان کې د ملي خیانت په حکم باندې تورن وای لکه عبدالرحمن خان چې په دامعاهده کې په دې حکم تورن دی نو به ظاهرشاه هم تورن وای او داخو د ظاهرشاه قدرت نه ؤ داخو دافغانستان د ملت مسئله وه.

سردار محمد داؤدخان چې د پښتونستان ملاتړی ؤ په نړیواله سطح د پښتنو خبره راپورته کړیده. کله یې چې په ۱۳۵۲ کال کې په ماسکو کې د شوروی اتحاد دجمهور رئیس لیونید برژینف سره وکتل، دخپلو خبرو په ترڅ کې یې د پښتنو او بلوڅو دحق موضوع راپورته کړه:

لکه چی زمونږ دوستان خبر دي په خواشینی سره باید ووایم چې زمونږ د پښتنو او بلوڅو ورونو دسرنوشت په موضوع کې یوازې ښه والی رانغی بلکې په هغه غیرقانونی او سخت چال چلند سره چی د پاکستان زمامدارانو دوطن پالونکو او د پښتنو او بلوڅو خلکو په مقابل کې غوره کړی دی، په هغه سیمه کې یې حالات نورهم ناکراره او کړکیچن کړي دي. که چیرې د پاکستان دمشرانو رفتار همدغه شان دوام وکړی او د خلکو دملی هیلو اوغوښتنو څخه سطحي او سرسري تیرشي، نه یوازې دبشر

دحقوقو دپرنسیپونو او عدالت په خلاف رفتار کوي بلکې ویریږو چې
دآسیا په دې برخه کې به سوله او کراري له خطر سره مخامخ کړي. په هر
حال په ښه نظر سره به د دې قضیې د سوله ییز حل له پاره خپلو هلو ځلو ته
دوام ورکړو.

د پښتونستان مسئله په سوله ییزه توګه په ملګرو ملتونو کې راپورته
شوه، عبدالرحمن پژواک چې په دې وخت کې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان
استازی ؤ، د پښتنو له پاره د حق خوداراديت پیشنهاد وړاندې کړ:

بیا چې خبره راغله د پښتونستان، په دې وخت کې بیا د افغانستان
داخبره چا وانه وریده. د افغانستان د اپیشنهاد او پاکستان هم متأسفانه
په هغه وخت کې د دغه فیصلې سره د پښتونستان په مسئله کې مخالفت
کاوه، او اوس د کشمیر په مسئله کې په خپله بند پاتې دی او همدغه شی
غواړي. او دا او هغه خو نقاضت لري. که دوی په کشمیر کې حق
خوداراديت غواړي نو خو پښتونستان ته هم باید قایل شي حق
دخوداراديت، ولې چې په کشمیر کې همدغه ترتیب دی چې
هندوستانیانو ته وسپارل شو دانګریزانو مستعمراتي سیاست ؤ او په
پښتونستان کې هم دانګریزانو سیاست ؤ هغوی خپل خط ده یورنډ خلق
کړی ؤ او افغانان یې سره بیل کړي وو، نو هلته یوه خبره مني او دلته بله

خبره مني. خپله اوس ورته معلوميږي چې دا د دوی په نقصان هم ؤ. دا سې خو نه کيږي چې سړی دوې نقيضې خبرې وکړي. يا به دوی په کشمير کې حق لري او افغانستان به په پښتونستان کې حق درلود. يا به دوی په کشمير کې حق نه لري لکه چې دوی وايي چې افغانستان هلته حق نه لري.

په وروستيو وختونو کې افغاني واکدارانو د پښتنو په قناعت اکتفا کړې وه. اوس د پښتنو د مشرانو او خان عبدالولي خان غوښتنه دا ده چې د دوی صوبې ته خپله نامه ورکړله شي:

موږ دا وايو چې صرف دا د پښتونستان دا نوم چې دی دا په کار دی چې تاسو زموږ دې صوبې څه نوم بدل کړئ. دا د شمال مغربي سرحدي صوبه څه شی دی، ښه به دا وي چې نوم ورله ورکړئ. پنجاب د پنجابيانو دی، سند د سنديانو دی، بلوچستان د بلوڅو دی. بنګال د بنګاليانو دی. نو په کار ده چې د پښتنو د دې صوبې نوم د غه شان نوم ورکړئ چې د دی سره لګی چې دا د پښتنو صوبه ده. بيا د هغې د غه شکل شو. چې موږ دا خپله مطالبه بيا د غه د پښتونستان مسئله چې ده، نو دوی ويل د پښتونستان نوم ډير بدنام شو چې دا بين الاقوامي طور موږ د پاره ډير مشکلات پيدا کوي، افغانستان پکی داخل دی، موږ ويل ډيره ښه ده. دا يو ډير زوړ نوم، تاريخي نوم چې د پښتنو په ادبياتو کی او په تاريخ کې راغلی دی،

دهغوی په شاعری کې راغلی دی، له احمدشاه بابا نه مخکې احمدشاه بابا په وخت کی راغلی دی، پښتونخوا دې منطقی نوم ؤ، نوځی چی دې صوبې له مور د پښتونخوا نوم کښېږدو. بیا په دغه ځای ودریده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹

د افغانستان خارجي پالیسي

دافغانستان د پخواني پاچا محمدظاهرشاه په وخت کې خارجي پالیسي داسې عیار شوې وه چې دزبرځواکونو ترمنځ تعادل وساتل شي په دې هکله د افغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهرشاه وايي:

دا دیو شخص دتوانایې سوال نه دی، حتی دیو حکومت دتوانایې سوال هم نه دی. دا په عمومي شرایطو پورې اړه لري او ځینو حکومتونو ته دا شرایط په خپله اماده کیږي. په دې کې هیڅ شک نشته چې امریکا او

شوروي دواړو غوښتل چې موږ ځانته راجلب کړي خو موږ ته دا امکان نه ؤ چې دامريکې يا دشوروي اتحاد غيږې ته ځان وغورځوو. که موږ د شورويانو څخه کومه مرسته ترلاسه کوله په همـاغه ترتيب سره مو دامريکايانو څخه هم مرسته ترلاسه کوله او موازنه موساتله. په دې ترتيب سره دهيواد اقتصادي بنسټ ټينګ شو او حکومت د فردي نوښتونو هم ملاتړ کاوه او په دې ترتيب سره هرڅوک دخپل ژوند خاوند شو.

همداوخت ؤچې دشوروي سره اړيکې مضبوطې شوې. د جمهوررئيس محمد داؤدخان مخالفان وايي چې د شوروي پوځي مرسته وه چې دوروستيو بربادیو سبب وګرځېده، خو ډاکټر عبدالصمد حامد موافقه لري چې دا اړيکې له خطره ډکې وې ولې بله چاره نه وه:

زه دې سره قناعت لرم چې دافغانستان روابط له شوروي سره پس له دوهم عمومي جنګ نه بيا مخصوصاً د داؤدخان دصدارت نه وروسته او مخصوصاً دا چې دعکسرو دپاره مرسته دهغې خوانه اخيستل کيده او دنفت وګاز تفحصات شوروي ته ورکړل شول او څه محصلين وليږل شول خطرونه موجود شول او زه حاضرهم نه يم چې د دې نه او يا دشاهي دورې له نورو اقداماتو نه دفاع وکړم. اما زه داسې فکر کوم چې دخارجي سياست

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایجابات د دغه محدود داخلي میکانیزم په اساس قضاوت کول غیر
واقعیت بینانه دي. مثال دادرته بنیم چې دغه خلکو چې پرهغې دورې
باندې تریوه حده پورې د معقولو دلایلو پر اساس تنقید کاوه، اوس دوی
عملاً همهغه کار کوي. یعنی نن مجاهدین راغلي، عملاً له کمونستانو
سره یوځای کار کوي. د ډیموکراسی په دوره کې چې هلته شاهي پکې
کوم نقش نه درلوده دغه دشورا وکیلانو، کمونیستان، ببرک دوی، سره
ددې چې حکومتونو به له شورویانو سره نژدې روابط لرل په پارلمان کې
ووهل. همدغه شورا دومره دغه لرله چې د محمود حبیبی نه یې سلب
اعتماد وکړ په دې چې په اخبار کې یې یو کاریکاتور وتلی ؤ لاکن نن هغه
خلک چې ځان ته د مجاهدینو مشران وایي دوی له هماغه کمونیستانو
سره په یوځای کې ناست دي، دهغوی دمرستې په اساس دوی راغلي منځ
ته او هغوی یې دځان سره ساتلي او دهغوی په مرسته یوبل وژني. زه اوس
پردوی باندې تنقید نه کوم، زه وایم چې د منطقوي او بین المللي سیاست
خصوصیت دوی مجبور کړي دي چې یا به قدرت ته رسیږي او د قدرت
دپاره به قیمت تادیه کوي او قیمت همدغه شی دی چې پروني دښمن ته
سرې نن وایي چې ډیرښه مسلمان دی. زه دا منم چې دډیرو بدبختیو عامل
گرځیدلي، یعني که یوازې ملي مسایل وای، باید سرې خپل اردو

دکمونیستانو دمشاورینو په لاس نه وای ورکړی، خپل منصبداران یې هلته دتحصیل دپاره نه وای لیږلي، لیکن یو وړوکی دولت په بین المللي ساختمان کې مجبور دی چې یوې خواته یا بلې خواته شي. تجربه ښیي هغه دولتونه چې شوروي ته لانه وو تللي، بلې خواته تللي وو، پر هغوی باندې هم بدبختۍ ګانې راغلې. هغوی هم سالم نه دي پاتې شوي. یعنې هرې خواته داخطرونه شته اما دا درسره منم چې نوی نسل باید د هغې دورې د اشتباهګانو نه نتیجه واخلي.

د پاکستان د نیشنل عوامي پارټۍ مشر اجمل ختک چې د جمهور رئیس محمد داؤدخان سره نژدې په تماس کې ؤوایي چې سردار محمد داؤدخان د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط مخالف ؤ:

هغه د شوروي اتحاد سره دیو آزاد افغانستان، مستقل افغانستان په حیثیت سره د دوستۍ په حق کې ؤ لیکن د دې په حق کې نه ؤ چې د شوروي د نظریې یا د هغه تر نظامي او یا د هغه تر سیاسي تسلط لاندې راشي. زه په یقین سره ویلی شم چې د هرې خارجي مفکورې او سیاسي تسلط او لاس هغه مخالف ؤ او هغه د افغانستان آبادي خوشحالي، تعمیر چې مادرته ووې چې په صحیح معنو کې استقلال هغه دې ته وایه. دې د پاره بیا آخري وخت کې هغه بیا لاړو بهر دنیا ته لاړو، ایران سره یې هم خبرې اترې

وکړي نوري دنيا ته هم لاړه و پاکستان ته هم لاړه ولې دهغه مطلب چې ؤهغه چا خاص چاپوري ځان تړل نه وو، ديو مستقل افغانستان، يوخپل افغانستان، خپلواک افغانستان، آباد او خوشحال افغانستان دپاره هغه له هرچا سره تعلقات جوړول.

جمهور رئيس محمد داؤد خان په وروستيو کلونو کې تلاش کاوه چې داسلامي او گاونډيو هيوادونو سره اړيکې ښې او دشوروي تاثير په افغانستان کې کم کړي. عبدالحميد مبارز وايي چې په همدې غرض هغه ايران او گاونډيو هيوادونو ته سفر تر سره کړی:

ځنگه چې سردار محمد داؤد خان ليبيا، قاهرې، تهران او سعودي عربستان ته سفر وکړ، اسنادي نشته او ځينې شخصيتونه لکه سيدوحيدعبدالله او وفی الله سميعی چې هغوی په دې خبرو کې وو له منځه تللي دي. هغوی کولای شوی چې په دې برخه کې معلومات ورکړي، ولې په کابل کې چې شايعات موجود وو، ويل کيده چې ايران او سعودی عربستان دډيرې مرستې وعده کړې وه خو په دې شرط چې له شورويانو سره اړيکې کمې کړي. همدا ډول ويل کيدل چې دمصر جمهور رئيس انور السادات په خپلو خبروکې دروسي مشاورينو د رول په هکله خبرې ورته کړې وې. سادات ورته ويلي ووچې ددغو عواملو له کبله مونږ

د شوروي مشاورين د مصر څخه وويستل. کله چې سردار محمد داؤدخان

دا سفر پيل کړ نو چپيان په ويره کې شول. د دې خبرې څخه دا سې

معلوميږي چې تردې سفر وروسته روسانو ټکان وخوړ او د داؤدخان

دليرې کولو پروژه يې چټکه کړه، نو د سردار محمد داؤد خان د حکومت په

ليرې کولو کې د برژينف د حکومت مستقيم لاس ؤ.

په نړيوالو سازمانونو کې هم افغانستان اهم رول لوبولی دی. عبدالرحمن پژواک چې په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازی ؤ، دری ځله د عمومي اسمبلې عمومي رئيس ټاکل شوی دی:

دری واره ما رياست کړی لاکن البته په يو کال کې. اوله موضوع شرق

ميانه وه. بله موضوع د افريقا وه او ما دری واره رياست وکړ لاکن دری

واره ما وويل چې بايد انتخابات وکړي ځکه چې زما مملکت داسې يو

مملکت دی چې موږ طرفداري د مسلمانانو د ملل متحد کوو او اسرائيل به

بيا وايي چې د دوی طرفداري يې وکړه، نو زه غواړم چې انتخابات وشي،

که نه يو واري چې سړی رئيس انتخاب شي، تر آخره پورې رئيس پاته

کيږي. زما په خپل پيشنهاد بيا انتخابات وشول. بيا هم په عمومي

صورت سره ټولو رايه راکړه او د دې د پاره چې زه د رياست د کار د پاره

کاملاً فارغ شم، ما خپل حکومت ته پيشنهاد وکړ چې ما پرېږدي چې زه

فقط وظیفه د ریاست ادا کړم او خپل حکومت سره دغه ونه لرم چې زه خپله
بیطرفي دیو رئیس په حیث وښیم. حکومت ما سره موافقه وکړه او
دافغانستان سفیر چې په واشنګتن کې ؤ، مرحوم عبدالحمید خان یې
راولیږه دافغانستان دهیئت د ریاست د پاره او زه پاتې شوم یوازې د رئیس
داسمبلۍ په حیث.

په همدې وخت کې چې دزبر ځواکونو ترمنځ سړه جګړه جاري وه، د دریمې
نړۍ هیوادونه دنا پیلتوب په غورځنګ کې یوځای شول. افغانستان چې دنا پیلو
هیوادونو مؤسس غړی دی، په دې غورځنګ کې فعاله برخه اخیستې وه. یحیی
معروفي چې دبهرنیو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور ؤ، وایي چې په دې برخه کې
دهغوی دفتر پوره رول لوبولی دی:

البته زموږ دفتر د دې مسایلو سره مستقیمه علاقه درلوده ځکه چې
دټولو بیطرفه هیوادو کنفرانسونه په ټولو سویو باندې زموږ له خوا څخه
احاطه کېدل او په دې لحاظ باندې البته چې ضرورت ؤ او په دې
کنفرانسونو کې اشتراک کیدئ، زموږ له دفتره څخه په یو شکل باندې
هلته همیشه نماینده ګي وه، نو ځکه زموږ د پاره څه په هغه وخت کې چې
بین المللي شرایط دجنګ سرد یا د سا ړه جنګ وو په دې موقع کې
دبیطرفو هیوادو نقش ډیر اساسي نقش ؤ او افغانستان چون یو دمؤسسو

هیوادونو څخه ؤ البته افغانستان ته په دې مورد کې خاصه توجه کېدله.

که ستاسې په یاد وي یو وخت داسې پروګرام ؤچې د غیر منسلکو

هیوادونو غونډه په کابل کې کیدله او هغه چې په افغانستان کې کودتا

وشوه نو هغه بیا وځنډېدله.

د هغه وخته څه در یاد دي؟:

زه د دې غونډې د انعقاد مستقیم مسؤول وم او زما آخري فعالیت هم په

افغانستان کې د ملګرو ملتو د شعبې په ساحه کې د غه فعالیت ؤچې

دا غونډه په کابل کې صورت ونیسي او ډېر پرمختګ هم شوي ؤ. لکه چې

تاسې ته به درمعلوم وي، یوه هفته د مخه تر دې چې دا غونډه وشي، په

افغانستان کې کودتا پېښه شوله او په دې لحاظ باندې وختې چې کودتا

وشوه هم زما دفتر د دې مسؤل ؤچې ونورو غیر منسلکو هیوادو ته اطلاع

ورکړي چې هغه شرایط چې په کابل کې راغلي وه د هغو شرایطو په اساس

باندې مونږ دا غونډه باید بل چیرې انتقال کړو او په هغه حساب باندې ؤ

چې رژیم په هغه وخت کې له کیوبا څخه خواهش وکړ چې دا جلسه په کیوبا

کې صورت ونیسي. نوځکه دا ډېر د تأسف ځای ؤ چې دا غونډه چې یو

خاص اهمیت یې درلود او افغانستان ته یې خاص یو اهمیت ورکاوه، هغه

متأسفانه د دغه اخلال په حساب باندې دا موقع زمونږ له لاسه ووتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۰

د ثور کودتا او د جمهور رئیس محمد داؤد خان سقوط

د جمهوري دورې په ورستیو وختونو کې د حکومت اړیکې د خلکو دیموکراتیک گوند سره خرابې شوې چې په نتیجه کې خلق او پرچم یوځای شول همدا وخت ؤ چې د خلق دیموکراتیک گوند یو مشر میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو. سلیمان لایق چې د خیبر نږدې ملگری ؤ وایي چې د هغه د قتل پر سر پوځي قیام منځ ته راغی:

په هغه زمانه کې چې دحزب دوه فریکسونه سره یوځای شول ببا خیبر
شهید شو او دخیبر په مړي کې دډیرو باشکوهو مراسمو پر اساس باندې
دهغه مړی دهغه فاتحه تجلیل شوه ، دوخت حکومت د دې تحمل ونه که او
زموږ دګوند په رهبرانو یې حمله وکړه دوی یې بندیان کړل نو دهغه په
عکس العمل کې یو نظامي قیام اجرا شو چې هغه دولت په دې لحاظ چې
بنیادونه یې کمزوري شوي وو دخلکو اعتماد یې دلاسه ورکړی ؤ له پښو
ولوېده په هغه وخت کې زیاتره هغه برخې افسرانو چې په خلقیانو نومول
کېده او دتره کي صاحب ملاتړي وو هغوی عمده برخه واخیستـه نور
افسران چې په پرچمي برخه پورې مربوط وو که څه هم توانمنده قدرت ؤ
لیکن په دې لحاظ چې قومانده یې نه وه اخیستې ددې قیام دپاره هغوی
ضمني ګډون وکړ ، چې کله یې ولیده چې خلقي افسرانو قیام وکړ دوی په
قشلو کې دهغوی ملاتړ وکړ او سره راپاځېدل لیکن اساساً دغه قومانده په
هغه زمان کې حفیظ الله امین او تره کي په خپل منځ کې سره پخه کړې وه
په خپلو کانالونو کې یې خپلو افسرانو ته دستور ورکړ.

دخلق دډیموکراتیک ګوند څخه څوتنه بندیان شول چې ورکي نورمحمد
تره کی او ببرک کارمل هم شامل وو ولې حفیظ الله امین په خپل کور کې پاتې ؤ ،
دحفیظ الله امین میرمن وایي چې په همداشپه دحکومت پوځی تلاشي دهغوی
دکور دلټولو په غرض ورغلي وه:

چې داخلک یې ونیول بندیان یې کړل تلاشي له موږ کره راغله ،
تلاشي چې راغله نو عبدالرحمن را ناري کړې پلارته یې ناره کړه چې پلاره

عسکر راغلل چې شا وخواته راخپرې پر دیوالونو مورچې ونیولې. یوه بجه وه جګ شوو، او چې چې جګ شو ده ده دوه مرداسنادونه دا یې ماته راکړه چې داته واخله راته ویلی ؤ چې داسې خبره ده دا اسناد ته د کوټې وباسه هغه چې زه همداسې او چې جګه شوه، ده خپله دا قدیفه راکړه قدیفه مې په سر کړه دا اسناد مې په دا سینه کې داسې ونیول دا قدیفه مې دځانه تاو کړه نو دلته عسکر راختلي صاحب منصبان هم راختلي په دهلیز کې ولاړ دي همدا چې له کوټې ووتم لاړم بلې کوټې ته دانجونې مې راویښې کړې ماویل جګ شئ چې عسکر دي تلاشي کَوي دا اسنادونه واخلئ درسته دا سینو کې کیږدئ چې ښځه نشته سړي دي سړي خو تلاشي نه کوي چې ښځه ولټوي دوی نو دا تلاشي وکړه دا کتابونه یې ځای کړل. دا یوه تفنګچه یې درلوده امین صاحب هغه یې واخیسته څو روپۍ چې وې هغه یې واخیستې خو هیڅ شي یې په کور کې پرې نښود ځای یې کړل یو یې ورل نو ده ته یې وویل چې ته دا کورکې واوسه اولادونه دې وتلای شي بیرون مکتب ته یعني لاړشي ته نشې وتلای بیا یو یل خط و ورځخه چې دا پاتی و ورځخه په جیب کې چې امین صاحب داسې وشکاوه یو وارې دا نفرو پر حمله کړه او نارې یې کړې چې ولچک یې کړئ دا ولچک کړئ خو ده ولچک پسې ونه ګرځید ژر ژر یې وشکاوه ایسته یې واچاوه، چې وایې چاو نو دا نفر ورته وویل چې ته دلته اوسه بیرون نشې وتلای حق نلرې چې بیرون ووځې اولادونه دې تلای شي نو عسکر بیرون دروازه کې هم ودریدل دا شاوخواهم ولاړ وو. همدا کوټه کې یې راته وویل چې کالي مې راته وویئځه دوه جوړې کالي یې وو نوریې نه درلول ویل دا یوه جوړه نوي دي ویل یې دا راته

پریمنځه که بندي خانې ته مې بوزي چې کالي مې لېږ پاک وي نوي وي نو هغه کالي مې ورته پریمنځل نو هغه کالي یې ونسوه هماغه زاړه یې ځان کې ووسبا یي دوخته ؤ زما یو زوی ؤ چې داروسانو مړ کړ له دغه زوی نه مې لوی ؤ دا انجنیر ظریف راغی هغه ته بیرون راغلی ؤ ده نو بیرون د هلکانو سره ساعت تیري کوله دا انجنیر ظریف یوبل هلک ته پنځه روپۍ ورکړې وي چې ته هغه هلک ته نارې کړه چې دلته ماته راشي دا هلک ورغی دا خوازک نومیده دا زوی مې دا ورغلی و انجنیر ظریف ته ،ده ته یې ویلي وو چې ته ورشه پلار ته دې ووایه چې انجنیر ظریف راغلی دی، دلته بیرون ولاړ دی، احوال ورکړه پلار ته دې او چې دا زما زوی دننه راغی ماته یې وویل نوما وویل بنه ورشه پلار ته دی ووایه پلار ته یې وویل اوبیا ده بیرته خپل زوی ته وویل دا خوازک ته چې ورشه ورته ووایه چې راشه دننه که عسکر دې پرېږدي نو څه خبریم چې عسکر ته به یې پیسې ورکړې وي یا څه شی به وي خو دا یې راپریښود دننه چې ده پسې بیا فقیر محمد فقیر راغی دا راغی دا یې هم راپریښود دننه بیا داعبدالرحمن ته یې وویل چې ته یو وارې احوال واخله چې تره کي صاحب یې بندی کړی دی که نه ؟هغه بیرته په حال احوال راووړ چې هو نیولی یې دی دغه نفریې نیولي دي هغه ده ژر ژر دا نفر چې راغلل ده ژر ژر نوشته کړ دغه هغه یې نوشته کړ دا انقلاب یې چې کاوه دا شیان یې نوشته کړه دادې قوماندان وي دا دې داسې وي دا دغسې وي دا یې نوشته کړل دا هغه چې راغی انجنیر ظریف او فقیر محمد دا یې ورکړ دا یې چې ورکړ کا ته مو چې بیا دا هلک

راغی وویل چې دا هغه راغلی دی دا ګلاب زوی راغلی دی، د سپلو کوم ځای یې وښود چې هلته ناست دی او ویې ویل چې زه امین صاحب سره کار لرم او هغه ته یې بیا عبدالرحمن ورولیږه چې ته دلته نشې راتلای ته هم هغلته او سه بیا عبدالرحمن ته یې کومې خبرې مبرې وې هغه یې ورکړې چې ګلاب زوی ته به یې وړې نو دا نو چې د غه سبا شپه خو د هغوی تیره شوه بندي خانه کې یوه شپه یې تېره شوه سبا یې لس بجې وې چې هر شی دوی خلاص کړل نو خدای ورته هغه ورکړه هر شی چې خلاص شول کاته موږ چې نفر راغلل او موټر یې راووست لاسونه یې ولچک کړ بویې تله امین صاحب یې وښکه له کوره نو دا د حیوانانو چیغې وې بده ورځ یې جوړه کړه ما ویل چې غلی شئ نو دا خووه دا خو پوهیدو چې همدا کار کېږي نو دا شپه تېره شوه په سبا موږ همدا سې په کور کې ناست وو چې فیرونه سره شروع شول فیرونه چې شروع شو نو داسې موږ نه پوهیدو چې دا رقم به وي موږ ویل څه خیل څه رقم د ه څه رقم شو نو په دا سبا مې دا حیوانان درست مکتب ته لاړل هیڅ ونه پوهیدم چې دوی منع کړم چې مه ځئ مکتب ته درست ولاړل دا ببری دا بل دا دواړه واړه واړه وو یو یې اول صنف کې ؤ یو یې دوهم کې نو دوی پسې زه داسې ګرده ګرځم وځم پسې چې دا هلکان راولم دا ټانکونه دي چې هغه نشي ونه ډارشي یا ژوبل نشي هغه چې لږ ذره بیرون ووتلم چې دا دواړه راغلل چې راغلل ماویل ای خوازک جانه زه تاسې پسې درتلمه چې ونه ډارشئ ویل نه مه ډاریږه ببو وړکی ؤ درست ټانک خلق نوشته دي.

د ۱۳۵۷ هـ ش کال د ثور اوومه نیټه او د پنجشنبې ورځ وه د سردار محمد

داؤد خان په مشرتوب د کابينې غونډه روانه وه چې ورکې د سرحداتو وزير پوهاند عبدالقيوم ورد ک هم برخه اخيستې وه:

د پنجشنبې ورځ وه مجلس د وزيرانو په حصه دقانون دکار و کارگر کې داير ؤ. چون ما دهغو سره ملاقات درلوده نو وزارت سرحداتو ته لاړم سفير د شوروي هلته راغی بعضې موضوعات وو چې مونږ دهغه په باره کې خبرې وکړې بيا په لسو بجو باندې ملاقات خلاص شو زه ولاړم ارگ ته دا مجلس داير ؤ نو تقريباً يوولس بجې وې چې دغه کودتا شروع شوله په ارگ کې خونو چون په هغه وخت کې مونږ مجلس درلودئ ټول وزيران هغلته وو په استثنی د دريويا دوو نفرو څخه نور هملته پاتې شود ترسبا يي پورې مونږ هملته په ارگ کې وو. محدوده بمباري وشوله په هغه وخت کې جنگ تقريباً زمينی جنگ ؤ. يو څو وارې طيارې راغللې اما وروسته بيا داترس پيدا شو چې دوی اخطار ورکړو چې مونږ سخته بمباري کوو.

کابل راډيو او دبنار ټول مهم ځايونه دحفيظ الله امين په مشرتوب خلقي فوځيانو نيولي وو پرارگ جگړه روانه وه او دبهر څخه دحکومت مرستـه نـه رسيده اسلم وطنجار چې دمځکني عملياتو مشري پرغاړه لرله دحفيظ الله امين له خوا معرفي او په کابل راډيو کې يې يوه اعلاميه ولوستله:

دا اعلاميه اسلم وطنجار د زرهدارو دقواو جگړن اوروي: دلومړی ځل له پاره په تاريخ کې دسلطنت دظلم استبداد وروستني بقايا او دنادرخان دکورنی قدرت پای ته ورسيد او ټول دولتي قدرت دولس ته لاس ورغی دولتی قدرت دعسکري انقلابي شوری په پوره واک او اختيار کې دی.

گرانو وطنوالو! ستاسو اولسي دولت چې دانقلابي شورى په لاس کې دى خبر درکوي چې هر ضد انقلابي سړى چې وغواړي چې دانقلابي شورى له هدايت او مقرراتو څخه سر وغړوي ژر ترژره ئې نظامي انقلابي مراکزو ته وسپارئ.

پوهاند قيوم وردګ وايي چې په همدا شپه د هغوى څخه وغوښتل شول چې ځانونه تسليم کړي:

د دوى نه يې وغوښتل چې بايد تسليم شي او قوماندان د ګارد راغى او ويې ويل چې د هيڅ خوانه کوم کمک هم راونه رسېدنو خطر د دې وو چې دوى سخته بمباري کوي بيا تصميم په دې ونيول شو چې بايد تسليم شي او داؤد خان خپله په دې اميد ؤ چې ممکن د نورو ځايونه قوه راورسيږي دغه شى ختنى شي دا حمله ختنى شي او متأسفانه تر سبا يي پورې، سبا يي پورې خونه، خو تر مابنامه پورې يې هم انتظار وايسته د کومې خوانه حمله رانه غله اما په هغه وخت کې ګارد بيا نو مقاومت کاوه نو دى په دى اميد ؤ چې ممکن دفع د دې حملې وشي. نعيم خان او نور غړي او د دوى لورانې او زامن يې دا ټول هلته په دا ګل خانه کې وو تقريباً په ګل خانه کې تيت وو په دا اطاقو کې، زه هم په خپله په ګل خانه کې وم تر سبا يي پورې يعني د سبا تر اوو بجو پورې په ګل خانه کې د دوى سره يو ځاى وم عبدالاله و، قدير ؤ، زه وم د وزيرانو نه چې دلته موجود وو.

ستا مطلب دا دى چې تر سهاره پورې تاسې يوازې درى وزيران د هغه سره پاتې واست؟:

تر يو وخته خو ټول وزيران وو بيا نور د دې اطاق نه چې داؤد خان ؤ،

نعیم خان ؤ نورو ځـا یو ته لاړل فـقط دری نفـره ورسـره پاتې شـولو چې عبدالاله و، قدیر ؤ او زه وم. ما په خپله خبرې ورسره ونه کړې تنها یو شی مې ورته وویل که دوی دومره وکړي چې دغه خپل فامیل یوبل ځای ته انتقال کا ځکه دلته ډیر خطر موجود دی که دا نفر راځي نو ددوی دپاره ډیر خطر دی. ده وویل چې همدا ځای ورته محفوظ دی اما ډیرې خبرې یې دقوماندان دګارد سره صاحب جان خان سره او څو نفره نور عسکري منصبدار چې ورته راتلل دهغو سره یې خبرې کولې خو داسې یو تصمیم ونیول شو چې داؤد خان او یو تعداد نفر او دا فامیل یې ووځي بیرون ته یعني دارګ نه ووځي یوې بلې خوا ته لاړشي اما دوی ددې موقع نه استفا ده وکړه، مقابل طرف، تقریباً په دووبجو باندې یو تعداد نفرو په داجومات کې یې موضع نیولې وه هلته یې ډزې وکړې په دوی باندې دوی بیا ببرته ننوتل ګل خانې ته او هلته څو نفره زخمیان شول په شمول دده دزوی عمر سره وزیر داخله هم په دا لاس باندې زخمي شوې ؤ عمر بیا یو څو دقیقې بعد پسې مړ شو هلته وروسته داسې معلومه شوه چې په خودګارد کې هم دوی نفر درلودل له جملې دهغو نه یو هم عبدالحق علومي ؤ چې هغه ډېر نژدې ؤ ډیر اعتماد پرې باندې کېده اما په دې حمله کې ده هم کمین نیولی ؤ چې ډزې یې وکړلې.

د شپې په تېریدو سره د جمهوري ارګ قواوې تسلیم شوې، شهنواز تنی چې په هغه وخت کې دکماندو قوماندان او دهغه پوځیانو په دې حمله کې برخه اخیستې وه، وایي چې جمهور رئیس محمد داؤد خان تسلیم نشو او کلاشنکوف یی

را واړاوه:

کله چې د ثور انقلاب ګډون کوونکو فوځیانو داؤدخان ته وویل چې وسله په ځای کېږدئ او تاسې د ثور انقلاب د قوماندې ځای ته ځان تسلیم کړئ او موږ تاسې هلته بیا یو هغه ؤ چې داؤدخان دا خبره ونه منله او داؤدخان په خپله او داؤد خان سره ورسره ملګري په خاص ډول د کابینې یو شمیر وزیرانو یو جرمنی وړوکی قاتکي کلاشنکوف هم ورسره ؤ په هغې باندې ډزې شروع کړې او بالمقابل د کماندو او دغه د ثور انقلاب ګډون کوونکو پوځیانو هم د خپل ځان نه د دفاع په خاطر ډزې وکړې په دغه ډزو کې داؤدخان او د داؤدخان سره یو شمېر کسان له منځه لاړل او امام الدین سره د یو څو افسرانو نورو دا ژوبل شول او یو دوه دری سربازان له منځه لاړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۱

د خلق حکومت او خپل منځي اختلافونه

په افغانستان کې حکومت او ګوندي غړو نوی بدلون د ثور انقلاب وباله خو عزیز نعیم وایي چې دا یوه کودتا او د شوروي په ملاتړ منځ ته راغلې وه:

د ثور د کودتا په وخت کې زه په خارج کې وم. بیا هم د پېښو سلسله ثابتوي چې دا پېښه د شوروي د مداخلې او حمایت څخه پرته ناممکنه وه. هغه کسان چې په اصطلاح په دې انقلاب کې قدرت ته ورسیدل د شوروي د هواخواهانو پیژندل شوي څېرې وې. د ثور دا وومې نیټې د کودتا نه یوه نیمه میاشت وړاندې زه د ځینو کارونو د پاره کابل ته تللی وم او په هغه

وخت کې مې د مرحوم جمهور رئيس سره وکتل. هغه د صحبت په ترځ کې راته وويل چې داسې اسناد په لاس راغلي دي چې د خلقيانو او پرچميانو ارتباط او ځان سپارل د شوروي سره ثابتوي او عنقريب به دا اسناد د افغانستان د ملت په اطلاع ورسوو. برعلاوه د کې جي بي يو مامور ولاديمير کوزسکين چې غرب ته پناه وړې ده، د امريکا د ټايم د مجلې سره د مرکې په ترځ کې ويلي دي چې کمونيستان په کابل کې د اپريل په مياشت کې د مجبورۍ او پريشانۍ د حالت سره مخامخ وو او د شوروي د سفارت سره يې اړيکې ونيولې او په نتيجه کې ماسکو د کودتا کولو په هکله د هغوی ملاتړ وکړ.

سليمان لايق وايي چې دا يو پوځي قيام او کوم نوی ابتکار نه ؤ:

زموږ په وخت کې يو نظامي قيام وشو چې دې نظامي قيام ته زموږ ځينو رهبرانو له هغې جملې نه حفيظ الله امين وويل چې دا يوه نوې تجربه ده انقلاب کې او د جهان خلک بايد راشي دا مطالعه کړي او دا ووينې. په هغه وخت کې هم زه شخصاً په دې معتقدوم چې دا هيڅ نوع يو نوی ابتکار نه دی. دا يو عسکري اقدام دی. نهايت په دې فرق چې د نورو کودتاوو سره يې فرق دا دې چې په دې عسکري قيام کې قدرت يوې پارټۍ ته وسپارل شو نه يو ګروپ د جنرالانو ته، لهذا دعا دي نورمالو

عسکري قیامونو یا کودتا گانو نه یو بیل اقدام ؤ، نو په دې بنیاد ترا و سه پورې لا دا مسئله هم تر مناقشې لاندې ده چې سرې کولی شي دقیقاً دا دې اقدام د پاره د یو علمي سټنډرډ په اساس باندې دې ته یو انقلاب ووایي.

د پښتونخوا ملي عوامي پارټۍ مرستیال عبدالرحیم مندوخیل وایي چې دا یو مترقي او عام بدلون ؤ:

هغه یو عام بدلون ؤ د افغانستان. د افغانستان یو مترقي بدلون ؤ. د افغانستان یو جمهوري بدلون ؤ او په هغه زبان چې را واخی په اصطلاح. هغه داؤ چې قامي جمهوري یعني د افغان ملت استقلال، تمام هر څه د ملت په واک کې د افغانستان شتمني د افغانستان دولتونه، ځنګلونه، غمي، د افغانستان څه چې مځکې. داکم از کم خپل ملت چې دې دومره واکداره وي چې دهغې ترقي ورکړي، او بل بیا د افغانستان داولس واک چې هلته دولس واک وي، هلته جمهوریت وي. پرمخ باندې افغانستان ته ترقي ورکړي. دا خبره وه او دا به بیا وي هرڅوک چې نن دا اوس چې سره جنګیږي رباني صاحب دی، ګلبدین صاحب دی، سیاف صاحب دی، چې دا ټوله سره جنګیږي، چې اخر ځای راشي، څه به کیږي خو دغه خبره به کوي چې ورو ره بس د افغانستان آزادي او په افغانستان کې جمهوریت.

د جمهور رئیس داؤد خان د حکومت تر سقوط وروسته د خلق د ډیموکراتیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوند د سياسي بيرو غړي د جمهوري ارګ تر څنګ په وزارت دفاع کې راټول شول. په دې کسانو کې عبدالکريم ميثاق هم شامل ؤ چې د سياسي بيرو غړی ؤ:

دلته بحثونه کېدل چې په آينده کې څه وکړو؟ څنګه حکومت او دولت جوړ کړو؟ په دې بحثونو کې به هميشه تره کي د کارمل، امين، قادر او وطنجار سره په يوه جلا اطاق کې چې د وزير دفاع د خوب کوټه وه جلاکښيناستل خبرې به يې کولې تلل او راتلل به. په اخر کې ما امين ته وويل چې دا څه خبره ده چې ځئ او راځئ تاسې قصه سياسي بيرو ته راوړئ !هغه په جواب کې راته وويل چې زه صلاحيت نه لرم تاسې د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړئ! ما د تره کي صاحب څخه پوښتنه وکړه هغه راته وويل چې قادر او نور وايي چې واک بايد د نظاميانو سره پاتې شي او حزب بايد د نظاميانو تر شا وي! زه په ځواب کې وايم چې نظاميان د حزب غړي دي بايد قدرت حزب ته انتقال کړي. کارمل هم د قادر سره پُس پُس او خبرې کوي او قادر تحريکوي وروسته موږ دا خبره جدي ونيوله چې موضوع بايد په مرکزي کميتې کې طرح شي دا خبره ومنل شوه او د مرکزي کميتې غونډه جوړه شوه او تره کي يو احساساتي نطق وکړ او ويې ويل چې نظاميان د حزب غړي دي دا خبره هيڅ مطرح نه ده قدرت بايد د حزب سره وي. وطنجار چې په دې وخت کې پوره واک درلود د مرکزي کميتې د نورو

غړو سره یوځای د تره کي خبره ومنله فیصله وشوه چې نظامي شوری لغوه او ملکي انقلابي شوری جوړه شي او په دې هکله یوه اعلامیه په رادیو کې هم نشر شوه وروسته د حکومت او وزیرانو د انتخاب پر سر مخالفت راپورته شو کارمل د صدارت او د انقلابي شوری د معاونیت ترڅنګ خارجه وزارت هم غوښته او د کورنیو چارو وزارت یې د نوراحمد نور له پاره غوښته. حفیظ الله امین خارجه وزارت ځان ته غوښته خو په آخر کې فیصله وشوه چې نور محمد تره کی جمهور رئیس ، ببرک کارمل د صدراعظم مرستیال او حفیظ الله امین خارجه وزیر او د کورنیو چارووزارت نور احمد نور ته ورکړل شو.

د حکومت د جوړیدلو سره سم جمهور رئیس نور محمد تره کی د خپل دولت په اساسي خطوطو کې د شوروي اتحاد سره د اړیکو د پراختیا خبرې وکړې:

له خپل شمالي سترګاونډي شوروي اتحاد سره د هر اړخیزو دوستانه مناسباتو تحکیم ، پراختیا او توسعه.

د نور محمد تره کي په مشرتوب متحد حکومت ډېر دوام ونه کړ او ډېر ژر اختلاف راپورته شو. سلیمان لایق د دې اختلاف په ړه پر نور محمد تره کي او ببرک کارمل اړولی ده:

تاسې پوهیږئ چې د هغه وخت حکومت د حزب په لاس کې وُ او زه

دحزب په مرکزي کميټې کې غړی وم او اساسي مسئله فقط هلته دا وه چې
د تره کي صاحب او د کارمل ترمنځ هم هغه پخوانی زوړ مخاصمت بيا
شروع شو او کارمل صاحب د تره کي صاحب له خوا د يوې ډلې نورو
پرچمي رهبرانو سره د سفيرانو په حيث خارجي هېوادو ته مقرر شول ، زه
طبيعي ده هلته پاتې شوم . ما کومه پرچمي يا خلقي موضعگيري نه
درلوده او کله چې گوند يو شو ترننه پورې زه ددې د فرکسيوني اختلافاتو
سره د يوه سره هم نه وم. ماځان ته ډير لوی شرم باله چې په دې لوبو کې
د قدرت د نيولو د پاره سړی علاقه وښيي ليکن هلته دا فکر ؤ چې زه شايد
يو پرچمي به يم علاقه مندبه يم له پرچميانو سره او د پرچميانو د تصفيې
کار شروع شوی ؤ په گوند کې د ننه نوزه يې له وزارت نه موقوفه کړم.

پخوانی صدراعظم سلطانعلي کشتمند هم بندي او وايي چې په اعدام
محکوم شو :

خلقيانو غوښتل چې په تنهايی حکومت وکړي او پرچميان بايد
وشړي چون زه هم پرچمي وم نو ځکه بندي شــوم بل دليل دا ؤ چې زه
د سياسي بيرو غړی وم په حزب کې مې ډير نفوذ درلودی او د خلکو
پشتيباني راسره وه ، متأسفانه زموږ په ټولنه کې ژباني او نژادي مسئلې
هم رول لري او کيدای شي نقش ولوبوي دوه ځله د نام نهاده محاکمو له خوا

په اعدام محکوم شوم او داسې شکنجې راکړل شوې دي چې ونورو ته يې تصور گران دی.

عبدالرشيد جليلي چې د خلق يو مشر او د کرنې وزير پاته شوی دی دا پړه پر پرچميانو اړولې او وايي چې پرچوکيو جنگ او کودتا گانې يې پيل کړې:

په چوکيو باندې جنگ او بل دا چې هلته کودتا گانی پيل شوې، کودتا په ضد د دولت باندې پلان شوه، البته په دې کې پخوانی شوروي اتحاد هم دخيل ؤ ځکه هغوی اول دا نه غوښتل چې موږ قدرت ته ورسيږو او بيا وروسته چې قدرت ته ورسيدو هم د هغه اولې ورځې نه د پخواني شوروي اتحاد د حکومت د سيسې پيل شوې او يوه د هغه د سيسو نه دا وه چې کودتا وشي، همدغه کودتا کشف شوه او واقعاً د خلقيانو او پرچميانو ترمنځ يې اختلاف لا پسې شديد کړ او د غه سبب شو چې بيا وروسته تصميم دا ونيول شو چې پرچميان چې په هغه کليدي پوستونو کې وو د هغې نه ليرې کړی شي.

کشتمند په خپله ويل چې دا کودتا نه وه:

نو کشتمند په خپله په اعترافاتو کې هغه اخبارونو کې د هغې دغه به مولوستلي وي تاسې چې هغه په خپله ويل چې زه پکې شريک وم د ده په خپل خط باندې ليکل شوي وو ځکه چې د ده

اوازونه ثبت شوي وو هغه مستند دي کودتا يې کوله.

اجمل ختک وايي چې د اختلافونو ترڅنګ دافغانستان خلک په ذهني لحاظ دې بدلون ته چمتو نه وو:

افغانستان چې دى هغه خپل يو مزاج لري يو تاريخي ملي روح لري هغه څه شي دى، هغه استقلال دى، هغه تاريخ او عنعنه ده او هغه اسلام دى، د دريو ددې نه سوا چې بهرنۍ هر قسم مفکوره راځي، څوک چې ورته راشي هغه افغانستان نه قبلوي او داچې انقلاب د ثور ورته وايي دا دوى خارجي مفکوره راوړه او خارجي مفکوره يې د افغانستان په خلکو باندې په زور تپله. دانقلاب په دريمه ورځ چې زه ورغلمه تره کي صاحب ناست وو راپاڅيدو يوشل قدمه ما ته. ملګرى مې و دوست مې و مشر مې و نو کښيناستو نوما ورته وويل چې انقلاب سياست نه دى راوستى وسلې راوستى دى او کوم انقلاب چې سياست رانه ولي وسله يې راولي نو دهغه کاميابيده زه نشم ويلى. هغه وويل دا تاسې دعدم تشدد خبرې کوئ. دغه شانتې پاچا خان چې ورغلو ما ورته راوستو باچاخان ورته وويل چې ګوره ته په دې ځاى کې کيناستې نن حکومت ستا په لاس کې دى خو داحکومت چې کاميابيږي نو هر څنګه چې ته راغلې په هغې زه بحث نه کوم، خو دا به هله کاميابيږي چې دا افغانان داچې دي داکه په زور جنت

ته بوزې هم نه ځې او که په رضا يې دوزخ ته هم بوزې ځې ورته و يې ويل چې نو ته ما ته ټول خپل وزيران او هغه چا چې انقلاب کړی دی ټول را وغواړه چې زه ورسره خبرې وکړم. بله ورځ يې راوستل هغو ته يې وويل چې بچو! په دې مه مستيرېئ چې تاسې انقلاب کړی نن جرنيلان يئ نن وزيران يئ لاړشئ په اولس کې ولس پوه کړئ ولس درنه ورو ورو خپه کېږي. نو زما مطلب دادی چې دا انقلاب چې دوی ورته وايي دا د بهر نه راغلې يوه مفکوره وه چې هغې ته افغانستان بنيادي طور سره تيار نه ؤ او ثابته شوه چې تيار نه دی.

۳۲
اصلاحات اراضي

کله چې د خلق حکومت واک ته ورسیدئ سمدستي یې فرمانونه جاري کړل. عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر پاته شوی دی وایي چې د افغانستان په تاریخ کې دا فرمانونه مثال نه لري:

هغه مشهوره فرمان چې د افغانستان په تاریخ کې ښایي بې مثاله وي هغه فرمان دی چې پکې د ښځو او نارینه ؤحقونه یو شان شول، په دې فرمان کې د شریعت محمدي د حکم سره سم د ښځې مهر د ری سوه افغانۍ وټاکل شو موږ ملایان راټول کړل هغوی حساب وکړ او فتوی یې ورکړه

چې مهر دې دری سوه افغانۍ تعیین شي. بل د سود په هکله فرمان صادر شو چې سود او سود خوري منع ده مثلاً یوه سړي بل ته زر افغانۍ په سود ورکړې وې او دهرش زره یې دکلونو په اوږدو کې سود ورڅخه اخستی ؤ نو په دې حساب یې دخپلو پیسو لس برابره لاس ته راوستې وې نو ځکه دا پور وبخښل شو یا که دځمکو اصلاحات راواخلو نو داسې وه چې هغه څوک چې په ځمکه کارکوي او کري یې ځمکه دهغه ده.

دافغانستان په ډیروسیمو کې مځکې لږې او دمځکو مالکان په خپله په کر کرنه لگیا وي خو دافغانستان په غربي ولایتونو کې بیا خبره بیله ده نعیم فراهی چې په بالا بلوک کې دډیرو مځکو خاوند دی دمځکو داصلاحاتو دا شکل نه مني:

بدترین کار چې دوی شروع کړئ همدا اصلاحات اراضي وو اصلاحات اراضي خو داؤد خان هم شروع کړل هغه په دې شکل شروع کړل چې هرچا چې مځکه زیاته درلوده مازاده ځمکې به یې دهغه سړي څخه واخیستې ویو بل چاته چې ځمکه به یې نه درلوده هغه ته به یې په پنځه ویشت کاله قسط ورکړه او هغه پیسی به یې بیا وهغه سړي ته چې ځمکه یې ځینې اخیستې وه په پنځه ویشت کاله قسط ورکولې. هغه هم اصلاحات شروع کړي وو ولې د دوی اصلاحات داسې وو چې اول به یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمځکې خاوند را وغوښتئ په مځکه به يې ودروئ نژدې ترين مکتب چې به هلته وو ابتدائيه يا غير ابتدائيه هغه هلکان به يې راټول کړل او په دې سپين ږيري باندې به يې تولعنت ويل او بيا به يې دمرګ پردغه سړي باندې ياد فيوډال په نامه يا دزميندار په نامه باندې مرګ ورباندې ويل پس له هغه څخه به يې دغه سړی بندي کړئ يو تعداد نور به يې دکور هم ځينې ووژل نو مځکه به يې واخيستله په خلکو به يې تقسيم کړه زياترو خلکو مځکې نه دي اخيستې صرف هغه کسان چې ددوی تالي څټي وو ورسره په کميټو کې يوځای وو پر هغو باندې يې تقسيم کړه او هغه بدبختانو نه غويی درلود نه يې ټراکټور درلود او نه يې هم سره درلوده او نه يې هم دتخم غنم درلودل دامځکې ټولې شاړې پاته وې دا مځکې هيڅ کښت شوې نه دي دا ډيرلوی بدبخت پروګرام وو دا هيڅ په ګټه دافغانانو نه ؤ نه ددوی په ګټه ؤ نه دبل چا په ګټه ؤ.

عبدالرشيد جليلي چې د اصلاحات اراضي وزيرؤ وايي چې اصلاحات اراضي دضرورت له مخې ترلاس لاندې نيول شوي وو ولې دمشاورينو دبدنيتۍ له کبله دستونزو سره مخامخ شول :

اصلاحات اراضي په هغه وخت کې داسې فکر کېده چې مطابق دغوښتنو او هغه ضرورتونو دابايد سرته ورسيږي ديرش جريبه ځمکه

اعلی درجه هم هغه صاحب دځمکې ته پرېښودل کېدله او نورو بې ځمکې خلکو ته پنځه جریبه ځمکه ورکول کېده مونږ پوهېږو چې په افغانستان کې خلکو ببخي ځمکه نه درلودله او پنځه جریبه ځمکه که داسې یوې اوسطې کورنۍ ته اعلی درجه ځمکه ورکول کیدله هغه یعني کمه ځمکه نه وه بعضې خلکو ویل چې د پرمختګ مخه یې ونیوله،دغه کوپراتیفونو دپاره هم دغه کېدل یعني هځی کېدلې لاکن بیاهم سره ددې په دې کې یو څه دمشاورینو رول هم ؤ چې طبعاً مونږ اوس داسې قضاوت کوو چې امکان یې درلود د دوی نیتونه چې دپخوانه ماوویل چې نیتونه یې سم نه وو شاید یو څه دغه بدنیتۍ هم شوې وي مونږ اوس کولای شو چې یعني دومره زر اصلاحات اراضي ته ضرورت نه وو. او که کېدلی نو باید ښه شرایط څېړل شوي وای او پس دهغې نه به اصلاحات اراضي منځ ته راغلي وای اګر چې سره ددې چې دغه اصلاحات اراضي چې وشول یعنی محصولات په هغه کال کم نه شول دمځکې حاصلات ببخي ډیر وو، ځکه سره او ټراکټورونه هم ورکړه شول لاکن بیاهم وروستنیو پېښو داسې وښودله چې باید ډیره عجله نه وای شوې او خصوصاً په دغسې غټو کارونوکې باید ټولې خواوې څېړل شوې وای او بیا اقدام شوی وای.

دشرایطو ترڅنګ نورې ستونزې هم موجودې وې، عبدالرحیم هاتف

(c) ketabton.com: The Digital Library

باورلري چې په افغانستان کې دمځکو پوره او لازمي سروې نه وه شوې:

اصلاً خو داسې خبره ده چې په افغانستان کې ځمکې سروې شوې چنداني نه وې دېخوا څخه په هغه شکل باندې چې لازمه ده او دمځکو داوبو اندازه دسرکیله وپای کیله وسردانه وپای دانه چې تاسو ته درمعلومه ده دهغو سم تقسیم عادلانه نه ؤ شوی اول خو داخبره په کار وه چې باید ځمکه سروې شوې وای او اوبه یې اندازه شوې وای بل داچې دبزگر سالانه عاید کتل شوی وای چې دهغه ژوند په دې موجود عاید کې څرنگه دی، کېدلای شي که نشي کېدلای ډیرځله دغه اندازه دمځکو چې یو بزگرته په نظر کې نیول شوې وه دهغه دبزگرۍ ترسهم کم عایدات یې ورکول یعني دغه جریبانه چې و بزگر ته په نظر کې نیول شوې وه پنځه جریبه یاد هغه معادل په نورو درجو کې تردیرشو جریبو پورې دهغه عایدات ډیرځله داسې وو چې په خپله د بزگر تر سهم کم را تلل نو په دې نسبت باندې چې دخلکو په نظر باندې دابې قیمته دیوچا ملکیت اخیستل بې عوضه څخه دا یو شکل دحرام ؤ په دې نسبت باندې دا ډیر موفق نشول، برعلاوه دبزگر قیمت خورا ډیر لوړ تللی ؤ شاوخوا دافغانستان په شاوخوا کې په خپله په افغانستان کې کارونه خورا ډیر پیدا شوي وو یو عالم عایدات غریب کارو خلکو درلودل په همسایه

مملکتوکې خصوصاً په خلیج او د ایران وخواته نو دا د بزگر د سطحې خلک
چې وو عموماً هلته یې کارونه کول او دلته د بزگر اهمیت په دننه په
افغانستان کې خورا ډیر شوی ؤ او سهم یې نسبت و پخواته چې شپږمه او
پنځمه او څلورمه ؤ، خصوصاً په جنوب غربي افغانستان کې چې مځکې
ډیرې وې دلته تر دریم او تر نیمایي پورې سهم ورسیدئ نو هغه د بزگر ډیر
په نفع ؤ تر دې چې دولت پنځه جریبه اوله درجه مځکه دوی ته ورسپارله
او یا دهغه معادل تر دیرشو جریبو پورې په دغو مناسبتو باندې نو دا
دمځکو اصلاحات چې دوی ورته نوم ایښی ؤ دا پروګرام کامیاب نه شو.

په ډیرو ځایونوکې دراپیدا شوو ستونزو له کبله مځکې ونه ویشل شوې،
نعیم فراهي وایي چې دهغوی بزگر حاضر نه وو چې په اصلاحات اراضي کې ورکړل
شوې مځکې ومني:

زموږ مځکې ونه ویشل شوې داځکه چې موږ ډیره مځکه درلوده او
زموږ مځکه د امیر عبدالرحمن دوخته څخه بیا تردا اوسه پورې موږ
دمالیې تکټ درلود او زیاتره مو کومک دقوم او ددهاقینو سره کاوه مثلاً
په ټول افغانستان کې څلورمه حصه دمځکې دحاصل و دهقان ته ورکول
کیدله په داسې حال کې چې موږ دری حصې اخیستلې او څلور حصې مو
ودهقان ته ورکولې موږ په مځکه باندې تجارت نه دی کړی هغه ټول زموږ

قوم د هغه نه استفاده کوله څو ک حاضر شوي نه دي زموږ ومځکې ته.
زموږ ځمکه تر آخره پورې چانه ده اخیستې. نو د غه علت وُ چې دوی سر
بندونه هوار کړل او دوی ویالې او کاریزونه ټول هوار کړل صرف پرضد
باندې دا ځکه چې خلکو نه اخیستله او استفاده نه ترې کېدله.

په دی اصلاحاتو کې د مځکو مالکانو ته د روند تاوان ورسیدئ عبدالرحیم هاتف وایي چې په افغانستان کې د کورنیو تر منځ مځکې ګډې او ترکه نه وه شوې:

دافغانستان مځکې د تیرونیکه ګانو په نامه باندې پاته دي او دابیا
وروسته ورثې ترکې نه دي کړې، سره ویشلې نه دي، حد بخشي یې نه دي
کړې نو پر هغه نامه باندې مالیه تحویلیږي هغه که څه هم دری، څلور و
پنځه نسله د مخه مړه شوي وي بیا نو د هغه نامه مځکه چې تر اصلاحاتو
لاندې ونیول شي معنی یې دا ده چې دیو څو فامیلو په حقوقو باندې تجاوز
دی په داسې حال کې چې هغه فامیلونه که په خپل مینځ کې خپله مځکه
شرعاً وویشي نو ددوی په مځکه کې دونه ځای نه پاته کیږي چې داوبل
چاته وروړسیږي اویا د دې څخه اضافه جریبي شي وبل چاته سهم پکښې
ورکړل شي نو دداؤدخان داصلاحاتو په شکل کې یو دادی چې هغه سطح

دمځکې د اصلاحاتو د پاره يې لوړه نيولې وه، دوهمه دا خبره ده چې دمځکې ماليه يې لکه په تجارت کې چې مروج دي مترقي ماليه يې نيولې وه چې اکثراً زمينداران دمترقي مالېې پر اساس باندې ودې ته آماده وو چې دامځکې ژر تر که کړي او يا ودې ته آماده وو چې که دامځکه د اصلاحاتو په نتيجه کې د دوی څخه واخيستل شي چې د دامالېې څخه دوی نجات پيدا کړي. مگر دغه انقلابي دولت چې راغی دوی خو دمطالعې فرصت نه دی پيدا کړی دوی خو دستي فرمان صادر کړ چې دمځکو دې اصلاحات وشي او بالاخره که ستاسې په ياد وي بيا تره کي صاحب وويل چې خلکو په لنگوټو مځکې سره وويشلې نو په لنگوټو باندې چې وېشل کېږي نو هغه خو معنی دا ده چې په ډير تلوار باندې يې دا کار کړی دی او دمطالعې فرصت يې نه دی پيدا کړی او زما په ياد دي چې اولين مړی چې په قندهار کې د دولت په خلاف چې جنگيدئ دهغه د جيبه څخه دمځکې قباله راوتلې وه دا مځکه چې دولت ورکړې وه او دوخت والي ډير په تعجب ودې ته کتل چې دا څرنگه خبره ده چې موږ ود ته مځکه ورکوو او دی زموږ سره جنگېږي معنی يې دا ده چې د دې خبرې ټوله مطالعه همه جانبه نه وه شوې. نو په دې نسبت باندې دا ناکامه شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۳

د حکومت په مقابل کې مخالفتونه

د مخالفتونو په هکله جمهور رئیس نورمحمد تره کي خبرې کړې او دا پړه يې دانقلاب پر دښمنانو اړولې ده:

زموږ دانقلاب دښمنان په موږ باندې داتور هم لګوي چې موږ دخلکو کورونه، جايدادونه ضبطوو او حتی ددوی ښځه ددوی دغاړې کالي کاږو، زه دلته دا اعلان کوم چې موږ به دهيچا شخصي ملکيت ته په بده سترګه ونه ګورو او نه به دچا کورونه او جايدادونه ضبط کړو البته دافغانستان دخلکو دښمنان له دې امره مستثنی دي. دا بايد تکرار ووايم چې ترډې

ویاړلي سره بیرغ لاندې په افغانستان کې د ټولو ملیتو اتحاد او یووالی به ددوی د بېلوبېلو خصوصیتو په نظر کې نیولو سره سره د طبقاتي موقف په اساس تأمین شي. ما خپل خلقي وسله وال پوځ او خپلي خلقي څارندویي قوې ته امر کړی دی چې دهغو ورانکارو عناصرو پر ضد لوړ اقدامات وکړي چې دافغانستان دزیار ایستونکو خلکو دانقلاب په ضد عمل کوي او په دی توګه غواړي چې ددوی مادي او معنوی ګټې په خطر کې واچوي په دې تکي ټینګار کوم چې زموږ ټول هغه ګران وطنوال به چې وطنپرستانه عمل کوي او دخلقي انقلاب په مقابل کې نه ختهکیږي په بشپړه توګه خوندي او مصئون وي او یوه ویښته ته به یې هم ضرر ونه رسیږي. دغسې هیوادوال له ټولو مدني او خلقي حقوقو څخه بشپړ برخوردار دي. دا په ټینګه ټرګندول غواړم چې زموږ خلقي ګوند او خلقي دولت به دخپلو اساسي کرښو دعملي کولو دپاره هر اړخیزې مبارزې وکړي او په اخلاص او ګړندیو اقداماتو سره به دافغانستان دخلکو اقتصادي، اجتماعي او سیاسي چارې دبشپړې ډیموکراسۍ په اساس په ښه توګه رواني کړي. موږ به خپله ټولنه داسې ژر او اساسي جوړوو چې څوک یې هېڅوونه پېژني او نه یوازې به زموږ زوړ نسل هغه ته حیران شي بلکه په دې ټوله منطقه او جهان کې به ټول ورته حیران وي باید ووایم چې

زموږ د ثور ستر انقلاب ته هرڅا دوست وي که دښمن ګوته په غاښ نیولې

ده.

دافغانستان حالاتو نه یوازې د سیمې هیوادونه بلکه لوی طاقتونه

دحیرانۍ سره مخامخ کړي وو، جګړې چې پیل شوې وې تر همدا اوسه پورې جاري

دي، حضرت پیرابوبکر چې په آغا جان سره شهرت لري وایي چې دلومړي سر څخه

یې دجهاد ترتیبات ونیول:

چې څنګه د تره کي حکومت کښیناست په دې کې ما بعضې کسانو ته

وویل چې په هغو کې خواجه محمدخان ؤ چې دعبدالعزیز خان زوی دی،

وکیل احمد جان دغو کسانو ته. خو هغه هیڅوک نه پورته کیدل چې موږ

دا جهاد کوو. آخریو بوستان نامی یو کوچی دی یو څوکورونه ددوی سره

شته هغه ما ته وویل چې آغاجانه که یې ته جهاد بولې موږ ته له حضرت

صاحبه فتوی راواخله نو دنورمحمد تره کي په دا آخرو شپو کې زه له دیره

غازي خانه ولاړم، زموږ ژمی په دیره غازي خان کې ؤ ولاړم کراچۍ ته له

حضرت والد صاحبه څخه مې هلته فتوی راواخیسته. دی نو چون کې

مریض ؤ نوشته یی په خپله نشوه کولی، دسلو یو نیم سلو کسانو ترمخ

یې اعلان دجهاد وکړ او ما ته یی وویل چې خپل سرومال به ته ټول په دی

جهاد کې صرفوې بیا نو دا جهاد شروع شو نو په دې کې ما مولوي

سیدمحمدته، کامران ته او دلته د حضرت صبغت الله مجددي د پاره کومکونه وکړل دوی سره مو کومک وکړ، دوی ته مو دفترونه ورخلاص کړل بیا په دې مابین کې حضرت صبغت الله مجددي زما څخه کومک وغوښت د پیښور د پاره ده ته مو دهغه ځای د پاره کومک ورکړئ. خونو بیا بالاخره داجهاد سره شروع شو، سو که سو که خو دلته بیا حکومت پاکستان هم دخل اندازي شروع کړه او اسلحې یې شروع کړې. بیا داخلک راغله چې آغاجانه اوس خو نو څه کومک راسره وکړه چې موږ دا اسلحې په بیه ورته واخلو په اپوزي کې بیانو دا کرنلانو (غونډ مشران) توپکان خرڅول نو ما د یرې پیسې ورواستولې دغه پیسې راغلې نو دا کومکونه شول نو اول وار بیا دوی ته په بادیني کې موږ ددوی د پاره دفتر خلاص کړئ. نو ددې د پاره محب الله آخونزاده، ملا نقیب الله او ملا عبدالباري دا دری ما ته راغلل د ملایانو له خواچې آغاجانه اوس به څنګه کوو نو ما په سنځاوۍ کې دوی ته پروګرام ورجوړ کړئ دا خپلو خلکو ته هم، دوی ته هم، چې تاسې به ځئ د بادیني څخه به جهاد شروع کوئ یوې خواته ددوی مشر محمداکبر شو دعوامو او بلې خواته موسی کلیم طالب ؤ چې دواړه شهیدان شوي دي اوس. اوله تانه یې د قلات دولایت اعلی جرغه ونیوله، بیا یې درخت یحیی ونیوله، بیا له هغه بعد تر قلاته پورې دغه تانې ټولې

سو که سو که تسلیم شوې او له هغه بعد بیا جهاد یو داسې اور و اخیست چې نن د قومندان عبدالرازق په نامه چې کوم قوماندان دی هغه هم د موسی کلیم او محمداکبر سره کارکړی دی چې د دوی مشر حافظ صاحب ؤ او ملا شیرین ؤ دا ټول لاړل د قندهار منطقې ته د غه خلک چې موسی کلیم ؤ محمد اکبر ؤ دا په قلات کې پاته شول.

وایي چې د حکومت پر ضد لومړي قیامونه په کنړونو ، بدخشان ، هلمند ، هرات او د افغانستان په نورو سیمو کې پیل شول. مخالفتونه په هر ځای کې جاري وو ډاکټر احمد جاوید وایي چې همدا وخت ؤ چې په کابل پوهنتون کې مخالفت په ډیریدو شو:

په دې وخت کې د حکومت او چپ گرایي پر ضد مخالفت د استادانو او محصلانو په منځ کې ډیر شو او په هر ځای او هر قدم کې یې عکس العمل ښودئ مثلاً په صنفونو کې یې د حزبي استادانو ځخه پېچلې او پر له پسې پوښتنې کولې پر تختو او دیوالونو او دروازو به داسې شعارونه لیکل کیدل چې د حکومت د مخالفت ننبانه وه او کله کله به کاریکاتورونه کښل شوي وو د پوهنتون د اولیه سازمانو له خوا به ډیر محصلان بندیان شول او ډیر به یې ووژل شول، د طاهر علمی د ریاست په وخت کې د ادبیاتو فاکولتې ډیر استادان ووژل شول چې د هغو په مینځ کې استاد ناصري او

دکتور شجاعي هم ووژل شول.

پوهاند علي محمد زهماچې په کابل پوهنتون کې د تاریخ استاد ؤ د پوهنتون څخه تبدیل او وروسته بندي شو:

مکتوب اکادمی ته ولاړ او زه هلته مقرر شوم هیڅ په خبر هم نه وم یوه میاشت مې معاش واخیست، په بله میاشت کې مې پنځلس ورځې نور کارو کړ هغه معاش مې هم پاتې شو چې د میاشتی اخره نه وه شوې زه ولاړم خاد ته او هلته دا عزیز د ضبط احوالات وزارت داخله دا د سروری خوریی دی که څه شی دی سهار هغه ؤ دا یوه سورمایي دریشي یې اغوستې وه یو تور براقي بوټونه په دغه ځای کې یې او سپنه وه هلته راغی چای یې وچکله بیا یو برق یې راکړ ښکنځل یې ډیرو کړل بیا چې زه راوتم ویل ووځه بیا پر دغه ځای باندې (ملا) په دغه لغته یې چې ووهلم دغه دی اوس هم مات دی.

یعنی د ملا هډوکې دی مات دی؟:

نه ستون فقرات آخر. بیا دهغه ځایه څخه چې زه ووتم بیا یې په کوټه کې واچولم، بیا ماسپښین بیا سروري دوی وغوښتم ما سروري نه پیژانده یو غټ سړی ؤ، خیته یې غټه وه دا نکتایي باندې یې یو قوس جوړ شوی ؤ، دوه دری کسه داسې ولاړ وو. ده وویل چې د دغه اشرارو سره دې څه

کول او څه هدایتونه دي ورکول ماویل والله که هیڅ شی مې ورکړي وي والله که زه پیژنم اشرار مشرار. غبې سوک یې هم ؤ داسې یې ووهلم بیا داسې یې ووهلم بیا چپه شوم بیا یې وویل کښېنه پر دغه چوکۍ باندې! چې زه یې کښېنولم بیا پر دغه دوه گوتې باندې برق یې راکړ چې برق یې راکړ بیا نو زه نه وم په خبرولې چې سهار هم ما برق اخستی ؤ نن شپه هم داسې تیره شوه سبا بیا تحقیقات شروع شول داته نیمو او نهوبجو ترمنځ دغومره می درست نه دي په یاد چې شروع شول په بله کوټه کې روسان ناست وو داسې راته بریښېده چې له پارسي څخه دا ترجمه کېږي. ترجمه کوي یې وهغه روسي ته بیا روسي په روسي ورته وایي بیا دوی په پارسي داترجمان نیسي بیا دلته لیکي بیا یې ماته استوي په دغه یې ډیروخت ونیوئ سحر شو نو بیاهم څو ورځې پاته شوم هلته بیا دهغه ځایه څخه صدارت ته یې واستولم بیا په صدارت کې څوارلس یا پنځلس ورځې هم هلته پاته شوم بیا دهغه ځای څخه یې واستولم بلاک دوته تر هغو پورې چې پرچمیان راتلل بندي وم.

په ډېرو هېوادونو کې د سیاسي بندیانو سره چلند بشري وي، عبدالاحد کرزی چې په پلچرخي کې سیاسي بندي ؤ وایي چې حکومت ته دا خبره مطرح نه وه:

مشران یا سیاسي خلک زیاتره ترعادي خلکو ډیر مطرح وو، ډیره

شکنجه او تکلیف یې هغو ته ورکوئ چې ددوی په وس کیدل یعنی دوی ته سپین ږیري یا مشر یا سیاسي سړی دا کمونیستی یا دغه زموږ دافغانستان کمونستانو ته هیڅ معنی نه درلوده بلکه له هغو سره یې ډیره سخته رویه کوله نو زه به یو مثال درته ووایم دا پنځه لس ورځې بعد چې به یې موږ ته کالي دکوره راوړه دا ټوله بندیان به خوشحاله وو یو بل ته به یې تبریک ویل چې دا دي کالي دې راغلل په کور کې دی خیریت دی. یو دوه ډیر سپین ږیري خلک وو تقریباً دا تیا اتیا کالو خلک به وو او ډیر سپین ږیري خلک وو په شي نه وو خبر دواړه په یوه اتاق کې وو نو دا یوه ته یې عسکر ورغی چې راشه ستا بکس راغلی دی کالي دي راغلي دي چې ورغی هغه خپل کالی یی تسلیم کړل راغلی. هغه خپل بل ملګري ته یې وویل چې ستا کالي هم راغلي دي ورشه هغه چې راغی هغه ضابط ورته وویل چې ته څنګه راغلې تا ته چا وویل هغه وویل ما ته دکوټې ملګري وویل چې ستا کالي هم راغلي دي هغه یې هم راوغوښت هغه ته یې وویل تا ته چا وویل چې ده ته ووایه ده وویل په کوټه کې مې انډیوال دی ما ویل ورشه چې هغه سپاهي هم تکلیف و نه ویني خلکو پسې ګرزي هغه دی بکس دی راغلی دی پر دغه باندې یې دواړه دغسې مر ګ ته ووهل چې په دغه ورځ داټولو بندیانو ورباندې وژړل هغه بالکل یو داستان دی.

۳٤

د نور محمد تره کي سقوط

دببرک کارمل تر لیرې کولو وروسته حفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو او دجمهور رئیس نور محمد تره کي سره یې اړیکې ښې او یو بل ته ډېر نژدې وو خو ښې اړیکې دوامداره نه وې وایي چې نور محمد تره کی شکي شو چې حفیظ الله امین غواړي چې خپل واک ډېر او هغه تحت شعاع راولي دا مخالفت ښکاره نه ؤ ، خیال محمد کتهوازی چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ د ناپیلو هیوادونو غونډې ته د نورمحمد تره کي سره یو ځای کیوبا ته تللی ؤ:

ما ته په لارکې بیا تره کي صاحب وویل چې څه حال دی په داګوند کې

څه حال دی؟ ما ویل قراري دده ویل یې څه شی نه احساس کوې؟ ما ویل داسې څه نشته دي هلته داسې علنی څه شی نه وو ځکه ددوی دواړو په مینځ کې ظاهراً ډیر ښه تفاهم ؤ او دغه مسائل ټول په خفا کې لگیا وو پټ او دی چې هاوانا ته ولاړ هلته په تشویش کې ؤ ولې نه یې ویل منتهی دومره یې ما ته وویل چې تاسې حزب پریښودا واړې چې ولاړ شې دښاري کمیټې کارته په خپله په غاړه واخله. دښاري کمیټې منشي اسدالله امین ؤ بیا یې ما ته وویل چې داواړې ولاړ شې دښاري کمیټې منشي به تا مقرر کړو دا مهمه چوکی ده هغه بیا چې راغلو په دوو ورځو کې برخوردونه او جنگونه سره راغلل او دی بیا دمنځه لاړ.

د کیوبا څخه کابل ته دراتگ په لاره نور محمد تره کی په ماسکو کې پاته شو او ویل کیږي چې دببرک کارمل او شوروي مشرانو سره یې وکتل په دې خبرو کې نور محمد تره کی یوازې ؤ او داسې آوازه وه چې دحفیظ الله امین دلیرې کیدو او ببرک کارمل دراوستلو خبره مطرح شوې وې نور محمد تره کي همدا ډول په ماسکو کې محصلینو ته وینا وکړه چې ورکې حفیظ الله امین ته غیر مستقیمه اشاره شوې وه په دې وخت کې خیال محمد کتوازی هم حاضر ؤ:

مثلاً ده چې خبرې کولې زه ورسره وم ولې هلته یې داختلاف په باره کې څه شی نه وو ویلې منتهی یوه خبره یې وکړه چې په دې انقلاب کې

قهرمان یو نفر نه دی بلکه څو نفره دي یعني ډیر دي قهرمانان. بیا هم څوک نه پوهیدل چې دا به چاته متوجه وي او ملاقات یې چې هم وکړئ دبرژنف سره په دې ملاقات کې تنها دي ؤ، تره کی صاحب او برژنف وو. دوی دواړو ملاقات وکړئ سره. بیا په دا سبا کې چې هغه عکس نشر شو په عکس کې دی یوازې وو هغه نور درې عکسونه ورسره وو دشوروي ددری رهبرانو. بیا دوست معاون د وزارت خارجې ؤ په هغه وخت کې بیا هغه ورته وویل چې د پروتوکول له لحاظه دغه عکس ښه نه راځي کاشکي دا ډاکټر شاه ولي یا کتوازی یا څوک درسره وای ښه وو. بیا ده وویل خیر پروا نه لري خو دا ملاقات ؤ.

نور محمد تره کی کابل ته راورسیدئ. حفیظ الله امین شکي ؤ او د تره کي درارسیدلو سره سم یې د هغه طرفداران دوزارتونو څخه لیرې کړل، عبدالکریم میثاق چې د مالیې وزیر او د سیاسي بیرو غړی ؤ وایي چې په دې ارتباط اسدالله امین د هغه کورته ورولیږل شو:

نژدې ماښام ؤ چې اسدالله امین زموږ کورته راغی او وې ویل چې امین صاحب غواړي چې اسلم وطنجار، سید محمد ګلاب زوی، شیرجان مزدوریار او اسدالله سروري دهغوی د اخلاقي فساد له کبله د کابینې څخه لیرې کړي ولی تره کی صاحب موافقه نه لري چې هغوی لیرې شي. امین

صاحب غواړي چې د هغوی د خارجیدلو اعلان نن شپه د راډیو څخه وکړي ما ورته وویل چې څنګه اعلان کوي ؟ اسدالله امین په جواب کې راته وویل چې د لومړي وزیر په پیشنهاد او د انقلابی شوری' د رئیس په منظوری دا څلور کسان د کابینې څخه لیرې شول او پر ځای یې نور کسان وټاکل شول، ما ورته وویل چې تره کی صاحب موافقه نه لري. هغه په جواب کې وویل چې بلې. ما ورته وویل چې په حقیقت کې کودتا کوئ ځکه رئیس د شوری' انقلابي ژوندی ناست دی او تاسې وایاست چې د هغه په موافقه په کابینې کې تبدیلي راوستل شوه ، اسدالله امین په جواب کې وویل چې چاره نشته د دی څلورو کسانو څخه خلک شکایت کوي اسدالله امین دا هم وویل چې دا څلور نفره اوس د شوروي سفارت ته تللي دي امین صاحب غوښتل چې خبرې ورسره وکړي هغوی د شوروي سفارت ته پناه یوړه. د شپې چې مې راډیو ته غوږ نیولی ؤ د دې څلورو کسانو د لیرې کولو خبر مې واورید.

خیال محمد کتهوازی چې د اطلاعاتو او کلتور وزیر و وایي چې د اخبر عبدالرشید جلیلی د هغه د موافقې پرته د خبرونو مدیر او ستهوډیو ته ور وړی ؤ او ده هم اطلاع نه لرله:

دوه دری دقیقې اوو بجو ته پاتې وې چې ماته د تلویزیون نه تیلفون

راغی وزارت ته، زه په وزارت کې وم تیلفون راغی او ویې ویل چې دلته یو وزیر دوزیرانو نه ویل چې راغلی دی او یو خبر ورسره دی غواړي چې نشر یې کړي او اووبجو ته هم نو څو دقیقې پاته وې د تلویزیون خبرونه په اووبجو شروع کیدل ویل یې چې دا نشر کړي داموضوع. خوبیا ما هغه ته تیلفون وکړ بیا هغه سره مواجه نه شوم معذرت یې وغوښت په دې پسې وروسته بیا دانظامیانو ماته تیلفون وکړ دا دراډیو ساتونکو چې څوټانکونه وو هلته یې راډیو ساتله بیا هغوی تیلفون راته وکړ چې دلته یو څه ټانکونه نورهم راغلو دراډیو شاوخواته او په عین زمان کې موږ ته یې داسې وظیفه راکړه چې کتبوازی نن سره له دې چې وزیر د اطلاعات او کلتور دی مگر نن راډیو تلویزیون ته اجازه نشته چې دی داخل شي او بیا یې وویل چې ددې د پاره چې بیا ته کم رانه شي هلته مامورینو ته دې، که موږ تاته جواب درکړو چې مه راځه ته راشې او موږ دی نه پرېږدو ته به کم راشې ددې دپاره چې کم رانه شې چون زموږ ملگری یې احترام درته لرو ته دلته نن مه راځه او بس زه پوه شوم چې یو څه خبره شته بیا مې د هغو څخه پوښتنه وکړه چې څوک دي چا تاسی ته دستور درکړی، ویې ویل چې موږ ته د پاس نه دستور راکړ شوی دی له وزارت دفاع نه، بیا زه پوه شوم څه قصه ده خو چې له دوی نه مې پوښتنه کوله زیاته دوی هم نه غوښتل چې

راته وواېي مسايل. تر هغه زګنال د خبرونو ووهل شو او له خبره د غه وه
چې د اغلور نفره وزيران ليرې شوي دي، بيا وروسته بيا ماته جليلي صاحب
تيلفون وکړ چې زه دې په کاروم بيا هغه په راډيو کې و، دا خبر هغه وړی ؤ
بيا مې ورته وويل چې نه نو اوس پوه شوم چې دا خبر تا راوړی ؤ.

سيد محمد ګلاب زوی چې د مخابراتو وزير ؤ وايي چې هغه او د ده ملګرو په
حزب کې يکه تازي نه منله او حفيظ الله امين ته يې وړانديزونه ورکړي وو:

موږ ځينې پيشنهادونه درلودل چې بايد په حزب کې يکه تازي نه وي
او په حزب کې بايد ډيموکراسي موجوده وي او په حزب کې بايد واقعاً
عدالت موجود وي متأسفانه په دغه مسايلو باندې دی زموږ سره موافق نه
ؤ لکه اسدالله امين يې ډير پورته پورته کاوه نو په دغسې مسايلو باندې
له ده سره اختلاف پيدا شو. بايد دغسې کارونه ونشي او يو تعداد خلک
يې ناحقه بدون د محکمې بدون د څارنوالی د محکمه کولو زندان ته
اچول زموږ پيشنهاد همدا ؤ چې بايد په حزب کې لکه څنګه چې زموږ په
برنامه کې زموږ په اساسنامه کې موجود دي په هغه اساس بايد برخورد
وشي د کدرو سره هم د خلکو سره چې خلک بايد ناحقه ونه ځورول شي،
خلک بې ځايه بمبارد نشي، خلک غيرقانوني زندان ته وانه چول شي او د
۱۳۵۸ کال په پنځه ويشتم د سنبلې عملاً امين کودتا وکړله، پوه شولې او

هغه چې دغه کار وکړ او ځلور نفره يې د حکومت نه برطرف اعلان کړل چې
دې باندې نه نورمحمد تره کی خبرؤ ، نه د کابينې غړي په خبر وو او نه موږ
په خبروو.

د نورمحمد تره کي او حفيظ الله امين تر منځ اړيکې خرابې شوې ، وايي
چې د شوروي د سفير پوزانوف له خوا دروغې جوړې هڅې پيل شوې او حفيظ الله
امين ته بلنه ورکړل شوه چې د هغه په مخ کې د نورمحمد تره کي سره په جمهوري
ارګ کې خپل مشکلات حل کاندې ، عبدالرشيد جليلي وايي چې دورتګ په وخت
کې پر حفيظ الله امين ډزې وشوې:

کله چې حفيظ الله امين د تره کي دفتر ته ورتلئ په هغه زينه کې پرې
ډزې شوې وې او تړون ځای په ځای مړ شوی ؤ او دغه وزير زيرک يې ټپي
راووړ بيا وروسته سبا ته د بيروی سياسي جلسه دايره شوه او دهغې نه
وروسته د کميټهٔ مرکزي او د شوری انقلابی جلسه.

حفيظ الله امين د سياسي بيرو غونډه راوغوښتله او د حالاتو په هکله يې
خپل ګزارش وړاندې کړ. د نورو تر څنګ عبدالکريم ميثاق هم په دې غونډه کې
حاضر ؤ:

سهار موږ امين دلکشا ته وغوښتو په ارګ کې شاوخوا ټانکونه ولاړ
وو امين په يو کنج کې ناست ؤ او داسې معلومېده چې ډېر خسته وي

محمود سوما هم ورسره ؤ داسې ښکاريده چې محمود سوما هم دشپې ورسره ؤ مور ته يې وويل چې څلور مياشتې کيږي چې زه تره کي صاحب ته وايم چې داڅلور کسان خود سرانه کارونه کوي، دحکومت اطاعت نه کوي ددې پر ځای چې دحکومت امر اطاعت کړي دشوروي مشاورينو اطاعت کوي، اسدالله سروري تره کي صاحب ته غلط اطلاعات ورکوي خلک بنديان کيږي او مړه کيږي زه هيڅ په خبرنه يم ټول زما په نوم تماميږي ځکه چې زه صدر اعظم يم ولې زه په هيڅ نه يم خبر.

دسياسي بيرو په غونډه کې دنور محمد تره کي ليرې کول او دحفيظ الله امين ټاکل ومنل شول، عبدالرشيد جليلي وايي چې مرکزي کميټې هم دا فيصله ومنله:

په کميټهٔ مرکزی کې دبيروی سياسي هغه پريکړه ولوستل شوه او دهغې په اطرافو خبرې وشوې، پريکړه داسې وه چې دغه عمل چې شوی دی چې په صدر اعظم باندې او منشي دکميته مرکزي باندې ډزې شوی دي دغه خلاف داصولو دی، دغه صحيح نه دي، دغه يو تروريستي عمل ګڼل شوی ؤ نو همدغه سبب ؤ چې په دې کې په خپله تره کی صاحب هم ملامت ګڼل شوی ؤ او همدغه سبب ؤ چې دبيروی سياسي په پريکړه کې هغه ددغه پوستونو نه ليرې شوی ؤ او پرځای يې حفيظ الله امين ټاکل

شوی ؤ او دغه پریکړه د بیروی سیاسي باندې څو نفرو خبرې وکړې تائیدي، البته رایگیري پر وشوه او رایگیري ببخي په اتفاق درایو ود، دایې تائید کړه چې هغه ددغه پوستونو نه لیرې شي او پرځای یې حفیظ الله امین په دا پوستونو وټاکل شي.

۳۵

د حفيظ الله امين قدرت ته رسيدل

حفيظ الله امين جمهور رئيس وټاکل شو او د کابينې يو وزير يې عبدالرشيد جليلي وايي چې ورته د نور محمد تره کي د ناروغی اطلاع ورکړه شوه:

وزيروم په جلسه د وزيرانو کې يو خبر راغی چې تره کی صاحب مريض دی او تکليف لري نو بيا وروسته طبعاً د هغه ليدل هم يو څه مشکل وو لاکن په دې پوهېږم چې په دې ټولوکې توطئه د پخواني شوروي اتحاد حتمي وه، دا يوه معمی ده چې څنګه د منځه وړل شوی دی په تلويزيون کې هغه ډرامی چې د کارمل په وخت کې په تلويزيون کې ښودل شوي دي زه

يقين لرم چې دا سل په سلو کې قطعاً صحيح نه دي دواقعيتونو سرد توپير لري نو دا به وروسته وڅېړل شي او وروسته به معلومه شي چې په څه ډول دی له منځه تللی دی.

وايي چې څو ورځې وروسته نور محمد تره کی په زندان کې ووژل شو ، خو حکومت دهغه مړينه طبيعي او دناروغۍ له کبله وګڼله ، حفيظ الله امين چې خپل مخالفان ليرې کړل دعوامو دجلب په غرض يې دمصئونيت ، قانونيت او عدالت شعار خپل کړ ، جنرال مصطفی چې دکورنيو چارو مرستيال وزير وايي چې په دې وخت کې هر څه مصئون شول:

يعنی مصئونيت په دې مفهوم چې ژوند مصئون دی ، شتمني مصئونه ده او په عين زمان کې مخابرات او مواصلات ټول مصئون دي. عدالت په دې مفهوم چې دلته به دخلکو ارادې وي ، داشخاصو ارادې به حکومت نه کوي مګر قانون به حکومت کوي او عدالت په دې مفهوم ترڅو چې محکمې حکم کړی نه وې محکمی فيصله نه وی کړی هيڅوک مجرم نه دی هيڅوک ګنهګار نه دی او هيڅوک دجزا وړ نه دی. په دغه لارکې دزندانونو نه په کابل کې او دافغانستان په ټولو ولايتونو او ټولو ولسواليو کې په سلهاؤ زندانيان چې د پخوانيو وختونو نه پاتې وو بې سرنوشته وو هغه خوشې شول او په عين زمان کې هغه اشخاص او افراد

چې د هغوی په حصه کې باید فیصلې شوې وای کمیسیونونه تعیین شول
د هغوی په حصه کې دې کمیسونونو عمل وکړ تول اسناد یې آماده کړل او
که چیرې شوروي لښکرو پر افغانستان یرغل نه وای کړی، افغانستان نه
وای اشغال شوی او د حفیظ الله امین حکومت له منځه نه وای تللی
هیڅوک به په زندان کې پاته نه وای.

غلام رباني سیر چې د ببرک کارمل نژدې ملګری او د صدارت لوی مامور ؤ
وایي چې هیوادوال او په خاصه بیا د هغوی ملګري مصئون نه وو:

خو په عمل کې په زرها وو تنه زموږ هیوادوال نارینه، ښځینه،
ځوانان، علماء، ملي متنفذین مړه شول، سربه نیست شول له منځه لاړل او
د هغوی نه حتی یوه فرونده چې د حراست د حقوقو د ارګانو له خوا طی
مراحل شوی وی زموږ په لاس کې نشته حتی د افغانستان په آرشیف کې
وجود نه لري د مثال په ډول په بلغاریا کې هلته یو تعداد ځوانان عالي
تحصیلاتو ته ولیږل شول د هغوی له جملې ځخه یو ولس تنه د پرچمیانو
ترنامه لاندې تحت الحفظ کابل ته وغوښتل شول او د کابل په هوایي ډګر
کې نا پدید شول تر اوسه پورې د هغوی کورنۍ نه پوهیږي چې د هغوی
زامن څه شول.

دا وخت ؤ چې د حفیظ الله امین د حکومت پرضد مقاومت ډیر شو.

عبدالرحیم مندوخیل وایي چې په دې کارکې د بهرنیو هیوادونو لاس او دهغوی دلچسپي وه:

زموږ تجربه شوې ده دافغان، زموږ دخپل وطن د تاریخ څخه چې د نورو لاس وهنې پکښې دي او بیا په دې کې دخلکو دلچسپۍ دي لکه مثلاً د پنجاب دلچسپي ده، پنجاب دلته چې دی دا پښتون دا محکوم افغان یې قبضه کړی دی دهغه تمام وسایل باندې قبضه ده، دهغه په اوبو یې قبضه ده، دهغه پر ځنګلو نو یې قبضه ده، دهغه پر تمامه شتمني یې قبضه ده نو اوس پرمخ باندې د آزاد افغانستان هم دی قبضه کول غواړي. اودغه رنګه چې دی پارس، د پارس دلچسپۍ خو هرچاته معلومې دي پارس دا مځکه نیول غواړي باقاعده قبضې غواړي دغه رنګه اوس مثال سعودی، په سعودي اوس هر سړی خبر دی، سعودي یولوی سامراجی ملک جوړ شوی دی سود خوري کوي سرمایه یې جمع کړې ده او با قاعده پر دا سیمه باندې خپل تأثیر غواړي اوس یې با قاعده دلته عربیان راروان کړي دي هر سړی پرې خبر دی په کنړ کې یې خپلې کالونیانې نه دی؟ هر ځای په ټول افغانستان کې یې کالونیانی نه دي؟ دا خو کالونیالست ملکونه دي ها! مذهب یې دځان دپاره یوه پرده له پاسه جوړه کړې ده په دې کې دی ښکار کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې وخت کې حفیظ الله امین د صوبه سرحد پښتنو ته توجه واړوله او په جمهوري ارگ کې یې د هغوی استازو ته په یوه وینا کې وویل چې موږ ویاړو چې ستاسې سره په کابل کې خبرې کوو:

موږ افتخار لرو چې له تاسو سره خبرې کوو، دا زموږ د ښمن پوهیږي چې دا پیل دی دا پای نه دی له دې وېرېږي چې دا ادامه لري دا په مخ ځي دا پراخیږي او س که څو سوه دي نو زر څو میلیونو ته رسي او س که دوی په کابل کې په مینه مینه سره استقبال کیږي نو زر به وي، چې هیڅ پرده او مانع به نه وي هر څوک به په خپله خوښه او په خپله مینه او په خپله رضا غواړي چې په پېښور کې اوسي که په هرات کې، په قندهار کې اوسي که په بدخشان کې په بلوچستان کې اوسي که په کابل کې، د گډې مبنې مخه هیڅوک نشي نیولای موږ د پاکستان دزیار ایستونکو ورونو د پاره هر څه چې خدمت کیدای شي هغه نه سپموو موږ هغه څه چې د ځان له پاره غواړو هغه د پاکستان دزیار ایستونکو ورونو د پاره غواړو هر څوک چې د پاکستان دزیار ایستونکو د ښمن دی زموږ د ښمن دی تاسو ته معلومه ده عزیزانو چې په پاکستان کې هر چیرې دزیار ایستونکو جلوس وي او یا مظاهره یا میتنگ یا بله کومه غونډه چې سیاسي لاس پکې روان وي نو ضرور هغلته دا غږ پورته کیږي چې د ثور انقلاب زنده باد.

که د يوې خوا حفيظ الله امين د پاکستان پرضد لاره خپله کړې وه خو د بلې خوا د پاکستاني ماموراتو سره په خبرو لګيا ؤ. خيال محمد کتوازی وايي چې دا خبرې نور محمد تره کي پيل کړې وې:

تره کي صاحب د ضيا ء الحق سره په هوانا کې دوه واره ملاقات وکړ يو وارې دی د ضيا ء الحق کورته ورغی، بيا ضيا ء الحق راغی ده ته. بيا ده ورته وويل چې ته څه شی غواړې زموږ نه؟ ضيا ء الحق ته يې وويل: ولی داخلک تربيه کوی؟ دلته په جنګ يې راچوې. بيا ضيا ء الحق ورته وويل: چې موږ له تاسو نه ډاريږو دا ستاسو انقلاب به دې خواته راشي. بيا ده ورته وويل چې نه داسې نه کوو زموږ خپل وطن وروسته پاتې وطن دی، عقب مانده دی موږ غواړو خپل وطن آباد کړو له تاسې سره غرض نه لرو. بيا هغه په ضمن کې ورته وويل: ښه که تاسو دغه څو تضمينه راکړئ چې تاسې به زموږ په ضد دا اوس نشريات چې موشروع کړي دي دا بند کړئ او دغه حزب مو چې په پاکستان کې دی هم دلته يو فعاليت روان ؤ دغه هم بند کړئ او په ضمن کې دغه مجاهدين چې اوس په پاکستان کې دي که دغه درشي افغانستان ته دوی به ژوندي پاتې شي، دوی به څه نه ورته وايي ضمانت راکړئ که دغه مسايل تاسو راسره ومنئ موږ به دغه ټول نفر چې دلته دي له سلاحو سره به يې تاسو ته درولو بيا تره کي صاحب

ورسره ومنله.

وایي چې د پښتونستان مسئله هم په اجندا کې راوستل شوې وه ولې نور محمد تره کي ونه منله:

د پښتونستان په موضوع کې یې ورته وویل: چې تاسې پښتانه یاستئ ټول مونږ تشویش لرو. بیا تره کي صاحب ورته وویل چې د پښتونستان مسئله دا زمونږ شخصي مسئله هم نه ده دا په دولت پورې هم اړه نه لري په حکومت پورې هم اړه نه لري، دا په ما پورې هم اړه نه لري دا ملي مسئله ده دا زه نه شم در سره حل کولای په دې مسئله کې زه له تا سره هیڅ خبرې نشم کولای ځکه د ټولو خلکو ملي مسئله یو شخص نه شي حل کولای دغه مسئله بیرته له اجندانه وایستل شوه دغه نور مسایل چې نشرات به د پاکستان پر ضد باندې بند شي مثلاً فعالیت به هغې خوا ته بندشي دغه مجاهدین چې هغې خوا ته ؤ دا بیرته که افغانستان ته راشي د دوی ژوند به تضمین شي او په ضمن کې به ضیاء الحق نور مخالفین د دوی نه تربیه کوي دا ځلور پنځه مادې وې دې نتیجې ته سره ورسیدل چې صحیح ده او ضیاء الحق به راشي افغانستان ته او هلته به دوی یو قرارداد سره امضا کړي او دا به ډراماتیک کړي مخکې د دې به تبلیغات ورته وکړی دا

معینان او وزیر خارجه به یو بل ته سره ولاړ شي تبلیغ به یی کړو وروسته به ضیاء الحق راشي او دا به بیا امضاء کړي او پس له هغه به سوله راشي او ضیأ الحق ورته وویل چې که یو تک هم په افغانستان کې وشو او یا جنگ وشو مسؤل یې زه یم سوله را تله بس خلاص.

خیال محمد کتوازی وایي چې حفیظ الله امین هم دا خبرې جاري وساتلې:

بیا چې امین راغلئ بیا هغه هم تماس ورسره ونیوئ د پاکستان سره، چې څنگه کوې زمونږ سره. هغو ورته وویل چې عین مسئله ده مونږ ته هغه ستاسې رهبري هغه پخوانی اوسنی ټولی یو شی دي. بیا شاه محمد دوست لاړ پاکستان ته هغه چې بیا بیرته راغی هغه یی هم ښه استقبال کړی ؤ هغه چې بیرته راغی بیا نو زیاتی شورویانو عجله وکړه او په اتم تاریخ آغا شاهي راتلی او دغه مسایل دا اجندا ددې قرارداد چې ضیاء الحق راته بیا یې له حفیظ الله امین سره امضاء کاوه دا قرارداد، ددې اجندا په اتم دجدی اعلان کیدله چې آغا شاهي راته د پاکستان دخارجې وزارت مشاور ؤ مگر هغه مخکې له دې اتم دجدی شورویانو عجله وکړه چې که پر اتم دجدی دا اجندا اعلان شي خو بیا سوله راځي نو بیا خو مونږ نشو ورتلای مخکې له دی چې پر اتم دجدی آغا شاهي راشي شورویان په شپږم دجدی راغلل او ویې ویل چې په اتم دجدی امین کودتا کوله، کودتا نه وه سوله راتلله جنگ ختمیدئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶
پر افغانستان د روس یرغل

دحفيظ الله امين دحكومت په وروستيو ورځو کې د ببرک کارمل طرفداران فعال او نور مخالفتونه هم جاري وو، عبدالکريم ميثاق وايي چې دکودتاوو ترڅنګ روسانو هم هڅه کوله چې حفيظ الله امين راوغورځوي:

دامين پر ضد تحريک پيل شوی ؤ بالاخره په ريشخور کې يوه کودتا وشوه او ويل کيده چې دا کودتا دزرغون طرفدارانو کړې وه، دا کودتا دشوروي دپوځي مشاورينو په مرسته وځپل شوه، وروسته په حزب کې يولوی لست جوړ شو او ډير خلقيان بنديان شول يو نفر دجعفر سرتير په نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ؤ چې يو وخت دغزني دفرقې قوماندان ؤ او وروسته دتڼي په کودتا کې ووژل شو. هغه يوه ورځ قصه کوله چې د اسدالله امين سره ناست وم چې روسي مشاورين راغلل او ويل يې هغه کسانو چې دامين پر ضد کودتا کوله بايد ټول مړه شي. ولې اسدالله امين ورته وويل چې امين صاحب وايي چې دا کسان خطا وتلي دي. دبلې خوا دکارمل ډله هم فعاله وه او هره ورځ به يې ټيپونه سياسي بيروته راوړل کيدل په دې ورځو کې يوه ورځ زه په وزارت کې ناست وم چې يو سړی راغی چې نوم يې سهولت شاه ميرګانوف ؤ. دا سړی تاجک ؤ او تقريباً پنځه ويشت کاله يې په افغانستان کې تېر کړي وو په پښتو او فارسي ژبو يې رواني خبرې کولې، شاوخوا يې وکتل چې زما په دفتر کې څوک نشته بيا يې په يوه واړه کاغذ باندې نوشته کړه چې امين دحزب ټول اصولي غړي وژني په دې جمله کې ستانوم هم دی زموږ وظيفه ده چې تاسو وساتو که ستاسو موافقه وي موږ تا دافغانستان څخه باسو. زه امين ته لاړم او دسياسي بيرو داضطراري غونډې غوښتنه مې وکړه دسياسي بيروغونډه جوړه شوه، ما د سهولت شاه خبره ټولو ته وکړه او ورته مې ويل چې دشوروي مداخله دې حالت ته رسيدلې ده بايد پام مو وي. امين په دې فکر کې ؤ او ويل يې چې برژنيف زما طرفدار دی خو فساد دشوروي په سفير پوزانوف کې دی او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرچمي دی.

د ۱۹۷۹ عيسوي کال په وروستيو وختونو کې امريکا پر روس تور ولگاوه چې د افغانستان په شمال کې يې خپلې قواوې راټولې کړې دي څو ورځې وروسته دا تورونه رښتيا شول او روسان په کابل کې پر جمهوري ارگ ورو ختل په دې وخت کې د سياسي بيرو غونډه جوړه شوې وه چې ورکې عبدالرشيد جليلي برخه اخيستې وه:

موږ هغه د گوند کليزه نمانځله په دغه ورځ نو د بيروی سياسي د جلسې نوبت نه وو زه په هغه وخت کې د بيروی سياسي غړی وم ما ته جواب راغی چې بيروی سياسي غونډه لري او هلته راشئ کله چې لاړو د بيروی سياسي جلسې ته نو په دا غونډه کې موضوعگانې تقسيم شوې چې پر يو څو عادي موضوعگانو باندې مخکې بحث وشو بيا د ډوډۍ په وخت کې لاړو ډوډۍ ته نو د ډوډۍ د خوراک په وخت کې ټول مسموم شولو ، گنگس شولو له دې نه معلومه شوه چې دغه توطئه هم د مخکې نه پلان شوې وه د شوروپانو د تيري او دغه کې طبعاً افغانان هم شامل وو . وختې چې دغه حالت منځ ته راغی جلسه نوره ختمه شوه او هغه وروستني بحث ته چې مهم بحث ؤ هغه ته موقع په لاس رانغله او وروسته بيا کورونو ته راغلو زه خو لاړم شفاخانی ته په شفاخانه کې د شپې چار اته وويل چې دغه دي

دکارمل آواز دی چې نظام چپه شو او کارمل قدرت ته راغی لاکن بیا هم دغه تیری خو بې جوابه نه دی پاتې شوی همدارنګه په میدان هوایي کې ډیر سخت جنګ وشو په خپله دغه دارګ شاوخوا سخت جنګونه وشول چې ډیر زیات تلفات وروړسیدل.

په جمهوري ارګ کې دحفیظ الله امین میرمن حاضره وه او ټول حالات یې په خپلو سترګو لیدلي دي:

په دریم منزل کې موږ وو په دوم منزل کې دفترونه وو دپنجشنبې په ورځ دوی جلسه درلوده خبرې یې کولې چې دا په آش کې دا دوايي اچولې وه آش یې پوخ کړی ؤ دا دوايي په آش کې اچولې وه دا درستو وخوړه نو یومانه وه خوړلې یو دا ببري ونه خوړه او دغه زوی مې چې خوازک نومیده ده ونه خوړه، دا وړوکې لور مې چې اوس دلته ده دې ونه خوړه دانورو چې وخوړه دوی درستو ضعف وکړ امین صاحب چې وخوړه دانورو سړیو دوی ضعف وکړ نو اول یې هغو ته ډوډۍ ورکوله وروسته یې بیا ښځو ته دا درستو ضعف وکړ نو یو زه ښه وم ځو ډاکټران راغلل سیروم یې ورکړه پیچکاری یې کولې امین صاحب یې دلاندې راووست پاس سیروم یې ورته کښېښوده نو دا ښه ؤ لږ ذره بیداره شو ښه شو نو دا اووه بجې کیدې یو ځو دقیقې ورته پاته وې چې داسې وتم ډیر لوی دهلیزؤ چې

داسې ووېمه دا د عرب حوا ته فیر ولېیده ډیر عټ فیر ولیېده دا چې
ولګیده زه په منډه راغلم همداسې امین صاحب ته مې ورمنډه کړه چې کاته
مې دا داسې راجګ شوی ؤ له ما څخه یې پوښتنه وکړه ویل څه شی ؤ ما
ویل داسې فیر ولګیده په دا دیوالوباندې فیر وشو نو هم دومره خبرې مو
چې وکړې خو هغه څوک چې وهم ډارشي که نه دا سړی بیداره کیږی نو
امین صاحب خپله دهلیز ته راووت دهلیز ته چې راووت پسې فیرونه شول
فیرونه شول له څلورو خوا وو فیرونه شول، دا نجونی همداسې را بیداره
شوې دارااووتې ده ویل په دریم منزل ډیر فیر دی نو ځئ دا لاندې هغه ته
دویم منزل ته لاړشئ دویم منزل ته درست ښکته شولو نو دډاکټر ښځه هم
وه، د زیري ښځه هم وه دویم منزل ته ښکته شوې په دې دهلیز کې
کښیناستو په دهلیز کې چې کښیناستو نو یو څه سلاح وه دا کور کې نو د
دې تعمیر دری زینې دي په یوه زینه کې عبدالرحمن ولاړ ؤ په یوه زینه کې
همدا دګریز ورور ولاړ ؤ او په دا بله زینه کې فتاح نومیده دامین صاحب
دکاکا لمسی ؤ هغه ولاړ ؤ له پاسه ما سلاح ورووړه داسې تېته تلمه خاپوړو
او دوی پاس ویشتل ډزی دي نو موږ نه یو خبر چې څوک یې کوي دا چې
ښکته شوو ما امین صاحب ته وویل دا څوک دي دا فیرونه څوک کوي ده
نو دا جان دادته وویل جان داده ته ورشه یو وارې پاس داسې پټ وروخبږه

چې ونه لګیږي ته وګوره چې دا څــو ک دي، څو ک ډزې کــوي هغــه چې وخوت بیر ته چې را ښکته شو ورته وویل والله امـین صـاحب دا لکه چې وروس دی همداسې خوماته ښکاره شول هغه ورته وویل نه. نو دا ډزی یی چې وکړې وکړې تر هغه چې سلاح وه خو یو راونه خوت زښت ډیر مړه شول وروس دوی خونه پوهیده چې وروس دی چې څو ک دی نو دا زینې ډکې شوې وختې چې سلاح خلاصه شوه راوختل چې راوختل ډزې یې شروع کړې چې راوختل مور پوه شولو چې دا وروس دی. چې ورته مو کتل چې وروسان دي داچې پاس راوختل داماشېندارې داسې تاوکړل چې تاویی کړل نو هغه چې په هرچا ولګیدل داچې نژدې یې وویشتل دا مـلالۍ ولګیده، ګلالۍ ولګیده، خواز ک ولګیداول چې راوختل عکسونه یی په لاس کې وو دامین صاحب داسې یې نیولي ووغوتې مخې ته ورغله وایې ولې تاسې فیر کوئ دلته امین صاحب دی ویل یې کوم دی همداسې یې ورته وویل چې کوم دی دباندې چې وې لیدئ چې هلته ناست دی فیر یې پرې وکړ دایې وویشت دایې چې وویشت پسې دا جنکیانی زخمي شوې داهلک زخمي شو نو چې وې کاته چې نور څو ک پاتې نه شو بیا ودریدل.

د روسي قواوو بل هدف کابل راډیو او تلویزیون ؤ چې د اطلاعاتو او کلتور د وزیر خیال محمد کتوازي د دفتر څخه په څرګنده ښکاریدې:

زه په وزارت کې وم په خپل دفتر کې ناست وم روسان چې راغلل نو دوی اول په دا راډیو تلویزیون باندې حمله وکړه نو دا راډیو تلویزیون ته زما دفتر نژدې ؤ او په راډیو تلویزیون باندې حمله وشوه شاوخوا زما دفتر هم محاصره شو او راډیو تلویزیون یې ونیوئ ټانکونه یې منفجر کړل په هوایې کړل ویې سوزل هلته ډیر صاحب منصبان او عسکر هم پکې مړه شول. د ټیلفون لین قطع و بیا وروسته څوک د راډیو تلویزیون نه راغلل چې راډیو تلویزیون وطنجار ونیول وطنجار سره د شوروي قواوې ورسره دي او راډیو تلویزیون یې ونیوئ نو وطنجار خوما پیژانده نو ما اول دا فکر کاوه چې د بلې خوا ده بیا وروسته د کارمل بیانیه مې د دوشنبې نه واوریدله بیا زه پوه شوم چې قصه څه رقم ده ځکه چې روسان هم راغلي وو د کارمل بیانیه هم نشر شوه وطنجار هم ورسره ؤ زه پوه شوم چې دا قصه داسې ده بیا تر ګهیځه پورې بیا په دفتر کې وم ځکه چې شاوخوا محاصره وه ټانکونه وو اجازه نه وه چې څوک چیرته لاړشي بیا ګهیځ کورته لاړم.

په دې وخت کې د ببرک کارمل بیانیه نشر شوه او د افغانستان خلکو ته یې په خپله وینا کې وویل چې حفیظ الله امین د تل له پاره د ژوند د صحنې څخه لیرې شو:

رنځیدلې هیوادوالو او د افغانستان مسلمانو خلکو السلام علیکم!

دهیواد قهرمانو خلکو او ښځو ته هر څه دمخه اجازه راکړئ چې
دافغانستان د دیموکراتیک جمهوریت د دولت او حکومت تر سیاسي
مشي وړاندې دافغانستان دخلک دد یموکراتیک جمهوریت دمرکزي
کمیټې انقلابي شوري، حکومت او ځان ببرک کارمل له خوا خپل ژور
تأثرات او خواخوږي، ډېرې درناوی او تاوده درودونه ستاسې د بې پایه
رنځونو او په وینو لړلیو او ښکوله کبله دحبس اوزندان، شړلو او جبري
مهاجرت ته اړ ایستل غیر انساني او وحشیانه زورونو او رنځ زموږ دلس
گونو زرومیندو او پلرونو ورونو او خویندو او زموږ دماشومانو دشهادت
او ډله ئیزې وژنې له کبله چې دمیر غضب حفیظ الله امین له خوا او دده په
مستقیم دستور سرته رسیدلي دي ستاسې حضور ته وړاندې کړم. دبلې
خوا اعلانیږي چې حفیظ الله امین دا د الله او امین غدار دښمن چې
دخلکو او خلقیانو پر ضد وجنگیدئ دافغانستان آزادی بخشه اردوېي
دداخلي او خارجي دښمنانو په گټه ټوټه ټوټه کړ، دی دامپریالیزم او سي
آی اې جاسوس چې دخلک دد یموکراتیک گوند دمؤسس گران رهبر
نورمحمد تره کي په ژوند او دهغه په شریفه کورنۍ یی هم رحم ونه کړ دابد
له پاره دژوند دصحنې څخه لیرې شو.

۳۷

ولې روسانو پر افغانستان يرغل وکړ؟

سلطان علی کشتمند چې د روسانو د ورتګ سره يو ځای صدراعظم وټاکل شو وايي چې دابلنه خلقي حکومت ورکړې وه:

په دې هکله زيات نه پوهيږم زه په بندي خانه کې وم کله چې زيات سياسي بنديان د ۱۹۷۹ کال د دسامبر په مياشت کې او د جدی د مياشتې دشپږمې نيټې نه وروسته خوشي شول زه هم آزاد کړل شوم تر هغه ځايه پورې چې ما اوريدلي وو د خلقيانو د مشر تابه له خوا په تکرار سره او په ټوله ځلې روسانو ته بلنه ورکړل شوې وه چې د شوروي

ځواکونه د هغوی د ساتنې له پاره و افغانستان ته داخل کړي، زه نه پوهېږم چې دا خبره څومره حقیقت لري.

عبدالرشید جلیلی چې د حفیظ الله امین په وخت کې د کابینې او سیاسي بیرو غړی ؤ دا خبره نه مني:

دا خبره بالکل غلطه ده. هیڅوک خپل دښمن یا داسې کسان چې د هغه د راپرزیدو یا له منځه تلو سبب شي هغه نه دعوت کوي بلکه دا فقط هغه ډرامې دي هغه دروغ دي چې په خپله شورویانو د دې له پاره چې ځان ته برائت ورکړي یا د جهان د خلکو په سترګو کې خاورې واچوي دا دروغ یې جوړ کړي وو چې ګواکي موږ په خپله د افغانستان د حکومت له طرفه دعوت شوي وو. حال دا چې په هغه اولو ورځو کې په خپله برژنیف او نورو حکومتي اشخاصو د شوروي همدا ویل، چې زموږ جنوبي سرحدونه په خطر کې وو ځکه راغلو او داسې یې ویل چې د بعضو اصولي اشخاصو او افرادو له خوا موږ دعوت شوي یو چې هغه یې ببرک کارمل او ځینې نور هغه کسان چې د شورویانو سره په دې توطئه کې یو ځای وو هغوی یې یادول. په اول کې یې قطعاً داسې نه ویل چې موږ ګني د حکومت په واسطه دعوت شوي یو بیا وروسته کله چې د شکست سره مخامخ شول او توطیې یې شنډې شوې نو دا بهانې یې جوړې کړې او دا دروغ یې شروع

کړل چې کنې د حکومت په واسطه مور د عوت شوي وو حال دا چې دا بيخي غلطه ده قطعاً هيڅ سند نشته هيڅ وخت دا په بيروی سياسي کې، نه په کميته مرکزي کې، نه په شورای انقلابي کې، نه په شورای وزيران کې داسې قطعاً مطرح شوي نه دي او دا دروغ دي.

د بي بي سي مالکم هسلټ چې د ځو کلونو را په دې خوايې د افغانستان چارې څارلې دي وايي چې د حفيظ الله امين تګلاره روسانو ته د منلو وړ نه وه:

که څه هم روسانو د افغانستان د انقلاب او د خلک د ديموکراتيک ګوند ملاتړ کاوه، ولې د حفيظ الله امين په تګلاره خوښ نه وو. حفيظ الله امين د تره کي مخالفت کاوه او په آخر کې يې له منځه يوړ، تره کی روسانو ته د منلو وړ ؤ او کله چې امين هغه ليرې کړ او د نورو مخالفانو سره يې په بې رحمه رويه لاس پورې کړی نو مسکو ته دا کار ونه د منلو وړ نه وو او سمدستي يې فيصله وکړه چې حفيظ الله امين ليرې کړي او پر ځای يې ببرک کارمل راولي.

پوهاند حسن کاکړ وايي چې روسيې غوښتل چې په افغانستان کې خپل لاس پوڅی حکومت منځ ته راولي او د بخارا چارې يو ځل بيا تکرار کاندې:

د دې اصلي هدف فقط همدغه ده لکه څنګه چې په بخارا کې يې هلته شپېته کاله د مخه يوه وړوکې ډله په اقتدار راوستله او وروسته يې بيا

بخارا د اتحاد شوروي يو جزء وګرځوله، په افغانستان کې هم د خلقي حکومت مخصوصاً د حفيظ الله امين په مشر تابه سره دغسې علامې ښوولې چې کاملاً د شوروي او امرو ته غاړه نږدي او چې غاړه نږدي نو دوی په دغه موقع کې فيصله وکړه چې چون خلقي حکومت ضعيف شوی دی د افغانستان مشران او لويان پخواني له منځه تللي او هلته يوه سياسي خلا هم موجوده ده او حفيظ الله امين او خلقي حکومت په افغانستان کې مخالفان ورته ډير دي نو لهذا دغه يې موقع ده چې دوی به وکولی شي د پرچم د لارې څخه په افغانستان باندې خپل تسلط جاري ولري. او دغه حکومت چې د ببرک کارمل په مشرۍ جوړيږي کولی شي په افغانستان کې خپل هدفونه چې هغه پر افغانستان باندې تسلط لرل، د افغانستان د منابع طبيعی او نورو څخه يې استفاده کوله او په عين حال کې خپل هغه جمهوريتونه د آسيای مرکزي د افغانستان سره ورځرمه ګاونډي جمهوريتونه دا يې محفوظ ساتل. په دغه مناسبت سره راغلل، نا ګفته نه ماند چې افغانستان يو ډير غني ملک دی غير استثمار شوي طبيعی منابع او هم زراعتی پيداوار پکې نهايت زيات دي نفوس يې هم دومره زيات نه دي او آب و هوا يې هم ډيره ښه ده او په ستراتيژيکي ډول سره د هندوستان له پاره او د ايران له پاره مهم دی يعنی پردې هيوادونو

باندې نفوذ او تاثیر هم لرلای شو. نو دغه ترتیب ؤ چې دوی راغلل دا د حکومت د تقویې له پاره نه، د پرچمیانو د تقویې له پاره. او که داسې وای منطقي دا معلومیده چې خلقي حکومت یې تقویه کړی وای په داسې حال کې چې خلقي حکومت یې چې هغه د حفیظ الله امین په مشرۍ باندې هغه د دوی د مسکو او امروته یې غاړه نه ایښوده د مسکو د اتحاد شوروی سفیر پوزانوف یې له افغانستان څخه وویست او داسې علایم موجود دي اوس د دوی په آرشیف کې هم واضح شوي دي چې حفیظ الله امین غوښتل چې د غربي ممالکو سره په تماس کې شي او افغانستان د اتحاد شوروي د کاملې اتکا څخه خلاص کړي، افغانستان په حیث د یو مملکت له نورو مملکتونو سره هم عادي او برابر روابط ولري دا د اتحاد شوروي په گټه نهؤ او یا دوی په خپله گټه نه تعبیرول په هغه وخت کې یې یرغل وکړ او ویل یې چې پر افغانستان به د پرچمي حکومت له لارې تسلط ولري.

د هند په جواهر لال نهرو پوهنتون کې د نړیوال سیاست استاد پروفیسر متین زبیري باور لري چې روسي یرغل د هغه هیواد د ستراتیژیکو گټو یوه برخه ده او په ایران کې د امریکا د امکاني مداخلې له ویرې منځ ته راغلی دی:

زه غواړم چې په دې باره کې دوه ټکي را پورته کړم اول باید د ایران انقلاب د امریکا په ستراتیژیکه سناریو کې وکتل شي، په دغه وخت کې د

ایران وپاچا ته د سیمې د پولیس رول ورکړل شوی ؤ او د هغه راغورځول د امریکا په عامه افکارو کې یو شوک ؤ. بله خبره دا ده چې د ایران د پاچا تر نړیدلو وړاندې د امریکا عامه افکار د افراطي راست په لور وخوځیدل د مخه تردې چې دشورویانو ټانکونه افغانستان ته ولاړ شي د ۱۹۷۹ کال د جون په میاشت کې جمهور رئیس کارتر د فارس په خلیج، منځني ختیځ او شمالي افریقا کې د داسې قواوو اچول منظور کړل چې په چټکۍ سره ترې کار واخیستل شي. د دې خبرو څخه زما هدف دا دی چې کیدای شي شوروي اتحاد په ایران کې د امریکا امکاني نظامي مداخلې ویرولی وي او افغانستان ته یې خپلې قواوې ولیږلې چې کمونست رژیم تقویه کړي.

عبدالرحیم هاتف وایي چې د روس دا پلان زوړ او د نیمې وچې څخه د انګریزانو تر تللو وروسته نور هم پیاوړی شو:

داسې معلومیږي لکه روسانو چې د دې کار له پاره تقریباً د ۱۳۳٤ څخه یا حتی د هغه وخته څخه چې انګلیسان دافغانستان له جواره څخه لیرې شول په دغه وخت کې دوی زمینه سازی درلودله چې یو نوع خلا د قدرت چې د انګلیسانو په عدم کې یا د انګلیسانو په جلا کیدو کې ایجاد شوې ده د هغه څخه په خپله ګټه باندې استفاده وکړي، د یوه طرفه څخه

خو دا خبره وه او له بله طرفه تخه دا وه چې افغانستان خپل سرحدي مسایل چې د انګلیس له وخته لاینحله پاته وو او وروسته تر انګلیس پاکستان منځ ته راغی د هغو سره هم په داسې شکل باندې پاتې شول چې د حل لاره یې تقریباً بنده وه او پاکستان د هغو خبرو د حل د پاره هیڅ اماده ګي نه درلوده، هغه دا چې د ډیورنډ کرښې و هغې خواته پښتنو او بلوڅو ته د خپل سر نوشت د ټاکلو حق ورکړي پر دغه اساس باندې پاکستان د غربي دنیا سره ډیر نژدې پاتې شو او افغانستان په یوه انزوا کې واقع شو.

ځینی مؤرخین باور لري چې د روس هدف د هند سمندر او ګرمې اوبه وې خو په پیښور کې د مرکزي آسیا د مطالعاتو مشر ډاکټر انور خان وایي چې په همدې وخت کې روس ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ:

څه وخت چې روس افغانستان ته راته کنه، نو په دې وخت کې هغه ته د هند د سمندر ضرورت نه ؤ د دی ګرمو اوبو ضرورت نه ؤ دا خو یوه ډیره زړه تیوري ده. پخوا ټیک دي په نولسمه پیړۍ کې هغه کوشش کړی دی خو اوس په دې وخت کې چې دی افغانستان ته راته نو روس دومره پرمخ تللی ؤ ،دده تکنالوژي او بحریه دومره قوي وه، چې ده ته د دې ضرورت نه ؤ داسې خاص. خو چونکې اوس کوم اسناد راغلي دي هغه دا ښیي چې دا د دوی یوې ایجنسۍ یوه فیصله وکړه نو پورته پولیټ بیرو کې هم په

دې باندې مخالفت ؤ، خو يوه فيصله وشوه نو دوی راغلل داسې حالت جوړ شو چې دوی ترې وروسته کېدای نه شول او پکې ګير شول. نو زما داخيال دی چې صرف د دغې وجهې نه چې روس راته چې ګرمو اوبو ته يا د هندبحر ته را ته تاريخي طور دې کې څه حقيقت شته او وي به. خو په دې وخت کې چې دی راته نو داسې خاص پلان نه ؤ.

دا فيصله چې افغانستان ته روسي پوځ وليږي په يوه سلا نه وه شوې. په هغه وخت کې د شوروي د بهرنيو چارو مرستيال وزير کريېن کو وايي چې دا خبرې په يوه تنګه کړی کې شوې وې:

زما د معلوماتو له مخې دغه پريکړه په يوه تنګه کړی کې شوې وه چې پکې برژنيف، اندروپوف، استينف، ګروميکو او سوسلوف ګډون کړی ؤ اوس نه شم کولی په پوره يقين سره درته ووايم چې هلته چا څه خبره وکړه خو په يوه ټکي باندې راسره هيڅ شک نشته او هغه دا چې د پوځونو د ليږلو موضوع د اندروپوف له خوا پورته شوه. د اندروپوف تر مشرۍ لاندې دکې جې بي غړو د امين په هکله شکمن اطلاعات ورکول چې ګنې د سي آی اې سره اړيکې لري چې بيخي د امريکايانو جاسوس شوی دی او خپل هيواد هغوی ته سپارل غواړي. د اندروپوف همدې استدلال د دفاع وزير اوستينوف هم قانع کړی ؤ. د بهرنيو چارو وزير ګروميکو هم د دغې

پريکړې پلوي کړې وه ښايي هغه په اول سر کې مخالفت کړی وي خو ده داسې عادت درلود چې د سترګو په يوه رپ کې يې د يوې نظريې د مخالفت نه د هغې عامې ښېې بدلون کاوه برژينف هم چې د هغه مثلث غړی وُ بيخي باور درلوده او ځکه يې نو د هغوی د پريکړې مخالفت ونشو کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۸

د شوروي اتحاد د قواوو پر ضد پاڅون

د ۱۹۷۹ کال د جدی په شپږم ماښام سور پوځ پر کابل وروختئ او په بل سهار یې هر څه په کنټرول کې راوستل په دې سهار پوهاند حسن کاکړ د کابل په کوټه سنګی کې روسي ټانکونو د عجیب حالت سره مخامخ کړی دی:

په اتو بجو باندې چې زه له کوره راووتلم، میرویس میدان ته لاړم په میرویس میدان کې په داسې حال کې چې په هغه ورځ باندې دا ټوله ځمکه په واوره پټه وه ډیر زیات ټانکونه مې ولیدل واقعاً ما ته یو ډیر عجیب او غریب حالت راغلی لکه هغه حالت چې په ۱۹۶۸ کال کې په چکسلواکیا

کې راغلئ و د چکسلواکیا ځوانانو د شوروي اتحاد د ټانکونو په مقابل کې احساسات ښکاره کول ما ته هم ژړا راتله او همدغسې مې لاس دا د شوروي ټانکونو ته نیولی ؤ چې تاسو څه کوئ ووځئ بیا خو خیر پوه شوم چې بابا دا خو وړه خبره نه ده لاړم کور ته زما یو زوی کاوون کاکړ نومیده هغه مې راووست دوولس کلن هلک ؤ هغه ته مې دا وویل چې شوروي اتحاد عملاً افغانستان نیولی دی او ټانکونه یې استولي دي او دا حکومت یې چې منځ ته راوستلی دی دا په خپله د دوی یو لاس پوڅی حکومت به وي اما په دې باندې پوه شه چې دوی په افغانستان کې پاتې کیدونکي نه دي د افغانستان خلک د هغه تحمل نشي کولای په مقابل کې به یې وجنګیږي نه به یې حکومت په ځای پاته وي او نه به دوی په ځای پاتې وي او همدغه وو چې د همغې ورځې څخه زه په داسې حال کې چې تا ته معلومه ده چې ما په عملي سیاست کې په افغانستان کې هیڅ کله اشتراک نه ؤ کړی له همغې ورځې نه ما د شوروي اتحاد په مقابل کې او د پرچمي حکومت په مقابل کې یو مخالف دریځ ونیوئ تر څو چې زه بندي شوم.

د حفیظ الله امین حکومت لیرې او پر ځای یې د جمهور رئیس ببرک کارمل حکومت منځ ته راغی. د روسي پوځ په مرسته د ببرک کارمل حکومت په

کابل او ټول افغانستان کې ټینګ شو. که څه هم مقاومت جاري ؤ ولې په لومړیو ورځو کې خلک ګیچ او نه پوهیدل چې څه وکړي؟ د حوت په دریمه نیټه د «الله اکبر »په نارو سره د کابل ټول خلک سړکونو ته راووتل او ټولې حکومتي ادارې فلج شوې. ډاکټر جاوید د دې ورځې شاهددی او دا مظاهرې یې لیدلې دي:

د حوت په دریمه نیټه مظاهرې سهار وختي د کابل په ښار کې شروع شوې ځوانان او نجونې په منظمو صفونو کې سړکونو ته راووتل او د شوروي او کمونیزم پر ضد به یې شعارونه ورکول په دې مظاهرو کې ډیر ځوانان او نجونې د روسي او حکومتي عسکرو له خوا په شهادت ورسیدل چې یوه هم د یوسف ساعد لور ناهید وه. د حوت په دریمه نیټه په افغانانو کې داسې هیجان پیدا شوی ؤ چې د روس پر ټانکونو یې په تش لاس بې باکه حملې کولې، ابراهیم عسکر یار په دې ورځ پر روسی ټانک حمله وکړه او ځای پر ځای ووژل شو. د شپې له خوا پر بامونو خلک وختل او د الله اکبر نارې یې وهلې چې دا یو ډول مقاومت او مخالفت د شوروي د حملې او تجاوز پر ضد ؤ.

د مسلح مقاومت تر څنګ په کابل پوهنتون او نورو علمي مؤسسو کې د روس پر ضد فعالیتونه پیل شول. پوهاند حسن کاکړ وایي چې هغه له سیاست سره علاقه نلرله ولې د روسانو په موجودیت کې بې طرفي ورته نا ممکنه وه:

د دغه حادثي نه وروسته ما نشوای کولای ک ملاً بې طرفه پاته شم هغه دا ؤ چې په پوهنتون کې په خپلو هم فکرو ځوانانو پسې شوم په لټه کې شوم، او دلته ما پیدا کړه چې له هغه نه د مخه یو اتحادیه په نامه داتحادیه د عمومي د استادانو او محصلانو جوړه شوې وه. په هغه کې مې ځان داخل کړ، د نورو استادانو په شمول سره او علاوتاً ددغې اتحادیې تر شا په نامه د جبهه د آزادی خواهانو چې یو ائتلاف یې غوښته له ټولو هغو همفکرانو سره، له نورو ډلو سره چې د اتحاد شوروي په مقابل کې مخالفت کوي د پرچمي حکومت په مقابل کې مخالفت کوي او د دغو اتحادیو له لاري مونږ شبنامې خپرولې، د نورو استادانو په همکاری او معاونت سره او زه په هغه لوړه حلقه کې وم چې په هغه حلقه کې دری څلور کسه نور محترم استادان وو. او له هغوی سره ما یو ځای فعالیت کاوه او شبنامې مو خپرولې او دا فعالیتونه مو کول دا د شاګردانو د محصلانو دا فعالیتونه مو تنظیمول کومک مو ورسره کاوه تر څو چې هغه ؤ چې زه ونیول شوم او زما سره نور دری څلور استادان هم ونیول شول او بندیان شول.

د ببرک کارمل په مشر توب حکومت هڅه کوله چې خلک راضي وساتي او د خپل راتګ سره سم یې سیاسي بندیان خوشي کړل. علی ګل پیوند چې د

اطلاعاتو او کلتور معینۀ وایي که نور سیاسي بندیان خوشي شول ولې د هغوی ځای د امین طرف دارانو ونیوی هغه وایي چې ده کومه ګناه نه لرله ولی بیا هم زنداني شو:

د خوشحال یو بیت وایم که اجازه وي زه شاعریم هر کله د شاعرانو په ویناؤ باندې استناد کوم هغه وایي چې:

په ناحق د اورنګزیب په بند بندي یم   خدای خبر دی په تهمت او په بهتان
زه په ځان کې ګناه نه وینم په خدای ږو   ولی نور خلک خبرې که شان شان
د ګناه مې سرشته نه ده معلومه   مګر خپل هنر د ځان وینم تاوان

زه د هغه وخت د خپل ګوند شاعر وم او د ګوند پالیسي زما په شعرونو کې پرته له هنري برخې نه هم منعکسېدله نو طبعاً هغه څوک چې زموږ په مقابل کې وو د هغه پر ضد مې هم شعرونه ویلي دي اګرچې هغه اوس هم زه د تور جلاد په نامه پیژنم او د هغه تور جلاد پر ضد مې ډیر شعرونه ویلي وو. او دا هغه شخصي عقده وه چې زه یې زندان ته پرې بوتلم او اته کاله او څو میاشتې یې وځنډولم، که نه زما په داسې پوستونو کې وظیفه نه وه چې څه ګناه مې کړې وي او یا دې څه را سره شوي وای. خو همدغه د شعرونو ګناه زه اته کاله او څو میاشتې په زندان کې واچولم او په زندان کې ما د افغان ستره تراژیدي ولیدله. هغه تراژیدي چې پیړۍ پیړۍ به یې

زمونږ تاریخ دا په وینو لړلې برخه هېره نه کړي ما د افغانانو مرګ په سترګو ولیدئ او هغه په دې ډول ؤ ببرک کارمل چې هر اعدام کاوه هغه اعدامیان به یې زمونږ کوټو ته راوستل، مونږ سره به یې اچول او بیا به د شپې له خوا برقونه د زندان مړه شول او پس له هغې به یې یو یو بیوئ. زما یاد دي په ۱۳٦۲ کال کې چې کله یو لوی اعدام کیدئ چې په دغه شپه باندې دری سوه څو شپیته تنه یې اعدام ته بیول زمونږ کوټې ته را ننوتل عسکر او یو زنداني ته یې چې مجاهدؤ غړیی ورته وکړ چې تا قوماندان صاحب غواړي، زنداني ورته وویل چې تاسو زما له مرګه اوس هم ډارېږئ ولې نه وایاست راته چې اعدام ته مې بیایي. زه له اعدامه نه ډارېږم دا لار زمونږ د حق لاره ده دا روسان به دا وطن پرېږدي او مونږ به آزاد یږو.

د حکومت پر ضد جګړې او مقاومتونه لا پخوا پیل شوي وو. ولې د روسي قواوو په موجودیت کې دا جګړې نورې هم زور داره شوې. د حرکت انقلاب اسلامي مشر مولوي محمد نبي محمدي وایي چې دا جګړې نه وې بلکه د پردیو تجاوز ګرو پر ضد مقابله او جهاد ؤ:

زمونږ جنګ له روسانو سره دا جنګ نه ؤ. جهاد ؤ د جنګ او جهاد فرق دادی چې جنګ په اساس د خواهشات نفسي او په اساس د مادیت پرستي د جاه وجلال، قدرت، تصرف او استعمار او د دغه په منظور وي. جهاد

هغه جنګ دی چې د مخالف د دین مبین اسلام سره هم په صورت د تعرض د دوی کې مسلمانان جګړه شروع کړي صرف د پاره دا علاء د کلمة الله، له پاره د حاکمیت د قانون الهی چې قرآن پاک دی، له پاره د مصئونیت د دین مبین اسلام د دوی له تعرضاتو څخه. نو زموږ د غه جهاد په د غه منظور باندې شروع شوی ؤ او چې بنیه د جهاد یې هم در لود ده علت داؤ چې هغه اساس او علت باعثه د دې جګړې د غه شي ؤ چې خاص اعلاء د کلمة الله حاکمیت د قرآن پاک او مصئونیت د دین مبین اسلام، استقلال سیاسي، وحدت ملي، تأمین اراضي د د غه ملت مسلمه یې څوارلس سوه کلنی چې نوم یې افغانستان دی.

روسي پوځ په عصري وسلو مجهز او افغانانو ته ګرانه وه چې په مخامخ جګړو کې د سره پوځ سره مقابله وکړي چریکي جګړې یوازنۍ لاره وه چې روسان مجبور کړي چې د افغانستان څخه ووځي. د جمعیت اسلامی قوماندان او د شورای نظار مشر احمد شاه مسعود وایي چې په ګوریلایي جګړو کې هغو د تنظیم او سازماندهۍ څخه پوره استفاده کړې وه:

زما د نظره یوه د عمده مسئلو څخه چې په ګوریلایي جنګونو کې موږ ورڅخه ډیره استفاده کړې ده هغه تنظیم او سازماندهي ده دا نه یوازې په پنجشېر کې بلکې په نورو مرکزونو کې چې موږ جوړ کړي وو ګټه پورته شوې ده. دا د اراضي او سیمې څخه معقوله استفاده، د افرادو سازماندهي او نورو تاکتیکونو څخه کار اخیستل وو چې د اراضي څخه به د دښمن په تناسب ګټه اخیستل کیده د مثال په ډول موږ د پنجشېر په دره

کې چې تقریباً سل کیلومتره اوږده ده او نورې درې چې په عمودي ډول ورسره یو ځای شوې دي په هره دره کې موږ قرار ګاوې درلودې او روسان به مو په دې ترتیب پنجشېر ته د داخلېدو سره سم په جګړه کې بوخت ساتلي وو.

د افغانستان په نورو سیمو کې چې هوار میدانونه دي هم روسان د ستونزو سره مخامخ وو او ورته سخت تاوانونه ورسیدل. رسول اخوندزاده چې په هلمند کې د مجاهدینو مشر ؤ وایي چې په یوه چاودنه کې یې ډېر روسي پوځیان والوزول:

یو وخت د طیارو بمباري وې موږ یو ځای ایله کوئ عقب نیشني مو کوله نو زموږ یو مجاهد راولاړ شو یو لوی قبریې جوړ کړئ یو لوی بیلریې د باروتو او اوسپنو او دغو شیانو څخه ډک کړی پټ یې کړئ قبر یې پر جوړ کړ قرار یې تناو پر غوټه کړی چې یعني دا برایي زموږ یو شهید شوی دی دلته مو ښخ کړی دی نو دا ځای مو سهار ایله کړ بلې خوا ته ځینې پورته شولو نورو غونډیو ته سهار چې روسان د یخوا راغلل او دوی دلته خپل شوق پر کوی چې یاره دا واقعي مړی دی برایي یې ښخ کړی دی لکه چې دا موږ ځینې وژلي دي ما بین ته چې را پورته شول درې څلور ټانکونه به وواو شپیته اویا نفره چې دا درز سود درز سره نه سړی معلوم شو او نه ټانک ټوله یې ووژل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۹
داخلي مقاومت او په پاکستان کې د مجاهدينو مؤقت حکومت

افغان حکومت او شوروي قواوو په پوره طاقت هڅه کوله چې د مجاهدينو مقاومت له منځه يوسي په کندهار کې د مجاهدينو قوماندان ملا نقيب الله وايي چې يوه دا ډول قوه د هغوی سيمې ته ورغلې وه چې ټولو مجاهدينو يې په ګډه مقابله وکوله:

قوه چې راغله لکه هغه راډيوګانو چې تبصره پر کوله هغسې طيارې ټانګونه توغندياني حتی هغه لويه توغندی چې يوه توغندی د غسې روغه پاته شوې وه مونږ يې دا باروت ورڅخه راوکښل يو خروار او شل منه يې باروت

شول دا د یوې توغندي وو چې موږ د میدان څخه احصائیه وا خیستله چې شپیته زره توغندي یې استعمال کړي وو پنځه زره بمه یې په دې قوه کې استعمال کړل او د غه خلک چې موږ دستګیره کول د اووه ویشتو ولایتو څخه، د بیلا بیلو ولایتونو څخه یې دغه خلک راوړل، د روسانو په شمول په دې کې وزیر د دفاع روزمره د کابل څخه راتلئ د ارغنداو په ولسوالۍ کې به راته ناست ؤ موږ د رو د په هغه غاړه وو. نو موږ دا درو دیرش شوا روزه جنګ سره وکئ سهار به دوی پر شپږو بجو تعرض د ټانګانو د بمانو را باندې شروع کړئ. د پیاده ؤ، هغه به موږ په فضل د الله هغو ته ماته ورکړه پر اووه بجو به یې دا تعرض ختموئ خو دا درو دیرش شوا روزه چې دوی تعرض کړی دی. په درو دیرش شوا روزه کې یې موږ یو ګام شاته کړي نه یو د دوی څخه به مو هره ورځ د وه سوه دری سوه پنځه سوه نفر دستګیرول یا به مو له بینه وړل حق تعالی دوی مات کړل.

که شوروي قواوو او دولتي پوځیانو د درنې بمبارۍ څخه کار اخیستی دی خو مجاهدینو هم د نرۍ پر مختللې وسله ستینګر توغندي په کار اچولی وو، د کندهار هوایي ډګر ته نژدې ملا یار محمد دا توغندي د حکومتي الوتکو پر ضد په کار اچولي دي:

موږ به چې ستینګر راوړل په دا رقم به مو راوړل د خلکو د شپنیانو په

رقم به راغلو میدان ته به نژدې شولو بیا به مو پر طیاره باندې انداخت وکړئ نو هغه ؤ چې خدای پاک به ولگول موږ به مطلب بیرته د دې ځای ځخه یا د شپنیانو په رقم یا مطلب د بزگرو په رقم به مو بیرته خان وکښي. دا سې خبرې د یرې راغلې دي په دې ځای کې یو گشت دلته زد شوروپانو ونیولو. موږ توغوندی راوړلې دلته مو په شوروپانو باندې انداخت وکړئ. نو هغه وخت کې شوروپان را پسې راغلل هلته نو موږ ځینې ولاړو یو کلي ته، مرغان کیږي ته، د شپې شوروپان راغلل هلته یې موږ ونیولو. بیا یې زما ځخه پوښتنه وکړه چې دلته اشرار راغلي وو دا څه شول. ما ورته وویل چې هغه خو موږ نه یو موږ دلته دربدره مسکینان خلک یو نو بیا بې زه راو ستم څو شپې مو دلته تیرې کړې په کندهار کې بې بندي کړی وم. هغه ؤ چې بیا یې بیرته ایله کړم چې پر ما باندې یې شی نه کړئ پیدا مخبران نه وو په دې منطقه کې نو دا ؤ بیا یې زه بیرته ایله کړم. موږ چې د ستینگر تعلیم کړی دی موږ خو بیسواده خلک یو مگر د الله پاک په قدرت سره بس دا یو چې زه درته ناست یم د غه په خپله ما جنگي طیارې تقریباً چې موږ په دغه شاوخواکې راچولې دي نولس طیارې به موږ راچولې وي. په دغه کې دوې جیت دي، دوې جیت طیارې دغه میگ دری دا باري مـوږ را اچولې دي او نوری ټولې څرخي طیـارې وې په دا

نولسو کې.

خو قومندان عبدالحق بیا بیله ستراتیژي غوره کړې او په فعالیت لګیا ؤ چې په کابل کې د ننه حکومت را وغورځوي:

په داخل د ښار کې موږ بیا واړه واړه ګروپونه درلودل. مثلاً بعضې ګروپونه شپږ نفري وو، پنځه نفري به وو لس نفري به وو چې بیا دې ګروپونو به داسې یو شکل درلودئ مثلاً یو مسئول به یکې ؤ چې هغه باید په صاحب منصبو کې ارتباط ونیسي. بل مسئول به ؤ چې هغه به په کسبه کارانو کې ارتباط ونیسي یو نفر به ؤ چې د هغه مسئولیت دا ؤ چې معلومات جمع کړي، د بل مسئولیت اداري سیستم او هغه مالي چارې ورته مخکې وړلې. نو چې دا به مو یو ځای کړل یو ګروپ به ترې نه جوړ شو چې دې هر ګروپ به په هرو دوو درو هفتو کې یوه دوسیه تکمیلوله خپل د کارونو چې بیا به یې ماته رالیږله نو په دی حساب موږ همداسې پنځوس شپیته واړه واړه ګروپونه په مختلفو ځایونو کې درلودل چې بیا دا ټول موسره یو ځای کول. بیا ما یوه بله اداره ورته جوړه کړې وه چې بیا تر دې اداري لاندې کار کوي. د دې له پاره چې هغه ګروپونه یو بل ونه پیژني مثلاً که یو ګروپ افشا کیږي یا نیول کیږي نو چې هغه بل ګروپ یعنی د وهلو یا د ټکولو یا هغې ته د اذیت ورکولو په نتیجه کې دویم

ګروپ افشا نه شي نو دا ارتباطات موږ مستقیم د ځان سره ساتل. نو که یو ګروپ به نیول کیدئ نورو ګروپونو ته به یې ضرر نه رسیدئ. خصوصاً د رژیم په اخرو وختونو کې داسې یوې مرحلې ته رسیدلي وو چې موږ هر وخت کولی شول چې یو فشار په دولت باندې راولو او یا داسې یو سیستم راولو چې په دولت کې د ننه کاروکړو ځکه زما سره یو فکر همیشه ؤ چې زه د دې مخالف وم چې موږ د بهرنه را کټونه بنار ته وغورځوو ما همیشه د دې پروګرام مخالفت کړی ؤ. که ستاسو په یاد وي ما د جلال آباد د پروګرام مخالفت وکړ بیا دا یو پروګرام چې جوړ شو پر کابل باندې د حملې ما یې مخالفت وکړ نو زموږ کوشش په دې ؤ چې موږ څنګه وکولی شو چې یوه رهبري د ټولو افغانانو په سطحه باندې منځ ته راشي نو که بیا دغه تغییر سړی هلته راولي نو نتیجه به ورکي.

د ګډې رهبرۍ او په بهر کې د جلا وطن حکومت پروګرام تر لاس لاندې ونیول شو. د افغانستان جمهور رئیس پوهاند رباني چې په دې حکومت کې شامل ؤ وایي چې د کار د طرز څخه راضي نه ؤ:

فکر وشو چې روسان د وتلو په مرحله کې دي باید یو بدیل یې را منځ ته شي ځینې دوستانو مشوره ورکړه چې مجلس باید تشکیل شي او هر حزب باید شپیته تنه دې مجلس ته را ولیږي که څه هم د دې کار سره لوی

حزبونه راضي نه وو. ولې په هر حال په شورا کې خلک را ټول شول او صبغت الله خان مجددي د رئیس په توګه وټاکل شو، که څه هم زه د کار د طرز څخه راضي نه وم. په هغه وخت کې ما دا خبره وکړه ولې ومې ویل چې زه به خپل کار ته دوام ورکړم ما وویل چې زه به یوائینی سړی یم چې تر پایه پورې خپل کار ته دوام ورکړم. هم هغسې هم وشول ما په هغه وخت کې وویل چې باید یو قوي او قدرت مند حکومت منځ ته راشي، قدرت مند حزبونه او د افغانستان ټول خلک باید په دې حکومت کې برخه واخلي.

مولوی محمد یونس خالص وایي چې استاد رباني په خپله د دې حکومت په ملاتړ کې پاتی راغلی دی:

تاسو ته معلومات دی چې هغه حکومت دوام کولی شي چې هغه څوک یې چې جوړ کړي چې هغه یې له زړه نه ومني موږ دا حکومت جوړ کړ او دې حکومت ته موږ خپل قوتونه ونه سپارل. موږ ورته خپل د تعلیم او تربیې او د صحیې او دا ټول قوتونه مو ورته وسپارل مګر په دې کې نور تنظیمو نه پاتې راغلل او چې هر کله تنظیمو نه خپله پادشاهي شروع کړي نو خو هغه په خپله قوت نشي پیدا کولای یعنې په اوله مرحله کې خو د دې په نا کامی کې چې کار وشو یو خو دا ؤ چې دا خلک ډیر ژر رخصت شول باید چې حکومت دا خلک ډیر ژر نه وای رخصت کړي، چې هغې

شورا نور کار هم کړی وای. دوهم دا چې په همهغه سبا له استاد رباني خدای «ج» دې مور او دواو ته لوته هدایت وکړي، هغه راغی او د لته یې یو پریس کانفرس ورکړ او دا خبره یې وکړه چې په دا حکومت کې غدر شوی دی، غلطي شوې ده او دې سره موږ موافق نه یو دا سې شیان په منځ کې راغلل نو په دې نسبت باندې هغه اول د بیخ نه یو څه کمی راغی بیا وروسته وروسته نو انجنیر صاحب یو څه عقده اخیستې وه چې هغه د دې سره همکاري نه کوله.

ډیر کتونکي باور لري چې د افغاني مجاهدینو تر منځ اختلاف قصدي او د بهرنیو هیوادونو له خوا منځ ته راغلی ؤ. د پاکستان د کورنیو چارو وزیر نصیر الله بابر وایي چې د لومړي سر څخه د پاکستان مشر جنرال ضیاء الحق دا حال راوستی ؤ:

نو هغه دوی خبرې وکړې یو خو یې پر دوی باندې کومک بند کړ چې د دوی سره یې کومک بند کړ نو دوی په خپلو کې بیا تقسیم شول په دې چې په بده ورځ وو پیسه ورته نه ملاویده ټرینینګ پر بند ؤ نو دوی بیا ګرځیدل څوک کویټ ته، څوک سعودي ته، څوک چېرته نو دوی په دې وجه باندې بیا په خپلو کې تقسیم شول او دا اووه ګروپه ترې جوړ شول. نو بیا د ایران قونسل دې پیښور کې هغه ته مې وویل چې شاد ایران ته تاسو میسج

ولیږئ چې دا خلک داسې دي دوی سره کومک په کار دی او ته ورسره کمک وکړه. هغه چې دوی ماته وویل دری ورځی پس جواب راغي هغه بیا زه مارشلا والا جیل ته ولیږلم چې زه بیا جیل نه را ووتم نو «می» یو کم اتیا یم ؤ هغې کې بیا د دوی هم هغه حال ؤنو بیا ما له امریکا سره تماس ونیوئ نو بیا امریکا دوی سره په «می» یوکم اتیا یم کې کومک شروع کړئ هغه وخت پاکستان هم ورسره کومک نه کوئ مارشلا یا ضیا ءالحق دوی خو هغوی بیا ورسره کومک دا مستقیم شروع کړی دوی سره.

د جمعیت علماء اسلام مشر مولوي فضل الرحمن وایي چې د جنرال ضیاءالحق ملاتړ هغه وخت پیاوړی شو کله چې غربي هیوادونو د سوړ جنګ په ترڅ کې خپله مرسته پیل کړه:

چې د روس پوځ را ننوته د دووکالو نه پس افغانستان ته نو په دغه وخت کې بیا د غرب دلچسپي پیدا شوه، د امریکا دلچسپي پیدا شوه او دوی دغه جهاد تأئید کړ. اوس ظاهره خبره ده چې د دوی پلان په افغانستان کې د اسلام له پاره نه ؤ بلکې دوی دا خپل سوړ جنګ چې له روس سره ؤ دغه یې یوی نتیجې ته رسوئ او د افغانستان دغه جګړه دغه له پاره ډیره یو مؤثر او مضبوط بنیاد وګرځیدئ نو ظاهره خبره ده چې پاکستان نو په هغه وخت کې زیات اهمیت حاصل کړ په پاکستان کې

مارشلا وه او جنرال ضیاء صاحب یا د هغه مارشلا جهاد سره د کلکې مرستی اعلان وکړ او ډیرې مضبوطې سره چې ده هغه جهاد تأئید کړ لیکن پالیسي چې څومره وه هغه به هم د دیخوا (غرب) نه تلله او هغه به هلته عملي کوله تطبیق به یې جنرال ضیاء کوئ نو ظاهره خبره ده چې د دې خلکو دا غوښته چې جنګ دې افغانی کوي، وینه دې د افغاني تویېږی خو چې نتیجه زموږ په لاس کې وی او نتیجه په هغه صورت کې د دوی په لاس کې ورتلای شوای چې په افغانیانو کې اختلاف وای. نو په دوی کې یې اووه تنظیمونه جوړ کړل او تقریباً یوولس خو غیر رسمي وو او اووه پکې رسمي وو او دغه تقسیم با قاعده په منظمه طریقه سره وشو چې د دې طرفه به کوم پلان تلئ د پاکستان حکومت به هغه تطبیق کاوه دغه تقسیم چې کوم دی دې تقسیم نه دغه نتیجه را ووتله لکه چې نن موږ په افغانستان کې وینو چې جهادي قوتونه چې کوم دي هغوی فتح حاصله کړله لیکن په خپل منځ کې موافقه نشته او نن هغه په خپل منځ کې د یو بل وینه تویوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٠

په حکومت او ګوند کې اختلاف

سید محمد ګلاب زوی چې د ببرک کارمل د کورنیو چارو وزیر او د کابینې غړی ؤ وا یي چې په ګوند کې اختلاف د شوروي پوځیانو او کدرونو پر سر منځ ته راغلی:

دا اختلاف مسئله شخصي مسایل نه وو مسئله پر اصولو او پرنسیپونو باندې وه. په همغه اصولو او پرنسیپونو باندې وه. چې وطن ته دجوړولو په خاطر په وطن کې د آرامۍ په خاطر خلکو ته د خدمت په خاطر وه زمونږ اولین اختلاف د شوروي پوځونو مسئله وه چې باید شوروي پوځونه

افغانستان ته نه وای راغلي او چې راغلي دي خپل کار يې چې هغه وکړ بیرته باید د افغانستان خاوره پرېږدي او خپل وطن ته لاړ شي او دا د اختلاف یوه مسئله وه دوهمه مسئله زموږ د اختلاف د کدرونو مسئله وه چې همدا اساسي مسئله د کدرونو وه هغه کدرونه چې واقعاً بنا یسته او د کار له پاره مساعد کدرونه وو او په دوی وابسته نه وو هغه ته به يې اهمیت نه ورکاوه او مسلکي خلک چې تربیه شوی وو دملت پیسې وربانديې مصرف شوې وې دوی کوم اهمیت نه ورکاوه. دوی ته اول ارزښت هغه درلود چې په دوی پورې وابسته شوي خلک وي ور پورې تړلي شوي اشخاص وي. دې ته يې زیات اهمیت ورکاوه. او زموږ مسئله همدغسې یو اختلاف هم په هغه اولو ورځو کې همدا راغلی چې یو تعداد زموږ ملګري يې زندان ته واچول غیر نا حقه چې پخوا د امین په وخت کې یا وزیران وو یا د مرکزي کمیتې غړي وو یا په لوړو پوستونو کې يې کار کړئ و. زموږ هم په هغه باندې اختلاف ورسره پیدا شو چې دا ښه کار نه دی دا مسلکي خلک دي د ښایست وړ دي چې وطن ته خدمت وکړي او دا باید بندیان نه شي که بندیان کېږي محدود د شپږو نه تر دوولسو نفرو اضافه باید بندیان نه شي او ده تقریباً په حدود ددری سوه څو نفره بندیان کړل او دا هم یو د اختلاف عامل ؤ.

سلیمان لایق چې په ګوند کې یو لوړ رتبه او سابقه داره غړی پاتې شوی دی

وايي چې د دې مخالفت عوامل د ګوند مشرانو منځ ته راوړي وو:

زه فکر کوم د افغانستان د خلق ديموکراتيک ګوند په داخلي مسايلو کې ټول مشران کم او زيات مسئوليت لري دا خبرې چې زموږ قضاوت ته وړاندې کيږي زموږ له پاره هم شريفانه لاره همدا ده چې ووايو چې د ګوند د ننه موږ د وحدت سره يا د پارټۍ د يو والي سره سمه مرسته ونشواى کړاى او د افغانستان د خلق ديموکراتيک ګوند وروسته د وطن ګوند له بده مرغه په دې بد ميراث باندې يعني د تربګنيو، د اختلافاتو او د اختلافاتو د تراشلو او جوړولو په لور کې خپل عمر تير کړئ، کېداى شواى که دغومره چې د دې اختلافاتو په سرد يو د بل د محکومولو دومره فکر او کار کېده که دا د افغانستان د ښيګڼې او بهبود له پاره دومره کار شوى واى زه فکر کوم چې د ۱۳۷۱ تراژيدي به نه پېښېدله.

جمهور رئيس ببرک کارمل ټينګار کاوه چې د شوروي سره نه ماتيدونکې اړيکې وساتل شي په ماسکو کې ديوه سفر په ترڅ کې هغه افغانانو ته وويل چې وطن پرست افغان هغه دى چې افغان شوروي دوستۍ ته وفادار وي:

ملګرو په ښکاره سره بايد درته څرګنده کړم چې څوک دى او څنګه بايد هغه وپيژندلى شي وطن پال افغان څوک دى هغه آتشين وطن پرست څوک دى د نوى افغانستان هغه افغان چې نوى انسان دى هغه

څوک دي دا هغه افغان دي چې د افغان شوروي و دوستی ته وفادار دوي.

د ببرک کارمل د دې دريځ سره افغانان او د هغه ډير ګوندي ملګري موافق نه وو په افغانستان کې د مقاومت او نړيوال فشار له کبله شوروي اتحاد مجبور شو چې کارمل ليرى او پرځاى يې ډاکتر نجيب الله راولي سليمان لايق وايي چې په دې وخت کې يې د ډاکتر نجيب الله سره مرسته کړې ده:

ډاکتر صاحب نجيب الله مسند د قدرت ته راغى ما د هغه سره صادقانه مرسته وکړه دا مرسته لکه ځينې خلک چې بيا وروسته په دې داخلي اختلافاتو کې داسې توجيه کوله چې ګواکې زه د خپلو شخصي ګټيو په اساس يواځې ما له نجيب الله سره مرسته وکړه داسې نه ده زه کوم ډير د زياتو صلاحيتونو او اختياراتو سړى هم نه وم ليکن کوم وظايف چې په ما باندې مربوط وو هغه ما حق نه درلود چې په هغه کې زه صادق و نه اوسم ما حق نه درلود چې هغه زه اجراء نه کړم او ما پخوا هم له پخوانيو رهبرانو سره کوم خائنانه حرکت يا کوم په اصطلاح سره ترکوم ځايه چې مې عقل کار کاوه له هغوى سره کوم غبن يا دا مانه دي کړى او البته د ډاکتر صاحب نجيب الله ما جداً ملاتړ کړى دى او د هغه سره وم.

د ډاکتر نجيب د راتګ سره سم حکومت هڅه وکړه چې د مخالفانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي، عبدالرحيم هاتف وايي چې دولت دې نتيجې ته

رسېدلی ؤ چې ګوندي حکومت نور نه چلېږي:

په افغانستان کې عموماً د غه تمایل پیدا شوی ؤ په دولت کې چې انحصاري شکل د دولتدارۍ چې د یوه حزب حکومت وي دا نه چلېږي، دوام نه کوي باید یوه ائتلافي اداره جوړه شي. د هغې خبرې له پاره په افغانستان کې لومړی اساسي قانون تصویب شو او هغه تقریباً یو نیم کال کار وربانديې وشو ډېر حقوق پوهان په هغه کې وو یو کمیسیون کار پکې کاوه د هغه کمیسیون په رأس کې زه په خپله وم بیا هغه د یوې لویې جرګې د طرفه څخه تصویب شو. د لویې جرګې ریاست یې هم زما پر غاړه ؤ. هغه اساسي قانون بې تبعیضه ؤ ټولو افغانانو ته یې یو ډول حق ورکاوه او د کوم حزب یا د کوم شخص میراثي رهبري او غیر د هغه صلاحیته څخه چې خـــلکو و چا ته ورکړی وي نور صلاحیتونه یې نه منل. د بشري حقوقو مطابق د هغه موازینو سره سم چې په دنیا کې ټوله خلک ورته رعایت کوي د هغو سره سم اساسي قانون په افغانستان کې نافذ شو او د دغه اساسي قانون لاندې زه د رئیس جمهور معاون شولم په اجرائیه برخه کې نه، په حقوقي برخه کې، مشورتي برخه کې او په هغه باره کې د افغانستان د کار کرده ګۍ مثالونه د افغانستان اساسي قانون دی، د اساسي قانون تعدیل دی، دا د قضا قانون دی، د څارنوالۍ قانون دی او نور داسې، چې زه د

خپل کاره څخه پښیمانه هم نه یم او هغه کارونه په میدان کې پراته دي پر کار باندې قضاوت کیدلای شي طبعاً زما د ماغزو محصول نه دي زما سره نور ملګری د افغانستان مشهوره حقوقدانان ملګري وو او یا زه د هغو سره ملګری وم نو هغه د افغانستان د خاورې انحصاري قدرت مورږ نه یوه حزب ته نه یو چاته ورسپارلی ؤ نه یې ورسپارو او دغه احساس هر کله چې پیدا شي چې یو څوک د قدرت څخه استثنی شي او یو بل څوک پرقدرت باندې انحصاري خیته واچوي د دا ډول شکلونو څخه مورږ نفرت کوو او دا په دنیا کې هم اوس د دې خبرې تائید څوک نه کوی.

همدا ؤخت و چې ملي روغه جوړه اعلان شوه د حکومت هدف د روشنفکرانو جلب او همکاري وه، میرمن معصومه وردک چې یوه روشنفکره او په پارلمان او په حکومتونو کې پاتې شوې ده وایی چې تر مشورې وروسته د ښځو شورا ته ورغله:

بیا د ملي مصالحې په ارتباط تقریباً یو اته میاشتې نورې هم چې تېرې شولې فیصله شوه چې روسان وځي. بیا نو زه نه پوهیږم چې دڅووم ځل له پاره زه یې وغوښتم ډاکټر نجیب را سره خبرې وکړې ما ته یې وویل چې ته راشه د ښځو شورا ته ما ورته وویل ډاکټر صاحب زه هلته څه وکړم چې راشم هلته خو بیله دنیا ده زه خو هغه نشم منلای هلته مشاوره ناسته ده هلته نور داسې کسان هلته دي چې زه یې طاقت نه لرم چې ورته وګورم

او بیا زه هم کار نشم کولای خو ډیر زیات می ورته وویل خو په پای کې بیا
مې ورته وویل چې ښه دي زه به خبرې وکړم ، بیا کورته چې راغلم ځینې
روشنفکران چې په اکادمي علوم کې وو ورغلم له هغوی سره کښیناستم له
دوستانو سره مې خبرې وکړې ما ورته وویل چې تاسو څه وایاست دا یوه
مشوره ده موږ او تاسو باید ټوله یوه ډله شو ، که داسې فیصله وشي چې
ښه پس له مصالحې څخه روشنفکران راځي او ځایونه نیسي ، زه به هم لاړ
شم داځای به زه ونیسم او هغسې چې مې ورسره فیصله کړېده بیا به زه
پوهیږم کار مې. دوی ماته مشوره را کړه ټولو راته وویل چې ته باید ولاړ
شې اودا لاره باید خلاصه شي د نورو روشنفکرانو له پاره او موږ داسې
فکر کاوه چې په دې وخت کې هغه کسان چې په اروپا کې دي دوی هم
گامونه اخلي او موږ کولای شو چې دا روسان او یا د روسانو پلویان یا
کمونستان دوی به یو یو ایسته کړو او په ځای کې به یې نور مقرر شي او
کوشش به وشي چې زمینه مساعده شي د انتخاباتو له پاره. بیا پس د
دوی له مشورې څخه ورغلم بیا په هغه ورځ چې ما خبرې وکړې ، چې
جلسه وه ډاکټر نجیب په خپله زه معرفي کړم بیا ما ورته وویل په بیانیه کې
چې تر هغه وخته پورې به زه کار وکړم چې ماته یا صحي معاذیر پیدا نه
شي او یا کوم مانع او هر کله چې ما ته کوم مانع پیدا شو ، او موانع می

ورسره خبرې کړې وې که مانع را ته پیدا شو بیا زه کار نه کوم او رښتیا هم بیا دوی په خپله کوشش کاوه چې هغه قول چې یې راسره کړی وُ چې زما په کارو کې غرض ونه کړي نو په دې خاطر ما خپلې بیانیې په خپله لیکلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤١
د ژنیو لوز نامه

په افغانستان کې سخت مقاومت او بهرني فشار روسان مجبور کړل چې د خپلو قواوو د ایستلو په فکر کې شي په دې فشارونو کې د بهرنیو مطبوعاتو خپرونې هم شاملې وې د پښتو ځانگې نبی مصداق وايي چې بي بي سي یوازنۍ راډیو وه چې د افغانستان حالات یې جهانیانو ته ورسول:

بي بي سي پښتو خپرونه تقریباً یو نیم کال وروسته له دې چې روسان افغانستان ته داخل شي شروع شوه او په ډېره کمه موده کې یې د زیاتو افغانانو توجه ځان ته جلب کړه ځکه په دې وخت کې سفارتونه تړل شوي

وو ، خارجي ژورنالستان په داخل کې نه وو ، سانسور لګيدلی ؤ نو د جنګ
د خبرونو را ايستل ډير مشکل وو سره د دې هم موږ وکولای شول چې
داسې پروګرامونه لکه د خپلو سترګو ليدلي کتلي جوړ کړو چې په هغه
کې هر څوک چې به داخل د افغانستان نه را تلل که قومندان ؤ ، که مهاجر
ؤ ، که خارجی ژورنالست ؤ ، که ډاکتر ؤ د هغو نه به موږ د دوی د خپلو
سترګو ليدلي کتلي حالت پوښتنه کوله او دوی به د منطقې په باره کې په
افغانستان کې هغې منطقې ته چې تللي وو خبر به يې راکاوه او په دې رقم
سره ټول افغانان به خبريدل چې د افغانستان په فلانۍ منطقه کې وضع
څنګه ده. نو بي بي سي په دې حصه کې ډير زيات افغانان بيداره کړل.
متوجه يې کړل چې په داخل د افغانستان کې څه رقم خبرې تيريږي او د بي
بي سي نه په دې ترتيب سره د افغانانو او د دې جنګ د ظلمونو او د
ناروا ؤ خبرونه د نړيوالو غوږونو ته ورسيدل او د اوريدونکو به ياد وي
چې هر کال به په ملګرو ملتونو کې د يوسلو اولسو نه تر يوسلو دو ويشتو
هيوادو پورې د شوروي مداخلې ضد رايه ورکوله.

سليمان لايق وايي چې د روسي پوځيانو د وتلو موضوع په لومړي ځل د
شوروي پخواني جمهور رئيس ميخائيل ګورباچوف را پورته کړه:

په ۱۹۸۵ کال کې چې زموږ له ۱۳٦٤ کال سره سرخوري تقريباً د

عقرب په نیمایي ورځو کې د افغانستان یولوړ رتبه هیئت د ببرک کارمل تر مشرتابه لاندې مسکو ته وبلل شو په دی هیئت کې لاندني کسان غړي وو سلطان علی کشتمند چې د افغانستان د صدارت عهده یې لرله، ډاکټر صالح محمد زیری چې د افغانستان د خلق په دیموکراتیک گوند کې د منشي سمت او د سیاسي بیرو عضویت یې درلود او ډاکټر صاحب نجیب الله چې په هغه وخت کې د افغانستان د دولتي اطلاعاتو د مشرتوب په موقف کې ؤ او جنرال صاحب نظر محمد خان چې په هغه وخت کې د افغانستان د دفاع وزیر ؤ او ما هم په دې هیئت کې برخه اخیستې وه هلته د شوروي له لوري په دې مجلس کې د گورباچوف صاحب تر مشرتابه لاندې، شوردنادزې (وزیرخارجه) او د شوروي اتحاد د دفاع وزیر مارشال سکلوف او ځینې نورو تخنیکي کسانو اشتراک کړی ؤ خو هغه یو مجلس ؤ چې د لومړي ځل له پاره د افغانستان د دولت د مشرتابه کولیکتیف د شوروي اتحاد د لوري د مشرتابه دکولیکتیف سره یو ځای کېنیناست. پخوا تر دې عرف داسې ؤ زموږ د دواړو خواوو د رهبرانو تر منځ چې دوه په دوه به سره کېنیناستل څه به یې وویل، موږ د هغه گزارش فقط د خپلو مشرانو نه اخیسته، چې غالباً به هم په هغه باره کې کارمل صاحب فرمایل چې: «دیگه به رفیق تان اعتماد کنین دیگه» څه به یې چې لوریده یا څه

به چې لازم لیده چې وې وایي موږ ته به یې ویل په دې لحاظ هم ده چې هیڅ
وخت موږ د هغو اجراءاتو مسؤلیت نه لرو چې د دې جلسې نه مخکې
شوي دي. په دې جلسه کې یوه مسئله چې هغه عمده وه او مهمه وه،
اساسي مسئله وه دطرحی له پاره هغه د شوروي اتحاد د قواؤ د ایستلو
مسئله وه چې د گورباچوف له خوا طرح شوه او موږ ټولو له کارمل نه پرته
له دې مسئلې سره توافق درلود. نو په هغه وخت کې گورباچوف پیشنهاد
وکړ چې شوروي قوتو نه به ووځي او افغانستان باید خپله دفاع د هغو
مداخلو په مقابل کې چې وربانديې تحمیل کیږي په خپله وکړي د خپل ځان
مستقلانه دفاع وکړي. وروسته دا اصطلاح شوه په موږ کې چې،
مستقلانه دفاع، البته د دې په مقابلې کې چې د هغوی له خوا نه
گورباچوف غږیده دخپلو ملگرو تائید به یې وقتاً په وقتاً اخیستی مخ به
یې وراړاوه او له دیخوا هم کارمل غږیده کارمل د دې طرحې په مقابل کې
جدي عکس العمل وښود ویې ویل چې زه هیڅ وخت توافق نه لرم چې
شوروي قوتونه له افغانستان نه ووځي. او ده چې گوتی یې ریږدیدلې او
په څېره کې یې هم ډیر تغییر پیدا شوی ؤ، ډیر ډار شوی ؤ نو ویلې چې دا
خو چې دا لښکر ووځي موږ به ټول په وینو کې ډوب شو، انقلاب به په وینو
کې ډوب شي او ډیر په سره سینه هغه جانب مقابل لوري ورته وویل وروره

نو د دې معنی دا ده چې هغه انقلاب چې تاسې په افغانستان کې عنوان
کړی دی خلک یې نه مني او تاسې یې زموږ د لښکرو په زور په خلکو منئ
آیا داسې نه ده؟ په دې کې البته کارمل غلی شو، ولې گورباچوف وویل
چې د روسیې او د شوروي اتحاد خلک له دې جگړې نه ډیر ناراضه دي د
خپلو زامنو د استولو نه او نه غواړي چې هلته دا لښکرې نور زیاتې پاتې
شي او موږ هم نشو کولای چې هغه انقلاب چې تاسې خلکو ته نه شئ
تفهیم کولای او د هغو رضایت نه شئ په منلئ هغه په زوره پر خلکو
تحمیل کړ. نو په هر حال په هغه مجلس کې په دې باره کې پخوا هم تفاهم
موجود ؤ زموږ تر منځ، زموږ د ملگرو تر منځ، زه شخصاً او ډاکټر صاحب
نجیب الله په دې مسئله کې موږ قبلي تفاهم درلود او دې نتیجې ته
رسیدلی وو چې باید شوروي لښکرې له افغانستان نه ووځي.

د افغانستان د مسئلې د حل په هکله د ملگرو ملتونو خبرې د ډیره وخته
جاري وې او په واشنگټن کې د شوروي د مشر گورباچوف او جمهور رئیس ریگن په
سر مشریزه کې هم دا ستونزه لاینحله پاتې شوه. خو د شوروي حکومت هڅه وکړه
چې په ژنیو کې د یوې نړیوالې لوزنامې لاندې خپلې قواوې د افغانستان څخه
وباسي. د ملگرو ملتونو په مشر توب د ژنیو خبرې د افغانستان او پاکستان تر
منځ پیل شوې او ورکې امریکا او شوروي هم شامل وو په دې خبرو کې د پاکستان

دبهرنيو چارو دوزارت لوړ رتبه مامور رياض احمد خان هم شامل ؤ:

په هر حال د پاکستان حکومت دا خبرې په هغه صورت کې ومنلې که
چيرې د روسيې حکومت تياروي چې په لږ وخت کې خپلې قواوې وباسي.
پاکستان ته د دې خبرو ضرورت ؤ دا ځکه چې په روس باندې بايد فشار
داسې حد ته نه واى رسيدلى چې د تحمل وړ نه واى. د دې تر څنګ
د پاکستان دا خيال هم ؤ چې کله مسکو د خپلو پوځيانو وتلو ته تيار شي
نو د ژنيو د مذاکرو نتيجه په هغه وخت کې کار آمد ثابتيدلاى شي.
مسکو تيار ؤ او د دې فيصلې په کيدلو يې څو کلونه ووتل د دې فيصلې
عوامل په بنيادي ډول په شوروي کې هغه تبديلي وې چې د ګورباچوف
صاحب په وخت کې منځ ته راغلې په لومړي ځل په ۱۹۸۷ کال کې
شوروي اتحاد کوشش وکړ چې د کابل د حکومت او مجاهدينو تر منځ
دجوړې او پخلا کيدلو خبرې پيل شي. ولې په دې وخت کې دمجاهدينو
موقف مضبوط ؤ او د کابل سره خبرو ته نه ؤ تيار، همدا وخت ؤ چې
شوروي اتحاد د خپلو پوځيانو مختصر تقسيم اوقات وړاندې کړ او د دې
معاهدې په کيدلو سره شوروي ته دا ګټه ورسيده چې د يوې نړيوالې
لوزنامې له مخې خپل پوځيان له افغانستان څخه وباسي. په دې موافقه
کې اول د شوروي پوځيانو وتل، دوهم بهرني مداخلې پاى ته رسيدل،

دریم د دې لوزنامې تضمین او څلورم د افغاني مهاجرینو ستنیدل شامل

وو.

د ژنیو دلوزنامې تر لاس لیک وروسته د شوروي اتحاد د بهرنیو چارو وزیر ادوارډ شیوردناتزي وویل چې د نن موافقه د شوروي د نوی تګلارې نتیجه ده چې په بهرکې خپلې ستونزې حل کړي:

د نن ورځې د موافقې لاس لیک د شوروي اتحاد د هغو فیصلو نتیجه

وه چې په بهرکې خپلې سختې ستونزې له سیاسي لارې حل کاندې. دا کار

د شوروي اتحاد د نوو خیالاتو برخه ده، دا موافقه د ښه نیت او روغې

جوړې په نتیجه کې منځ ته راغلې ده.

د شوروي قواوې د افغانستان څخه ووتلې حکومت د روغې جوړې پروسه نوره هم مضبوطه کړه او حکومت ته یې داسې وزیران راوستل چې حزبي سابقه یې نه لرله، یو د دې وزیرانو څخه هم ډاکتر ودیر صافي ؤ چې د ملي هوا نور دی وزیر وټاکل شو:

ما هم وزارت د هوا نوردۍ ملکي د صدر اعظم په بلنه ومنئ علت دا

دی چې موږ یو ځای د څو روشنفکرانو د کابل د افغانستان، د استادانو د

پوهنتون د کابل او حتی ځینو مجاهدینو د ګروپونو د قومندانانو او

مـشـرانو سـره چې مـوږ سره يې نژدې اړيکې درلودې يا خـپلوي يا قـومي روابط درلودل ورسره مشوره وکړه. وضع ملي او بين المللی موږ داسې تحليل کړې وه چې دا چې هميشه نجيب وايي چې يو څوک دې حاضر شي رادې شي د خبرو د لياري نه به موږ قـدرت ورکوو. موږ چون بې له هغه هم په داخل د کابل کې په افغانستان کې بيا خصوصاً په کابل پوهنتون کې د څوارلسو کالو را هيسې په حيث د استاد د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځی ما کار کړی ؤ بيا رئيس د پوهنځي د حقوقو او علوم سياسي وم. نو همدا فيصله شوه چې دې خبری ته عملي بڼه ورکوو په دې خاطر به کابينې ته ورننوزو دا قدرت به له دوی نه تقسيم کړو او دا چې يو وزارت هم د حزبيانو د حزب ديموکراتيک خلق د يو غړي د لاس نه کمېږي او د ملت د يو نفر لاس ته لوېږي هغه د ملت په گټه ترې نه کار اخلي دا لوی دستآورد ؤ، مثبت اړخونه لري او دهغه مقام او بودجې او ځای څخه د وطن له پاره، د آينده سالم جريان د افغانستان په گټه کار کوو، هلې ځلې کوو، تر څو چې د مجاهدينو يو صحيح حکومت د دوی ټولو په موافقه راشي بيا هغو ته د دی پر ځای چې حزب ديموکراتيک خلق يې ور انتقال کړي موږ به دا قدرت ور انتقال کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۲
د تنې کودتا

ډاکټر نجيب الله ژنيو ته تر يوه سفر وروسته وويل چې د مخالفو ډلو د ځينو مشرانو سره يې ليدلي او د قدرت انحصار نه غواړي:

د افغانستان جمهوري دولت د سوله غوښتونکو مخالفانو سره د خبرو، تفاهم او هر اړخيزې همکارۍ غوښتونکی او د هر ډول هلوځلو هر کلی کوي چې په هيواد کې د سولې د تأمين سبب وګرځي موږ د قدرت د مسئلې سره انحصارګرانه برخورد نه لرو او د ټولو قوتو د متناسبې او عادلانه سهم ګيرۍ سره په مرکزي او محلي حکومتونو کې موافقه لرو. په

هیواد کې مهمه سوله ده او د آزادو انتخاباتو د لارې باید هر څوک د خلکو د محک له لیاری راشي او ورته معلوم شي چې په کوم ځای کې باید موقف ولری. ما چې د خپل سفر په ترځ کې په ژنیو کې د مخالفو دځینو مشرانو سره وکتل د هر څه د مخه مې پر وحدت ملي، دیموکراسی او انتخاباتو تأکید وکړ چې په هیواد کې د جګړې د بندیدلو یوازینی لاره ده.

په هیواد کې د ننه هم مخالفو سازمانانو ته د فعالیت اجازه ورکړل شوه یو د دی سازمانونو څخه هم د ملی ژغورنې سازمان ؤ چې مشر توب یې د پوهاند اصغر خان پرغاړه ؤ:

د هغه د مرستیال عبدالرحیم هاتف په ذریعه له زمونږ سره دا ژمنه وشوه چې مداخله نه کوو. نو د دې امله چې مونږ دا وازمیویوه اعلامیه مو خپره کړله. هغوی زمونږ دا اعلامیه په دریو ژبو دري، پښتو او انګریزي باندې د راډیو او تلویزیون له لیارې خپره کړه. هغوی وویل که څه هم په هم دې اعلامیه کې ځینې موضوعګانې زمونږ د حکومت د سیاست څخه مخالفی دی خو څرنګه چې مونږ له تاسو سره ژمنه کړې ده نو د خپریدو اجازه ورکوو. د همدې څخه څو میاشتې وروسته مونږ د پلوشې په ورځپاڼه کې یو پرانستی لیک خپور کړ په نوموړي لیک کې مو په څرګنده ول سره د

مجاهدينو تر مينځ د هم آهنگۍ د نشتوالي او هم د دولت د وضعې په هکله انتقادونه وکړل. په تدريجي ډول سره خبريالانو زموږ سره اړيکې ټينګې کړې او موږ خپلو انتقادونو ته دوام ورکړ، موږ داولې ورځې څخه خپل هدف اعلام کړی ؤ چې موږ د واک د تر لاسه کولو له پاره کار نه کوو او زموږ هدف يوازې او يوازې په هيواد کې د سولې راوستل او د غم لړلي او ناوړه حالت څخه د اولس ژغورنه ده.

په حکومت کې د ننه د واک پر سر مخالفت روان ؤ او ان دا چې خبره کود تا او پاڅون ته ورسيده. جنرال شهنواز تنې چې د ملي دفاع وزيرؤ د ډاکټر نجيب الله پر ضد را پورته شو. سليمان لايق وايي چې ډاکټر نجيب الله په دې پاڅون خبر او د جنرال تنې سره په خبرو لګياؤ:

ډاکټر صاحب نجيب الله په خپله له تني صاحب سره پرله پسې ملاقاتونه کول ځکه چې هغه ته اطلاعات رسيدل چې داسې ځينې علامې وې مثلاً د دفاع دوزارت په شاوخوا کې ټانکونه په ځمکه کې ښخيدل د هغو سنګر بندي روانې وې او ډاکټر صاحب نجيب الله تاسې پوهيږئ چې هغه د افغانستان د ټولو وسله والو قوتونوسر قوماندان اعلی هم ؤ. نو دا اطلاعات ورته رسيدل او هغه د تني سره مينه لرله فکر يې کاوه چې دی يو شجاع سړی دی، بايد ضايع نه شي که نه هغه ته خو لاره اسانه وه چې يو

فرمان یو مکتوب د ده په عنوان صادر کړي او پیشنهاد وکړي هغه سر قوماندانی اعلی ته چې دی یې رئیس ؤ نو هغه به یې سبکدوشه کړی ؤ د حزب موافقه به یې هم اخیستې وای ځکه چې په حزب کې هم د اکثریت حمایه ورسره وه. نو په دې بنیاد باندې هغه ډېرې هلې ځلې وکړې او تني هم شخصاً هغه ته اطمینان ورکاوه چې زه کود تا نه کوم لیکن زه فکر کوم چې پر تني صاحب به ځینې داسې فشارونه وو چې هغه یې مجبور اوه دې ته چې په ده کې بدگوماني او په ده کې د آینده له پاره تشویش او په ده کې چې د ده پر ضدبه کومه توطئه وشي که دی له دې قصې نه را سور شي نو پسې ورتود یې کړ تر څو چې کودتا ته یې مجبور کړ.

ډاکټر نجیب الله وایي چې ده هڅه کوله چې د دې کودتا مخه ونیسي او جنرال تني ته یې په خپل کور کې پر آشک میلمستیا ورکړی وه:

په کاله کې زما د کډې پښې خوږېږي، په لاره حرکت نه شي کولی دا را پور ته شوه وايي چې تا تني را غوښتی دی د پښتنو کور ته راغلی دی. زه ور ته پور ته کېږم آشک ور ته پخوم. او آشک یې ور ته پوخ کړ. زه او وطن جارور سره ناست یو او خبرې ور ته کوو چې څه کوې په کومه لاره روان یې او ملګری تني په کومه لاره روان یې. اول خو په دې حادثه کې څوک ژوندي، نه پاتې کېږي بیا تا وګټله. دا تا چې وګټله د څومره ورځو

له پاره یې ساتلې شي څکه که په یوازې ځان مو کولای خو بیا دا خبرې ضرور نه وې، سوله د څه شي له پاره ده. مصالحه د څه شي له پاره ده د دې خاطره نور قوتونه راغواړو وایو چې د انحصار د قدرت نه تیر، چوکۍ زمونږ که شل دی دوې دې وي، دری دې وي او څلور دې وی نیمې دې وي خو دا نور دې هم راشي سره.

جنـــرال تنی وایي چې دا خبره صحیح ده ولی ورکې هدف بیل ؤ:

دا صحیح خبره ده آشک خو ده خلکو ته ورکاوه، ده خو ډیر کوشش کاوه چې خلک منحرف کړي نه یوائې آشک بلکې خپل جنرالان او گوندي مشران یې منحرف کول نو ده خو حتی پوځیانو او گوندي مشرانو ته پیسې ورکولې، تطمیع کول یې ځان ته یې تسلیمول. ده په دې شکل یعنی د کې چې بې د خادیستی میتود په واسطه سره ده غوښتل چې افغانستان اداره کړي په هیچا باندې یې اعتماد نه کاوه او په هیچا باندې یې باور نه کاوه هر چا ته په چل کې ؤ.

جنرال تنی وایي چې د ډاکتر نجیب الله حکومت پر پردو متکی ؤنو ځکه خپل گوند او ملت ته د منلو نه و:

د نجیب حکومت په ځان باندې تکیه نه لرله او پر پردیو متکي ؤ، نو له دې امله خپل گوند او ملت ته د منلو وړ نه ؤ برسیره پر دې په هغه وخت کې

په رژیم کې بې بند و باري اوج ته رسیدلې وه او دولتي دستگاه خپله اداره له لاسه ورکړې وه سیاسي مشرتوب په گوند او دولت کې د انحرافاتو د مخ نیوي او پاک کارۍ توان نه درلود. گوند د انشعاب خوا ته روان ؤ. روس او نجیب دواړو په گډه د مسکو د سیاسي او مادي گټو په خاطر د اردو تشکیلاتی جوړښت او قوت تېت کړ او د اردو ملي نظامي ساختار یې په شخصي، قومي او د کې جې بي په خادستي تشکیلاتو بدل کړ او موږ نه غوښتل چې پوځ د ملت په خلاف و جنگیږي او موږ دا غوښتل چې داولس په خوښه دولت جوړ شي ولې نجیب د قدرت نه لاس نه اخیست او په دی ډول یې د گوند او د ملت غوښتنو ته غاړه نه ایښوده نو ځکه موږ پاڅون وکړ او موږ د ملت په خاطر دخپلو گټو نه تیر شولو موږ دا غوښتل چې په ملک کې جگړه، ورور وژنه بس شي په ملت باندې د زور حکومت ونه شي او پوځ د ملت په خلاف ونه جنگیږي موږ غوښتل چې د لنډوخت له پاره یوه مؤقته اداره جوړه شي. دابه د یوه داسې جمهوري سیستم نه دفاع کوي چې هغه په پارلماني مبارزه باندې متکي وي او په آزادو، سري او په پټو انتخاباتو کې هر څوک چې اکثریت وگټي هغه به پارلمان او حکومت جوړوي او د اقلیت څښتن به د اپوزیسون ځای نیسي تر څو چې داولس، د ملت په خوښه منتخب حکومت جوړ شي او افغانستان آباد شي په دې

خاطر موږ پاڅون وکړ.

ځینې خلک وايي چې دا کودتا تحمیلي او جنرال تني بله لاره نلرله. ولې سلیمان لایق دا خبره نه مني:

ما هم اوریدلی دی له ځینې پخوانیو گوندی ملگرو نه چې د دې کودتا سره چې بیا وروسته ملگري شول او د حزب تصفیه شول له هغوی نه ما داسی واوریدل چې گواکې تنی صاحب دی کودتا ته مجبور شوی دی او پری تحمیل شوې ده. زه فکر کوم چې دا خبره په یوه معنی سمه ده او په یوه معنی غلطه ده، غلطه خو په دې معنی ده چې ده د جمهور رئیس په مقابل کې کودتا وکړه که دا کودتا ډاکټر صاحب نجیب الله لکه چې د تنې صاحب ځینی مدافعین وایی چې پر ده یې تحمیل کړې وه نو زه فکر کوم چې یو سړی چې هم رئیس جمهور وي، صدر اعظم وي او هم د ټولو وسله والو قوتونو رئیس وي او سر قوماندان اعلی وي هغه باید د کوم هدف له پاره خپل د دفاع دوزیر په مقابل کې کودتا کوي. دا خو منطق نه لري په ټوله دنیا کې تاسو وگورئ د قدرت د اخیستلو له پاره کودتا کیږي دا قدرت خو هغه نقد درلود او دا صلاحیت یې هم درلود چې که یې وزیر دفاع نه غوښتی د هغه استعفی لزوماً برطرفي دا خو په داسی هیوادونو کې چې د جنگ په حال کې وي دا بیا ډیر ساده کار دې. په دی لحاظ دا غلطه ده. او

صحیح هم ده په دې معنی صحیح ده چې پر تنی صاحب باندې دا کود تا تحمیل شوه چې جنرال شهنواز تنی د ځینې داسې حزبي جاه طلبو عناصرو تر نفوذ لاندې ؤ چې هغوی د ځینې سیاسي تغییراتو په وجه چې خپل مقامونه یې د لاسه ورکړي وو په تني يې فشار اچاوۍ او همدغسې هغو پر ځینو قوماندانانو چې په سیاست کې د دوی تر نفوذ لاندې وو په هغو یې فشار اچوۍ چې باید په نجیب باندې دوی سترګې سرې کړي او نجیب مجبور کړي دې ته چې دوی هغو پخوانیو مقاماتو ته راولي او که یې نه راولي نو باید دی د نظامي قوتونو د اعمال په وسیله باندې له قدرت نه وغورځول شي.

خیال محمد کتوازی وایي چې پوځی جنرالان د کود تا په خطر پوه او ورته یې د منځګړتوب بلنه ورکړې وه:

د تنی ملګرو چې په رهبرۍ کې ورسره وو دوی وویل چې موږ ځینې د رهبرۍ ملګرو ته مخ کې وویل چې تاسو د دې مخه ونیسئ سوله وکړئ په مینځ کې، تا ته هم وایو ته په مینځ کې کښینه مصالحه وکړه سره جوړ مو کړه. بیا ما ورته وویل په دواړو سترګو البته په دې کې آصف شور او ختیګر او ځینی کسان چې په رهبري کې وو هغوی راغلل زما کور ته بیا ما وویل ښه دی بیا دوی په کور کې راته ناست وو ما ته یې وویل چې ته

د نجیب سره که امکان د دې وی چې یو تماس ورسره ونیسې موږ به ورسره ووینو تول. ما بیا تیلفون وکړ کوشش مې وکړ له نجیب سره مې ارتباط پیدا کړ. بیا هغه وویل چې په دې خبره کې خو زه راضي یم او زه خو سوله غواړم. سمه ده ما له هغه سره بیا ولیدل او هغه را ته وویل چې دوی حاضر دي سولې ته زه خو سل واری حاضر یم سره کښینو خبرې به سره وکړو که زه ملامت وم دا دی ته په مینځ کې کښېنه ما ته وواېه که دوی ملامت وو دوی هم البته ما ته ویلي وو چې ته په مینځ کې کښېنه د منځګړي په حیث باندې بیا هغه وویل چې صحیح دهٔ سره له دې چې ته د دوی لخوا یې بیا هم زه حاضر یم. ښه زه بیر ته راغلم دوی ته مې وویل دوی ومنل ټولو. خبره په دې کې راغله چې بیا سبا په نهو بجو باندې دوی سره کښېني خبرې ورسره وکړي دغه کسان چې د تنې په شاوخوا کې دا شپږ اووه نفره دوی را تلل د نجیب سره یې سبا پر نهو بجو باندې کتل او سوله یې سره کوله پر نهو بجو ما تیلفون وکړ دوی ټول راغلي وو وزارت دفاع ته، ټولو هغه تشریفاتي دریشي کړې وي چې باید نجیب سره ووینې. د رئیس دفتر په اطاق کې ټول را جمع شوي وو بیا یې وویل چې موږ حاضر یو پر نهو بجو راځو. پر نهو بجو نجیب هم ورته وقت تعیین کړی ؤ، نور پروګرامونه یې لغوه کړي وو بیا تقریباً نهو بجو ته څو دقیقې پاتې وې چې ما ته یې بیر ته تیلفون

وکړ دا جعفر سرتېر هغه را ته تیلفون وکړ چې زموږ کار خراب شو موږ نشو درتلای، دوې دقیقې او که درې دقیقې پاتې وې نهو بجو ته، ما وویل ولې دوی وویل: چې موږ دوزیر صاحب دفاع په دفتر کې ټول سره جمع شوي یو او وزیر صاحب دفاع اجازه نه را کوي البته دغه لیدنه دوی د تنې په غیاب کې کوله د نجیب سره او ویې ویل چې موږ په غیاب کې دا کار کاوه او دا دې وزیر صاحب دفاع خبر شوی دی موږ یې خپل دفتر ته راوغوښتلو دغه دي دی حاضر دی او دی را ته وایي چې زه اجازه نه در کوم چې د نجیب سره ووینئ ځکه چې زه نه غواړم چې ورسره جوړ شم او موږ غواړو چې باید هغه له منځه لیرې کړو. بیا ما بیرته نجیب ته تیلفون وکړ هغه کیسه مې په هغه شان ورته وکړه بیا نجیب وویل چې دا دی بیا ونه وایې چې ته ملامت یې.

٤٣

د ملګرو ملتونو د سولې د پروسې ناکامي او د ډاکتر نجيب الله سقوط

کله څه هم د ډاکتر نجيب الله حکومت وکولای شول چې د تنې کود تا نا کامه کړي. ولی د افغانستان په شرقي ښارونو کې د سخت فشار سره مخامخ ؤ خو سليمان لايق دا خبره نه مني او وايي چې مجاهدينو په خپل زور ونشو کړای چې د هغوی حکومت را وغورځوی:

زه باور لرم چې مجاهدين به له مانه په دې خبره نه خپه کيږي که زه ووايم چې دوی په زور باندې امکانات نه لرل چې د افغانستان جمهوري نسکوره کړي، البته زموږ په ګوند او دولت کې د ننه جدي اختلافات چې

ما تاسو ته وویل چې هغه هم د ځینې خارجي د سایسو او لسون په اساس رامینځ ته شول وضع داسې شوه چې د قوت توازن نور د افغانستان د جمهوري دولت د ساتلو په گټه نه و. یعنی ز مور خپل قوتونه لکه مثلاً د شمال قوتونه هغو زیاتي د مرکز اطاعت خوشی کړ، هغوی د جمعیت له سازمانه سره، هغوی د وحدت د سازمانه سره، هغوی د احمد شاه مسعود سره په پنجشیر کې ائتلاف وکړ دوستم صاحب او دغسی سید منصور آقا، دغسې مومن په حیرتانو کې، دغسې مثلاً جنرال هلال د مزار شریف په هوایي میدان کې راپاڅیدل لهذا دا ډیره مشکله وه چې هلته په شمال کې له خپلو قوتونو سره اخته شي او دلته له ټولو مجاهدینو سره چې د کابل په جنوب کې، شرق کې او په غرب کې را ټول شوی وو له دوی سره هم اخته شي.

رحیم الله یوسفزی وایي چې د شوروي ستونزې او د افغانستان د حکومت اقتصادي مشکلات هم بې څه نه وو.

په شوروي کې یو بدلون راغی او هلته چې کومی د هغوی مجبوری وې د هغو اقتصادي مجبوریو په وجه باندې له هغو سره دا توان نه وُچي نور کومکونه وکړي، د افغانستان سره هم د وسلې او هم د پیسو او هم د نورو خوراکي موادو، نود دې په وجه باندې د افغانستان ټول دارمدار،

ټول تجارت هغه په روس باندې ؤ په شوروي باندې و نو چې هغه کومکونه لږ کم شول يا بندل شول نو د هغه په ؤجه باندې د افغانستان د حکومت مشکلات زيات شول او زه همدا خبره کوم چې اقتصادي مشکلات چې وو د پيسې د کمی، د تيلو کمی او د خوراکی موادو کمی په وجه باندې د ډاکټر نجيب الله حکومت ډير کمزوری شو او داسې يو وخت راغی چې د هغوی سره تيل نه وو چې هغوی الوتکې والوزوي نو دا ډير غټ مشکلات وو.

د ملګرو ملتونو په مشرتوب هڅې رواني وې چې يو انتقالي حکومت جوړ شي او د ډاکټر نجيب الله څخه واک ترلاسه کړي د حزب اسلامی مشر انجنير ګلبدين حکمتيار وايي چې هغوی په داسې يوه طرحه موافقه کړې وه چې ورکې داسې کسان شامل وي چې ورباندې اختلاف نه وي:

زموږ طرحه داوه چې بايد يو موقت حکومت د غير متنازع فيها شخصيتونو نه چې ټولو تنظيمونو ته د منلو وړ وي او د هغوی پر سابقه باندې اعتراض نه وي، له دغسې شخصيتونو نه جوړ شي، قدرت د نجيب د حکومت څخه د قيد و شرط نه پرته په کامل طوردې اداري ته انتقال شي او بيا په شپږو مياشتو کې انتخابات ترسره شي د دی له پاره چې نه مو

غـوښتل چې په کابـل کې وينـه توی شي، کـابـل وران شي د اقـتـدار په سـر مسلحانه بر خورد او کشمکشونه پيل شي. ملل متحد هم دې ته ورته يو ه طرح وړاندې کړه، تنظيمـو نو په خپلو منځـونو کې په دې توافق وکړ، په افرادو بحث وشو، لست ترتيب شو نژدې ؤ چې په دې باندې عملاً کار پيل شي ولی متأسفانه جمعيت د دی مخالفت وکړ هغه چې په کابل کې د ځينو جنرالانو په مرستـه يوازی قدرت تـه د رسيـدلو هڅه کوله پس له دې چې په لست باندی توافق راغلی ؤ د دې پروسـې مـخـالـفت يې وکـړاو پرې يې نښودل چې داسې يو حکومت جوړ شي او قدرت هغه ته انتقال شی.

د افـغـانـسـتـان جـمـهـور رئـيس پوهاند برهان الدين ربـاني وايی چـې دا د مجاهدينو ستراتيژي وه او هر څوک چې ورته تسليم شوي وای د عمومي عفوې له مخې ورته ځای موجود ؤ:

دا زمـوږ يوه هميـشـه گي سـتـراتيـژي او پاليـسی ده، د دولت هر يو قـوماندان، هر گروپ کـه مليشـه وی او که پوځي سړی وي کله چې غواړي چې د مجاهدينو خوا ته تسليم شي موږ هميشه د عفوې عمومی اعلان کړی او دوی ته موږ همـېشه بلنه ورکړې له دې کبله په همدې اساس هغه کسان چې غوښـتي يې دي چې مجـاهدينو ته تسليم شي مجـاهدينو قبـول کړي دي، له دې کبله موږ دغه دوستم او د کيان او نور هر څوک چې غواړي چې

مجاهدینو ته نژدې شي البته زموږ لخوا هیڅ ممانعت نشته.

مولوي محمد یونس خالص وایي چې یوازنۍ لاره اسلامي حکومت ده او نور څه ورته د منلو نه وو:

موږ دا دومره جهاد چې کړی دی د دې له پاره مو کړی دی چې موږ ته دا معلومه شوې ده چې یعني په افغانستان کې یوازې نه بلکه په ټولو اسلامي ممالکو کې په هغه ځای کې واقعاً ملت ودانیدی شي او قوم ودانیدی شي او هغه حکومت مخ په وړاندې تللی شي چې هغلته د حکومت او د ملت ملاتړ له یو بل سره موجود وي کله چې په کوم ملت کې دوې رهبرۍ موجودې وي هغه مخ په وړاندې تللی نه شي مثلاً په افغانستان کې یو حاکم ظاهر شاه ؤ او بل حاکم علما وو، علما وو به یو څه کول ده به بل څه کول نو خلکو د ده سره ملاتړ نه درلود نو زموږ په نظر باندې باید حکومت اسلامي هغسې حکومت اسلامي وي چې د هغه په سرکې خلک هم پر اسلامي فکر باندې دا جامعه روانه کړي. بیا به ور سره علما متحد وي او هغه به په یوه رهبري باندې روان وي خلک به ورسره متحد وي، بیا د اقتصاد له پاره هم کار کولی شي، مصانع هم جوړولی شي، په هغه ځای کې زراعت هم پیشرفت کوي، په هغه ځای کې سیاسي لاره هم یوه وي، ټول شیونه دا کار کولا شي د دغه له پاره موږ پوهیدلو

چې بین الملل دلته موږ ته کومه رهبري راولي هغه رهبري به داسې رهبري نه وی چې دهغې سره اسلامي اوبل د دې ملت فکر وي او په اسلامي فکر باندی رهبري وکړی ځکه د هغه سره موږ موافقه ونه لرله او اوس هم خلک د بین الملل چیغی وهي خو موږ باور لرو چې تر څو پورې چې هلته اسلامي حکومت قايم نه شي په منطقه کې امنیت راوستل د محالاتو نه دي.

د افغانستان له پاره د ملګرو ملتونو خاص استازي بنین سوان د سولې پروسه په مخه اخيستې وه او تر ډیرې سلا مشورې وروسته ډاکټر نجيب الله موافقه وکړه چې یو انتقالی حکومت ته واک ور وسپاری:

ما همدا اوس د ملګرو ملتونو د عمومي منشي د خاص استازي آقای بینن سوان سره د خبرو یوه جدي دوره سرته رسولې ده دا خبرې د هغو کوششونو په هکله وې چې په افغانستان کې د حل یوه لاره را مینځ ته شي. ما د ملګروملتونو د عمومي منشي دهغو هلو ځلو چې یوه افغاني ټولنه یې پیشنهاد کړې ده د افغانستان د حکومت له خوا د ملاتړ ډاډ ورکړی دی. ما همدا ډول ژمنه کړې چې د ملګروملتونو په پیشنهاد شوې افغاني ګرد همآیی کې چې عمومي منشي یې کوربه توب پر غاړه لري د ګډون اصرار نه کوم، ما موافقه کړی ده چې د ملګرو ملتونو د سولی د

پروسې په ترڅ کې چې په کابل کې یو انتقالي حکومت جوړ کړي نو موږ
به ټول اجرائیوي واک د دې حکومت د جوړېدو سره سم په هم هغه ورځ
ورسپارو څنګه چې آقای بطروس غالي ویلي دي انتقالي حکومت باید د
پوره واک درلودونکی وي او باید د افغانانو امنیت، مصئونیت او د
افغانستان وحدت او ارضي تمامیت وساتي.

د ډاکټر نجیب الله استعفی ء د هغه ستونزې نورې زیاتی کړې، په دې وخت
کې د بي بي سي خبریال کرسباور په کابل کې حاضر ؤ او وایي چې د ډاکټر نجیب
الله تر رالویدلو یوه شپه وړاندې یې د ګوندی مشرانو سره خبرې کړې وې:

د حکومت تر چپه کیدلو یوه شپه وړاندې د حزب یو لوړ رتبه کس چې
د ډاکټر نجیب الله نژدې ملګری ؤ او ور څخه لیرې کیده ماته وویل چې
شپږ سوه ازبک ملیشیا او یوه سلسله الوتکې مو د شمال څخه راوستلې
دي نجیب د یوی یا دوو الوتکو اجازه ورکړې وه، ولې لس الوتکی را
ښکته شوې دا کسان د لوګر له پاره راوستل شوي وو حکومت د حکمتیار
د حملې څخه په بیره کې ؤ ولې دا ملیشیا په هوایي ډګر کې پاته شول.
ملګري ملتونه د پنځلسو کسانو په انتظار کی وو چې موقتي اداره جوړه
کړي زما له معلوماتو سره سم د کابل له خوا څخه نهه کسان ور معرفي

شوي وو او وربانديې موافقه شوې وه، د مجاهدينو له خوا څخه ملګرو ملتونو شپږو نورو کسانو ته ضرورت درلود، ملګرو ملتونه پر پاکستان متکي وو چې پر مجاهدينو فشار راولي چې شپږ کسان ورته معرفي کړي په پای کې د دې نومونو هيڅ درک نه وو، بنين سوان چې په دې وخت کې د کابل او اسلام آباد ترمنځ په تګ او راتګ لګيا ؤ کابل ته د شپې ناوخته را ورسيد او ويې ويل چې پروسه ناکامه شوه او هڅه يې وکړه چې ډاکټر نجيب الله د کابل څخه وباسي. نجيب الله وارخطا شو، او د جنرال عظيمي څخه يې چې د کابل د ګارنيزيون قوماندان ؤ، د شپې نوم تر لاسه کړ او د جمهوري رياست څخه تر هوايي ډګر پورې چې بنين سوان هم ورسره ملګری ؤ تر شپږو پوستو تير شو ولې په هوايي ډګر کې د وروستۍ پوستې له خوا چې ورکې ازبک مليشيا اچول شوي وو راوګرزول شو او ډاکټر نجيب الله بير ته د ملګرو ملتونو دفتر ته راغی او په کابل کې پناهنده شو.

ښلونې

د نومونو پېژندګلوي

کال شمېرنه

تاريخي سندونه

د امير امان الله خان لومړني وينا

پاچاهي فرمان

د افغانستان د جمهوريت اعلام

د بريتانيې او افغانستان ترمنځ د دوستی معاهده

قوانين

د افغانستان د لوړ دولت اساسي نظامنامه

د افغانستان د دولت اساسي اصولنامه

د ۱۳٤۳ کال اساسي قانون

د افغانستان د جمهوري دولت اساسي قانون

د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون

د متن نوم ښود

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نومونو پېژندګلوي

اعتمادي، توريالى:

د غلام حيدر خان زوى او د سردار عبدالقدوس اعتماد الدوله لمسى دى. په ۱۹۲۳ کال کې په کابل کې زېږېدلى، لومړنۍ زده کړې يې د استقلال په ليسه او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د علومو په پوهنځي کې سر ته رسولې او ماستري يې په فيزيولوجى کې له امريکې څخه تر لاسه کړې ده. نومړي د علومو د پوهنځي د رئيس او بيا د کابل پوهنتون د رئيس په توګه دندې سر ته رسولې دي. د داؤد خان په مشرۍ د جمهوري نظام په رامنځ ته کيدو سره، څه موده بيکار او وروسته بيا په پاريس کې په يونسکو کې مقرر شو.

اعظم، داکتر غلام فاروق:

د اختر محمد زوى په ۱۹٤٥ کال په کندهار کې زېږېدلى دى. ثانوى زده کړې يې د کندهار په ميرويس ليسه کې کړې دي. د کابل پوهنتون د اقتصاد پوهنځى

تر فراغت وروسته يې د امريكا څخه په زراعتي اقتصاد كې دوكتورا اخيستې ده. په وادي هيرمند كې د كرنې د پراختيا مديرؤ او د خلق په حكومت كې زندان ته واچول شو. تر خوشي كيدلو وروسته پاكستان ته مهاجر شو او په ملي محاذ كې مرستيال وټاكل شو. د مجاهدينو په مؤقت حكومت كې د تعليم او تربيې او د نجيب تر سقوط وروسته د مهاجرو وزير شو. اوس په پيښور كې ژوند كوي.

الهام، پوهاند محمد رحيم:

الهام د فضل الدين زوی او په ۱۹۳۲ كال كې د كابل ولايت د چهاردهي په ريشخور كې زيږيدلی دی. د كابل په غازي ليسه او د كابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو په پوهنځی كې يې لومړنۍ او لوړې زده كړې بشپړې كړې دي. د ماسترۍ دوره يې په متحده اياﻻتو كې لوستې او په ژبپوهنه كې يې د نوموړې دورې ديپلومه ترلاسه كړه. نوموړی د كابل پوهنتون د استاد او د مترقي ديموكراتانو داوونيزې جريدې مساوات د مسوول مدير په توګه دندې سرته رسولې دي. د پښتو او فارسي ژبو له نامتو ليكوالو او شاعرانو څخه دی. اوس په پيښور كې اوسيږي.

امين، حفيظ الله:

د حبيب الله خان زوی او په ۱۹۲۹ ميلادي كال كې په پغمان كې وزيږيد. ابتدايي زده كړه يې په پغمان كې وكړه او وروسته د كابل دارالمعلمين ته ولاړ. د كابل پوهنتون د ساينس د پوهنځي څخه يې په فزيک او رياضي كښې د ليسانس درجه ترلاسه كړه او وروسته د عالي تحصيلاتو له پاره امريكا ته ولاړ او په تعليم

وتربیه کی یی ماستری واخیستله. د کابل دارالمعلمین او ابن سینا مدیریتونه یې کړي دي او وروسته په اولسی جرګه کی د پغمان وکیل ؤ. کله چی د خلق ګوند حکومت ونیوی د وزیر خارجه او د صدراعظم مرستیال شو. په ۱۹۷۹ کې یې نورمحمد تره کی د قدرت څخه لیرې کړ او په خپله د دولت رئیس شو. څلور میاشتي وروسته کله چې روسان افغانستان ته ولاړل حفیظ الله امین یې وواژه.

امین، رسول:

د محمد امین زوی او په ۱۹۳۸ کال کی د کونړ په وټه پور کی زیږیدلی دی. په ۱۹٤۷ کال یې کورنۍ مزارشریف ته تبعید شوه. د لیسانس او ماسترۍ درجه یې په سیاسي علومو کې د پیښور د اسلامیه کالج څخه واخیستله، د کابل په پوهنتون کی استاد ؤ چې په ۱۹۷۹ کال کې بندي او په ۱۹۸۰ کال تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته مهاجر شو. په پیښور کی یې د لیکوالو اتحادیه جوړه کړه چې تر اوسه پورې یې د هغی د ریاست دنده پر غاړه ده.

بدخشی، طاهر:

د وکیل ظاهر زوی او په بدخشان کی زیږیدلی دئ. د حبیبې لیسه او د کابل په پوهنتون کی یې د اقتصاد پوهنځی ویلی دی. د خلق د دیموکراتیک ګوند د مؤسسی کنګرې او د مرکزي کمیتې غړی ؤ. د خلق د ګوند تر انشعاب وروسته د کارمل سره یو ځای شو چی وروسته یې د پښتنو ضد ستم ملي ګوند جوړ کړی او د حفیظ الله امین په حکومت کې ووژل شو.

بینوا، عبدالرؤف:

دمولوي عبدالله زوی او په ۱۹۱۳ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دئ. دشاه محمود خان په صدارت کې دویښو زلمیانو غړی ؤ. دپښتو ژبې شاعر او لیکوال ؤ. دکابل راډیو رئیس او دمیوندوال په صدارت کې لږ وخت داطلاعاتو او کلتور وزیر ؤ. دببرک کارمل په وخت کې په لیبیا کې سفیر شو چې وروسته امریکا ته مهاجر او هلته په ۱۹۸٤ کال په حق ورسیدئ.

تره کی، نور محمد:

په ۱۹۱۷ کال کی دغزنی ولایت په ناوه کی زیږیدلی دی. ابتدایي زده کړه یې دناوې په اولسوالۍ کی سرته رسولې او په ۱۹۳۲ کال کې دکندهار په پښتون شرکت کې ورته کار پیدا شو. وروسته دپښتون شرکت له خوا بمبیي ته ولیږل شو چې په همدې وخت کی یې دشپې لیسه تر لسم ټولګي پورې ولوستله. په ۱۹۳۷ کال کی افغانستان ته راغی او دعبدالمجید زابلی دقلم مخصوص مدیر وټاکل شو. وروسته په باختر آژانس او کابل راډیو کې مامور شو. دشاه محمود خان په وخت کی دویښو زلمیانو غړی او دشاه محمود خان دحکومت په آخر وخت کې په واشنګټن کې مطبوعاتی آتشه وټاکل شو. دسردار داؤد خان دصدارت په پیل کې راوغوښتل شو او کار ورنکړل شو. په ۱۹٦۵ کال کې یې دجنوري پر اوله نیټه دخلق دیموکراتیک ګوند تاسیس کړ او په لومړۍ کنګره کې یې عمومي منشی وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال دثور په کودتا کې دافغانستان ددولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دسپتمبر پر شپاړسمه نیټه دقدرت څخه لیرې

کړای شو او داکتوبر پرنهم تاریخ ووژل شو.

پژواک، عبدالرحمن:

دقاضي عبداللهزوی او په ۱۹۱۹ کال کې د مارچ په اوومه نیټه په غزني کې وزیږید. دننګرهار دسرخ رود دباغوانیو اوسېدونکی ؤ. ثانوی زده کړه یې دکابل په حبیبیې لیسه کې پوره کړې ده. اسلامی قانون او فارسي ادبیات یې په شخصي توګه ویلي دي. ددري او پښتو ژبې ښه شاعر او لیکوال ؤ. په ۱۹۳۹ کال کی داصلاح مسئوول مدیر مقرر شو چې دوه کاله وروسته دپښتو ټولنې عمومي مدیر وټاکل شو. په ۱۹٤٦ کال کی په لندن کی مطبوعاتی آتشه وټاکل شو چې یو کال وروسته واشنګټن ته تبدیل شو. په ۱۹۵۵ کال کی دبهرنیو چارو په وزارت کې دسیاسي چارو عمومي مدیر مقرر شو. په ۱۹۵۸ کال کی په ملګرو ملتونو کی دافغانستان دایمي نماینده شو چې دعمومې اسمبلی ریاست ته هم ورسید. په ۱۹۷۳ کال کې په ډیلي کې دافغانستان سفیر شو. په ۱۹۷٦-۷۸ کلونو کې په لندن کې دافغانستان سفیر ؤ چی په افغانستان کی کودتا وشوه. په ۱۹۸۲ کال کی دکابل څخه ووت او په پاکستان کی مهاجر شو. په ۱۹۹۵ کال کی په پیښبور کې په حق ورسیدئ.

پیوند، علی ګل:

په کونړ کی زیږیدلی او ثانوی زده کړه یې په کابل دارالمعلمین کې کړې ده. دکابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي لیسانس او دخلق دډیموکراتیک ګوند غړی دی. په ۱۹۷۹ کال کې دخلق تر کودتا وروسته دمطبوعاتو دوزارت معین وټاکل شو. دببرک کارمل په حکومت کې بندي شو او اوس په آلمان کې ژوند

کوي.

جاوید، عبدالاحمد:

دحاجي عـزت زوی دی په ۱۹۲۵ کـال کې په کـابـل کې زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې په حبيبيې ليسه کې کړې ده او ليسانس يې دکابل پـوهنتون د حقوقو او سياسي علومو څخه اخيستی دی. په فارسي ادبياتو کې يې د تهران د پوهنتون څخه ماستري او دوکتورا اخيستې ده. په ۱۹۷۲ کال کې د کابل پوهنتون رئيس شو. په ۱۹۸۰ کـال کې دعلـومـو داکاډمی په دري ډيپارټمنت کې مقرر شو او د آکاډميسن رتبې ته ورسيد. اوس په لندن کې مهاجر دی.

جليلي، عبدالرشيد:

دعبدالجليل زوی او په ۱۹۳۹ کال په کونړ کې زيږيدلی دی. په افغانستان کې تر زده کړې وروسته يې دامريکا څخه ماستري او دشوروي اتحاد څخه دوکتورا واخيستله. د کابل پوهنتون دکرنې په پوهنځي کې استاد ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د کابل پوهنتون رئيس وټاکل شو. په ۱۹۷۹ کال کې دښوونې او روزنې وزير شو چې وروسته بيا د کرنې او اصلاحات اراضي وزير مقرر شو. حفيظ الله امين ته نژدې ؤ او په ۱۹۸۰ کال کې دببرک کارمل له خوا بندي شو چې د ډاکتر نجيب الله په حکومت کې خوشې شو.

حکمتيار، گلبدين:

دعبدالقادر زوی او په ۱۹۵۰ کال کې دقندز په امام صاحب کې زيږيدلی

دی. لومړنۍ زده کړه يې د امام صاحب په ليسه کې کړې او وروسته په کابل پوهنتون کې په انجنيرۍ پوهنځي کې داخل شو. په دې وخت کې چې په کابل پوهنتون کې سياسي فعاليت خپل اوج ته رسيدلی ؤ د نورو ترڅنګ يې اسلامي فعاليت پيل کړ. د محصلانو په اتحاديه کې هم فعال غړی ؤ او په ۱۹۷۲ کال کې د سياسي فعاليت له کبله بندي شو. د جمهور رئيس محمد داؤد خان په وخت کې د کودتا تور ورباندې ولګول شو او د بندي کيدلو هڅه يې وشوه. په دې وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. د حزب اسلامي مشر او په ۱۹۹۳ کال کې د مجاهدينو په حکومت کې صدراعظم وټاکل شو.

خالص، مولوی محمد یونس:

د مولوي عبدالاکبر زوی او په ۱۹۱۹ کال د خوګيانو په ګندمک کښې زیږیدلی دی. اسلامی علوم يې لوستي او د پښتو ليکوال او شاعر دی. په کابل راډيو کې د اسلامي ښوونو ښوونکی او د ګهيځ د جريدې سره يې فعاله مرسته کوله. په ۱۹۷۳ کال کی يې د جمهور رئيس داؤد خان د حکومت له خوا د بندي کيدلو هڅه وشوه ولی پاکستان ته مهاجر شو. د حزب اسلامی غړی ؤ چې وروسته يې د حزب اسلامي خالص په نوم خپل حزب جوړ کړ.

خټک، اجمل:

په ۱۹۲۵ کال کې د صوبه سرحد په نوښار کې زیږیدلی دی. د پښتونستان د مسئلې مخکښې ملاتړی او د ۱۹۶۰ او ۱۹۷۰ کلونو په لسيزه کې په افغانستان کې مهاجرؤ. د پښتو ژبې لوی شاعر او ليکوال دی او په کابل کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دببرک کارمل دحکومت پوره ملاتړ کاوه. په ۱۹۹۱ کال کې پاکستان ته راغلی او اوس د عوامي نیشنل گوند مشر او د پاکستان دسنا غړی دی.

رباني، برهان الدین:

دمحمد یوسف زوی او په ۱۹٤۰ کال په فیض آباد کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د کابل په دارالعلوم کې پوره کړه. د کابل پوهنتون د شرعیاتو د پوهنځی څخه په ۱۹٦۳ کال کې راووت او سمدستي په همدې پوهنځي کې استاد مقررشو. د مصر الازهر پوهنتون ته دلوړو زده کړو له پاره ولیږل شو او په ۱۹٦٥ کال کې یې ماستیري واخیستله. د مصر څخه تر راگرځیدلو وروسته د کابل پوهنتون په شرعیاتو پوهنځی کې د فلسفې استاد او دریسرچ د ډیپارټمنټ غړی ؤ. دلومړي سر څخه د اسلامي تحریک غړی او په کابل پوهنتون کی په سیاسی فعالیت بوخت ؤ. په ۱۹۷٤ کال کې په پاکستان کی مهاجر شو. دافغانستان د جمعیت اسلامي مشر او د ۱۹۹۲ کال څخه راوروسته دافغانستان د دولت رئیس دی.

رشاد، پوهاند عبدالشکور:

دعبدالغفار زوی او په ۱۹۲۱ کال کې په کندهار کې زیږیدلی دی. زده کړه یې په شخصی توگه کړې ده په ۱۹۳٥-٤۲ کلونو کې په کندهار کې ښوونکی ؤ. په ۱۹٤۷ کال کې د کندهار دښاروال مرستیال او د ۱۹٤۸-٥٥ کلونو ترمنځ په هند کې وکیل تجار او په ۱۹٥٦ کال کې د پښتو ټولنې مرستیال وټاکل شو. په

٦٤-۱۹٦۲ کلونو کې په لیننګراډ کې د پښتو ژبې استاد ؤ. د ۱۹٦٥ کال څخه راوروسته په کابل پوهنتون کی د پښتو ژبی استاد ؤ. دشاه محمود خان په لومړۍ ډیموکراسۍ کی د ویښو زلمیانو فعال غړی او په ۱۹٦٦ کال کې د مساوات دجریدې چی دډیموکرات مترقي ګوند نشراتي ارګان ؤ دامتیاز خاوند ؤ. ښه شاعر او لیکوال دی چې ډیر کتابونه یې چاپ شوي دی. او داکاډیمسن علمي رتبی ته رسیدلی دی.

رشتیا، سیدقاسم:

دسید حبیب زوی او په ۱۹۱۳ کال کی زیږیدلی دی. په کابل کې یې داستقلال لیسه او داقتصاد انستیتوت ویلی دی.

په ۳۸-۱۹۳٤ کلونو کی دکابل دمجلې مدیر و اؤ په ۱۹٤۱ کال کې دمطبوعاتو مستقل رئیس شو. په چکوسلواکیا، مصر او جاپان کې دافغانستان سفیر پاته شوی دی. په ۱۹٦۳ کال کې دمطبوعاتو وزیر وټاکل شو. ښه لیکوال او مؤرخ دی چې ډیر تاریخي کتابونه یې لیکلي دي.

روستا مل، محمد احسان تره کی:

دمحمد زمان تره کی زوی او په ۱۹۳۳ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه یې په استقلال لیسه کی سرته رسولې او په ۱۹٥۷ کال کې یې دکابل پوهنتون دحقوقو او سیاسي علومو د پوهنځي څخه لیسانس واخیست او په همدې رشته کی فرانسې ته ولیږل شو چی په ۱۹٦٥ کال کې یې دفرانسې څخه دوکتورا واخیستله. په کابل پوهنتون کې دحقوقو پوهنځي استاد ؤ او په

۱۹۶۶ کال کې دعدليې وزير وټاکل شو. په ۸۳-۱۹۷۸ کلونو کې په اندونيزيا کې دافغانستان سفير ؤ. اوس په فرانسه کې دخپلې کورنۍ سره يوځای ژوند کوي.

زهما، علي محمد:

دجان محمد زوی او په ۱۹۲۸ کال په کندهار کی زیږیدلی دی. په کندهار کې يې داحمدشاه بابا ليسه ترلسم ټولګي پورې لوستې ده او دحبيبيې ليسې څخه فارغ شوی دی. په ۱۹۵۰ کال کی دکابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي څخه فارغ شو. دلندن پوهنتون څخه يې دافغانستان په تاريخ کې ماستري اخيستې ده. په کابل پوهنتون کې دادبیاتو پوهنځي استاد ؤ. په ۱۹۷۹ کال کی بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې دزندان څخه تر خوشي کيدلو وروسته دعلومو په اکاډمی کی ؤ، اوس په آستریا کې دخپلی کورنۍ سره يوځای اوسي.

شاه محمود خان:

شاه محمودخان دسردار محمديوسف خان کشر زوی او د پخواني پاچا محمدظاهر شاه اکا ؤ. په ۱۸۸۶ کال کې زيږيدلی او دامير حبيب الله خان په زمانه کې يې دډ ګرمنۍ رتبه ترلاسه کړه. دهیواد دخپلواکۍ دجګړې په جنوبی جبهه کې يې دانګريزانو پرضد په جګړه کې برخه واخيسته. په ۱۹۲۵ کال کې هغه مهال چې اعليحضرت امان الله دهيواد ټولواک ؤ دی په قطغن او بدخشان کې د پوځي ځواکونو مشرؤ. له خپل ورور غازی محمدنادرشاه سره يوځای دسقاو دزوی په مقابل کښې وجنګيد. دنادرشاه دواکمنۍ په دوره کې دی دملي دفاع

وزیر وټاکل شو. په هغه ورځ چې نادرشاه ووژل شو دی هم هلته حاضر ؤ. د محمدظاهر شاه په واکمن کیدو کې د ده لوی لاس و. په ۱۹۴۶-۱۹۵۳ کلونو کې دی د افغانستان صدر اعظم ؤ. دی لومړنی صدر اعظم ؤ چې د دیموکراسی پرمخ یې دهیواد دروازې پرانستې او په افغانستان کې یې آزادو مطبوعاتو ته اجازه ورکړه.

شرق، ډاکتر محمد حسن:

په ۱۹۲۵ کال کې په فراه کې زیږیدلی دی. په کابل کې یې په حربي پوهنځي کې زده کړه کړې او د طب د پوهنځی څخه فارغ شوی دی.

په ۱۹۴۸-۵۹ کلونو کې چې په کابل پوهنتون کې د محصلانو د اتحادیې فعالیتونه جاري وو د سردار محمد داودخان ملاتړی ؤ. د سردار محمد داؤدخان د صدارت په وخت کې د صدراعظم د قلم مخصوص مدیر ؤ. کله چې سردار محمد داؤدخان مستعفی شو دی هم بیکاره شو او وروسته د بیمې په شرکت کې ډاکتر شو. د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې فعال کس ؤ چې د مرکزي کمیټې غړی او د صدراعظم مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۷۷-۷۸ کلونو کی په جاپان کښې سفیر شو. د ببرک کارمل د حکومت په وخت کی په هند کې سفیر ؤ چې وروسته صدراعظم وټاکل شو. اوس په امریکا کی ژوند کوي.

عبدالرحیم زی، ډاکتر احمد:

د عبدالرحیم زوی او د عبدالملک خان عبدالرحیمزی کشر ورور دی. د کابل پوهنتون د حقوقو او سیاسی علومو پوهنځی یې لوستی، بیا د لوړو زده کړو په

خاطر ویانا ته ولیږل شو، هلته یې دوکتورا ترلاسه کړه، دخپل ورور عبدالملک خان عبدالرحیمزی له بندي کیدو وروسته په ویانا کې پاتې شو چې تراوسه هم هلته په اطریش کې ژوند کوي.

عبدالحق، قوماندان:

عبدالحق په ۱۹۵۷ کال دننګرهار ولایت دسره رود اولسوالۍ دعربانو په کلي کې زیږیدلي دی. دی له خپلې کورنۍ سره په ۱۹۷۵ کال د داؤدخان دحکومت له لاسه پاکستان ته رامهاجر شو او له خپلو ورونو او ملګرو سره یې د داؤد خان دحکومت پرضد فعالیت پیل کړ. په ۱۹۷۷ کال کې په داسې حال کې چې له خپلو ملګرو سره یې دحکومت پرضد دیوې کودتا پر پلان کار کاوه دحکومت له خوا ونیول شو، دی لا په زندان کښې ؤ چې د ثور کودتا وشوه. تر کودتا څه موده وروسته له زندان نه خوشې شو چې بیرته یې پاکستان ته هجرت وکړ. ده دمولوی خالص داسلامی حزب په لیکو کښې لومړی په پکتیا اوننګرهار کښې جهاد پیل کړ. دکابل په ښار او شاوخوا کې یې یوه پیاوړې جبهه جوړه کړه او دیوه وتلی قوماندان په توګه و پیژندل شو.

عطایی، عبدالکریم:

دمیرزا شاه محمود زوی او په ۱۹۲۹ کال په کابل کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې په نجات لیسه کې پوره کړه او دانجنیرۍ په شق کې جرمنی ته ولیږل شو. په راډیو افغانستان کې تخنیکی مامور شو او په ۱۹۶۲ کال کی دراډیو افغانستان تخنیکی رئیس وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی دکابل راډیو رئیس شو

په ۱۹۷۵ کال کې د مخابراتو وزير شو او په ۱۹۸۰-۱۹۷۸ کلونو کی بندي شو. اوس په سويس کې ژوند کوي.

عصمتی، معصومه:

په ۱۹۳۰ ميلادي کال کی په کابل کې زيږيدلې ده. د ملالی د ليسې څخه بکلوريا او د ادبياتو د فاکولتې څخه يې د ليسانس درجه اخيستې ده. په امريکا کی يې د تعليم او تربيې زده کړه وکړه. په ۱۹٦٤ کال کې د کندهار د معروف څخه د اولسي جرګې وکيله شوه او د ډاکټر نجيب الله په وخت کې د ښوونې او روزنې وزيره وه. اوس په فرانسه کې د خپلې کورنۍ سره يوځای اوسي.

فرهاد، غلام محمد

د سيد احمد خان زوی دی، د ميدان په ابراهيم خيلو کې زيږيدلی. په ۱۹۲۱ کال کې د حبيبې ليسې د لومړنۍ دورې زده کوونکو په ډله کې د لوړو زده کړو له پاره جرمني ته وليږل شو. په مونشن کې يې د برېښنا د انجنيرۍ په برخه کې زده کړې وکړې او په ۱۹۲۸ کال کې بيرته هيواد ته راستون شو. د کابل د ښاروال او په دوولسمه دوره کې يې دولتی جرګې غړي په توګه دندې تر سره کړې دي.

فرهاد د افغان ملت د ګوند بنسټ ايښودونکی او د پښتنو د حق خوداراديت پلوی و. د خلقيانو په حکومت کې څه وخت بندي ؤ او بيا په کابل کې وفات شو.

فيض محمد خان «تورن»:

په ۱۹٤۰ کال کې په وزيرستان کې زيږيدلی دی. لومړنۍ او لوړې زده کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې په حربي ښوونځي او حربي پوهنتون کې سرته رسولې دی. په ۱۹۶۳ کال کې د دويم بريدمن په توگه په پوغ کې مقرر شو. په ۱۹۶۹ کال کې شوروی اتحاد ته د کوماندويي زده کړو له پاره واستول شو. په ۱۹۷۳ کال کې يې د سردار محمد داؤد خان په کودتا کې برخه واخيسته او بيا د کورنيو چارو د وزارت وزير شو، وروسته د سرحدونو د چارو وزير او بيا ليرې کړل شو. په ۱۹۸۰ کال کې هغه وخت چې شوروی يرغل پر افغانستان وشو او ببرک کارمل يې له ځان سره راووست نوموړی هم د گوند د مرکزي کميټې او انقلابي شورا غړی شو. په همدغه کال کارمل دی د مجاهدينو د تابع کولو په خاطر پکتيا ته وليږه او هم هلته د مجاهدينو له خوا ووژل شو.

کارمل، ببرک:

ببرک کارمل د جنرال محمد حسين زوی او په ۱۹۲۹ کال کې په کندهار کې زيږيدلی دی. په کابل کې د نجات له ليسې څخه فارغ او د کابل پوهنتون د حقوقو د پوهنځی څخه يې ليسانس اخيستی دی. د شاه محمود خان په وخت کې په لومړۍ ډيموکراسۍ کې فعال کس ؤ چې وروسته بندی شو. د پوهنې په وزارت او پلان په وزارت کې يې ماموريتونه کړي دي او په ۱۹۶۵ کال کې له کابل څخه اولسی جرگې ته انتخاب شو. د خلق د ډيموکراتيک گوند مؤسس غړی او د گوند په لومړۍ کنگره کې د دې گوند دوهم منشي وټاکل شو. وروسته د ده او نور محمد تره کي تر منځ اختلاف پيدا شو او د خلق د ډيموکراتيک گوند د بلې برخې چې ورته پرچم ويل کيده مشر شو. په ۱۹۷۸ کال کې د ثور تر کودتا وروسته د جمهور رئيس نور محمد تره کي مرستيال شو چې وروسته په چکوسلواکيا کې سفير

وټاکل شو. د ۸۶ - ۱۹۸۰ کلونو ترمنځ د دولت رئيس او د خلق د دیموکراتیک ګوند عمومي منشي ؤ.

کاکړ، محمد حسن:

په ۱۹۳۲ کال کې په لغمان کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه يې په لغمان کې کړې دی. په ۴۷-۱۹۴۶ کلونو کې لومړی په کندهار کې د احمدشاه بابا په لیسه کې ښوونکې ؤچې وروسته د غازي لیسې ته د ښوونکي په توګه تبدیل شو. وروسته يې د کابل په پوهنتون کې د ادبیاتو پوهنځي وو ایه او د لندن د پوهنتون څخه يې مافوق ماستري او دوکتورا واخیستل. د کابل پوهنتون د تاریخ استاد ؤاو په ۱۹۸۳ کال کې د حکومت او شوروی پوځ پر ضد د فعالیت له کبله بندي شو. تر پنځه کاله بند وروسته خوشي شو او اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد هاشم:

په ۱۸۸۲ کال کې د هند په د هریدون کې زیږیدلی دی. ابتدایي زده کړه يې په دهریدون کې کړې او د حبیبیې لیسې څخه فارغ شو. په ۱۹۰۸ کې يې پوځي زده کړه پای ته ورسوله او په حربي ښوونځي کې قوماندان مقرر شو. بیا په دریم شاهي غونډ کې په ۱۹۲۱ کال قوماندان مقرر شو. په ۱۹۲۴ کال کې د غنډ مشر رتبې ته ورسید او یو کال وروسته د ګوډ ملا د پاڅون د قرارولو له پاره خوست ته ولیږل شو. په ۱۹۲۷ کال کې د پارلمان د رئیس مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۲۸ کال کې د پولیسو د ښوونځي قوماندان شو او په همدې کال يې حبیب الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلکاني ته ماتي ورکړه. د حبیب الله خان کلکاني په مقابل کې یې د سردار شاه ولیخان او شاه محمود خان سره مرسته وکړه او دوزارت دفاع مرستیال وټاکل شو. په ۱۹۸۳ کال کې پاکستان ته ولاړ او، اوس په امریکا کې مهاجر دی.

کاکړ، محمد یعقوب:

د عبدالشکور خان کاکړ زوی او په کندهار کې زیږیدلی. زده کړه یې په کندهار کې کړې ده او د عالي تحصیلاتو له پاره لندن ته تللی ؤ. په افغانستان بانک کې مامور ؤ چې په لندن کې د افغانستان بانک مدیر وټاکل شو. اوس د بي بي سي په پښتو څانګه کې کار کوي.

کتوازی، خیال محمد:

د عبدالغفار زوی او په ۱۹٤۸ کال کې د پکتیا په ښرنه کې زیږیدلی دی. ثانوي زده کړه یې د رحمان بابا په لیسه کې پوره کړې ده او د کابل پوهنتون څخه یې په ژورنالیزم کې لیسانس اخیستی دی. د خلق د دیموکراتیک ګوند غړی ؤ او د ثور تر کودتا وروسته د راډیو تیلویژن دوزارت مرستیال وټاکل شو چې وروسته بیا د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو. په ۱۹۸۰ کال کې بندي شو. وروسته د بنده خوشي شو او په لیبیا کې سفیر وټاکل شو. اوس په هالنډ کې مهاجر دی.

کتوازی، عبدالحکیم:

د حاجي پهلوان زوی او پوځي زده کړه یې په هند او ترکیه کې کړې ده. په قوای مرکز کې پوځي افسر ؤ او په ۱۹٦۵ کال کې د کورنیو چارو په وزارت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دژاندارمو او پوليسو عمومي قومندان وټاکل شو. په ۱۹۷۳ کال کی بندي شو. په ۱۹۹۵ کال کی په پېښور کې ووژل شو.

کرزی، عبدالاحد:

دخير محمد کرزي زوی او په ۱۹۲۵ کال کی دکندهار په کرز کی زېږيدلی دی. ترخپل پلار وروسته دپوپلزو دقوم مشر شو. په کندهار کې اولسوالۍ او څه وخت په کندهار کې داطاق تجارت رئيس وټاکل شو. دوې دورې دکندهار څخه اولسی جرګې ته وکيل شوی دی. او په وروستۍ دوره کې داولسي جرګې درئيس مرستيال ؤ. دثور ترکودتا وروسته بندی شو او دبند څخه ترخوشي کيدلو وروسته په پاکستان کې مهاجر شو.

کشتمند، سلطان علی:

دحاجی نجف زوی او په ۱۹۳۵ کال کی زېږيدلی دی. په کابل پوهنتون کې يې داقتصاد پوهنځی ویلی دی. دخلق دډيموکراتيک ګوند دمؤسسی کنګرې غړی او په مرکزي کميته کی پاتې شوی دی. دکانو او صنايعو په وزارت کی داقتصادي څانګې مدير ؤ. دثور ترکودتا وروسته دپلان وزير شو. وروسته دکودتا په تور بندی شو او په ۱۹۸۰ کال کې چې دحفيظ الله امين حکومت روسانو راوغورځاوه صدراعظم شو. وروسته دصدراعظمی څخه ليرې شو. اوس په برطانيه کې مهاجر دی.

گلاب زوی، سیدمحمد:

د گلاب شاه زوی او په ۱۹٤٥ کال کې د پکتیا په ولایت کې زیږیدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې په خپل ولایت او نادرشاه کوټ کې سرته رسولې دي. د هوايي ځواکونو د کورسونو له پای ته رسولو وروسته په ۱۹٦٦ کال کې په مزارشریف کې پوځي افسر شو. په ۱۹۷۳ کال کې یې د سردار محمد داؤد په کودتا کې برخه واخیسته. بیا د خلق دیموکراتیک گوند غړی شو. د ثور تر کودتا وروسته یې د نورمحمد تره کي دیاور او د مخابراتو دوزیر په توگه دندې سرته رسولې. د حفیظ الله امین له خوا لیرې کړل شو. د شوروي ځواکونو تر یرغل وروسته د ببرک کارمل دواکمنۍ او حکومت په دوره کې د کورنیو چارو وزارت ورکړ شو. د ډاکتر نجیب الله په دوره کې له نوموړي وزارت څخه لیرې او په مسکو کې د سفیر په توگه مقرر شو.

گهیځ، منهاج الدین:

د قاضي برهان الدین زوی دی. په ۱۹۲۲ کال په کوهدامن کې زیږیدلی دی. کورنۍ یې له خوگیانیو څخه د کندوز ولایت دخان آباد ولسوالۍ ته لیږدیدلې او هلته اوسیږي. د کابل له دارالمعلمین څخه فارغ شوی دی او د کابل په غازي لیسه کې یې د ښوونکي په توگه دنده ترسره کړې ده. نوموړی په کابل کې داخوان المسلمین له پلویانو نه ؤ. د گهیځ داوونیزې مسوول مدیر او د کمونستانو پرضد یې فعالیت کاوه. په ۱۹۷۱ کال کې په کابل کې ووژل شو.

ګيلاني، پير سيد احمد:

د سيد حسن ګيلاني زوی او د بغداد د شيخ عبدالقادر ګيلانی له اولادې څخه دی. په ۱۹۳۲ کال په کابل کې زيږيدلی، لومړنی زده کړې يې د کابل په ابوحنيفه مدرسې کې او لوړې زده کړې يې د کابل پوهنتون د شرعياتو په پوهنځي کې بشپړې کړې دي. نوموړي ته په افغانستان کې د قادرې طريقې مشري له خپل مشر ورور سيد علي شير آغا جان څخه وريا تې شوې ده. نوموړی د افغانستان د مشرانو جرګې غړی ؤ. د ثور د کودتا له کيدو سره سم له افغانستان څخه ووت او پاکستان ته لاړ. هلته يې د ملي محاذ ګوند جوړ کړ چې تر اوسه هم د نوموړي ګوند مشر دی.

لايق، سليمان:

د مولوی عبدالغنی زوی او په ۱۹۳۰ کال کی په پکتيا کی زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې د پغمان په ابوحنيفه ليسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې د شرعياتو پوهنځی ته داخل شو چې وروسته وايستل شو. بيا د ادبياتو پوهنځي ته داخل شو او په ۱۹۵۷ کال کې فارغ شو. په کابل راډيو او د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې يې ماموريتونه کړي دي. د خلق د دیموکراتيک ګوند د مؤسسې کنګرې غړی او د مرکزي کميټې او سياسي بيرو غړی پاتې شوی دی. د خلق او پرچم د جريدو مسؤل مديرؤ. د ثور تر کودتا وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزير شو. په ۱۹۷۹ کال کې وروسته بندي شو. په ۱۹۸۰ کال چې ببرک کارمل واک ته ورسيد د علومو د اکاډمۍ مشر او د سرحداتو وزير وټاکل شو. د پښتو او دری ژبو ښه شاعر دی او ډير کتابونه يې چاپ شوي دي. اوس په المان

کې ژوند کوي.

مبارز، عبدالحمید:

په ۱۹۲۷ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. لوړه زده کړه یې تر ماسترۍ پورې کړې او د کابل پوهنتون څخه یې په حقوقو کښې لیسانس اخیستی دی. په لومړۍ دیموکراسۍ کې د محصلانو د اتحادیې فعال غړی و. د ماموریت ډیر وخت یې د اطلاعاتو او کلتور په وزارت کې تیر شوی دی. د باختر آژانس رئیس ؤ چې وروسته د پروان والي مقرر شو. په ۱۹۸۵ کال کې د ښوونې او روزنې د وزارت مرستیال ؤ خو د گوند غړی نه ؤ.

مجددي، صبغت الله:

د محمد معصوم مجددي زوی او په ۱۹۲۵ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. د حبیبیې لیسې فارغ التحصیل او لوړه زده کړه یې په شرعي علومو کې د مصر په الازهر پوهنتون کې کړې ده. په حبیبیه، استقلال او نجات لیسو کې د شرعي علومو استاد ؤ. په ۱۹۵۹ کال کې کله چې د شوروي صدراعظم نیکتیا خروسچوف کابل ته راغی د هغه د ترور په تور پنځه کاله بندي شو. امریکا او یورپ ته یې سفر وکړ او په ۷۸-۱۹۷٤ کلونو کې په کوپنهاگن کې د اسلامی مرکز مشر ؤ. د ملي نجات د جبهې مشر او په پاکستان کې د افغانستان د مؤقت حکومت مشر ؤ. په ۱۹۹۳ کال کې چې مجاهدینو د افغانستان حکومت ونیو د افغانستان د اسلامي دولت لومړنی رئیس ؤ.

مجروح، سید شمس الدین:

د سید حضرت شاه زوی او په ۱۹۰٤ کال کی په کونړ کی زیږېدلی دی. په ۳۸-۱۹۳٤ کلونو کې د مشرانو جرګې غړی. په ٤۹-۱۹۳۸ کال په افغانستان بانک کې د حکومت نماینده، په ٦۳-۱۹٤۹ کال کې د قبایلو لوی رئیس او په ٦۵-۱۹٦۳ کلونو کی د عدلیې وزیر. په ۱۹٦۵ کال کی د صدراعظم مرستیال شو. په ۱۹٦٦ کال کې په مصر کې د افغانستان سفیر شو. په ۱۹٦۹ کال کی د کونړ څخه سناتور وټاکل شو. کله چې روسان افغانستان ته راغلل پاکستان ته مهاجر شو او د مجاهدینو سره ملګری شو. اوس په امریکا کی مهاجر دی.

محمد اصغر، پوهاند:

د محمد افضل برکی زوی او په ۱۹۱٤ کال کی په کابل کی زیږېدلی دی. په کابل کې د حبیبیې لیسې څخه تر فراغت وروسته امریکا ته ولاړ او تر دوکتورا پورې یې تولې شهادتنامې په امریکا کې اخیستې دي. په ۱۹٤٦ کال کې په کابل دارالمعلمین کې ښوونکی مقرر شو او وروسته د کندهار د پوهنی مدیر شو. وروسته پوهنتون ته ولاړ او د حقوقو د پوهنځی رئیس وټاکل شو. په ۱۹٦۰-۱۹۵٤ کلونو کې د کابل پوهنتون رئیس ؤ بیا د کابل ښاروال او وروسته د عدلیې وزیر وټاکل شو. د داکتر نجیب الله د حکومت په وخت کې د ملي ژغورنې د ډلې مشر ؤ چې مرحوم کتوازي ورسره د نژدې همکاری کوله.

محمد انورخان، داکتر:

د پیښور په نوتیه کې په ۱۹۳۲ کال کې زیږېدلی دئ، عالي تحصیلات یې

دپيښور په پوهنتون کې سرته رسولې او دوکتورا يې په کاناډا کې اخيستې ده. په پيښور پوهنتون کې د تاريخ استاد و او وروسته د دې پوهنتون رئيس وټاکل شو، يو کتاب او تقريباً علمی مقالي يې ليکلی دي.

محمد داؤد خان، سردار:

د سردار محمد عزيز خان زوی او په ۱۹۰۹ کال کی زيږيدلی دی. ثانوي زده کړه يې په امانی ليسه کی پوره کړې ده او د نورو تحصيلاتو له پاره فرانسې ته وليږل شو. په ۱۹۳۰ کال کی کابل ته راستون شو او تر يو کال پوځي زده کړې وروسته په مشرقي کی فرقه مشر شو. په ۱۹۳٤ کال کې د مشرقي ولايت رئيس تنظيمه شو چی ملکی او پوځی چارې يی دواړې پرغاړه وې. په ۱۹۳٥ کال کی په کندهار کی چی فراه او هلمند هم د کندهار برخه وه رئيس تنظيمه شو. په ۱۹۳۹-٤۷ کلونو کی د قوای مرکز قومندان ؤ چی وروسته د ملي دفاع د وزارت وزير شـــو. په ۱۹٤۹ او ۱۹٥۰ کلونو کی د کـــورنيــــو چارو وزير ؤ او په ۱۹٥۳-۱۹٦۳ کلونو کی د افغانستان صدر اعظم ؤ. د پښتونستان د مسئلې ملاتړی او د ښځو د نهضت بانی ؤ. په ۱۹٦۳ کال کې مستعفی شو او وايي چې د ۱۹٦۳ کال د اساسي قانون د څلورويشتمې مادې سره يې موافقه نه لرله. په ۱۹۷۳ کال کې يې په يوه سپينه کودتا کې شاهی نظام پای ته ورساوه او د جمهوريت اعلان يې وکړ. په ۱۹۷۸ کال کې د اپريل پر اووه ويشتمه نيټه د خلقيانو په کودتا کې ووژل شو.

محمد ظاهر شاه:

د محمدنادرشاه زوی او په ۱۹۱٤ کال کې د اکتوبر په پنځلسمه نېټه زېږېدلی دی. په کابل کې يې د حبيبيې او استقلال په لېسو کې زده کړه کړې او په ۱۹۲٤ کال کې د خپل پلار سره يوځای فرانسې ته ولاړ، په فرانسه کې تر تحصيل وروسته په ۱۹۳۰ کال کې افغانستان ته راستون شو او يو کال يې په کابل کې پوځي زده کړه وکړه. په ۱۹۳۲ کال کې د دفاعي چارو د وزارت مرستيال وټاکل شو او يو کال وروسته د نورو کارونو تر څنګ د ښوونې او روزنې د وزارت چارې هم ورکړل شوې. د پلار تر مرګ څو ساعته وروسته په ۱۹۳۳ کال کې د نومبر پر اتمه نېټه د افغانستان پاچا شو او د المتوکل علی الله محمدظاهر شاه لقب يې غوره کې. کله چې په ۱۹۷۳ کال کې د ايطاليې په سفر تللی ؤ د سردار محمد داؤدخان له خوا په يوه کودتاه کې د قدرت څخه لېرې شو.

محمد فاضل خان، پوهاند:

په ۱۹۲۲ کال کې د پروان په ده قاضی کې زېږېدلی دی. د جنرال محمد صديق خان زوی چې پلار يې د حبيب الله خان کلکاني د دفاعي چارو وزير ؤ. ليسانس يې په کابل پوهنتون کې د ادبياتو له پوهنځی څخه ترلاسه کړی او ماستری يې په امريکا کې اخيستې ده. د بدخشان په ولايت کې د پوهنې عمومي مدير ؤ چې وروسته په کابل پوهنتون کې د ښوونې او روزنی د موسسې رئيس شو. په ۱۹۷۰ کال کې د ښوونې او روزنې په وزارت کې دوهم مرستيال او د کابل پوهنتون استاد ؤ.

محمدی، مولوی محمد نبی:

دحاجی عبدالوهاب زوی او په ۱۹۲۱ کال کی په لوګر کی زیږیدلی دی. په لوګر، میمنه او جوزجان کې په دینی مدرسو کې په تدریس لګیا ؤ. په ۱۹۶۳ کال کی دلوګر څخه اولسی جرګې ته وکیل وټاکل شو. دوکالت تر دورې وروسته یې دهلمند په ولایت کې مدرسه جوړه کړه او ددیني علومو په تدریس بوخت شو. دجمهور رئیس محمد داؤد خان په وخت کې په پاکستان کې مهاجر شو. دحرکت انقلاب اسلامي مشر او دمجاهدینو په مؤقت حکومت کې ددفاعي چارو وزیر وټاکل شو.

معروفی، محمد یحیی:

په کندهار کی زیږیدلی دی او ثانوي زده کړه یې په کندهار کې کړې ده. دلیسانس درجه یې دکابل پوهنتون دحقوقو دپوهنځي څخه واخیستله او وروسته دبهرنیو چارو په وزارت کې مامور وټاکل شو. د ۱۹۷۸ کال څخه را وروسته په ژنیوا کې ژوند کوي او دملګرو ملتونو مامور دی.

میثاق، عبدالکریم:

دصفر علي زوی او په ۱۹۳۷ کال کې دغزني په جغتو کې زیږیدلی دی. دکرنې په وزارت کې مامور او وروسته دکورنیو چارو دوزارت د احصائیی په ریاست کی مامور شو خو لږ وخت وروسته دکار څخه لیری شو. نور ماموریتونه یې هم کړي دي. دخلق دډیموکراتیک ګوند دموسسې کنګرې غړی او دمرکزي کمیټې او سیاسي بیرو غړی پاتې شوی دی. دثور تر کودتا وروسته دمالیې وزیر

وټاکل شو او په ۱۹۸۰ کال کې د ببرک کارمل په حکومت کښې بندي شو چې وروسته خوشې شو او د کابل ښاروال وټاکل شو د ناروغۍ په پلمه یورپ ته ولاړ او اوس په لندن کې مهاجر دی.

نجیب الله، ډاکټر:

داختر محمد زوی او په ۱۹٤۷ کال کې په کابل کې زیږیدلی دی. په ۱۹٦٤ کال کې د حبیبیې لیسې څخه فارغ شو او د کابل پوهنتون د طب په پوهنځی کې شامل شو. یو کال وروسته د پرچم غړی شو او په ۱۹٦۹ کال کې د سیاسي فعالیت له کبله بندي شو. په ۱۹۷۵ کال کې د پوهنتون څخه فارغ شو. د ۱۹۷۷ کال را وروسته د مرکزی کمیټې غړی ؤ او د خلقیانو تر کودتا وروسته په تهران کې سفیر وټاکل شو. په ۱۹۸۰ کال کې د خاد رئیس ؤ. په ۱۹۸۱ کال کی د خلق د دیموکراتیک ګوند د سیاسي بیرو غړی شو. په ۱۹۸٦ کال کی د ببرک کارمل پر ځای د دولت رئیس وټاکل شو. په ۱۹۹۳ کال کړي یې د ملګرو ملتونو په غوښتنه استعفی ورکړه چې قدرت مجاهدینو ته نقل کی. د کابل څخه د وتلو په وخت کی ونیول شو او اوس په کابل کی د ملګرو ملتونو په دفتر کې بند پاتي ؤ او هغه وخت مړ کړی شو چې طالبانو کابل ونیو.

نګارګر، محمد اسحق:

په ۱۹٤۰ کال کې په بلخ کی زیږیدلی او ثانوی زده کړیې په مزار شریف کی کړې دی. د کابل پوهنتون د ادبیاتو د پوهنځي څخه یې په فارسي ادبیاتو کې لیسانس اخیستی دی. تر فراغت وروسته په ادبیاتو پوهنځي کې استاد مقرر

شو. کله چې استاد ؤ دژوند طریقه یې ډیره ساده او دوطن په درد دردمن ؤ. په ۱۹۶۸ کال کی بندی شو چی پنځه کاله په زندان کې پاتی شو. په ۱۹۸۰ کال کی دببرک کارمل دحکومت په وخت کی یوځل بیا بندي شو او تر خوشي کیدلو وروسته پاکستان ته واوښت. اوس په برطانیه کې ژوند کوي.

ننګ ،فاتح الملک یوسفزی:

دافتنوش خان زوی او په ۱۹۳۲ کال کې زیږیدلی دی. ثانوی زده کړی یې سرته رسولی او په افغانستان کې یې ډیر مطبوعاتي خدمتونه کړي دي. دډرامې لیکلو په ډګر کې دلوی نوم خاونددی. دسرحداتو او دمطبوعاتو په وزارتونو کې یې لوی ماموریتونه په لاس کی وو. دشاهی دورې داولسي جرګې په وروستۍ دوره کې ددشت ارچي وکیل و.

وردک، عبدالقیوم:

دمحمد ابراهیم زوی او په ۱۹۲۳ کال کې په وردګو کې زیږیدلی دی. په ریاضی او فزیک کی یې دامریکا څخه لیسانس او د ماستری شهادتنامې اخیستې دي. په ۱۹۵۵ کال کی افغانستان ته راستون شو او دکابل په حربي پوهنتون کی دفزیک استاد مقرر شو. په ۱۹۶۰ کال کی دکابل پوهنتون دساینس په پوهنځي کې استاد شو چی وروسته بیا دساینس فاکولتې رئیس ؤ. په ۱۹۷۵-۱۹۷۳ کلونو کی دجمهور رئیس محمد داؤدخان په حکومت کی دمعدن او صنایع وزیر ؤ چې وروسته دښوونې او روزنې او قبایلي چارو وزیر مقرر شو. اوس له خپلې کورنۍ سره په فرانسه کې ژوند کوي.

وفادار، پاچا ګل:

په ۱۹۴۳ کال کې د پکتیا په ځدرانو کې زیږېدلی دی. په ۱۹۵۵ کال کې په حربي ښوونځي کې داخل شو او په ۱۹۶۳ کال کې فارغ شو. د شوروي اتحاد څخه یې په ۱۹۶۹ کال کې د انجنیرۍ لیسانس ترلاسه کړ. د دفاعي چارو په وزارت کې په هوايي قواوو کې افسر مقرر شو او په ۱۹۷۳ کال کې یې د داؤد خان په کودتا کې برخه واخیسته او د سرحدونو وزیر وټاکل شو. په بلغاریه، لیبیا او هند کې سفیر پاتې شوی دی. د ډاکتر نجیب الله په حکومت کې یو ځل بیا وزیر شو او س په المان کې مهاجر دی.

ولس مل، محمد حسن:

د محمد قاسم زوی او په ۱۹٤۰ کال کې د ننګرهار په کامه کې زیږېدلی دی. په کابل کې یې ثانوي زده کړه د کرنې په لیسه کې کړې ده. په ۱۹۶۲ کال کې د ادبیاتو له پوهنځي څخه فارغ او سمدستي په کابل راډیو کې مقرر شو. وروسته د کورنیو چارو وزارت ته تبدیل شو او د افغانستان په مختلفو سیمو کې اولسوال پاتې شوی دی. په ۱۹۶۷ کال کې یې استعفی وکړه. په ۱۹۷۲-۱۹۶۹ کلونو کې د افغان جریدې د امتیاز خاوند او مسئوول مدیر ؤ. په ۱۹۷۸ کال کې بندي شو او په ۱۹۸۰ کال کې په پاکستان کې مهاجر شو. اوس په ناروې کې ژوند کوي او د مجاهد ولس د جریدې د امتیاز خاوند او مسؤول مدیر دی.

هاتف، عبدالرحيم:

په ۱۹۲۶ کــال په کندهار کــې زيږيدلی دی. ثانوی زده کــړه يې د کندهار داحمدشاه بابا په ليسه او د کابل په حبيبيې ليسه کې کړې ده. په کابل پوهنتون کې يې د ادبياتو پوهنځی ويلی دی. په کندهار کې د ميرويس نيکه دليسې معاون ؤ چې تر هـمدا اوسه پورې په کندهاريانو کې د معاون صاحب په نوم يادېږي. وروسته يې استعفی ورکړه او په سوداګرۍ بوخت شو. په ۱۳٤۲ کال کې د کندهار دښار ځخه داولسي جرګې وکيل وټاکل شو. په ۱۹۸۵ کـال کې دلويې جرګې رئيس وټاکل شو چې وروسته دجمهور رئيس لومړی مرستيال شو. اوس په هند کې په مهاجرت کې ژوند کوي.

ملا يار محمد اخوند:

د کندهار د دامان په اولسوالی کی زيږيدلی دی. ديني زده کړه يې په خپل کلي کې کړې ده. کله چې د ثور کودتا وشوه او روسان افغانستان ته ننوتل نو په کندهار کې له حکومت او روسانو سره سخت وجنګيده. د ستينګر توغنديو په استعمال کې يې پوره مهارت درلود او وايي ځليروېشت الوتکي يې راغورځولې دی. اوس د طالبانو درهبري شورا غړی او دهرات والي دی.

مالکم هسلټ

په ۱۹٤۵ کال کې په ايرلنډ کې زيږيدلی دی ، ثانوی زده کړې يې په شمالي ايرلنډاو لوړې زده کړې يې د کيمريج په پوهنتون کې پوره کړې دي .د ۱۹۷۱ څخه راوروسته د بي بي سی د نړيوالو خپرونو په څانګه کې ليکوال اواډيتردی.

یوسفزی، رحیم الله:

د حاجي آدم خان خان زوی او په ۱۹۵۴ کال کی د صوبه سرحد په مردان ضلع په شموزو کلي زیږیدلی دی. ثانوی زده کړه يې په خپل کلي او پېښور او جهلم کې کړې او لیسانس او ماستری يې د کراچۍ له پوهنتون څخه ترلاسه کړې ده. د تعلیم سره سره يې په ورځپاڼو کې هم کار کاوه. له ۱۹۸۳ څخه تر ۱۹۸۵ کال پورې په اسلام آباد کې د سیمه ایزو مطالعاتو په مرکز کې د ریسرچ او مطالعاتو آمر ؤ. اوس په پېښور کې د نیوز دورځپاڼې د بیرو مشر او د بي بي سي خبریال دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال ښود

۱۸۹۳ د ډیورنډ معاهده د امیر عبدالرحمن خان او برتانیې تر منځ لاس لیک شوه.

۱۹۰۱ کې امیر حبیب الله پاچا شو.

۱۹۰٤ کې برتانوی هیئت د ډېن په مشرتوب کابل ته راغی.

۱۹۱٦ کې د المان هیئت کابل ته ورسیدی چې امیر حبیب الله خان تشویق کړی چې د برتانیې پر ضد په لومړۍ نړیواله جګړه کې برخه واخلی.

۱۹۱۹

۲۰ فبروری: سراج الملة والدین امیر حبیب الله خان په لغمان کې شهید شو.

۲۵ فبروری سردار امان الله خان په کابل کې د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳ می: د افغان او انګلیس دریم جنګ پیل شو.

۲۱ می: جنرال محمد نادرخان د افغان او هند د سرحد نه تیر شو او پر تل یې یرغل وکړ.

۳۰جون : اوربند اعلان شو .

اگست : دراولپنډۍ د سولې په کنفرانس کې پریکړه لیک لاسلیک شوه .

سپتامبر : دشوروی نماینده کابل ته راغی .

۱۹۲۰

۱۷ اپریل: دمیسوری کنفرانس پیل شو . محمود طرزی دافغانستان له خوا نماینده او هنری ډابز دبرتانیې دنماینده په حیث گډون پکې وکړ .

۱۸ اپریل: میسوری کنفرانس پای ته ورسید .

۱۹۲۱

۲۰ جنوری: دکابل کنفرانس دافغانستان او برتانیا ترمنځ پیل شو .

۲۸ فبروری: دافغانستان او روس ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو .

۳ جون: دافغانستان او ایتالیا تر منځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو .

۲۲ جون: دافغانستان او ایران ترمنځ ددوستۍ تړون لاسلیک شو .

۲دسامبر: دکابل کنفرانس پای ته ورسید ، برتانیا دافغانستان داخلی او خارجی آزادی په رسمیت وپیژنده او ددواړو مملکتونو ترمنځ سیاسی اړیکې پیل شوې.

۱۹۲۲

۲۸اپریل: دافغانستان او فرانسې ترمنځ سیاسی او تجارتی پریکړه لیک لاسلیک شو .

۱۹۲۳

۱۰ اپریل: اساسی قانون په عمل کې پلی شو .

۵جون: له برتانیا سره تجارتی پریکړه لیک لاسلیک شو .

۱۹۲۴

جنوری د ښځو او کوچنیانو لومړنی روغتون پرانستل شو.
د می په میاشت کې په خوست کې د ګوډ ملا (ملا عبدالله) اړدوړ.

۱۹۲۵

جنوری: دخوست شورش پای ته ورسید.

۱۹۲۶

۳می له المان سره ددوستۍ تړون لاسلیک شو.
۳۱داګست: له شوروی سره د بیطرفۍ او نه تیری تړون لاسلیک شو.

۱۹۲۷

دسامبر: اعلیحضرت امان الله خان دهند، مصر، ایران او اروپا په سفر وووت.

۱۹۲۸

۲۵می: له ترکیې سره ددوستۍ او ملګرتوب تړون لاسلیک شو.
جولای: امان الله خان له سفره راوګرځیدی دبدلون او اصلاح اعلان یې وکړ.
نوامبر: شینوارو بغاوت وکړ.
دسامبر: حبیب الله کلکانی په کوهستان کې قیام وکړ.

۱۹۲۹

۱۴جنوری: امان الله خان دسلطنت له مقام نه استعفی ورکړه او وروریې سردار عنایت الله خان ددریو ورځو له پاره پاچا شو.

۱۸جنوري: حبیب الله خان د پاچهۍ اعلان وکړ.

۱۷ اکتوبر: نادرخان د پاچهۍ اعلان وکړ.

۳نوامبر: حبیب الله خان او ملګري یې په دار وځړول.

۱۹۳۰

۲۰ سپتامبر: د عالي شورئ غړي وټاکل شول.

۱۹۳۱

۲٤جون: له شوروي سره د دوستۍ او نه تیري تړون لاسلیک شو.

جولای: د کابل ادبي انجمن تاسیس شو.

جولای: نادرخان د شوری مجلس پرانیست.

۳۱اکتوبر: اساسي قانون تصویب شو.

۱۹۳۲

۵ مې: له سعودي عربستان سره د دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۸ نوامبر: غلام نبي خان څرخي یې له منځه یووړ.

۱۹۳۳

٦جون: په برلین کې د افغانستان سفیر سردار محمد عزیز خان ووژل شو.

۸نوامبر: نادرشاه ووژل شو او پرځای یې زوی محمد ظاهر شاه پاچا شو او سردار محمد هاشم خان صدراعظم وټاکل شو.

۱۹۳٤

مې: د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي لانجه د ترکیې په منځګړ توب حل شوه.

۸جون: د شورئ مجلس پرانستل شو.

۲۵ سپتامبر: افغانستان د ملګرو ملتونو غړی شو.

۱۹۳۶

مارچ: پښتو د رسمي ژبې په توګه اعلان شوه.

مارچ: له شوروي سره د تجارت تړون او نه تيري تړون لاسليک شو.

۲۶ مارچ: له امريکا سره د دوستۍ تړون لاسليک شو.

۱۹۳۷

۷ جولای: دافغانستان، ايران او ترکيې ترمنځ د دوستۍ تړون د تهران په سعدآباد کې لاسليک شو.

۱۹۳۸

د هوايي قوت د پياوړتيا په خاطر له ايتاليې او برتانيې نه الوتکې واخيستل شوې، دزده کړې له پاره پيلوټان برتانيې، شوروي او ايتاليې ته وليږل شول.

۳ سپتمامبر: دويم نړيوال جنګ پيل شو. افغانستان خپلو عسکري قوا وو ته د تيار سئ امر ورکړ.

۱۹٤٠

۱۷ اګست: افغانستان په دوهم نړيوال جنګ کې خپله بيطرفي اعلان کړه.

۱۹٤٦

د طب پوهنځی د حقوقو او سياسي علومو د پوهنځي له يو ځای کيدو نه د کابل پوهنتون بنياد کېښودل شو.

۹ مي: محمد هاشم خان له صدارت نه ليرې شو.

۱۹ نوامبر: عبدالحسین عزیز په ملگرو ملتو کې دافغانستان سفیر او نماینده وټاکل شو.

۱۹٤۷

۱۳ جون: دسرنوشت دټاکلو دحق په باره کې دسرحدی کرښې دهاخوا خلکو په باب هند ته یو لیک واستول شو.

۲٦ جولای: شاه محمود خان لندن ته راغی.

۳ اگست: شاه محمود خان نیویارک ته ولاړ.

۱۸ سپتامبر: ایران دهلمند داوبو خبره رامنځ ته کړه.

۳ سپتامبر: افغانستان په ملگرو ملتو کې دپاکستان دغړی کیدلو پر خلاف رایه ورکړه.

۳۰ جون: دملي شوری اوومه دوره پرانستل شوه.

۱۹۵۰

٤ جنوری: له هند سره دسولې او دوستۍ تړون لاسلیک شو.

۱۳ جنوری: افغانستان دچین جمهوریت په رسمیت وپیژاند.

۸ مارچ: محمد ظاهر شاه داروپا په سفر ولاړ.

۲۲ جون: ملگرو ملتونو مرستې پیل شوې.

۱۸ جولای: څلورکلن تجارتی تړون له شوروی سره لاسلیک شو.

۱۹۵۱

٦ سپتامبر: دشاه محمود داستعفی اعلان وشو.

۲۰ سردار محمد داؤد خپله کابینه اعلان کړه.

۲٦ اکتوبر: محمد هاشم خان چې له ۱۹۲۹ نه تر ۱۹٤٦ پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدر اعظم و ، وفات شو .

نوامبر: دامریکا د صادراتو او وارداتو بانک د هلمند پروژې ته اتلس نیم ملیونه ډالره پور ورکړ .

١٥٤

شوروی د دوو ژرندو او دووسیلوګانو دجوړولو په خاطر دري نیم ملیونه ډالره پور ورکړ .

١٩٥٥

١٤جولای: افغانستان د نړیوال وجهی صندوق دغړی په توګه ومنل شو .

٢٠نوامبر: دقواوو دانډول او دامریکا له خوا دپاکستان دقواوو قوی کیدل دافغانستان په مجلس کې وغندل شول .

١٥دسامبر: بولګانین او خروسچف کابل ته راغلل .

١٩٥٦

١٨ دفبروری: دتخنیکی مرستو قرار دادونه له امریکا او شوروی سره لاسلیک شول .

٢٧جون: دملکی هوایی پرمختیا له پاره دامریکا سره څوارلس ملیونی قرارداد لاسلیک شو .

٢٥اګست: له شوروی او چکوسلواکیانه دوسلې داخیستو قراردادونه لاسلیک شول .

١٩٥٧

٣٠جون: دنژدې شپږ ملیونو قرض قرارداد دهلمند دوادی له پاره او

دنژدې درې ملېونو قرض دجادو دجوړولو او دکدرونو د روزلو په خاطر له امریکا سره لاسلیک شول.

۳۱اګست: شوروي د پنځه ویشت ملېونو ډالرو معادل نظامي کومک وکړ.

۱۹۵۸

۸جون: شوروي دنفت او ګاز په څېړنه پیل وکړ.

۲۶جون: له امریکا سره فرهنګي قرارداد ونه لاس لیک شول.

۳۰جون: سردار محمد داؤد امریکا ته لاړ او امریکا موافقه وکړه چې دکابل سپین بولدک شاهراه به جوړه کړي.

۱۹۵۹

۱۲جنوري: امریکا پنځوس زره ټنه غنم له افغانستان سره مرسته وکړه.

۱۸مي: له شوروي سره د قندهار ، هرات دلارې دجوړولو قرارداد وشو.

۹دسامبر: ایزن هاور کابل ته راغی او د مرستې وعده یې وکړه.

۱۹۶۰

۲مارچ: خروسچف کابل ته راغی.

۶مارچ: شوروي د پنځوس زره ټنو غنمو د مرستو وعده منظوره کړه.

۲۶اپریل: اعلیحضرت امان الله خان په سویس کې وفات شو.

۱۵جولای: دشوروي دڅېړنو هیئت په شمال کې دنفت او ګاز دذخیرو اعلان وکړ.

١٩٦١

١٥ فبروری: له هند سره تجارتي قرارداد لاسليک شو.

١٩ می: افغانستان داخبره رد کړه چې گنې افغانی عسکر د سرحد په اړدوړ کې گډون لري.

٦جون: سردار محمد داؤد پر افغانستان باندې د پاکستان بمبارد وغانده او د يوزرو دوه سوو پښتونستاني بنديانو يادونه يې وکړه.

٨جون: پاچا د شوری مجلس پرانست او عبدالظاهر د شوری رئيس وټاکل شو.

٢٦جون: داود خان په لندن کې د ملکې حضور ته ورغی.

٢٣جولای: محمدهاشم خان له کنيدي سره د ملاقات په ترځ کې له پاکستان نه گيله وکړه چې د پښتونستانيانو پرضد يې وسله کارولې ده.

٢٣ اگست: دافغانستان دوکيل تجار دفتر او قونسلگری په پاکستان کې وتړل شول، افغانستان د پاکستان له خوا د اړيکو پريکول سخت وغندل.

٣٠اگست: داود خان د بيطرفو هيوادونو په کنفرانس کې د گډون په نيت بلگراد ته لاړ.

٣سپتمبر: افغانستان سرحد ونه له پاکستان سره او تړل ود مالونو راکړه ورکړه وځنډيده.

٦سپتمبر: افغانستان له پاکستان سره ديپلوماتيکې اړيکې وشلولې.

٢٩سپتمبر: کنيدي ديوه پيام په ترځ کې ظاهرشاه ته وړانديز وکړ چې

امريكا حاضره ده ددوو ملكونو داړيكو دښه كولو منځګړتوب وكړي.

۱۶اكتوبر: دشوروي او افغانستان تر منځ د تخنيكي او اقتصادي مرستو قرارداد لاسليک شو.

۲نوامبر: د كنيدي دخاص نماينده مارچينت هلې ځلې دافغانستان او پاكستان په لانجه كې ناكامې شوې.

۱۹۶۲

۱۴اپريل: سردار محمد داؤد خان دويم پنځه كلن پلان اعلان كړ.

۲۰اپريل: له ايران سره د پنځو كالود تجارت قرارداد وشو.

۱جولای: پاكستان په روانه لانجه كې دايران دشاه د منځګړتوب وړانديز ومانه.

۱۲جولای: افغانستان دايران د پاچا له منځګړتوب سره موافقه وكړه.

۱۹۶۳

۵فبروري: د ننګرهار دطب پوهنځی پرانستل شو.

۱۲فبروري: امريكې دايران له لارې خپلې مرستې راوليږلې.

۱۰مارچ: سردار محمد داود استعفى وركړه.

۱۴مارچ: ډاكټر يوسف د كابينې د تشكيل مامور شو.

۲۸مى: دايران دشاه په منځګړتوب له پاكستان سره د ډيپلوماتيكي اړيكي ټينګې شوې.

۲۵جولای: وروسته له دوه ويشتو مياشتو سرحدونه بيا پرانيستل شول.

۱۲اكتوبر: بريژنيف د پولي تخنيک دبنياد ډبره كېښوده

۱۹٦٤

٣١مي: د پوهنتون مرکزي ودانۍ د امریکې په مرسته جوړه شوه.

٢١جولای: پاچا لویه جرګه پرانیسته.

١٩سپتمبر: اساسي قانون تصویب شو.

۱۹٦٥

جنوري: د خلق دموکراتیک ګوند تاسیس شو.

١٢جنوري: امریکې له اووه ملیونو ډالرونه زیاتې مرستې د هرات او اسلام کلا د ١٢١ کیلو متره لارې د جوړولو له پاره وکړې.

١٨اپریل: له انګلستان سره کلتوري قرارداد لاسلیک شو.

٢٤جولای: شوروی موافقه وکړه چې د شبرغان د ګاز له ساحې نه به د شوروی تر سرحد پورې ٩٧ کیلو متره پایپ لاین وغځوي، او همدارنګه به د بلخ د برېښنا او کیمیاوي سرې ترځایه ٨٨ کیلو متره پایپ لاین وغځوي.

۱۹٦٦

١-٢جنوري: د پاکستان جمهور رئیس ایوب خان د تاشکند پر لاره په کابل کې تم شو.

١-١٠ فبروري: صدراعظم محمد هاشم میوندوال شوروي اتحاد ته سفر وکړ.

٢٠سپتمبر: په ملګرو ملتونو کې د افغانستان استازی عبدالرحمن پژواک د ملګرو ملتونو د عمومي اسمبلۍ رئیس وټاکل شو.

۱۹۶۷

۲۵ اپریل : صدراعظم محمد هاشم میوندوال امریکاته سفر وکړ.

۳۰ می : دشوروی مشر نیکولای پودگورني افغانستان ته سفر وکړ.

۱۱ اکتوبر : صدراعظم میوندوال استعفی وکړه او عبدالله یفتلی دصدراعظم کفیل مقرر شو .

۱۵ اکتوبر : ظاهر شاه ستره محکمه افتتاح کړه او ډاکترعبدالحکیم ضیایی قاضی القضات وټاکل شو .

۱ نومبر : نوراحمد اعتمادی صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۶۸

۳۱ جنوری : دشوروی اتحاد صدراعظم کابل ته ولاړ او پراقتصادی موضوع گانوبې خبري وکړی .

۲۱ اپریل : دشبرغان دگاز پروژه دشوروی اتحاد دمرستیال صدراعظم له خوا په رسمي توگه پرانیستل شوه .

۱۱۹۶۹

۲۵ می : دامریکادبهرنیو چارو وزیر کابل ته سفروکړ او دحکومتي مشرانو سره یې خبری وکړې .

۱۰ جون : دهنددصدراعظمی میرمن اندراگاندی پنځه ورځنی سفر پای ته ورسید .

۲۵ ډیسمبر : دشوروی اتحاد فوځی هئیت ددفاعي چارو دوزیر گریچکو په مشرتوب کابل ته ورسید .

١٩٧٠

٢١جنوري : افغانستان دشوروی اتحاد سره دطبيعي گازددوه نيم بيبيونه مترمکعب دصادرولو قرارداد لاسلک کړ.

٢٦جنوری: ددفاعی چارو وزير خان محمد خان په يوه رسمي سفر امريکا ته وخوځيد.

١٩٧١

١٧ می: صدراعظم نوراحمد اعتمادي استعفی وکړه .

٨جون: ډاکترعبد الظاهر صدراعظم وټاکل شو او خپله کابينه يی جوړه کړه .

٢٢ اگست : راپور ورکړل شو چی په افغانستان کی داسي وچ کالي راغلی ده چې په ډيرو کلونو کې نه وه ليدل شوی .

١٩٧٢

١١ جنوری : د پاکستان صدراعظم ذالفقار علی بوټو کابل ته په يوه رسمی سفر لاړ.

٣ اپريل : دهند دبهرنيو چارو وزير سورن سنگ داقتصادی موضوع په هکله دافغان حکومت سره دری ورځنی خبری پای ته ورسولی .

١٦ می : کابل راډيو په يوه خپرونه کی د پاکستان څخه د پښتونستان د آزادۍ غوښتنه وکړه.

٢٥ سپتمبر: ډاکتر عبد الظاهر دصدارت څخه استعفی وکړه ولی د پاچاله خواونه منل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ډیسمبر: دډاکتر ظاهر استعفی ومنل شوه .

۹ ډیسمبر : محمد موسی شفیق صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۷۳

۱۳ مارچ: دافغانستان صدراعظم موسی شفیق او دایران صدراعظم عباس هویدا دهلمند داوبو په هکله رسمی موافقه لاس لیک کړه .

۱۱ می: دپاکستان سر دوی هفتی سرحد وتړل شو او علت یی اداري مسایل وښودل شول .

۸ جولای : دافغانستان پاچا محمد ظاهرشاه ایتالیې ته په رخصتی ولاړ.

۱۷ جولای : سردار محمد داود خان کودتاه وکړه پاچایی لیری کړ او دجمهوریت اعلان یی وکړ.

۱۹جولای : شوروی اتحاد او هند افغانستان په رسمیت وپیژا ند.

۲٤ اگست : ظاهر شان استعفی وکړه .

۲۳ سپتمبر : دیوی توطیی اعلان و شو چی غوښتل یی حکومت راوغورځوی په دی تور ډیر فوځی افسران بندیان شول .

۱۹۷٤

۱٦ فبروری : دایران سره دسوداگرۍ موافقه لاسلیک شوه .

۷ جولای : دهند سره دسوداگرۍ پروتوکول لاسلیک شو.

۲٤ جولای : ایران دافغانستان سره دهلمند په وادی کې دگډې همکارۍ یو پروتوکول لاسلیک کړ.

١ نومبر: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر افغانستان ته سفر وکړ او دجمهوررئیس داود خان سره یې خبرې وکړې.

١٩٧٥

١٣ مارچ: جمهور رئیس محمد داود خان دهند رسمي سفر پای ته ورساوه.

١ مې: حکومت بانکونه ملي کړل.

٢٨ جولای: حکومت په پنجشیر کې تروریستي ډله ونیوله او پرپاکستان یې تورولګاوه چې وسلې یې ورکړې دي.

١٩٧٦

٧-٨ جون: دپاکستان جمهوررئیس ذالفقار علي بوټو کابل ته سفر وکړ او دجمهور رئیس داود خان سره یې خبرې وکړې.

٤ جولای: دهند صد راعظمه میرمن اندراګاندي کابل ته په یوه درې ورځنی سفر ورسیده.

١٨ اګست: دامریکا دبهرنیو چارو وزیر هنری کیسنجر په کابل کې دجمهوررئیس داود خان سره غونډه وکړه.

١٩٧٧

٣٠ جنوري: جمهور رئیس داودخان لویه جرګه جوړه کړه چې پر نوی اساسي قانون غور وکړي.

١٤ فبروري: نوی اساسي قانون دلویې جرګې له خوا تائید شو.

١٥ فبروري: محمد داود خان ته دلویې جرګې له خوا لوړه ورکړل شوه او

لو یه جرگه منحل شوه .

۲٤ فبروری: جمهور رئیس داود خان نوی اساسی قانون نافذ کړ .

۱۱ اکتوبر: د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیاالحق په جمهوری ارگ کی د جمهور رئیس داود خان سره وکتل .

۱۹۷۸

۱۹ فبروری: سید عبد الالله د جمهور رئیس مرستیال وټاکل شو .

۲۱ فبروری: جمهور رئیس داود خان یو گوسلاویا ته په رسمی سفر وخوځیده .

٤ مارچ: جمهور رئیس داود خان په نوی ډهلی کی د هند د صدراعظم مورارجی ډیسای سره وکتل .

۱۷ اپریل: د خلق د ډیمو کراتیک گوند یو موسس میراکبر خیبر په کابل کې ووژل شو .

۲۷ اپریل: د خلق دیموکراتیک گوند د جمهور رئیس داود خان پر ضد کودتاه وکړه او نور محمد تره کی جمهور رئیس شو .

۲۳ اگست: سلطان علی کشمتند او د پرچم د برخی نور مشران د کودتاه په تور بندیان شول .

۹ سپتمبر: د پاکستان فوځی مشر جنرال ضیاالحق په پغمان کی د جمهور رئیس تره کی سره وکتل .

۳ ډیسمبر: جهمور رئیس تره کی مسکو ته په یوه رسمی سفر وخوځید .

۱۹۷۹

۲۸ جنوری : دافغانستان په شرقی سیمو کی چریکی جگړی پیل شوی .

۱٤ سپتمبر : دامریکا سفیر په کابل کی ووژل شو .

۲۲ فبروری : دامریکا جمهور رئیس جیمی کارتر دافغانتسان سره کومکونه لږ کړل .

۱٦ مارچ : په هرات کې دحکومت پرضد پاڅون وشو .

۲۷ مارچ: خفیظ الله امین صدراعظم وټاکل شو .

۱٦ سپتمبر : جهمورړئیس تره کی لیری شو او خفیظ الله امین یی ځای ونیو.

۹ اکتوبر: کابل راډیو وویل چی نورمحمد تره کی مړشو .

۲۱ ډیسمبر: امریکایی مامورانو وویل چی روسی فوځونه دافغانستان سرحد ته نژدی شوی دی .

۲۷ ډیسمبر : شوروی فوځیانو پرافغانستان یرغل وکړ ، خفیظ الله امین ووژل شو ، ببرک کارمل واک ته ورسید .

۱۹۸۰

۵ جنوری :دامنیت شوری دافغانستان په هکله خبری پیل کړی .

۱٤ جنوری : دملگرو ملتونو عمومی اسمبلی د ۱۰٤ رایو په اکثریت په افغانستان کی دشوروی مداخله وغندله .

۲۷جنوری : په اسلام اباد کی دافغانستان په هکله د اسلامی هیوادونو دبهرنیو چارو دوزیرانو کنفرانس جوړ شو .

۱۴فبروری : دملګرو ملتونو دبشر دحقوقو کمیسیون په افغانستان کې دشوروی مداخله وغندله.

۲۴ می : په کابل کی دشوروی فوځیانو پرضد مظاهره وشوه .

۸جون : دحفیظ الله امین دکابینی دری وزیران اعدام شول .

۱۴سپتمبر: دداخلي وزیر فیض محمد په پکتیا کی ووژل شو .

۱۵نومبر: جمهور رئیس کارمل له نورو لوړ وتبه ماموړانو سره مسکو ته ولاړ.

۱۹۸۱

۱۸ فبروری : جمهور رئیس کارمل دشوروی مشرانو سره دخبرو په غرض مسکو ته ورسید.

۹ مارچ : دامریکا جمهور رئیس رونالد ریګن وویل که مجاهدین دامریکا څخه وسله وغواړی نو دی به غور پریو کړی .

۷اپریل :سعودی عربستان له افغانستان سره دډیپلوماتیکی اړیکې وشلولی.

۱۱ می : سلطانعلی کشتمند صدراعظم شو .

۲۲ اګست : دافغانستان د مجاهدینو پنځو ډلو اتحاد وکړاو پنځه نفری مشورتی شوری یی جوړه کړه .

۱۸ نومبر : ملګرو ملتونو په ۱۱۶رایو اکثریت دافغانستان څخه دشوروی فوځیانو دوتلو غوښتنه وکړه .

١٩٨٢

٦جنوري : دامريکا فوځي ځيرونکو وويل چې په افغانستان کې دشوروي فوځيانو شمير يو لک شلوزرو ته جګ شوی دی .

١٦جون: په ژنيو کې دملګرو ملتو استازی دافغانستان او پاکستان دبهرنيو چارو له وزيرانو سره په جلا جلا توګه وکتل .

١٩٨٣

١٩ جنوري : دملګرو ملتونو دعمومي منشي مرستيال سکرتر ډيګو کار دويز ژنيو تهران او اسلام اباد ته سفر پيل کړ چې دافغانستان ستونزی ته دحل لاره پيدا کړی .

١٦ فبروري : دملګرو ملتونو دبشر دحقوقو کميسيون دافغانستان ځخه دشوروی فوځيانو دسمدستي ويستلو غوښتنه وکړه .

١٥ جون : دافغانستان او پاکستان دبهرنيو چارو وزيران د دريمې دوری خبرو په غرض ژنيو ته ورسيدل .

٢٣نومبر: دملګرو ملتونو عمومي اسمبلې په ١١٦رايو دافغانستان ځخه دشوروی فوځيانو دسمدستي ويستلو غوښتنه وکړه .

١٩٨٤

١٧ مې : دامريکا مرستيال جمهور رئيس جارج بوش دخيبر دری ته ولاړ او پرافغانستان يې دشوروی يرغل وغنده .

٢٧ اګست: دافغانستان او پاکستان دبهرينو چارو وزيرانو په ژنيو کې دملګرو ملتونو دمنځګړي سره جلا جلاوکتل . دری ورځې وروسته

خبرې بې نتيجې پای ته ورسيدې .

٣١ اگست: د کابل په هوايي ډگرکې يو بم وچاودېده .

٤ نومبر: د هوايي ډگر د بم د چاودني په تور نه کسه اعدام شول .

١٩٨٥

١٨ جنوري : امريکا اعلان وکړ چې په همدې کال کې به له مجاهد ينو سره مرسته ٢٨٠ مليونو ډالرو ته لوړه کړي .

٢٣ اپريل : جمهوررئيس ببرک کارمل په کابل کې لويه جرگه پرانيستله چې د حکومت له پاره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړي .

١٧ جون : د امريکا او شوروی مامورانو د افغانستان په هکله په واشنگتين کې غونډه وکړه .

٢٤ جون : د افغانستان او پاکستان ترمنځ خبرې چې مخامخ نه وې بې نتيجې پای ته ورسيدې .

١٩٨٦

١١ جنوري : جمهوررئيس ببرک کارمل د امريکاوړاند يزرد کړ چې د سوله ييز حل تضمين وکړي .

٢ اپريل : امريکا موافقه وکړه چې مجاهد ينو ته ستينگر توغندي ورکړي .

٤ مې: ببرک کارمل د خلق د ديموکراتيک گوند د عمومي منشي په توگه د خپلې وظيفې څخه استعفی ورکړه او پر ځای يې ډاکټر نجيب الله و ټاکل شو .

۲۸ می : ډاکټر نجیب الله اعلان وکړ چې په څو میاشتو کې به د آزادو انتخاباتو په ترڅ کې پارلمان جوړ شي .

۱۶ جون جمهور رئیس ریګن په امریکا کې د افغاني مجاهدینو د مشرانو سره وکتل .

۱۹۸۷

۲۳ فبروري: د پاکستان د بهرنیو چارو وزیر صاحبزاده یعقوب خان دافغانستان په هکله په مسکو کې د شوروی د بهرنیو چارو د وزیر اډوارډ شیوردنتزا سره وکتل

۲۵ فبروري: دافغانستان په هکله دژنیو دخبرو لسمه دوره بې نتیجې پای ته ورسیده .

۲۰ جولای : جمهور رئیس نجیب الله دشوروی اتحاد د جمهور رئیس میخایل ګورباچوف سره وکتل .

۱۸ اکتوبر : مولوی محمد یونس خالص د مجاهدینو داوو ګوندونو ویاند وټاکل شو .

۲۹ نومبر : لویه جرګه راوغوښتل شوه چې نوی اساسي قانون تائید کړي.

۱۰ ډیسمبر : د ملګرو ملتونو استازی ډیګوکاردوویز د راپورونو له مخې د پښتواني پاچا او مجاهدینو د مشرانو سره د انتقالي حکومت په هکله خبرې وکړې.

۱۹۸۸

٤جون : دشوروی اتحاد دبهرنیو چارو وزیر اډوارډ شیورنتزا کابل ته په یوه رسمی سفر ورسید .

۱۲ جون: دپاکستان جمهوررئیس ضیاالحق وویل چې دشوروی فوځیانو تر وتلو وروسته مسکو پلوه خلکو ته باید اجازه ورکړل شی چې په حکومت کی برخه واخلی .

۲۳ فبروری : دمجاهدینو ائتلاف مؤقت حکومت جوړ کړ .

۱٤ اپریل : افغانستان ، پاکستان ، شوروی اتحاد او امریکا په ژنیو کې لوزنامه لاس لیک کړه چې شوروی فوځیان به په نهو میاشتو کی له افغانستان څخه ووځی .

۲٦ می : محمد حسن شرق دسلطانعلی کشتمند پر ځای صدراعظم وټاکل شو .

۲۵ ډیسمبر : دشوروی دبهرنیو چارو مرستیال وزیر یولي وارنسوف په روم کې دپخواني پاچاسره وکتل .

۱۹۸۹.

۲۷جنوری: برتانیې ، فرانسې ، جاپان او ایتالیې په کابل کې خپل سفارتونه وتړل .

۱٤ فبروری : دشوروی اتحاد وروستي عسکردافغانستان څخه ووتل .

۲۰ فبروری : حسن شرق دصدارت څخه استعفی ورکړه او پرځای یې سلطانعلی کشتمند صدراعظم وټاکل شو .

۲۳ فبروري: صبغت الله مجددي د موقت حکومت جمهور رئيس او پوهاند عبدالرب رسول سياف يې صدراعظم وټاکل شو .

۱۹۹۰

٦ مارچ: شهنواز تني د ډاکټر نجيب الله پر ضد کودتا وکړه .

۲۱ اپريل: فضل الحق خالقيار نوی صدراعظم وټاکل شو او خپله کابينه يې جوړه کړه .

۳ سپتمبر: ډاکټر نجيب الله په پاريس کې د ملګرو ملتونو په کنفرانس کې ګډون وکړ.

۱۹ نومبر: ډاکټر نجيب الله د افغاني اشخاصو سره د خبرو په غرض سويس ته ورسيد.

۱۹۹۱

۲۳ جنوري: پوهاند رباني په خرطوم کې د مجاهدينو سفارت پرانيست.

۳۱ مارچ: خوست د قومندان حقاني په مشرتوب مجاهدينو ونيو.

۲۰ اپريل: د کونړ په اسداباد کې د وهابيانو په مرکزې په يوه چاودنه کې د جميل الرحمان په شمول ډير کسان مړه شول .

سپتمبر: امريکا او شوروي اتحاد فيصله وکړه چې په افغانستان کې پر دواړه خواوو د نوي کال د پيل څخه وسلې بندي کړي .

۱۹۹۲

۱ جنوري: په افغانستان کې د جګړې پر دواړو خواوو د امريکا او شوروي

وسلې بندی شوی .

مارچ: ډاکتر نجیب الله موافقه وکړه چې یوه موقت حکومت ته واک وسپاری .

۱۰ اپریل : د ملګرو ملتونو عمومي منشی اعلان وکړ چې د واک تر سپارلو وړاندی یوه شوری جوړه شی .

۱٤ اپریل: مجاهدینو د بګرام هوایی ډګر ونیو .

۱۵ اپریل : ډاکتر نجیب د قدرت څخه لیری شو او په کابل کې د ملګرو ملتونو په دفتر کې یې پناه واخیستله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخي سندونه

د امیر امان الله خان لومړنۍ وینا

د لوی خدای په نامه چې بخښونکی او مهربان دی

اې د لوړې روحیې ملته او اې زړه وراردو!

تاسې ته د فرمانونو او اطلاعیو له لارې اوړده معلومات او اطلاع درکړل شوې ده چې څه پېښ شول. اوس د خوښۍ خبرونه دا دي چې زموږ د حکومت زړور پوځ په جلال اباد کې د عزت او زړورتوب د احساس څرګندونه وکړه چې ټولې خپلې دندې سرته ورسوي.

د ۱۳۳۷ هـ قمری کال د جمادي اول په پنځمه ویشتمه نیټه د پنجشنبې په ورځ ټول هغو افسران او پوځیان چې زما د شهید پلار خدای بخښلی اعلیحضرت سره یو ځای وو د جلال آباد په تعلیمی میدان کې راټول شول او په سوګند خوړلو یې زما بیعت وکړ. په دې وخت خوشحالي وشوه او د باجه خانې د ږغولو په ترڅ کې د سلامۍ په توګه د توپونو ډزې وشوې، وروسته دوی ټول هغه کسان ونیول او

بندیان یې کړل چې د اعلیحضرت شهید د حفاظت دنده یې پر غاړه وه او د قتل په وخت کې یې په شاهي خوب ځای کې خاصه وظیفه لرله. هغوی وغوښتل چې دې کسانو باید جواب ویلی وای او زما اکا ورته جزا ورکړې وای. هغه بیله کوم مذهبی روایښت او د نړیوالو حقوقو پر خلاف د یوه غاصب په توګه عمل وکړ او ځان یې امیر اعلان کړ ځکه چې هیڅوک نشی کولای چې په غیر قانوني توګه د امارت ادعا وکړي نو زما اکا چې هم هیڅ حق نه درلودی په خپله رضا د امارت څخه استعفی وکړه او زه یې د امیر په توګه وپیژندلم زما د ورونو هریوه سردار عنایت الله خان او حیات الله خان او د شاهي کورنۍ د نورو غړو د بیعت سندونه ماته را رسیدلي دي، د دې سندونو نقل ستاسي د معلوماتو له پاره دا دی وړاندې کوم.

اې د افغانستان با احساسه ملته! راځئ چې د خدای تعالی شکر ادا کړو کوم ذات چې زوال نه لري او د جنتونو او ځمکې خالق دی. زموږ د سوځلی زړه او د اوښکو ډکو سترګو په ترڅ کې یې زموږ حکومت د بربادۍ او ګډوډۍ څخه وژغوره او زموږ اسلامي حکومت ته یې د قوت او آزادۍ نور ځواک ورویاخښه.

لطفاً یوه لحظه هم داسي فکر مه کوئ چې ستاسې پاچا د تاج و تخت په ګټلو کې نا شکري کوي، زه د لوی خدای شکر ګزار یم چې تاسې او زما محبوب هیواد ته یې سوله او سوکالي راوستله او زما مسلمان لوی ملت او افغانستان یې په داسي خطرناک وخت کې د ستونزو او بدبختیو څخه وژغورل او موږ ته یې نوی ژوندرا په برخه کړ.

د افغان حکومت زړه ور پوځه! زه د لوی خدای څخه په زرونو ځله شکر ګزار یم چې ستاسی وژونکې ګولۍ او زړه شیرونکې فولادي برچې چې زموږ د ملت او هیواد د عزت د ساتنې له پاره تیارې وې د لوی خدای په مهربانی زموږ د ځانی

بربادۍ او يو د بل په مقابل کې د استعمال څخه وژغورل شوې. ښه پوه شئ چې د
لوی خدای لويه مهربانی او د هغه د پيغمبر برکت ؤ چې زموږ پر ملت او حکومت را
نازل شو. دا د نه بدليدونکي خالق ازلي رضا وه .د هغه شان دې لوړ وي او ټولې
سختۍ او ظلمونه دې ستاسې د ملت د سر څخه ليرې وي افغانستان دې د دين او
هيواد د دښمنانو د د سيسو څخه په امن وي.

اې وياړلی ملته!

او زړور پوځه!

په داسې حال کې چې زما ملت شاهي تاج زما پر سر ږدي زه تاسې ته په لوړ
آواز اعلان کوم چې زه به تاج و تخت يوازې په دې شرط ومنم چې تاسي زما په
افکارو او نظرياتو کې زما سره مرسته وکړئ. چې په لاندې ډول دي:

۱- افغانستان به داخلی او بهرنۍ ازادي لري او هغه دا چې د حکومتونو ټول
حقوق چې د نړۍ آزاد هيوادونه لري افغانستان بايد هغه ټول ولري.

۲- تاسې بايد په خپل ټول طاقت سره زما سره يو ځای شئ چې زما د پلار د
قتل غچ واخلئ چې ستاسې ټولو روحانی پلار ؤ.

۳- ملت بايد ازاد وي! هغه دا چې پر هيڅ انفرادي کس د بل چا له خوا ظلم
ونشي. خو د محمدي شرعي، د ملکی او پوځي قانون اطاعت چې په ډېر احترام
يې درناوی کيږی، د افغانستان ملت وجيبه ده چې اطاعت يې وکړي او په دې
هکله افغان ملت پوره شهرت لري.

زه به ستاسې تاج تر هغه وخت پورې ونه منم تر څو تاسې دا شرطونه نه وي
منلي. تاسې ټول چې د دې ملت تکړه غړي ياست په ډېره جذبه مو دا شرطونه
ومنل نو زه هم په ډېر درناوي دا ستر تاج پر خپل سر ږدم. او په کلکه اراده د امارت

او امامت د رانه بار ته اوږه ورکوم. زه امیدوار یم چې زما ملت به لوی خدای ته دوعا وکړی چې ماته ځواک راکړي چې ستاسې د سوکالۍ او خیر ښیګنې په لاره کې خدمت وکړم، او تاسې به په مردانګۍ زما سره مرسته وکړئ چې زه خپل افکار او نظریات عملی کړم. ای هیوادوالو همدا اوس زه په هیواد کې د بیګار سیستم لغوه کوم تر دې وروسته په هیچا په زوره کار نشی کیدای چې سړکونه جوړ کړي او یا په عامو ځایونو کې کار وکړي او یاوني پري کړي. د خدای تعالی په مهربانۍ ستاسی حکومت به داسې لارې چارې تر لاس لاندې ونیسي چې هیواد او ملت ته به ګټورې وي او په دې توګه به افغانستان په پرمختللې نړۍ کې نوم وکړي او د نړۍ د پرمختللو قدرتونو په منځ کې به ځای ونیسي.

نور نو زه لوی خدای ته درخواست کوم چې ستاسی مسلمانانو او ټولو انسانانو په خیر ښیګڼه او سوکالي کې مرسته وکړي.

زما د خواهشاتو په پوره کولو کې زه د لوی خدای څخه د رهنمایۍ غوښتنه کوم.

د امیر امان الله لاس لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

پادشاهی فرمان

څرنګه چې دلوی خدای په مهربانۍ او د حضرت محمدصلی الله علیه وسلم د دین په تأیید د دین دمخرب امان الله په خلع کولو چې زموږ او تاسو ټولو هیله وه، بریالی شوم، پر تخت باندې دکښېناستو له پیله مې دده نامشروعې کړنې منع کړې چې تاسو د حضرت سید الانام د دین غیرت لرونکو ته یې په لاندې ډول لیکم:

۱ - سلام چې مسنونه طریقه ده او دخولۍ په اشاره یې اړولی و، دسنت مطابق مې امر ورکړ.

۲ - دستار یې چې د آنحضرت طریقه او سنت دی او دملانځه ادا پرې ښه پرېږي موقوف کړی ؤ، حکم مې ورکړ چې دستار دې بیخي دود وي.

۳ - اسلامي لباس چې پرېښودل شوی ؤ بېرته مې برحال کړ او له کافرانو سره ورته لباس مې منع کړ.

٤ - دستر پرېښودلو حکم یې چې کړی ؤ، بېرته مې مسترد کړ.

۵ - دولي له اجازې پرته مې (له کوره) دښځو او بالغو نجونو راوتل او د مستوراتو ښوونځي موقوف کړل.

۶- د ږيرې او برېتو خرېيل مې موقوف کړل.

۷- انګريزي، فسرانوي او جرمني ښوونځي مې موقوف کړل.

۸- ځوني يې چې له هېوادنه بهر لېږلي وې ځرنګه چې د ملت بې ناموسي وه، روامې ونه بلل، هغوی مې بېرته راوغوښتې نورمې بهرته لېږل بيخی منع کړل.

۹- هغه ځه مې چې له ديني ملاحظو پرته يې د دوې ورځنۍ دنيا له پاره هڅه کوله او له هغه نه ديني زيان پېښېده، منع کړل.

۱۰- د علم او علماؤ سپکاوی يې کاوه خو د هغه برخلاف احترام يې شرعاً واجب دی.

۱۱- هغه بې اتفاقی يې چې د مذهب په پرېښودلو او د خپلې عقيدې د خرابۍ له امله په اسلام کښې اچولې وه، لرې مې کړه نو ځکه مې ټوله رويه د حنفی مذهب له مخې کړه.

۱۲- حساب، هندسه او انګريزی يې چې رواج کړي وو موقوف مې کړل.

۱۳- قمري کال يې چې په شمسي اړولی ؤ، موقوف مې کړ.

۱۴- د جمعې ورځ يې چې په پنجشنبې اړولې وه، ترک مې کړه.

۱۵- د بيت المال حقوق يې د خپلو نفساني غوښتنو له مخې لګولی او د جوماتونو د ملا او مؤذن لګښتونه يې قطع کړي وو، بېرته مې جاري کړل.

۱۶- د امر معروف او نهي عن المنکر مخه يې چې نيولې وه، بېرته مې رواج کړه.

۱۷- مجددی حضرات يې چې د مسلمانانو پيشوايان دي، بنديان کړي وو، بېرته مې راخلاص کړل چې ديني لارښوونې وکړي.

۱۸- شراب خوري يې چې رواج کړې وه، بيخي مې بنده کړه.

۱۹ - دجنوبي ملا عبدالله خان مرحوم يې چې د دين د سربښندنې په لاره کښې وژلی ؤ ، امر مې ورکړ چې مرقديې سم او ودان کړای شي.

پورتنی ۱۹ فقرې مې تاسو ته ورسولې چې خبر اوسئ او پرپورتنيو فقرو سربېره د دی نورو فقرو مراعات له خلکو نه غواړم:

۱ - دهغو تېولو باقياتو بخښل چې د ۱۳٤۷ کال تر پايه پورې د ماليې په بڼه پر رعيت او ملکانو باندې پاتې وي.

۲ - عسکري ملازمت په خپله خوښه دی چې د مياشتې به شل روپۍ معاش ، څلور منه غله او د کال دوه جوړه دريشۍ او يو جوړه بوټ ورکول کېږي.

۳ - د اضافي ماليو لکه د طرقي ، سرک پلي او نورو تېولو بخښل.

دا تېول له شرعي خلاف تکليفونه مې منع کړل ، حقه اسلامي ماليه مې چې شارع حکم ورکړی منظوره کړه او دخپل رعيت د حال په هوسايي کښې لکه څنګه چې ښايي کوښښ مې کړی او کوم يې او تېول هېوادنۍ اجراآت مې دروښانه شرعي له جواز سره سم کړی او سموم يې. له تاسو نه هيله لرم چې دخپلو قومونو بيعتونه واخلئ ، له مخورو ، سپين ږيرو ، ساداتو ، علماؤ ، خوانينو او ملکانو سره زما لوړ حضورته راحاضر شئ چې علماؤ او ساداتو ته ښه مکافاتونه ورکړل شي او زما حضور له تاسو نه خوښ شي. او هم مې د ساداتو او خوانينو وظيفه او مستمري دامير شهيد د سلطنت د بست له مخې منظوره کړه.

مهر

(امير حبيب الله خادم دين رسول الله)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اعلام او د جمهور رئیس محمد داؤد خان وینا

د ۱۳۵۲ د چنګاښ ۲۶

بسم الله الرحمن الرحیم

ګرانو خویندو او ورونو، سلام!

خپل وطن ته په خدمت کښې د بیلو بیلو مسئولیتونو د یوې مودې په اوږدو کښې همیشه د یوه هدف په لټه کې وم چې د افغانستان د خلکو په تیره بیا د محرومو طبقو او زمونږ د مملکت د زلمی نسل د پاره یو مثبت او واقعي محیط مادي او معنوي وده مینځ ته راشي او په هغه کې زمونږ د وطن ټول وګړي بې له توپیر او امتیاز نه د خپل وطن د آبادۍ او سرلوړۍ په لاره کې برخه واخلي او مسئولیت احساس کړي. وختونه تېر شول او زیات کوښښ وشو هغه عوامل چې په بیلو بیلو شکلونو سره د تجربوله مخې د غسې هدف ته د رسېدو خنډ کېدل ورو ورو له مینځ نه یوسو او په تېره بیا په مملکت کې د اعتبار وړ امنیت ټینګ کړو چې

اقتصادي او اجتماعي مثبت تحول ته په سالم ډول اجازه ورکړي، زلمي نسل ته د مسئووليت احساس روښانه کړي. او د خرافي او ارتجاعي نشو و نما مخه ونيسي د د غومر حلوله تېرېدونه وروسته بل علت مونه ليدو چې زمونږ په وطن کې د غه مقصد ته د رسېدو له پاره نوي پانه وانوړي. ما د خپل وطن د راتلونکې نيکمرغي له پاره د يوې واقعي او معقولې ديموکراسۍ د ټينګېدونه پرته چې اساس يې د افغانستان د اولس اکثريت ته په خدمت کې ټينګ وي بله لاره نه درلوده او نه يې لرم ،دبنده په نظر د يو د غسې اجتماعي حالت اصلي بنسټ د خلکو د حقوقو پوره تأمين او د ملي حاکميت په اصل باندې پوره اعتراف دی چې نه بايد په دغو دوو اصلو کې ښکاره يا پټ کوم خلل وارد شي.

دامقدسه هيله وه چې زه يې مجبور کړم لس کاله د مخه ما او زما ملګرو د شاه حضور ته خپل وروستۍ پيشنهاد وړاندې او د افغانستان د ملت د خير او نيکمرغۍ د پاره د هغه د تطبيق هيله وکړو، هغه مقدسه هيله ولې د مملکت د د غسې بی سرو ساماني سبب شوه ؟ او ولې هغه ضعيف النفس ملګري له اصلي مقصدنه واوړېدل او غلطه او خطا لاره يې تعقيب کړه.

داستان دی ډېر اوږد چې تفصيل يې په د غه لنډ وخت کې ګنجايش نه لري او په مساعد وخت کی به د ګرانو وطنوالو د خبرتيا د پاره وړاندې شي.

په هر صورت نتيجه دا شوه چه نور هغه پخوانی اميدونه او هغه ښی هيلی په يوه داسی ديموکراسۍ بدلې شی چې له لومړي سرنه د هغی بنسټ په شخصي او طبقاتي عقدو او ګټو، په تقلب او دسيسو، په دروغو او ريا او دخلکو په غولولو باندې ولاړ وي خو د دغو تېولو تبليغاتو په همدې لسو کلو کی ونشو کړای هغه ترخه حقايق چې د اقتصادي حالت د مطلقي ورشکستګی او د مملکت د اداري،

اجتماعي او سياسي حالت دانحطاطونو څخه عبارت دي دافغانستان دملت او د خارجي نړۍ لـه سـتـرگـونه پټ کـاندې، لنډه داچې ديموکـراسي يعني دخلکو حکومت په يوانرشيزم او دمشروطه سلطنت رژيم په يو مطلق العناني رژيم بدل شو او ددغو قدرتونو هر يو، دبل غـاړې او دخلکو غـاړې ته وررولويد او تفرقـه واچوه او حکمراني وکړه فورمولونو يې په ټول مملکت کې اوربل کړ ترڅو چې وکړای شي ددغه ملوثه او ناوړه اوله بدبختي، فقر او فلاکت نه ډکې فضا په سيوري کې خپل شوم مادي او ممکن سياسي مقصدونه حاصل کړي.

دمملکت په هر گوټ کې وطن پالونکي چې وو دخپل وطن دغو سختو او ناوړو حالاتو ته په ډيرې خواشينۍ او غمجنۍ سره کتل او دخپل وطن داحوال څارنه يې کوله په تيره بيا اردو دغه درد تر ټولو زيات احساساوه او په دغه اميد چې نن او سبا به دغه فاسده او ويجاړه دستگاه په پای کی دملت له بدمرغه حالت نه خبر او دخپلی اصلاح لپاره به زيار وباسی زيات صبر او حوصله يې وکړه خو نتيجې ثابته کړه چې دغه اميدونه بيخي بيځايه وو او د دولت رژيم او دستگاه دومره فاسده شوه چه نورنو دهغه داصلاح لپاره اميد او انتظار پاتې نشو همدا وجه وه چې ټولو وطن پالونکو په تيره بيا دافغانستان وطن پرسته اردو تصميم ونيو چې نور دغه فاسد نظام پای ته ورسوی او وطن ددغی بدبختۍ نه خلاص کاندې.

گرانو وطنوالو!

بايد تاسو ته خبر در کړم چې نور دغه نظام له منځه لاړ او هغه نوي نظام چې دجمهوريت دنظام نه عبارت دی او داسلام دحقيقي روحيې سره موافق دی دهغه ځای ونيو زما ملگري او زه د زړه له کومي تاسو ته دگران افغانستان ددغه لوړي جمهوريت مبارکي وايم او هغه دافغانستان او دافغانستان دملت دسر لوړۍ او

نیکمرغی د پاره غواړو.

د افغانستان فدا کاره اردو، هر چېری او د مملکت په هر گوټ کې چې یاست د دغه بري په مناسبت تاسو ټولو ته تبریک وایم یقین لرم چې خپلو وظیفو ته به چې د افغانستان د ملي حاکمیت د ساتنې او د امنیت له تأمین نه عبارت دي همدا شان متوجه اوسئ.

نوي نظام طبعاً د ځان سره بنیادي ریفورمونه لري چې تفصیل یی په دغه لنډ وخت کې امکان نه لري او په راتلونکي نژدې وخت کې به د گرانو وطنوالو د خبرتیا د پاره وړاندې شي.

د افغانستان باندنی سیاست به د بیطرفی، په پوځي ډلو ټپلو کې د برخې نه اخیستو او په خپله د افغانستان د خلکو په آزاد قضاوت ولاړ وي.

د افغانستان بین المللی سیاست زمونږ د خلکو د مادي او معنوي ژوندانه د پاره د هېواد د ملي هیلو په اساس طرحه شویدی.

زمونږ له ملي کوښښ او هیلو څخه په ډاگه څرگندیږي چه زمونږ د هیلو تر سره کیدل تر ټولو زیات د نړی سولې ته اړدي. هېڅ یو هېواد د نړی د سولې له رڼا نه پرته نشي کولی چې په خپلو ملي هیلو کې بریالی شي.

څنگه چې مونږ له هر چانه زیات ځان د خپل هیواد د پرمختیا په لاره کی زیار ته اړ بولو تر هر چا زیات د نړی سوله او سلامت غواړو نو همدا وجه ده چې د افغانستان د سیاست لومړی ستنه د سولې غوښتنه او د نړی له ټولو خلکو او ملتونو سره دوستي کول دی.

پدغه هیله کښی له مونږ سره د هېڅ یوه هېواد یا اولس که کوچنی وي که لوی، لیرې وي که نژدی هېڅ ډول توپیر نشته. دغه مستقله اراده د افغانستان د خلکو له هیلو څخه سرچینه اخلی. هغه عنصر چې د افغانستان عنعنوي بېطرفه سیاست ته

امتیاز ورکوي دهغه څرګند صراحت او صمیمیت دی چې دافغانستان دملي ارادې دخپلواکۍ نمایندګي کوي.

پدې اساس له متحابه دولتونو سره دافغانستان ددوستۍ روابطو خپله تزلزل نه منونکې ستنه ټینګه ساتلې ده او دهغو په زیاته پراختیا کې به دډیپلوماسۍ، شخصي تماسونو او بین المللي همکارۍ دمینځ ته راتلو او جلبو لو له لارې زیار وویستل شي او زمونږ هیله داده چې له هغه نه مثبتې او عملي نتیجې واخیستلې شي.

دغه نظام دملګرو ملتو دمنشور اساسات چې مقصد یې دبشري نړۍ نېکمرغي او آرامي ده ملحوظ او محترم ګڼي.

له پاکستان سره زمونږ په روابطو کې چې یوازنۍ هېواد دی چه دپښتونستان دقضیې په باب له هغه سره سیاسي اختلاف لرو او تر اوسه پورې دهغه په حل نه یو بریالي شوي، دپښتونستان دقضیې دحل دلارې دپیدا کولو دپاره به زمونږ دائمي کوښښ دوام وکړي.

په پای کې یو ځل بیا له دغه ستر ملي برې نه خپلو ګرانو وطنوالو ته مبارکي وایم او له ټولو وطن پالونکو په تېره بیا دافغانستان له فدا کاره اردو نه چې له هېڅ ډول خالصانه سعې او کوښښ نه یې ځان نه دی سپمولی دزړه له کومي تشکر کوم او خپل امتنان وړاندې کوم.

څرنګه چې زمونږ سعې او کوښښ نشي کولی دانجام نقطه ولري دهېواد دټولو افرادو په تېره بیا دزلمی طبقې دهمکارۍ دوام زمونږ دټولو دزړه له کومي هیلی دي او دهغو په لاس ته راوړلو پوره امید لرو.

ژوند دې وي افغانستان

تل دې وي جمهوریت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان او روس ترمنځ تړون

(نیټه د ۱۹۲۱ دفبروری ۲۸، د ۱۲۹۹ د کب له نهم سره سم)

دافغانستان او روس ترمنځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت او دافغانستان دحقیقی استقلال د ساتنی له پاره، دافغانستان لوړ دولت له یوی خوا او دروسیې سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوري دولت له بلې خوا د دې تړون کول و ټاکل او د دې مطلب د ترلاسه کولو له پاره یې خپل واکمن وکیلان په لاندې ډول و ټاکل:

دافغانستان د لوړ دولت له خوا:

محمد ولي خان

میرزا محمد خان

غلام صدیق خان

او د روسیې د سوسیالستی فیدراتیف شوروي جمهوري دولت له خوا:

ګیورکي واسیلوویچ چیچرین

او میخائیلوویچ قاراخان

نومـوړو وکیـلانو یوبل ته دخپلو وکـالت نامـو تر وړاندې کـولو او له دواړو خواؤنه دې ټکي په تصدیق کولو سره چې دا وکالت نامې د ترتیب له مخې سمې او په قاعده برابرې لیکلې شوې دي، لاندینی فقری یې په اتفاق سره ومنلې.

لومړۍ فقره:

لوړ تړون کوونکي اړخونه یو دبل استقلال مني او ژمنه کوي چې دهغو درناوی به کوي او تر خپل مینځ به روغ سیاسي اړیکی ټینګوي.

دوهمه فقره:

لوړ تړون کـوونکي اړخـونه ژمنه کـوي چې له دریمګړی دولت سره به داسې نظامي یا سیاسي تړون چې یوه تړون کوونکي اړخ ته زیان رسوي، نه کوي.

دریمه فقره:

د دواړو تړون کـوونکو اړخونو سفـارتونه او قـونسلګری له نړیوال دو دسره سم سره برابر او متبادل سیاسي امتیازات لري.

لومړي څرګندونه: په دې ډله کښې:

الف- د دولت بیرغ ځړولو حق.

ب- دسفارتونو او قونسلګریو دفهرست شویو غړیو مصؤونیت.

د- په تلیفون، بی سیم، تلګراف او سیم لرونکي تلګراف دسیاسی نمایندګانو له حقوقو سره سم دخبرو کولو حق.

هـ- د دواړو تړون کوونکو اړخونو دسفارتونو او قونسلګریو ودانی تر هیواد

بهر امتیاز لري خو د هغو کسانو له پاره چې محلي حکومتونه يې رسماً د خپل مملکت پر قوانينو باندې تيری کوونکي وګڼي ، د پناه او تېښتې ځای نشي کېدلای.

دوهمه څرګندونه:

د دواړو تړون کوونکو اړخونو سفارتونه په متبادل ډول د نظامي آتشه لرونکي دي.

ځلورمه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه دافغانستان په خاوره کښې د روسيې د سوسياليستي فدراتيف شوروي جمهوريت د پنځو قونسلګريو او د روسيې په خاوره کښې دافغانستان د اوو قونسلګريو چې پنځه قونسلګرۍ به يې د روسيې په منځنۍ آسيا کښې وي له پرانستلو سره دوه اړخيزه موافقه کوي.

څرګندونه: په يادوشويو قونسلګريو سره بېره د روس د دولت او د افغانتسان د دولت له خوا په راتلونکی کښې په هر ځانګړی ځای کښې د قونسلګريو پرانستل او ځای ټاکل د دواړو تړون کوونکو اړخونو ترمنځ د ځانګړې موافقې له مخې کېږي.

پنځمه فقره:

د روسيې قونسلګرۍ د هرات ، مزار شريف ، کندهار ، غزنی او ميمنی په ښارونو کښې پرانستلې کيږي او دافغانستان د لوړ دولت جنرال قونسلګري په تاشکند او قونسلګرۍ په پترو ګراد ، قازان ، خوقند ، ثمرقند ، مرو او کراسناو

د سک کښې جوړېږي.

څرګندونه: په روسیه کښې د افغانستان د قونسلګریو او په افغانستان کښې د روسیې د قونسلګریو د پرانیستلو حقیقي وخت د ځانګړې موافقې له مخې ټاکل کېږي.

شپږمه فقره:

روسیه مني چې افغانستان که هر څومره مالونه له روسیې نه واخلي یا یې له بهرنه رانیسي د روسیې له خاورې نه یې د آزاد او بې محصول ترانزیت په ډول تېرولای شي.

اوومه فقره:

دواړه تړون کوونکي اړخونه د شرقي ملتونو آزادي د خپلواکۍ او دهغوی د هر ملت له غوښتنې سره سم مني.

اتمه فقره:

ددې تړون د اوومې فقرې د اثبات له پاره دواړه تړون کوونکي اړخونه د بخارا او خیوې د دولتونو حقیقي خپلواکي او استقلال د هر ډول حکومت په درلودلو سره یې چې غواړي او د دوی د ملتونو له خوښې سره سم وي، مني.

نهمه فقره:

د روسیې د سوسیالستي فدراتیف شوروي جمهوریت د هغې ژمنې د ترسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو له پاره چې د روسیې د رئیس جناب لینن له خوا د افغانستان وزیر مختار ته ورکړل شوې ده، قبلوي چې په پوله پرتې هغه ځمکې چې په تیره پېړۍ کښې له افغانستان سره تړلې وې بېرته افغانستان ته وسپاري. په دې شرط چې د عدل او انصاف مراتب او د هغې ځای د خلکو غوښتنې پرځای شي. د هغه ځای د دایمي اوسېدونکو د رضا څرگندول او د رایو معلومول د دواړو هیوادونو ترمنځ د ځانگړې موافقې له مخې د دواړو خواؤ د وکیلانو په وسیله ترسره کېږي.

لسمه فقره:

د دواړو تړون کوونکو لوړو اړخونو ترمنځ د دوستانه اړیکو د پیاوړتیا له پاره د روسیې د سوسیالیستي فدراتیف شوروي جمهوریت حکومت منی چې د افغانستان له دولت سره نغده او نوره مادي مرسته وکړي.

یوولسمه فقره:

دا تړون په فارسي او روسي ژبو ولیکل شو او دواړه متنونه مساوي ارزښت لري.

دوولسمه فقره:

دا تړون د دواړو اړخونو د حکومتونو تر قبولۍ وروسته قانوني بڼه تر لاسه کوي او تصدیق لیکونه یې په کابل کښې تبادله کېږي او د دې مطلب د ثابتولو له پاره د دواړو خواوو واکمنو وکیلانو دا تړون لاسلیک کړ او خپل مهرونه یې پرې ولگول.

په مسکو کې د نولس سوه یوویشتم کال د فرورۍ د میاشتې په ۲۸ نیټه چې د

۱۲۹۹ هجری شمی کال د کب له لسمی نیټې سره سمه ده، ولیکل شو.

محمد ولی، مختار وزیر
میرزا محمد خان
غلام صدیق خان

گ، و. چیچرن
ل.م. قارا خان

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبرتانيې او افغانستان ترمنځ د دوستۍ معاهده

سريزه:

دبرتانيې حکومت او دافغانستان حکومت په خپل منځ کې دګاونډيتوب داړيکو دقايمولو په نظر کې نيولو پر لاندې ليکل شوو مادو موافقه کړې ده او په دې مقصد لاندې لاس ليک شوى او ورباندى دواړو خواوو مهر لګولى او په مناسب وخت کى به عملي شي.

۱. دبرتانيې او افغانستان حکومتونه په ګډه د دواړو هيوادونو داخلي او بهرنۍ آزادي تصديقوي او درناوى يې کوي.

۲. دواړې لوړ رتبه خواوى په ګډه دهند او افغانستان سرحدونه مني چې د راولپنډۍ په معاهده کې په پنځمه ماده کى منل شوي دي چې د ۱۹۱۹ کال داګست پر اتمه وربان‌دى موافقه وشوه. او همدا ډول هغه سرحد چې دخيبر په لويديځ کې دبرتانوى کميسيون لخوا داګست او سپتمبر په مياشتو کى د پورتنۍ مادې په تعقيب وکنبل شو او په نقشه کې چې دهمدې معاهدې سره يوځاى ده په تورو ټکو سره ښوول شوى دى او دليکى بيا برابرولو ته ضرورت لري چې په لومړۍ ضميمه کى راغلى دى او ورباندې موافقه شوې ده چې د تورخم نومي ځاى

دافغانستان په سرحد کې راوستل شي. همدا ډول دکابل سیند دشلمان خولې بند او پلوسې دافغانستان په سرحد کې راوستل شي چې په ذکر شوې نقشه کې دسروټکو په لیکه ښودل شوي دي. دبرتانیې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان حکومت کولای شي چې په معینه اندازه اوبه په یوه نل کې چې دبرتانیې حکومت به یې ورته ورکړي دلنډۍ کوتل څخه تورخم ته دافغانانو دضرورت له پاره وغزوي او دافغانستان حکومت موافقه کوي چې برتانوي افسران او قبایل چې دسرحد په برتانوي لور کې اوشي بیله اجازې او خنډونو کولای شي چې دکابل دسیند څخه دکښتۍ چلولو کار واخلي او دبرتانیې اتباع کولای شي چې د ذکر شوی سند ددې برخې څخه داوبو لګولو ټول روان موجوده حقوق ولري.

۳. دبرتانیې حکومت موافقه کوی چې دافغانستان دجلالتمآب امیر، وزیرمختار دلندن په شاهي دربار کې، دټولو نورو قدرتونو داستازو په څېر ومني او په لندن کې دافغانستان دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکړي.

دافغانستان حکومت همدا شان موافقه کوی چې په کابل کې دبرتانیې دپاچا او هند دامپراطور وزیرمختار ومنی او په کابل کې دبرتانیې دسفارت جوړیدلو ته اجازه ورکی.

دواړې خواوې به حق ولری چې په خپلو سفارتونو کی نظامی آتشه مقرر کړي.

٤. دافغانستان حکومت موافقه کوي چې په کندهار او جلال آباد کې دبرتانیې قونسلګرۍ جوړې شی او دبرتانیې حکومت دهند دحکومت په مرکز کی دافغانستان جنرال قونسلګرۍ او په کلکته، کراچۍ او بمبیی کې د ددرو قونسلګریو جوړیدلو ته اجازه ورکړي. هر وخت چې دافغانستان حکومت وغواړي

چې دهند نه پرته دبرتانيې په نورو ځمکو کې دقونسلګرۍ افسران مقرر کړي جلا موافقه به ددې ډول مقرريو له پاره که چيرې دبرتانيې حکومت يې تائيد کړي، وکړل شي.

۵. لوړ تړون کوونکي اړخونه په خپلو هيوادونو کې يو دبل داستازو تحفظ کوي او ورسره احترامانه چلند کوي چې ورکې به وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان شامل وي. دواړې خواوې موافقه کوي چې پورتني استازي دخپلو دندو تر سره کولو تابع وي. ددې دندو مواد به ددې لوزنامې په دوهمه ضميمه کې ښوول کيږي. دبرتانيې حکومت نوره موافقه کوي چې دافغانستان وزير مختار، قونسل جنرال او قونسلان په هغو حدودو کې چې ورته داوسيدلو يا کار اجازه ورکړل شوې ده دپورتنۍ ضميمې مطابق دټولو هغو حقوقو او امتيازاتو څخه او يا چې وروسته منظور يږي دنورو هيوادونو او حکومتونو دوزير مختارانو، قونسل جنرالانو او قونسلانو په شان چيرې چې مقيم دي برخورداره دي. دافغانستان حکومت همدا ډول موافقه کوي چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان دخپلې هستوګنې او کار په سيمه کې دضميمې دموادو مطابق هم هغسې حقوق او امتيازات لري او يا وروسته منظور شي دنورو هيوادونو او حکومتونو دوزيرمختارانو او قونسلانو په شان چيرې چې دبرتانيې وزير مختار او قونسلان ځای پرځای دي استفاده کولای شي.

څنګه چې دبرتانيې او افغانستان دحکومتونو په ګټه ده چې افغانستان يو قوي او ودان هيواد وي نو دبرتانيې حکومت موافقه کوي چې هر ډول مواد چې دافغانستان دخير ښېګنې او قوي کيدلو له پاره په کار وي، لکه دفابريکو ماشينونه، انجنونه او دټيلګراف او ټيلفون مواد افغانستان کولای شي په برتانوي

قلمرو او یا دنړۍ په نورو هیوادونو کې واخلي او په عادي توګه يې دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه بیله کومو ستونزو افغانستان ته وارد کړي. همدا ډول دافغانستان حکومت موافقه کوي چې هر ډول مالونه، دکومو صادرول چې دافغانستان دداخلي قانون خلاف نه وي او دافغانستان دحکومت په انده دافغانستان تر کورني ضرورت ډېر وي او ورته دبرتانیې حکومت ضرورت ولري رانیولای شي او دافغانستان دحکومت داجازې سره سم هند ته صادریدلای شي. د وسلو او ګوله باروتو په هکله دبرتانیې حکومت موافقه لري چې دا یقیني شي چې دافغانستان دحکومت نیت دوستانه دی او سمدستي هند ته خطره نشته چې دا ډول وسلې افغانستان وارد ې کړي، نو بیله کومو خنډونو به ورته د واردولو اجازه ورکړل شي. په هر حال که تردې وروسته دوسلو دوړلو راوړلو په هکله دنړۍ دلویو قدرتونو لخوا کنوانسیون تصویب شي او تراجرا لاندی ونیول سشي نو دافغانستان دحکومت لخوا دوسلو دواردولو حق به ددې کنوانسیون تابع وي او دافغانستان حکومت وړاندې باید دوسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون لاس لیک کړی وي او دا ډول واردات به تنها ددې کنوانسیون دمادو مطابق کیدلای شي. که چیری د وسلو دوړلو راوړلو کنوانسیون تصویب نه شي او یا پای ته ورسیږي، دافغانستان حکومت له پورتني تضمین سره سم وخت په وخت افغانستان ته وشیلی څنګه چې وړاندې ذکر شول دبرتانیې او برتانوي هند دبندرونو څخه واردولای شي.

۷. دبرتانوی هند په بندرونو کی به دشپږمې مادې په اساس پر هغو مالونو چې دافغانستان په نماینده ګی سمدستي افغانستان ته وړل کیږي ګمرکي محصول نه لګول کیږي. ددې مالونو سره باید داسی یو تصدیق وي چې دافغانستان حکومت

يا يې استازي لاس ليک کړی وي چې د دواړو حکومتونو لخوا وربانديې وخت په وخت فيصله کيږي. دا سندونه بايد د واردولو په وخت کې په بندر کې د گمرکونو لوی افسر ته وښوول شي چې ورکې واضح وي چې دا مالونه دافغانستان د حکومت مال دی او دهغوی دامر له مخې افغانستان ته وړل کيږي. په دې اسنادو کې بايد واضح شوی وي چې دا مالونه څه شی دی؟ څومره دی؟ او قيمت يې څومره دی؟ چې ورکې د محصول د معافی غوښتنه کيږی. دوهم دا چې دامالونه په افغانستان کې دعمومي خيرښېگنې له پاره دي او دا مالونه د دولتي انحصار او دولتي سوداگرۍ له پاره نه دي. دريم دا مالونه بايد په څرگنده سره وپيژندل شي چې دهند دلاري په مهر لاک شوي دي ول يوړل شي او دهند په خاوره کې بايد خلاص نشي اوونه ويشل شي.

دبرتانيې حکومت همدا ډول موافقه کوي چې دبرتانوي بندرونو دلاری ټولو مالونوته اجازه ورکوي چې افغانستان ته دوړلو له پاره هندوستان ته وارد شي او دهغو لارو څخه يوړل شي چې د دواړو حکومتونو ترمينځ وربانديې موافقه وشي او ددې مالونو گمرکي محصول به دصادرولو په ځای کې په پوره ډول بيا تاديه سی، په دې شرط چې دامالونه په مهرولاک توگه دهندوستان څخه ووزی او دهندوستان څخه تروتلو وړاندې خلاص نه شي او ونه ويشل شي. همدا ډول دبرتانيې حکومت اوس نيت نه لري چې پر مالونو او څارويو چې دافغانستان وي دمځکې او سندونو دلارې هند ته وارد شي او يا دنړۍ نورو هيوادونو ته دهند دلارې يوړل شي کوم چې دقانون په اساس منع نه وي، گمرکي محصول نه لگوي. که چيرې دبرتانيې حکومت په راتلونکي وخت کې فيصله وکی چې پر مالونو او څارويو چې هند ته دوچې يا سيندونو دلارې دگاونډيو هيوادونو څخه وارديږي محصول ولگوي که

ضروري وي نو دافغانستان پر وارداتو به هم محصول ولګوي. ولې په داسې حالت کې به دا محصول دنورو ګاونډيو هيوادونو څخه لوړ نه وي. دا ماده به دخيبر د محصول يا دهند دنورو ښارونو چې ورکې بيا محصول لګول کيږي مخه ونه نيسي خو دخيبر موجوده محصول به لوړ نه وي.

٨. دبرتانيې حکومت موافقه کوي چې دافغانستان دحکومت دسوداګرۍ نمايندګۍ په پېښور، کوټه او پاراچنار کې جوړې شي خو په دې شرط چې ددې نماينده ګيو کارکوونکي او ملکيت دبرتانيې دقانون او حکمونو تر عمليا تو لاندې وي او دبرتانيې دعدالت په ساحه کې داخل وي. دبرتانيې حکومت به هغوی ته دخاص امتياز موقف ورنه کړي.

٩. دسوداګرۍ مالونه به چې داوومې مادې په اساس د يورپ او نورو هيوادونو څخه افغانستان ته وارديږي دجمرود، کورمي او چمن داورګاډو په ستيشن کې پرانيستل شي او بيا به د حيواناتو دتوان په اندازه بارونه ترې جوړيږي دا کار به دګمرکي محصولاتو سبب نه کيږي، ددې معاملې په هکله به دسوداګرۍ استازي چې په دوولسمه ماده کې يې ذکر شوی دی خبری وکړي.

١٠. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د دواړو هيوادونو تر منځ هر ډول پوستي اسانتياوې برابرې کړي په دې شرط چې دواړه هيوادونه به نشي کولای چې يو دبل په خاوره کې پوسته خانې جوړې کړي. ددې مادې دعملي کولو له پاره به دپوستي بېل کنوانسيون جوړ شي او دتياری له پاره به دافغانستان حکومت يو شمير ماموران وټاکي او دبرتانوي افسرانو سره به وګوري او ورسره به سلا مشوره وکړي.

١١. دواړو لوړ رتبه خواوو په ګډه يو دبل پر ښه نيت قناعت کړی په خاصه بيا

د هغو قبايلو په هکله چې د هرې خوا سرحدونو ته نژدې اوشي او تر دې وروسته لوز کوي چې د مهمو فوځي عملياتو په وخت کې ورته خبر ورکړي. دا ډول عمليات به په هغو سيمو کې کيږي چې د دوی د تأثير علاقه وي چې په سرحدي قبايلو کې نظم راولي.

۱۲. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې ډلې موافقه کوي چې د افغانستان دحکومت او د برتانيې دحکومت استازی به انتخابيږي چې د سوداګرۍ دکنوانسيون د پای ته رسيدلو خبرې وکړي. کنوانسيون به لومړی د هغو چارو له پاره وي چې په نهمه ماده کې خبرې شوی دي. هغوی به د سوداګرۍ د چارو ترتيب ونيشي چې اوس په دې لوز نامه کې وړاندې خبرې نه دي شوې او داسې ښکاري چې د دواړو حکومتونو له پاره به ګټورې وي. د سوداګرۍ اړيکې به د دواړو حکومتونو تر مينځ تر هغه وخته جاري وي تر څو د سوداګرۍ کنوانسيون چې پورته يې خبرې وشوې، عملي شي.

۱۳. دواړې لوړ رتبه تړون کوونکې خواوې موافقه کوي چې لومړۍ او دوهمه ضميمه چې د دې تړون سره يوځای ده بايد همداسې د عملي کولو قوت ولري چې د دې لوزنامې د موادو په شان به وي.

۱٤. د دې لوزنامې محتوا به تر لاس ليک وروسته عملي شي او د همدې تاريخ څخه به درې کاله اعتبار ولري. که چيرې دواړو لوړ رتبه د تړون خواؤ د تړون ترختميدلو دوولس مياشتې وړاندې دفسخه کيدلو نيت وکړ نو دا به د هغې ورځې څخه چې يوه لوړ رتبه خوا دا تړون فسخه کړي د يو کال تر پوره کيدلو پورې عملي پاته شي. دا لوزنامه به د دواړو هيئتونو تر لاس ليک وروسته عملي شي او د تړون دواړه لاس ليک شوي نقلونه به په کابل کې په دوه نيمو مياشتو کې تر لاس ليک

وروسته تبادله شی.

هنری آرسی ډابز
په کابل کی دبرتانوی
هیئت مشر او دبرتانیې
فوق العاده استازی

دمحمود طرزي لاس لیک
دافغانی هیئت مشر
دسه شنبې ورځ د ۱۳۰۰ هجری شمسی کال
دعقرب ۳۰ نیته
(د ۱۹۲۱ میلادی کال دنومبر ۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوانین:

دافغانستان دلوړ دولت اساسي نظامنامه

(۱۳۰۱ هـ ش - ۱۹۲۳م)

دافغانستان دلوړ دولت اساسي نظامنامه اساساً په ۱۳۰۱ کال په پښتو ژبه جوړه شوی وه چی ددری متن په باب کی دا ټکی یاد شوی هم دی خو پښتو متن یې له دې کبله چی دهغه وخت پښتو نثر روان نه ؤ ګډوډی درلودې له دې کبله دامتن له دری ژباړې نه بیرته په پښتو واړول شو.

۱- دافغانستان لوړ دولت په بشپړه خپلواکۍ سره دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو واک لري، دهېواد ټولې سیمې او برخې دیوه واحد وجود په توګه دملوکانه اداري تر او امرو لاندې تشکیلېږی او په هېڅ راز دهېواد په برخو کښې بېلوالی نه کېږی.

۲- دافغانستان دین داسلام

مقدس دين او رسمي او عمومي مذهب يې حنفي مذهب دی. نور اديان لکه اهل هنود او يهود چې دلته دي د جزيې په ورکولو او دبېلوونکې نخښې په درلودلو سره تابع دي او په دې شرط چې عامه هوسايي او امن اخلال نه کړي تر امن لاندې هم نيول کېږي.

۳ - دافغانستان دهېواد پايتخت د کابل ښار دی او دافغانستان دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې مساوي دي چې د کابل ښار ښاريان دافغاني خاورې او هېواد پر نورو ښارونو، کليو او سيمو هېڅ امتياز نه لري.

۴ - د اعليحضرت همايوني دهغو لويو او فوق العاده خدمتونو له کبله چې دافغاني ملت دپرمختګ، لوړوالي او خپلواکۍ په لاره کښې يې کړي دافغانستان نجيب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان واکمني به د افغانانو ددې ترقي غوښتونکي پاچا اولاد ته داولاديت داصولو له مخې چې داعليحضرت او خلکو له خوا به خوښېږي، وړلېږدي او ملوکانه ذات به دسلطنت پر تخت دکښيناستو پروخت داشرافو او خلکو په وړاندې ژمنه کوي چې له شريفې شرعې او ددې اساسي نظامنامې له حکمونو سره سم به دحکومت چارې اجرا کوي، دافغانستان خپلواکي به ساتي او دخپل هېواد او ملت له پاره به له صداقت څخه کار اخلي.

۵ - دپادشاه لوړ ذات داسلام دروښانه دين خدمتګار او ساتندوی او دافغانستان دټولو اوسېدونکو واکمن او پاچا دی.

۶ - دهېواد چارې د دولت دوزيرانو په وسيله (چې دپاچا په ټاکنه او خوښونه کېږي) اداره کېږي او هر يو وزير دخپلو ورسپارل شوو چارو مسؤول ګڼل کېږي نوله دې امله همايوني ذات غير مسؤول دی.

٧- په خطبو کښې د پاچا نوم اخيستل او سکه د پاچا په نامه وهل کېږي. د ځانګړو قوانينو له مخې درتبو او منصبونو ټاکل، د نښانو نوورکول، د صدر اعظم او د وزيرانو د هيأت د نورو غړو ټاکل او د هغوی بدلول او عزلول، د عمومي نظامنانو ښکلول او اجرا اعلانول، د شرعي او نظامي احکامو اجرا کول، د عسکري ځواکونو عمومي قومانده لرل، د جګړې او سولې اعلانول او په عامه توګه د معاهدو کول، د عفوې او قانوني جزاګانو کمول په عمومي يا خصوصي توګه له لويو پاچايي حقوقو څخه ګڼل کېږي.

دافغانستان داوسېدونکو عام حقونه

٨- ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې استوګن دي بې له ديني او مذهبي توپيره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي، دافغاني تابعيت صفت د ځانګړې نظامنامې له مخې ورکول کېږي او يا ترې اخېستل کېږي.

٩- دافغانستان ټول اوسېدونکي د ديني او مذهبي چارو او دخپل دولت د سياسي نظامونو پابند دي او دخپلو شخصي حقوقو په برخه کښې آزادي لري.

١٠- شخصي آزادي له هر ډول تعرض او لاسوهنې نه خوندي ده، هېڅوک بې له شرعي امر او بې له قانوني نظامنامو څخه نه بندي کېږي او جزانه ورکوله کېږي. په افغانستان کښې داسارت اصول بيخي موقوف دي او ښځه يا نارينه هېڅوک هم داسارت په توګه نه شي استخدامولای.

١١- کورني مطبوعات او اخبارونه دځانګړې نظامنامې له مخې آزاد دي، داخبار خپرول يوازې او

يوازې دحكومت يا دافغانستان دتبعه ؤ حق دى. دبهرنيو مطبوعاتو په برخه كښې دافغانستان لوړ دولت ځينې شرايط او بنديزونه اېښودلاى شي.

١٢ - دافغانستان تبعه دمنل شويو نظامنامو له مخې د سوداګرۍ، صنعت او كرنې له پاره هر ډول شركت كولاى شي.

١٣ - دافغانستان تبعه كه د دولت له مامورينو يا بل چانه دشريعت يا ددولتي نظامنامو خلاف حركت يا كړه وړ ويني په انفرادي يا ډله ايز ډول كولاى شي د دولت دايروته عرض وكړي او كه دا دايرې يې دعرض باز خواست ونه كړي په ترتيب سره تر هغه لوړې ادارې ته استغاثه كوي، كه هيچا هم پوښتنه ونه كړه مخامخ دپاچا لوړ حضور ته عرض كولاى شي.

١٤ - دتدريس چارې بيخي آزادې دي. دعمومي پوهنې له نصاب سره سم دافغانستان تابع هر فرد عموماً په عمومي او خصوصي توګه دتدريساتو له پاره اجازه لري خو پردي كسان تر هغو كسانو پرته چې د تدريس له پاره استخدا مېږي، په افغانستان كښې دننه دښوونځيو د پرانستلو او اداره كولو اجازه نه لري.

١٥ - دافغانستان ټول ښوونځي دحكومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي، حكومت هغه ټول وسايل او تدبيرونه چې دانتظام او اتحاد له مخې دافغانستان دټولو تبعه ؤ دعلمي او ملي روزنې له پاره وي تر دقت لاندې نيسي، خو هغه تعليمي اصول چې داهل ذمه او مستأمنه خلكو له عقيدې سره اړه لري، نه اخلال كېږي.

١٦ - دافغانستان ټول تبعه دروښانه شريعت او ددولت دنظامنامو په وړاندې دهيواد په حقوقو او وظايفو كښې مساوي حق لري.

١٧ - دافغانستان ټول تبعه دهغوی دقابليت او اهليت له مخې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ماموریتونو کښې د دولت له اړتیا سره سم، نیول کېږي.

۱۸ - مالیې او محصولونه دځانګړیو نظامنامولـه مخې دافغانستان د تبعهؤ له پاره د دوی دشتو اووس په اساس ټاکل کېږي.

۱۹ - په افغانستان کښې دهر چا هغه مال او ملکیت چې په لاس کښې یې وي په امن دی. که یو ملکیت دعمومي ګټوله پاره د دولت په کار شي دهغې دځانګړې نظامنامې له مخې لومړی یې څښتن ته بیه ورکوله کېږي او بیا ملک ترې تصرف کېږي.

۲۰ - دافغانستان دهر تبعه استوګنځی له هر ډول تېري نه خوندي دی او هېڅوک دحکومت یا بل چا له خوا دنظامنامو تر حکم پرته دچاکور ته په زور او بې اجازې ننوتلای نه شي.

۲۱ - په عدلیه محکمو کښې دټولو عرض و داد له شریعت او دحقوقیه او جزائیه محکمو له اصولو سره سم فیصله کېږي.

۲۲ - مصادره او بېګار بېخي منع دي خو هغه کار او تکلیف چې دمحاربې په وخت کښې پېښ شي دځانګړې نظامنامې له مخې، له دې قاعدې نه بهر دی.

۲۳ - د دولت له نظامنامونه بهر له هېچانه هېڅ څیز نه اخېستل کېږي.

۲٤ - دشکنجې او ځورولو ټول ډولونه موقوف دي او دشرعې او دولت د نظامنامو - چې له شرعي احکامو سره سمې جوړې شوې -له حکم نه پرته هېچا ته جزا نه ورکوله کېږي.

وزیران

۲۵ - په افغانستان کښې دحکومت داداري دنده دوزیرانو او ځانګړوادارو هیأت ته سپارله شوې، دوزیرانو دهیأت دغونډې په وخت کښې دمجلس ریاست ملوکانه ذات کوي او که شاهانه ذات تشریف و نه

لري، صدر اعظم د رياست دنده ترسره کوي که صدراعظم هم نه ؤ د وزيرانو له ډلې نه د لومړي وزارت وزير د رياست وظيفه سرته رسوي.

۲۶ - کوم وکيل چې د کوم وزير په غياب کښې ټاکل کېږي کټ مټ د هماغه وزير حقوق او اختيارات لري.

۲۷ - هر کال د خپلواکۍ تر عمومي جشن وړاندې په يوه ټاکلې ورځ چې د شاهانه ذات له خوا ټاکله کېږي، د ګران ټولواک ترسيوري لاندې يو لوی دربار جوړېږي، په دې دربار کښې د دولت مامورين، اکابر او اشراف چې د شاهانه ذات له خوا ټاکل شوي برخه اخلي. د هغوی په وړاندې به هر وزير او مستقل مدير خپل يو کلن اجراآت او خدمتونه په علني توګه وايي او توضيح به ورکوي.

۲۸ - صدراعظم او نور وزيران د اعليحضرت پادشاه له خوا غوره کېږي.

۲۹ - د وزيرانو مجلس د دولت د مهمو کورنيو او بهرنيو چارو مرجع دی. د وزيرانو د مجلس پريکړې او هغه تړونونه چې تصديق غواړي د همايوني اعليحضرت تر لاسليک وروسته د اجرا وړ ګرځي.

۳۰ - وزيران له خپل وزارت سره اړوندې چارې تر کومه ځايه چې د ده په صلاحيت کښې دي اجرا کوي او تر هغې لوړې کومې چې مستقيماً د اعليحضرت حضور ته وړاندې کېږي، د اعليحضرت حضور ته وروړي او هغه چې د وزيرانو د مجلس له لايحي سره سم له دې مجلس سره اړه لري د وزيرانو لوړ مجلس ته وړاندې کوي. د وزيرانو مجلس په وړاندې کړو موادو بحث کوي او خپل حل، فصل او رايې لاسليک کوي.

۳۱ - هر يو وزير د دولت په عمومي سياست کښې په ګډه او د خپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول د ګران

ټولواک په وړاندې مسؤول ګڼل کېږي.

۳۲- په کومو چارو کښې چې کوم وزیر یا بل مامور ته د شاهانه حضور له خوا شفاهي امر وشي لیکلي احکام یې دې د همایوني پاچا په لاسلیک تر لاسه کړي.

۳۳- د دولت کوم وزیر که د ماموریت د وظیفې له مخې تر محاکمې لاندې ونیول شي، محاکمه یې عالي دیوان ته راجع کېږي او د محاکمې اصول یې د مخصوصې نظامنامې له مخې حل او فصل کېږي او د وزیرانو نورې شخصي دعواګانې چې د ماموریت له وظیفې نه یې بهروي، د نورو رعایاؤ غوندې عدلیه محکموته وړاندې کېږي.

۳٤- کوم وزیر چې د عالي دیوان له خوا تر تور لاندې راغي د محاکمې تر نتیجې او برائت پورې یې د وزارت له وظیفې نه ګوښه کېږي.

۳۵. د وزارتونو او د دایرو د تشکیلاتو او د ندو اندازه د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې څرګند شوي دي.

مامورین

۳٦- په عام ډول مامورین له هغو موادو سره سم چې په ځانګړیو نظامنامو کښې راغلي په هغو ماموریتونو چې ورسره وړوي ټاکل کېږي او هېڅ یو مامور تر هغې وخته چې له خپلې وظیفې نه مستعفی نه شي یا د بد چلن له امله عزل نه شي او یا د دولت له خوا د کوم ضروري کار له مخې د تبدیل او موقوفۍ وړ نه وي، اصلاً لرې کېدای او موقوفېدای نه شي او هغه مامورین چې ښه کار او په خدمت کښې استقامت وښیي د رتبې او ماموریت د لوړتیا او د مستمرې وړ ګرځي.

۳۷- د مامورینو دندې په ځانګړو نظامنامو کښې ټاکلې او سره بېلې شوې دي. هر مامور له خپلې ځانګړې

نظامنامې سره سم دور سپارل شویو وظیفو مسؤول ګڼل کېږي.

۳۸ - ټول مامورین له خپلو رتبو سره سم د دولت د نظامنامو له مخې د خپل لوړ آمر په اطاعت کولو مکلف دي او که دلوړ آمر له خوا د دولت د نظامنامو خلاف تېنګار ورته وشي، ترلاس لاندی مامورین دې د وزارت مرکز ته خبر ورکړي او که د مرکز له خبر تیا پرته یې د قانون خلاف امرونه اجرا کړل هغوی هم ورسره مسؤول ګڼل کېږی.

د مشورې مجلسونه او د دولت شوری

۳۹ - د هېواد په مرکز کښې د دولت د شوری یو هیأت او په نائب الحکومګیو، اعلی حکومتونو او لومړی، دوهمه، دریمه درجه حکومتونو او علاقداریو کښې یو - یو د مشورې مجلس موجود دی.

۴۰ - د مشورې د مجلسونو او د دولت د شوری غړي له طبعي غړو او منتخبو غړو څخه جوړ شوي دي.

۴۱ - د مشورې د مجلسونو طبیعي غړي له هغو مامورینو څخه چې د اساسی تشکیلاتو په نظامنامه کښې توضیح شوي، تشکیلیږي او د دولت د شوری طبیعي غړي د شوری د انتخابي غړو له شمېر سره سم د اعلیحضرت همایوني له خوا ټاکل کېږي، منتخب غړي یې ټول د خلکو له خوا ټاکل کېږي. د دوی د ټاکنې په برخه کښې د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې ځانګړې مادې موجودې دي.

۴۲ - د مشورې مجلسونه او د دولت شوری سربېره پر هغو دندو چې د اساسي تشکیلاتو په نظامنامه کښې ښودلې شوې دا لاندې دندې هم لري:

الف: د صناعت، سوداګری، کرنې او پوهنې په برخه کښې هغه ټولې ربړې

چې لازمي وويني دولت ته وړاندې کوي.

ب: د ماليو، محصولونو او دحکومت د نورو چارو په باب که دنظامنامو د اصولو مخالف ورته ښکاره شي د داسې چارو د سمون په غرض حکومت ته عرض او وړانديز کولای شي.

ج: که په هغو حقوقو کښې چې نظامنامې خلکو ته ورکړي له کومې خوانه اخلال يا تر پښو لاندې کول ولیدل شي، دحکومت په وړاندې دعرض او غور غوښتنې حق لری.

٤٣ - هغه فقرې چې د ولايتونو او سيمو د مشورې مجلسونه يې د نائب الحکومه گانو او حاکمانو حضور ته عرض او وړاندې کوي، تر کومه چې د نائب الحکومه گانو او حاکمانو په واک کښې وي په خپله يې اجرا کوي او تر هغه لوړې د هماغه څانگې اړوند وزارت ته راجع کوي، د نومړي وزارت له خوا که دا جرا وړ وي اجرا کوي يې او که نه د (٣٠) مادې له مخې عمل کوي، که مسأله له قانوني موادو سره وي د دې نظامنامې د ٤٦ مادې له مخې دې کړن وکړي.

٤٤ - په هغو فقرو کښې چې د مشورې د مجلسونو له خوا نائب الحکومه گانو او حاکمانو ته عرض کېږي که د دوی له خوا تر يوې مياشتې پورې نتيجه او ځواب ورنه کړ شو، د مشورې مجلسونه صلاحيت لري چې د دولت شورى ته خپلې اړتياوې وړاندې کړي.

٤٥ - د دولت شورى د هغو فقرو په باب چې د مشورې مجلسونه يې د شکايت په ډول ورته ليکي، خپله رايه ورکوي او اړوند وزارت ته د همهغې فقرې اطلاع ورکوي، که د هغې په اړه د وزارت له خوا معطلی راشي، د دولت شورى دا فقره همايوني حضور ته وړاندې کولای شي.

٤٦ - د دولت نظامنامې د دولت دشورى له خوا څېړل کېږي او د وزيرانو دمجلس تر تصويب او دشاهانه حضور تر منظورۍ وروسته داجرا وړ گرځي.

٤٧ - د دولت دشورى پر دايمي طبيعي غړو سربېره هغه ملکي مامورين له نائب الحکومه تر حاکمانو او په عسکري منصبدارانو کښې تر لوا مشر پورې چې له ماموريت نه گوښه شوي وي په دې شرط چې تر محاکمه لاندې نه وي، په موقت ډول د دوی دماموريت دتاکلو تر وخته د دولت د شورى دطبيعي غړو په توگه منل کېداى شي.

٤٨ - هغه کلنۍ بودجه چې دماليې په وزارت کښې ترتيب او تنظيمېږي دعمومي بودجې له نظامنامې سره سم د دولت په شورى کښې څېړله کېږي.

٤٩ - هغه مقاولې او تړونونه چې له پرديو سره کېږي، ددولت په شورى کښې خبرې پرې کېږي او څېړل کېږي.

محکمې

٥٠ - په عدليه محکمو کښې هر ډول محاکمې په علني توگه اجرا کېږي ځيني هغه فقرې چې د محکمو په ځانگړو نظامنامو کښې ښودلې شوې محاکمه يې قاضي په پټه اجرا کولی شي.

٥١ - د محکمو په وړاندې هر څوک دخپلو حقوقو دساتنې له پاره دټولو مشروعو وسايطو وړاندې کولای شي.

٥٢ - عدليه محکمې دهغو دعواگانو دکتلو او پريکړو په باب چې ددوی ددندې په دايره کښې دي، څنډ او ځنډنه شي پېښولای.

٥٣ - ټولې محکمې له هر راز لاسوهنې نه آزادې دي.

٥٤ - دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحيتونه داساسي تشکيلاتو په نظامنامه کښې څرگند شوي دي.

٥٥ - هېڅوک دځينې ځانگړو

فقرو د پرېکړې له پاره له عدليه محکمونه بهر فوق العاده محکمه نه شي تشکيلولای.

عالي دېوان

٥٦ - عالي ديوان په ځانګړې توګه د دولت دوزيرانو د محاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول تشکيلېږي او دورسپارل شوي کار ترسرته رسېدو وروسته له منځه ځي.

٥٧ - د عالي ديوان د جوړېدو بڼه او په هغې کښې د محاکمې اصول د هغه د ځانګړې نظامنامې له مخې اجرا کېږي.

د ماليې چارې

٥٨ - د دولت ټول محصولونه د هغه د ځانګړي قانون له مخې اخېستل کېږي.

٥٩ - هر کال د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره يوه بودجه جوړېږي او دا بودجه د دولت د وارداتو او لګښتونو له پاره اساس دی چې ټول واردات او لګښتونه د هغې له مخې اخيسته او لګول کېږي.

٦٠ - د کلنۍ بودجې تر تطبيق او اجراء وروسته يوه قطعي محاسبه کېږي چې دا قطعي محاسبه د دې کال حقيقي واردات او لګښتونه په ګوته کوي.

٦١ - د دې خبرې د څېړنې او ځيرنې (تحقيق او تدقيق) له پاره چې: «آيا د دولت واردات او لګښتونه رښتيا هم د بودجې له نظامنامې سره سم شوي که نه» يو د سنجش ديوان تشکيلېږي (د سنجش د ديوان په اړوند ځانګړې نظامنامه موجوده ده).

٦٢ - د قطعي محاسبې او د بودجې د تنظيم، تطبيق او د هغې د اجرا له پاره ځانګړې نظامنامه موجوده ده.

دولاياتو اداره

٦٣- دولاياتو د اداري اصول په دريو اساسي قاعدو ولاړ دي: لومړی دمأذونيت پراختيا، ٢- د دندو بېلوالی، ٣- دمسؤوليت ټاکل. ديادو شوو قواعدو له مخې دولاياتو دمامورينو تول وظايف دوضع شويو نظامنامو له مخې ټاکلي او سره بېل شوي دي او دمامورينو اختيارات هم دڅانګړيو نظامنامو له مخې محدود دي، او هر مامور په خپله دنده کښې دمرتبو له مخې مسؤول ګڼل کېږي.

٦٤- په ولاياتو کښې دوزارتونو دهرې څانګې مامورين بېل-بېل ټاکل شوي دي، داهاليو کسان دې دخپلو کارونو داجرا او اړتياؤ درفع کولو له پاره لومړی ددی شعبو مامورينو ته ورځي.

٦٥- که دخلکو کار په ماموريتونو کښې تر سره نه شو، يا ددوی په باره کښې مامورين ددولت دنظامنامو خلاف کړن وکړي نو خلک دخپل کار دځنډېدو او ناوړه رويې له امله دهغوی لوړ آمر او داړتيا په وخت کښې نائب الحکومه ګانو او اعلی حاکمانو ته خپل عرض رسولای شي.

٦٦- دښاروالي د دايرو جوړول او دهغوی دندې په څانګړې نظامنامه کښې څرګندې شوې دي.

٦٧- کله چې دهېواد په يوه برخه کښې دسرغړونې او بغاوت داسې نخښې چې عمومي امنيت ګډوډوي، وليدلې شي، دولت عسکري حکومت اعلانوي او عسکري اداره جوړېږي.

متفرقه مواد

٦٨- دافغانستان دتبعه ؤ له پاره لومړنۍ زده کړې حتمي او جبري دی چې درجې او جزئيات يې په يوه څانګړې نظامنامه کښې ټاکل شوي چې دهغې له مخې عملي کېږي.

٦٩- ددې اساسي نظامنامې يوه

ماده هم په هېڅ سبب او علت نه ځنډېږي او نه يې د اجرا کولو حکم ساقطيږي.

۷۰- که د ايجاب له مخې ددې اساسي نظامنامې دځينې موادو بدلول لازم وګڼل شي نو د دولت دشورى د دوو ثلثو رايو له مخې او دوزيرانو دعالي مجلس په تصويب داعليحضرت همايوني حضورته عرض کېږي او دشاهانه حضورتر منظورۍ وروسته يې تغيير او بدلون ممکن دى.

۷۱- که ددې اساسي نظامنامې يا د دولت دنورو نظامنامو دکومې مادې تشريح او تفسيرته اړه پېښه شي، د دولت شورى ته سپارله کېږي او د دولت دشورى تر تصحيح او توضيح او د وزيرانو دعالي مجلس تر تصويب وروسته طبع او خپرېږي.

۷۲- دنظامنامو دجوړولو په وخت دخلکو معاملې، دوخت غوښتنې او مخصوصاً شرعي احکام په دقت سره تر نظر لاندې نيول کېږي.

۷۳- دليکونو مصؤونيت دخلکو يو حق دى او دخلکو ټول هغه ليکونه او مراسلې چې د محصول په بدل کښې پوستې ته سپارل کېږي، که دکومې محکمې له خوا دکتلو حکم ورنه کړل شي په هېڅ پوسته خانه يا بل ځاى کښې نه پرانستل کېږي او همداسې سرتړلې مرسل اليه ته سپارل کېږي.

ددې اساسي نظامنامې مواد چې د دولت دوزيرانو او د مشرقي دلويې جرګې دټولو وکيلانو له خوا دافغانستان دلوړ دولت داساس له پاره درايو په اتفاق منل شوي او د نومړي مجلس اته سوه دوه اويا تنو (۸۷۲) اعيانو له هغې سره په موافقت کښې لاسليکونه او مهرونه کړي، منظور دي، د دولت په نظامنامو کښې يې د داخليدو او دموادو داحکامو داجرا کولو امر او اراده کوم!

دا دري ژبا ړه د پښتو اساسي نظامنامې له اصل سره سمه ده.

مهر:

په دې دې کړن وسي

امیر امان الله

۱۳۰۱

داساسی نظامنامې ضمیمه

(د ۱۳۰۷ کال دلویې جرګې پرېکړې)

۱ - د دولت شوری په ملي شوری بدله شوه، ملي شوری دخپل ځانګړي قانون له مخې خپلې دندې ترسره کوي.

۲ - په افغانستان کښې داستقلال تر حربي نښان پرته نور ټول نښانونه لغو دي. یوازې هغو کسانو ته چې دافغانستان په جګړو کښې خدمت وکړي دحربي استقلال نښان دهغه دمخصوص قانون له مخې ورکول کېدای شي. لغو شوي نښانونه دیادګار په توګه ساتل کېدای شي خو تر دې وروسته یې ځړولای نه شي.

۳ - څرنګه چې په افغانستان کښې (داستقلال تر حربي نښان پرته) ټول نښانونه لغو دي تر دې وروسته دافغانستان یو تبعه هم دبهرنیو هېوادونو نښانونه نه شي اخیستلای او له پخوا نه چې له چا سره وي دیادګار په توګه یې ساتلی شي.

٤ - افغانستان رسمی لباس نه لري، ملکي مامورین دې په رسمي وخت کښې دشپې فراک او دورځې فراکوټ، واغوندي.

٥ - په افغانستان کښې ملکی رتبې له بېخه لغو دي، په راتلونکي کښې هېچا ته رتبه نه ور کوله کېږي.

٦ - په افغانستان کښې دسردار، جلالتمآب، معظم، صاحب، محترم، عالیشان او نور القاب لغو دي، په رسمي لیکونو کښې ټولو لویو او وړو مامورینو ته یوازې دهغه نوم چی خان

پرې ورزيا تېږي او د مامورېت صفت يې ليکل کېږي او شاهانه حضورته اعليحضرت گران پاچا ليکل کېږي، په خصوصي ليکونو کښې دې د مخاطب له نامه سره گرانه وليکل شي.

٧- په افغانستان کښې د سلطنت وليعهد د پاچا له نارينه اولادنه چې موريې ملکه وي، منل کېږي، ملکه هغه مېرمن ده چې پاچا د خپل سلطنت په پيل کښې رسماً خپله ملکه معرفي کړې وي.

تبصره: د ١٣٠٧ کال لويې جرگې دوړې په ٩ نيتيه د اعليحضرت غازي امان الله خان په معرفي او دلويې جرگې په منلو سره شهزاده رحمت الله خان د ملکې ثريا زوی په وليعهدۍ او ملکه ثريا د افغانستان په ملکگۍ ومنل.

٨- د افغانستان بيرغ په لاندې ډول بدل او وټاکل شو:

لومړی- د بيرغ رنگ تور، سور او زرغون.

دوهم- د بيرغ نښان غرونه چې د افغانستان د غرني هېواد نخښه ده او د دې غرونو پرسر د لمر راختل چې د افغانستان ختيځتوب او د افغانانو د بخت راختل ښيي او ستوری، پری د پاسه د الله او محمد پاک نومونه.

دريم- د نښان شا او خوا د غنمو وږی چې د احمدشاه بابا د جغې تاريخي نخښه ده.

(جمعه د تلې شپږم ١٣٠٧)

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانستان ددولت اساسی اصولنامه

بسم الله الرحمن الرحیم

اصل:

۱ - دافغانستان دین داسلام مقدس دین او رسمی او عمومی مذهب یې منیف حنفی (رح) مذهب دی. دافغانستان پاچا باید په همدې مذهب وي. نور دینونه لکه اهل هنود او یهودي چې په افغانستان کښې شته، په دې شرط چې عمومي آداب او هوسایي گډوډ نه کړي، هم ترتأمین لاندې نیول کېږي.

۲ - دافغانستان لوړ دولت دخپلو کورنیو او بهرنیو چارو اداره په بشپړه خپلواکۍ په لاس کښې لري ، دهېواد ټولې سیمې او برخې ترملوکانه ارادې لاندې دیوه واحد تن په توگه تشکیلېږي او په هېڅ توگه دهېواد په برخو کښې توپیرنه کېږي.

۳ - دافغانستان پایتخت کابل ښار دی او دهېواد ټول اوسېدونکي دحکومت په وړاندې برابر دي چې کابل ښاریان دهېواد دنورو ښارونو او کلیو پراوسېدونکو بروالی نه لري.

٤ - دافغانستان رسمی بیرغ تور، سور او زرغون رنگونه لری او په منځ

کښې يې د غنمو وږی، محراب او منبر دي.

د پاچا حقوق

٥ - دهغو سربښندنو او خدمتونو په لمانځنه کښې چې غازي اعليحضرت (محمد نادرشاه افغان) دافغانستان داستقلال او هېواد دنجات او دظلم او استبداد دجرړو اېستلو له پاره کړي دافغانستان ټول ملت دده شاهانه ذات دخپل هېواد سم او وړ پاچا ګڼي او په ډېر درناوي او لمانځنه يې منلی او مني يې او همايوني ذات دافغانستان دسلطنت پرخپلواکه تخت دکښېناستلو پروخت دافغانستان دټولو خلکو دوکيلانو او اشرافو په مخ کښې دژمنه کړې ده چې دنبوی صلعم دشريفې شرعې دمفتی بها او امرو، دحنفي مهذب مذهب او دهېواد داساسي اصولو له مخې به دخپل شاهانه حکومت چارې ترسره کوي، دافغانستان داستقلال ساتنه او پالنه به خپله مهمه دنده ګڼي. ملت او وطن ته به صداقت کوي او د پورتنيو شرايطو له عملي کولو نه به غاړه نه غړوي. نوله دې کبله دافغانستان نجيب ملت ژمنه کوي چې دافغانستان سلطنت ددې ترقي غوښتونکي پاچا کورنۍ ته داعليحضرت پاچا او دافغانستان دملت دوګړو په ټاکنه، لېږدول کېږي.

تبصره

کورنۍ له لوی نارينه اولاد او ورونو څخه عبارت ده.

٦ - دافغانستان پاچا بايد پرتخت ترکښېناستو وړاندې لاندې سوګند نامه په ملي شورۍ کښې دوکيلانو په وړاندې څرګنده او لاسليک کړي:

«په لوی خدای او قرآن کريم ژمنه کوم چې په خپلو کړو وړو کښې به لوی خدای جل جلاله حاضر او ناظر ګڼم او داسلام دمبين دين او دافغانستان داستقلال په ساتنه، دخلکو دحقوقو په

خوندي کولو او دهېواد دساتنې، ترقۍ او نیکمرغۍ له پاره به دروښانه محمدي (ص) شرعې او دهیواد داساسي اصولو له مقرراتو سره سم سلطنت کوم او دسپېڅلو اولیای کرامو دروحانیت په برکت ځان ته مرسته غواړم!».

۸ - په خطبو کښې دپاچا نوم اخیستل، سکې دپاچا په نامه وهل، درتبو او منصبونو ټاکل، دنښانونو ورکول، دصدراعظم ټاکل او دوزیرانو منل - عزل او تبدیلول، دملي شورا له خوا دتصویب شویو اصولو تصدیقول او دهغو دمنلو او اجرا اعلانول، دشرعیه او اصولیه احکامو اجرا کول، دافغانستان دټولو قوا ؤ عمومي قوماندانې او دحرب اعلانول او دسولې کول او په عامه توګه له شرعې سره سم دعفوې کول او تعزیري مجازاتو سپکول له لویو پاچایي حقوقو څخه ګڼل کېږي.

۸ - دپاچا یې لګښت پیسې باید دهېواد په بودجه کښې ټاکلې وي.

دافغانستان دعمومي تبعه ؤ حقوق

۹ - ټول هغه کسان چې دافغانستان په هېواد کښې وي بې له دیني او مذهبي توپیره دافغانستان تبعه ګڼل کېږي دافغانی تابعیت صفت د تابعیت له اصولنامې سره سم تر لاسه یا اخیستل کېږي.

۱۰ - دافغانستان ټول تبعه په خپلو دیني او مذهبي چارو او دخپل متبوعه دولت په سیاسي اصولو مکلف او مقید دي او دخپلو مشروعو حقوقو آزادي لري.

۱۱ - شخصي آزادي له هر ډول بلوسې نه په امن ده، هېڅوک بې له شرعي امر او له وضع شویو اصولنامو پرته بندي یا مجازات کېدلای نه شي. په افغانستان کښې داسارت اصول منع دي، ښځه او نارینه یو هم بل څوک

داسارت په توګه استخدامولای نه شي.

۱۲- دافغانستان تبعه دسوداګرۍ، صنعت او کرنې په چارو کښې، دتاکل شویو اصولنامولـه مخې آزاد دي.

۱۳- دافغانستان ټول اتباع دغرا شریعت او ددولت دټاکلیو اصولو په وړاندې دهېواد په حقوقو او وظایفو کښې برابر حق لري.

۱٤- دافغانستان ټول اتباع دقابلیت او اهلیت لـه مخې دحکومت له اړتیا سره سم استخدامېږي.

۱٥- په افغانستان کښې دهر چا مال او ملک خوندي دی کـه کوم ملکیت دعمومي ګټوله پاره ددولت په کار شي له شریفې شرعې او ځانګړې اصولنامې سره سم يې لومړی بیه مالک ته ورکوله کېږي، بیا ملکیت ترې نیول کېږي.

۱٦- دافغانستان داتباعو دهر فرد کور او استوګنځی له هر ډول تیری نه خوندي دي، هېڅوک دحکومت له خوا یا نور بې له شرعې او ټاکل شویو اصولنامو پرته دچا کور ته بې له اجازې نه شي ننوتلای.

۱۷- دخلکو دمالونو او ملکیتونو ضبطول منع دي پرته له هغه کسانو چې له هېواده بهر اوسېږي او دافغانستان دحکومت پرضد تحریکونه او خپرونې کوي.

۱۸- مصادره او بېګار منع دی خو هغه کارونه او تکلیفونه چې دجګړې پروخت پېښ شي له دې قاعدې نه بهر دي.

۱۹- شکنجه او دځورولو نور ډولونه ټول موقوف دي او دشرعې شریفې او د دولت د اصولنامو له احکامونه بهر هېڅ ته جزا نه ورکوله کېږي.

۲۰- لومړنۍ زده کړې دافغانستان دتبعهؤ ماشومانو له پاره

واجبې او حتمي دي.

۲۱ - په افغانستان کښې داسلاميه علومو تدريس آزاد دى، دافغانستان هر تبعه کس په عمومي او خصوصي توگه داسلاميه علومو د تدريساتو له پاره اجازه لري خو بهرنيان تر هغو کسانو پرته چې دفنونو، صنايعو او دپرديو ژبو د زده کړې له پاره استخدامېږي، په افغانستان کښې دننه دمدرسو دپرانستلو او جوړولو اجازه نه لري.

۲۲ - دافغانستان ټول ښوونځي دحکومت تر څارنه او پلټنه لاندې دي څو ددوی دښوونې او روزنې چارې داسلامي عقايدو او مصطلحاتو خلاف نه وي او له علمي، فني او صنعتي گټو سره موافق وي خو هغه تعليمي اصول چې داهل ذمه له اعتقادي او مذهبي چارو سره اړه لري، نه اخلالېږي.

۲۳ - کورنۍ خپرونې او اخبارونه چې دمذهب خلاف نه وي، دهغه له مخصوصې اصولنامې سره آزاد دى، داخبار خپرول يوازې دحکومت او افغاني تبعه ؤ حق دى، هغه خارجي مطبوعات او جرايد چې دافغانستان د لوړ دولت مذهب او سياست ته اخلال پېښ نه کړي، افغانستان ته يې راتلل آزاد دي.

۲٤ - دشخصي شخړو او دهېواد د تبعه ؤ دنورو چارو پريکړې چې له عدليه محکمو او رسمي دايرو سره اړه لري، که ددې دايرو پريکړه يې قناعت حاصل نه کړي کولای شي چې تر هغې لوړو مقامونو ته تر اړوند وزارت او دقناعت نه کولو په صورت کښې دعظمى صدارت مقام او شاهانه حضور ته عرض او نياو غوښتنه وکړي.

۲۵ - ټاکل شوې ماليې او محصولونه دځانگړ اصولنامو له مخې اخېستل کېږي.

۲٦ - د دولت له اصولنامونه بهر له هېچا نه څه نه اخېستل کېږي.

ملي شوری

(د مجلس تشکیلات)

۲۷- د ملي شـــوری مـــجلس دهمایوني اعلیحضرت په عزم او اراده او د ۱۳۰۹ کال دولویې جرگې چې په کابل کښې جوړه شوې وه، په تصویب دایر او تأسیس شوی دی.

۲۸- دا مجلس سر تر پایه له هغو کسانونه جوړ دی چې دافغانستان په معاشي او سیاسي چارو کښې گډون لري یعني د ټول هېواد دخلکو نماینده دی.

۲۹- د ملي شـــوری رغـــاونه او جوړښت له هغو استازو نه شوی چې له کابل او نورو ولایاتو، حکومـتونو او عـلاقـداریو څـخـه ټاکل کـېږي او دراټولېدو ځای یې په پایتخت کښې دی.

۳۰- د ملي شوری دوکیلانو شمېر دانتخاباتو په تصویب شوې اصولنامه کښې درج او ټاکلی دی.

۳۱- د دې مجلس د ټاکلو موده په ټولو وختونو کښې دری کاله ده او داعتـبـار د لومـړی دورې پیل د ملي شوری دافتتاح له ورځې څخه دی او ټاکل شـوې چې دهرو دریو کلونو تر پوره کېدو وروستـه وکیـلان له سره وټاکل شی، انتخابونکي که وغواړي خپل پخواني وکیلان یوځل بیا وټاکي درضـایت په صـورت کـښې واک او اختیار لري.

۳۲- د ملي شـوری درخصـتـۍ او کارکولو وختونه به د مجلس په داخلي اصولنامه کښې وټاکل شي. درخصتۍ په وخت کـښې کـه حکومت د کـومـې اصولنامې جوړولوته اړه پیدا کړي دا اصولنامه په مؤقت ډول د حکومت له خوا تصـویب او د پاچاهي فـرمـان له مخې عـملي کـېږي، د کارپه پیل سره که دا مؤقتي اصول د ملي شوری له خوا ومنل شول د دایمي اصولو په ډله کښې ځای مومي او که نه د دې مجلس له خوا

تعدیل یاردېږي.

۳۳- دملي شوری مجلس دمهمو مسألو دخېړنې او پرېکړې له پاره درخصتۍ په وخت کښې هم دا یرېدلای شي خو که دبحث وړ موضوع دله لاسه تلو له وېرې دتولو دراټولولو فرصت نه وي یوازي دمرکز او لنډو ځایونو دوکیلانو په را رسېدو مجلس جوړېدلای شي.

۳۴- خبرې هغه وخت شروع کېدلای شي چې لږ تر لږه دمجلس نیم غړي موجود وي او دمقرراتو پرېکړې دغړو داکثریت رایو په اتفاق کېږي.

۳۵- دملي شوری مجلس دخپلې هرې دورې په پیل کښې دپاچا په وړاندې خپله خطابه عرض او بیانوي او دهمایوني اعلیحضرت له خوا ځواب ورکول کېږي.

۳۶- په پیل کښې دمجلس غړي په لاندې ډول سوگند اخلي او سوگند پاڼه لاسلیک کوي:

سوگندنامه:

۳۷- مــوږ لاندې لاسلیک کوونکي دهغې باور له مخې چې ملت او حکومت پر موږ کړی په لوی خدای او سپېڅلي قرآن سوگند پورته کوو چې خپل ملت او حکومت ته به رښتیني او سو.

۳۸- دملي شوری دمجلس غړي دشوری په مجلس کښې دوکیلانو په وړاندې دخپل نظر په ورکولو کښې آزاد او له هر راز اعتراض نه مصؤون دي.

۳۹- دملي شوری دمجلس دغونډو ټولې خبرې له دې امله چې نتیجه یې دعمل ډگرته راوزي علني دي. دجریدو نمایندگان او کتونکي دمجلس دداخلي اصولنامې تر بندیزونو لاندې یوازې دمذاکرو اورېدلو حق لري.

دندې:

۴۰- دملي شوری مجلس خپلې

داخلي چارې لکه دلومړي او دوهم رئيس، دمذاکرو دليکوالي ډلې او نورو څانګو ټاکل دخپلې داخلي اصولنامې له مخې کوي.

۴۱ - ټولې هغه اصولنامې او ضابطې چې دمملکت دچارو او دحکومت دانتظام له پاره يې جوړول لازم وي دملي شورى دمجلس له خوا تصويبيږي.

۴۲ - دمالي چارو برابرول، دعوارضو منل يار دول او هم د دولت له خوا دنوېو مېزونو رامنځ ته کول دمجلس له تصويب سره اړه لري.

۴۳ - دهېواد دبودجې تدقيق او تصويب، چې دماليې وزارت له خوا ترتيب او وروړاندې کېږي، دملي شورى له دندو څخه دي.

۴۴ - دنوېو اصولنامو جوړول يا دټاکل شويو قوانينو بدلون او فسخ کول دملي شورا په تصويب کېږي.

عام له دې که لزوم يې دمجلس له خوا شوى يا دوزيرانو دمجلس له خوا څرګند شوى وي.

۴۵ - دعمومي شرکتونو او کمپنيو دجوړولو او امتياز تصويب به، هر ډول او په هر نامه چې وي، دملي شورى له خوا کېږي.

۴۶ - دمقاولو او تړونونو کول، دسوداګرى، صنعت، کرنې او نورو امتيازاتو (انحصار) ورکول که د داخله له خوا دي يا خارجه، دملي شورى په تصويب کېږي.

۴۷ - دولتي پورونه که دداخله يا خارجه له خوا په هر نوم او بنه وي د ملي شورا په خبرتيا او تصويب کېږي.

۴۸ - داورګاډي دپټلۍ او سړکونو غځول که د دولت په لګښت يا دکورنيو او بهرنيو شرکتو او کمپنيو په وسيله وي ټول دملي شورى دمجلس له تصويب سره تړلي دي.

۴۹ - دملي شورى مجلس حق لري چې په لازمو وختونو کښې همايوني

حضورته عریضه وړاندې کړي. خو دا عـریضـه بـه پـه هـر حـال د یوه هیـأت پـه وسیله وړاندې کېږي یو رئیس او شپږ تنه غړي چې نورو طبقو له خپل منځ نه خوښ کـړي وی، ولري. د حـضـورد شرفیـابۍ وخت به هم لومړی د دربار دوزارت له لارې غوښتل کېږي.

۵۰ - وزیران د ملي شورې د مجلس په غـونډو کښې د مـذاکـرو داوریدو له پاره راتلای شي او هم حق لري دلزوم په صـورت کـښې د مـجلس د رئیس په اجازه دچارو دڅیرنې او څېړنې له پاره توضیحات ورکړي. پـه مجلس کښې دوزیرانو دراتلو له پاره ځانګړې ځای ټاکل شوی دی.

۵۱ - هـر راز نوي قـانونونه چې جـوړولو تـه یې اړه ولیـده شي دوزیرانو یا صـدراعظم له خـوا د ملي شـورې مجلس ته ښودل کېږي او د مجلس تر تصـویب وروسـتـه د پاچا په لاسلیک ښکلي کېږي او د عمل وړ ګرځي.

۵۲ - دلزوم دیدله مـخې د مـجلس رئیس کـولای شي چې په خـپله یا د مجلس دلسو تنو غړو یا کوم وزیر په وړاندیز، د جـریدو له نماینـدګـانو او کتونکو پرته سري غونډه جوړه کړي او هم کولای شي یوه جرګګۍ د مجلس له یو شمېر منتخبو غړیو نه چې د مجلس نور غـړي دورتلو حق نه لري، غـونډه جـوړه کـړي، خـو د جـرګګۍ یا پټـې غونډې نتیجه به هغه وخت داجرا وړوي چې په دواړو صورتونو کښې تر بحث لاندې راغلې مـوضـوع له څلورونه د دریو برخو منتخبو وکیلانو تر خبرو لاندې راغلې او درایو په اکثریت منل شوې وي. که کله مطلب په سري غونډه کښې ونه منل شي، په مجلس کښې نه مطرح کېږي او پټه خوله پاتي کېږي.

۵۳ - کله که پټه غـونډه درئیس په غوښتنه جوړه شوې وي که په مناسبه اندازه خبرې یې عمومو ته ووایي، وا ک لري خو که دغونډې جوړېدل د کوم وزیر

په غوښتنه وي په هغه صورت کښې به دخبرو څرګندول هم د نوموړي وزير له اجازې سره تړلي وي.

٥٤ - وزيران خپل وړاندې کړی مطلب ولو که هر څومره بحث پرې شوی وي هم، بېرته له غونډې نه اخيستلای شي خو که دده څرګندونې د مجلس په غوښتنه وي نو د مطلب د بېرته اخيستلو له پاره د مجلس موافقت هم شرط دی.

٥٥ - که لايحې ښوده چې کوم وزير دې مجلس ونه مني له خپلو ملاحظاتو سره به يې راوغواړي. دا لايحه به هغه وخت مجلس ته بيا څرګنده شي چې وزير د مجلس ملاحظات رد يا ومني.

٥٦ - د مجلس د غړو له خوا ديوه مطلب د رد يا منلو له پاره رايه په څرګند او ښکاره ډول ورکوله کېږي او هېڅوک نه شي کولای دوی دراېې ورکولو ته وهڅوي او يا يې تهديد کړي، د مجلس د غړو رد يا منل په ظاهري نخښو لکه تورو او سپينو پاڼو کېږي چې د جريدو نمايندګان او کتونکي يې وليدلای شي.

د مجلس له خوا د طلب وړاندې کول:

٥٧ - هر هغه مطلب چې د مجلس د غړو له خوا وړاندې کېږي هغه وخت به د مذاکرې وړوي چې لږ تر لږه د غړو څلورمه برخه په نوموړي مطلب مذاکره تصويب کړي، په دې ترتيب د نوموړی مطلب عنوان په ليکلي ډول د مجلس رئيس ته ورکول کېږي او که د مجلس رئيس دا لايحه د تحقيق د جرګګی دايروته يوسي، کولای شي.

٥٨ - د ملي شوری يو شمېر هغه کسان چې د نورو غړو په خوښونه او د شوری د رئيس په تصويب د تحقيق د جرګګی په نامه بېل او ټاکل کېږي شوراته د راغلو مسألو لومړنی سنجش

به په دقت کوي له هغي ډلي نه به په
مجلس کښې د يادولو وړ مواد له خپلې
ليکلې نظر يې سره د مجلس رئيس ته
وړاندې کوي او د رئيس په اجازه تر
خبرو لاندې نيول کيږي او هغه مواد
چې د بشپړېدو اړه لري يا د مجلس بحث
ته اړه و نه لري د رئيس له خوا له دلايلو
سره يي اړوند وزارت ته ورلېږل کيږي.
د تحقيق د جرگگۍ غړی بايد لږ تر لږه
لس تنه وي.

۵۹ - هغه مطلبونه چې د (۵۷)
اصل له مخې مجلس ته وړاندې کيږي
که له کوم يوه وزير سره اړوند وي
د نوموړي لايحې د تدقيق يا پر هغه
د مذاکرې په وخت که د تحقيق په
جرگگۍ کښې وي يا په مجلس کښې،
اړوند وزير ته يې دې خبرورکړل شي چې
په خپله راشي يا خپل معين را ولېږي
او د لايحې يا ضمايمو يو نقل يې بايد
مجلس د وزير يا معين تر راغوښتلو
لس تر پنځلس ورځو وړاندې د دوی
د خبرتيا له پاره ور ولېږي. ضروري
مطالب له دې قيده مستثنی دي.

۶۰ - که وزير د کوم مصلحت له
مخې د مجلس له خوا له وړاندې شوي
مطلب سره موافقه و نه کړای شي لازم
دي خپل معذرتونه مخامخ څرگند او
مجلس قانع کړي.

۶۱ - کوم وزير چې ملي شورى
توضيحات ترې وغواړي د ځواب په
ورکولو مکلف او مسؤول دی او له منلو
وړ عذر او غوښتنې پرته د ځواب
د ځنډولو حق هم نه لري. خو کله که
مطالب محرمانه او په يو وخت پټ
ساتلو کښې يې د ملت او دولت گټه وي
خو د دې وخت تر تېريدو وروسته
د مجلس په وړاندې د نوموړي مطلب په
څرگندولو مکلف دی.

۶۲ - له افغاني تبعهؤ څخه د يوه
تن شخصي عرض چې په رسمي ادارو
کښې د مربوط وزارت تر مرکز پورې
غور پرې و نه شي په شوری کښې د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

محلي وکيل له لارې خپل عرض شورى ته رسولای شي چې شورى دا ډول عريضې دغور او تحقيق له پاره دصدارت مقام ته لېږي.

٦٣- دپاچا دمړينې په وخت کښې که دملي شورى مجلس رخصت وي حتماً به راغونډېږي او دمجلس جوړېدل بايد دپاچا تر مړينې وروسته ترشل ورځو زيات ونه ځنډېږي.

٦٤- که دپاچا تر مړينې وړاندې دوکيلانو دوکالت دوره سرته رسېدلې وي او دمړينې په وخت لانور وکيلان نه وي ټاکل شوي مجلس د پخوانۍ دورې دوکيلانو په راغوښتلو جوړېږي.

٦٥- هغه مواد چې د ملي شورا په مجلس کښې تصويبېږي بايد داسلام له سپيڅلي دين او دمملکت له سياست سره مخالفت ونه لري.

٦٦- دشورى دمجلس تصويبونه او پريکړې په عمومي توګه د شاهانه ذات تر لاسليک وروسته داجرا وړ ګرځي.

داعيانو مجلس

٦٧- داعيانو مجلس له هغو مجربو او سترګورو کسانو نه جوړ دی چې مستقيماً دپاچا له خوا ټاکل کېږي، دراغونډېدو ځای يې کابل دی.

٦٨- دجوړو شويو اصولنامو تصويب د دواړو مجلسونو: ملي شورا او اعيانو له خوا کېږي، کوم وړانديزونه چې دوزيرانو دهيأت له خوا دې مجلس ته کېږي تر غور او خبرو وروسته په اکثريت تصديق او دتصويب له پاره ملي شورى ته استول کېږي او د دې پرعکس دملي شورى له خوا تصويب شوي مواد داعيانو په مجلس کښې کتل او تصويب کېږي.

٦٩- دملي شورى دپرانستلو پروخت که داعيانو مجلس نه وي راغونډ شوی دملي شورى پرېکړې نه ځنډېږي او دهمايوني پاچا په لاسليک

تر اجرا لاندې نیولې کېږي.

۷۰- هغه مطالب چې داعیانو په مجلس کښې تصویب او دملي شورى مجلس ته استول کېږي که دملي شورى په مجلس کښې ونه منل شي دمطلب داهمیت په نظر کښي نیولو سره یو بل مجلس چې د دواړو مجلسونو غړي پکښې وي ورته جوړېږي، ددې مجلس غړي چې سره برابر نیول کېږي لږ تر لږه باید ۲۰ تنه وي. ټاکلی مجلس په اختلافي موضوع څېړنه او ځیرنه کوي او خپله رایه دملي شورى مجلس ته وړاندې کوي که دټاکلی مجلس له رایې سره دشورى مجلس موافقه ونه کړه ملوکانه حضور ته عرض کېږي او دده په اراده فیصله کېږي.

دولایتونو دمشورې مجلسونه

۷۱- دنائب الحکومگیو، اعلی او لویو حکومتونو په مرکز کښې د مشورې یو - یو مجلس جوړېږي.

۷۲- د دې مجلس دغړو د شمېر او وظیفو ټاکل دهغه په ځانګړې اصولنامه کښې څرګند او بیان شوي دي.

دوزیرانو وظیفې او حقوق

۷۳- دمملکت اجرایي چارې ددولت دوزیرانو په وسیله چې دصدر اعظم له خوا خوښ شوي او دملوکانه حضور له خوا ټاکل شوي دي، اداره کېږي.

۷٤- دوزیرانو دهیأت ریاست دصدر اعظم په غاړه دی او دصدر اعظم د غیاب په صورت کښې لومړی وزیر دریاست چارې پرمخ بیایي.

۷۵- هېڅوک دوزارت څوکی نه شي نیولای څو چې مسلمان او دافغانستان تبعه نه وي.

۷٦- هر وزیر د دولت په عمومي سیاست کښې په ګډه او دخپل وزارت په چارو کښې په ځانګړي ډول ملي

شوری ته مسؤول دی نو ځکه شاهانه ذات غیر مسؤول دی.

۷۷- دوزیرانو مسؤولیت او هغه سیاست (روش) چې ورسره کېږي اصولنامه ټاکي.

۷۸- وزیران ورسره اړوندې چارې دخپل واک په اندازه اجرا کوي او تر هغه لوړې یې صدراعظم ته وروړي، صدراعظم دخپل واک په اندازه چارې تر سره کوي او تر هغه لوړې یې ملوکانه حضور ته عرضوي او هدایت اخلي.

۷۹- کله که د دولت کوم وزیر دخپلې وظیفې په حدودو کښې دخلاف ورزۍ په جرم تورن شی دمحاکمې ځای یې عالی دیوان ګڼل کېږي، دوزیرانو نورې شخصي دعواوې چې دماموریت له دندې نه یې بهر وي لکه دنورو رعیتی کسانو غوندې عدلیه محکموته راجع کېږي.

۸۰- کوم وزیر چې تورن کېږي دمحکمي تر نتیجې او دبرائت تر وخته له رسمي دندې نه لرې کېږي.

۸۱- دوزیر په غیاب کښې دوزارت معین یا وکیل چې له لزوم سره سم مقرر شی دوزیر ټول واکونه لری.

۸۲- دوزیرانو او مامورینو دعمومي احوال د تفتیش له پاره دشاهانه حضور په اجازه دملي شوری له خوا له ځانګړې لایحې سره سم دپلټنې هیأت ټاکل کېږي.

۸۳- دوزارتونو شمېر، د دایرو تشکیل او وظیفې یې داساسي تشکیلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

دمامورينو حقوق

۸٤- مامورین په عمومی توګه دهغو موادو له مخې چې په ځانګړو اصولنامو کښې راغلي پر هغو ماموریتونو چې ورسره وړ او مناسب وي ټاکل کېږی او هېڅ یو مامور تر څو

چې له خپلې وظيفې نه مستعفي نه شي يا د دولت لـه خوا د يوه ضروري كـار له مخې د تبديلۍ يا موقوفۍ ورنه وي په هيڅ ډول نه موقوفېږي او هغه مامورين چې ښـه رويـه او پـه خـدمت كـښـې استقامت وښيي د ځانګړو اصولنامو له مخې د رتبې او مـاموريت د لوړتيا او مستمري معاش حق لري.

۸۵- ټول مـامورين له خپلې رتبې سـره سم د ټاكل شـويو اصـولنامـو له مخې د خپل لوړ آمر په اطاعت مكلف دي او لاندې مـامورين هيڅ امر د هغې په خلاف نه شي اجرا كـولاى. كله كـه دلوړو مـــامـورينو لـه خـوا پـه لاندنيـو مـامورينو د اصـولو خلاف د كوم كـار داجرا كولو امر وشي لاندنيي ماموران دې د دې امـر تر اجـرا كـولو وړاندې د مـركـز وزارت يا صـدارت عظمى تـه خبر وركړي.

۸۶- د مامورينو دندې په ځانګړو اصولنامو كـښـې ټاكل شوې او سره ښكاره شوې دي، هر مـامـور لـه ټاكل شـويو اصـولنامـو سـره سم د خپلو ورسپارل شويو وظيفو مسؤول دى.

محكمې

۸۷- عـدليـه مـحكمې د عـمـومي شرعي دعواګانو دورتلو ځاى دى.

۸۸- پـه شـرعي مـحكمـو كـښـې د مهذب حنفي (رح) مذهب له مقرراتو سره سم فيصله كېږي.

۸۹- ټولې مـــحكمـــې له هر ډول لاسوهنې نه خوندي دى.

۹۰- پـه عـدليـه مـحكمـو كـښـې دعواګانې په څرګند ډول فيصله كېږي تر هغـې مـســألو پرتـه چې شـارع يې فيصله كول په پټ ډول ښودلي وي.

۹۱- د مـــحكمـــو پـه وړاندې هر څـوک د خپلو حقوقـو د ساتنې له پاره د هر ډول مـشـروعـو وسـايطو وړانديز كولاى شي.

۹۲- عدليـه مـحكمى د دعواګانو

دوړاندې کولو او فیصله کولو په برخه کښې له شرعي امر پرته ځنډنه شي کولای.

۹۳ - هېڅوک له محکمو بهر دځینې خاصو فقرو دفیصلې له پاره فوق العاده محکمه نه شي تشکیلولای.

۹٤ - دمحکمو صنفونه، درجې او صلاحیتونه داساسي تشکیلاتو په اصولنامه کښې څرګند شوي دي.

عالي دیوان

۹۵ - عالي دیوان ددولت دوزیرانو دمحاکمې له پاره له غوښتنې سره سم په مؤقت ډول جوړېږي او دورسپارل شویو چارو تر پای ته رسولو وروسته ړنګېږي.

۹٦ - دعالي دیوان دجوړېدو او په هغه کښې د محاکمې ډول دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کېږي.

دمالیې چارې

۹۷ - د دولت ټول محصولونه دهغه دځانګړې اصولنامې له مخې اخیستل کېږي او لګول کېږي.

۹۸ -هر کال د دولت دوارداتو او لګښتونو له پاره د ٤۳ اصل له مخې یوه بودجه جوړېږي. دا بودجه د دولت دوارداتو له پاره موازنه او د لګښتونو له پاره اساس ده. ټول لګښتونه د هغې له مخې اخیستل کېږي او لګول کېږي.

۹۹ - دکلنۍ بودجې تر تطبیق او اجرا وروسته یوه قطعي محاسبه تنظیمېږي، دا قطعي محاسبه ددې کال دوارداتو او لګښتونو حقیقي اندازه په ګوته کوي.

۱۰۰ - دقطعي محاسبې دتنظیم او دبودجې دتنظیم او دهغې دتطبیق او اجراء د ډول له پاره ځانګړې اصولنامه موجوده ده.

۱۰۱ - دمالیو تحقیق یا معافي

دهغه دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

دولایاتو اداره

۱۰۲ - دولایتونو داداره کولو اصول په دریو اساسی قاعدو ولاړ دي:

دمادونیت توسیع، دوظیفو تفریق او دمسؤولیت تاکل. دیادو شو قاعدو له مخې دولایاتو دټولو مامورینو وظیفې دټاکل شویو اصولنامو له مخې ټاکل شوې او سره بېل شوي دي او دمامورینو واکونه هم دټاکل شویو اصولوله مخې حدبندي شوي او هر مامور په خپلو چارو کښې رتبه په رتبه خپل لوړ آمر ته مسؤول دی.

۱۰۳ - په ولایاتو کښې له هر وزارت سره اړوند ځانګړي مامورین ټاکل شوي، دخلکو افراد دخپل کار داجراء او دخپلو اړتیاؤ دلیرې کولو له پاره اړوندو څانګوته مراجعه کوي.

۱۰۴ - که هر وخت دهېواد په کومه برخه کښې دسرغړونې او عصیان امنیت ګډوډوونکې نخښې ولیدلې شي حکومت دبغاوت ددفع کولو او امنیت دټینګولو له پاره لازم تدبیرونه کولای شي.

۱۰۵ - دښاروالي ددایرو جوړېدل او دهغه وظایف دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا کیږي.

عسکر

۱۰۶ - دعسکرو دنیولو ډول دځانګړې اصولنامې له مخې اجرا او دعسکري وظایف او حقوق او دمنصبونو لوړېدل داصولو له مخې کیږي.

۱۰۷ - دهېڅ یو عسکري فرد حقوق او منصبونه له اصولو پرته نه سلبیږي.

۱۰۸ - خارجي اتباع په عسکري مسلک کښې تر ډاکټرۍ او حربي معلمۍ پرته، نه منل کیږي.

متفرق اصول

۱۰۹ - دلیکونو خوندیتوب دخلکو یو حق دی، دخلکو ټول محصول شوي لیکونه او لیکنې چې پوستې ته سپارل کېږي که د کومې محکمې له خوا یې د پلټلو حکم نه وي ورکړل شوی، په هېڅ پوسته خانه یا بل ځای کښې نه سپړل کېږی او همداسې سر تړلي مرسل الیه ته سپارل کېږي.

۱۱۰ - په کومو چارو کښې چې دشاهانه حضور یا صدر اعظم له خوا کوم وزیر یا کوم بل مامور ته شفاهی امر وشی باید لیکلي احکام یې دهمایوني پاچا یا صدراعظم په لاسلیک ترلاسه کړي.

ددي اصولنامې دموادو او احکامو تعمیل او اجرا امر او ارده کوو. دلیکلو نیته د ۱۳۱۰ دلړم اتمه چې د ۱۳۵۰ دجمادی الثانی له ۱۹ سره سم ده.

(دپاچا مهر)

(علیحضرت محمد نادرشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۳٤۳ کال اساسی قانون

د افغانستان د باچا ښکلل

موږ المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه د افغانستان باچا د افغانستان د نوی اساسی قانون مسوده چې د هغې لويې جرگې له خوا تصويب شوې کومه چې د ۱۳٤۳ هـ ش کال د سنبلې د مياشتې د اتلسمې ورځې څخه يې د دولت په ټولو سيمو کې د افغانستان د اساسي قانون په حيث نافذ اعلاموو.

سر له نن ورځې د افغانستان هغه اساسی قانون چې د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لويې جرگې له خوا تصويب شوی او تر ننه پورې په هيواد کې نافذؤ د هغه د ټولو ضمايمو سره لغو شوی اعلاموو.

محمد ظاهر شاه

دافغانستان پادشاه

د گلخانی مانۍ

۹ ميزان ۱۳٤۳

لومړی فصل
دولت

۱ ماده: افغانستان یو مشروطه باچایي، خپلواک، یو موټی او نه بېلېدونکی دولت دی.

ملي حاکمیت په افغانستان کې په ملت پورې تعلق لري. د افغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې د قانون له حکمه سره سم د افغانستان د دولت تابعیت لري. د دې افرادو په هر یو فرد باندې د افغان د کلمې اطلاق کېږي.

۲ ماده: د افغانستان دین د اسلام سپېڅلی دین دی، دیني شعایر د دولت له خوا د حنفي مذهب د حکمونو سره سم پرځای کېږي.

د ملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې د ننه چې د چال چلند او عامې هوساینې په باب قوانین یې ټاکي، آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

۳ ماده: د افغانستان د ژبو له جملې څخه پښتو او دري ژبې رسمي ژبې دي.

٤ماده: د افغانستان بیرغ له دریو ټوټو جوړ دی چې رنګونه یې تور، سور او شین دي او یو هومره ولاړې څنګ په څنګ د کیڼې خوانه په ښي لور تللي دي. د هر رنګ ساره یې د اوږدو د نیمایې هومره دی. په منځ کې یې په سپین رنګ د محراب او منبر نښان لګېدلی دی چې دواړه خوا ؤته یې دوه بیرغونه ولاړ دي او له دواړو غاړو یې د غنمو دوه وږي چاپیر دي.

٥ماده: د افغانستان پایتخت د کابل ښار دی.

دوهم فصل
باچا

٦ماده: په افغانستان کې باچا د ملي حاکمیت ښکارندوی دی.

۷ماده: باچا د اسلام د سپېڅلي دین د اساسونو ساتنوال، د افغانستان

د خپلواکی او د سیمي د تمامیت ساتونکی، د اساسي قانون ساتندوی او د ملي يو والي مرکز دئ.

۸ماده: باچا باید د افغانستان له اتباعو، مسلمان او په حنفي مذهب وي.

۹ماده: د باچا وظيفی او حقونه دادی:

۱- د افغانستان د اردو لويه مشري.

۲- د جنگ او اوربند اعلان.

۳- د لويې جرگې دائرول او پرانستل.

٤- د شورا د عادي غونډې پرانستل.

٥- د شورا د فوق العاده غونډي دائرول او پرانستل.

٦- د شورا ړنگول او د نوو انتخاباتو د فرمان ويستل.

۷- د قوانينو ښکولل او د هغو د جاری کولو اعلام.

نوی انتخابات د شورا د انحلال د تاريخ نه په دري مياشتو کې د ننه د ننه سرته رسيږي.

۸- د تقنيني فرمانونو ويستل.

۹- د قانون د حکمونو سره سم د بين الدول معاهدو د تړون د پاره اعتبار ليک ورکول.

۱۰- د بين الدول معاهدو ښکولل.

۱۱- د صدر اعظم ټاکل، د هغه استعفأ منل، د صدر اعظم په پيشنهاد د وزيرانو ټاکل او د وزيرانو استعفأ منل.

۱۲- د مشرانو جرگې د غير انتخابي غړو ټاکل او د دغی جرگې د غړو له منځ نه د رئيس ټاکل.

۱۳- د قاضي القضات او ستري محکمي د غړو ټاکل.

۱٤- د قانون د حکمونو سره سم د قاضيانو او عاليرتبه مامورينو او منصبدارانو ټاکل او متقاعد کول.

۱۵ - په بهرنيو ملکونو کې د افغانستان د سياسي نمايندګيو د مشرانو ټاکل، په بين المللي مؤسسو کې د افغانستان د دايمي نمايندګانو ټاکل او د بهرنو ملکونو د سياسي نمايندګانو باورليک منل.

۱٦ - د اضطرار د حالت اعلامول او ختمول.

۱۷ - د جزا کمول او بخښل.

۱۰ ماده: سيکه د باچا په نامه وهله کيږي.

۱۱ ماده: په خطبو کې د باچا نوم اخيستل کيږي.

۱۲ ماده: نښان د قانون د حکمونو سره سم د باچا له خوا ورکول کيږي. د نښان په ورکړه پورې هيڅ ډول مادي ښيګړه تړلې نه وي.

۱۳ ماده: د باچايي دربار لګښت د باچايي لګښتونو د قانون سره سم د دولت په بودجه کې ټاکل کيږي.

۱٤ ماده: په دې فصل کې چې هر څو مره صلاحيتونه راغلي دي له هغو نه په هغو حدودو کې د ننه استفاده کيږي چې د دې اساسي قانون حکمونو ښودلي دي.

۱۵ ماده: پاچا نه پوښتيدونی دی او لمانځنه يې واجب ده او دی د باچايي کورنۍ او د حکومت اوسترې محکمې د غړو په مخکښې د شورا د دواړو جرګو د مشترکې غونډې په وړاندې داسې لوړه کوي:

﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾

د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې په خپلو ټولو چارو کې به خدای جل جلاله حاضر ګڼم، د اسلام د سپيڅلي دين د اساساتو ساتنه او د اساسي قانون حمايت به کوم، د هېواد خپلواکي او د سيمې تماميت، د دولت قوانين او د خلکو حقونه به ساتم او د لوی خدای له درباره د مرستې په غوښتو به د افغانستان د اساسي قانون د حکمونو سره سم باچايي کوم

او خپل ټول کوښښ به د افغانستان د ملت د لوړتیا او سوکالی په لاره کې په کار اچوم.

۱۶ ماده: د افغانستان باچايي د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید په کورنۍ کې له یو نه بل ته پاتې کیږي.

۱۷ ماده: که چیرې باچا د استعفا تکل وکاندي نو د اولسي جرګې له مشر، د مشرانو جرګې له مشر، صدر اعظم، قاضي القضات او باچايي دربار له وزیر نه جوړ مجلس ته خبر ورکوي. بیا په اوو ورځو کې د ننه د لویه جرګه دا یروي او خپله استعفا پخپله یا د دربار د وزیر په لاس جرګې ته وړاندې کوي. که لویه جرګه تصدیق وکړي چې باچا په خپله خوښه استعفاء کړې ده نو د دغې جرګې د تصدیق له تاریخ نه د باچا استعفاء نافذه ګڼل کیږي.

۱۸ ماده: د باچا د استعفاء یا مړینې په وخت کې باچايي د هغه مشر زوی ته پاتې کیږي. که چیرې د باچا په مشر زوی کې هغه شرطونه پوره نه وو چې په دې اساسي قانون کې ښودل شوي دي نو بیا یې د هغه دویم زوی او همداسې ورپسې نورو زامنو ته پاتې کیږي.

۱۹ ماده: که چیرې باچا مړ شي یا استعفاء وکړي او د باچايي په شرطونو برابر زوی ونه لري، نو باچايي د باچا په ورونو کې تر ټولو مشر ورور ته پاتې کیږي.

که چیری د باچا په مشر ورور کې د باچايي شرطونه پوره نه وي نو ده ته چې کوم یو ورور د عمر په لحاظ زیات نژدې وي باچايي هغه ته پاتې کیږي او همدغسې تر اخره درومي.

که چیرې د باچايي په شرطونو برابر یو ورور هم ونه لري نو پر ځای ناست به یې د اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید «رح» د نارینه اولاد له ټیره غوره

کېږي. په داسې حالت کې د باچا انتخاب د لويې جرگې، د سترې محکمې له غړو او د حکومت نه د يو جوړ شوي مجلس له خوا کېږي. که چېرې باچا مړ ؤ نو دامجلس به د مړينې د ورځې له تاريخه په پنځلسو ورځو کې د ننه او که استعفاء يې کړې وه نو د هغې د نافذ کېدو د تاريخ نه پس په اوو ورځو کې د ننه د صدر اعظم له خوا جوړېږي.

په دې مجلس کې فيصله د حاضرو غړو له خوا د رايو په اکثريت کېږي او فيصله د هغه چا له منبت نه پس چې د باچا په حيث غوره شوی دی، نافذه گڼل کېږي.

د باچا د مړينې ياد استعفاء د نافذ کېدو له نيتې نه د هغه د پر ځای ناست تر غوره کېدو پورې د دربار وزير د باچا نائب گڼل کېږي.

۲۰ ماده: کله چې باچا د هيواد نه د باندې د سفر تکل وکړي نو يو يا څو کسه د خپل وکيل په توگه ټاکي.

د غه کس يا کسان د باچا په غياب کې د هغه واک اختيار په حدودو کې د ننه چې باچا ورته ورکړی دی، باچايي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې د باچا په وکالت پر ځای کوی.

دغه کسان د وکيل په توگه نشي ټاکل کيدی:

۱ - صدر اعظم.

۲ - داولسي جرگې مشر.

۳ - د مشرانو جرگې مشر

٤ - قاضي القضات.

۲۱ ماده: کله چې باچا مړ شي او د هغه پر ځای ناست لا د خپل عمر شل کاله پوره کړي نه وي، نو ترڅو پورې چې د غه عمر ته رسېږي، ملکه د باچايي د چارو نيابت په غاړه اخلي.

که چېري ملکه نه وي نو هغه مجلس چې په نولسمه ماده: کې ياد شوی دی، د اعليحضرت محمد نادرشاه

شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره یو کس د باچاد نائب په توگه غوره کوي.

۲۲ ماده: کله چې باچا استعفاء وکړي او د هغه پر ځای ناست د خپل عمر شل کاله نه وي پوره کړي، نو تر څو پورې چې دی د غه عمر ته رسیږي هغه مجلس چې په نولسمه ماده کې یاد شوی دی، د اعلیحضرت محمد نادرشاه شهید «رح» د نارینه اولاد له تیره یو کس د باچا د نائب په توگه غوره کوي.

۲۳ ماده: د باچا نائب او وکیل باید هغه شرطونه ولري چې په اتمه ماده کې راغلي دي.

د باچا نائب باچایي چارې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمې په ځای کوي.

که د باچا نیابت د ملکې په غاړه وی. ملکه د هغه صلاحیت نه چې د نهمې مادې په دویمه فقره کې یادشوی دی، د حکومت په مشوره استفاده کوي. د باچا نائب چې څو پورې دا عهده په غاړه لري په بل شغل باندې بوختېدلی نه شي.

هغه څوک چې د دې اساسي قانون د یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو له مخه د باچا د نائب په توگه ټاکل کېږي هیڅکله د افغانستان د باچا په توگه انتخابېدلی نه شي.

د باچایي د نیابت په دوره کې د دې اساسي قانون د باچا د فصل هغه مادې چې پر ځای ناست پورې تعلق لري، تعدیل کیدلی نه شي.

۲۴ ماده: د باچا زوی، لور، ورور، خور او د دوی ښځې او مېړونه او زامن او لوڼې او د باچا تره او د تره زامن باچایي کورنۍ ده.

د دولت په رسمي تشریفاتو کې باچایي کورنۍ په باچا او ملکې پسې جوخت ځای نیسي.

د باچایي کورنۍ لگښت د باچایي لگښتونو په بودجه کې ټاکل کېږي.

لقبونه یوازې د باچاېي کورنۍ د پاره دي او د قانون د حکمونو سره سم تاکل کېږي.

د باچاېي کورنۍ غړي په سیاسي گوندونو کې گډون نه کوي او د دغه وظیفې په غاړه نه اخلي:

۱-صدارت عظمی یا وزارت.

۲- دشورا غړيتوب.

۳- د سترې محکمې غړيتوب.

د باچايي کورنۍ غړي به خپل حيثيت د باچايي کورنۍ د غړو په صفت تر څو چې ژوندي وي ساتي.

دریم فصل

د خلکو اساسي حقونه او وظیفې

۲۵ ماده: د افغانستان ټول خلک بې له هېڅ قسم تبعیض او امتیازه د قانون په وړاندې یو شان حقونه او وظیفې لري.

۲۶ ماده: آزادي د انسان خدای ورکړی حق دی. دا حق بې د نورو له آزادۍ او عمومي ښېگړو نه، چې قانون ښودلې دي، نورې پولې نه لري.

د انسان آزادي او کرامت د بلوسې نه په امن دي او بېلتون نه قبلوي. دولت مکلف دی چې د انسان آزادي او کرامت ته په درناوي وگوري او حمایت یې وکړي.

هېڅ کړه جرم نه گڼل کېږي، مگر هله چې د یو داسې قانون په موجب جرم وبلل شي چې د دغه کار له کولو نه مخکښې نافذ شوی وي.

هېچا ته سزا نه شي ورکوله کېدای، مگر هله چې یوی واکمنې محکمې پرې د ښکاره او حضوري محاکمې نه پس حکم صادر کړی وي.

هیچا ته جزا نه شي ورکول کیدی، مگر د هغه قانون د حکم سره سم چې د دغه تهمتي کار له کولو نه ړومبی نافذ شوی وي.

هېڅوک بې د قانون له حکمه تعقیب کیدلی یا نیول کیدلی نه شي.

هېڅوک توقیف کېدلی نه شي،

مګر د واکمنې محکمې د حکم او د قانون د حکمونو سره سم.

د غاړې خلاصون اصلي حالت دی–څو څو پورې چې تورن د محکمې له خوا په قطعي پرېکړه محکوم علیه نه شي بېګناه ګڼل کېږي.

جرم د هر چا خپل ځانب شی دی. د تورن تعقیب، نیول، توقیف او سرا ورکول بل هیچا ته نه ورغځېږي.

د انسان کړول جواز نه لري. هېڅوک نه شي کولی چې حتی له چا نه د حقایقو د څرګندولو په غرض هم هغه وکړوي او یا یې د کړولو امر ورکړي. که څه هم دغه سړی د تعقیب لاندې وي یا نیول شوی یا توقیف شوی یا پرې د سزا حکم ختلی وي.

له انساني کرامت نه مخالفه سزا ټاکل جواز نه لري. هغه اظهار چې له تورن یا بل سړي نه په اکراه واخیستی شي اتبار نه لري.

په جرم باندی اقرار کول هغه اعتراف ته وایې چې تورن یې په روغ عقل او په خپله خوښه د هغه جرم په کولو باندي چې د قانون له مخه په ده پورې تړل شوی وی د یوی واکمنې محکمې په وړاندې وکړي.

هر څوک حق لري چې د هغه تور د لرې کولو په غرض چې د قانون له مخې پری تړل شوی وي د ځان د دفاع د پاره وکیل ونیسي.

د یو چا پور وړي کېدل د پوروړي د آزادۍ د سلبېدو یا کمېدو سبب کېدی نه شي. د پور وېستلو لارې چارې د قانون له خوا ښودلې کېږي.

هر افغان حق لري چې د خپل دولت د سیمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوګنه غوره کړي، مګر بې له هغو ځایو څخه چې قانون منع کړي وي. همدارنګه هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه د باندی سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي. هېڅ افغان په

افغانستان کې د ننه او د افغانستان د باندې په شړلو محکوموليٰ نه شي.

۲۷ ماده: هيڅ افغان د يو جرم په تور بهرني دولت ته سپارل کېدلی نه شي.

۲۸ ماده: :د هر چا تپاتوبی د بلوسې نه په امن دی، هيڅوک حتی دولت هم د اوسيدونکي د اجازې يا د يوې واکمنې محکمې له حکمه پرته او بې د هغو حالاتو او لارو چارو نه چې په قانون کې څرگندی ښودل شوې دي، د چا تپاتوبي ته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

د څرگند جرم په وخت کې مسؤول مامور د يو چا تپاتوبی ته بی د هغه يا د محکمې له مخکنۍ اجازې څخه په خپل مسؤوليت ننوتی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ورننوتلو يا لټولو نه پس د قانون د خوا په ښودلې موده کې د ننه د محکمې فيصله لاس ته راوړي.

۲۹ ماده: ملکيت د بلوسی نه په امن دی.

د هېچا ملکيت د قانون د حکم او د يوې واکمنې محکمې د فيصلې نه پرته مصادره کېدی نه شي.

د يو چا د ملکيت استملاک يوازې د عمومي ښېگړو د پاره د عادلانه پيشکي عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک بې له قانون نه د ملکيت له اخيستو او تصرف څخه منع کيدی نه شي. د ملکيت د استعمال لاره د عامو ښېگړو د تأمين د پاره د قانون له پلوه تنظيم او ښودل کېږي.

د چا د شتمنۍ پلټنه او د هغې اعلان يوازې د قانون په حکم کيدی شي.

باندني دولتونه او اتباع په افغانستان کې د عقاري مالونو د ملکيت حق نه لري، د بهرنو ملکونو په سياسي نمايندگيو باندې د بالمثل چال

چلند په اساس او په هغو بین المللي مؤسسو باندې چې افغانستان پکې غړیتوب لري، د حکومت په خوښه عقاري مالونه پلورل کېدی شي.

۳۰ماده: د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی د بلوسی نه په امن دي. دا مخابره په لیک وي، که په ټیلفون، که په ټیلګراف او که په کومه بله وسیله.

دولت د چا د مخابرې د لټون حق نه لري، مګر د یوې واکمنې محکمې د فیصلې او د قانون د حکمونو سره سم.

په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي، مسؤول مامور بې له دې چې لومړی د محکمې نه اجازه واخلي په خپل مسؤلیت کولی شي، چې مخابرې ولټوي. دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې فیصله حاصله کاندې.

۳۱ماده: د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده. هر افغان حق لری چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یا داسي نورو وسیلو خپل فکر ښکاره کړي.

هر افغان حق لری چې مطالب د قانون د حکمونو سره سم بې له دې چې لومړی یې دولتي مقامونو ته وښیي، چاپ او نشر کاندې.

د عمومي چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو او دولت ته ورکول کېږي.

د راډیو او تلویزیون د عامو خپروونکو کارځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

۳۲ماده: : د افغانستان اتباع حق لري چې د روا او سوله ناکو مقصدونو پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم د دولت د مخکینۍ اجازې نه پرته بې وسلې ټولنه وکاندې.

د افغانستان اتباع حق لري چې د

مادي یا معنوي مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم ټولني جوړي کړي.

د افغانستان اتباع حق لري چې د قانون په حکمونو برابر سیاسي ګوندونه جوړ کړي خو په دې شرط چې:

۱ - د ګوند هدف، فعالیت او هغه مفکورې چې د ګوندونو تشکیلات پرې بنا شوي وي د دې اساسي قانون له ارزښتونو سره تناقض ونه لري.

۲ - د ګوند تشکیلات او مالي درکونه په ډاګه وي. هغه ګوند چې د قانون په حکم برابر جوړ شوی وي، د قانوني موجباتو او ستري محکمی له حکمه پرته ړنګیدلی نه شي.

۳۳ ماده: هر چا ته چې د اداري له پلوه بی موجبه تاوان واوړي د تاوان د اخیستلو حق لري او کولی شي چې د تاوان اخیستلو د پاره په محکمه کې دعوا راولاړه کړي.

دولت د هغو حالاتو نه پرته چې قانون یې څرګندوي بی د واکمني محکمې له حکمه د خپلو حقونو د تحصیل اقدام نه شي کولی.

۳٤ ماده: تعلیم د افغانستان د ټولو وګړو حق دی او د افغانستان د دولت او اتباعو له خوا وړیا برابرېږي.

په دې برخه کې د دولت هدف یوې ساسي مرحلې ته رسېدل دي چې د افغانستان د ټولو وګړو د پاره پکې د قانون د حکمونو سره سم د ښوونې او روزنې مناسبې اسانتیاوې را غونډې شي. دولت مکلف دی چې په ټول افغانستان کې د پوهنې د متوازن تعمیم د پاره مؤثر پروګرام وضع او تطبیق کړي.

د ښووني او روزني لارښودنه او څارنه د دولت وظیفه ده.

لومړنۍ ښوونې د ټولو ماشومانو د پاره په هغو ځایونو کې چې وسیلې یې د دولت له خوا برابرې شوي وي، حتمي دي.

د لوړو او عمومي تعليم د مؤسسو جوړول او چلول يوازې د دولت حق او وظيفه ده. د دې نه ور اخوا د افغانستان اتباع حق لري چې اختصاصي يا د ليک لوست د ښودو د پاره ښوونځي جوړ کړي. د داسي ښوونځيو د جوړونې شرطونه، تعليمي نصاب او پکې د زده کړې شرائط د قانون له پلوه ښودل کېږي.

حکومت کولی شي چې د قانون د حکمونو سره سم خارجي کسانو ته د خصوصي ښوونځيو د جوړولو اجازه ورکړي. د داسې ښوونځيو نه يوازې خارجي کسان فايده اخستی شي.

۳۵ ماده: دولت مؤظف دی چې د ملي ژبې پښتو د انکشاف او تقويې د پاره مؤثر پروګرام جوړ او تطبيق کړي.

۳۶ ماده: دولت مؤظف دی چې تر خپله وسله د ټولو افغانانو د پاره په متوازن ډول د ناروغيو د مخنيوي او علاج وسيلې برابرې کړي.

په دې برخه کې د دولت هدف يو داسې پړاو ته رسېدل دي چې د روغتيا مناسبي اسانی پکې د افغانستان د ټولو وګړو د پاره برابري شي.

۳۷ ماده: کار د هر افغان حق او د غاړې فرض دی چې د کولو وس يې لري.

د کار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړ يږي د هغوی لوی هدف يوی داسي مرحلی ته رسيدل دی چې د کاريګرو د بېلو بېلو ډلو حقونه او ښيګړې پکې خوندي شي، د کار مناسب حالات را پيدا شي او د کاريګرو او کار فرمايانو ترمنځ روابط په عادلانه او پرمختللي ډول تنظيم شي. د افغانستان اتباع د اهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت د خدمت د پاره منل کېږي د کار او کسب غوره کول په هغو شرطونو کې د ننه چې قانون ټاکلي آزاد دي.

بيګار که د دولت د پاره هم وي

ناروا دي. د بیګار بندیز د هغو قوانینو د عملي کولو په لاره کې چې د عمومي ښیګړو په نیت د یو ځایي کار د سمښت د پاره جوړیږي، کوم خنډ نه را پورته کوي.

۳۸ماده: هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هیڅ قسم مالیه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي ټرل کېدی، د مالیې او محصول اندازه او د ورکولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کیږي. دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلیږي.

۳۹ماده: د هیواد ژغوره د فاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېڅلې وظیفه ده. د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

٤۰ماده: د اساسي قانون په حکمونو سم چلېدل، د باچا سره وفاداري او د هغه درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، د عمومي نظم او امن خیال لرل، د هېواد د ښیګړو ساتل او په ملي ژوند کې ګډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

څلورم فصل
شورا

٤۱ماده: شورا د افغانستان د خلکو د ارادې ښکارندویه ده او د ټول ملت نمایندګي کوي د افغانستان خلک د شورا له لارې د مملکت په سیاسي ژوند کې برخه اخلي.

د شورا هر غړی که څه هم له یوې ټاکلې سیمې څخه غوره شوی، د رایې د ښکارندولو په وخت کې د افغانستان عامې ښېګړې په نظر کې نیسي.

٤۲ماده: شورا دوې ټولنې لري: اولسي جرګه او مشرانو جرګه.

٤۳ماده: د اولسي جرګې غړي د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په ذریعه د قانون د حکمونو

سره سم د افغانستان د خلکو له خوا غوره کېږي.

د دې مقصد د پاره افغانستان په انتخاباتي وندونو وېشل کېږي. د وندونو شمار او سیمه د قانون له مخې ټاکل کېږي.

د هروند یو وکیل غوره کېږي.

د وکالت د پاره هر ملاتړلي چې په وند کې د قانون د حکمونو سره سم تر ټولو زیاتې رایې وګټي، وکیل بلل کېږي.

٤٤ ماده: د اولسي جرګې غړي د څلورو کلونو د پاره، چې یوه تقنیني دوره ده، غوره کېږي.

که چېرې شورا د دې اساسي قانون د حکمونو سره سمه رنګه شي نو نوې اولسي جرګه د یوې تقنیني دورې د پاره غوره کېږي، خو د پای ته رسیدلو نیټه به یې په داسي ډول تیارېږي چې ورپسې اولسي جرګه جوخته په هغه نیټه پرانستله شي چې په نهه پنځوسمه ماده کې ټاکل شوې ده.

٤٥ ماده: د مشرانو جرګې غړي په دې طریق ټاکل کېږي او غوره کېږي:

۱ - دریمه برخه غړي د پوهو او ازمېښتوالو کسانو له منځه د باچا له خوا د پنځو کلونو د پاره ټاکل کېږي.

۲ - پاتې دوې برخې غړي په دې شان غوره کېږي:

الف - د هر ولایت جرګه د خپلو غړو له منځه یو تن د درې کالو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

ب - د هر ولایت استوګني د آزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو په لار یو کس د څلورو کلونو د پاره د مشرانو جرګې په غړیتوب غوره کوي.

٤٦ ماده: د انتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کې ښودل کېږي.

هغه کسان چې د شورا په غړیتوب ټاکل کېږي یا غوره کېږي په کار دي چې د انتخاب کوونکو په شرطونو

سربېره د غه صفتونه هم ولري:

۱- د شورا په غړيتوب باندې د تاکل کېدو او يا غوره کېدو نه لومړی به يې لږ تر لږه لس کاله پخوا د افغانستان د دولت تابعيت حاصل کړی وي.

۲- د دې اساسي قانون د نافذ کيدو نه وورسته به د محکمې له خوا د سياسي حقوقو څخه په محرومی محکوم شوی نه وي.

۳- په ليک لوست به پوهېږي.

۴۷ماده: د اولسي جرگې غړو به د انتخاب په وخت کې د خپل عمر پنځه ويشتم او د مشرانو جرگې غړو به د تاکل کېدو په وخت کې د خپل عمر دېرشم کال پوره کړی وي.

۴۸ماده: د حکومت مشر او غړي، قاضيان، د اردو منصبداران او افراد، مامورين او نور اداري کار کوونکي د خپلو وظيفو د چلولو په وخت کې د شورا په غړيتوب تاکل کيدی يا غوره کيدی نه شي.

هيڅوک په يو وخت کې د دواړو جرگو غړی کيدی نه شي.

۴۹ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو له رعايت سره انتخابات د قانون د حکمونو سره سم کېږي.

د اولسي جرگې د تقنيني دورې په وروستيو دووکلونو کې د انتخاباتو د قانون د تعديل پيشنهاد د هېڅ يوې جرگې د کار په فهرست کې نه شي داخلېدی.

۵۰ماده: د هرې جرگې د غړيتوب وثيقې په همهغه جرگه کې د کره کتنې لاندې نيولې کېږي.

د وثيقو د کره کتنې لارې چارې د هرې جرگې د داخلي وظيفو په اصولو کې ښودل کېږي.

۵۱ماده: د شورا هېڅ يو غړی د هغې نظريې له کبله چې د خپلې وظيفې د پر ځای کولو په وخت کې يې د ننه په شورا کې يا د باندې ښکاره

کوي د عدلي تعقيب لاندې نه راځي.
که چېرې د شورا په يو غړي باندې د يو جرم تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پيښې خبر هغې جرګې ته ورکوي چې دی يکې غړيتوب لري او پس له هغه چې د جرګې دوه برخې غړي اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقيب لاندې راځي.
جرګه کولی شي چې خپله اجازه د دوو برخو غړو په اکثريت بېرته واخلي.
د څرګندجرم په باب مسؤل مامور کولی شي چې تورن بې د هغې جرګې د اجازې نه چې دی يې غړی دی د تعقيب لاندې راولي او ويې نيسي. که چېرې عدلي تعقيب د قانون له مخې د توقيف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي هغې جرګې ته خبر ورکړي چې دی يې غړی دی او که نوموړې جرګه اجازه وکړي نو تورن توقيف کېدلی شي.
که چېري تور په داسې وخت کې پېښ شي چې جرګه خوره شوي وي نو د توقيف اجازه د جرګې د اداري هيئت نه غوښتل کېږي او د هيئت فيصله د جرګې لومړۍ راتلونکې غونډې ته د پريکړې د پاره وړاندې کېږي.
۵۲ ماده: دشورا غړی په بله چاره بوختېدلای نه شي کرنه او نورې آزادې چارې د دی حکم لاندې نه راځي.
۵۳ ماده: د شورا د غړو د پاره د قانون د حکم سره سم مناسب معاش تاکل کېږي.
۵٤ ماده: د شورا هر يو غړی حق لري چې په خپله جرګه کې د هغې موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظريه د داخلي وظايفو په اصولو برابره څرګنده کړي.
۵۵ ماده: دواړه جرګې په يو وخت کې بيلې بيلې غونډې کوي.
مشرانو جرګه کولی شي چې د دولتي بودجې د پيشنهاد د کتنې د پاره د اولسې جرګې د رخصتۍ په

موده کې خپله فوق العاده غونډه وکاندې.

کله چې تقنيني دوره يا کلنۍ غونډه دباچا له پلوه پرانستله کېږي، دواړه جرګې شريکه غونډه کوي.

۵۶ ماده: حکومت کولی شي چې د هرې يوې جرګې په غونډه کې شريک شي.

هره جرګه کولی شي چې خپلې غونډې ته صدر اعظم يا د حکومت غړي راوغواړي.

۵۷ ماده: د دواړو جرګو مباحثه به ښکاره وي. مګر هله نه چې د حکومت مشر، د جرګې مشر يا لږ تر لږه د جرګې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرګه دې په پټه وشي او جرګه دا غوښتنه ومني.

جرګه کولی شي چې د دوه برخو غړو په اکثريت هغه مباحثه چې پټه شروع شوې وي بيرته ښکاره کاندې.

د هرې جرګې د مباحثې جريان به ثبتېږي.

هيڅوک په سرزوري د شورا د يره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دی حکم مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې سزا ورکوله شي.

۵۸ ماده: بې له هغو حالاتو چې حکم يې په دی اساسي قانون کې څرګند ذکر دی د هرې جرګې فيصله د حاضرو غړو د رايو په اکثريت کېږي.

۵۹ ماده: هره جرګه په هر کال کې يوه عادي غونډه کوي چې د ميزان په دوه ويشتمه نيټه شروع کېږي.

د کلنيو غونډو شمار د قانون له پلوه زياتيدلی شي او په دی صورت کې د غونډې د شروع نيټه او د غونډې موده د قانون له خوا ښودله کېږي.

د هرې جرګې د کار موده په کال کې اووه مياشتې ده.

د کار د غوښتنې په صورت کې هره جرګه کولی شي چې دا موده نوره هم اوږده کړي.

د رخصـتۍ پـه وخت کې د باچا پـه امر، د حکومت یا د دواړو جرگو څخه د یوې د مشـر یا د یوې جرگې د پنځمې برخې غړو پـه غـوښـتـنه د شـورا فـوق العاده غونډه دایریدلی شي.

فـوق العـاده غـونډه د هغـه باچایي فـرمـان پـه ذریعـه ختمیږي چې د دواړو جرگو د مشـرانو سره لـه سلا نه وروسـتـه راووځي.

۶۰ مـاده: د مشـرانو جرگې مشـر د دغه جرگې د غړو له منځه د باچا له خوا ټاکل کیږي.

اولسي جرگـه د خپلو غړو له منځه یو کس د مشـر پـه توگه غـوره کوي. هره جـرگـه د خپلو غړو له منځـه د مـشـر لومړی نایب، یو دوهم نایب، یو منشي او یو د منشي نایب غوره کوي.

د غـه پورتني کسـان د جرگې اداري هیـئـت دی. د اولسي جـرگــې اداري هیـئت د تقنیني دورې پـه اول سـر کــې غوره کیږي.

د مـشـرانو جـرگـې د مشـر نایبـان، منـشي او نـایب مـنـشي د هر کـــال د غـونډو پـه سـر کې د یو کـال د پاره غوره کیږي.

د هرې جرگې مشر د جرگې مباحثه اداره کوي او د جرگې پـه دېره ځـای کې د نظم او قـلارۍ سـاتلو د پـاره ضروري انتظام کوي.

د مـشـر نورې وظیـفـې د داخلي وظیفو پـه اصولو کې ښودل کیږي.

د مـشـر پـه غـیـاب کـې اول نـایب او کـه هغـه نـه وي دوهم نـایب د مشر وظیفه چلوي.

د هرې جـرگــې منشي د جـرگــې مــبـاحـثـې ثبـتـوي او د جـرگــې د دارالانشـاء د چارو انتظام کوي.

د منشي پـه غـیـاب کې نـایب د هغـه وظیفه چلوي.

۶۱ مـاده: هره جرگـه د بحث لاندې مـوضـوعـاتو د پراخې او کـره کـتـنې د پـاره د داخلي وظیــفـــو د اصــول پـه

حکمونو برابر تولگی جوړوي.

۶۲ماده: هره جرگه د خپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.

۶۳ماده: شورا د باچا په امر ماتېدلی شي.

په یوسل او یوویشتمه ماده کې د بیان شوي حالت له مخه د شورا ماتیدل هرو مرو دي. د شورا په ماتېدو کې د مشرانو جرگې غیر انتخابي غړي هم شامل دي.

۶٤ماده: شورا د افغانستان د حیاتي چارو د تنظیم د پاره د دی اساسي قانون په حکمونو برابر قوانین جوړوي. هېڅ قانون نه شي کولی چې د اسلام د سپېڅلي دین له اساساتو او د نورو هغو ارزښتونو مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

د بین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته د افغانستان د اردو د تولگیو لېږل، د پیسو خپرولو او پور اخیستلو اجازه ورکول او داسې امتیازونه ورکول چې په ملي اقتصاد کې اهمیت لري او انحصار هم پکې شامل دی، د شورا په واک اختیار کې دي. هغه امتیازات چې ورکول یې د شورا په صلاحیت کې دي د قانون له پلوه ښودل کېږي.

۶۵ماده: حکومت اولسي جرگې ته مسؤل دی.

۶۶ماده: د اولسی جرگې غړي کولی شي چې د حکومت نه څرگندتیا وغواړي. د حکومت د ورکړې څرگندتیا په باب مباحثه د جرگې په فیصلې پورې اړه لري.

۶۷ماده: د شورا غړي کولی شي چې د صدراعظم یا وزیرانو څخه په تاکلو موضوعگانو کې پوښتنې وکړي.

له چا نه چې پوښتنه شوې وي هغوی د خولی یا لیکلي ځواب په ورکولو مکلف دي. دا ځواب د بحث لاندې نه شي راتلای.

۶۸ مـاده: اولسي جرگـه واک لري چې د خـپلو دریمــه برخــه غـړو په پیشنهاد د حکومت د چارو او د اداري د اجرا آتو د کتنې او څېړنې د پاره د څېړنی ټولګی وټاکي.

د څېړونکي ټولګي جوړیدنه او د هغه تګ لاره د داخلي وظیفو په اصولو کې ښودل کېږي.

۶۹ ماده: د هغو حالاتو نه پرته چې په دی اساسي قانون کې د هغو د پاره د عمل خاصې لارې چارې ښودلې شوې دي، قانون هغې مصوبې ته وایي چې دواړو جرگو په گډه منلی وي او باچا ښکوللی وي.

په کومه برخه کې چې داسې مصوبه نه وي هلته قانون د اسلامي شریعت د حنفي فقهې حکمونو ته وایي.

۷۰ مـــاده: د قـــانون جـــوړولو پېشنهاد د حکومت یا د شورا د غړو له خوا کېږي او د قضایي چارو د سمون په برخـه کې د سـتـرې مـحکمی له خـوا کیدی شي. د بودجې او مالي چارو په باب د قانون جوړولو پېشنهاد یوازې حکومت کولی شي.

۷۱ مـــاده: د قـــانون جـــوړولـو پېشنهاد د حکومت یا سترې محکمې له خوا په دواړو جرگو کې هرې یوې ته وړاندې کېدی شي.

۷۲ ماده: که چېرې د قانون د وضع کولو پیشنهاد د دواړو جرگو نه د یوې جرگې د غړو له خوا وشي او د همدغې جرگې لس تنه غړي یې مرسته وکړي نو پس له هغه د کار په فهرست کې نیول کېږي.

کــه چېــري د قـــانون جــوړولو په پیشنهاد کې د نوې بودجې یا د دولت په عـــایداتو کـــې د کـــمی راوســـتلو سپارښتنه شوی وي نو په دی شرط د کار په فهرست کې راتلای شي چې د پیشنهاد په متن کې د دغه تاوان د پوره کولو لارې چارې ښودل شوې وي.

د سترې محکمې له خوا د قانون

جوړولو پیشنهاد د دې حکم لاندې نه راځي.

۷۳ ماده: کله چې د قانون جوړولو پیشنهاد د یوې جرگې د کار په فهرست کې واخیستی شي نو لومړی خپلې جرگه گۍ ته سپارل کېږي او پس له هغه چې جرگه گۍ خپله نظریه څرگنده کړي دغه پیشنهاد او د جرگه گۍ نظریه د جرگې په وړاندې لوستل کېږي او مباحثه پرې کېږي وروسته د هرې مادې په باب رایې غوښتلې کېږي او بیا پیشنهاد په دوهم وار لوستلی شي او په یو ځایي ډول د هغه د منلو یا نه منلو په باب رایې اخیستلی شي.

۷٤ ماده: که چېرې د یوې جرگې تصویب د بلې جرگې له پلوه ونه منل شي نو د دغه اختلاف د لرې کولو د پاره د قانون په حکمونو سم د دواړو جرگو د غړو نه په برابر شمېر یو گډ هیأت جوړېږي د هیأت فیصله د باچا له ښکللو وروسته نافذه گڼل کېږي.

خو که دغه هیأت ونه کولای شو چې اختلاف لرې کړي نو تصویب نا منلی بلل کېږي او که چېرې داسې وي چې تصویب د اولسي جرگې له خوا شوی وي نو د اولسي جرگې نوې تقنیني دوره کولی شي چې هغه د غړو د رایو په اکثریت بیا ومني. دا تصویب بې له دې چې د مشرانو جرگې ته وړاندې شي د باچا په ښکوللو نافذ گڼل کېږي.

که چېرې د دواړو جرگو ترمنځ اختلاف د مالي قوانینو د پیشنهاد په سروي نو که گډهیأت د دغه اختلاف په لرې کولو بریالی نه شي، اولسي جرگه کولی شي چې دغه پیشنهاد پخپله راتلونکې غونډه کې د غړو د رایو په اکثریت بیا ومني. پیشنهاد بې له دې چې د مشرانو جرگې ته وښودل شي د باچا په ښکوللو نافذ گڼل کېږي.

۷۵ ماده: د دولت بودجه د مشرانو جرگې له لارې د دغې جرگې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشورتي نظریې سره یو ځای اولسي جرګې ته وړاندې کېږي. د جرګې مشر بودجه او د مشرانو جرګې نظریات خپلې جرګه ګۍ ته سپاري. پس له هغه ور باندې په اولسی جرګه کې غور او فیصله کېږي.

دا فیصله بې له دې چې مشرانو جرګې ته وښودی شي د باچا په ښکوللو نافذه کېږي. د حکومت د انکشافي پلان په باب د اولسي جرګې خبرې اترې هم د دې حکم لاندې راځي.

کله که د ځینو سببونو له کبله د بودجې تصویب د نوي مالي کال د شروع کېدو نه مخکې ونه شو نو د کالنۍ بودجې تر تصویب پورې د زاړه کال د بودجې په شان چلند کېږي.

حکومت په دې مکلف دی چې د بودجې د پېشنهاد وړاندې کولو نه لږ تر لږه یوه میاشت مخکې د تېر کال د بودجې غوټ پرېکړی حساب اولسي جرګې ته وړاندې کړي.

۷۶ ماده: که چېرې د مشرانو جرګه د ولسی جرګې د یوې مصوبې په باب د رسېدو نه وروسته په شپږو میاشتو کې خپله فیصله ونه کړي نو دغه مصوبه منل شوې ګڼل کېږي، د رخصت دوره د دغې مودې په حساب کې نه راځي.

۷۷ ماده: د شورا د رخصت یا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي چې د څلور شپېتمي مادې د اولې فقرې په ساحه کې د عاجلو چارو په لارې کولو د پاره تقنیني فرمانونه وباسي. دا فرمانونه د باچا له ښکوللو وروسته د قانون حکم اخلي.

په کار دي چې دغه فرمانونه د شورا لومړنۍ غونډې له تاریخ نه په دیرشو ورځو کې د ننه د شورا ته وړاندې شي او که شورا یې ونه مني نو بیا اتبار نه لري.

پنځم فصل

لویه جرګه

۷۸ماده: لویه جرګه د شورا له غړو او ولایاتو د جرګو له مشرانو څخه جوړېږي.

د شورا د ماتېدو په حالت کې د هغې غړي د لویې جرګې د غړو په توګه خپل حیثیت د نوې شورا تر دایرېدو پورې ساتي.

۷۹ماده: د نولسمې، یوویشتمې او دوه ویشتمې مادې د حکمونو د رعایت سره لویه جرګه په باچایي فرمان دایرېږي.

۸۰ماده: چې لویه جرګه روانه وي په غړو یې د یو پنځوسمې مادې حکم چلیږي.

۸۱ماده: د لویې جرګې مباحثه به ښکاره وي، مګر هله نه چې حکومت یا د جرګې شل تنه غړي وغواړي چې جرګه دې پټه وي او لویه جرګه دا غوښتنه ومني.

۸۲ماده: د اولسي جرګې مشر او د هغه په غیاب کې د مشرانو جرګې مشر د لویې جرګې ریاست په غاړه لري.

لویه جرګه په لومړۍ غونډه کې د خپلو غړو له منځه یو کس د منشي په توګه ټاکي.

۸۳ماده: د هغه حالت نه پرته چې په دې اساسي قانون کې څرګند یاد شوی دی د لویې جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

د دې اساسي قانون د حکمونو د رعایت سره سم د لویې جرګې تګ لار د قانون له خوا ښودل کېږي.

۸۴ماده: لویه جرګه هغه واک اختیار لري چې په دې اساسي قانون کې ټاکل شوی دی.

شپږم فصل

حکومت

۸۵ماده: د افغانستان حکومت له صدر اعظم او وزیرانو څخه جوړ دی.

صدر اعظم دحکومت مشر او وزیران

يې غړي دي.

د وزيرانو شمېر او د هغوی وظيفې په قانون کې ښودل کېږي.

۸۶ماده: هر هغه څوک چې د دې اساسي قانون د حکمونو له مخې د اولسي جرګې په غړيتوب باندې د غوره کېدو د پاره جوګه وي هغه د حکومت د مشر يا غړي په توګه ټاکل کېدی شي.

د حکومت مشر به افغان زېږېدلی وي. د حکومت مشر او غړي يې د شورا له غړو او له شورا نه بهر ټاکل کېدی شي.

د شورا هر غړی چې د حکومت د مشر يا غړي په توګه وټاکل شي په شورا کې خپله څوکۍ له لاسه ورکوي.

۸۷ماده: صدر اعظم او وزيران د خپلو وظيفو چلولو په موده کې په نورو چارو نه شي بوختېدلی.

۸۸ماده: د حکومت د مشر او غړو د پاره مناسب معاش د قانون له مخې ټاکل کېږي.

۸۹ماده: حکومت د هغه چا له خوا چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه موظف شوی وي، جوړېږي.

د حکومت غړي او تګ لاره د صدر اعظم لخوا او لسي جرګې ته وړاندې کېږي او جرګه د مباحثې نه پس په حکومت باندې د باور په باب خپله فيصله کوي.

د باور د رايې د ورکولو په حال کې د حکومت د مشر او غړو د ټاکلو په باب باچايي فرمان راوځي.

وروسته صدر اعظم د خپل حکومت تګ لاره د مشرانو جرګې ته وړاندې کوي.

۹۰ماده: کله که حکومت د صدر اعظم د مړينې يا استعفا له کبله په داسې وخت کې له منځه لاړ شي چې شورا ماته وي نو په باچايي فرمان نوی حکومت جوړېږي. د نوې تقنيني دورې په لومړي سر کې صدر اعظم د خپل

حکومت تګ لاره او د حکومت غړي اولسي جرګې ته وړاندې کوي او د باور د رایې غوښتنه کوي.

۹۱ ماده: حکومت په دې حالتونو کې له منځه ځي:

۱ - چې صدر اعظم استعفا وکړي یا ومري.

۲ - چې اولسي جرګه د حکومت نه خپل باور بېرته واخلي.

۳ - چې د حکومت په مشر یا د حکومت په اکثرو غړو باندې د درې نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملي خیانت تور پورې شي.

٤ - چې شورا ماته شي.

۵ - چې د شورا تقنیني دوره سرته ورسېږي.

په وروستو دوو حالتونو کې حکومت جوخت د نوې اولسي جرګې د لومړۍ غونډې سره سم له منځه ځي.

د استعفا په صورت کې حکومت هلته له منځه ځي چې باچا یې استعفا ومني.

چې صدر اعظم ومري نو د وزیرانو له ډلې یو تن د باچا په امر د صدر اعظم وظیفه د نوي حکومت تر جوړېدو پورې په غاړه اخلي.

په هغه صورت کې چې حکومت د درې نوي یمې مادې د حکم سره سم د ملي خیانت په تور له منځه ولاړ شي نو هر څوک چې د باچا له پلوه د صدر اعظم په توګه وټاکل شي هغه د نوموړي تور په باب د لویې جرګې د فیصلې نه پس د اولسي جرګې تر لومړۍ غونډې پورې د باور د رایې حاصلولو نه مخکې د صدر اعظم وظیفې په ځای کوي. په نورو حالتونو کې له منځه تللی حکومت د نوي حکومت تر جوړېدو پورې خپل کار جاري ساتي.

۹۲ ماده: له حکومت نه د باور بېرته اخیستلو رایه باید څرګنده او سماسمه وي. دا رایه د هغو حکومتونو

په باب چې د دې اساسي قانون له نافذ کېدو وروسته د لومړيو دوه تقنيني دورو په موده کې منځ ته راځي د رايو د دوه ثلثو په اکثريت او د ورپسې حکومتونو په باب د اولسي جرګې د غړو د رايو په اکثريت صادرېږي.

۹۳ ماده: که چېرې د دريمې برخې نه د اولسي جرګې زيات غړي د ملي خيانت په تور د صدر اعظم يا د حکومت د ټولو يا د زياتو غړو د محاکمه کېدو غوښتنه وکړي او اولسي جرګه دا غوښتنه د دوو برخو غړو د رايو په اکثريت ومني نو حکومت له منځه ځي او لويه جرګه د څېړونکي هيأت د ټاکلو له پاره جوړېږي. که چېرې لويې جرګې د هيأت د راپور له کتنې نه وروسته د دوو ثلثو غړو د رايو په اکثريت د محاکمې اجرا لازمه وګڼله نو د اولسي جرګې يو غړي ته وظيفه ورکوي چې په تورن باندې په ستره محکمه کې د عوه سوره کاندې.

د پورتنۍ فقرې حکم په هغه حالت کې هم چلېږي چې د ملي خيانت تور په يوه يا څو تنو وزيرانو چې شمېر يې د حکومت د غړو له نيمايي څخه زيات نه وي پورې شوی وي. د دی تور په نتيجه کې د تورن لاس له کاره ويستل کېږي مګر حکومت له منځه نه ځي.

۹۴ مـاده: د دې اساسي قـانون او نورو قوانينو د حکمونو عملي کول، د محکمو د قطعي پريکړو عملي کول، د عـــمومي نظم او امن ساتلو د پاره ضروري انتظام کول، د دولت د مالي حالت سمون او عامه شتمني ساتل، د خلکو اجتماعي-ثقافتي او اقتصادي حالت ښه کول، د خپلواکی حفاظت، د سيمې له تماميت څخه دفاع او په بين المللي ټولنه کې د افغانستان د ښيګړو او حيثيت ساتنه د حکومت وظيفه ده.

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي. دا مقررات بايد چې د هيڅ قـانون د

عبارت او روح سره تناقض ونه لري.

۹۵ ماده: د وزیرانو ټولنه د حکومت د سیاست لوی لیکې ټاکي او هغه مقررات تصویبوي چې حکومت یې د جوړولو واک اختیار لري. صدر اعظم د وزیرانو د ټولنې مشرتوب کوي، د حکومت د فعالیت اداره او لار ښودنه کوي او په اجرا آتو کې یې یورنګي راولي.

د باچا او شورا سره د حکومت د رابطې ساتل هم د صدر اعظم وظیفه ده.

وزیران خپلې وظیفې د اداري «یوکونو» د مشرانو او د حکومت د غړو په توګه د صدر اعظم دامر او لارښودنې لاندې په هغه چوکاټ کې د ننه په ځای کوي چې دې اساسي قانون او قوانینو ټاکلي دي.

۹۶ ماده: صدر اعظم او وزیران د حکومت د عمومي سیاست له کبله په شریکه او د خپلو ځانګړو وظیفو له بابته ځانله اولسي جرګې ته مسؤل دي.

صدر اعظم او وزیران د حکومت د هغو چارو په باب هم مسؤول دي چې د هغو د پاره د دې اساسي قانون د حکمونو مطابق باچایي فرمان اخلي.

اووم فصل

قضأ

۹۷ ماده: قضائیه قوه د دولت یو خپلواک رکن دی او خپلې وظیفې د تقنینیه او اجرائیه قوو په لړ کې په ځای کوي.

۹۸ ماده: قضائیه قوه د یوې سترې محکمې او نورو محکمو نه جوړېږي چې شمار یې په قانون کې ښودل کېږي.

د قضائیه قوې په واک اختیار کې په هغو دعوو غورسي پرته ده چې پکې حقیقي یا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي یا مدعي علیه حیثیت لري او د قضا په وړاندې د

قانون د حکمونو سره سم دائري شي.

هيڅ قانون په هيڅ حالت کې دا نه شي کولای چې يوه قضيه يا يوه ساحه د دولت د قضايي قوی د واک اختيار له کرښې څخه په هغه ډول چې په دی فصل کې يې بريدونه معلوم شوي دي وباسي او بل مقام ته يې وسپاری.

دا حکم د عسکري محکمو د جوړيدو مخه نه نيسي. خو دا محکمي به يوازي د هغو جرمونو له پاره وي چې د افغانستان د اردو سره اړه لري. د عسکري محکمو تشکيل او واک اختيار په قانون کې ښودل کيږي.

۹۹ ماده: قاضيان د قاضي القضات په پيشنهاد د باچا له خوا ټاکل کيږي.

که چيري يو قاضي يو جرم وکړي نو ستره محکمه د ده په حال غور کوي او د ده د دفاع له اوريدو نه پس باچا ته د ده د عزل پيشنهاد وړاندی کولی شي. هر کله چې د باچا له خوا د دغه پيشنهاد ملاتړ وشي نو قاضی د خپلی وظيفی نه معزوليږي. د قاضيانو بدلول، او چتول، پوښتيدل او د تقاعد پيشنهاد يې د قانون د حکمونو سره سم د ستري محکمی په واک اختيار کې دي.

د قاضيانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش ټاکل کيږي.

قاضيان نه شي کولای چې د خپلو وظيفو په وخت کې په نورو چارو بوخت شي.

۱۰۰ ماده: د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کيږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک دور تلو حق لري.

محکمه کولای شي چې په هغه گوښو حالاتو کې چې قانون ښودلي دي پټی غونډی وکړي خو د حکم اورول به هرومرو ښکاره وي. محکمی مکلفي دي چې د خپل ورکړي حکم سره يو ځای به په فيصله کې د حکم

سببونه هم څرګندوي.

۱۰۱ ماده: د محکمو د ټولو قطعي پريکړو عملي کول واجب دي. خو د چا د مرګ د حکم په حالت کې د تعميل د پاره د باچا منظورول شرط دي.

۱۰۲ ماده: محکمې چې پر کومو پېښو باندې غور رسي کوي په هغو کې د دې اساسي قانون او د دولت د قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور رسۍ لاندې پېښو د يوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شريعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې دې اساسي قانون ښودلي دي، په دغه باب يو داسې حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څو مره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په ښه توګه لاس ته راوړي.

۱۰۳ ماده: د جرمونو څېړنه د قانون د حکمونو سره سم د مدعي العموم له خوا چې د دولت په اجرائيه قوه پورې تړلې دې کېږي.

۱۰٤ ماده: د دې اساسي قانون د حکمونو د رعايت سره هغه قاعدې چې د محکمو د اجرا آتو او تشکيلاتو او د قاضيانو له چارو سره اړه لري د قانون له پلوه سمېږي.

د دې قوانينو لوی هدف دا دی چې په قضايي مرافقو تشکيلاتو، واک اختيار او د محاکمې د عمل په لارو کې يووالی راشي.

۱۰٥ ماده: ستره محکمه له نهو غړو جوړېږي، چې ټول د باچا له پلوه ټاکل کېږي.

باچا د سترې محکمې غړي د داسې خلکو له منځه غوره کوي چې دغه صفتونه ولري:

۱-د عمر پنځه ديرش کاله يې پوره کړي وي.

۲-د شپږ خلويښتمې مادې په حکم برابر د شورا په غړيتوب باندې د

غوره کیدو جوگه وی.

۳-د حقوقو په علم - ملي هدفونو او د افغانستان په حقوقي نظام باندی په پوره اندازه پوه وي.

باچا د ستري محکمی یو غړی چې عمر یې تر څلویښتو کم او له شپیتو زیات نه وي د قاضي القضات په حیث ټاکي. باچا کولی شي چې د قاضي القضات او ستري محکمی د غړو په مقرری باندي د مقرري له وخته هر لس کاله پس نوی نظر وکړي. د دی حکم او د یوسل او شپږمي مادی د حکم نه پرته په بل هیڅ ډول قاضي القضات او د ستري محکمی غړي له خپلو وظیفو نه ویستل کیدی نه شي.

د هغه حالت نه غیر چې په یوسل او شپږمه ماده کې بیان شوی دی، قاضي القضات او د ستري محکمی غړي د خدمت د دوری له ختمیدو نه وروسته تر عمره پوری د خدمت د دوری د تولو مالي ښیگړو نه فایده اخلي.

د خدمت د دوری د ختمیدو نه وروسته قاضي القضات او د ستري محکمی غړی د حکومت مشرتوب یا غړیتوب او د دولت ماموریت نه شي کولی.

قاضي القضات او د ستري محکمی غړي نه شي کولی چې د وظیفي د چلولو په موده کې یا تر هغی وروسته په سیاسي گوندونو کې گډون وکړی.

۱۰۶ ماده: که چېري د اولسي جرگې د دریمي برخي نه زیات غړي د وظیفي د اجرا نه د راپور ته شوي جرم په تور د قاضي القضات یا ستری محکمی د یوه یا څو تنو غړو د محکمی غوښتنه وکړي او جرگه د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت دا غوښتنه ومنی نو د تورن لاس له کاره ویستل کېږي او د څېړونکی ډلگی د ټاکلو له پاره لویه جرگه جوړیږي. که چېري لویه جرگه د ډلگی د راپور له کتنی وروسته

د دوو ثلثو غړو د رایو په اکثریت د تورن محاکمه لازمه وبولي نو یو غړی په تورن باندی د دعوا سورولو او د اتو تنو یو ډلگی د محکمی د چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلگی د مشرانو جرگې د مشر په مشرتوب د هغی جزایي محکمی د تگ لاری سره سم تورن محاکمه کوي چې په ستره محکمه کې پری عمل کېږي او که چېری په تورن باندي جرم ثابت شي نو دی د وظیفی نه معزولوي او سزا ورکوي.

۱۰۷ ماده: ستره محکمه د افغانستان نهایي قضایي مرجع ده.

ستره محکمه د دی اساسي قانون او قوانینو د حکمونو سره سم د محکمو اجراآت او تشکیلات او د دولت قضایي چاري سموي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لاری چاری برابروي.

د قضایي قوی بودجه د قاضي القضات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د ستری محکمی له منلو وروسته د دولت د بودجی د یوی برخی په څیر د حکومت په لاس شورا ته وړاندی کېږي.

د قضایي قوی د بودجی د لگولو واک اختیار د ستری محکمی په لاس کې دی.

د قضایي قوی د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو په باب د دولت د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو د قوانینو حکمونه نافذ دي، خو د دوی ټاکل، او چتول، عزل، پوښتیدل او تقاعد ورکول د قانون سره سم د ستری محکمی له پلوه کېږي.

اتم فصل

اداره

۱۰۸ ماده: د افغانستان اداره د دی فصل د حکمونو سره سم د مرکزیت په اساس ولاړه ده.

مرکزي اداره د قانون له مخې په يو شمير اداری «يوکونو» باندی ويشله کېږي چې د هر يوه مشري د يو وزير په لاس کې ده.

د سيمه ايزی اداری يوک ولايت دی د ولايتونو شمير، سيمه، برخی او تشکيلات د قانون له مخې ښودل کېږي.

۱۰۹ ماده: په هر ولايت کې يوه د ولايت جرگه جوړيږي. د ولايت جرگې غړي د ازادو او عامو، سماسمو او پټو انتخاباتو له لاری د ولايت د خلکو له خوا غوره کېږي.

ولايت جرگه د خپلو غړو له منځه يو تن د مشر په توگه غوره کوي.

ولايت جرگه لکه چې په قانون کې ښودل کېږي د دولت د انکشافی هدفونو په پوره کولو کې برخه اخلي او هم دا جرگه د ولايت د چارو د ښه کيدو او د ولايت د عمومي اوضاعو د انکشاف د پاره د ولايت حکومت ته سلا ورکوي.

ولايت جرگه خپلی وظيفی د ولايت د حکومت په ملگرتيا سرته رسوي.

د ولايت جرگې د غړو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش تاکل کېږي.

۱۱۰ ماده: د سيمه ايزی اداری د سمون د پاره داسی قوانين جوړيږي چې په هغو کې د دی فصل د حکمونو رعايت کېږي.

د دی قوانينو په مقصدونو کې يو دا هم دی چې دا قسم جرگې تر کليو پوری وغځيږی او په سيمه ايزه اداره کې د دوی د ورځ په ورځ زياتيدونکی گډون مطلب پوره شي.

۱۱۱ ماده: د ښاري چارو د اداری د پاره ښاروالي جوړيږي.

د ښارواليو ټولنی د ازادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو له لاری جوړيږي.

د دی فصل د حکمونو د رعايت

سره په ښاروالیو پوری تړلی چاری د قانون له پلوه سمیږي.

۱۱۲ ماده: اداري وظیفی د اداري مامورینو او نورو کار کوونکو په لاس په ځای کیږي.

د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو د پاره د قانون له مخه مناسب معاش ټاکل کیږي.

د مامورینو او نورو اداري کار کوونکو حقونه او وظیفی په قانون کې ښودل کیږي.

نهم فصل
د اضطرار حالت

۱۱۳ ماده: که چیري د جنګ، د جنګ دخطر، د سختی الي ګولي یا بل دغسی حالت له کبله چې مملکت ته خطره راپورته کړي او د خپلواک او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې دی اساسي قانون ښودلی ده ناممکنه شی نو د باچا له خوا د اضطرار حالت اعلامیږي.

که د اضطرار حالت له دری میاشتو نه اوږد شي نو د هغه د جاري ساتلو له پاره د لویی جرګې منته شرط ده.

۱۱٤ ماده: د اضطرار په حالت کې باچا اختیار لري چې د شورا ټول یا ځیني واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

۱۱۵ ماده: داضطرار په حالت کې حکومت کولی شي چې د ستري محکمی د موافقی اخستلو نه وروسته داساسي قانون د لاندنیو حکمونو چلند د تقنیني فرمانونو له مخه یا وځندوي او یا پری قیدونه ولګوي:

۱ - داته ویشتمی مادی دلومړی فقری حکم.

۲ - د نهه ویشتمي مادی ددریمی فقری حکم.

۳ - ددیرشمی مادی ددوهمی فقری حکم.

٤ - دديرشمي مادی د دوهمی فقری حکم.

۵ - ددري ديرشمي مادې دلومړۍ فقرې حکم .

۱۱۶ماده: داضطرارپه حالت کې ياچا پايتخت د کابل دښار نه بل ځای ته موقتاً ليږدولی شي .

۱۱۷ ماده: کـه چيري داولسي جرگې تقنيني دوره ياد مشرانو جرگې دځينو غړو د خدمت دوره داضطرار دحالت په موده کې ختمه شي باچاکولی شي چې نوي انتخابات وځنډوي او داولسي جرگې تقنيني دوره يا دمشرانو جرگې دنوموړو غړو دخدمت دوره داضطرار دحالت ترپايه اوږده کاندی .

نوي انتخابات داضطرار دحالت په ختم پسی سملاسي اجرا کيږی .

۱۱۸ماده: داضطرار په حالت کې اساسي قانون نه تعدیليږی .

۱۱۹ : داضطرار دحالت دختميدو سره جوخت ټول هغه اقدامات چې ديوسل پنځلسمی مادې له مخه شوی وی له اعتباره پريوځی.

هغه اقدامات چې ديوسل څورلسمي مادې له مخه شوي وی داضطرارد حالت دختميدو وروسته دشورا دلومړۍ غونډې دنيتې نه په يوه مياشت کې دننه دننه شورا ته وړاندې کيږي .

او که چيری شورا هغه ونه مني نو له اعتباره غورځيږي.

که چيري داضطرار په حالت کې داسي يو حکومت جوړشوی وی چې ديوسل څلولسمي مادي له مخي ئې داولسي جرگې دباور رايه نه وی اخستې نو د اضطرار دحالت په ختميدو پسې سملاسي په حکومت باندی دباور درايی موضوع په اولسی جرگه کې تر بحث لاندی راځی او فيصله ورباندی کيږي.

لسم فصل

تعديل

۱۲۰ ماده: د دی اساسي قانون د

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونو سره سم د اسلام د پیروۍ اصل او د مشروطه باچايي اساس او په اتمه ماده کې راغلي ارزښتونه تعدیل کیدلی نه شي.

د اساسي قانون نوری برخی د وزیرانو د ټولنی یا د اولسي جرګې یا د مشرانو جرګې د دریمی برخی غړو په پیشنهاد د دی فصل د حکمونو سره سم تعدیل کیدی شي.

۱۲۱ ماده: د تعدیل پیشنهاد لویه جرګه ګوري او که چېری د لویی جرګې د غړو اکثریت د تعدیل ضرورت ومني نو د خپلو غړو له منځه یوه ډلګی د تعدیل د طرحي د تیارولو د پاره ټاکي. دا ډلګی د وزیرانو د ټولنی او ستری محکمی په سلا طرح جوړوي او لويي جرګې ته یې وړاندې کوي.

که چېری لویه جرګه د غړو په اکثریت د تعدیل طرحی ومني نو طرح باچا ته وړاندی کېږي، باچا شورا ماتوي، د تعدیل د طرحی نه ټول اولس خبروي او د نوو انتخاباتو تاریخ اعلانوی. د شورا د ماتیدو نه وروسته د څلورو میاشتو په موده کې د نه د نوي انتخابات کېږي.

۱۲۲ ماده: د شورا په پرانستلو او د حکومت جوړیدو پسی سم باچا لویه جرګه راغواړي. لویه جرګه د تعدیل طرح ګوري او متن یې مني یا نه مني.

د لویی جرګې تصویب په دی باب د غړو د دوو برخو په اکثریت کېږي او د باچا په ښکوللو نافذ کېږي.

یوولسم فصل

انتقالي حکمونه

۱۲۳ ماده: د دی فصل د محتویاتو له رعایت سره د دی اساسي قانون حکمونه له هغی تاریخ نه نافذ کېږي چې د باچا له پلوه ښکوللي او اعلام شي.

۱۲٤ ماده: د باچا له پلوه د دی اساسي قانون د اعلامیدو نه وروسته د ملي شورا او د اعیانو مجلسونه

ړنګيدلي ګڼل کيږي.

۱۲۵ ماده: نوې شورا د ۱۳۴٤ هجري شمسي کال د ميزان په دوه ويشتمه ورځ پرانستله کيږي.

د دې اساسي قانون د اعلاميدو او د نوې شورا د پرانستلو تر منځ دوره دانتقال دوره ګڼل کيږي.

د انتقال په دوره کې د شورا واک اختيار حکومت ته سپارل کيږي.

هغه تقنيني فرمانونه چې د انتقال په دوره کې د دې فصل په حکمونو برابر راوځي داووه او يايمي مادې د حکم سره سم شورا ته بښودل کيږي.

که چېرې د انتقالي دورې په موده کې يو داسې حالت پيداشي چې د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم د لويې جرګې دائريدل غواړي نو د شورا او اعيانو ړنګ شوي مجلسونه را بلل کيږي او د اته اويايمې مادې سره سم لويه جرګه جوړيږي. څرنګه چې د نوموړي حالت د راپيدا کيدو په وخت کې لا د ولايتو جرګې نه دي جوړې شوې نو ځکه لويه جرګه بې د ولايتو د جرګو له مشرانو څخه جوړيږي.

۱۲٦ ماده: په انتقالي دوره کې د حکومت په وظايفو کې دا چارې شاملې دي:

۱ - چې دانتخاباتو، اساسي تشکيلاتو، مطبوعاتو او د قضايي واک اختيار او تشکيلاتو په باب تقنيني فرمانونه جوړ او د ښکوللو له پاره يې باچا ته وړاندې کړي.

۲ - چې د سياسي ګوندونو او ولايتي جرګو د قوانينو مسودې تيارې او هغې شورا ته يې وړاندې کړي چې د انتقالي دورې نه وروسته جوړيږي.

۳ - چې د دې اساسي قانون د حکمونو د عملي کولو له پاره ضروري اقدامات وکړي.

۱۲۷ ماده: ستره محکمه د ۱۳٤٦ هجري شمسي کال د ميزان په دوه ويشتمه نېټه جوړيږي.

که چېري دانتقالي دورې په موده کې د دې اساسي قانون د پنځلسمی، اووه لسمی، نولسمی، یوویشتمې، دوه ویشتمې او یوسل پنځلسمې مادې د عملي کولو ضرورت پیښ شي نو د دغو مادو حکمونه د سترې محکمې یا قاضي القضات د ګډون نه پرته عملي کېږي.

د دې اساسي قانون د نافذ کیدو او د سترې محکمې د جوړېدو تر منځ موده کې باچا صلاحیت لري چې د سترې محکمې د وظیفې داجرا د تأمین د پاره ضروري تدبېرونه برابر کړي.

۱۲۸ ماده: ټول هغه قوانین چې د دې اساسي قانون د نافذ کیدو نه مخکې منځ ته راوتلي دي په دې شرط نافذ ګڼل کیږي چې د دې اساسي قانون له حکمونو سره تناقض ونه لري او نویو قوانیو لغوه کړي نه وي.

دافغانستان دجمهوري دولت اساسي قانون

بسم الله الرحمن الرحيم

دافغانستان دجمهور رئيس شكولل

دلوی خدای په نامه او دافغانستان دنجیبو خلکو دنیکمرغی په هیله زه محمد داؤد دافغانستان لومړنی جمهور رئیس دهغې وظیفې په اساس چې دجمهوری دولت دلومړنۍ لویې جرگې نماینده گانو د ۱۳۵۵ هجري لمريز کال دسلواغې دمیاشتې دپنځه ویشتمې نیتې دمصوبې په استناد درایو په اتفاق ماته راسپارلې ده نن دپنجشنبی په ورځ د ۱۳۵۵ هجری لمریز کال دکب دمیاشتی په پنځمه نیټه د افغانستان په مرکز کابل کې دا اساسي قانون توشیح کوم او انفاذ یې اعلاموم.

دافغانستان دجمهوری دولت لومړنی جمهور رئیس محمد داؤد

۱۳۵۵ کال دکب پنځمه

سریزه

له هغه ځایه څخه چې ملتونه او ټولنې د تاریخ په اوږدو کې تل د تحول او تکامل په حال کې دي او له هغه ځایه چې دا واقعیت زموږ په تاریخي ژوند کې د یو ملت او د بشري ټولنې د یو جز په حیث ښکاره شویدی، له دې کبله:

دیو داسې پتمن ژوند د تأمینولو د پاره چې د عدالت او کفایت په متینو بنسټونو ولاړوي او د نیکمرغۍ او هوساییۍ او اطمینان څخه ډک وي.

د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د ملي، اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او فرهنګي سپیڅلو ارمانونو د تأمینولو د پاره، د ملي یووالي دورځ په ورځ زیاتیدونکي ټینګښت او پیاوړتیا تضامن او تساند او د اجتماعي عدالت د تأمینولو او زمونږ په ټولنه باندې د حاکمو عیني او ذهني شرایطو، ملي فرهنګ او تاریخي واقعیتونو سره سم په مترقي او مثبته توګه د تضادونو د محوه کولو د پاره، زموږ د هیواد د خلکو د پرتمینې ماضي او برمیال تاریخ ته د ژورې درناوۍ او د هیواد د خپلواکۍ او ملي هویت د ساتنې په لاره کې د دوی پرله پسې مبارزې او د دوی د تاریخي او انساني رسالت د پرځای کولو د پاره.

په لوی خدای (جل جلاله) باندې د ایمان درلودلو او د اسلام د سپیڅلي دین داساسونو په پیروی او په پای کې د دې ټولو هدفونو او مقصدونو د تحقق د پاره.

مونږ د افغانستان خلکو د عصر د غوښتنو او شرایطو په درک کولو سره تصمیم نیولی دی چې خپل ملي ژوند د آزادۍ، ترقۍ، حق، عدالت او سولې پر بنسټ دورور ګلوۍ او سمسمي داصولو سره سم او د ژوند فلسفه او

دهیواد د نن او سبا ورځې د نسلونو سرنوشت د افغانستان د ۱۳۵۲ کال دچنګاښ د شپږویشتمې نیتې د ملي او مترقي انقلاب د اساسي او اقتصادي هدفونو پربنا ټینګ کړو.

ددې حقایقو په درک کولو سره مو دغه ملي وثیقه د جمهوري دولت د اساسي قانون په حیث د افغانستان د نجیبو خلکو د مادي او معنوي نیکمرغۍ هوساینې او پرمختګ د پاره د خپل ځان او راتلونکو نسلونو د لار ښودنې د پاره وضع کړه.

لومړی فصل

اساسي هدفونه

لومړۍ ماده:

د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او د خاوري د تمامیت ټخه دفاع کول.

دوهمه ماده:

د قدرت اجرا کول د خلکو له خوا چې اکثریې بزګران، کارګران، منورین او ځوانان دي.

دریمه ماده:

د فکر او عمل تر منځ د یووالي ټینګښت د خلکو د پوره ونډې اخیستلو په تکل د هیواد د مادي او معنوي جوړښت او پراختیا د پاره.

څلورمه ماده:

دیوې داسې دموکراسۍ تأمین چې په اجتماعي عدالت او د خلکو په ګټو ولاړه وي.

پنځمه ماده:

د آزادۍ او انساني کرامت درناوی او د هر رنګه کړاو او توپیر د منځه وړل.

شپږمه ماده:

د جمهوري نظام ورځ په ورځ زیاتیدونکی ټینګښت او پیاوړتوب.

اوومه ماده:

د افغانستان د خلکو د اکثریت په ګټه ددې اساسي قانون د ارزښتونو او بنسټونو سره سم دژورو، بنیادي او پرله پسې اقتصادي او اجتماعي

او ښتونونو منځ ته راوستل.

اتمه ماده:

د هر ډول استثمار له مینځه وړل.

نهمه ماده:

د کار د حق تضمینول

لسمه ماده:

د خلکو د خدمت د پاره په اجباري توګه د لومړنیو ښوونو تأمین او تعمیم او د علمي او فني کادرونو د روزنې او بشپړتیا په منظور په وړیا ډول د ثانوي عمومي، مسلکي او عالي زده کړو پراختیا او پرمختیا.

یوولسمه ماده:

د عامې روغتیا د ښه والي او ساتنې د پاره د وقایوي او معالجوي طب پراختیا.

دوولسمه ماده:

د ملګرو ملتونو د منشور د اساسونو او د بشر د حقوقو د جهاني اعلامیې د رناوي او د عادلانه سولې ملاتړ.

په نتیجه کې د یوې هوسا او پرمختللې ټولنې جوړول چې د وروری، سمسمي، مرستې او د انساني کرامت د ساتنې په بنسټ ولاړه وي.

دوهم فصل

اقتصادي بنستونه

دیارلسمه ماده:

منابع لکه کانونه، ځنګلونه او انرژی، لوی صنایع، مخابرات، د هوایي او ځمکني ترانسپورت مهم تأسیسات، بندرونه، بیمې، بانکونه، د خوراکي موادو د برابرولو مهم تأسیسات، لرغوني او تاریخي آثار د قانون د حکمونو سره سم د ملت شتمني ده او اداره یې په دولت پورې اړه لري.

څوارلسمه ماده:

د زراعتي ملکیت لوړه اندازه د ځمکو د اصلاحاتو د قانون له پلوه تثبیت او ټاکل کیږي.

پنځلسمه ماده:

ځانګړي ملکيتونه او تشبثات داستثمار د منځه وړلو داصل په ملاتړ دقانون په وسيله تنظيمېږي.

شپاړسمه ماده:

حکومت دلګښت او پيدا ينبت تعاوني شرکتونه او کوپراتيفونه دخلکو په ګډون او دخلکو داکثريت په ګټه دقانون دحکمونو سره سم تشويقوي، ملاتړ يې کوي او لار ښوونه ورته کوي.

اوولسمه ماده:

د منځنيو، وړو او لاسي صنايعو په ساحه کې ځانګړي تشبثونه او پانګې اچول دقانون دحکمونو سره سم تشويق کېږي، ملاتړ يې کېږي او لارښوونه ورته کېږي.

اتلسمه ماده:

دهېواد سوداګري دلارښود ل شوې سوداګرۍ په اساس چې د خلکو داکثريت په ګټو ولاړه ده دقانون دحکمونو سره سم تنظيمېږي.

نولسمه ماده:

ماليه داجتماعي عدالت په بنسټ دقانون دحکمونو سره سمه اخيستل کېږي.

دريم فصل

دولت

شلمه ماده:

افغانستان يو جمهوري، دموکراتيک، خپلواک، يو موټی او نه بيليدونکی دولت دی.

يوويشتمه ماده:

ملي حاکميت په افغانستان کې په خلکو پورې اړه لري.

دافغانستان ملت ټول هغه افراد دي چې دقانون له حکمونو سره سم دافغانستان ددولت تابعيت لري.

دافغانستان دملت دافرادو په هر يو فرد باندې دافغان دکلمې اطلاق کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتمه ماده:

دافغانستان دین داسلام مقدس دین دی.

دملت هغه کسان چې مسلمانان نه دي په هغو حدودو کې دننه چې دآدابو او عامې هوساینې په هکله یې قوانین ټاکي آزاد دي چې خپل مذهبي مراسم په ځای کړي.

درویشتمه ماده:

دافغانستان دژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

څلیرویشتمه ماده:

دافغانستان دبیرغ رنګ تور، سور او زرغون دی، چې دارنګونه په افقي ډول په ټاکل شوو اندازو له پورته مخ په ښکته واقع دي او دکینې خوا په پاسنۍ برخه کې یې ددولت ملي نښان لګیدلی دی. دبیرغ او ملي نښان تعریف او اندازه دقانون له خوا ښودل کېږي.

پنځه ویشتمه ماده:

دافغانستان دجمهوري دولت وسله والې قواوې چې دملي انقلاب هدفونو ته وفا دارې او په خپلو ملي عنعناتو ټینګې ولاړې دي دخلکو دخدمت له پاره دحکومت داوامرو تابع دي.

دافغانستان دقلمرو نه دفاع دوسله والو قواوو په غاړه ده او دوسله والو قواوو دعالي شورا دلارې په ملي فعالیتونو کې برخه اخلي.

شپږویشتمه ماده:

دافغانستان اداره دقانون د حکمونو سره سم دمرکزیت په اصل ولاړه ده.

دافغانستان مرکز دکابل ښار دی.

څلورم فصل

دخلکو حقونه او وجیبې

اووه ویشتمه ماده:

دافغانستان ټول خلک ښځې وي که نر بې له تبعیض او امتیاز دقانون په وړاندې یو شان حقونه او وجیبې لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشتمه ماده:

آزادي دانسان طبیعي حق دی پرته له هغو حالاتو چې دنورو آزادي، شرافت یا عمومی ښیګړو امنیت او ملي مصلحتونو ته ډکه یازیان ورسوي. داحق دقانون له خوا ښودل کېږي.

نهه ویشتمه ماده:

هر افغان چه دعمر اتلس کاله یې پوره کړي وي دقانون دحکمونو سره سم درای ورکولو حق لري.

دېرشمه ماده:

دذمې برائت اصلي حالت دی. ترڅو پورې چې تورن دواکمنې محکمې له خوا په قطعي حکم سره په جزا محکوم نه شي بې ګناه ګڼل کېږی.

هېڅ عمل بې دقانون له حکمه جرم نه ګڼل کېږي. هیچاته جزا نه شي ورکول کیدای مګر د واکمنې محکمی دحکمه سره سم.

هېچاته جزا نه شي ورکول کیدی مګر د یو داسې قانون دحکمه سره سم چې ددغه تهمتی کارله کولو نه ړومبی نافذ شوی وی.

هېڅوک تعقیب کیدلی، نیول کیدلی یا توقیف کیدلی نه شي مګر دقانون دحکمونو سره سم.

یو دېرشمه ماده:

جرم دهرچا خپل ځاني شی دی.

دتورن تعقیبول، نیول، توقیفول او سزاورکول بل هیچاته نه ورغځېږي.

کړول او له انساني کرامت نه مخالفه سزا تیاکل نا روا دي.

هرڅوک حق لري چې دهغه تور دلرې کولو په غرض چې دقانون له مخې پرې لګول شوی وي دځان ددفاع دپاره وکیل ونیسي.

دوه دېرشمه ماده:

دچا پوروړي کېدل دپوروړي دآزادۍ دسلبیدو یا کمیدو سبب کیدای نه شي.

دپور ویستلو لاری، چارې د قانون

له خوا ښودلې کېږي.

دري د ېرشمه ماده:

هر افغان حق لري چې د خپل هيواد د سيمې هر ځای ته ولاړ شي او هلته استوګنه غوره کړي پر ته له هغو ځايو څخه چې قانون منع کړي وي.

همدا رنګه هر افغان حق لري چې دقانون د حکمونو سره سم د افغانستان نه دباندې سفر وکړي او بېرته افغانستان ته راشي.

څلور د ېرشمه ماده:

هېڅ افغان په افغانستان کې د ننه او يا دافغانستان نه دباندې په شړلو محکوميدلی نه شي.

هېڅوک په يوه ځای کې له ميشته کيدلو او يا دهغه ځای نه بل ځای ته دليږديدلو څخه منع کيدای نه شي مګر په داسې حالاتو کې چې قانون دامنيت او عامه ګټو د تأمين په منظور اجازه ورکړي وي.

هېڅ افغان د يو جرم په توربهرني دولت ته سپارل کېدای نه شي.

پنځه د ېرشمه ماده:

دهر چا کور دبلوسې نه په امن دی، هېڅوک حتی دولت هم داوسيدونکي داجازې ياد يوې واکمنې محکمې له حکمه پر ته اوبې دهغو حالاتو او لارو چارو چې په قانون کې ځرګندې ښودل شوې دي دچا کورته ننوتلی او هغه لټولی نه شي.

دمشهود جرم په وخت کې مسؤول مامور ديو چا کور ته بې دهغه داجازې يادمحکمې دمخکينې اجازې څخه په خپل مسؤوليت ننوتلی شي او هغه لټولی شي خو دغه مامور په دې مکلف دی چې د ننوتلو او لټولو نه وروسته دقانون دخوا په ښودل شوې مودې کې د ننه دمحکمې حکم ترلاسه کړي.

شپږ د ېرشمه ماده:

ملکيت دبلوسې نه په امن دی. دهيچا ملکيت دقانون دحکم او ديوې واکمنې محکمې دفيصلې نه پر ته

مصادره کیدلای نه شي، د خصوصي ملکیت استملاک یوازې د عمومي ښیګڼو د پاره د عادلانه عوض په بدل کې د قانون د حکمونو سره سم جواز لري.

هېڅوک د ملکیت له لاس ته راوړلو او تصرف څخه منع کیدای نه شي مګر د قانون په پولو کې.

د ملکیت د استعمال لارې چارې د عامو ښیګڼو د پاره د قانون د پلوه تنظیم او ښودل کیږي.

اووه د یرشمه ماده:

د هر چا د مخابرې آزادي او پټوالی په لیک سره وي که په تیلفون که په تیلګراف او یا په کومه بله وسیله د بلوسې نه په امن دي.

دولت د چا د مخابرې د پلټنې حق نه لري مګر د قانون د حکمونو سره سم. په سملاسي حالاتو کې چې قانون ښودلي دي مسوول مامور بې له دې چې لومړی له محکمې څخه اجازه واخلي په خپل مسؤولیت سره کولی شي چې مخابرې وپلټي.

دغه مامور په دې مکلف دی چې د پلټنې څخه وروسته په هغه موده کې چې قانون ښودلې ده د محکمې حکم ترلاسه کړي.

اته د یرشمه ماده:

د فکر او بیان آزادي د بلوسې نه په امن ده.

هر افغان حق لري چې د قانون د حکمونو سره سم په وینا، لیکنه، تصویر او یاداسې نورو وسیلو سره خپل فکر ښرګند کړي.

د چاپخانو د تأسیس او د مطبوعاتو د خپرولو اجازه او امتیاز د قانون د حکمونو سره سم یوازې د افغانستان اتباعو ته ورکول کیږي. د لویو چاپخانو، د رادیو او تلویزیون، د عامو خپروونکو کار ځیو تأسیس او چلول یوازې په دولت پورې اړه لري.

نهه د یرشمه ماده:

دافغانستان اتباع حق لري چې دروا او سوله ناکو مقصدونو د پوره کولو د پاره د قانون د حکمونو سره سم بې وسلې ټولنه وکاندې.

ځلوېښتمه ماده:

دافغانستان دخلکو د سياسي روزنې او اجتماعي غوښتنو دځرګندولو په منظور تر هغه وخته چې دا آرزو ترسره کېږي او طبيعی ودی ته رسېږي په هيواد کې د ملي انقلاب دګوند په لارښود نه کوم چې دافغانستان دخلکو د ۱۳۵۲ - کال دچنګاښ د شپږويشتمې نيټې د مترقي او اولسي انقلاب بنسټ ايښودونکی او مخکښی ګوندی يوازي يو ګوند يز سيستم ټينګ وی.

يوځلوېښتمه ماده:

کاردهر افغان چې دکولو وس يې ولری حق، شرف او دغاړې فرض دی.

دکار د تنظيم د پاره چې کوم قوانين جوړېږي دهغوی لوی هدف يوې داسې مرحلې ته رسېدل دي چې په هغې کې دټولو زيارکښانو، کروندګرو، کاريګرو او اصنافو حقونه او ښيګړې وساتلې شي، دکار مناسب حالات راپيدا شي او دکاريګرو او کارفرمايانو تر مينځ روابط په عادلانه او پر مختللي ډول تنظيم شي.

دکسب او کار غوره کول په هغو شرايطو کې د ننه چې قانون ټاکلي دي آزاد دي.

دوه ځلوېښتمه ماده:

دافغانستان اتباع داهليت له مخې او د قانون د حکمونو سره سم د دولت دخدمت د پاره منل کېږي.

دری ځلوېښتمه ماده:

بيګار که د دولت له پاره هم وي ناروا دی.

دبيګار بنديز دهغو قوا نينود عملي کولو په لاره کې چې دعمومي ښيګړو په نيت ديو ځايي کار دسمبنت د پاره جوړېږي کوم خنډ نه راپورته

کوي.

څلور څلوېښتمه ماده:

هر افغان مکلف دی چې دولت ته مالیه او محصول ورکړي.

هېڅ راز مالیه او محصول بې د قانون له حکمه نه شي تړل کېدای.

د مالیې او محصول اندازه او د هغو دور کولو لارې چارې یې د اجتماعي عدالت سره سم د قانون له خوا ښودلې کېږي.

دا حکم په خارجي اشخاصو باندې هم چلېږي.

پنځه څلوېښتمه ماده:

د هیواد څخه دفاع د افغانستان د ټولو اتباعو سپېڅلې وظیفه ده.

د افغانستان ټول اتباع د قانون د حکمونو سره سم د عسکري خدمت په کولو مکلف دي.

شپږ څلوېښتمه ماده:

د اساسي قانون له حکمونو سره سم چلېدل، د جمهوري نظام او د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د انقلاب د هدفونو سره وفاداري، د جمهور رئیس درناوی کول، قوانینو ته غاړه ایښودل، عمومي نظم او امن ته پاملرنه، د هیواد د ښېګړو ساتل او په ملي ژوندکې ګډون کول د افغانستان د ټولو خلکو وظیفه ده.

اووه څلوېښتمه ماده:

هېڅوک نه شي کولی چې د دې اساسي قانون د مندرجه حقونو او آزادیو څخه په استفادې سره ملي خپلواکي، د خاورې تمامیت، ملي وحدت او هغو غوښتنو ته چې د خلکو د اکثریت په ښېګړو ولاړې وي او یا د ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د انقلاب نورو هدفونو ته ډکه او زیان ورسوي.

پنځم فصل

ملي جرګه

اته څلوېښتمه ماده:

ملي جرګه د افغانستان د خلکو د ارادې څرګندویه ده او د ټول ملت

شخه نمايندگي کوي.

نهه ځلوښتمه ماده:

دملي جرگې غړي چې پنځوس په سلوکې يې کروندگر او کاريگر تشکيلوی دگوند له پلوه پيشنهاد او دآزادو، عامو، پټو او سماسمو انتخاباتو دلاری دقانون دحکمونو سره سم ديوی څلور کلنی مودی دپاره دخلکو له خوا غوره کېږي.

ددی مقصد دپاره افغانستان په انتخابی ونهونو ويشل کېږي.

دونهونو شمير او سيمه دقانون له مخی ټاکل کېږي.

پنځوسمه ماده:

دملي جرگې دوکيلانو دغوره کيدو لاری چاری، شرطونه او ددوی وظيفی به دقانون دحکمونو سره سمی تنظيمېږی.

ديوو کيل دانتخاب په قانونی والی باندې داعتراض او دده دغړيتوب د وثيقی کره کتنه دملي جرگې د داخلي وظايفو داصولو سره سم تر اجرا لاندی نيوله کېږي.

يوپنځوسمه ماده:

دوکيل شخه دوکالت دامتياز سلبول دملي جرگې دغړو دری برخو شخه ددوو برخو په موافقې سره کيدی شي.

دوه پنځوسمه ماده:

دانتخاب کوونکو شرطونه د انتخاباتو په قانون کی ښودل کېږي.

هغه څوک چی دملي جرگې دغړيتوب دپاره غوره کيږي په کار دي چې دانتخاب کوونکو په شرطونو سربيره دغه صفتونه هم ولری:

١ - بايد دملي جرگې په غړيتوب باندې دغوره کيدونه لومړی يی لږ تر لږه لس کاله پخوا دافغانستان ددولت تابعيت حاصل کړی وي.

٢ - دمحکمی له خوا دسياسی حقونو شخه په محرومی محکوم شوی نه وي.

۳- د انتخاب په وخت کې یې د خپل عمر پنځه ویشتم کال پوره کړی وي.

درې پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې هر یو غړی حق لري چې د جرګې د ننه د هغه موضوع په باب چې خبرې پرې روانې وي خپله نظریه د داخلي وظایفو په اصولو، برابره څرګنده کړي.

څلور پنځوسمه ماده:

د ملي جرګې هېڅ یو غړی د هغې نظریې له کبله چې د خپلې وظیفې د پرځای کولو په وخت کې یې ښکاره کوي د عدلي تعقیب لاندې نه راځي.

که چیرې د ملي جرګې په یو غړي باندې تور پورې شي نو مسؤول مامور د دغې پېښې خبر ملي جرګې ته ورکوي او پس له هغه چې د جرګې غړي په اکثریت سره اجازه ورکاندې تورن د عدلي تعقیب لاندې راځي.

د څرګند جرم په باب مسؤول مامور کولی شي چې تورن بې د جرګې د اجازې نه د عدلي تعقیب لاندې راوړي او ویې نیسي.

که چیرې عدلي تعقیب د قانون له مخې د توقیف غوښتنه کوله نو مسؤول مامور مکلف دی چې سملاسي جرګې ته خبر ورکړي.

که چیرې تور په داسې وخت کې پېښ شوی وي چې جرګه تعطیل وي نو د توقیف خبر د جرګې اداري هیات ته ورکول کېږي.

اداري هیأت مکلف دی چې ملي جرګه د راتلونکي اجلاس په لومړۍ غونډه کې د موضوع څخه خبره کړي.

پنځه پنځوسمه ماده:

حکومت کولی شي چې د ملي جرګې په غونډو کې ګډون وکړي.

ملي جرګه کولی شي چې د حکومت غړي خپلې غونډې ته وغواړي او د هغوی نه څرګندتیا وغواړي.

په غونډو کې به د ملي جرګې

مباحثې ښکاره وي مګر کله چې جمهور رئیس د غونډې پټوالی اعلام کړي، همدارنګه کله چې د ملي جرګې مشر او یا د حکومت هر غړی او یا لږ تر لږه د ملي جرګې لس تنه غړي دا غوښتنه وکړي چې جرګه دې پټه وشي او جرګه دا غوښتنه ومني.

هېڅوک په سر زوري سره د ملي جرګې دیره ځای ته ننوتلای نه شي او که څوک د دې حکم نه مخالفت وکړي د قانون د حکمونو له مخې به سزاوار کول کېږي.

شپږ پنځوسمه ماده:

بې له هغو حالاتو چې حکم يې په دې اساسي قانون کې په صراحت ښودل شوی دی د ملي جرګې فیصله د حاضرو غړو د رایو په اکثریت کېږي.

اووه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه په هر کال کې څلور میاشتې پرله پسې عادي غونډه چې د لیندی په اوله نیټه پیل کیږي دایروي.

اته پنځوسمه ماده:

ملي جرګه د تقنیني دورې په اول وخت کې د خپلو غړو له منځه یو کس د مشر په توګه غوره کوي.

جرګه د خپلو غړو له منځه دوه تنه د لومړي نایب او دوهم نایب په حیث او دوه تنه نور د منشي او د منشي د نایب په حیث د کلنۍ غونډې په اول سر کې د یو کال د پاره غوره کوي.

دغه پورتني کسان، د جرګې اداري هیأت تشکیلوي او په اعظمي ډول د غونډې د پیل کیدو نه وروسته د پنځلس ورځو په موده کې غوره کېږي.

نهه پنځوسمه ماده:

ملي جرګه د بحث لاندې موضوعاتو باندې د کره او پراخې کتنې د پاره د داخلي وظیفو د اصولو د حکمونو سره سمې جرګګۍ جوړوي.

شپېتمه ماده:

ملي جرګه دخپلو داخلي وظایفو اصول جوړوي.

یو شپېتمه ماده:

دملي جرګې دغړو دپاره دقانون دحکم سره سم مناسب معاش ټاکل کېږي.

دوه شپېتمه ماده:

ملي جرګه دافغانستان دحیاتي چارو دسمون دپاره ددې اساسي قانون په حکمونو برابر د قوانینو په هغو مسودو باندې چې دحکومت،او یا قضاییه قوې له خوا ور ته پیشنهاد شوي وي وروسته دمطالعې او غورنه لازم تصمیم نیسي.

په بودجې باندې تصمیم نیول، دبین الدول معاهدو تصدیقول، خارج ته دافغانستان دجمهوري دولت دوسله والو قواوو دتولګیو لیږل دملي جرګې په واک کې دي.

دملي جرګې دتعطیل یا انحلال په وخت کې حکومت کولی شي د عاجلو چارو دسمون دپاره تقنیني فرمانونه تسوید او ترتیب کړي. دا فرمانونه دجمهور رئیس دښکللو او اعلامولو څخه وروسته نافذ ګڼل کېږي.

دغه فرمانونه دملي جرګې د لومړنۍ غونډې له نیټې نه تر دیرشو ورځو پورې ملي جرګې ته دتصمیم نیولو دپاره وړاندې کېږي.

دري شپېتمه ماده:

قانون هغې مصوبې ته وایي چې ملي جرګې منلی او جمهور رئیس ښکللی وي.

څلورشپېتمه ماده:

هېڅ قانون نه شي کولی چې داسلام دسپیڅلي دین له اساسونو، جمهوري نظام او نورو هغو ارزښتونو څخه مناقض وي چې په دې اساسي قانون کې راغلي دي.

شپږم فصل

لویه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

په افغانستان کی لویه جرگه د افغانستان د خلکو دستر قدرت، واک، او ارادې ښکارندویه ده.

لویه جرگه ددې لاندې کسانو څخه جوړه ده:

- د ملي جرگې غړي.
- د گوند د مرکزی شورا غړی.
- د حکومت او وسله والو قواوو د عالي شورا غړي.
- د سترې محکمې غړي.
- د هر ولایت د پنځوتنو څخه تر اتو تنو پوری نماینده گان.
- د هرش تنه غړي چې د فرمان په وسیله د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرگه ددې اساسې قانون د حکمونو سره سم په جمهوري فرمان دایرېږی.

جمهور رئیس د لویې جرگې رئیس دی.

د جمهور رئیس د مړینې یا استعفی په صورت کې لویه جرگه د مړینې یا استعفا دورځې له تاریخ نه په شلو ورځو کې د ننه د جمهوري ریاست د مقام له خوا دایرېږی.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرگه د لاندی مقصدونو او حالاتو د پاره د جمهور رئیس او یا د لویې جرگې د نایب رئیس په مشری دایرېږي:

١ - د اساسي قانون تعدیل.

٢ - د جمهور رئیس انتخابول او یا د هغه د استعفی منل.

٣ - د جنگ او اوربند د اعلان تصویبول.

٤ - د بلې هرې مهمې پیښې په مقصد چې د لویې جرگې د تصویب غوښتنه وکړي.

اته شپېتمه ماده:

په داسې حالت کې چې لویه جرگه

دایره وی دهغې دغړو په هکله ددې اساسي قانون دڅلور پنځوسمې مادې حکم عملي کېږي.

نهه شپېتمه ماده:

دلویې جرګې مباحثې به ښکاره وي مګر کله چې دحکومت د دوو برخو نه زیات غړي یا دګوند مرکزي شورا او یا جرګې د یرش تنه غړي وغواړي چې غونډه دې پټه وي او لویه جرګه دا غوښتنه ومني.

اویاومه ماده:

لویه جرګه د پرانیستلو وروسته په لومړنۍ غونډه کې دخپلو غړوله مینځه یو تن درئیس دنایب په توګه او دوه تنه دمنشیانو په توګه دخپلو غړو درایو په اکثریت سره غوره کوي.

یو اویاومه ماده:

پرته له هغو حالاتو څخه چې احکام یې په دې اساسي قانون کې په څرګند ډول راغلي دي دلویې جرګې تصمیم دهغې دحاضرو غړو په اکثریت سره نیول کېږي.

دوه اویاومه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم دلویې جرګې تګلاره د قانون له خوا ښودل کېږي.

دری اویاومه ماده:

لویه جرګه هغه واکونه لري چې په دې اساسي قانون کی ټاکل شوي دي.

څلور اویاومه ماده:

د ملي جرګې د ړنګیدو په حالت کې دهغې غړي دلویې جرګې دغړو په توګه خپل حیثیت دنوې ملي جرګې تر دایریدو پورې ساتي.

په داسې حالت کې چې دلویې جرګې غونډې روانې وي دهغې ټول غړي پرته له دې چې مقام، رتبه او وظیفه یې په نظر کې ونیول شي مساوي حقونه لري.

اووم فصل

جمهور رئیس

پنځه اویاومه ماده:

جمهور رئیس دافغانستان ددولت مشر دی او داجراییه قوې او ګوند وظیفې ددې اساسي قانون او دګوند داساسنامې له حکمونو سره سم په مستقیمه توګه په غاړه لري او د مربوطو اورګانونو دلارې یې اداره او لارښودنه کوي.

شپږاویاومه ماده:

جمهور رئیس لومړی دګوند له خوا نومول کېږي او دیوې شپږکلنې مودې له پاره دلویې جرګې له خوا دهغې دغړو ددریو برخو څخه ددوو برخو درایو په اکثریت انتخابېږي.

اووه اویاومه ماده:

جمهور رئیس باید دافغانستان داتباعو څخه وي، مسلمان وي او هغه او همسریې دافغاني مور او افغان پلاره زیږیدلي وي او دمدني او سیاسي حقونو څخه ګټه من او عمر یې دڅلوېښتو کالو څخه کم نه وي.

اته اویاومه ماده:

دجمهور رئیس صلاحیتونه او وظیفې دادي:

۱- دافغانستان دوسله والو قواوو لویه مشري.

۲- دلویې جرګې په سلاد جنګ او اوربند اعلان.

جمهور رئیس کولی شي چې د سملاسي او څرګند خطر په حالت کې چې خپلواکي او دخاورې تمامیت تهدید کړي او یا په نورو سملاسي حالاتو کې استثنایي تصمیم ونیسي او لویه جرګه دایره کړي.

۳- داضطرار دحالت اعلامول او ختمول.

٤- دلویې جرګې دایرول او پرانیستل.

۵- دملي جرګې دعادي غونډې پرانیستل او دهغې دفوق العاده

غونډې دايرول او پرانيستل.

۶-دملي جرگې رنگول او د نوو انتخاباتو دفرمان ايستل. نوي انتخابات دملي جرگې دړنگولو دنيټې نه په دريو مياشتو کې دننه سرته رسيږي.

۷- دملي يووالي ټينگښت او دافغانستان دخلکو دښيگړو ملاتړ.

۸- ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم دهيواد دکورني او بهرني سياست لارښودنه او يوشان کول.

۹-دجزا کمول او بخښل.

۱۰- دقانون دحکمونو سره سم دنښان ورکول.

۱۱- دگوند دغړو څخه دجمهوري رياست دمرستيال يا مرستيالانو او دگوند دغړو اوله گونده بهر کسانو څخه دوزيرانو ټاکل، معزولول او دهغوی داستعفا منل.

۱۲- دسترې محکمې دغړو او د قاضي القضات ټاکل.

۱۳- دقانون دحکمونو سره سم دقاضيانو، دوسله والو قواوو دمنصبدارانو او عاليرتبه مامورينو ټاکل، متقاعد کول، معزولول او دهغوی داستعفا منل.

۱۴- په بهرنيو ملکونو کی د افغانستان دسياسي نماينده گيو دمشرانو او په بين المللي مؤسسو کې دافغانستان د دايمي نماينده گانو ټاکل او دبهرنيو ملکونو سياسی نماينده گانو باورليک منل.

۱۵- دقوانينو او تقنيني فرمانونو ښکولل او دهغو دجاری کولو اعلام. دبين الدول معاهدو ښکولل او دقانون دحکمونو سره سم دبين الدول معاهدو دتړون دپاره داعتبار ليک ورکول.

نه اوياومه ماده:

جمهور رئيس کولای شي چې په مهمو ملي مسايلو کې دافغانستان دخلکو عمومي رايوته مراجعه وکړي.

اتيا ومه ماده:

جمهور رئیس په وظیفي د بوختیدو نه د مخه د لویې جرګې په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

ستاسې د افغانستان د ملت د نماینده ګانو په وړاندې زه .... د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیځلي دین د اساسونو ملاتړ به کوم دې اساسي قانون او د افغانستان نورو قوانینو ته به په درنه سترګه ګورم، او هغوی ته به غاړه ږدم، د ملي خپلواکۍ او د سیمې د تمامیت څارنه به کوم او خپل ټول قوت او طاقت به د افغانستان د خلکو د حقوقو او ښیګړو د، ۱۳۵۲ کال د چنګاښ د شپږویشتمې نیټې د انقلاب د هدفونو او جمهوریت د ملاتړ په لار کې وقفوم.

یو اتیاومه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دیرشمه ماده کې څرګند شوي دي جمهور رئیس د خپلې وظیفې د چلولو په موده کې د دولت سره د هېڅ راز ګټې وټې معامله نه شي کولی.

دوه اتیاومه ماده:

جمهور رئیس د ناروغۍ او د سفر په وخت کې د جمهوري ریاست مرستیال او یا مرستیالانو ته وظیفه ورکوي چې د هغو لارښود نو سره سم چې دوی ته یې صادرې کړې دده په عوض کار وکاندی.

دری اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس معاش او لګښت د قانون له خوا ټاکل کېږي.

څلور اتیاومه ماده:

د جمهور رئیس د انتخابولو د پاره د جمهوري ریاست د دورې د پای ته رسیدو نه پنځه څلویښت ورځې وړاندې باید د دې اساسی قانون او د ګوند د اساسنامې د حکمونو سره سم لازم چلند وکړی شي.

پنځه اتیاومه ماده:

که چېرې جمهور رئیس د استعفا

تکل وکړي لويه جرگه دا يروي او خپل استعفا ليک مستقيماً هغې ته وړاندې کوي.

په داسې حالت کې چې لويه جرگه دا استعفا قبوله کړي دنوي جمهور رئيس انتخاب ددې اساسي قانون دشپږ اتياومې مادې سره سم صورت نيسي.

شپږ اتياومه ماده:

که چېرې جمهور رئيس مړشي اويا استعفا وکړي دجمهوري رياست وظيفه په مؤقتي ډول دملي جرگې رئيس ته سپارله کېږي په دې حالت کې دملي جرگې رئيس په انتخاباتو کې دجمهوري رياست دنومولي په توگه ځان کانديد نه شي.

په دغه موده کې چې دملي جرگې رئيس دجمهوري رياست وظيفه په مؤقتي ډول چلوي دا اساسي قانون تعديليدی نه شي.

نوی جمهور رئيس دجمهوري رياست دکرسۍ دتشيدنې له ورځې څخه په ديرشو ورځو کې دننه د قانون دحکمونو سره سم انتخابيږي.

دهغو عاجلو او ملي مهمو پېښو درابر سېره کيدو په حالت کې چې مؤقتي جمهور رئيس دی ته اړ کړي چې ددی اساسي قانون په اته اوياومه ماده کې دراغلو صلاحيتونو څخه کار واخلي مؤقتي جمهور رئيس کولای شي چې ددغې مادې دحکمونو په رعايت دحکومت او دگوند دمرکزی شورا دغړو دموافقې سره سم ددې اساسي قانون داته اوياومې مادې دمندرجو صلاحيتونو څخه استفاده وکړي.

اووه اتياومه ماده:

په جمهور رئيس باندې دملي خيانت تور دملي جرگې د دريو برخو څخه د دوو برخو غړو دراېو په اکثريت لگول کيدی شي دا غوښتنه دگوند دمرکزي شورا د دريو برخو څخه د دوو

برخو غړو درایو داکثریت د منلو وروسته لویې جرګې ته وړاندې کېږي.

په دې حالت کې جمهور رئیس مکلف دی چې لویه جرګه دایره کړي.

د ملي جرګې رئیس د لویې جرګې د غونډو مشري کوي، کله چې لویه جرګه لګول شوی تور دوړاندی شوو دلایلو سره سره د دریو برخو څخه د خپلو دوو برخو غړو درایو په اکثریت تصویب کړي د جمهور رئیس لاس د کاره ایستل کېږي.

د محکمې جوړښت او د محاکمې لارې چارې په بیل ډول د خاص قانون له پلوه ښودل کېږي.

په دې حالت کې د جمهوري ریاست چارې په مؤقتي توګه د ملي جرګې رئیس ته سپارلې کېږي.

مؤقت جمهور رئیس د دې اساسي قانون د شپږ اتیاومې مادې د حکمونو تابع دی.

اتم فصل

حکومت

اته اتیاومه ماده:

حکومت د دولت ستر اداري او اجرائیوی اورګان دی چې د جمهوري ریاست د مرستیال یا مرستیالانو او وزیرانو څخه جوړ دی او د جمهور رئیس تر مشرۍ لاندې خپله وظیفه سرته رسوي.

نه اتیاومه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران باید د افغانستان له اتباعو څخه وي هغوی او همسران یې دافغاني مور او افغاني پلاره زیږیدلي وي، ټول مدني او سیاسي حقونه یې په ځای وي.

نوي یمه ماده:

د جمهوري ریاست مرستیال یا مرستیالان او وزیران په وظیفو د بوختیدو نه مخکې د جمهور رئیس په وړاندې داسی لوړه کوي:

دلوی خدای (ج) په نامه لوړه کوم

چې دافغانستان اساسي قانون او نورو قوانينو ته به په درنه سترگه گورم او هغوی ته به غاړه ږدم او خپل ټول قوت او طاقت به دملي ښيگڼو او حقونو دملاتړ په لار کې وقفوم، او د ۱۳۵۲ کال دچنگاښ دشپږويشتمې نيټې دانقلاب دهدفونو او دافغانستان دجمهوريت ساتنه به کوم.

يو نوي يمه ماده:

حکومت دا لاندې واکونه او وظيفې لري:

۱- دقانون دحکمونو او دگوند داساسونو سره سم دهيواد دکورني او بهرني سياست په ځای کول.

۲- دمربوطه وزارتونو د دايرواو په هغوی پورې دمتعلقو مؤسسو دچارو اداره او څارنه او دهغوی داجرا آتو يو شانته کول.

۳- په اجرائيوي او اداري چارو کې دقوانينو او جمهوري فرمانونو سره سم تصميم نيول او دهغو دعملي کيدو څارنه.

۴- دقوانينو دمسودو جوړول او دمقرراتو وضع کول.

۵- د دولت دبودجې دسمبنت او جوړښت او داقتصادي، مالي او پولي سيستم دټينگښت دپاره دلارو چارو پيدا کول.

۶- د دولت دپرمختيا يي پلانونو طرح او دهغو دعملي کيدو او اجرا آتو دپاره دلارو چارو سنجول.

۷- دبهرنيو او کورنيو پورونو دراکړې ورکړې په هکله مفاهمه او خبری.

۸- دعمومي نظم او امن د ساتلو دپاره دلارو چارو سنجول.

۹- دهر ډول اداری فساد دمنځه وړلو دپاره دقانون دحکمونو سره سم لازم او اغيزه ناکه تدبيرونه غوره کول.

۱۰- دبهرنيو هيوادو او مؤسسوسره دقانون دحکمونو سره سم دقراردادونو تړون.

١١- د ټولو هغو وظيفو په ځای کړه چې دی اساسي قانون او نورو قوانينو حکومت ته سپارلې وي.

دوه نوي يمه ماده:

حکومت د خپلو وظيفو د سمون د پاره د قانون پر بنياد مقررات جوړوي.

دا مقررات بايد چې د هېڅ قانون د عبارت او روح سره تناقض و نه لري.

دری نوي يمه ماده:

د هغو حالاتو پرته چې د دې اساسي قانون په شپږ د يرشمه ماده کې څرګند شوي دي د جمهوری رياست مرستيال يا مرستيالان او وزيران د وظيفو داجرا کولو په وخت کې د ګټې وټې هېڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی.

څلور نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست د مرستيال يا مرستيالان او وزيران د خپلو اجراآتو له بابته جمهور رئيس، د ګوند مرکزي شورا او ملي جرګې ته مسؤول دي.

پنځه نوي يمه ماده:

د جمهوري رياست مرستيال يا مرستيالانو او د حکومت د هر يو غړي په هکله د ګناه تړلو تور د ملي جرګې د غړو د دريمې برخې په غوښتنه کيدی شي.

ملي جرګه دا غوښتنه د خپلو دوو برخو غړو د رايو په اکثريت تصويبوی.

تورن غړی د ملي جرګې د پريکړی وروسته سملاسي د خپلې وظيفې څخه ليرې کېږي.

د تورن غړي محاکمه د يوې خاصې محکمې په وړاندې دا يرېږي.

د محکمې جوړښت او د کار لارې چارې يې او همدا رنګه د حکومت د تورنو غړو سزاګانې په ځانګړي ډول د يو خاص قانون له پلوه څرګندېږي.

نهم فصل

قضا

شپږ نوي يمه ماده:

قضاييه قوه د دولت يو رکن دی چې د يوې ستری محکمې او نورو محکمو

څخه جوړېږي چې شميريې په قانون کې ښودل کېږي.

د دې قوانينو لوی هدف د قضايي مرافقو يووالی د محاکمو د تشکيلاتو واک او د محاکمې د تګلارې تنظيمول دي.

اووه نوي يمه ماده:

د قضاء واک او اختيار د ټولو هغو دعوو غور او پريکړې ته غځېږي چې په هغې کې حقيقي يا حکمي اشخاص که څه هم دولت وي د مدعي يا مدعي عليه حيثيت لري او د قضا په وړاندې د قانون د حکمونو سره سم دايرې شي.

اته نوي يمه ماده:

پر ته د جنګ له حالته بل هېڅ يو حالت نه شي کولی چې يوه قضيه يا يوه ساحه د دولت د قضايي قوې د واک او اختيار له دايرې څخه په هغه ډول چې په دې فصل کې يې بريدونه ښودل شوي دي وباسي او بل مقام ته يې وسپاري.

د احکم د عسکري محکمو د جوړيدو مخه نه نيسي خو دا محکمې به يوازې د هغو جرمونو په ساحه کې وي چې د افغانستان د وسله والو قوا وو پورې اړه لري.

د عسکري محکمو د تشکيل واک او اختيسار په قانون کې ښودل کېږي.

نه نوي يمه ماده:

محکمې چې په کومو پېښو باندې غور کوي په هغوی کې د دې اساسي قانون او د دولت د نورو قوانينو حکمونه پر ځای کوي.

که د غور لاندې پېښو څخه د يوې پېښې په باب په اساسي قانون او د دولت په قوانينو کې کوم حکم نه وي نو محکمې د اسلامي شريعت د حنفي مذهب د کلي اساسونو له مخه په هغه چوکاټ کې د ننه چې د دې اساسی قانون ښودلی دی په دې حالاتو کې يو داسې حکم راباسي چې د دوی په نظر کې څو مره چې ممکنه وي عدالت تر ټولو په

ښه توګه ترسره کړي.

سلمه ماده:

قاضیان د قاضی القضات په غوښتنه د جمهور رئیس په منښه تباکل کېږي.

یوسلو یوومه ماده:

د قاضیانو عزل د قاضی د جرم د کولو په حالت کې د سترې محکمې په غوښتنه او د جمهور رئیس په منښه صورت نیسي.

که چیرې په قاضي باندې د جرم کولو تور ولګول شي ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم دده په حال غور کوي او د تورن د دفاع داوریدو څخه وروسته که ستره محکمه په قاضي باندې لګول شوی تور وارد وګڼي د تورن قاضي د عزل پیشنهاد جمهور رئیس ته وړاندې کوي

هر کله چې د جمهور رئیس له خوا د غه غوښتنه ومنل شي قاضي د وظیفې څخه معزولېږي او د قانون د حکمونو سره سم په سزا رسېږي.

یوسلو دویمه ماده:

د قاضیانو ترفیع، بدلول، تقاعد، استعفاء او دهغوی مؤاخذه د قانون د حکمونو سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

یوسلو دریمه ماده:

د قاضیانو د پاره د قانون له پلوه مناسب معاش تباکل کېږي.

یوسلو څلورمه ماده:

پرته له هغو حالاتو چې د دې اساسي قانون په شپږ دېرشمه ماده کې څرګند شوي دي د سترې محکمې غړی او قاضي القضات د خپلو وظیفو چلولو په موده کې د ګټې وټې هېڅ ډول معامله د دولت سره نه شي کولی.

یوسلو پنځمه ماده:

د افغانستان په محکمو کې محاکمه په ښکاره ډول کېږي او د قانون د حکمونو سره سم هر څوک د ورتلو حق لري.

دمحکمو دټولو قطعي پریکړو
عملي کول واجب دي خو دچا دمرګ
دحکم په حالت کې د آخرنۍ محکمې د
پریکړې دعملي کولو دپاره دجمهور
رئیس ښکولل شرط دی.

محکمه کولی شي چې په هغه
ګوښو حالاتو کې چې قانون څرګند
کړي دي پټه غونډه وکړي ولې دحکم
اوروول به هرو مرو ښکاره وي.

محکمې مکلفې دي چې دور کړي
حکم سره یو ځای په خپلو پریکړو کې
دحکم سببونه څرګند کړي.

یوسلو شپږمه ماده:

دجرمونو کشف دپولیسو له خوا او
دجرمونو تحقیق، تعقیب او د دعوی
سورول دقانون دحکمونو سره سم
دڅارنوال له خوا چې د دولت په اجراییه
قوې پورې تړلی دی کیږي.

دهغو جرمونو کشف او تحقیق چې
دافغانستان په وسله والو قواوو پورې
اړه لري دخاص قانون له خوا
تنظیمیږي.

یوسلو اوومه ماده:

ستره محکمه نهه غړي لري چې
دجمهور رئیس له خوا ټاکل کیږي.

دسترې محکمې غړي باید
دالاندې صفتونه ولري:

۱- دعمر پنځه دیرش کاله یې
پوره کړي وي.

۲- دټاکل کیدو دنیټې څخه
مخکې یې باید لږ تر لږه لس کاله پخوا
دافغانستان د دولت تابعیت حاصل
کړی وي.

۳- دمحکمې له خوا دسیاسي
حقونو څخه په محرومۍ محکوم شوي
نه وي.

٤- دحقوقو په علم، ملي هدفونو
او دافغانستان په حقوقي نظام باندې
په پوره اندازه پوه وي.

جمهور رئیس دسترې محکمې د
غړو له جملې څخه یو غړی چې عمر یې
له څلویښتو کالو څخه کم نه وي

دقاضي القضات په توګه ټاکي.

جمهوررئيس کولی شي چې دسترې محکمې په غړو او دقاضي القضات په مقررۍ باندې دټاکنې له وخته هر پنځه کاله وروسته نوې کتنه وکړي.

ددې حکم او ددې اساسي قانون ديو سلو يوولسمې مادې دحکم څخه پرته په بل هېڅ ډول دسترې محکمې غړي او قاضي القضات د خپلو وظيفو څخه لرې کېدلی نه شي.

يوسلو اتمه ماده:

دسترې محکمې غړي او قاضي القضات په وظيفو دبوختيدو څخه مخکې دجمهور رئيس په وړاندې داسې لوړه په ځای کوي:

«دلوی خدای (جل جلاله) په نامه لوړه کوم چې دقضا وظيفه به په پوره امانت او شرافت سره په ځای کوم، حق او عدالت به داسلام دسپېڅلي دين داساساتو او د اساسي قانون دنورو حکمونو، ارزښتونو او دافغانستان د جمهوري دولت دقوانينو په نظر کې نيولو سره سم تأمينوم او په خپلو ټولو اجرا آتو کې به خدای جل جلاله حاضر ګنيم او دعدالت په ګټه به دهيواد او دخلکو دحقونو ساتنه کوم».

يوسلو نهمه ماده:

دهغه حالت نه پرته چې ددې اساسي قانون په يو سلو يوولسمه ماده کې ښودل شوی دی دسترې محکمې غړي او قاضي القضات په قانوني ډول دخدمت د دورې له ختميدو نه وروسته دپاتې عمر ټوله موده دخدمت د دورې له ټولو مالي ښيګړو نه ګټه اخلي.

دخدمت د دورې له ختميدو نه وروسته دسترې محکمې غړي او قاضي القضات دملي جرګې او حکومت، غړيتوب او د دولت ماموريت نه شي کولای.

يوسلو لسمه ماده:

دسترې محکمې هر غړی او قاضي

(c) ketabton.com: The Digital Library

القضات کولی شي دقانون دحکمونو سره سم دخپلې وظیفې څخه استعفا وکړي.

دسترې محکمې دغړو او دقاضي القضات استعفأ دجمهور رئیس د منني له نیټې وروسته نافذېږي.

مستعفي غړي او قاضي القضات دهغو مالي ښېګړو څخه چې په یو سلونهمه ماده کې راغلي دي استفاده نه شي کولای.

ټول هغه قیود چې د یوسلو نهمې مادې په آخري فقرو کې راغلي دي په مستعفي غړي او قاضي القضات باندې تطبیقېږي.

یوسلو یوولسمه ماده:

که چیرې دملي جرګې دریمه برخه غړي دوظیفې له اجرانه د راپورته شوي جرم په تور دقاضي القضات یا دسترې محکمې دیوه یا څو تنو غړو دمحاکمې غوښتنه وکړي او ملي جرګه له دریو برخو څخه د دوو برخو غړو درایو په اکثریت دا غوښتنه ومني نو د تورن لاس دکاره ایستل کېږي.

ملي جرګه دغړو له منځه یو غړی ددعوی دسورولو او داتوغړو څخه جوړه یوه ډلګی دمحاکمې چلولو د پاره ټاکي.

دا ډلګی دملي جرګې درئیس په مشرۍ دجزایي محکمې دتګ لارې سره سم تورن محاکمه کوي او که چیرې په تورن باندې جرم ثابت شي نو دی دوظیفې نه معزولېږي او سزا ورکوي.

یوسلو دوولسمه ماده:

ستره محکمه ددې اساسي قانون او نورو قوانینو دحکمونو سره سم دمحکمو اجراآت، تشکیلات او د دولت قضایي چارې سموي.

پر ته له هغو موارد و څخه چې په دې اساسي قانون کې څرګند شوي دي دسترې محکمې اداري او قضایي صلاحیتونه دقانون له پلوه ښودل

کېږي.

ستره محکمه د محکمو د اداري چارو د سمون د پاره ضروري لارې چارې برابروي.

د قضايي قوې بودجه د قاضي - القضات له خوا د حکومت په سلا جوړېږي او د دولت د بودجې د يوې برخې په څېر د حکومت له خوا ملي جرګې ته وړاندې کېږي.

د قضاء د بودجې د لګولو واک د سترې محکمې په لاس کې دی.

ستره محکمه کولی شي د قضايي چارو د سمون په برخه کې د قوانينو مسودې جوړې او د دې اساسي قانون د دوه شپېتمې مادې د حکم سره سم يې ملي جرګې ته وړاندې کړي.

يو سلو ديارلسمه ماده:

د قضايي قوې د مامورينو او ټولو اداري کارکوونکو په هکله د دولت د مامورينو او ټولو اداري کارکوونکو د قوانينو حکمونه نافذ دي خو د دوی تاکل، ترفيع، استعفا ء منل، مواخذه او هغوی ته تقاعد ورکول د قانون سره سم د سترې محکمې له پلوه سرته رسېږي.

لسم فصل

اضطرار

يو سلو څوارلسمه ماده:

که چېرې د جنګ، د جنګ د خطر، د الې ګولې يا بل د غسې حالت له کبله چې هيواد د خطره سره مخامخ کړي او د خپلواکۍ، امنيت او ملي ژوند ساتنه په هغه لار چې د دې اساسي قانون ښودلې ده ناممکنه شي، نو د جمهور رئيس له خوا د اضطرار حالت اعلامېږي.

که د اضطرار حالت د څلورو مياشتو نه زيات دوام وکړي، نو د هغې د اوږدوالي د پاره د ملي جرګې منښه شرط ده.

يو سلو پنځلسمه ماده:

د اضطرار په حالت کې جمهور

رئيس کولى شي چې د ملي جرګې ټول يا ځينې واکونه د حکومت په لاس کې ورکړي.

يوسلو شپاړلسمه ماده:

داضطرار په حـالت کـې جـمـهـور رئيس کــولى شي چې د دې اســاسي قــانون داته نوي يمې مــادی د حکم په نظر کـې نيـولو سـره دقـضـاء ځـينې واکونه عسکري محاکموته په لاس کې ورکړي.

يوسلو اووه لسمه ماده:

د اضطرار په حــالت کی حکومت کـولى شي چې دسـتـرې مـحکمـې په مـوافـقـې داسـاسي قـانون دلاندنيـو حکمونو چلند دجمهوري فرمانونو له مــخی وځنډوي او يا پرې بنديزونه ولګوي:

۱- د ديرشــمـې مــادی د پنځـمـې فقرې حکم.

۲- د پنځه ديرشمې مادې دلومړۍ فقرې حکم.

۳- د شپږ ديرشمې مادې د دريمې او څلورمې فقرې حکم.

٤- د اووه ديرشمې مادې ددوهمې فقرې حکم.

۵- د نهه ديرشمې مادې حکم.

يو سلو اتلسمه ماده:

داضطرار په حـالت کـې جـمـهـور رئيس کولى شي دافـغـانسـتـان مرکـز دکابل دښارنه بل ځای ته ولیږدوي.

يوسلونو لسمه ماده:

کـه چيـرې د ملي جـرګـې دغـړو د وکالت دوره داضطرار دحالت په موده کې سرته ورسيږي جمهور رئيس کولى شي چې نوي انتـخـابات وځنډوي او د ملي جـرګـې دغـړو دوکــالت دوره داضطرار د حـالت تر پايه پورې اوږده کاندې.

نوي انتـخـابات د اضطرار دحـالت په ختم پسې سملاسي اجرا کېږي.

يوسلو شلمه ماده:

داضطرار په حــالت کـې اسـاسي

قانون نه تعدیلیږي.

یوولسم فصل

تعدیل

یوسلو یوویشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دحکمونو سره سم داسلام دا اساسونو د پیروی اصل او جمهوري نظام تعدیل کیدلی نه شي.

داساسي قانون نورې برخې دتجربو او دعصر دایجاباتو په اساس دحکومت یا دگوند دمرکزي شورا یا دملي جرگې د دریمې برخې غړو په پشنهاد ددې فصل دحکمونو سره سم تعدیل کیدای شي.

یوسلو دوه ویشتمه ماده:

دتعدیل پر پیشنهاد لویه جرگه غور کوي او که چیرې دلویې جرگې دغړو اکثریت دتعدیل ضرورت ومني نو دخپلو غړو له منځه یوه ډلگۍ دتعدیل دطرحې دتیارولو دپاره ټاکي.

دا ډلگۍ دحکومت او سترې محکمې په سلا دتعدیل طرحه جوړوي او لویې جرگې ته یې وړاندې کوي.

که چیرې لویه جرگه دغړو په اکثریت دتعدیل طرحه ومني نو دجمهور رئیس دتشکللو او اعلامولو وروسته نافذه گڼل کیږي.

دوولسم فصل

انتقالي حکمونه

یوسلو درویشتمه ماده:

ددې اساسي قانون دنفاذ سره سم جمهور رئیس دحکومت دړنگولو فرمان صادروي او نوي حکومت دجمهوري دولت ددې اساسي قانون دروحیې سره سم تشکیلوي.

یوسلو څلیرویشتمه ماد:

ددی اساسی قانون دحکمونو سره سم ملي جرگه د ۱۳۵۸ هجري لمریز کال دلیندۍ دمیاشتې په لومړۍ ورځ دجمهور رئیس له خوا پرانستله کیږي.

ددې اساسي قانون دنفاذ او ملي جرگې دپرانستلو تر مینځ موده

دانتقال دوره ګنيل کېږي.

دانتـقـال په دوره کې دملي جرګې واک اخـتـيــار په حکومت پوری اړه نيسي.

يوسلو پنځه ويشتمه ماده:

که چيرې دانتـقـالي دوری په موده کې يو داسې حالت را برسېره شې چې ددې اسـاسي قـانـون د اووه شپـيـتـمې مادې دحکمونو سره سم د لويې جرګې دايرېدل وغواړي جمهور رئيس دلويې جرګې د دايريدو اعلاميه صادروي.

په دې حـالاتو کې جـمـهـور رئيس دلويې جرګې د دايريدو تر وختـه پورې دلويې جـرګـې دتېولو واکـونو څـخـه استـفـاده کوي. جـمـهـور رئيس دلويې جرګې د پرانستلو وروسته بې له ځنډه هغه اجراآت چې ددې مـادې دحکم سره سم يې په ځـای کړي وي دلويې جرګې په استـحـضـار رسـوي او لويـه جرګـه دهغې په هکله تصميم نيسي.

که دنومړو حالاتو دراپيدا کيدو په وخت کـې لادګـونـد مـرکـزي شـورا يا دوسله والو قواوو عـالي شورا يا سـتـره مـحکمـه ددې اساسي قـانون دحکمونو سره سم نـه وي جوړې شوې لويه جـرګـه دهغوی د جوړيدو پرته په عنعنوي ډول دايرېږي.

يوسلو شپږويشتمه ماده:

ددي اساسي قانون ديوسلو اوومې مـادې دحکم سره سم ستره مـحکمـه د ۱۳۵۷ هجـري لمريز کـال دچنګاښ دمـيـاشـتـی په لومړۍ ورځ دجـمـهـور رئيس له خوا اعلامېږي.

ددی اسـاسی قـانـون دنافذ کيدو او ستـرې مـحکمـې دجوړيدو تر منځ موده کـې جـمـهـور رئـيس صلاحيت لري چې د سـتـرې مـحـکـمـې دوظيـفـو داجـراء دتـامـيـن دپاره لازم تدبيـرونـه غـوره کړي.

يوسلو اووه ويشتمه ماده:

هغه تقنيني فرمـانونه چی دانتـقـال په دوره کی نافذ شوي وي دملي جرګې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پرانستلو نه وروسته د هغې په لومړنی اجلاس کې د دیرشو ورځو په موده کې د ننه ملي جرگې ته د تصمیم نیولو د پاره وړاندې کیږي.

یوسلو اته ویشتمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت موظف دی چې:

د ملي جرگې د انتخاباتو، مطبوعاتو، اجتماعاتو او د دولت د اساسي تشکیلاتو تقنیني فرمانونه جوړ او د جمهور رئیس په ښکللو یی ورسوي.

یوسلو نهه ویشتمه ماده:

په انتقالي دوره کې حکومت د اجراآتو د یو شانته والي او د دولت د کړنلارو د عملي کېدو او تطبیق په منظور د دې اساسي قانون د حکمونو سره سم لازمې لارې چارې غوره کوي.

یوسلو دیرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د دې اساسي قانون د څلوېښتمې مادې د حکمه سره سم د ملي انقلاب د گوند اساسنامه چې د افغانستان د خلکو د ۱۳۵۲ کال د چنگاښ د شپږویشتمې نیټې د مترقي او اولسي انقلاب بنسټ ایښودونکی او مخکښ گوند دی د لومړنی گوند په توگه د جمهور رئیس له خوا نافذ او علامیږی.

یوسلو یو دېرشمه ماده:

په انتقالي دوره کې د وسله والو قواؤ عالی شوری د جمهور رئیس له خوا تأسیس او علامیږي.

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دانتقال په دوره کی جمهور رئیس واک لري چې دده د وفات په حالت کی د جمهوري ریاست دوظایفو د په ځای کولو د پاره د جمهوري ریاست یوه مؤقته شورا د فرمان په وسیله په نظر کې ونیسي.

د جمهوري ریاست مؤقته شورا مکلفه ده چې د وفات د نیټې څخه دلسو ورځو په موده کې د نوي جمهور

رئیس د انتخابولو د پاره لویه جرګه په عنعنوي توګه دایره کړي.

د یارلسم فصل

عمومي حکمونه

یوسلو دری دیرشمه ماده:

دجمهوري نظام لومړنی لویه جرګه به چې د ۱۳۵۵ هجري لمریز کال دسلواغې د میاشتې په لسمه نیټه دکابل په ښار کې چې دافغانستان مرکز دی دایریږي دافغانستان دجمهوري دولت لومړنی جمهور رئیس به دخپلو غړو د دوو ثلثو درایو په اکثریت سره دیوې شپږ کلنې مودې دپاره انتخابوي.

یوسلو څلور دیرشمه ماده:

دوسله والو قواوو صاحب منصبان، پولیس او دبهرنیو چارو دوزارت مامورین خپله او همسران یې باید د افغانی مور او افغاني پلاره زیږیدلي وي.

یوسلو پنځه دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون د تفسیر واکداره مرجع ستره محکمه ده.

یوسلو شپږ دیرشمه ماده:

ددې اساسي قانون دنافذ کیدو سره سم پخوانی اساسي قانون او د ۱۳۵۲ هجري لمریز کال دزمري د میاشتې دڅلورمې نیټې، لومړی ګڼه، دوهمه ګڼه او دریمه ګڼه جمهوري فرمانونه لغو ګڼل کېږي.

دټولو هغو قوانینو احکام چې ددې اساسي قانون دنافذ کیدو نه مخکې صادر شوي دي په دې شرط نافذ ګڼل کېږي چې ددې اساسي قانون دحکمونو او ارزښتونو سره تناقض ونه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون

کابل
د ۱۳٦٦ کال د لیندۍ نهمه نیټه
د افغانستان د جمهوریت
د جمهور رئیس فرمان
لومړۍ ګڼه د کابل ښار
د ۱۳٦٦ کال د لیندۍ نهمه نیټه

د افغانستان د جمهوریت د اساسی قانون د توشیح او اعلام په باب

د قوس د میاشتې د اتمې او نهمې نیټې تاریخي لویه جرګه چې د کابل په ښار کې جوړه شوه، د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون یې په دیارلسو فصلونو او یو سلو نهه ځلویښتو مادو کې د تر ټولو مهمې ملي وثیقې په توګه تصویب کړ.

د هغه واک سره سم چې اساسي قانون را ته راسپارلی دی. د ا. ج اساسي قانون چې د تصویب له نیټې څخه نافذ شوی دی، د سولې او هوساینې د تأمین، د ملي روغې جوړې د پوره تحقق، د خلکو د نیکمرغۍ او د ګران افغانستان د پرمختګ په خاطر توشیح او اعلاموم.

دوکتور نجیب الله د افغانستان جمهور رئیس

بسم الله الرحمن الرحيم

زموږ ګرانه هیواد افغانستان د آزادۍ، خپلواکۍ، ملي حاکمیت، دموکراسۍ او ټولنیزې ترقۍ په خاطر زموږ د زړه ورو خلکو له اتلو الو مبارزو څخه ډک او وياړلی تاریخ لري.

هغه بدلونونه چې د ورو ستيو کلونو په ترڅ کې زموږ په هیواد کې را منځته شويدي، د وطن د پرمختګ او د خلکو د نیکمرغۍ لوړو هدفونو ته د رسیدو له پاره يې غوره شرايط برابر کړل.

په اوسني پړاو کې د افغانستان د خلک دموکراتيک ګوند د ملي روغې جوړې د ټکلارې د طرح کوونکي او سازمان ورکوونکي په توګه لهٔ نورو ملي او دموکراتيک سياسي ځواکونو سره يو ځای د غه انسان دوستانه تګ لاره په فعاله توګه پرمخ بيايي، نو له همدغه امله:

د خپلواکۍ او ملي حاکمیت د ټينګښت او د هیواد د ځمکنۍ بشپړتيا د دفاع، د عيني واقعيتونو او د خلکو د غوره عنعناتو او دودونو په پام کې نيولو سره ملي روغې جوړې او يووالي ته د رسيدو او ټينګښت د ټولنيز عدالت او برابرۍ د تامين، د ملي اقتصاد دودې او د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړ تيا، په بين المللی ډګر کې زموږ د ګران هیواد افغانستان د نقش او اعتبار د لوړتيا په منظور.

موږ په لويه جرګه کې د افغانستان د خلکو استازو د هغو تاريخي بدلونونو په درک سره چې زموږ په هیواد او معاصره نړۍ کې پېښېږي او د اسلام د مبين دين د اساساتو په پيروۍ، د هیواد د مشروطيت د غورځنګ د ميراثونو د ساتنې او شتمن کولو په خاطر، د ملکرو ملتونو د سازمان د منشور او د بشر د حقوقو نړيوالې اعلاميې ته د درناوي په څرګندولو سره، د غه اساسي قانون د ډيرې مهمې ملي وثيقې په توګه د (۱۳۶۶) کال د لیندۍ په (۹) نيټه په (۱۳) فصلونو او (۱۴۹) مادو کې تصویب کړ.

لومړی فصل
د سیاسی نظام اساسونه

لومړۍ ماده:

دافغانسان جمهوریت خپلواک، واحد او نه تجزیه کیدونکی دولت او پر خپل ټول قلمرو باندې د حاکمیت لرونکی دی.

د افغانستان په جمهوریت کې ملي حاکمیت په خلکو پورې اړه لري.

خلک ملي حاکمیت د لویې جرګې، ملي شورا او سیمه ییزو شوراګانو په واسطه تعمیلوي.

دویمه ماده:

دافغانستان دین د اسلام سپیڅلی دین دی.

د افغانستان په جمهوریت کې هېڅ قانون نه شي کولای چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو او د دغه اساسي قانون د نورو مندرجو ارزښتونو مناقض وي.

دریمه ماده:

د افغانستان جمهوریت نا پېیلی هیواد دی، په پوځي ډلو ټپلو کې نه شاملیږي او په خپل قلمرو کې د بهرنیو پوځي اډو جوړیدو ته اجازه نه ورکوي.

څلورمه ماده:

له خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا څخه دفاع د دولت د اساسي دندو له جملې څخه ده.

دولت د هیواد امنیت او دفاعي قابلیت تامینوي او وسله وال پوځ سمبالوي.

پنځمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د سیاسي ګوندونو جوړېدل مجاز دي، پدې شرط چې مرامنامه، اساسنامه او فعالیت یې د هیواد داساسي قانون او نورو قوانینو د مندرجو حکمونو مغایر نه وي.

هغه ګوند چې د قانون د حکمونو سره سم جوړیږي، له قانوني موجبه

پر ته رنګبدلای نه شي.

شپږمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي جبهه د تر ټولو پراخ ټولنیز-سیاسي سازمان په توګه په خپلو لیکو کې شامل سیاسي ګوندونه، ټولنیز سازمانونه او منفرد غړي په ټولنیزو، سیاسي او دولتي برخو کې د هغو د فعالې برخې اخیستنې په خاطر د ګډې کړنلارې پر اساس سره یو کوي.

اوومه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د صنفي اتحادیو او ټولنیزو سازمانونو جوړول د قانون سره سم مجاز دي.

دولت د هیواد د ټولنیز، سیاسي، اقتصادي او فرهنګي ژوندانه په ټولو برخو کې د صنفي اتحادیو، بزګري کوپراتیفونو، د ځوانانو او ښځو د سازمانونو او نورو ټولنیزو سازمانونو د نقش په لوړ تیا کې مرسته کوي او له هغوی سره د دولتي او ارګانونو همکاري او متقابلې اړیکې تأمینوي.

اتمه ماده:

د هېواد د ملي ژبو له جملې څخه پښتو او دري رسمي ژبې دي.

نهمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي نښان د غنمو دوږو په منځ کې پرزرغون متن باندې د راختونکي لمر، د محراب او منبر د تصویر، ګرارۍ او درې رنګه تورې، سرې او زرغونې پټۍ لرونکی دی.

لسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت دولتي بیرغ درې رنګه لرې چې د تورو، سرو او زرغونو ټوټو په بڼه له پورته نه ښکته ته په افقي توګه په برابره اندازه واقع شوي دي.

د بیرغ ددواړو مخونو د پورتنۍ برخې په ربع کې د هغه د لرګي خواته د افغانستان د جمهوریت دولتي نښان ته ځای ورکړی شوی دی.

د بیرغ اوږدوالی د هغه د سور په نسبت دوه برابره دی.

یوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت پایتخت د کابل ښار دی.

دوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت ملي سرود داولسي جرگې له خوا تصویبېږي.

دویم فصل

د ټولنیز-اقتصادي نظام اساسونه

دیارلسمه ماده:

د افغانستان جمهوریت کثیر المليت هیواد دی.

دولت د سیاسي، اقتصادي، ټولنیزې او فرهنگي برابرۍ او له ټولنیز، اقتصادي او فرهنگي پلوه د وروسته پاتو سیمو د گړندۍ ودې او پرمختگ د تأمین په منظور د هیواد د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو تر مینځ د تفاهم، دوستۍ او همکارۍ د هراړخیزې ودې سیاست تعقیبوي.

دولت په تدریج سره د ملي ځانگړتیاوو پر بنسټ د اداري واحدونو د جوړولو زمینه برابروي.

څوارلسمه ماده:

دولت د خلکو د فرهنگ، ژبې او ادبیاتو د ودې په منظور لازم تدبیرونه نیسي. د ټولو ملیتونو، قومونو او قبایلو د فرهنگ، د ودونو، ژبې، ادبیاتو او فولکور غوره میراث ساتي او پراختیا ورکوي.

پنځلسمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې کورنۍ د ټولنې اساسي رکن جوړوي.

دولت د مور او ماشوم د روغتیا د ساتنې او د ماشومانو د روزنې د پاره لازم تدبیرونه نیسي.

شپاړسمه ماده:

دولت ځوان نسل ته دایمي پاملرنه کوي، د هغوی د ښوونې او روزنې، د کار، تفریح، استراحت او د معنوي او

جسمي روزنې د تأمين لازم شرايط برابر وي او د نويو ځوانانو او ځوانانو د استعداد دودې په لاره کې مرسته کوي.

اوولسمه ماده:

دولت د استوګنې د دولتي او کوپراتيفي کورونو د جوړولو په مقصد د ودانولو چارو ته پراختيا ورکوي او د شخصي کورونو د جوړولو په کار کې مرسته کوي.

اتلسمه ماده:

دولت داسې اقتصادي سياست چې هدف يې د بيرته پاتيوالي د لیرې کولو، د خلکو د ژوندانه د سطحې د لوړتيا او د ټولنې د ټولنيز - اقتصادي جوړښت د بشپړتيا په خاطر د هيواد د ټولو منابعو تنظيمول او په کار اچول دي، عملي کوي او په دغه مقصد د ټولنيزې او اقتصادي پرمختيا پلانونه تنظيموي او تطبيقوي.

نولسمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې ملکيت د دولتي، مختلط کوپراتيفي، او قافو، خصوصي، شخصي او د سياسي او ټولنيزو سازمانونو د ملکيت په بڼو شته دي.

دولت د قانوني ملکيت د ټولو ډولونو حمايت کوي.

شلمه ماده:

ترځمکې لاندې منابع، ځنګلونه، څرځايونه او نورې طبيعي شتمنۍ، د انرژۍ اساسي زيرمې، تاريخي آبدات، بانکونه، د بيمې مؤسسې، د مخابراتو وسايل، دراډيو او تلويزيون تأسيسات، سټربندونه، بندرونه، په درندو صنايعو کې د توليد عمده وسايل، مواصلاتي کرښې او هوايي ترانسپورت د دولت ملکيت دی.

دولت د اقتصاد دولتي سکتور ته پراختيا او ټينګښت ورکوي.

يوويشتمه ماده:

دولت د کوپراتيفونو د پياوړتيا او

پراختیا په کار کې مرسته کوي او په هغو کې د خلکو د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي.

دوه ویشتمه ماده:

دولت د کسبگرو انفرادي فعالیتونه او په صنفي اتحادیو او کوپراتیفونو کې د هغوی د خپلې خوښې برخه اخیستنه هڅوي او حمایت یې کوي، د کسبگرو د حرفوي مهارت د سطحې دلوړتیا، د کار د وسایلو، د اومو موادو د تأمین او د هغوی د محصولاتو د خرڅلاو په کار کې هراړخیزې مرستې کوي.

درویشتمه ماده:

دولت پر ځمکه باندې د کروندگرو او ځمکه والو د مالکیت حق د قانون سره سم تضمینوي.

دولت په کرنه کې د دموکراتیکو بدلونونو د رامینځ ته کولو په مقصد د کروندگرو او ځمکه والو د گټو په پام کې نیولو سره لازم تدبیرونه نیسي.

د دولت د کرنې د سترو او میکانیزه دولتی، مختلطو او خصوصي فارمونو جوړول هڅوي او د نویو او شاړو ځمکو د آبادۍ په چاره کې مرسته کوي.

ځلیرویشتمه ماده:

دولت د کوچیانو او مالدارانو د پاره له ځړ ځایونو څخه د استفادې امکان د قانون سره سم تضمینوي، د مال دارۍ دودې، د محصولاتو د خرڅلاو او د هغوی د اقتصادي، ټولنیزو او معیشتي شرایطو د ښه کولو د پاره د مساعدو شرایطو د برابرولو په مقصد مرسته کوي.

پنځه ویشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د پرمختیا په مقصد د خصوصي پانگې اچونې مصوونیت تضمینوي، د صنایعو، سوداگرۍ، ودانۍ، ترانسپورت، کرنې او د خدمتونو د برخو په پرمختیا کې د ملي پانگه والو برخه اخیستنه د قانون سره سم هڅوي او حمایت یې

کوي.

دولت د خصوصي متشبثانو سره گټور او هراړخیز اړیکي پراخوي او د بهرنۍ پانگې سره په سیالۍ کې د خصوصي سکتور ملاتړ کوي او د مالي، کریدتي، گمرکي او د بیو د سیاست د تنظیم په وخت کې د خصوصي سکتور گټې د قانون سره سمې په پام کې نیسي.

شپږو یشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې کورنی او بهرنی تجارت د خلکو د گټو په پام کې نیولو سره د دولت له خوا تنظیمیږي.

دولت په دغه مقصد د مالونو وارداتو او صادراتو د پراختیا او د عمده او پرچون تجارت د پرمختیا په کار کې د ملي پانگه والو فعالیت هخوي. د بیو تاکل او کنترول په غاړه اخلي.

دولت د تولیداتو زیاتوالی او د صادراتي مالونو د کیفیت لوړتیا هخوي او د بهرنۍ پانگې او انحصاراتو د سیالۍ په وړاندې د هغوی ملاتړ کوي.

اووه ویشتمه ماده:

دولت د ملي اقتصاد د ودې په مقصد د افغانستان په جمهوریت کې بهرنۍ پانگې اچونې ته اجازه ورکوي او د قانون سره سم یې تنظیموي.

اته ویشتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې بهرني اشخاص د عقاري ملکیت حق نه لري.

پر سیاسي نمایندگیو او بهرنیو دولتونو باندې د عقار پلورل د بالمثل چلند پر اساس او پر هغو بین المللی مؤسسو باندې چې د افغانستان جمهوریت د هغو غړی وي، د حکومت له موافقې وروسته مجاز دي.

نه ویشتمه ماده:

د ملکیت د وراثت حق د اسلام د

شریعت سره سم د قانون په واسطه تضمینیږي.

دیرشمه ماده:

استملاک یوازې د عامه گټو د تأمین په مقصد د عادلانه او مخکیني عوض په بدل کې د قانون سره سم کیږي.

د ملکیت مصادره د قانون له حکمه اود محکمې له پریکړې پرته جایزه نه ده.

یو دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د قانون او ټولنیز عدالت پر اساس د مالیې او محصول معیارونه، اندازه او ډولونه ټاکل کیږي.

دوه دیرشمه ماده:

دولت د طبعیت، طبیعي شتمنیو د ساتنې او له طبیعي زیرمو څخه د معقولې استفادې، د ژوندانه د چاپیریال د ښه کولو، د اوبو او هوا د ککړیدو د مخنیوي او د ځارویو او بوټو د نړۍ د ساتنې او پایښت په مقصد لازم تدبیرونه نیسي او عملي کوي یې.

دریم فصل
د اتباعو تابعیت، اساسي حقوق، آزادي او مکلفیتونه

دري دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت تابعیت د ټولو اتباعو د پاره برابر او یو شان دی.

د تابعیت تر لاسه کول او له لاسه ورکول او د هغه نورې مربوطې مسألې د قانون سره سمې تنظیمیږي.

هر شخص چې د قانون سره سم د افغانستان د جمهوریت تابعیت لري، افغان بلل کیږي.

څلور دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت له اتباعو څخه هېڅوک په هیواد کې د ننه او یا له هیواده بهر ته نه تبعیدیږي.

پنځه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت له اتباعو شخه هيڅوک بهرني دولت ته نه ورتسليمول کيږي.

شپږ د يرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع له هېواده بهر د دولت تر حمايت لاندې دي.

دولت د هغوی له قانوني حقونو او گټو شخه دفاع کوي. په بهر کې د ميشته افغانانو اړيکي د هېواد سره ټينگوي او هېواد ته د هغوی د راستنيدو په مقصد مرسته کوي.

اووه د يرشمه ماده:

د افغانستان جمهوريت په هېواد کې د ميشتو بهرنيو اتباعو او بې تابعيته اشخاصو حقوق او آزادي د قانون سره سم تضمينوي. هغوی مکلف دي چې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين رعايت کړي.

اته د يرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع، شځه وي که نر د مليت، نژاد، ژبې، قبيلې، دين، مذهب، سياسي عقيدې، زده کړې، شغل، نسب، ټولنيز دريځ، د اوسيدو او اقامت د ځای له تعلقاتو پر ته د قانون په وړاندې برابر حقوق او مکلفيتونه لري.

د اتباعو د حقوقو او مکلفيتونو په نسبت د هر ډول غير قانوني امتياز ټاکل او يا توپير ممنوع دی.

نهه د يرشمه ماده:

ژوند د انسان طبيعي حق دی.

هيڅوک له قانوني مجوزه پر ته له دغه حق شخه نه بې برخې کيږي.

څلويښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د ټولو مسلمانانو د پاره د ديني او مذهبي مناسکو د ترسره کولو آزادي تضمينيږي.

د نورو اديانو پيروان د خپلو مذهبي مراسمو په ترسره کولو کې آزاد

دي.

هیڅوک نه شي کولای چې د ملي ضد او وګړنیز ضد تبلیغاتو، د ښمنۍ د رامنځ ته کولو او د افغانستان د جمهوریت د ګټو پر خلاف د نورو اعمالو د ارتکاب په مقصد د دین څخه ناوړه استفاده وکړي.

یو ځلو یښتمه ماده:

آزادي د انسان طبیعي حق دی. دغه حق د نورو له آزادۍ او له عامه ګټو پر ته چې د قانون په وسیله تنظیمیږي، حدود نه لري.

آزادي او انساني کرامت له تعرض څخه مصئوون دی دولت د هغو درناوی او ملاتړ کوي.

د ذمې برائت اصلي حالت دی.

تورن تر هغه وخته پورې چې د محکمې په قطعي حکم محکوم شوی نه وي، بې ګناه ګڼل کیږي.

هیڅ عمل جرم نه شي بلل کېدای مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک د جرم په کولو نه شي تورن کېدلای، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک نیول کېدای او توقیفیدای نه شي، مګر د قانون د حکمونو سره سم.

هیڅوک مجازات کېدلای نه شي، مګر د محکمې په حکم، د قانون د حکمونو سره سم او د هغه جرم په تناسب چې کړی یې دی.

جرم یو شخصي عمل دی او په کولو سره یې بل څوک نه مجازات کیږي.

تورن حق لري چې په خپله او یا د مدافع وکیل په واسطه له ځانه دفاع وکړي.

دوه ځلو یښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې له انساني کرامت څخه مخالفه جزا، شکنجه او تعذیب جواز نه لري.

د اکراه او ګواښ په وسیله له تورن

او یا بل چا څخه د اقرار، شهادت او یا څرګندونې اخيستل منع دي.

هغه څرګندونه یا شهادت چې له تورن یا بل چا څخه د اکراه په وسيله واخيستل شي اعتبار نه لري.

که چېرې د عامه خدمتونو مؤظف، تورن یا بل څوک د شهادت، څرګندونې او یا اقرار د اخيستلو په مقصد شکنجه کړي او یا د شکنجې په تعميل امر وکړي، د قانون سره سم مجازات کېږي.

د لوړو مقاماتو په امر باندې استناد، مرتکب ته د قانون نه د مخالفو اعمالو له ارتکاب څخه برائت نه ورکوي.

دري څلويښتمه ماده:

د شخص پورور توب د هغه د آزادۍ د سلبيدو موجب کيدلای نه شي.

د پور د تحصيل لارې او وسايل د قانون په واسطه تنظيمېږي.

څلور څلويښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د کور مصؤونيت تضمينېږي هيڅوک د دولت د استازی په شمول نه شي کولای چې د اوسيدونکي له اجازې او له هغو حالاتو او طرز څخه پرته چې په قانون کې تصريح شوي وي، د چا کورته ورننوزي او یا هغه وپلټي.

پنځه څلويښتمه ماده:

د افغانستان په جمهوريت کې د مراسلاتو، د تيلفوني خبرو، تيلګرافي مخابراتو او د مخابراتو د نورو ډولونو محرميت تضمينېږي.

هيڅوک د دولت د استازي په شمول نه شي کولای چې د قانون له حکمه پرته د تيلفوني خبرو، مراسلاتو او مخابراتو پلټنه وکړي.

شپږ څلويښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت اتباع چې د دولتي ارګانونو ټولنيزو سازمانونو او د چارو د مسؤولينو له خوا د دندې د

ترسره کولو په وخت کې په غیر قانوني توګه زیانمن کېږي، د زیان د جبران حق لري. د زیان د جبران شرایط او څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.

اووه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق لري چې د دولت په ټولنیز - سیاسي ژوندانه د چارو په اداره کې په مستقیمه توګه او یا د خپلو استازیو له لارې برخه واخلي.

اته څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انتخابولو او انتخابیدلو حق لري. له دغه حق څخه د استفادې شرایط او طرز د قانون په واسطه تنظیمېږي.

نهه څلوېښتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د فکر او بیان د آزادۍ حق لري.

اتباع کولای شي چې له دغه حق څخه په ښکاره، شفاهي او لیکلې توګه د قانون سره سمه استفاده وکړي.

له خپرېدو څخه مخکې د مطبوعاتو سانسور جواز نه لري.

پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د قانون سره سم د سوله ییزو غونډو، تظاهراتو او اعتصاب حق لري.

یو پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د انفرادي او ډله ییز شکایت، انتقاد او غوښتنې حق لري.

دولتي ارګانونه، ټولنیز سازمانونه او د چارو مسؤولین موظف دي چې شکایتونه، غوښتنې او انتقادونه په هغه موده کې چې قانون ټاکلې ده وڅیړي او لازم اجراآت وکړي.

د انتقاد په خاطر تعقیب ممنوع دی.

دوه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د کار او د برابر کار په وړاندې د برابر مزد د لاس ته ور وړلو حق لري.

دولت د کار د عادلانه او پر مختللو قوانینو دوضع کولو او تطبیق له لارې له دغه حق څخه د اتباعو د استفادې د پاره لازم شرایط برابروي.

دري پنځوسمه ماده:

د اجباري کار تحمیل منع دی. د جنګ، طبیعي آفتونو په حالت او په نورو هغو حالاتو کې چې عامه ژوند او هوساینه تهدید کړي، د اجباري کار سرته رسول له دغه امر څخه مستثنی دي.

څلور پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د تولنې دا ړ تیا په پام کې نیولو سره د تخصصي څانګې له مخې د دولتي دندو د ترلاسه کولو او د شغل د انتخاب حق لري.

پنځه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د استراحت حق لري.

دولت د کار د ساعتونو او له مزد سره د نوبتي رخصتۍ ټاکل او د رخصتیو، جشنونو او اخترونو په ورځو کې د کار د شرایطو څرنګوالی تنظیموي او د استراحت، د فرهنګي، هنري موسسو د شبکو د پراختیا او د بدني روزنې، ورزش او سالمو تفریحاتو د پاره شرایط برابروي.

شپږ پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع دوړیازده کړې حق لري. دولت د بیسوادۍ له منځه وړلو، په مورنۍ ژبې د زده کړې، د متوازنې ښوونې او روزنې د تعمیم، د اجباري لومړنیو زده کړو د تأمین، د تخنیکي، حرفوي او مسلکي عمومي زده کړو د تدریجي پراختیا او د ملي کادرونو د روزنې د پاره د لوړو زده کړو د سیستم د ودې په مقصد لازم تدبیرونه نیسي.

د افغانستان په جمهوریت کې بهرنیو اشخاصو ته د ښوونځیو د جوړولو اجازه د قانون سره سمه ورکول

کیدای شي، له دغو ښوونځیو څخه یوازې بهرني اشخاص استفاده کولای شي.

اووه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د روغتیا او ټولنیزو تأميناتو حق لري.

دولت د ملي سرا سري طبي خدمتونو د سیستم د هراړخیزې او متوازنې پراختیا د روغتیایي مرکزونو او روغتونونو د پراختیا د طب د دکتورانو او طبي خدمتونو د کارمندانو د روزنې، د عمومي ناروغیو د مخنیوي، دوړ یا روغتیایي خدمتونو د پراختیا، د خصوصي طبي خدمتونو د تنظیم او هڅونې او د زړو کسانو، د جګړې او کار د معلولینو او د شهیدانو د پاتې کسانو د پاره د مادي تامیناتو د ښه کولو له لارې لازم تدبیرونه نیسي.

اته پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع د علمي، تخنیکي او هنري فعالیتونو د آزادۍ حق لري.

دولت د علم او د علمي کادرونو د روزنې منظم پرمختګ تأمینوي، د مؤلفانو او مخترعانو حقوق ساتي، په ټولو برخو کې د علمي څیړنو هڅونه او ملاتړ کوي او د علمي څیړنو له نتایجو څخه اغیزمنه استفاده تعمیموي.

نهه پنځوسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع په هیواد کې د مسافرت او داوسیدنې او اقامت د ځای د آزاد انتخاب حق لري.

دولت کولای شي چې د عامه امنیت او نظم د ساتنې، د ناروغیو د خپریدو د مخنیوي او د اشخاصو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د هیواد په ځینو سیمو کې مسافرت، اوسېدنه او اقامت په موقتي توګه منع کړي.

شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع حق

لرې چې د قانون سره سم له هېواد څخه بهر ته مسافرت وکړي او وطن ته راستانه شي.

یو شپېتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت هر تبعه مکلف دی چې د افغانستان د جمهوریت اساسي قانون او قوانین رعایت کړي.

د قانون له حکمونو څخه بې خبري عذر نه ګڼل کیږي.

دوه شپیتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اتباع او بهرني وګړي مکلف دي چې دولت ته د قانون سره سمه مالیه او محصول ورکړي.

دري شپیتمه ماده:

له هېواد، خپلواکۍ، ملي حاکمیت او د هېواد له ځمکنۍ بشپړتیا څخه دفاع د افغانستان د جمهوریت د اتباعو له ویاړه ډک مکلفیت دی.

په وسله وال پوځ کې د خدمت شرایط د قانون د حکمونو سره سم تنظیمیږي.

څلور شپېتمه ماده:

دولت د اتباعو له اساسي حقوقو او آزادیو څخه د استفادې او د مکلفیتونو د ترسره کولو د پاره لازم شرایط برابروي.

هېڅوک حق نه لري چې په قانون کې له مندرجو حقوقو او آزادیو څخه د عامه ګټو پر خلاف او د نورو اتباعو د حقوقو او آزادیو په زیان استفاده وکړي.

څلورم فصل

لویه جرګه

پنځه شپېتمه ماده:

لویه جرګه د ملي او تاریخي دودونو له مخې، د افغانستان د خلکو د ارادې تر ټولو لوړه ښکارندویه ده.

شپږ شپېتمه ماده:

لویه جرګه له دغو کسانو څخه جوړه ده:

۱ - د ملي شورا غړي.

۲ - له هر ولایت او د هغه له معادل واحد څخه د خلکو په انتخاب لس تنه.

۳ - والیان او کابل ښاروال.

٤ - صدر اعظم، د صدر اعظم مرستیالان او دوزیرانو د شورا غړي.

۵ - قاضي القضات، د سترې محکمې مرستیالان او غړي.

٦ - لوی څارنوال او د هغه مرستیالان.

۷ - داساسي قانون د شورا رئیس او غړي.

۸ - د ملي جبهې د اجرائیه هیأت غړي.

۱۰ - د سیاسي، علمي، ټولنیزو او روحاني غوره شخصیتونو له جملې څخه حداکثر (۵۰) تنه چې د ملي جبهې د دارالانشاء د پېشنهاد پر اساس د جمهور رئیس په واسطه ټاکل کېږي.

اووه شپېتمه ماده:

لویه جرگه د غه واکونه لري:

۱ - د اساسي قانون تصویب او تعدیل.

۲ - د جمهور رئیس انتخاب او د هغه د استعفاء منل.

۳ - د جگړې او متارکې له اعلان سره موافقت.

٤ - د هغو خورا مهمو مسألو په باره کې د تصمیم نیول چې د هېواد په برخلیک پورې اړه لري.

اته شپیتمه ماده:

له هغو حالاتو پر ته چې په د غه اساسي قانون کې بل ډول اټکل شوي وي، لویه جرگه د جمهور رئیس په واسطه را بلل کېږي. پرانیستل کېږي او د هغې غونډې د جمهور رئیس او یا بل هغه چا تر ریاست لاندې چې جمهور رئیس یې د خپل نایب په توگه وټاکي، جوړیږي.

د لویې جرگې نصاب د هغې د ټولو غړیو د دوو ثلثو په حضور بشپړیږي.

د لويې جرگې تصميمونه د هغې د ټولو غړيو درايو په اکثريت نيول کيږي.

نهه شپيتمه ماده:

د اولسي جرگې د ړنگيدو په حالت کې د هغې غړي د نوې اولسي جرگې تر انتخابه پورې خپل غړيتوب د لويې جرگې د غړيو په توگه ساتي.

اويايمه ماده:

د لويې جرگې انتخاب د قانون او کړنلاره يې په خپله د لويې جرگې په واسطه تنظيميږي.

پنځم فصل

جمهور رئيس

يو اويايمه ماده:

جمهور رئيس د دولت مشر دی، خپل واکونه په تقنينيه، اجرائيه او قضائيه برخو کې د دغه اساسي قانون او د افغانستان د جمهوريت د قوانينو له حکمونو سره سم تعميل وي.

دوه اويايمه ماده:

جمهور رئيس د لويې جرگې د غړيو درايو په اکثريت د اوو کلونو د مودې د پاره انتخابيږي.

يو شخص نه شي کيدلای له دوو ځلو نه زيات د جمهوررئيس په توگه انتخاب شي.

جمهور رئيس لويې جرگې ته مسؤول او په راپور ورکولو مکلف دی.

دنوي جمهور رئيس د انتخاب په مقصد لويه جرگه د جمهور رئيس د واک د دورې له پای ته رسيدو څخه مخکې د دېرشو ورځو په موده کې را بلل کيږي.

درې اويايمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت هر مسلمان تبعه چې د څلوېښت کلنۍ عمر يې بشپړ کړی وي، په خپله او همسريې له افغان مور او پلار څخه زيږيدلي او له مدني او سياسي حقوقو څخه برخمن وي. د جمهور رئيس په توگه انتخابيدلای شي.

ځلور اویایمه ماده:

جمهور رئیس په لویه جرګه کې له انتخابیدلو وروسته په لاندې ډول لوړه کوي:

«د لوی خدای په نامه لوړه کوم چې د اسلام د سپیڅلي دین د اساسونو حمایت، د اساسي قانون رعایت او دهغه د تطبیق څارنه او د افغانستان د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړ تیا ساتنه وکړم. د اتباعو اساسي حقوق او آزادۍ وساتم او خپلې ټولې هلې ځلې د ټولنیز عدالت، د خلکو د نیکمرغۍ، د سولې د ټینګښت او د هیواد د پرمختګ د تأمین په خاطر په کار واچوم.»

پنځه اویایمه ماده:

جمهور رئیس د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره دغه واکونه لري:

۱- د وسله وال پوځ لوړ قیادت.

۲- د قوانینو او د ملي شورا د مصوبو توشیح.

۳- د حکومت په جوړولو باندې د موظف صدر اعظم ټاکل.

٤- داولسي جرګې له خواد باور د رایې له لاس ته وروړلو وروسته د حکومت د رئیس او غړیو منظورۍ او د هغوی د استعفا منل.

۵- د لزوم په وخت کې د وزیرانو د شورا د غونډو تدویر او مشري.

٦- د قانون د حکمونو سره سم د قاضیانو، د لوړرتبه کار مندانو او د وسله وال پوځ دافسرانو د تقرر، ترفیع او تقاعد منظوري.

۷- د سیاسي، ټولنیزو او اقتصادي سترو مسألو په باب د عمومي نظر غوښتنې یا عامه رایې ته د مراجعې (ریفراندم) په باره کې د تصمیم نیول.

۸- د مجازاتو بخښل او کمول.

۹- په بهرنیو دولتونو او بین المللی سازمانونو کې د افغانستان

دجمهوریت د دیپلوماتیکو نماینده ګیو د رئیسانو ټاکل.

۱۰- د افغانستان په جمهوریت کې دبهرنیو دولتونو د دیپلوماتیکو نماینده ګیو درئیسانو د باورلیکو نو منل.

۱۱- د اضطرار د حالت، د عمومي او قسمي سفر برۍ اعلان او پای ته رسول یې.

۱۲- د لويې جرګې په موافقه د جګړې او متارکې اعلان.

۱۳- د پیسو د خپرولو اجازه.

۱٤- د قانون سره سم د تابعیت او پناه ورکړه.

۱۵- د قانون سره سم د نښانونو، مډالونو او افتخاري لقبونو ورکړه.

۱٦- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول.

شپږ اویایمه ماده:

جمهوررئیس د صعب العلاجې او اوږدې ناروغۍ او یا استعفأ له حالاتو پر ته دواک د دورې تر پایه خپلو دندو ته دوام ورکوي. په ټولو هغو حالاتو کې چې جمهور رئیس ونه شي کړای خپلې دندې سرته ورسوي دغه دندې د جمهوررئیس د لومړي مرستیال له خوا تر سره کیږي.

د جمهور رئیس په دایمی توګه د کار دوړ تیا له لاسه ورکولو ، مړینې او یااستعفأ په صورت کې جرګه د هغه د لومړي مرستیال په واسطه د نوي جمهور رئیس دانتخاب په مقصد د یوې میاشتې د مودې په ترڅ کې رابلل کیږي.

د استعفأ په حالت کې جمهور رئیس خپله استعفا په مستقیمه توګه لويې جرګې ته وړاندې کوي.

شپږم فصل

ملي شورا

اووه اویایمه ماده:

ملي شورا د افغانستان د

جمهوریت تر ټولو لوړ تقنیني ارګان دی.

اته اویایمه ماده:

ملي شورا د ولسي جرګې او سنا له دوو مجلسونو څخه جوړه ده.

نهه اویایمه ماده:

دولسي جرګې وکیلان د انتخاباتي حوزو له لارې د نفوسو د برابر شمیر په اساس د یوې پنځه کلنې تقنینیه دورې د پاره انتخابېږي.

د سنا د مجلس غړي (سناتوران) په لاندې توګه انتخاب او ټاکل کېږي:

۱ - له هر ولایت او دهغه له معادلو واحدونو څخه دوه تنه د پنځو کلونو د پاره.

۲ - د هر ولایت او د هغه معادل د شورا د غړیو له جملې څخه دوه تنه د دریو کلونو د پاره د مربوطې شورا په انتخاب.

۳ - پاتې دریمه برخه د خبیرو، پوهو او باوري افرادو او ملي شخصیتونو له ډلې څخه د څلورو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کېږي.

اتیایمه ماده:

د ملي شورا د غړیو شمېر، شرایط، د انتخاب او انتصاب طرز د قانون سره سم تنظیمېږي.

یو اتیایمه ماده:

ملي شورا د دغه اساسي قانون پر نورو مندرجو واکونو برسیره د غه واکونه لري:

۱ - د قوانینو او تقنیني فرمانونو تصویب، تعدیل او لغوه کول او جمهور رئیس ته یې د توشیح په غرض وړاندې کول.

۲ - د قوانینو تفسیر.

۳ - د بین المللی تړونونو تصویب او فسخ.

٤ - د اقتصادي - ټولنیزې پرمختیا د پلانونو تصویب او د هغو د ترسره کولو په باب د حکومت د راپور

تأیید.

۵- د دولتي بودجې تصویب او د هغې د اجرا په باب د راپور څېړنه.

۶- د اداري واحدونو جوړول او تعدیل یې.

۷- د وزارتونو او د هغو د معادلو مرکزي ارګانونو جوړول او لغوه کول.

۸- د جمهور رئیس د وړیېژندنې او غوښتنې له مخې د جمهور رئیس د مرستیالانو د ټاکلو او عزل په باب د تصمیم نیول.

۹- دولت ته د پور اخیستلو اجازه او د انحصار دور کړې په شمول په ملي اقتصاد کې د اساسي اهمیت لرونکي امتیاز ورکړه.

څلور اتیایمه ماده:

اولسي جرګه د خپلو غړیو له جملې څخه د اولې تقنینیه دورې د پاره په لومړني اجلاس کې د رئیس، د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.

سنا د خپلو غړیو څخه د پنځو کلونو د پاره د رئیس او د یوه کال د پاره د دوو مرستیالانو او دوو منشیانو په ترکیب اداري هیأت انتخابوي.

د ملي شورا د مجلسونو رئیسان د مربوطو غونډو لاربښوونه او د نظم تامین په غاړه لري. د رئیسانو په غیاب کې یو تن مرستیال د هغوی دندې سرته رسوي.

پنځه اتیایمه ماده:

د ملي شورا عادي اجلاس په کال کې دوه ځله د سنبلې د میاشتې په لومړۍ اوونۍ او د حوت د میاشتې په لومړۍ اوونۍ کې جوړ یږي.

د ملي شورا د هر عادي اجلاس موده د رې میاشتې ده. که چیرې د ملي شورا په اجلاس کې کلنۍ بودجه او یا پرمختیایي پلان مطرح وي د ملي شورا د اجلاس موده د هغو له تصویب څخه پخوا پای ته رسیدلای شي.

که چیرې بودجه د مالي کال له پیل

ثخه پخوا، تصويب نه شي، د تېر كال بودجه د نوي كال د بودجې د تصويب تر وخته پورې تطبيقېږي.

د ملي شورا فوق العاده اجلاس د جمهور رئيس د تصميم، د مجلسو نو د هريوه رئيس د غوښتنې او يا د هر يوه مجلس د غړيو د پنځمې برخې د غوښتنې له مخې جوړيدلای شي.

شپږ اتيايمه ماده:

د ملي شورا مجلسونه په ځانگړې يا گډه توگه غونډې كوي.

د ملي شورا د مجلسونو د گډو غونډو لارښوونه په وار سره د هغو د رئيسانو له خوا كيږي.

د ملي شورا اجلاس د جمهور رئيس له خوا پرانيستل كيږي او پای ته رسول كيږي.

د ملي شورا د تقنينيه دورې لومړنی اجلاس د جمهور رئيس په وسيله د اولسي جرگې د انتخاباتو له پای ته رسيدو وروسته د يرشو ورځو د مودې په ترڅ كې رابلل كيږي.

اووه اتيايمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس نصاب د هغه د غړيو د دوو دريمو برخو په حضور بشپړيږي.

د هر مجلس تصميم د هغه د ټولو غړيو د رايو په اكثريت نيول كيږي.

اته اتيايمه ماده:

د ملي شورا د مجلسونو جلاوگډې غونډې علني دي، مگر دا چې مجلس د هغو د سري والي په باب تصميم ونيسي.

د دواړو مجلسونو د بحثونو جريان ثبتيږي.

نهه اتيايمه ماده:

د ملي شورا هر مجلس له خپلو غړيو ځخه د هر مجلس په واك كې د ننه مسألو د لومړنۍ څېړنې او چمتو كولو، د قوانينو او د هر مجلس د تصميمونو د عملي كولو څخه د څارنې په مقصد دايمي كميسيونونه

انتخابوي.

نوي يمه ماده:

د ملي شـورا هر مـجلس واک لري چې د لزوم په صورت کې د څـېړنې او پلټنې کـمـيـسـيـونونه او نور مـوقـتي کميسيونونه جوړ کړي.

د څـېړنې او پلټنې د کـميسيـونونو دندې او کـړنلاره د ملي شـورا د هر يوه مجلس له خوا تنظيمېږي.

يو نوي يمه ماده:

دولسي جرګې غړي حق لري چې د استيضاح په غونډه کې صدر اعظم او يا د حکومت هر يو غړی تر استـيـضـاح لاندې ونيسي. د استـيـضـاح ځـواب په ليکلي يا شفاهي توګه وړاندې کېږي.

اولسي جرګـه کـولای شي چې دور کړ شـوي ځـواب له مـخې له حکومت څخـه د باور د سلب موضـوع وڅېړي. کـه چيـرې حکومت د باور د سلب سره مـخـامخ شي د وزيرانو د نوې شـورا تر جــوړيدو پورې خـپـلو دندو تـه دوام ورکوي

دوه نوي يمه ماده:

د وزيرانو د شورا غـړي کـولای شي چې په مشورتي رايې سره د ملي شورا په غونډو کې برخه واخلي.

دری نوي يمه ماده:

د ملي شـورا غـړي پـه جـلا او ګـډ اجـلاس کـې د رايې او نـظر د څرګندولو حق لري.

د ملي شورا هېڅ غړی د ملي شـورا پـه د ننـه او يا بهـر کـې د رايي يا نـظر د څـرګندولو پـه خـاطر ترعـدلي تعـقـيب لاندې نه نيول کېږي.

د ملي شورا غړی د مربوط مجلس له مـوافـقـې پرتـه او د ملي شـورا د دوو اجـلاسـونو تر مـينـځـه د هغـې د اداری هيئت لـه مـوافقې پر تـه د څرګند جرم د حـالاتو پـه اسـتـثـنأ نيـول کـېـدلای او توقيفېدلای نه شي او تر عدلي تعقيب لاندې نه نيول کېږي.

کـه چـيـرې د ملي شـورا غـړی د

ثرګند جرم په حالت کې ونيول شي بايد د مربوط مجلس اداري هيأت ته خبر ورکړ شي.

ثلورنوي يمه ماده:

د غه مقامات د ملي شورا هر يوه مجلس ته د قانون د وضع کولو، تعديلولو او لغوه کولو د پيشنهاد حق لري:

۱ - جمهور رئيس.

۲ - د ملي شورا دد واړو مجلسونو دايمی کميسيونو نه.

۳ - د هر مجلس د غړيو لږ تر لږه لسمه برخه.

٤ - د وزيرانو شورا.

۵ - ستره محکمه.

٦ - لويه ثارنوالي.

۷ - د ملي جبهې اجرائيه هيأت.

۸ - د عالمانو او روحانيونو شورا.

پنځه نوي يمه ماده:

له هغوی حالاتو پرته چې په دغه اساسي قانون کې په بل ډول اټکل شوي دي د دغه اساسي قانون د (۸۱) مادې د مندرجو واکونو په باب د يوه مجلس تصميمونه، بل مجلس ته استول کيږي.

که چيرې د يوه مجلس تصويب د بل مجلس له خوا رد شي، توافق ته د رسيدو په مقصد د دواړو مجلسونو له غړيو څخه په برابر شمير ګډ هيئت جوړيږي.

د ګډ هيئت موافق تصميم د جمهور رئيس له توشيح وروسته نافذ ګڼل کيږي.

که چيرې ګډ هيأت د نظر د اختلاف په ليرې کولو بريالی نه شي، موضوع د ملی شورا په ګډه غونډه کې څيړل کيږي او د هغی په باب تصميم د ګډې غونډې د غړيو د رايو په اکثريت نيول کيږي.

شپږ نوي يمه ماده:

د ملي شورا تصميمونه د جمهور رئيس له توشيح وروسته نافذ يږي.

کـه چېرې جـمـهـور رئیس د ملي شورا د تصمیم سره موافقه ونه لري، کولای شي چې هغـه دوړاندې کیدو له نیټې څخه د دېرشو ورځو په ترڅ کې د دلایلو په څرګندولو سره ملي شورا ته مسترد کړي، د دیرشو ورځو د مودې په تیـرویدو سـره او همدغـه شان کـه چېرې ملي شورا په راتلونکي اجلاس کې هغـه بیا د غړیودرایو په دوو دریمو برخو تصویب کړي، تصمیم نافذ ګڼل کیـږي او جـمـهـور رئیس هغـه توشیح کوي.

اووه نوي یمه ماده:

جـمـهـور رئیس کـولای شي چې دولسي جرګې او سنا له رئیسـانو، د وزیرانو د شـورا له رئیس او قـاضي القضات سره له سلا وروسته د موجبه دلایلو په څرګندلو سره دولسې جرګې ړنګیدل اعلان کړي.

نوي انتـخابات د ولسي جرګې له ړنګیدو وروسـتـه د دیرشو ورځو په موده کې کیږي.

نوې ولسي جرګه له نویو انتخاباتو وروسـتـه تر یوه کـاله پورې ړنګیـدلای نشی. ولسی جـرګـه د جـمـهـور رئیس دواک د دورې د وروسـتـیـو شپږو میاشتو په موده کې ړنګیدونکی نه ده.

اته نوي یمه ماده:

قـوانیـن او د ملي شورا مصوبې په پښتـو او دري ژبو خـپـریږي او کیـدای شي چې هغـه د هیواد د نورو ملیتـونو په ژبو هم خپرې شی.

نهه نوي یمه ماده:

د ملي شورا د هر مجلس او د هغه د دایمي کـمـیسـونونو د فـعـالیت طرز د ملي شورا په وسیله تنظیمیږي.

اووم فصل

د وزیرانو شورا

سلمه ماده:

د وزیرا نو شـــورا (حکومت) د

افغانستان د جمهوریت د دولتي قدرت ډېر لوړ اجرائیوي او اداري ارګان دی.

د وزیرانو شورا له دغو کسانو څخه جوړه ده:

- صدر اعظم.
- د صدر اعظم مرستیالان.
- وزیران او د وزارت د معادلو مرکزي ارګانونو رئیسان.

یوسلو یوه یمه ماده:

موظف صدر عظم د تقنینیه دورې په لومړني اجلاس کې د کورني او بهرني سیاست تګ لاره او د حکرمت ترکیب د باور درایې د اخیستلو په مقصد ولسي جرګې ته وړاندې او معرفي کوي.

صدر اعظم د باور د رایې او د جمهور رئیس د منظورۍ له اخیستلو وروسته د کورني او بهرني سیاست تګلاره او د حکومت غړي سنا ته وړاندې او معرفي کوي.

یوسلو دویمه ماده:

د وزیرانو شورا ولسي جرګې او جمهور رئیس ته مسووله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو دریمه ماده:

دوزیرانو شورا دغه دندې او واکونه لري:

۱- د کورني او بهرني سیاست د تګ لارې طرح او تطبیق.

۲- د ملی اقتصاد د چارو د اجرا کولو تأمین، د اقتصادي او ټولنیزې پرمختیا د پلانونو طرح کول، د دولتي بودجې ترتیب، د پلانونو او بودجې تطبیق او ملی شورا ته د هغو د اجرا کولو په باب د راپور وړاندې کول.

۳- د دولت د ګټو د قانوني ملکیت د ټولو ډولونو د حمایت، د عامه نظم او امنیت د تأمین او د اتباعو د حقوقو او آزادیو د ساتنې په مقصد د تدبیرونو نیول.

۴- د قانون د حکمونو سره سم د

بهرنیو اړیکو عمومی لاربښوونه، د بهرنیو دولتونو او بین المللي موسسو سره د ډیپلوماتیکو اړیکو ټینګول او د موافقت لیکونو لاسلیک کول.

۵ - د وزیرانو په شورا پورې د تړلیو ادارو او ارګانونو جوړول.

٦ - د قانون د حکمونو سره سم نور واکونه.

د افغانستان د جمهوریت د وزیرانو شورا د خپلوواکونو په حدودو کې مقرره او اساسنامه تصویبوي.

یو سلو څلورمه ماده:

د ملي شورا د تعطیل او یا دولسي جرګې د ړنګیدو په وخت کې د وزیرانو شورا د عاجلې اړتیا په صورت کې کولای شي چې په بودجې او مالي چارو پورې له مربوطو مسألو پرته د ملي شورا په واک کې د شاملو مسئلو په باب تقنیني فرمانونه وضع کړي، تقنیني فرمانونه د جمهور رئیس له توشیح وروسته نافذ ګڼل کیږي.

دوزیرانو شورا هغه تقنیني فرمانونه چې د اساسي قانون د دغې مادې د حکم سره سم وضع شوي دي د ملي شورا لومړني اجلاس ته د منظوری په غرض وړاندې کوي. که چېرې تقنیني فرمانونه د ملی شورا له خوا ردشي، د ملي شورا د تصمیم له نیټې څخه له اعتباره لویږي.

جمهور رئیس کولای شي چې د ملي شورا د دوو اجلاسو تر مینځ موده او یا دولسي جرګې د ړنګیدو په جریان کې د صدر اعظم د پیشنهاد له مخې د حکومت ځینې غړي ګوښه او یا نوی غړي وټاکي.

دغه موضوع دولسي جرګی لومړني اجلاس ته د تصمیم نیولو په مقصد وړاندې کیږي.

یو سلو پنځمه ماده:

د وزیرانو د شورا دواک دوره د تقنینه دورې په پای ته رسیدو سره پای ته رسیږي. هغه حکومت چې دواک

دوره یې پای ته رسیدلې ده دوزیرانو د نوې شورا تر جوړېدو پورې خپلې دندې سرته رسوي.

یو سلو شپږمه ماده:

د وزیرانو د شورا تشکیل، ترکیب او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمېږي.

اتم فصل

قضا

یوسلو اوومه ماده:

قضا د دولت یو خپلواک رکن دی.

یو سلو اتمه ماده:

قضاوت د افغانستان په جمهوریت کې یوازې د محکمې له خوا د قانون د حکمونو سره سم کېږي محکمې د افغانستان په جمهوریت کې له:

سترې محکمې، دولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالیو، علاقداریو، ښارونو او ناحیو له محکمو او د وسله وال پوځ له محکمو څخه عبارت دي.

یو سلو نهمه ماده:

ستره محکمه د ترټولو لوړ قضایي ارګان په توګه د هیواد د قضایي واحد سیستم په سرکې ده او د قاضي القضات، د قاضي القضات له مرستیالانو او غړیو څخه مرکبه ده.

ستره محکمه د قانون د حکمونو سره سم د محکمو فعالیتونه څاري او د محکمو په فعالیتونو کې د قانون یو شان تطبیق تامینوي.

یو سلو لسمه ماده:

قاضي القضات، د سترې محکمې مرستیالان او غړي د شپږو کلونو د پاره د جمهور رئیس له خوا ټاکل کیږي.

ستره محکمه جمهور رئیس ته مسؤوله او په راپور ورکولو مکلفه ده.

یوسلو یوو لسمه ماده:

محکمې په خپل قضاوت کې خپلواکې او یوازې د قانون تابع دي.

د محکمو له خوا غور او د حکم صادرول د قانون او محکمې په

وړاندې د دواړو خواوو د برابرۍ د اصل پر اساس کيږي.

يوسلو دوولسمه ماده:

قاضيان د قضيو د څيړنې په وخت کې د افغانستان د جمهوريت اساسي قانون او قوانين تطبيقوي.

په هغو حالاتو کې چې قانون صراحت ونه لري محکمه قضيې د اسلام د شريعت د حکمونو له مخې په داسې توګه حل او فصل کوي چې عدالت په ډيره ښه ممکنه وجه تامين کړي.

يوسلو ديارلسمه ماده:

د افغانستان د جمهوريت په محکمو کې محاکمه په علني توګه کيږي هغه حالات چې پر قضيو باندې په سري غونډو کې غور کيږي د قانون په واسطه ټاکل کيږي.

د محکمې د حکم ابلاغ په ټولو حالاتو کې علني دی.

يوسلو څوارلسمه ماده:

په محکمو کې د قضيو غور او حل او فصل په پښتو او دري ژبو او يا د سيمې د اوسيدونکو د اکثريت په ژبه کيږي.

که چيرې د دعوې لوری په هغه ژبه باندې چې محاکمه پرې کيږي ونه پوهيږي، د ترجمان په مرسته د قضيې د موادو او اسناد وسره د اشنايي حق او په مورنۍ ژبه باندې په محکمه کې د خبرو حق ورته تضمينيږي.

يوسلو پنځلسمه ماده:

د محکمو پريکړي بايد مدللې وي او د حکم سببونه پکې ذکر شي.

د محکمو قطعي پريکړې واجب التعميل دي، د اعدام له حکمه پرته چې د جمهور رئيس له منظورۍ وروسته عملي کيږي.

يوسلو شپاړسمه ماده:

د محکمو تشکيل، ترکيب، واک او د فعاليت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظيميږي.

نهم فصل

څارنوالي

یوسلو اوولسمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت څارنوالي د مرکزیت د اصل پر بنسټ واحد سیستم دی او له لویې څارنوالۍ، د ولایتونو، لویوولسوالیو، ولسوالیو، علاقه داریو، ښارونو او ناحیو له څارنوالیو او د وسله وال پوځ له څارنوالۍ څخه جوړ دی.

یو سلو اتلسمه ماده:

لوی څارنوال د هیواد د څارنوالۍ د ارګانونو د فعالیت لارښوونه کوي.

د څارنوالۍ ارګانونه په خپلو اجرااتو کې خپلواک دي. یوازې د قانون او لوی څارنوال تابع دي.

یوسلو نولسمه ماده:

لوی څارنوال او د هغه مرستیالان د جمهوررئیس له خوا د شپږو کلونو د پاره ټاکل کیږي.

لوی څارنوال جمهور رئیس ته مسوول او د راپور په ورکولو مکلف دی.

یوسلو شلمه ماده:

د ټولو وزارتونو او د دولتي اداري دنورو مرکزي ارګانونو، د سیمه ییز وشورا ګانو د اجرائیوي کمیټو، د دولتي، مختلطو او خصوصي موسسو، ادارو، کوپراتیفونو، سیاسي ګوندونو او ټولنیزو سازمانونو، د چارو د مسوولینو او اتباعو له خوا د قوانینو پریو شان تطبیق او رعایت باندې لوړه څارنه دلوی څارنوال او د هغه تر لاس لاندې څارنوالانو په غاړه ده.

یوسلو یو ویشتمه ماده:

د څارنوالۍ تشکیل، ترکیب، واک او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

لسم فصل

د اساسی قانون شورا

یو سلو دوه ویشتمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون شورا د اساسي قانون سره د قوانینو، نورو تقنیني اسنادو او بین المللي تړونونو د سمون لړلو د څارنې په مقصد جوړیږي.

یوسلو درویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا دغه واکونه لري:

۱ - د اساسي قانون سره د قوانینو، تقنیني فرمانونو او د بین المللي تړونونو د سمون لړلو څیړل.

۲ - جمهور رئیس ته له اساسي قانون څخه د راولاړو شویو مسئلو په باب د حقوقي او قضایي مشورو ورکول.

یوسلو څلیرویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا د خپلو واکونو د تعمیل په مقصد حق لري:

۱ - هغه تقنیني اسناد چې د توشیح په غرض جمهوررئیس ته وړاندې کیږي، مطالعه او د اساسي قانون سره د هغو د سمون لړلو په باب نظر څرګند کړي.

۲ - جمهور رئیس ته د قانون جوړولو د چارو د پرمختیا په مقصد د تدبیرونو د نیولو په برخه کې چې اساسي قانون حکم کوي، مشخص پیشنهاد ونه وړاندې کوي.

یوسلو پنځمه ویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا له رئیس او (۸) غړیو څخه جوړه ده چې د جمهور رئیس له خوا د (۶) کلونو د پاره ټاکل کیږي.

یوسلو شپږ ویشتمه ماده:

د اساسي قانون شورا جمهور رئیس ته مسئوله او د راپور په ورکولو مکلفه ده.

یوسلو اووه ویشتمه ماده:

د اساسي قانون د شورا تشکیل او د فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

یو ولسم فصل

سیمه ییزې شوراګانې

یوسلو اته ویشتمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د سیمه ییزې ادارې له پلوه د ولایتونو، لویو ولسوالیو، ولسوالو، علاقداریو، کلیو، ښارونو او ناحیو په اداري واحدونو باندې ویشل کیږي. په اداري واحدونو کې د دولتي قدرت ارګانونه د هغو سیمه ییزې شورا ګانې دي.

د سیمه ییزو شورا ګانو اجرایوي ارګانونه له اجرائیوي کمیټو څخه عبارت دي چې د خلکو د وکیلانو د سیمه ییزو شورا ګانو د اجرائیوي کمیټو په سرکې په ترتیب سره والیان، لوی ولسوالان، ولسوالان، علاقداران، د کلیو ملکان، ښاروالان او د ناحیو آمران واقع دي.

یوسلو نهه ویشتمه ماد:

د دولتي قدرت او اداري سیمه ییز ارګانونه د سیمې په اداري پورې تړلې مربوطې چارې د هیواد د عامه ګټو په پام کې نیولو سره سرته رسوي.

تولې مربوطې سیمه ییزې موسسې، سازمانونه او اداري د سیمه ییزو شوراګانو او د هغو د اجرائیوي کمیټو د تصمیمونو په عملي کولو مکلفې دي.

یوسلو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو د واک دوره درې کاله ده.

یوسلو یو دیرشمه ماده:

د سیمه ییزو شوراګانو تشکیل، دندې، واکونه او د انتخاب او فعالیت څرنګوالی د قانون په واسطه تنظیمیږي.

دوولسم فصل

بهرنی سیاست

یوسلو دوه دیرشمه ماده:

دافغانستان د جمهوریت بهرنی سیاست د ملي ګټو د تامین، د خپلواکی، ملي حاکمیت او ځمکنی

بشپړتیا تینګښت، د نړیوالی سولی او امنیت او د سـوله ییز ګـډ ژوند د سـاتلو، د حـقـوقـو د برابرۍ او د بین المللی همکارۍ د هراړخیزې پرمختیا پر بنسټ ولاړ دي.

یوسلو دري د یرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د ملګرو ملتـونو د سازمـان د منشور، د بشر د حقـوقـو د نړیوالې اعـلامـیـې او د بین المللی حقوقو د نورو منل شویو اصولو او موازینو درناوی او رعایت کوي.

یوسلو څلور د یرشمه ماده:

د افـغـانسـتـان جـمـهـوریت دنا پـیـیلتـوب سـیـاست د دولت د بهـرني سیاست د مهم اصل په توګه تعقیبوي او د ناپـیـیلتـوب د غـورځنګ د یوه بنسټ ایښـودونکي په توګـه د هغـه هدفـونو ته د رسـیدلو په لاره کې هلې ځلې کوي.

یو سلو پنځه د یرشمه ماده:

د افـغـانسـتـان جـمـهـوریت د ټولو هیـوادونو، په تیـره بیـا د ګـاونډیو او اسـلامي هیـوادونـو سـره د هغـو د سیاسي، ټولنیز او اقتصادي نظام په پام کې له نیـولو پرتـه، د حـقـوقـو د برابرۍ، خـپلواکۍ، ملی حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا ته د متقابل درناوي، د یو بل په کورنیو چارو کې د لاس نه وهلو، زور، ګواښ او یا قوي ته د لاس نه اچولو، د لاس وهنې او تیري د ټولو ډولونو دغندلو او د بین المللی حقوقو د منل شویو اصولو او موازینو سره سم د بین المللي ژمنو درښتیاني ترسره کولو د اصـولو پر بنسټ د دوسـتـانه اړیکو د رامنـځ تـه کـــــولـو او ټیـنـګښت غوښتونکی دي.

یو سلو شپږ د یرشمه ماده:

د افغـانسـتـان جموریت د سولي، ملي خپلواکۍ، دموکراسۍ، ټولنیزې ترقـۍ او د برخلیک په ټاکلو کـې د ملتـــونو د حق په خـــاطر د خلکو او ملتـــونو د مـبـارزې مـلاتړ کـوي، د

استعمار، نوي استعمار، امپریالیزم، صهیونیز، ، راسیزم، اپارتاید او فاشیزم پر ضد مبارزه کوي.

یو سلو اووه دیرشمه ماده:

د افغانستان جمهوریت د پوره بې وسلې کولو، په ځمکه او فضا کې دوسله ییزو سیالیو د بندولو، د هسته یي، کیمیاوي او د ډله ییزې وژنې دوسلې د نورو ډولونو د نه پراختیا او له منځه وړلو، د بهرنیو پوځي اډو له منځه وړلو، د بین المللي کړکیچو نو د لیرې کولو او د بین المللي اقتصادي او اطلاعاتي نوي او عادلانه نظم د ټینګولو په خاطر د مبارزې ملاتړ کوي.

یو سلو اته دیرشمه ماده:

د افغانستان په جمهوریت کې د جګړې تبلیغ منعه دی.

دیارلسم فصل

متفرقه حکمونه

یوسلو نهه دیرشمه ماده:

د افغانستان د جمهوریت اساسی قانون تر ټولو لوړ حقوقي اعتبار لري، قوانین او نور تقنیني اسناد له هغه سره سم وضعه کیږي.

یو سلو څلویښتمه ماده:

دولت او د هغه ټول ارګانونه د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو پر اساس فعالیت کوي، حقوقي نظم، د ټولنې ګټې او د اتباعو قانوني حقوق او ګټې تأمینوي.

دولتي، کوپراتیفي، مختلطې او خصوصي موسسې، سیاسي ګوندونه، ټولنیز سازمانونه، د چارو مسوولین او اتباع د افغانستان د جمهوریت د اساسي قانون او قوانینو په رعایت مکلف دي.

یوسلو یو څلویښتمه ماده:

د اساسي قانون تعدیل په مستقیمه توګه د لویې جرګې په واسطه کیږي.

همدغه شان د اساسي قانون د

تعدیل په باب تصمیم د جمهور رئیس په پیشنهاد او یا د ملي شورا د غړیو د یوه ثلث په پیشنهاد او د دوو ثلثو په تأیید هم نیول کیږي. په دې حالت کې جمهور رئیس لویه جرگه جوړوي، که چیرې لویه جرگه د تعدیل پیشنهاد په ځای وبولي، اساسي قانون تعدیلوي او که نه، د تعدیل پیشنهاد ردوي. د اضطرار په حالت کې د اساسي قانون تعدیل جواز نه لري.

یو سلو دوه څلویښتمه ماده:

د جمهور رئیس، د جمهور رئیس د مرستیالانو، د ملي شورا د غړیو، صدر اعظم، د حکومت د غړیو، قاضي القضات، د سترې محکمې د قاضیانو، د اساسي قانون د شورا د غړیو، لوی څارنوال او د هغه د مرستیالانو د پاره د قانون سره سم معاش ټاکل کیږي.

یوسلو درې څلویښتمه ماده:

که چیرې د جگړې، د جگړې د خطر، بحران او یا ورته حالاتو په علت له هغو لارو څخه چې د قانون په واسطه ټاکل شوي دي د خپلواکۍ، ملي حاکمیت او ځمکنۍ بشپړتیا او یا د کورني امنیت ساتل نا ممکن شي، جمهور رئیس کولای شي چې د اضطرار حالت اعلان کړي.

که چیرې د اضطرار حالت له دریو میاشتو څخه زیات دوام وکړي، د هغه د اوږدولو د پاره د لویې جرگې موافقه شرط ده.

یوسلو څلور څلویښتمه ماده:

د اضطرار د حالت په موده کې جمهور رئیس دغه واکونه لري:

۱- د ملي شورا د واک د دورې اوږدول.

۲- د وزیرانو شورا ته د ملي شورا د ځینو واکونو ورسپارل.

۳- اختصاصي محکمو او دوسله وال پوځ محکمو ته د محکمو د ځینو واکونو ورکول.

٤- د اساسي قانون د (٣٠-٤٤-٤٥-٤٩-٥٠ مادو، د ٥١ مادې د دوروستنۍ فقرې، د ٥٣ او ٦٠ مادو) د اعتبار تطبيق او يا تحديد.

٥- د قانون سره سم د نورو واکونو عملي کول.

يو سلو پنځه څلويښتمه ماده:

که چيري هغه بين المللي تړونو نه يا ميثاقونه چې د افغانستان جمهوريت هغه لاسليک کړي او يا ورسره يو ځای شوی وی د افغانستان د جمهوريت د قوانينو د حکمونو مغاير وي نو بين المللي تړون او ميثاق ته رجحان ورکول کيږي.

يو سلو شپږ څلويښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ او د جمهور رئيس په انتخاب سره د انقلابي شورا رئيسه هيأت ړنگيږي او انقلابي شورا د ملی شورا تر جوړيدو پورې د اساسي قانون د (٦) فصل د مندرجو واکونو په لړلو سره خپلې دندې ته دوام ورکوي.

ملی شورا د اساسي قانون د تصويب له نيتې څخه د شپږو مياشتو په ترڅ کې جوړيږي.

د وزيرانو شورا د اساسي قانون د (٧) فصل د مندرجو واکونو په لړلو سره د نوي حکومت تر جوړيدو پورې چې د اساسي قانون د حکمونو سره سم د ولسي جرګې له خوا د باور رايه اخلي، خپلې دندې ته دوام ورکوي.

جمهور رئيس د اساسي قانون د تصويب له نيتې څخه د شپږو مياشتو د مودې په ترڅ کې د قضا او څارنوالۍ اورګانونو ته د دغه اساسي قانون د حکمونو سره سم د واحد سيستم پر اساس نوی سازمان ورکوي او د اساسي قانون شورا جوړوي.

يو سلو اووه څلويښتمه ماده:

لومړنی جمهور رئيس د هغې لويې جرګې له خوا چې د غه اساسي قانون

تصویبوي، انتخابیږي.

یوسلو اته څلویښتمه ماده:

د دغه اساسي قانون په انفاذ سره د افغانستان د دموکراتیک جمهوریت اساسی اصول له اعتباره لویږی. هغه قوانین او نور تقنیني اسناد چې د دغه اساسي قانون د انفاذ له نیټی څخه پخوا صادر شوي دي، په دې شرط نافذ گڼل کیږي چې د دغه اساسي قانون د حکمونو سره متناقض نه وي.

یوسلو نهه څلویښتمه ماده:

دغه اساسي قانون د لویې جرگې د تصویب له نیټې څخه نافذ او د جمهور رئیس له خوا توشیح او اعلامیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمتن نوم ښود

ابن سینا ،لیسه ۱٦۸

ابوبکر ، پیر ۲۷۹

ابو حنیفه ،لیسه ۱۵۵

اتحادیه محصلین ۱۵٤

احسان الله ، سردار ۲۵ ،۳۳

احمد شاه بابا ۲٤۰

ازبک ۱۵۸، ۱۸٦

اسلامی حرکتونه ۱۵٤

اصلاحات اراضی:

۲۰۹، ۲۱۱، ۲۷۰، ۲۷۲

عجله وشوه ۲۷۲

مطالعه نه وه شوې ۲۷٦

اعتمادي ،نور احمد ۱۷٦

افغانستان :

آلماني او ایتالیي متخصصان ترکیې

ته ورسول شول ۷۹

دوهمه نړیواله جگړه کي بیطرفي ۷۳

دسفربرۍ اعلان ۱٦

افغان ملت جریده ۱۷۳

اکسرپاورز (محوري قدرتونه) ۷٦

دالله اکبر ناري ۳۲۲، ۳۲۳

المان:

۷، ۷۳، ۷٤، ۷۵، ۷٦

الماني متخصصین ۷۸

امان الله خان :

دپاچهي اعلان ۱۳

داستقلال جگړه ۱۲، ۱٦

دهندوایسرای ته لیک ١٤
ورته دوایسرای لیک ١٥
لویه جرگه ٢٢، ٢٣
دجنبش جوانان تاثیر ٢٦
ریفورمونه ٢٧، ٢٨
امین، اسد الله ٢٨٦، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٩٠
امین، حفیظ الله :
دکودتا امر ٢٥٤
بندي کیدل ٢٥٣، ٢٥٨، ٢٩٠
وزیر خارجه ٢٦٤
دتره کي سره اختلاف او وربانډی
ډزی ٢٩١
سیاسی بیروته دحالاتو بیان ٢٩١
قدرت نیول ٢٩٤
دقانونیت او عدالت شعار ٢٩٥
دپاکستان سره خبري ٣٠١
پرضد مقاومت ٢٩٧، ٣٠٤
وربانډي دروسانو حمله او وژل ٣٠٩
انتقالی دوره ١٢١، ١٢٣، ١٢٤
اندروپوف ٣١٩
انگار، جریده ٨٣
انگار، فیض محمد ٨٣
انگلیس :
تاړاکونه ٣
په تل او وانه کي عقب نیشنی ١٧
معاهدې ٥
دامان الله خان هرکلی ٣١
افغانانو ته خپله خاوره ورکړه ٢٣٢
اولسی جرگه :
داعتماد رایه ١٢٧
انتخابات ١٣٨
بی نظمي ١٤٣
دعسکرو داخلیدل ١٢٦
اهل تشیع ١٨١، ١٨٢، ١٨٤، ١٨٥
ایپي، فقیر ٧٥، ٧٦، ٧٧
ایران ١٨٦، ١٨٣، ٢١٦، ٢٤٦
بابر، نصیر الله ٣٣٥
برتانوي حکومت :
دالوتکو بمباري ١٨
دافغانستان سره اړیکي ٥٦

د پاچالیک ۵۷
ستونزی ۵، ۷
برتانوی هند ۷۷
بغر ،انهر ۲۱۶
بلديې (ښاراوالی) انتخابات
۸۴، ۸۵، ۸۷
بینن سیوان ۳۶۹
پاکستان :
دافغانستان سره قطع مناسبات
۱۱۳، ۲٤٦
دافغانستان سره دمسايلو حل ته
تیار نه ؤ ۲۱۸
دافغانستان سره سره جګړه ۱۱٤
پرچم :
جریده ۱۶۱، ۱۶۶
غړي دحساسو چوکیو څخه لیری
شول ۲۶۶
په کابل کی فعال و ۲۶۶
پژواک ، عبدالرحمن :
دعمومې اسمبلې رئیس ۲٤٦
په ملګرو ملتونو کې د پښتونستان
مسئله راپورته کړه ۲۳۸
پښتو انجمن ۱۸۶
پښتون نخواه ملی عوامی پارتی ۲۶۲
پښتونستان مسئله :
عبدالغفارخان لومړی آواز اوچت
کړ ۲۳۲
افغانستان په ملګرو ملتونو کې
پورته کړه ۲۳۸
برتانوی امپراتورۍ د توسعه طلبۍ
نتیجه ۲۳۱
دداود خان ملاتړ ۲۳۷
نورمحمد تره کي دضياالحق سره په
اجنډا کې و نه نیول ۳۰۰
پنجشری ، مولوی عبدالحمید ۲۲
یوپل . علی احمد ۱۱۵
پوزانوف ۲۹۱
پوهنتون ، تاسیس ۵۷
تاجک ۱۸۵
تره کی ، ډاکترا حسان روستامل :

پوهنتون نه اخراج ۲۲۰
متحدی جبهې ته لومړی وینا ۲۲۰
تره کی، نورمحمد :
دخلق د تأسيس په لومړی کنګره
کی عمومی منشی وټاکل شو ۱٤٦
دکارمل سره اختلاف
۲۸۵،۱٤۸
بندی کیدل ۲۵٤
ددولت داساسی خطوطو اعلان ۲٦٤
دپاچاخان سره خبری ۲٦۷
دکیوبا سفر ۲۸٦
په هواناکې دضیاالق سره خبری
۲۹۹
دحفیظ الله امین سره اختلاف ۲۸۵
دواک نه لیری کیدل ۲۹۲
مړینه ۲۹۵
تنی، شهنواز ۳۵۸
ثورانقلاب :
دحفیظ الله امین له خوا دپاخون
هدایت ۲۵٤
دحکومت پر جوړیدو اختلاف ۲٦۳
سلیمان لایق وایی چې دایو فوځی
قیام و ۲٦۱
دمندوخیل په قول عام بدلون ۲٦۲
اجمل خټک دافغانستان خلک
تیارنه وو ۲٦۸
جاپان ۷٦
جلاوطن حکومت ۳۳۳
جمهوری انقلاب ۱۹۵
جمیعت اسلامی ۳۲۷
جهاد :
اعلان ۲۷۹
فتوا ۲۷۹
حامد، داکتر عبد الصمد ۱۲٤
حبیب الله امیر :
پاچاکیدل ۳،٤،۵،٦
دحبیبیی دمکتب تاسیس ٤،۲۱
دهلمند دپروژی شروع ۲۱٤
دمشروطه خواهانو اخطار ۷
دهندوایسرای لیک ۷

د ترکیې د سلطان پیغام ۸
ترکیې سلطان ته لیک ۸
وژل کیدل ۹، ۲۱
جنازه ۱۵،۳۱
جبیب الله، کلکانی :
بغاوت ۲۹
قدرت ۳۷
په پکتیاکی پرضد لښکر ۴۷
دارگ د شمالي دروازې څخه
تیښته ۴۸
اعدام ۵۲
حبیبی . عبدالحی ۱۷۷،۸۳
حبیبی، محمود ۱۵۲،۱۰۶
حزب التوبین ۱۵۴
حزب انقلاب ملی :
هدف ۲۲۹
شمولیت ۲۲۹
حزب وحدت ۱۸۶
حکمتیار، انجنیر گلبدین :
کابل پوهنتون ۱۶۰
د تحریک پیل ۱۶۰
مسلحا نه فعالیت ۳۰۲
پرغیر متنازع فیه کسانو
ترنجیب وروسته موافقه ۳۶۶
حوت دریمه ۳۲۳
حیات الله ، سردار ۱۵، ۳۰
خاد ۲۸۲
خالص، مولوی محمد یونس
۲۶۷،۱۹۸
ختک ، اجمل ۱۹۸، ۲۴۴، ۲۶۷
خروسچوف ۱۰۹
خسته ،خال محمد ۸۳
خلق ، جریده ۱۷۳
خلق ،دیموکراتیک گوند :
مؤسسه کنگره ۱۴۵
نورمحمد تره کی عمومی منشی
ببرک کارمل دوهم منشی وتاکل
شو ۱۴۷
مرام ۱۴۶
ایدیالوجی ۱۴۸

پالیسی ۱۵۱
دخلق او پرچم انشعاب ۱۵۸
دخلق او پرچم اتحاد ۲۵۱
درهبرانو بندی کیدل ۲۵۲
واک نیول ۲۵۶
دپرچم اوخلق اختلاف ۳۴۰
خلقی انقلاب ۲۷۸
خلقی دولت ۲۷۸
خلیلی ، استاد خلیل الله ۶۹
خیبر ، میراکبر :
وژل کیدل ۲۵۱
جنازه ۲۵۲
چرخی ، غلام نبی ۶۱،۶۰
چریکي جگړې ۳۲۷
چکنور ،ملا ۲۴،۱۷،۱۶،۶
چکنوری ، غلام نبی ۲۴،۱۷،۶
دارالامان ۲۳
داودخان (سردار محمد داود)
۹۴،۲۲
دصدرات هڅه ۹۴
شاه محمود خان ته ستونزی ۹۹
صدار اعظم شو ۹۹
دامریکا څخه دمرستي غوښتنه
۱۰۱
دپلان گزارۍ دسیستم پیل
۱۰۴،۱۰۳،۱۰۱
دصدارت څخه استعفی ۱۱۷،۱۱۱
په کور کی غونډې
۱۲۲،۱۲۱،۱۱۵
کودتا ۱۹۱
لومړۍ وینا او دجهموریت اعلان
۱۹۳
چپي حزبونه
۲۰۳،۲۰۱،۲۰۰،۱۹۸
لویه جرگه کې دپرمختگ وینا ۲۰۶
دپاکستان سره ښې اړیکې ۲۰۸
دایران سره داړیکو خبری ۲۲۲
دکابینې وروستۍ غونډه ۲۵۶
وژل کیدل ۲۵۹
دیکتاتوری ۶۸

دوهمه نړیواله جګړه :
دافغانستان بیطرفي ۷۷،۷۳
دالماني اتباعو تضمين ۷۸
دیموکرات مترقي ګوند ۱۷٤
دیموکراسي ۸۳
دیموکراسۍ له پاره په کابل کې
مظاهره ۹٤
ډين لويس ډبليو ٤، ۵
ډيورنډ کرښه ۲۳۶
ډيورنډ معاهده ۳، ٤
رباني ، پوهاند برهان الدين :
ابوحنيفه ليسه کې زده کړه
۱۵۵، ۳۶۷
پرکور د پوليسو حمله ۲۰۳
پر جلاوطن حکومت نيوکه ۳۳۳
رشاد ، پوهاند عبدالشکور ۸۸
رشتيا ، سيد قاسم :
دنادر شاه سره ملاقات ۵۸
دمطبوعات د آزادۍ پيشنهاد ۸٤
رضاشاه ۲۶
روسان :
تاړاکونه ۱۰
پرجمهوري قصر يرغل ۳۰۶
دامين وژل ۳۰۹
د ثور انقلاب ملاتړ ۳۱٤
هدف د بخارا په شان
حکومت ۳۱٤
دهند سمندر ۳۱۸
پر جهاد فشار ۳۲۶
زابلي ، عبدالمجيد ۲۱۵
ژنيو ، لوزنامه ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲
سالنګ ۲۰۷
ستينګر توغندي ۲۳۰، ۳۳۱
سراج الاخبار ۸
سربستان ۷
سرطان شپږ ويشتمه ۱۹۱
سقاوي انقلاب ٤۱
سوړ جنګ ۲٤۶
سياسي بيرو مسموميدل ۳۰۶
سيد احمد خان ، مشاور ٦۸

شاه محمود خان :
صدراعظم شو ۸۱
بندیان خوشی شول ۸۲
دامریکا سفر ۸۶،۸٤،۸۲
دیموکراسی ۹٤،۸۸،۸۲
په حکومت کې بحران ۲۱۶
استعفی ۹۶ ، ۱۰۰
شرق ، محمد حسن ۹۳، ۱۹۳
شعله جاوید ۱۶۶
شورای نظار ۳۲۷
شوروی اتحاد :
په افغانستان کې نفوذ ۱۰۷
ورسره د خطره ډکی اړیکي ۲٤۲
پر افغانستان حمله د کارمل راوستل ۳۰۶
د فوځیانو دوتلو تقسیم اوقات ۳۵۱
د فوځیانو دوتلو په هکله په ژنیو کې دلوزنامی لاس لیک ۳۵۲
د ښځو حقونه:
ښځو آزادي ۲۲
مکتبونه ۵۹
حق درایو ۷۱
چادریو لیری کیدل ۷۱ ، ۱۱۰
ښځو شورا ۳۳۳
صافیانو جنګ ۶۹
صالح محمد ، سپه سالار ۱۶ ، ۱۷
ضیاء الحق ،جنرال ۲۲۹ ، ۳۰۱ ، ۳۳۵ ، ۳۳۳
طرزي ، محمود ۸، ۹
ظاهر شاه (محمدطاهرشاه) :
په مخ کې مي پلار ووژل سو ۶۱
پاچاسو ۶۶
په لومړی سرکې دواک کمی ۷۰
دنفوذ ډیریدل ۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديموكراسی سره علاقه ١١٢
دمطبوعاتو آزادي ١٧٣
وروستی وخت ١٩٠
دحالاتو په هكله پيش بين ١٩١
پرداود خان باور ١٩١
عبدالخالق ٦١
عبدالرحمن (امير) ٣، ٤، ٥، ١٣
عبدالرحيمزی ، عبدالملک ٨٦، ١٠٤، ١٠٥
عبدالغفار خان :
دنور محمد تره كي سره خبری ٢٦٧
وزيرانو او جنرالانو ته خبري ٢٦٨
عبدالوكيل ، جنرال ٣٣
عبدالقدوس خان ١٦
عبدالولی ، جنرال ، ١٦١، ١٩٣
عبدالولی خان ٢٣٤

عزيز نعيم ، سردار ١٢
عقرب دريمه ١٢٧، ١٢٨
عنايت الله خان ، سردار ١٣، ٣٧
غبار ، ميرغلام محمد
٨٣، ٨٥، ٨٧، ٩١، ٩٢، ٩٣، ٩٤
فاضل ، آيت الله ١٨٦
فاضل خان ٥٣
فرانسه ٧
فرمانونه :
دښځو او نارينه وحقونه ٢٦٩
دسود منع ٢٧٠
دمحكمو اصلاحات
فرهاد ، غلام محمد ٨٥
فضل الرحمن ، مولوي ٣٣٦
قانون اساسی (ظاهر شاه) :

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سید شمس الدین مجروح په
مشرتوب کمیټه ١١٦
تصویب ١٢٤
د افغاني ثقافت مطابق ١٢٤
په لویه جرګه کې په اکثریت
تائید ١٢٥
د ډیموکراسی تضمین ١٢٩
د سردار داود خان د فعالیت
مخنیوی ١٣٣
د پاچا صلاحیت ١٣٥
یوڅو نقیصی ١٤٣
قانون اساسي (نجیب الله):
د عبدالرحیم هاتف په مشرتوب
جوړشو ٣٤٢
قوی توازن ٧٧، ٧٨
کابل پوهنتون:
(د دیموکراسی لسیزه)
د سیاسی فعالیت ډګر ١٦٥
سختی ورځي ١٦٥
د محصلینو اتحادیه ١٦٦
د استادانو انجمن ١٧٠
په پوهنتون د پولیسو حمله ١٦٩
مظاهرې ١٦٨
(د خلق دوره)
استادان ووژل سول ٢٨١
د حکومت پرضد مخالفت
٢٨١، ٣٢٣
د روس پر ضد د استادانو اتحادیه
٣٢٤
شبنامی ٣٢٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارمل ،ببرک:
دخلق د دیموکراتیک گوند
دوهم منشی ١٤٧
دصدراعظم مرستیال ٢٦٤
لیری کیدل ٢٦٥
دطرفدارانو فعالیت ٣٠٤
په راډیو کې وینا ٣١٠
دحفیظ الله امین د مرگ اعلان ٣١١
دبندیانو خوشی کول ٣٢٤
مسکو ته سفر ٣٤٨
دروسی فوځیانو دوتلو سره مخالفت
٣٤٩
استعفی ٣٤١
کاکړ ، پوهاند محمد حسن:
٢٤، ٣٠، ٣١٢

داستادانو په اتحادیه کي فعالیت
٣٢٤
بندي کیدل ٣٢٤
کاکړ ، جنرال محمد هاشم ٣٢
کتوازی ، خیال محمد
٢٨١، ٢٨٨، ٢٨٩، ٣٦١
کتوازی ، عبدالحکیم ، ١٧٠، ١٩٤
کشتمند ، سلطانعلي ٢٦٥ ، ٣١٢
کله گوش ٩
کندهار:
دعبدالقدوس په مشري د انگریزانو
فوځ مقابله ١٦
دسقاویانو پرضدجنگ ٤١ ، ١١٠
کونړ :
دمیرزمان خان په مشري د انگریز

مقابله ١٨

کوهدامن ٤١

ګلاب زوی، سید محمد ٢٨٧، ٢٩٠، ٣٣٨

ګوربه چوف :

دافغانستان څخه دروسي فوځیانو

موضوع پورته کړه ٣٤٩

دکارمل سره خبري ٣٤٨

ګوریلایي جګړې ١٩٠

ګیلاني، پیر سید احمد ١٩٠

لایق سیلمان :

په ګوند کې داختلاف خبرې ٣٤٠

دډاکټر نجیب الله ملاتړ ٣٤١

لنډي کوتل ١٦

مبارز، عبدالحمید ٨٥

متحده جبهه:

دهلمند دلوزنامې ردول ٢١٩

مظاهرې ٢١٩

دمیوند وال وینا ٢١٩

دکارمل موقف ٢٢٠

دجلسو دوام ٢٢١

مجاهدین ٣٢٩

مجددي ،صبغت الله :

بندي کیدل ١٠٩

دلیبیا سفر ١٥٩

دملایانو مظاهره ١٦١

دجلاوطن حکومت جمهور رئیس

٣٣٤

مجروح، سید شمس الدین

٣، ٩، ٢٠، ٢٩، ٧١، ١٧٧

محمد اصغر، پوهاند ٣٥٥

محمد صديق خان ٢٩
محمد عزيزخان ٦١
محمد يوسف ، ډاکتر:
صدراعظم ١٢٢ ، ١٢٣
داعتماد رايه يي وګټله ١٢٦
دکمونيستانو پرضد فعاليت ١٢٦
دحکومت سقوط ١٢٧
محمدی ، مولوي محمد نبي ٣٢٦
محمودي ، عبدالرحمن
٨٣ ، ٨٥ ، ٨٧ ، ٩١ ، ٩٣ ، ٤
مستوفی ، سيد حبيب ٥٨
مشروطه خواهان ٦ ، ٧
مشروطه شاهي ٨٣ ، ١٧٦
مطبوعات ١٧٢ ، ١٧٨
ملګري ملتونه:
پژواک دعمومی اسمليې رئيس
٢٤٦
دانتقالی حکومت دجوړيدو هڅي
٣٦٦
دنجيب څخه دواک انتقال ٣٦٦
دسولي پروسه ٣٦٩
ملی روغه جوړه ٣٤٣
موسولوني ٥٨
ميکناکي ٥٧
ميوندوال ، محمد هاشم ٢٠٢ ، ٢٠٣
ناپيلتوب غورځنګ :
افغانستان مؤسس غړی ٢٤٧
په کابل کي دغونډي پروګرام ٢٤٨
نادرخان:
په پکتيا کې ٤٦ ، ٤٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

دامان الله خان په نوم فعالیت
٥٠
د اداري تېنگیدل ٥٤
په خارجی او داخلي چاروکې
اقدامات ٥٤
د پوهنتون تاسیس ٥٧
دبرطانوی حکومت لیک ٥٦
برطانوی حکومت ته لیک ٥٧
دښځو مکتبونه ٥٩
وژل کیدل ٦١، ٦٤
ناهید ٣٢٣
نجیب الله ډاکتر:
د ملی روغي جوړي پالیسی
٣٤١، ٣٤٣، ٣٤٤
دروسی فوځیانو د وتلو ملاتړ
٣٥٠
مخالفانو ته د فعالیت اجازه
٣٥٥
په حکومت کی مخالفت ٣٥٦
دجنرال تني سره خبري ٣٥٧
دتني کودتا ٣٥٦
پرضد ددوستم پاڅون ٣٦٥
انتقالي حکومت ته واک سپارل
٣٦٩
دملگرو ملتونو په دفتر کې
پناهندگی ٣٧١
ندای خلق ،جریده ٨٣، ٨٥، ٩١
نصرالله خان ،سردار:
٥، ٩، ١٢
ورته بیعت ورکول ١٣

و امان الله خان ته بيعت

او استعفی ١٤

واصف ، محمد سرور ٦

واصفي ،عزيز الله :

دهلمند داوبو دلوزنامې

مخالفت ٢١٨

د داود خان دلويې جرگې رياست

٢٣٣

وطن، جريده ٨٣

وطن ،گوند ٣٤٠

وطنجار ،محمد اسلم ٢٠١، ٢٥٦، ٣١٠

ويښ زلميان ٨٨، ٨٩، ٩٠، ٩١

هاتف ، عبدالرحيم ١٣٧، ٣٤٢

هاشم خان، سردار:

په ننگرهارکی لويه جرگه ٤٣

دصدراعظمۍ اوږده دوره ٦٧، ٦٨

ديکتاتوري حکومت ٦

استعفی ٨٠

هزاره ١٨٦

هلمند اوبه ١٩٩

هلمند پروژه ٢١٤، ٢١٥

هلمند پروژې مخالفت ٢١٧

PROPERTY OF ACKU 7139

ژوندی خاطرې د بي بي سي د پښتو
څانگې د شفاهي تاریخ د درې څلویښت
پروگرامونو مجموعه ده چې په ۱۹۹٤ او
۱۹۹۵ کلونو کې د پښتو څانگې له خوا
خپاره شول . د راډیویي پروگرام د متن
ترڅنگ نور ارزښتناک تاریخی اسناد او
قوانین هم د کتاب په پای کې چاپ شوی
دي چې د افغانستان د معاصر تاریخ په
روښانه کولو کې ډیر گټور دي .
د لوستونکو د آسانتیا له پاره تروسه
پورې هڅه شوې ده چې
د خیرو او اشخاصو پیژندگلوي او کال
ښود نه هم روښانه شي .

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library